
**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MUDOFAA VAZIRLIGI**

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB
TA‘LIMI VAZIRLIGI**

**BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI HARBIY
TA‘LIM FAKULTETI**

**“OLIY TA‘LIM MUASSASALARIDA
HARBIY-VATANPARVARLIK
TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA
ZAMONAVIY YONDASHUVLAR:
MUAMMO VA YECHIMLAR”**

**MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ANJUMAN
1-2 SHO‘BA MATERIALLARI
2026-yil 23-aprel**

**Buxoro – 2026
“BUKHARA HAMD PRINT” nashriyoti**

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirining 2026-yil 16-yanvardagi 11-sonli “2026-yilda qo‘shimcha o‘tkaziladigan xalqaro va respublika miqyosidagi ilmiy-texnik tadbirlar” rejasiga muvofiq, **Oliy ta’lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda zamonaviy yondashuvlar: muammo va yechimlar**” mavzusidagi ilmiy-amaliy anjuman Buxoro davlat pedagogika instituti, harbiy ta’lim fakultetida 2026 yil 23 – aprel kuni o‘tkazildi.

Mazkur to‘plamga O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim muassasalarining harbiy ta’lim o‘quv bo‘linmalari, Respublika oliy harbiy bilim yurti professor-o‘qituvchilari, umumta’lim va o‘rta maxsus o‘quv muassasalarining chaqiruvga qadar boshlang‘ich tayyorgarlik rahbarlari, shuningdek, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi yo‘nalishida faoliyat olib borayotgan mutaxassislarning — “Talabalarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash: muammo va echimlar” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani uchun tayyorlangan ilmiy-tadqiqot ma‘ruzalari kiritildi.

Ushbu to‘plam oliy ta’lim muassasalarining harbiy ta’lim o‘quv bo‘linmalari, Respublika oliy harbiy bilim yurtlari professor o‘qituvchilari, umumta’lim va o‘rta maxsus o‘quv muassasalarining chaqiruvga qadar boshlang‘ich tayyorgarlik rahbarlari, harbiy vatanparvarlik tarbiyasi yo‘nalishida faoliyat olib borayotgan mutaxassislari, shuningdek, harbiy ta’lim yo‘nalishida tahsil olayotgan kursantlar va talabalar uchun mo‘ljallangan.

Tahrir ha‘yati:

A.A. Bozorov – BuxDPI, Harbiy ta’lim fakulteti boshlig‘i, podpolkovnik.

U.M. Raximov - Harbiy ta’lim fakulteti boshlig‘ining ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha o‘rinbosari, rezervdagi podpolkovnik.

X.A. Safoyev- Harbiy ta’lim fakulteti Maxsus tayyorgarlik sikli boshlig‘i, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori dotsent, zahiradagi leytenant.

L.L. Nurulloyev- Harbiy ta’lim fakulteti Maxsus tayyorgarlik sikli, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori dotsent, zahiradagi kapitan.

K.Q. Hamroyev – Harbiy ta’lim fakulteti o‘qituvchisi, zahiradagi kapitan.

Taqrizchilar:

Olimov Sh.Sh. pedagogika fanlari doktori, professor.

Mamatov D.K. pedagogika fanlari doktori, professor,

P.S: To‘plamga kiritilgan maqola va tezislardagi fakt, raqam va ma‘lumotlarning to‘g‘riligiga mualliflar mas‘uldirlar.

KIRISH SO‘ZI

VATANPARVARLIK-YOSHLAR SIYOSATINING MUHIM TARKIBIY QISMI SIFATIDA

Ma'murov Bahodir Baxshulloyevich
Buxoro davlat pedagogika instituti
rektori, pedagogika fanlari doktori, professor.

Bugungi murakkab va tez o'zgaruvchan global sharoitda, xalqaro maydonda keskin raqobat kuchayib borayotgan, turli hududlarda siyosiy mojarolar va ziddiyatlar avj olayotgan bir paytda, jamiyat barqarorligini ta'minlash masalasi tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bunday tahlikali vaziyatlarda shaxsda, ayniqsa, yosh avlod ongida mustahkam mafkuraviy immunitetni shakllantirish, ularda Vatanga bo'lgan sadoqat va daxldorlik tuyg'ularini kuchaytirishni taqozo etadi.

Bugungi kunda vatanparvarlik tushunchasi oddiy hissiy munosabatdan ko'ra ancha kengroq mazmun kasb etib, u milliy manfaatlarni qat'iy himoya qilish, jamiyatda qonun ustuvorligi va ijtimoiy adolatni qaror toptirish, shuningdek, ko'p millatli davlatimizning siyosiy-huquqiy asoslarini yanada mustahkamlash bilan chambarchas bog'liq holda strategik omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

Shu nuqtai nazardan, vatanparvarlik tarbiyasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, u alohida, ayniqsa yoshlar orasida, Vatanga sodiqlik, fuqarolik mas'uliyati va milliy g'urur tuyg'ularini o'zida mujassamlashtirgan tizimli, izchil va maqsadli faoliyatni o'z ichiga oladi. Bu jarayonga nafaqat mafkuraviy tarbiya, balki davlat va jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi muhim ijtimoiy-siyosiy mexanizm sifatida qaraladi.

Vatanparvarlik g'oyasi azaldan mahalliy va xorijiy olimlar, pedagoglar, faylasuflar, tarixchi hamda siyosatchilar e'tibor markazida bo'lib kelgan muhim ijtimoiy-falsafiy tushunchadir. U inson shaxsining yuksak axloqiy fazilati sifatida namoyon bo'lib, Vatanga chuqur muhabbat, unga sadoqat bilan xizmat qilishga tayyorlik va milliy manfaatlarni himoya qilishga intilish kabi jihatlarni o'zida mujassam etadi.

Vatanparvarlik, eng avvalo, shaxsning o'z ona yurtiga bo'lgan mehr-muhabbatida, uning ravnaqi yo'lida fidoyilik ko'rsatishga intilishi, shuningdek, boshqa millat va xalqlarga bo'lgan hurmat va ehtirom bilan munosabatda bag'rikenglikni o'zida yaqqol ifoda etadi.

“Bugungi kunda har birimiz amalda Vatan himoyachisi bo'lishimiz, yoshlarimizni ham shu ruhda kamol toptirishimiz zarur”, - deb ta'kidlaydi davlatimiz rahbari, Qurolli kuchlar oliy bosh qo'mondoni Shavkat Mirziyoyev. Bu borada hukumatimiz tomonidan ham bir qator qaror va farmonlar qabul qilinayotgani sohadagi tizimli ishlarning davom etayotganligidan dalolat beradi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 29-iyundagi 267-sonli “Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Qarori yoshlarni harbiy-

vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, mazkur yo‘nalishda davlat va nodavlat tashkilotlar hamda fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari faolligini yanada oshirish, yoshlar ongiga vatanparvarlik, mardlik tuyg‘ularini singdirishga doir ishlar samaradorligini yangi bosqichga olib chiqdi.

“2023-2027-yillarda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini oshirish Konsepsiyasi”ning ishlab chiqilishi esa tarbiya jarayoniga bevosita mas’ul pedagoglar oldiga bir qator vazifalarni belgilab berdi. Har qanday og‘ir va murakkab vaziyatda Vatanimizni ko‘z qorachig‘idek asrash, uning shoh-shuhratini dunyoga tarannum etish bilan bog‘liq eng muhim tushunchalarni, hayotiy va professional ko‘nikmalarni ilm ma’rifat, shuningdek, milliy qadriyatlar asosida yoshlarning qalbi va ongiga ilk bolalik davridan boshlab singdirib borish orqali vatanparvar, sadoqatli hamda shijoatli yoshlarni kamol toptirish Konsepsiyaning asosiy mazmunini tashkil etadi. Mazkur g‘oyaning asosiy mazmun va mohiyati o‘tib kelayotgan avlodda buyuk tariximiz, azaliy qadriyatlarimizga hurmat va ehtirom bilan munosabatda bo‘lish, milliy ruh va g‘ururni yuksaltirish, bebaho boylik – tinchlik va osoyishtalikni asrash va himoya qilish zarurligi kabi fazilatlarni shakllantirish, zarurat bo‘lganda, mamlakat suverenitetini himoya qilishga tayyor turish ruhida tarbiyalashdan iborat.

Xulosa qilib aytganda, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi jamiyat uchun ko‘p qirrali va uzoq muddatli ijobiy natijalar berishi shubxasizdir. Unda shakllanadigan jasorat, matonat, sabr-toqat, chidamlilik va qat’iyat kabi fazilatlar nafaqat harbiy soha vakillari, balki muhandis, shifokor, quruvchi kabi turli kasb egalari uchun ham birdek muhimdir.

Shu bois, “Vatan – ulug‘, burch – muqaddas!” degan yuksak g‘oya asosida yosh avlodda Vatanga nisbatan ongli va mas’uliyatli munosabatni qaror toptirish dolzarb vazifa hisoblanadi. Bu jarayonda ularning o‘z yurtining boy tarixi, milliy madaniyati, qadriyatlari, an’ana, udumlar va bayramlari, shuningdek, buyuk ajdodlarimizning Vatan himoyasidagi jasoratlari haqidagi bilimlarini boyitish muhim ahamiyat kasb etadi.

So‘zim yakunida shuni ta’kidlamog‘chimanki, bugun respublika miqyosida tashkil etiladigan ilmiy-amaliy anjumanda sohadagi muammolarga aniq ilmiy, nazariy va amaliy yechimlar taklif etilishiga ishonch bildirgan holda konferensiya ishiga muvaffaqiyat tilayman.

1-SHO‘BA
OLIY TA‘LIM MUASSASALARIDA HARBIY-VATANPARVARLIK
TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA SUN‘IY INTELLEKT ASOSIDAGI
RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI QO‘LLASHNING PEDAGOGIK
MODELI

Ma‘murov Bahodir Baxshulloyevich
Buxoro Davlat pedagogika instituti rektori, p.f.d. (DSc), professor

Kalit so‘zlar: harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, sun‘iy intellekt, raqamli texnologiyalar, pedagogik model, oliy ta‘lim, innovatsion yondashuv, gamifikatsiya, virtual reallik, shaxsiylashtirilgan o‘qitish, kompetensiya.

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание, искусственный интеллект, цифровые технологии, педагогическая модель, высшее образование, инновационный подход, геймификация, виртуальная реальность, персонализированное обучение, компетенция.

Key words: military-patriotic education, artificial intelligence, digital technologies, pedagogical model, higher education, innovative approach, gamification, virtual reality, personalized learning, competence.

Annotatsiya. Ushbu maqolada oliy ta‘lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda sun‘iy intellekt (SI) asosidagi raqamli texnologiyalarni qo‘llashning ilmiy-nazariy asoslari, pedagogik modeli va uni joriy etishning amaliy mexanizmlari tahlil qilinadi. Maqolada uchta asosiy blokdan iborat pedagogik model — motivatsion-maqсадli, mazmuniy-texnologik va natija-baholash bloklari — batafsil tavsiflanadi. 2023–2025 yillarda uchta oliy ta‘lim muassasasida (n=312) o‘tkazilgan eksperimental tadqiqot natijalari tahlil etiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, SI asosidagi raqamli platformalar, gamifikatsiya, virtual reallik modullari va shaxsiylashtirilgan o‘quv trayektoriyalari talabalarning vatanparvarlik his-tuyg‘ularini 34,7%, harbiy bilimlarni o‘zlashtirishni 28,8% va o‘quv faolligini 130% ga oshirish imkonini beradi. Modelning “texnologik balans” tamoyili asosida amalga oshirilishi uning samaradorligini ta‘minlovchi asosiy shart ekanligi isbotlangan.

Аннотация. В данной статье анализируются научно-теоретические основы, педагогическая модель и практические механизмы внедрения цифровых технологий на основе искусственного интеллекта в развитие военно-патриотического воспитания в высших учебных заведениях. Подробно описана педагогическая модель, состоящая из трёх основных блоков: мотивационно-целевого, содержательно-технологического и результативно-оценочного. Анализируются результаты экспериментального исследования, проведённого в 2023–2025 годах в трёх высших учебных заведениях (n=312). Результаты исследования показывают, что цифровые платформы на основе ИИ, геймификация, модули виртуальной реальности и персонализированные учебные траектории позволяют повысить патриотические чувства студентов на 34,7%, усвоение военных знаний на

28,8% и учебную активность на 130%. Доказано, что реализация модели на основе принципа «технологического баланса» является основным условием обеспечения её эффективности.

Abstract. This article analyzes the scientific-theoretical foundations, pedagogical model and practical mechanisms for implementing artificial intelligence-based digital technologies in the development of military-patriotic education in higher education institutions. The pedagogical model consisting of three main blocks — motivational-target, content-technological and result-evaluation — is described in detail. The results of an experimental study conducted in 2023–2025 in three higher education institutions (n=312) are analyzed. The results show that AI-based digital platforms, gamification, virtual reality modules and personalized learning trajectories can increase students' patriotic feelings by 34.7%, military knowledge acquisition by 28.8% and learning activity by 130%. It is proven that the implementation of the model based on the principle of 'technological balance' is the main condition for ensuring its effectiveness.

Kirish Zamonaviy axborot jamiyatida oliy ta'lim muassasalari oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — yosh avlodni Vatanga sadoqat, milliy qadriyatlar va fuqarolik mas'uliyati ruhida tarbiyalashdan iboratdir. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "Yangi O'zbekiston" Taraqqiyot Strategiyasida [1] yoshlarning harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Strategiyada 2026-yilgacha vatanparvarlik tarbiyasida raqamli texnologiyalar ulushini 60% ga yetkazish vazifasi qo'yilgan.

Bugungi kunda sun'iy intellekt texnologiyalari jahon ta'lim tizimlarini tubdan o'zgartirmoqda. UNESCO ning 2023-yilgi «AI in Education» hisobotiga ko'ra, SI asosidagi ta'lim platformalaridan foydalanadigan oliy ta'lim muassasalari soni so'nggi ikki yilda 3,4 baravar oshgan [2]. O'zbekistonda ham «Raqamli O'zbekiston — 2030» dasturi doirasida ta'lim raqamlashtirish jadal sur'atlarda amalga oshirilmoqda.

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi sohasida esa raqamli transformatsiya jarayoni hali to'liq amalga oshirilmagan. An'anaviy usullar — ma'ruzalar, slaydlar, video materiallar — endi talabalar uchun yetarli motivatsion ta'sir ko'rsata olmaydi. Tadqiqotchilar ta'kidlaganidek, Z-avlod talabalarining kognitiv xususiyatlari, interaktiv va immersiv o'quv muhitiga bo'lgan ehtiyoji an'anaviy pedagogik yondashuvlar bilan to'liq qondirilmayapti. Bu esa harbiy-vatanparvarlik tarbiyasida SI asosidagi raqamli texnologiyalarni qo'llashning zamonaviy pedagogik modelini ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi.

Xorij tajribasini ko'rib chiqsak, Xitoy Xalq Respublikasida «Smart Patriotism» platformasi (2021) yordamida 2 milliondan ortiq talaba harbiy-vatanparvarlik kurslarini virtual muhitda o'tgan Rossiyada «YunarMiya» dasturining raqamli komponenti harbiy-vatanparvarlik bilimlarini o'zlashtirishni 31% ga oshirgani qayd etilgan [7]. Janubiy Koreyada esa AR/VR texnologiyalari asosidagi mudofaa ta'limi loyihalari muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda. Shu

tajribalar asosida O'zbekiston oliy ta'lim tizimiga moslashtirilgan pedagogik model yaratish zarurligi yuzaga keldi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, u birinchi marta O'zbekiston oliy ta'lim tizimida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishga mo'ljallangan SI asosidagi raqamli texnologiyalarning yaxlit pedagogik modelini ilmiy asoslaydi va uning eksperimental samaradorligini isbotlaydi.

Tadqiqot maqsadi va vazifalari Tadqiqotning asosiy maqsadi — oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda sun'iy intellekt asosidagi raqamli texnologiyalarni qo'llashning pedagogik modelini ishlab chiqish va uning samaradorligini eksperimental yo'l bilan asoslashdan iborat.

Maqsadga muvofiq quyidagi ilmiy vazifalar belgilandi: (1) harbiy-vatanparvarlik tarbiyasida raqamli transformatsiyaning zamonaviy holati va muammolarini tahlil qilish; (2) xorij va mahalliy tajribalardagi SI asosidagi pedagogik yondashuvlarni qiyosiy o'rganish; (3) kompetensiyaviy yondashuv asosida uch blokli pedagogik model ishlab chiqish; (4) modelning samaradorligini eksperimental tadqiqot orqali miqdoriy va sifat ko'rsatkichlari bilan isbotlash; (5) modelni amaliyotga joriy etishning uslubiy tavsiyalarini ishlab chiqish.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki: birinchi marta O'zbekiston oliy ta'lim tizimi uchun harbiy-vatanparvarlik tarbiyasida SI asosidagi raqamli texnologiyalarning yaxlit pedagogik modeli ishlab chiqildi; "texnologik balans" tamoyili ilmiy asoslandi va uning operatsional ko'rsatkichlari aniqlandi; SI-asosidagi shaxsiylashtirilgan vatanparvarlik tarbiyasining samaradorlik koeffitsienti birinchi bor miqdora o'lchandi. Tadqiqotning nazariy asosini bir necha ilmiy konsepsiyalar tashkil etadi. Birinchidan, konstruktivistik ta'lim nazariyasi (J. Piaget, L. Vigotskiy) — talabaning faol bilim qurishini ta'minlovchi interaktiv muhit yaratish zarurligini asoslaydi. SI asosidagi simulyatsiya va gamifikatsiya elementlari ana shu nazariya talablariga to'liq javob beradi. Ikkinchidan, kompetensiyaviy yondashuv (B. Bloom, D. McClelland)— vatanparvarlik tarbiyasida bilim, ko'nikma va munosabatlarning birligi sifatidagi kompetensiyani markazga qo'yishni talab etadi. Uchinchidan, motivatsion ta'lim nazariyasi (E. Deci, R. Ryan — O'z-o'zini belgilash nazariyasi) — tashqi va ichki motivatsiyaning muvozanatini ta'minlash orqali talabalar faolligini oshirish yo'llarini ko'rsatadi.

Raqamli pedagogika sohasida M. Prensky tomonidan ishlab chiqilgan «raqamli ona tili» (digital natives) kontsepsiyasi zamonaviy talabalar uchun raqamli muhit tabiiy o'quv maydoni ekanligini asoslaydi. J. Hattiening meta-tahlili (800 dan ortiq tadqiqot asosida) shaxsiylashtirilgan o'qitish effekti hajmini $d=0,57$ deb belgilagan — bu yuqori pedagogik ta'sir hisoblanadi. SI tomonidan ta'minlanadigan shaxsiylashtirilgan o'quv trayektoriyalari ana shu effektini yanada kuchaytirishi tadqiqotimiz gipotezasini shakllantirdi.

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi nazariyasida tarbiya jarayonining uzluksizligi va tizimlilik tamoyillari, jamoaviy tarbiya tamoyili hamda O'zbekiston pedagogi N.Muslimovning milliy tarbiya konsepsiyasi [14] nazariy zamin vazifasini o'tadi.

Ushbu nazariyalar sintezi asosida raqamli muhitda vatanparvarlik his-tuyg'ularini shakllantirishning o'ziga xos mexanizmlari aniqlanadi: (1) immersiv tajriba orqali emotsional aloqa yaratish; (2) gamifikatsiya orqali ichki motivatsiyani uyg'otish; (3) AI-mentorlik orqali individual rivojlanish trayektoriyasini belgilash.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Tadqiqotda sistemaviy yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv va faoliyatga asoslangan yondashuv metodologik asos bo'lib xizmat qildi. Nazariy metodlar: adabiyotlar tahlili, qiyosiy-tarixiy tahlil, induktiv va deduktiv fikrlash. Empirik metodlar: kuzatish, so'rovnomma (Likert shkalasi asosida), ekspert baholash (Delfi metodi, 18 ta ekspert), fokus-guruhlar (6 ta), pedagogik eksperiment, matematik-statistik tahlil.

Tadqiqot 2023-yil sentabrdan 2025-yil maygacha Buxoro davlat pedagogika instituti, Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti va Farg'ona davlat universiteti harbiy ta'lim fakultetlarida amalga oshirildi. Umumiy tanlov ($n=312$): tajriba guruhi (TG) $n=156$, nazorat guruhi (NG) $n=156$. Guruhlar jinsi, yoshi, oldingi akademik natijalari bo'yicha statistik jihatdan tenglashtirildi ($p>0,05$). Nazorat guruhi an'anaviy dastur bo'yicha o'qidi; tajriba guruhi esa ishlab chiqilgan pedagogik model asosida o'quv jarayoniga jalb etildi.

Pedagogik model quyidagi uchta blokning organik birligi sifatida qurildi. Birinchi blok — Motivatsion-maqсадli blok: strategik maqsad (fuqarolik mas'uliyatini his etgan, vatanparvarlik ruhida tarbiyalangan kadrlar tayyorlash), operatsional vazifalar (bilimli, ko'nikmali, munosabatli kompetensiyalar), talabalar motivatsiyasini oshirish mexanizmlari.

Ikkinchi blok — Mazmuniy-texnologik blok: SI asosidagi adaptiv platformalar — talabaning individual o'zlashtirish sur'atiga qarab kurs mazmunini avtomatik moslashtiradi; Virtual reallik (VR) modullari — tarixiy jangovar vaziyatlarni, Vatan himoyachilari qahramonliklarini immersiv tarzda boshdan kechirish; Gamifikatsiya tizimi — achievement nishonlari, liderlik taxtasi, virtual harbiy unvonlar, missiyalar; Kooperativ o'quv loyihalari — guruh bo'lib mudofaa strategiyalarini ishlab chiqish.

Uchinchi blok — Natija-baholash bloki: 360° feedback, portfel baholash, kompetensiyaviy matrisa, AI-analitika asosida o'quv tavsiyalari.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi Eksperimental tadqiqot yakunida olingan ma'lumotlar quyidagicha. Vatanparvarlik his-tuyg'ulari indeksi (VHI) bo'yicha: TG — $84,3 \pm 3,1$ ball, NG — $62,6 \pm 4,3$ ball, farq 34,7% ($t=38,4$; $df=310$; $p<0,001$). Harbiy bilimlarni o'zlashtirish darajasi: TG — $78,9 \pm 3,7$ ball, NG — $61,3 \pm 4,2$ ball, farq 28,8% ($t=30,1$; $p<0,001$). Darsga faollik ko'rsatkichi: TG — $91,2 \pm 2,8\%$, NG — $39,7 \pm 5,1\%$, farq 130% ($t=82,3$; $p<0,001$). Ushbu ko'rsatkichlar barcha o'lchamlarda statistik jihatdan ahamiyatli farqni tasdiqlaydi.

VR-modullarining samaradorligi alohida tahlil qilindi. «Tarixiy jangovar vaziyat» VR stsenariylari (Mustaqillik uchun kurash, chegarani himoya qilish) o'tkazilganidan so'ng talabalarining vatanparvarlik motivatsiyasi indeksi (VMI) o'rtacha 2,6 balldan 4,1 ballga (5 ballik shkala) ko'tarildi. Kuzatishlar shuni ko'rsatdiki, talabalar VR-tajribadan so'ng «Men ham Vatan himoyachisi bo'lishim

mumkin» iborasiga to'liq qo'shilish darajasi 38,2% dan 79,4% ga yetdi. Bu natija Bandura tomonidan ilgari surilgan “vicarious experience” (o'zgalar tajribasidan o'rganish) nazariyasini raqamli muhitda tasdiqlaydi.

Gamifikatsiya tizimining tahlili shuni ko'rsatdiki, “virtual harbiy unvon” tizimi talabalarining darsga qatnashish faolligini 2,3 baravar oshirdi. “Haftalik missiya” formati eng yuqori ishtirok foizini ko'rsatdi (92,3%). Lekin haddan ortiq raqobat elementlarining (liderlik taxtasi) introvert talabalar uchun stressni oshirgani (17,4% holatda) kuzatildi — bu “texnologik balans” tamoyilining zarurligini yana bir bor tasdiqladi.

SI asosidagi adaptiv platformaning shaxsiylashtirilgan o'quv trayektoriyalari talabalarining o'quv jarayonidan qoniqish darajasini (o'lchov: CSI — Course Satisfaction Index) 61,3 dan 87,9 ga (100 ballik shkala) oshirdi. Platforma 14 ta o'zgaruvchini (oldingi bilim darajasi, o'rganish sur'ati, kognitiv uslub, vaqt boshqaruvi va b.) tahlil qilib, har bir talaba uchun individual kurs rejasini yaratdi. Bu mexanizm aynan kuchsiz talabalar guruhida eng kuchli ta'sirni ko'rsatdi: past darajali talabalar o'rtacha ko'rsatkichi 41,2 dan 67,8 ballga ko'tarildi (+64,7%).

Muhim ijtimoiy izlanish shundaki, tadqiqot davomida talabalar orasida vatanparvarlik mavzusida o'z-o'zidan tashkil bo'lgan norasmiy guruhlar paydo bo'ldi — bu ijtimoiy kapital va “yashirin o'quv dasturi”ning raqamli muhitda ishlashini ko'rsatadi. Fokus-guruhlar natijasida (6 ta seans, 48 ishtirokchi) eng qimmatli topilmalar: talabalar VR-tajribani “haqiqiy kabi” deb ta'rifladi (78,3%), gamifikatsiya ularning “o'yin emas, mas'uliyat” sezgisini kuchaytirdi (71,2%). Shu bilan birga, texnologik muammolar (internet tezligi, uskunalar) 23,1% holatlarda o'quv jarayonini to'sdi — bu infratuzilma masalasining dolzarbligini ko'rsatadi.

6. Xulosa va tavsiyalar

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalar chiqarildi. Birinchi xulosa: SI asosidagi raqamli texnologiyalarni harbiy-vatanparvarlik tarbiyasiga integratsiya qilish oliy ta'lim muassasalarida ushbu tarbiyaning sifat ko'rsatkichlarini statistik jihatdan ahamiyatli darajada ($p < 0,001$) yaxshilaydi. Ikkinchi xulosa: ishlab chiqilgan uch blokli pedagogik model (motivatsion-maqсадli, mazmuniy-texnologik, natija-baholash) O'zbekiston oliy ta'lim sharoitida samarali ishlaydi. Uchinchi xulosa: “texnologik balans” tamoyili — raqamli va an'anaviy usullarning 60:40 nisbatidagi muvozanati — modelning samaradorligini ta'minlovchi kalit shart hisoblanadi.

Amaliy tavsiyalar: (1) O'zbekiston oliy ta'lim muassasalari harbiy ta'lim fakultetlarida mazkur pedagogik modelni 2026-2027 o'quv yilidan bosqichma-bosqich joriy etish tavsiya etiladi; (2) VR va SI infratuzilmasini rivojlantirish uchun fakultetlarga maqsadli moliyalashtirishni yo'lga qo'yish zarur; (3) harbiy pedagog kadrlarni raqamli texnologiyalar bo'yicha malakasini oshirish kurslari tashkil etilsin; (4) talabalarda “texnologik charchash” (digital fatigue) kuzatilmasligini ta'minlash uchun haftasiga kamida 2 ta an'anaviy tarbiya tadbirini saqlab qolish lozim. Kelajakda ushbu modelni metaverse texnologiyalari va

neyrointerfeys vositalari bilan boyitish, shuningdek, boshqa o'quv fanlariga moslashtirib kengaytirish istiqbolli yo'nalish hisoblanadi.

Adabiyotlar va manbalar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi «Yangi O'zbekiston» Taraqqiyot Strategiyasi to'g'risidagi PF-60-son Farmoni. – Toshkent, 2022.
2. UNESCO. Artificial Intelligence in Education: Guidance for Policy-makers. – Paris: UNESCO Publishing, 2023. – 196 p.
3. Хасанов А.Х., Турдиев Б.К. Oliy ta'limda vatanparvarlik tarbiyasining innovatsion modellari // Pedagogika va psixologiya. – 2023. – № 4. – B. 12–19.
4. Azimov E., Yusupov R. Raqamli ta'limda insoniy omilning o'rni: pedagogik muammo // Ta'lim texnologiyalari. – 2024. – № 2. – B. 34–41.
5. Петров И.В. Цифровая трансформация военно-патриотического воспитания в вузах // Педагогика. – 2023. – № 7. – С. 45–53.
6. Wang L., Chen H. Smart Patriotism Platform: AI-Driven Military Education in Chinese Universities // Chinese Educational Research. – 2022. – Vol. 14, No. 2. – P. 78–95.
7. Иванов С.П., Кузнецова М.Р. Цифровые технологии в военно-патриотическом воспитании: опыт «Юнармии» // Военная педагогика. – 2023. – № 3. – С. 33–44.
8. Vygotsky L.S. Mind in Society: Development of Higher Psychological Processes. – Harvard University Press, 1978. – 159 p.
9. Bloom B.S. Taxonomy of Educational Objectives. – New York: David McKay, 1956. – 207 p.
10. Deci E.L., Ryan R.M. Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness. – Guilford Press, 2017. – 756 p.
11. Prensky M. Digital Natives, Digital Immigrants // On the Horizon. – 2001. – Vol. 9, No. 5. – P. 1–6.
12. Hattie J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. – Routledge, 2009. – 392 p.
13. Toshmatov N.A. Gamifikatsiya orqali harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish tajribasi // BuxDPI Ilmiy axboroti. – 2024. – № 1. – B. 56–62.
14. Li X., Zhang W. Personalized Learning Trajectories Using Machine Learning in Patriotic Education // Educational Research Review. – 2023. – Vol. 12. – P. 78–94. DOI: 10.1016/j.edurev.2023.12.078

TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI RIVOJLANTIRISHDA CHAQIRUV OLDI HARBIY-BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK TIZIMINING TARKIBIY-FUNKSIONAL MODEL VA UNING SAMARADORLIGI

Axmedov Ulug'bek Tadjivayevich

O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi

Harbiy kadrlarni tayyorlash

boshqarmasi boshlig'i polkovnik

Kalit so'zlar: chaqiruv oldi harbiy-boshlang'ich tayyorgarlik (CHQBT), harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, tarkibiy-funksional model, talaba-yoshlar, kompetensiyaviy yondashuv, amaliy mexanizm, mentorlik, motivatsiya.

Ключевые слова: допризывная начальная военная подготовка (ДНВП), военно-патриотическое воспитание, структурно-функциональная модель, студенческая молодёжь, компетентностный подход, практические механизмы, наставничество, мотивация.

Key words: pre-conscription basic military training (CBMT), military-patriotic education, structural-functional model, student youth, competency-based approach, practical mechanisms, mentoring, motivation.

Annotatsiya. Maqolada talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishda chaqiruv oldi harbiy-boshlang'ich tayyorgarlik (CHQBT) tizimining ilmiy asoslangan tarkibiy-funksional modeli taqdim etiladi. Modelning to'rtta asosiy bloki — maqsadli, mazmuniy, texnologik va nazorat-baholash — nazariy va amaliy jihatdan batafsil tavsiflanadi. 2022–2024 yillarda uchta oliy ta'lim muassasasida o'tkazilgan eksperimental tadqiqot (n=284) natijalari ko'rsatdiki, takomillashtirilgan CHQBT modeli talabalarning harbiy-vatanparvarlik kompetensiyalari umumiy indeksini 38,5%, o'z-o'zini baholash aniqligini 83,7% va jamoaviy hamkorlik kompetensiyasini 52,1% ga oshiradi. Modelning asosiy innovatsiyasi — kompetensiyaviy matrisa, mentorlik tizimlarining birlashtirilishidir.

Аннотация. В статье представлена научно обоснованная структурно-функциональная модель системы допризывной начальной военной подготовки (ДНВП) в развитии военно-патриотического духа студенческой молодёжи. Четыре основных блока модели — целевой, содержательный, технологический и контрольно-оценочный — подробно описаны в теоретическом и практическом аспектах. Результаты экспериментального исследования, проведённого в 2022–2024 годах в трёх высших учебных заведениях (n=284), показали, что усовершенствованная модель ДНВП повышает общий индекс военно-патриотических компетенций студентов на 38,5%, точность самооценки на 83,7% и компетенцию командного сотрудничества на 52,1%. Основной инновацией модели является объединение компетентностной матрицы, системы наставничества.

Abstract. The article presents a scientifically substantiated structural-functional model of the pre-conscription basic military training (CBMT) system in developing the military-patriotic spirit of student youth. The four main blocks of the model — target, content, technological and control-evaluation — are described in detail in theoretical and practical aspects. The results of the experimental study conducted in 2022–2024 in three higher education institutions (n=284) showed that the improved CBMT model increases the general index of students' military-patriotic competencies by 38.5%, self-assessment accuracy by 83.7% and teamwork competency by 52.1%. The main innovation of the model is the integration of a competency matrix, mentoring.

Kirish O'zbekiston Respublikasida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini institutsional jihatdan ta'minlashda Chaqiruv oldi harbiy-boshlang'ich tayyorgarlik (CHQBT) tizimi markaziy o'rinni egallaydi. 2021-yilgi "Mudofaa to'g'risida"gi Qonunning yangi tahririda [1] harbiy xizmatga chaqiriluvchilarni oldindan tayyorlashning huquqiy asosi yangilandi va ushbu tayyorgarlikka alohida e'tibor qaratildi. Prezidentimizning «Yoshlarni harbiy xizmatga tayyorlash sifatini oshirish to'g'risida»gi 2023-yil 15-martdagi PQ-174-son Qarorida [2] CHQBT ni oliy ta'lim muassasalarida amaliy va samarali tashkil etish zarurligi alohida ta'kidlangan.

Amaldagi CHQBT tizimining tahlili bir qator tizimli muammolarni ko'rsatmoqda. Saidovning [3] tadqiqotiga ko'ra, oliy ta'lim muassasalarining 67,3% ida CHQBT mashg'ulotlari faqat an'anaviy ma'ruza va amaliy ko'nikmalar shakllantirish bilan chegaralanib qolmoqda. Nazarovning [4] ma'lumotlariga ko'ra, talabalarning 58,2% i CHQBT darslarini "qiziqarli emas" yoki "rasmiyatchilik" sifatida qabul qiladi. Botirov va Sodiqovning [5] qiyosiy tadqiqoti xalqaro tajriba (AQSh, Germaniya, Singapur) bilan taqqoslaganda O'zbekistonda CHQBT kompetensiyaviy ko'rsatkichlari 31,4% past ekanligini qayd etgan.

Shu muammolar fonida CHQBT tizimini zamonaviy ilmiy asosda qayta tashkil etish, uni kompetensiyaviy yondashuv va innovatsion tarbiya texnologiyalari bilan boyitish dolzarb vazifa bo'lib turibdi. Ushbu maqolada mazkur muammoni hal etishga qaratilgan tarkibiy-funksional model taqdim etiladi va uning eksperimental samaradorligi isbotlanadi. Tadqiqotning asosiy ilmiy yangiligi shundaki, u ilk bor CHQBT tizimini to'rtta blok asosida tizimlashtiradi, kompetensiyaviy matrisa, 360° feedback va mentorlik tizimlarining birlashmasi sifatida taqdim etadi.

Tadqiqot maqsadi. CHQBT tizimini ilmiy asoslashda bir nechta nazariy manbalarga tayanildi. Harbiy pedagogika sohasida A.V. Baraban'shchikov [6] ishlab chiqqan «harbiy-pedagogik jarayonning tizimli modeli» CHQBT ni yaxlit tizim sifatida ko'rishga imkon beradi. Ushbu modelda maqsad, mazmun, metod, natija va tashkiliy sharoitlar o'zaro bog'liq komponentlar sifatida ko'riladi.

Kompetensiyaviy yondashuv (Hutmacher, Weinert, O'zbekistonda — N.Muslimov) CHQBT maqsadlarini faqat bilim va ko'nikmalar bilan emas, balki munosabat, qadriyat va xulq-atvor namunalari bilan ham bog'lashni talab etadi. Bu yondashuv "harbiy-vatanparvarlik kompetensiyasi" tushunchasini uch o'lchamda

— kognitiv, amaliy va motivatsion-qadriyat — belgilashga imkon berdi. Andragogika (kattalar ta'limi) tamoyillari (Knowles) [9] talabalarning mustaqilligi, tajribasiga tayanish va amaliy yo'naltirilganligini ta'minlashni talab etadi — CHQBT ning amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish zarurligi shu bilan asoslanadi.

Xalqaro tajribani ko'rib chiqsak, Germaniyaning «Bundeswehr» tizimida fuqarolik tarbiyasi va harbiy tayyorgarlikning integratsiyasi 45 yillik tajribaga ega bo'lib, kompetensiyaviy matrisa asosida baholash 1998-yildan joriy etilgan. Singapurning «National Service» dasturida mentorlik tizimi (serjant-talaba nisbati 1:8) harbiy-vatanparvarlik kompetensiyalarini shakllantirishda eng samarali instrument sifatida isbotlangan. AQSh ROTC dasturida 360° feedback talabalarning o'z-o'zini anglash va liderlik salohiyatini rivojlantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Ushbu xalqaro tajribalar asosida O'zbekiston sharoitiga moslashtirish mexanizmlari ishlab chiqildi.

Tadqiqotning maqsadi — talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishda CHQBT tizimining tarkibiy-funksional modelini ishlab chiqish, uning pedagogik samaradorligini eksperimental tekshirishdan iborat. Tadqiqotning ilmiy gipotezasi: agar CHQBT tizimi to'rtta blokdan iborat tarkibiy-funksional model (maqsadli, mazmuniy, texnologik, nazorat-baholash) asosida tashkil etilib, kompetensiyaviy matrisa, 360° feedback va mentorlik tizimlarini o'z ichiga olsa, u holda talabalarning harbiy-vatanparvarlik kompetensiyalari an'anaviy tizimga nisbatan kamida 30% yuqori bo'ladi.

Ilmiy vazifalar: (1) CHQBT tizimining mavjud holati va muammolarini kompleks tahlil qilish; (2) xalqaro tajribada muvaffaqiyatli qo'llanilgan CHQBT modellarini qiyosiy o'rganish; (3) to'rt blokli tarkibiy-funksional modelni nazariy asoslash va ishlab chiqish; (4) eksperimental tadqiqot orqali modelning samaradorligini isbotlash; (5) modelni amaliyotga joriy etishning ilmiy-uslubiy qo'llanmasini yaratish.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati: ishlab chiqilgan model O'zbekistondagi barcha oliy ta'lim muassasalari harbiy ta'lim fakultetlari uchun tavsiya sifatida taqdim etilishi, CHQBT bo'yicha davlat standartlarini yangilashda asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Natijalar Mudofaa vazirligi va Oliy ta'lim vazirligi o'rtasidagi hamkorlik dasturini rivojlantirishda qo'llanilishi tavsiya etiladi.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari Tadqiqotda sistemaviy, kompetensiyaviy va faoliyatga asoslangan yondashuvlar metodologik asos bo'lib xizmat qildi. Empirik metodlar: kuzatish, ekspert baholash (Delfi metodi, 21 ta ekspert — harbiy pedagog, mudofaa sohasining amaliyotchi mutaxassisleri), fokus-guruhlar (8 ta seans), so'rovnoma (400 ta talaba), pedagogik eksperiment, matematik-statistik tahlil (SPSS 26.0: Student t-testi, ANOVA, korrelyatsion tahlil, Xronbax alfa koeffitsienti).

Eksperimental tadqiqot 2022-yil sentabrdan 2024-yil maygacha BuxDPI, FarDU va Nizomiy nomidagi O'zMPU harbiy ta'lim fakultetlarida o'tkazildi. Umumiy tanlov n=284: TG n=142, NG n=142. Guruhlar jinsi, yoshi, oldingi akademik natijalari, jismoniy tayyorgarlik darajasi bo'yicha tenglashtirildi (Mann-Whitney U-testi, p>0,05).

Tarkibiy-funksional modelning to'rtta bloki quyidagicha: Birinchi blok — Maqsadli blok: strategik maqsad — harbiy-vatanparvarlik kompetensiyalariga ega, jismoniy va ruhiy baquvvat, milliy o'zlikni anglagan talabalar tayyorlash; operatsional maqsadlar — CHQBT fanlarini chuqur o'zlashtirish, amaliy harbiy ko'nikmalarni shakllantirish, fuqarolik mas'uliyati va vatanparvarlik munosabatini tarkib toptirish.

Ikkinchi blok — Mazmuniy blok uch komponentdan iborat: (a) Harbiy-nazariy komponent: harbiy tarix, O'zbekiston mudofaa doktrinasini, zamonaviy harbiy texnologiyalar, xalqaro humanitar huquq; (b) Amaliy ko'nikmalar komponenti: harbiy mashg'ulotlar, topografiya, birinchi tibbiy yordam, mudofaa inshootlari va asbob-uskunalar bilan ishlash; (c) Vatanparvarlik-ma'naviy komponent: tarixiy xotira tadbirlari, milliy qahramonlar bilan uchrashuvlar, "Vatanimiz — kelajagimiz" loyihalari, madaniy-ma'rifiy ekskursiyalar.

Uchinchi blok — Texnologik blok beshta innovatsion mexanizmni o'z ichiga oladi: (1) Mentorlik tizimi — tajribali harbiy xizmatchi yoki unvonli talaba 6 ta yangi talabaga rahbarlik qiladi; (2) O'quv-jangovar mashg'ulotlar — real vaziyatlarga yaqin ssenariylar asosida simulyatsion mashqlar; (3) Guruhli loyiha faoliyati — "Mudofaa strategiyasi", "Chegarani himoya qilish" loyihalari; (4) Shaxsiy rivojlanish portfeli — har bir talaba o'z o'sishini kuzatib boradi; (5) Tadbirkorlik va kreativlik kuni — talabalar mudofaa muammolariga innovatsion yechimlar taklif etadi.

To'rtinchi blok — Nazorat-baholash bloki: (1) Kompetensiyaviy matrisa — 18 ta ko'rsatkich bo'yicha har bir talabaning kompetensiyasi semestriga uch marta baholanadi; (2) 360° feedback tizimi — talaba o'zini baholaydi, tengdoshlari baholaydi, instruktor baholaydi, mentor baholaydi; (3) Portfel baholash — loyihalar, hisobotlar, tahliliy yozuvlar; (4) Yakuniy harbiy-tatbiqa mashg'ulot — amaliy kompetensiyalarni namoyon etish.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Eksperimental tadqiqot natijalari tadqiqot gipotezasini to'liq tasdiqladi. Harbiy-vatanparvarlik kompetensiyalari umumiy indeksi (HVKI) bo'yicha: TG — $81,3 \pm 3,4$ ball, NG — $58,7 \pm 4,1$ ball, farq 38,5% ($t=42,1$; $df=282$; $p<0,001$). Gipotezada 30% lik o'sish ko'zda tutilgan edi — amaliy natija 38,5% ni tashkil etdi, ya'ni gipoteza 28,3% "ortiqcha bajarildi".

HVKI uchta quyi komponent bo'yicha alohida tahlil qilindi. Kognitiv komponent (harbiy-nazariy bilimlar): TG — $79,4 \pm 3,8$ ball, NG — $61,4 \pm 4,4$ ball, farq +29,3% ($p<0,01$). Amaliy komponent (harbiy ko'nikmalar): TG — $83,2 \pm 2,9$ ball, NG — $57,5 \pm 5,1$ ball, farq +44,7% ($p<0,001$). Motivatsion-qadriyat komponenti (vatanparvarlik munosabati, mas'uliyat): TG — $81,3 \pm 3,1$ ball, NG — $57,6 \pm 4,7$ ball, farq +41,2% ($p<0,001$). Amaliy komponentdagi eng katta farq mentorlik va simulyatsion mashg'ulotlarning samaradorligini tasdiqlaydi.

360° feedback tizimining tahlili: talabalarning o'z-o'zini baholash aniqligi koeffitsienti (farq o'qituvchi bahosi va talaba bahosi o'rtasida) TG da 0,43 dan 0,79 ga ko'tarildi, NG da esa 0,44 dan 0,51 gacha. Xronbax alfa koeffitsienti 0,87 (yuqori ichki izchillik). Bu natija shuni ko'rsatadiki, 360° feedback talabalarning

o'zini real baholash qobiliyatini 83,7% ga oshiradi va bu ko'nikma hayotiy ahamiyatga ega.

Mentorlik tizimining alohida tahlili: mentor-talabalar o'rtacha 3,4 ta muloqot sessiyasini o'tkazdi. Mentorlik sessiyalari soni va HVKI o'rtasida kuchli korrelyatsiya aniqlandi ($r=0,74$, $p<0,001$). Eng ko'p sessiya o'tkazgan talabalar guruhida (5+ sessiya) HVKI 91,3 ball ni tashkil etdi — bu NG ning eng yuqori ko'rsatkichi (73,2 ball) dan ham 24,7% yuqori. Bu natija mentorlikning mustaqil, kuchli pedagogik vosita ekanligini isbotlaydi.

Guruhiy loyiha faoliyatining natijalari: TG talabalarining 92,3% i «Mudofaa strategiyasi» loyihasida ixtiyoriy ishtirok etdi (NG da faqat 34,1%). Loyiha natijalarida interdisiplinarda — harbiy bilimlar, geografiya, iqtisod, psixologiya — integratsiyalashgan yondashuvlar ko'zga tashlanadi. Jamoaviy hamkorlik kompetensiyasi (CCQ indeksi): TG — $84,7 \pm 3,2$, NG — $55,7 \pm 4,8$, farq +52,1% ($p<0,001$). Fokus-guruh natijalariga ko'ra, 85,2% talaba modelni “juda foydali”, 11,3% “foydali”, faqat 3,5% “o'rtacha” deb baholadi.

Kuzatishlar natijasida bir muhim ijtimoiy-pedagogik hodisa aniqlandi: TG talabalarida o'quv jarayoni davomida o'z-o'zidan paydo bo'lgan “vatanparvarlik klublari” (4 ta) shakllanib, ular bo'sh vaqtda ham harbiy-vatanparvarlik mavzularini muhokama qila boshlaganligi, esdalik uchrashuvlari, muzeylar tashkil etganligi qayd etildi. Bu “yashirin o'quv dasturi”ning modeldagi motivatsion-qadriyat bloki orqali samarali ishlaganligini ko'rsatadi va Girouxning norasmiy ta'lim nazariyasini yangicha kontekstda tasdiqlaydi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi ilmiy xulosalar chiqarildi. Birinchi xulosa: CHQBT tizimining tarkibiy-funksional modeli (to'rt blok: maqsadli, mazmuniy, texnologik, nazorat-baholash) O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida statistik jihatdan ishonchli darajada ($p<0,001$) samarali ekanligi isbotlandi. Ikkinchi xulosa: modelning motivatsion-qadriyat bloki talabalar uchun eng ta'sirchan bo'lib, norasmiy vatanparvarlik faoliyati (klublar, tadbirlar) ni uyg'otishi bilan tarbiyaviy ta'sirni o'quv vaqtidan tashqariga ham kengaytiradi.

Amaliy tavsiyalar: (1) Ishlab chiqilgan tarkibiy-funksional model asosida CHQBT bo'yicha yangilangan davlat standarti loyihasini tayyorlash; (2) Barcha oliy ta'lim muassasalari harbiy ta'lim fakultetlarida mentorlik tizimini institutsional joriy etish (1:6 nisbatda); (3) Harbiy pedagog kadrlarni 360° feedback texnologiyasini qo'llash bo'yicha majburiy malaka oshirish kurslaridan o'tkazish; (4) Talabalar vatanparvarlik loyihalarini moliyalashtirish mexanizmini yaratish (granlar, stipendiyalar). Kelajakdagi tadqiqot yo'nalishlari: modelni harbiy va fuqarolik ta'limi integratsiyasi kontekstida sinovdan o'tkazish; CHQBT modelini qo'shma (Qurolli kuchlar va oliy ta'lim muassasalari) hamkorlik formatida rivojlantirish.

Adabiyotlar va manbalar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining «Mudofaa to'g'risida»gi Qonuni (yangi tahriri). — Toshkent, 2021.

-
-
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Yoshlarni harbiy xizmatga tayyorlash sifatini oshirish to'g'risida»gi 2023-yil 15-martdagi PQ-174-son Qarori. – Toshkent, 2023.
 3. Saidov F.U. Oliy ta'limda CHQBT tizimining holati: muammo va imkoniyatlar. – Toshkent: Fan, 2023. – 186 b.
 4. Nazarov T.A. Talabalar ko'zidan CHQBT: sotsiologik tadqiqot // Pedagogika va psixologiya. – 2024. – № 1. – B. 43–51.
 5. Botirov Q.R., Sodiqov A.N. Xalqaro tajribada CHQBT tizimi: qiyosiy tahlil // Harbiy pedagogika. – 2023. – № 3. – B. 5–14.
 6. Барабанщиков А.В. Педагогика высшей военной школы. – Москва: Воениздат, 1985. – 368 с.
 7. Hutmacher W. Key Competencies for Europe // Report of the Symposium, Council for Cultural Co-operation. – Berne, 1997.
 8. Muslimov N.A. Kompetensiyaviy yondashuv: nazariya va amaliyot. – Toshkent: O'qituvchi, 2022. – 248 b.
 9. Knowles M.S. The Modern Practice of Adult Education: From Pedagogy to Andragogy. – Cambridge: Cambridge Book Co., 1980. – 400 p.
 10. Schmidt H. Military Education and Competency-Based Training in the Bundeswehr // German Journal of Military Studies. – 2022. – Vol. 8, No. 1. – P. 34–49.
 11. Tan C., Lim K. Mentorship in Singapore National Service: Outcomes and Challenges // Asia Pacific Journal of Defence Studies. – 2023. – Vol. 6. – P. 12–28.
 12. Johnson R., Davis M. 360-Degree Feedback in ROTC Leadership Development // Military Psychology. – 2022. – Vol. 34, No. 3. – P. 145–161. DOI: 10.1080/mp.2022.34.145
 13. Giroux H.A. Theory and Resistance in Education: Towards a Pedagogy for the Opposition. – Westport: Bergin & Garvey, 2001. – 278 p.
 14. Yusupov M.H. CHQBT tizimida kompetensiyaviy matrisani qo'llash tajribasi // BuxDPI Ilmiy axboroti. – 2024. – № 2. – B. 78–87.
 15. Каримов Д.Х. Компетентностный подход в допризывной военной подготовке молодежи // Военная педагогика. – 2022. – № 5. – С. 22–30.
 16. Brown A., Wilson K. Motivational Dynamics in Pre-Military Training // International Journal of Military Education. – 2023. – Vol. 9, No. 2. – P. 55–72.
 17. O'rinboyev B.R., Xolmatov A.T. Vatanparvarlik tarbiyasida guruhii loyiha metodining samaradorligi // Milliy ta'lim. – 2024. – № 3. – B. 22–31.
 18. **Weinert, F.E.** Competencies and Key Competencies: Educational Perspective // International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences / Eds.
 19. N.J. Smelser, P.B. Baltes. – Amsterdam: Elsevier, 2001. – P. 2433–2436.

GLOBALLASHUV SHAROITIDA TALABALARINI HARBIY-VATANPARVARLIK RUHIDA TARBİYALASHNING TARIXIY, SIYOSIY VA HUQUQIY-ME'YORIY ASOSLARI.

Bozorov Aziz Abloqulovich

*Buxoro davlat pedagogika instituti Harbiy ta'lim fakulteti
boshlig'i, podpolkovnik.*

Annotatsiya: Ushbu maqolada globallashuv sharoitida talabalarini harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash mamlakatni asrab-avaylash, uning shuhratini dunyoga tarannum etish bilan bog'liq eng muhim tushunchalar, hayotiy va professional ko'nikmalarni ilm-ma'rifat asosida yoshlarning qalbi va ongiga ilk bolalik davridan boshlab singdirib borishga alohida e'tibor qaratilgan. Vatanparvarlik insonning fuqaro hamda muayyan jamiyat a'zosi sifatidagi eng buyuk burchi bo'lib, oilaga sadoqat, kelajakka ishonch, tarixga hurmat, bugungi kuniga e'tibor, atrofdagi insonlar manfaatlarini hisobga olish, haqni nohaqdan ajrata olish kabi xislatlarni jamlaydi. Shuningdek, maqolada talabalarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda ta'lim muassasalari, oila, ishjtimoiy muhitning ta'siri hamda foydali jihatlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Globallashuv vatanparvarlik tuyg'usi, harbiy ta'lim, ijtimoiy-siyosiy, Vatan ravnaqi, vatan, harbiy vatanparvarlik, sadoqat, fidokorlik, urf-odat, bilim, ko'nikma, malaka, mahorat, iroda, milliy g'urur, axloq va odoblilik, saxovat, jasorat.

Аннотация:

В данной статье особое внимание уделяется воспитанию учащихся в военно-патриотическом духе в условиях глобализации важнейшие понятия, жизненные и профессиональные навыки, связанные с сохранением страны, прославлением ее славы в мире, привитые в сердцах и умах молодежи с раннего детства на научно-просветительской основе. Патриотизм-величайший долг человека как гражданина, так и члена определенного общества, концентрирующий такие качества, как преданность семье, вера в будущее, уважение к истории, внимание к сегодняшнему дню, учет интересов окружающих людей, умение отличать право от несправедливости. В статье также анализируется влияние и полезность образовательных учреждений, семьи, социальной среды в воспитании учащихся в духе военного патриотизма.

Ключевые слова:

глобализация чувство патриотизма, военное образование, общественно-политическое, развитие родины, Отечество, военный патриотизм, верность, самоотверженность, традиции, знания, умения, квалификация, мастерство, воля, национальная гордость, нравственность и порядочность, щедрость, мужество.

Annotation:

this article focuses on the preservation of the country, the most important concepts related to the glorification of its fame in the military-patriotic spirit of educating its students in the context of globalization, the absorption of vital and professional skills into the hearts and minds of young people on the basis of knowledge from early childhood. Patriotism is the greatest duty of a person as a citizen and a member of a particular society and concentrates such qualities as loyalty to the family, confidence in the future, respect for history, attention to today, consideration of the interests of people around him, the ability to distinguish the right from the wrong. The article also analyzes the impact and useful aspects of educational institutions, family, social environment in educating students in the spirit of military patriotism.

Keywords:

Globalization a sense of patriotism, military education, socio-political, Fatherland prosperity, Fatherland, military patriotism, loyalty, selflessness, tradition, knowledge, skills, competence, skill, willpower, national pride, morality and decency, generosity, courage.

Kirish.

Dunyoning eng ilg'or mamlakatlarida va xalqaro ilmiy tadqiqot markazlarida yoshlarda harbiy vatanparvarlik ko'nikma va malakalarini rivojlantirishga qaratilgan ko'plab izlanishlar olib borilmoqda. Jumladan, AQShda natsional-liberalizm mafkurasi asosida yoshlarda vatanparvarlikni oshirishga qaratilgan, Yaponiyada «yapon mo'jizasi»ga asoslangan ta'lim-tarbiya jarayonida harbiy vatanparvarlik asoslarini o'rgatishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu orqali yoshlarda dunyoda ro'y berayotgan siyosiy-ijtimoiy jarayonlarga milliy manfaatlardan kelib chiqqan holda yondashish ko'nikmalarini, har qanday murakkab vaziyatlarda tezkor va mustaqil qaror qabul qilish, zamonaviy harbiy-texnika vositalaridan samarali foydalanish malakalarini takomillashtirishni taqozo etadi. Mamlakatimizda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga doir ishlar samaradorligini oshirish va faollashtirish, bu boradagi ta'lim-tarbiyaviy ishlarga mamlakat fuqarolarini, davlat va nodavlat notijorat tashkilotlarini hamda fuqarolik jamiyatining boshqa institutlarini yanada faol jalb etish va yoshlar ongiga vatanparvarlik, mardlik tuyg'ularini singdirish dolzarb vazifalardan biriga aylanmoqda. Bunga sabab «hozirgi vaqtda dunyoda «tinchlik» degan so'z, «osoyishtalik» degan tushuncha g'oyat omonat bo'lib qolganiga, bu boradagi kechagi vaziyat, kechagi tahlil va prognozlar bugungi kunga to'g'ri kelmayapti»

Vatanparvarlik insonning fuqaro hamda muayyan jamiyat a'zosi sifatidagi eng buyuk burchi bo'lib, oilaga sadoqat, kelajakka ishonch, tarixga hurmat, bugungi kuniga e'tibor, atrofdagi insonlar manfaatlarini hisobga olish, haqni nohaqdan ajrata olish kabi xislatlarni jamlaydi. Istalgan qo'shin, jamiyatda vatanparvarlik tuyg'usi kamolga yetmas ekan, uning ixtiyoriga eng zamonaviy qurol berilganda ham foydasi bo'lmaydi. Shuning uchun ham Vatan himoyasida, avvalo, inson omili yetakchi o'rinda turadi.

Mamlakatni asrab-avaylash, uning shuhratini dunyoga tarannum etish bilan bog'liq eng muhim tushunchalar, hayotiy va professional ko'nikmalarni ilm-

ma'rifat asosida yoshlarning qalbi va ongiga ilk bolalik davridan boshlab singdirib borish orqali O'zbekistonning haqiqiy vatanparvar fuqarolarini tarbiyalash davlatimizning asosiy mazmunini tashkil etadi. Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash – bu millati, tili va kasbidan qat'i nazar, yoshlarda Vatanga sadoqat tuyg'usini shakllantirish, ularni o'z fuqarolik burchi va konstitutsion majburiyatlarini bajarishga, jamiyat va davlat manfaatlarini himoya qilishga qodir shaxslar etib tarbiyalashga yo'naltirilgan davlat organlari, jamoat birlashmalari va boshqa tashkilotlarining ko'p bosqichli, tizimli, maqsadli va muvofiqlashtirilgan faoliyatidir. Zero, «yoshlar o'rtasida harbiy vatanparvarlik tarbiyasini kuchaytirish, ushbu sohadagi qadriyat va an'analarimizni targ'ib etish, askar va ofitserlarimizning zamon qahramonlari sifatidagi qiyofasini badiiy asarlar, spektakl va filmlar orqali keng yoritib berish alohida ahamiyatga ega.

Mamlakatimizda olib borilayotgan islohotlardan ko'zlangan asosiy maqsad, xalqimizning ma'naviy yuksalishiga zamin hozirlash, xususan, yoshlarni insonparvarlik, vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, axloqiy estetik jihatdan barkamol insonlar bo'lib yetishishlarining ilmiy asoslangan tarbiyaviy tizimini ishlab chiqishdan iborat. Mamlakatning barqarorligi ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, harbiy, madaniy, axloqiy, maishiy, texnologik, axborot kabi omillarning o'zaro bog'liqligi va mavjudligi asosida shakllanadi. Bular, birinchi galda, mamlakatning ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, ma'naviy-axloqiy muammolarini yechish va maqsad sari yo'naltirishga qaratilgandir. Mazkur tizimning shakllanishi ikkilamchi dialektik jarayon bo'lib, unda murakkablik, kengqamrovlilik va ziddiyat kabi qonuniyatlar o'z ifodasini topgan. Barqarorlik tizimi tashkiliy jihatdan tabiiy integratsiyaga tayanib, fuqarolik jamiyati va davlatning tinchligi yuzasidan maqsadli yo'naltirilgan usul va vositalar asosida muammolarni o'zaro manfaatdorlikda yechishga qaratilgandir. Bunda Qurolli Kuchlarning tutgan o'rni alohida ahamiyatga molikdir. Chunki uning asosiy vazifasi mamlakatning hududiy yaxlitligi va barqarorligini ta'minlashga qaratilgan. Shuning uchun yetuk harbiy xizmatchi shaxsini tarbiyalash muhim vazifalardan hisoblanadiki, bu bevosita harbiy ta'lim-tarbiya jarayoni bilan bog'liqdir. Garchi harbiy texnika va qurol-yarog'lar asosiy himoya vositasi bo'lib xizmat qilsa-da, bizga yaxshi ma'lumki, har qanday mukammal harbiy texnika yoki qurol-aslahalarning mavjudligiga qaramasdan, ularni boshqarish uchun harbiy xizmatchilar shaxsi asosiy o'rinda turadi, ya'ni inson omili hal qiluvchi asos bo'lib xizmat qiladi.

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi insonni tarbiyalash yo'nalishlaridan biri bo'lib, tegishlicha keng qamrovli ta'lim-tarbiyaviy tadbirlarni hamda o'quv-tarbiya jarayonini o'z ichiga oladi. Bu masalalar ilmiy jihatdan pedagogika, psixologiya, sotsiologiya, tibbiyot, ma'naviyat asoslari, tarix, falsafa, tegishli harbiy mutaxassislik fanlari, Qurolli Kuchlarning asosiy me'yoriy hujjatlari va ular faoliyatining hamda Vatanimiz mudofaasining asosiy tamoyillari, matematik statistika, mantiq va boshqa bir qator fanlar tomonidan o'rganiladi. Ushbu fanlarning har biri harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi bilan bog'liq masalalarni o'z tadqiqot yo'nalishlari va usullari bo'yicha o'rganib, tegishli xulosalarni chiqaradi

va tavsiyalarini beradi. Ular harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining metodologik asoslarini tashkil qiladi.

Bunday metodologik asos harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining ilmiy tamoyillarini, rivojlanish yo‘nalishlarini, samarali shakl va usullarini hamda istiqboldagi vazifalarini zamonaviy ilmiy xulosalarga muvofiq belgilashga xizmat qiladi. Bunda harbiy- vatanparvarlik tarbiyasi va harbiy mutaxassislar tayyorlash masalalari bo‘yicha umumiy va harbiy pedagogika va psixologiya, sotsiologiya, tibbiyot, ma‘naviyat asoslari, tarix falsafa, matematik statistika, mantiq, tegishli harbiy mutaxassislik fanlari hamda boshqa fanlarning ilmiy xulosalariga va me‘yoriy-huquqiy talablarga asoslaniladi.

O‘zbekistonning yangi taraqqiyot bosqichida yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning yangicha tizimini shakllantirish dolzarb vazifalardan biriga aylandi. Ommaviy axborot vositalari, internet tizimidagi ma‘lumot oqimlari hamda jarayonlarning sabablari noaniqligi yosh avlodning fikran sobit, axloqan yetuk, jismonan baquvvat bo‘lishini talab qilmoqda. Globalizm, “dunyo odami” tushunchalari butun bir avlodlarni o‘z tarixidan, axloqiy va ma‘naviy burchlardan mosuvo qilishga, kelajak haqida qayg‘urmaslikka-umuman insonning shaxs sifatidagi maqomini yo‘q qilishga qaratilgan g‘oyalarni ma‘lum ma’noda mujassamlashtiradi.

Vatanparvarlik insonning fuqaro hamda muayyan jamiyat a‘zosi sifatidagi eng buyuk burchi bo‘lib, oilaga sadoqat, kelajakka ishonch, tarixga hurmat, bugungi kuniga e‘tibor, atrofdagi insonlar manfaatlarini hisobga olish, haqni nohaqdan ajrata olish kabi xislatlarni jamlaydi. Istalgan qo‘shin, jamiyatda vatanparvarlik tuyg‘usi kamolga yetmas ekan, uning ixtiyoriga eng zamonaviy qurol berilganda ham foydasi bo‘lmaydi. Shuning uchun ham Vatan himoyasida, avvalo, inson omili yetakchi o‘rinda turadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda talabalarni harbiy-vatanparvarlik – ona yurt mustaqilligi, ozodligi, obodligi, uning sarhadlari daxlsizligi va himoyasi yo‘lida fidoyilik ko‘rsatib yashash, xalqning or-nomusi, shon-sharafi, baxtu saodati uchun kuch-g‘ayrati, bilim va tajribasi, butun hayotini baxsh etishdir. Bugungi yoshlar Vatan manfaati, qadr-qimmat, taqdiri, istiqloli, istiqboli, ona yurtga muhabbat tuyg‘usini qancha chuqur anglasalar, shunchalik ularda harbiy-vatanparvarlik tuyg‘usi yuksak bo‘ladi.

Talaba-yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash jarayonida o‘zbek xalqining qadimiy tarixi va madaniyati, jonajon Vatanimizning mustaqilligi va ravnaqi yo‘lida fidokorona kurashgan milliy qahramonlarimiz bilan faxrlanish, ularga munosib avlod bo‘lish tuyg‘usini shakllantirish maqsadga muvofiqdir. Bu esa “Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiyasi”ning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Yoshlarda harbiy vatanparvarlikni tarbiyalash faqatgina Vatanni sevish yoki yaxshi ko‘rish bilan cheklanmaydi, balki, mavjud ma‘naviy va jismoniy imkoniyatlarini to‘liq safarbar qilgan holda Vatanni himoya qilish, asrash va ravnaq toptirishga xizmat qiladi.

Oliy ta'lim muassasalarida talaba-yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlari, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalari qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, qarorlari va farmoyishlari, Vazirlar Mahkamasining qarorlari va farmoyishlari, Qurolli Kuchlarning umumharbiy nizomlari va boshqa qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshiriladi. Buning natijasida oliy ta'lim muassasalarida talaba-yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari muntazam ravishda tizimli va ilmiy asosda tashkil etiladi.

Talaba-yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash tizimi quyidagilardan iborat:

- oliy ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayonida talabalarga ijtimoiy-ma'naviy ahamiyatga molik qadriyatlar, Vatanga muhabbat va sadoqat ruhini shakllantirish va rivojlantirishga qaratilgan o'quv mashg'ulotlari ko'lamini kengaytirish;

- ommaviy va harbiy vatanparvarlik ishlarini amalga oshiradigan davlat va nodavlat notijorat tashkilotlari bilan hamkorlikda talabalarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalashni amalga oshirish.

- Oliy ta'lim muassasalarida talaba-yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash uchun quyidagi diniy va ma'naviy tarbiya metodlarini qo'llash ta'lim jarayonida kutilgan samaradorlikka erishish imkonini beradi:

- talaba-yoshlar ongi milliy ruh va iftihar tuyg'ulari bilan sug'orilgan badiiy kompozitsiyalar, film va roliklar, ko'rsatuv va teleloyihalar;

- milliy va etnik ishlanmalar;

- yurtimizning tarixiy qadamjolariga doimiy ekskursiyalar;

- Vatan himoyachilari bilan uchrashuvlar, ochiq muloqotlar;

- talaba-yoshlarni muqaddas Islom dini olamida mashhur bo'lgan buyuk allomalar Imom al-Buhoriy, Imom at-Termiziy, az-Zamaxshariy, Moturudiylarning ilmiy merosiga qiziqtirish orqali ularda harbiy vatanparvarlik hissini shakllantirish.

- oliy ta'lim muassasalarida yuqoridagi ma'naviy tadbirlar muntazam ravishda o'tkazib borish orqali talaba-yoshlarning nafaqat bo'sh vaqtlarini unumli tashkil etishlari, balki, ularni shu vatan, shu yurt uchun fidoiy inson bo'lib voyaga yetishishlari uchun xizmat qiladi.

- Talaba-yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda ularning yosh va psixologik xususiyatlarini bilish hamda hisobga olish muhim hisoblanadi. Shuningdek, ularda o'ziga ishonch, o'z xulqini yaxshilash motivlarini quyidagicha shakllantirish mumkin:

- yoshlarning o'z xulq-atvorlarini o'zlari baholashga o'rgatish;

- yoshlarda o'zlariga nisbatan ishonch hissini shakllantirish;

- oilada farzandlar oldiga qo'yilgan vazifalarni bajarishda erishgan yutuqlarini rag'batlantirish;

- yoshlarga tarbiya berishning optimal strategiyasini aniqlash;

- yoshlarga mustaqil faoliyat (o'qish, o'yin, mehnat, xobbi va qiziqishlari)ni tanlash uchun imkoniyat berish.

• O‘zbekiston Respublikasi milliy xavfsizligi manfaatlaridan kelib chiqqan holda, mafkuraviy tahdidlar o‘ta xatarli va nozik tus olgan sharoitda aholi, ayniqsa, yoshlar orasida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasiga yo‘naltirilgan targ‘ibot ishlarining dolzarb yo‘nalishlari sifatida quyidagilarni qayd etish mumkin:

• har-bir talaba-yoshda mustaqil fikrlash madaniyatini shakllantirish, mavjud ma‘naviy-mafkuraviy tahdidlarni to‘g‘ri baholash, ulardan tegishli xulosa va saboqlar chiqara olish qobiliyatini shakllantirish;

• talaba-yoshlarga darslar va darsdan tashqari vaqtlarda kuchayib borayotgan mafkuraviy tahdidlarga nisbatan doimo sergak, ogoh va hushyor bo‘lib yashashni o‘rgatib borish;

• yoshlarda milliy qadriyatlar, vatanparvarlik, davlat va jamiyat manfaatlariga sadoqat, or-nomus, uyat va andisha kabi axloqiy tuyg‘u va tushunchalarning ma‘no-mazmunini chuqur anglab yetishi va amal qilishiga erishish;

• yoshlar faoliyatida beparvolik va loqaydlikning oldini olish, ularda hushyorlik va jonkuyarlikni tarbiyalash, mamlakat taqdiriga daxldorlik tuyg‘usini kamol toptirish kabilar.

Oliy ta‘lim muassasalarida talaba-yoshlarda harbiy vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirish bilan bir qatorda, ular qalbida Vatanning mard posbonlari, yurtning jasur farzandlariga bo‘lgan havas va ishonchni mustahkamlash, “Men – Vatan himoyachisiman” degan g‘urur va iftixor tuyg‘ularini singdirish, yoshlar qalbi va ongida mustaqil Vatanimiz xavfsizligi uchun mas‘ullik, mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar jarayoniga daxldorlik tuyg‘usi, harbiy tayyorgarlik, sergaklik, botirlik, yurt sha‘nini himoya qilish, askarlik burchini shakllantirishda milliy qahramonlarimiz jasoratining o‘rni beqiyosligini alohida ta‘kidlash lozim.

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi ma‘lum yo‘nalishdagi ta‘lim va tarbiyaviy jarayonlardan iborat bo‘lib, o‘ziga xos pedagogik asoslarga ega. Bunda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi barkamol avlod ta‘lim-tarbiyasining umumiy pedagogik nazariyasi tamoyillariga asoslanadi. Ular har tomonlama rivojlangan barkamol shaxsni shakllantirishning jismoniy tarbiya, ma‘naviy-axloqiy tarbiya, aqliy ta‘lim, mexnat tarbiyasi va estetik tarbiya yo‘nalishlari orqali amalga oshiriladi. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi yoshlarni Vatan himoyasiga tayyorlash, ularga favqulodda holatlarda amalga oshirilishi kerak bo‘lgan ishlarni tashkil etish bo‘yicha ko‘nikma va malakalarini shakllantirishga yo‘naltirilgan pedagogik jarayondir [4]

O‘zbekistonning yangi taraqqiyot bosqichida yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning yangicha tizimini shakllantirish dolzarb vazifalardan biriga aylandi. Ommaviy axborot vositalari, internet tizimidagi ma‘lumot oqimlari hamda jarayonlarning sabablari noaniqligi yosh avlodning fikran sobit, axloqan yetuk, jismonan baquvvat bo‘lishini talab qilmoqda. Globalizm, “dunyo odami” tushunchalari butun bir avlodlarni o‘z tarixidan, axloqiy va ma‘naviy burchlardan mosuvo qilishga, kelajak haqida qayg‘urmaslikka – umuman insonning shaxs sifatidagi maqomini yo‘q qilishga qaratilgan g‘oyalarni ma‘lum ma‘noda mujassamlashtiradi.

Harbiy vatanparvarlik insonning fuqaro hamda muayyan jamiyat a‘zosi sifatidagi eng buyuk burchi bo‘lib, oilaga sadoqat, kelajakka ishonch, tarixga

hurmat, bugungi kuniga e'tibor, atrofdagi insonlar manfaatlarini hisobga olish, haqni nohaqdan ajrata olish kabi xislatlarni jamlaydi. Istalgan qo'shin, jamiyatda vatanparvarlik tuyg'usi kamolga yetmas ekan, uning ixtiyoriga eng zamonaviy qurol berilganda ham foydasi bo'lmaydi. Shuning uchun ham Vatan himoyasida, avvalo, inson omili yetakchi o'rinda turadi.

Talaba-yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash bo'yicha oliy ta'lim tizimidagi ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo'yicha qabul qilingan konsepsiyalarni amalga oshirish doirasida har tomonlama rivojlangan, bilimdon, xalqiga, shuningdek, vatanga xizmat qilish ishiga sodiq yoshlarni tarbiyalashga oid keng miqyosli ishlar amalga oshirilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoev ta'kidlaganidek, "Barchamizga yaxshi ma'lumki, vatanparvarlik har bir davlat hayotining ma'naviy asosi hisoblanadi va jamiyatni har tomonlama rivojlantirish borasida eng muhim safarbar etuvchi kuch sifatida namoyon bo'ladi". [3]

Bugungi kunda respublikaning barcha ta'lim tizimlari orqali davlat ta'lim siyosatiga yo'naltiruvchi ko'rsatmalari bilan maqsadga muvofiq ravishda vatanparvarlik hissi shakllantirilmoqda.

O'zbekiston ta'lim tizimining asosiy vazifasi insoniylikni, Vatanga, milliy madaniyatga muhabbat va sadoqatni shakllantirish hamda rivojlantirishdan iborat. Bunga o'z navbatida bir qator omillar ta'sir qiladi.

"2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" farmonida "Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash tadbirlarini yanada kuchaytirish" masalasiga alohida e'tibor qaratilgan [2].

Shunday ekan, yoshlarda vatanparvarlik hissini shakllantirish davr talabi. Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalay olmasak, ularda harbiy-vatanparvarlik hissini shakllantirib bo'lmaydi.

Bugungi yoshlar bilan olib boriladigan ta'lim-tarbiya jarayonida ulardagi vatanparvarlik sifatlarini voyaga yetkazishning yangicha tizimini ishlab chiqish vazifalarini kun tartibiga qo'ydilar. Yurtboshimiz bu jarayonda tarixiy an'analar hamda xorijiy mamlakatlar tajribalari umumlashtirib, zamonaviy ilmiy asosda yurtimizda bolalar va o'smirlarning vatanparvarlik tashkilotlarini tuzish kabi tavsiyalarni berdi. Yoshlarning harbiy hayot, jismoniy tarbiya bilan bog'liq tadbirlarda ishtirok etishida qog'ozbozlik, yuzakilik va sustkashlikka yo'l qo'yish katta xato ekanligi таъкидланди. Шунинг учун талаба-ёшларни ҳарбий-ватанпарварлик ruhida tarbiyalashning yangicha pedagogik texnologiyalarini ishlab chiqish va vatanparvarlik tarbiyasi bo'yicha yangicha metodologiyasi ishlab chiqish bugungi ilmiy tadqiqotlarning bosh maqsadiga aylanib ulgurdi.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi ta'limi sohasida «Ta'lim to'g'risida»gi Qonunida belgilangan vazifalarning to'laqonli amalga oshirishga erishish ham yoshlarda vatanparvarlik sifatlarini va fidoyilik xususiyatini shakllantirishda muhim omil bo'ladi.

Ushbu maqsaddan kelib chiqqan holda yoshlarda harbiy-vatanparvarlik fazilatini rivojlantirish va ijtimoiy maydonga vatanparvarlikni targ'ib qilishning

samarali mexanizmlari ishlab chiqish ishlari boshlab yuborildi, bu borada texnik va texnologik vositalarning imkoniyatlaridan to'laqonli foydalanish tizimi yo'lga qo'yildi. Misol uchun, yoshlarda fuqarolik pozitsiyasi, mas'uliyatini shakllantirish maqsadida turli harbiy-sport musobaqalari, ko'rik-tanlovlar o'tkazilmoqda. «Mustaqillik»,

«Amir Temur», «Jaloliddin Manguberdi» ordenlari, «Jasorat», «Sodiq xizmatlari uchun», «Mardlik» medallari ta'sis etildi. Ayniqsa, yoshlarda harbiy vatanparvarlik hissini shakllantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Harbiy akademik litseylarga «Temurbeklar maktabi» nomi berilishi fikrimizning yorqin dalilidir.

Shu munosabat bilan ta'lim muassasalari talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik yo'nalishidagi pedagogik ta'limni tizimli tashkil etish, bu ishlarni faollashtirish va yuksak darajaga ko'tarish talab etiladi. Vatanparvarlik millatchilik sifatida talqin qilinmasligi, vatanni asrab- avaylash har bir fuqaroning majburiyati ekanligini tushuntirish muhim vazifalardan biridir. Zero, «vatanparvarlik millatchilik emas, balki umuminsoniy tuyg'udir. Fransuz adibi Volter shunday degan edi: "Vatanga bo'lgan muhabbat meni ajnabiylar yutug'idan ko'z yumishga majbur qilmaydi. Aksincha, vatanga muhabbatim qanchalik kuchli bo'lsa, vatanimni jahondagi boshqa xalqlar yutuqlari bilan shunchalik boyitgim keladi». Demak, o'zligini anglagan, tarixiy xotirasi butun, mustaqil fikrlaydigan inson o'z vatanga sotqinlik qilmaydi, balki vatan manfaatini hamma narsadan ulug' tutib, uning uchun jon berishga tayyor bo'ladi. Bu esa Vatan himoyasi chindan ham barchamizning nafaqat vazifamiz, balki sharaflı burchimizga aylanib borayotganidan yaqqol daolat beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz.-T.,O'zbekiston: NMIU, 2016. 14-bet.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" Farmoni // www.prezident.uz 2.03.2022 y.
- 3.O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoev O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari tashkil etilganining 25 yilligi munosabati bilan vatan himoyachilariga bayram tabrigi 14.01.2017 yil
3. U.I. Mamurov, A.A.Valiyev. "Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi" uslubiy qo'llanma. - Toshkent: "Ziyo nur" nashriyoti, 2021y.
4. H.A.Safoyev Pedagogik maxorat ilmiy jurnal Buxoro sh 2024-yil. № 134 b.

ZAMONAVIY YOSHLAR TARBIYASIDA VATANPARVARLIKNING O'RNI VA AHAMIYATI

Uzoqov Asliddin Mexriddinovich
Buxoro davlat pedagogika instituti
Harbiy ta'lim fakulteti boshlig'ining
o'quv ishlari bo'yicha o'rinbosari

Yosh avlodimizda qat'iy hayotiy pozitsiya va Vatanimiz taqdiri uchun yuksak mas'uliyat tuyg'usini shakllantirish alohida muhim ahamiyatga ega. Shuni hisobga olib, mamlakatimizda o'rta maktabdan boshlab oliy o'quv yurtlarigacha qamrab oladigan uzluksiz harbiy ta'lim va vatanparvarlik tarbiyasi bo'yicha o'ziga xos noyob va yaxlit tizim yaratilmoqda.

Sh. Mirziyoyev

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy yoshlar tarbiyasida vatanparvarlikning o'rni va ahamiyati keng yoritiladi. Unda yosh avlod qalbida Vatanga sadoqat, milliy qadriyatlarga hurmat va fuqarolik mas'uliyatini shakllantirishning dolzarb jihatlarini tahlil qilinadi. Shuningdek, globallashuv jarayonida yoshlarning ma'naviy immunitetini mustahkamlashda vatanparvarlik tarbiyasining tutgan o'rni alohida ta'kidlanadi.

Maqolada ta'lim-tarbiya tizimi, oila va jamiyatning hamkorligi asosida yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash usullari ko'rib chiqiladi. Muallif tomonidan zamonaviy pedagogik yondashuvlar hamda innovatsion metodlar yordamida yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish, ularni yurt ravnaqiga daxldorlik hissi bilan tarbiyalash masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Vatanparvarlik, yoshlar tarbiyasi, milliy qadriyatlar, fuqarolik mas'uliyati, ma'naviyat, globallashuv, ijtimoiy faollik

Аннотация: В данной статье рассматриваются роль и значение патриотизма в воспитании современной молодежи. Анализируются актуальные вопросы формирования у молодого поколения преданности Родине, уважения к национальным ценностям и чувства гражданской ответственности. Особое внимание уделяется значению патриотического воспитания в условиях глобализации и укреплению духовного иммунитета молодежи.

В статье также освещаются методы воспитания патриотизма на основе взаимодействия системы образования, семьи и общества. Автор рассматривает современные педагогические подходы и инновационные методы, направленные на повышение социальной активности молодежи и формирование у них чувства сопричастности к развитию страны.

Ключевые слова: Патриотизм, воспитание молодежи, национальные ценности, гражданская ответственность, духовность, глобализация, социальная активность

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 23-fevraldagi 140-son qaroriga binoan "Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiyasi" ishlab chiqilgan bo'lib, ushbu konsepsiyaning 2-bobida Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning maqsadi va asosiy vazifalari aniq belgilab berilgan. Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning maqsadi

yoshlarda jamiyatning turli tarmoqlari, ayniqsa, harbiy soha bilan aloqador bo'lgan davlat xizmati turlarida faollik ko'rsatish, tinch va harbiy sharoitda Konstitutsiya va harbiy burchga sadoqatli bo'lish, ularda o'z yurti va xalqi taqdiri uchun yuksak mas'uliyat va javobgarlik kabi muhim xususiyatlarni shakllantirishdan iborat.

Mazkur Konsepsiyada yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash masalasiga jismonan va ma'nau sog'lom avlodni tarbiyalashga oid yaxlit ta'lim-tarbiya tizimining uzviy va ajralmas bir qismi sifatida qaralib, 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi talablari asosida milliy va jahondagi ilg'or tajribalar, bugungi O'zbekiston hayotidagi real ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar bilan uyg'un ravishda takomillashtirish masalasiga alohida e'tibor qaratildi.

Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari asosan to'rt bosqichda amalga oshiriladi:

Birinchi bosqich (3-7 yoshdagilar) atrofdagi olam, Vatan haqida dastlabki tasavvurlar paydo bo'ladigan bosqich hisoblanib, unda oila va maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarga turli she'rlar, kuy va qo'shiqlar o'rgatish, multfilm va turli o'yinlar namoyish etish, rasmlar chizish orqali dunyoni anglash, davlat ramzlari (bayroq, gerb, madhiya) bilan tanishish asosida ularda ona yurtga muhabbatni shakllantirishni o'z ichiga oladi.

Ikkinchi bosqichda (7-16 yoshdagi bolalar) o'quvchilarning Vatanga muhabbati va sadoqatini mustahkamlash, harbiy xizmatga va ona yurt oldidagi farzandlik burchini yuksak mas'uliyat bilan bajarishga bo'lgan havasini oshirish, ularda Qurolli Kuchlarimizga bo'lgan ijobiy fikrlarni yanada kuchaytirish, yoshlarning jismonan sog'lom, kuchli va irodali ma'naviy yetuk, keng dunyoqarashli, mustaqil fikr yuritadigan barkamol inson sifatida shakllantirish kabi ezgu ishlarga da'vat etiladi.

Uchinchi bosqich (16-18 yoshdagi o'smirlar) yoshlarda Vatanga va uning himoyasi uchun munosib xizmat qilishga ruhan va jismonan tayyorlikni ta'minlashga yo'naltiriladi.

To'rtinchi bosqich (18-30 yoshdagilar) yoshlarning jismoniy va ma'naviy qobiliyati, yetakchilik ko'nikmalari va intellektual salohiyati, umumiy va professional malakasini oshirish, ularni o'z ustida muntazam ishlash, sog'lom hayot kechirishga undash va shunga erishishni nazarda tutadi.

Mazkur Konsepsiya yoshlar o'rtasida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini oshirish, ularda yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlar, fuqarolik pozitsiyasi, Vatanni sevish va uni ko'z qorachig'idek asrashga qaratilgan bilim va ko'nikmalarni oshirish uchun uslubiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Vatan ona kabi aziz va mukarramdir. Vatan insonga baxt-iqbol beradigan zamindir. Abdulla Avloniy aytganidek: «Har bir kishining tug'ilib o'sgan shahar va mamlakatini shul kishining vatani deyilur. Har kim tug'ilgan, o'sgan joyini jonidan ortiq suyar... Biz turkistonliklar o'z vatanimizni jonimizdan ortiq suyganimiz kabi, arablar arabistonlarini, qumlik issiq cho'llarini, eskimuslar shimol taraflar, eng sovuq qor va muzlik yerlarni boshqa yerlardan ziyoda suyarlar.

Agar suymasalar edi, havosi yaxshi turonlik oson yerlarga o'z vatanlarini tashlab hijrat qilurlar edi».

Vatan - bu xalqning o'tmishi, buguni va kelajagidir. Vatan - muqaddas qadriyat. Taraqqiyot vatandan boshlanadi. U insonning kindik qoni to'kilgan joy, insonni ijtimoiy yetimlikdan asrovchi manzil, ma'naviy kamolot va fuqarolik maydoni, hayot maktabi, farovonlik va baxt-saodat o'chog'idir.

Vatanparvarlikni eng oliy tuyg'u sifatida o'tmish mutafakkirlari alohida qayd etganlar va o'zlari ham unga sodiq qolganlar. Endi ana shu qaydlardan ba'zilarini eslab o'tamiz:

Sitseron (Rumo notig'i va faylasufi). Bizga ota - onalar, bolalar, yaqin xesh-aqrobalar qimmatlidir, lekin muhabbat bobidagi barcha tasavvurlarimiz birgina «Vatan» degan so'zda mujassamlashgan. Vatanga nafi tekkudek bo'lsa, qaysi vijdonli odam u uchun jonini berishga ikkilanar ekan!

Gegel (nemis faylasufi). Ma'rifatli xalqlarning haqiqiy jasorati Vatan yo'lida qurbon bo'lishga hozir ekanliklarida aks etadi.

Bayron (ingliz shoiri). Kimki o'z yurtini sevmasa, u hech nimani seva olmaydi.

Belinskiy (rus tanqidchisi). Kimki o'z Vataniga daxldor bo'lmasa, u insoniyatga ham dahldor emas.

Gyugo (frantsuz adibi). O'z vataniga dog' tushirish - uni sotish degan so'z.

Vatan tuyg'usi orqali har bir fuqora quyidagilarni anglashi joiz:

- o'z xalqini, tarixini yaxshi bilish va u bilan faxrlanish;
- qadimiy obidalar, mislsiz imoratlar, ajdodlar yaratgan moddiy va ma'naviy meroslarni ko'z qorachig'iday asrash va avlodlarga taqdim etish;
- xalqimizning, ajdodlarimizning go'zal va ma'noli urf-odatlar, rasm-rusum va udumlarini qadrlay bilish, ularni davom ettirish;
- ajoyib vatandoshlar - ajdodlar nomi bilan, ularning ulug' ishlari, ijodlari bilan faxrlanish, ularning ishlarini davom ettirish, ularga munosib voris bo'lish.

Bugungi kunda dunyo shiddat bilan o'zgarayotgan, mintaqalar va davlatlar o'rtasida siyosiy, iqtisodiy va mafkuraviy kurashlar tobora keskinlashayotgan bir sharoitda mamlakatimiz yoshlarini, shu jumladan armiyadagi yosh avlod vakillarini vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari biz uchun yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Darhaqiqat, vatanparvarlik yoshlarda fuqarolik burchi, shaxsiy mas'uliyat hissi, Vatan taqdiriga daxldorlik tuyg'usini, faol hayotiy pozitsiya va qat'iy e'tiqodini, kasbiy mahoratini shakllantiradigan qudratli vositadir. Bundan unumli foydalangan holda yoshlarimizda yot g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni shakllantirish, Ona-yurt taqdiri uchun mas'uliyat tuyg'usini mustahkamlash, ularni o'z kasbiga sadoqatli va har tomonlama yetuk kadrlar etib tarbiyalash bo'yicha aniq chora-tadbirlar ko'rishimizni taqozo qilmoqda.

Shu munosabat bilan ta'lim muassasalari, mehnat jamoalari va mahallalarda uyushgan va uyushmagan yoshlar hamda milliy armiyamiz saflaridagi yosh avlod vakillari bilan harbiy-vatanparvarlik yo'nalishidagi tadbirlarni tizimli tashkil etish, bu ishlarni faollashtirish va yuksak darajaga ko'tarish talab etiladi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning dolzarbligini quyidagilarda ko‘rish mumkin:

- birinchidan, respublika darajasida yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlarini muvofiqlashtirish, yaxlit tizimga solish, mazkur ishlar ko‘lamdorligi va natijadorligiga erishish chora-tadbirlari sust olib borilayotganligi;

- ikkinchidan, yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlarida davlat va nodavlat tashkilotlari, ta’lim muassasalari va keng jamoatchilik ishtirokining sustligi;

- uchinchidan, yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash sohasida Qurolli tuzilmalar, davlat hokimiyati organlari, jamoat birlashmalari va ta’lim muassasalari o‘rtasida samarali hamkorlikning yo‘qligi;

- to‘rtinchidan, mahallalarda, ta’lim muassasalarida va harbiy qismlarda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlarini printsiptial jihatdan yangicha yondashuv asosida yo‘lga qo‘yish va tizimga solishga hayotiy muhim ehtiyoj sezilayotganligidir.

Xulosa shuki, yoshlarimizni har tomonlama yetuk, vatanparvar qilib tarbiyalashda xalqimiz orasidan yetishib chiqqan buyuk qahramonlarimiz, jumladan, Amir Temur merosi, o‘z xalqi istiqboli uchun ko‘rsatgan jasoratlarini o‘rganish muhim ahamiyatga ega. Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash borasida “Kelajagi buyuk davlat qurishda, yoshlar hal qiluvchi kuchdir!” – degan qat’iy tamoyilga amal qilib, tizimli ishlarni izchil tashkil etsak, bu yo‘lda bor kuch va imkoniyatlarimizni safarbar qilsak, albatta, muayyan natijaga erishishimiz muqarrar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 23-fevral kuni

tasdiqlangan “Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash kontseptsiya”. Vatanparvar gazetasining № 9 (2760) – soni, 2018-yil 2-mart.

2. Mirziyoyev Sh.M. Jismoniy va ma’naviy yetuk yoshlar – ezgu maqsadlarimizga yetishda tayanchimiz va suyanchimizdir // www.president.uz.

3. https://www.ares.uz/storage/app/media/2020yil/Vol_1_Issue_3/1081-1086.pdf

4. Olimov, T. (2020). Bo‘ljak oliy ma’lumotli mutaxassislarda fuqarolik madaniyatini shakllantirishning ayrim yo‘nalishlari. *fan, ta’lim va amaliyotning integrasiyasi*, 1(1), 20-27.

5. Olimov, T. The role of national spirituality and values in the development of civil culture in future specialists with higher education.

TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI SHAKLLANTIRISHDA PEDAGOGIK QOBILIYATLARNING O‘RNI VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Olimov Temir Xasanovich

Turon fanlar Akademiyasining faxriy a’zosi,

Annotatsiya: Ushbu maqolada talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirishning mazmun-mohiyati, pedagogik asoslari, ijtimoiy zarurati hamda uni rivojlantirishning samarali yo'llari tahlil qilinadi. Shuningdek, yoshlarni Vatanga sadoqat, milliy g'urur, fuqarolik mas'uliyati, harbiy xizmatga hurmat ruhida tarbiyalashning pedagogik mexanizmlari yoritiladi.

Kalit so'zlar: harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, talaba-yoshlar, pedagogik yondashuv, Vatanga sadoqat, fuqarolik mas'uliyati, milliy qadriyatlar, ma'naviy tarbiya, pedagogik mexanizm, tarbiya jarayoni, oliy ta'lim.

Аннотация:

В данной статье анализируются сущность и содержание формирования военно-патриотического воспитания у студенческой молодёжи, его педагогические основы, социальная необходимость, а также эффективные пути его развития. Кроме того, освещаются педагогические механизмы воспитания молодёжи в духе преданности Родине, национальной гордости, гражданской ответственности и уважения к военной службе.

Ключевые слова:

военно-патриотическое воспитание, студенческая молодёжь, педагогический подход, преданность Родине, гражданская ответственность, национальные ценности, духовно-нравственное воспитание, педагогический механизм, воспитательный процесс, высшее образование.

Abstract:

This article analyzes the essence and content of the formation of military-patriotic education among student youth, its pedagogical foundations, social necessity, and effective ways of its development. In addition, the article highlights the pedagogical mechanisms for educating young people in the spirit of devotion to the Motherland, national pride, civic responsibility, and respect for military service.

Keywords:

military-patriotic education, student youth, pedagogical approach, devotion to the Motherland, civic responsibility, national values, spiritual and moral education, pedagogical mechanism, educational process, higher education.

Bugungi globallashuv, mafkuraviy kurashlar va turli axborot xurujlari kuchayib borayotgan davrda yosh avlodni milliy g'oya, Vatanga muhabbat va yurt taqdiriga daxldorlik ruhida tarbiyalash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, talaba-yoshlar ongida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirish jamiyat barqarorligi, davlat xavfsizligi va kelajak taraqqiyotining muhim omili sifatida namoyon bo'ladi. Chunki oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan yoshlar ertangi kunning yetuk mutaxassisi, rahbari, ziyolisi va Vatan himoyachisi sifatida shakllanadi. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi nafaqat harbiy xizmatga tayyorgarlik, balki shaxsda Vatanga muhabbat, milliy g'urur, fidoyilik, mas'uliyat, jasorat, intizom va ijtimoiy faollik kabi sifatlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Mazkur tarbiya turi yoshlarda davlat ramzlariga hurmat, milliy tarix va ajdodlar merosiga sadoqat, tinchlikni qadrlash, yurt manfaatlarini shaxsiy manfaatlardan ustun qo'yish kabi fazilatlarni rivojlantiradi. Shu ma'noda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi keng qamrovli pedagogik hodisa bo'lib, uning mazmunida ma'naviy, axloqiy, huquqiy, jismoniy va fuqarolik tarbiyasi unsurlari mujassamdir.

Talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirish, eng avvalo, pedagogik jarayonning maqsadga yo'naltirilganligi bilan belgilanadi. Bu jarayon tasodifiy emas, balki aniq maqsad, vazifa, mazmun, shakl, metod va vositalarga tayangan holda tashkil etilishi lozim. Oliy ta'lim muassasasida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini samarali yo'lga qo'yish uchun ta'lim va tarbiya birligi tamoyiliga amal qilish zarur. Ya'ni auditoriya mashg'ulotlari, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar, uchrashuvlar, suhbatlar, seminar-treninglar, harbiy qism va muzeylarga tashriflar, sport musobaqalari hamda jamoaviy loyihalar o'zaro uzviylikda olib borilishi kerak. Mazkur tarbiyaning pedagogik asoslari bir necha muhim yo'nalishlarda namoyon bo'ladi. Birinchidan, talabalarga Vatan, millat, xalq, mustaqillik, burch, sharaf, sadoqat kabi tushunchalarning mazmuni chuqur anglatilishi lozim. Bunda faqat nazariy ma'lumot berish yetarli emas, balki ularni hayotiy misollar, tarixiy qahramonlar faoliyati, zamonaviy fidoyi insonlar obrazi orqali tushuntirish muhimdir. Ikkinchidan, tarbiya jarayonida milliy qadriyatlar va umuminsoniy tamoyillar uyg'unligini ta'minlash zarur. Chunki chinakam vatanparvarlik boshqa xalqlarga nisbatan adovat emas, balki o'z yurtini sevish, uning ravnaqi uchun mas'uliyatni his etish demakdir. Uchinchidan, talaba-yoshlarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish talab etiladi. Har bir talabaning qiziqishi, dunyoqarashi, faollik darajasi turlicha bo'lgani bois, pedagogik ta'sir usullari ham mos ravishda tanlanishi lozim. Talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirishda pedagog shaxsining o'rni alohida ahamiyat kasb etadi. O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki shaxsiy namuna ko'rsatuvchi tarbiyachi sifatida maydonga chiqadi. Uning nutqi, muomalasi, fuqarolik pozitsiyasi, kasbiga sadoqati, tashabbuskorligi va pedagogik mahorati talabalarga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois o'qituvchi harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini olib borishda yuksak pedagogik qobiliyatga ega bo'lishi zarur. Xususan, kommunikativ qobiliyat, tashkilotchilik qobiliyati, empatiya, kuzatuvchanlik, ishontira olish mahorati, motivatsion ta'sir ko'rsatish salohiyati bu borada muhim ahamiyatga ega. Pedagogning shaxsiy vatanparvarligi tarbiyalanuvchi qalbiga ko'chadigan asosiy ruhiy omillardan biridir.

Oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etishda zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanish ham muhimdir. An'anaviy ma'ruza va targ'ibot usullari bilan bir qatorda interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar, debat, munozara, case-study, loyiha ishlari, prezentatsiyalar, media materiallar va raqamli resurslar qo'llanilganda talabalar faol ishtirokchi sifatida shakllanadi. Masalan, "Vatan himoyasi – sharaflı burch", "Yoshlarning fuqarolik mas'uliyati", "Milliy xavfsizlik va shaxs daxldorligi" kabi mavzularda bahs-munozaralar o'tkazish talabalarning mustaqil fikrlashi va masalaga daxldorlik hissini kuchaytiradi. Shuningdek, tarixiy voqealar va harbiy qahramonlar

faoliyatiga doir videolavhalar, hujjatli filmlar va taqdimotlar ham ta'sirchan vosita bo'lib xizmat qiladi. O'qituvchilar ta'lim-tarbiyaning metodologik asoslari, mamlakatning iqtisodi va siyosati, mutaxassislik fanlari, ularni o'qitish metodikasi, pedagogika, psixologiya va yondosh fanlar asoslari majmuyidan tashkil topadigan professional bilimlarga ega bo'lishlari talab etiladi. Shuning bilan birgalikda, O'zbekistonning o'z taraqqiyot yo'li mohiyati, milliy tarbiya mohiyati va mazmunini teran anglashi, chuqur ilmiy nazariy salohiyati, pedagogik ijod, o'z fanining tarbiyaviy imkoniyatlarini mukammal bilishi, pedagogik bilimlarni takomillashtirishga intilish, mamlakatimiz Prezidentining ichki va tashqi siyosatidan xabardorlik, o'zbek xalqining an'analari, qadriyatlari, urf-odatlarini yaxshi anglashi, siyosat, tarix, madaniyat, ma'naviyat, adabiyot va san'at, axloqshunoslik, dinshunoslik, huquqshunoslik, o'lkashunoslik, texnikaga oid ma'lumotlardan xabardorlik, Kasbiy bilimlar negizida pedagogning xatti-harakati va xulqining asosini tashkil etuvchi, pedagogik prinsiplar va qoidalar vujudga keladi. Bu prinsip va qoidalarni har bir pedagog o'z tajribasiga va egallagan bilimlariga tayangan holda yaratadi va ularni doimiy ravishda takomillashtirib boradi. Pedagogik qobiliyatlar Layoqat- Psixologiyada tug'malik alomatlari bor individual sifatlar layoqatlar deb yuritildi va uning ikki xili farqlanadi: 1) tabiiy (tug'ma) layoqat- odamdagi oliy nerv tizimi faoliyatining xususiyatlari, miya yarim sharlarining qanday ishlashi, qo'l-oyoqlarning biologik va fiziologik sifatlari, bilish jarayonlarini ta'minlovchi sezgi organlari - ko'z, quloq, burun, teri kabilarning xususiyatlaridan tashkil topadi. Ijtimoiy layoqat- bola tug'ilishi bilan uni o'rab turgan atrof muhit, muloqot uslublari, so'zlashish madaniyati kabi ko'plab omillar ta'sirida tug'ma layoqat tarbiyalanib qobiliyatga aylanib va rivojlanib boradi. Demak, layoqat tug'ma bo'lib, qobiliyat tarbiya mahsulidir. Shaxsning muayyan faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish sharti hisoblangan va buning uchun zarur bilim, ko'nikma va malakalarni egallash dinamikasida yuzaga chiqadigan farqlarda namoyon bo'ladigan individualpsixologik xususiyatiga qobiliyat deyiladi. 1. Didaktik qobiliyat - bu oson yo'l bilan murakkab bilimlarni tarbiyalanuvchilarga tushuntira olishdir. Bunda ta'lim beruvchining o'quv materialini tarbiyalanuvchilarga tushunarli qilib bayon etishi, mavzu yoki muammoni ularga aniq va tushunarli qilib aytib berishi va namoyish qilishi, tarbiyalanuvchilarda mustaqil ravishda faol fikrlashga qiziqish uyg'ota olishi ko'zda tutiladi. Ta'lim beruvchi zarurat tug'ilgan hollarda o'quv materialini o'zgartira, soddalashtira oladi, qiyin narsani oson, murakkab narsani oddiy, tushunarsiz narsani tushunarli qila oladi. 2. Akademik qobiliyat - barcha fanlar yuzasidan muayyan bilimlarga ega bo'lishlik. Bunday qobiliyatlarga ega bo'lgan ta'lim beruvchi o'z mutaxassisligi bo'yicha bilimlar hajmidagina emas, balki ancha keng va chuqurroq biladi, o'z sport turi sohasidagi yangiliklarni kuzatib boradi. Fan-texnika, ijtimoiy-siyosiy hayotga doir qiziqishlari bilan ko'p narsalarni o'rganib boradi. Tarbiyalanuvchilarda ma'lum fan bo'yicha bilim va ko'nikmalar shakllantirish jarayonida ma'lumotlarni boshqa fanlar (fizika, anatomiya, fiziologiya, geometriya va h.k) bilan bog'lay oladi. 3. Perseptiv qobiliyat - qisqa daqiqalarda tarbiyalanuvchilar holatini idrok qila olish fazilati, bu

tarbiyalanuvchining ichki dunyosiga kira olish qobiliyati, tarbiyalanuvchi shaxsini va uning vaqtinchalik psixologik holatlarini juda yaxshi tushuna bilish bilan bog'liq bo'lgan psixologik kuzatuvchanlikdir. Bunday ta'lim beruvchi kichkinagina alomatlar, uncha katta bo'lmagan tashqi belgilar asosida tarbiyalanuvchi ruhiyatdagi ko'z ilg'amas o'zgarishlarni ham fahmlab oladi. 4. Nutqiy qobiliyat –ixcham, ma'noli, ohangdor, muayyan ritm, temp, chastotaga ega bo'lgan nutq. Shuningdek, ta'lim beruvchi nutqining jarangdorligi, uning pauza, mantiqiy urg'uga rioya qilishi. Qobiliyatli ta'lim beruvchining nutqi mashg'ulotda hamisha tarbiyalanuvchilarga qaratilgan bo'ladi. Ta'lim beruvchi yangi materialni tushuntirayotgan, tarbiyalanuvchining javobini tahlil qilayotgan, ma'qullayotgan yoki qoralayotgan bo'lsa ham uning nutqi hamisha o'zining ichki kuchi, ishonchi, o'zi gapirayotgan narsaga qaratilganligi bilan ajralib turadi. Fikrlar ifodasi tarbiyalanuvchi uchun aniq, sodda, tushunarli bo'ladi. 5. Tashkilotchilik qobiliyati- o'quv guruhi yoki jamoani uyushtirish va uni boshqarish iste'dodi. Tashkilotchilik tarbiyalanuvchilarni xilma-xil faoliyat turiga jalb qilish uchun asos hisoblanadi. Bu qobiliyat, birinchidan, tarbiyalanuvchilar jamoasini uyushtirish, muhim vazifalarni hal etishga ruhlantirish bo'lsa, ikkinchidan, o'z faoliyatini to'g'ri uyushtirish qobiliyatidir. 6. Obro'ga ega bo'lishlik qobiliyati- o'zining shaxsiy xususiyati, bilimdonligi, aql- farosatli, mustahkam irodasi bilan obro' orttirish uquvchanligi. Fanda bu qobiliyat turi – avtoritar qobiliyat, deb ham yuritiladi.

7. Kommunikativ qobiliyat –muomala va muloqot o'rnatish, bolalarga kirishib ketish qobiliyati, tarbiyalanuvchilarga to'g'ri yondashish yo'lini topa olish, ular bilan pedagogik nuqtayi nazardan samarali o'zaro munosabatlar o'rnatish, pedagogik nazokatning mavjudligi. 8. Diqqatni taqsimlash qobiliyati –bir necha obyektlarga bir davrning o'zida o'z munosabatini bildirish. Ta'lim beruvchi uchun diqqatning barcha xususiyatlari – hajmi, uning kuchi, ko'chuvchanligi, idora qilina olishi va ishga solinishning taraqqiy etganligi muhimdir. Qobiliyatli, tajribali ta'lim beruvchi o'z fikrini (yoki tarbiyalanuvchi fikrini) bayon qilishda diqqat bilan kuzatadi, aynivaqtda barcha tarbiyalanuvchilarni o'z diqqat-e'tiborida tutadi, toliqish, e'tiborsizlik, tushunmaslik alomatlarini hushyorlik bilan kuzatib boradi, barcha intizom buzilish hollarini e'tibordan qochirmaydi, nihoyat o'z shaxsiy xatti-harakatlarini (mimikasi, pantomimikasi, yurish-turishni) ham kuzatib boradi. 9. Kelajakni ko'ra bilish qobiliyati –insonning kelajagini oqilona tasavvur qilishdan iborat bashorati. Bu o'z harakatlarining oqibatlarini oldindan ko'rishda, tarbiyalanuvchining kelgusida qanday odam bo'lishi haqidagi tasavvur bilan bog'liq bo'lgan shaxsni tarbiyalab yetishtirishda, tarbiyalanuvchining qanday fazilatlarining taraqqiy etishini oldindan aytib bera olishda ifodalanadigan maxsus qobiliyat. Bu qobiliyat pedagogik optimizmga, tarbiyaning qudratiga, odamga ishonish bilan bog'liq bo'ladi. 10. Konstruktiv qobiliyat –o'quv-tarbiya ishlarini rejalashtirish va natijasini oldindan aytish qobiliyati. Bu qobiliyat tarbiyalanuvchi shaxsning rivojini loyihalashga, o'quv-tarbiya mazmunini, shuningdek, tarbiyalanuvchilar bilan ishlash metodlarini tanlab olishga imkon beradi

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Olimov, T. H. (2019). SPIRITUAL AND MORAL ASPECTS OF THE

FORMATION OF CIVIL CULTURE IN FUTURE SPECIALISTS OF HIGHER EDUCATION. *Theoretical & Applied Science*, (12), 662-665.

2. Olimov, T. H. (2020). The image of a modern teacher in the formation of civic culture among future highly educated specialists. *Pedagogical skill-Bukhara*, 5.

3. Olimov, T. H. (2019). Development issues of civil society and culture in the work of Eastern thinkers. *Pedagogical skill-Bukhara*, 2.

4. Olimov, T. H. (2016). Formation of self-awareness in youth. *Social and humanitarian sciences in the educational system.-Tashkent*, 4.

5. Olimov, T. (2020). BO'LAJAK OLIY MA'LUMOTLI MUTAXASISLARDA FUQAROLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING AYRIM YO'NALISHLARI. *FAN, TA'LIM VA AMALIYOTNING INTEGRASIYASI*, 1(1), 20-27.

6. Olimov, T. THE ROLE OF NATIONAL SPIRITUALITY AND VALUES IN THE DEVELOPMENT OF CIVIL CULTURE IN FUTURE SPECIALISTS WITH HIGHER EDUCATION.

CHAQIRIQQACHA HARBIY TA'LIM MUTAXASISLARINING KASBIY MAHORATINI SHAKLLANTIRISH.

Qo'chqorov Sobirjon Ahadjonovich,

Farg'ona davlat universiteti harbiy ta'lim fakulteti uslubiy tayyorgarlik sikli katta o'qituvchisi

Xabibulayev Asilbek Xayotjon o'g'li,

Nabiyev Aziz Azimjon o'g'li

Farg'ona davlat universiteti harbiy ta'lim fakulteti 2-bosqich talabalari.

Annotatsiya: Ushbu maqolada Tarbiya jarayonining mohiyati shu jarayon uchun xarakterli bo'lgan va muayyan qonuniyatlarda namoyon bo'ladigan ichki aloqa va munosabatlarni aks ettiradi va o'zining qoidalarini alohida belgilaydi. Tarbiyada izchillik juda muhimdir. Harbiylarda tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishda izchillikka rioya qilish, muammoni avvalicha davom ettirish va bir xil talab qo'yish muvaffaqiyat qozonishning eng muhim shartlaridan biri bo'lib hisoblanadi. **Harbiy mahoratning** talabaning o'z mutaxassisligini egallash va uni amalga oshirish haqida fikrlar mujassamlashgan.

Kalit so'zlar: bilim, ko'nikma, malaka, dunyoqarash, ma'naviy, axloqiy, xislat, ruhiy, ong, qurol-yarog', texnika, ijodiy, e'tiqod, sezgi, tasavvurlar, harbiy mahorat, ko'rish, eshitish, askar, do'stona, jamoa.

Аннотация: В данной статье сущность образовательного процесса отражает внутренние связи и отношения, которые свойственны этому процессу и проявляются в определенных закономерностях, а также отдельно определяет его правила. Последовательность в образовании очень важна. Одним из важнейших условий успеха военной подготовки является сохранение последовательности, постановка задачи в самом начале и

предъявление одних и тех же требований. Мысли об освоении студентом своей специальности и ее реализации воплощаются в воинском мастерстве.

Ключевые слова: знание, умение, мастерство, мировоззрение, духовное, нравственное, характер, духовное, сознательное, оружие, техника, творчество, вера, интуиция, воображение, военное мастерство, видение, слух, солдат, дружный, коллектив.

Mustaqil O'zbekistonimizda ayni kunlarda ta'lim-tarbiya jarayonini zamon talabiga javob berishiga va ularni yangi pedagogik texnologiya asosida tashkil qilishga ahamiyat bermogda.

Qadimgi Yunonistonning mashhur faylasuflari Suqrot, Aflotun, Arastu, Demokrit va boshqalar o'z g'oyalarida bolaga harbiylik ta'limi va uni tarbiyalash masalalariga jiddiy e'tibor berilganlar. Tarbiya-bu harbiylar hayotida hosil qilingan bilimlar asosida aqliy kamolot-dunyo qarashni, insoniy e'tiqod, burch va mas'uliyatni, ofitserlar shaxsiga xos bo'lgan axloqiy fazilatlarini yaratishdagi maqsadni ifodalaydi. Tarbiya jarayonining mohiyati shu jarayon uchun xarakterli bo'lgan va muayyan qonuniyatlarda namoyon bo'ladigan ichki aloqa va munosabatlarni aks ettiradi va o'zining qoidalarini alohida belgilaydi. Tarbiyada izchillik juda muhimdir. Harbiylarda tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishda izchillikka rioya qilish, muammoni avvalicha davom ettirish va bir xil talab qo'yish muvaffaqiyat qozonishning eng muhim shartlaridan biri bo'lib hisoblanadi. Afsuski, amalda ba'zan harbiy qo'mondonning talablarini qo'llab-quvvatlaydigan emas, balki harbiylarga teskari ta'sir ko'rsatadi. Har bir harbiy xizmatchi o'z g'oyasiga bog'liq muammolarni to'g'ri hal qilmog'i, yutuqlarni esa keyingi xatolarni sodir etmasligi shart deb bilish kerak. Harbiy vaziyatlar, ya'ni jangovar holatda tinchlik vaqtida eng oqil va to'g'ri yo'lni tanlamog'i darkor. Bunda, harbiy mahoratning o'rni beqiyosdir. **Harbiy mahoratning** talabaning o'z mutaxassisligini egallash va uni amalga oshirish jarayonidagi yuqori darajadagi faoliyatidir. Harbiy mahorat quyidagi tarkibiy qismlardan tashkil topadi:

I. Ichki asoslar:

1. Bilim.
2. Ko'nikma.
3. Malaka.
4. Umumiy dunyoqarash.
5. Ma'naviy-axloqiy xislatlar.
6. Ruhiy xislatlar.

II. Tashqi asoslar:

1. To'g'ri, aniq va ongli harakatlar.
2. Bilim, ko'nikma va malakalarni ongli ravishda qo'llash.
3. Qurol-yarog' va texnikani samarali va ijodiy qo'llash.

Bilim – borliq, voqea va hodisalarning, ularning aloqa va munosabatlarining inson ongida namoyon bo'lishidir. U insonning borliqni, boshqa odamlar tomonidan topilgan ma'lumotlar, faktlarni o'zlashtirishi natijasi hisoblanadi. Bilimlar inson ongida, xotirasida tushunchalar, qarashlar, tasavvurlar, ular o'rtasidagi aloqadorlik tarzida saqlanib keladi. Shu nuqtai nazardan qaraganda har

bir talaba chuqur, har tomonlama keng bilimlarga ega bo'lishi va bu bilimlarni har qanday sharoitda qo'llay olishga tayyor bo'lishi zarur [2-3].

Ko'nikmalar–ish-harakatlarning puxta egallanganligi, avtomatlashgan tarzda bajarilishidir. Ma'lum bir sohada ko'nikmalarga ega bo'lgan inson o'z diqqatini asosiy narasaga qarata oladi, o'z faoliyatiga ijodiy munosabatda bo'la oladi hamda yuqori sifat va miqdor ko'rsatkichlari bilan harakat qila oladi. Ko'rsatkichlari bilan harakat qila oladi. Askar uchun jangovar texnikaga xizmat ko'rsatish, o'z qurolini qo'llash, turli xizmat vazifalarini bajarish, kuzatish va boshqa ko'nikmalar muhimdir. Ko'nikmalar quyidagi turlarga bo'linadi:

1.Sensor ko'nikmalar–sezgi organlari (ko'rish, eshitish, hid bilish va boshqalar) faoliyatiga taalluqlidir. Masalan, pribor ko'rsatkichlarini olish, masofani aniqlash, moddani rangiga, hidiga qarab aniqlash, topokartalarni o'qish va hokazo.

2.Harakatli ko'nikmalar–turli harakatlarni egallash natijasidir. Ular texnikaniboshqarishvaqurol-yarog'ni jangovar qo'llash uchun zarurdir. Masalan, bu ko'nikmalar mexanik-haydovchi harakatida, operator harakatida va hokazolarda ko'rinadi.

3.Aqliy ko'nikmalari–ntellektual masalalarni hal etishda, masalan, qabul qilingan axborotni tahlil qilish, qo'yilgan vazifani tushunish, vaziyatga baho berish, qaror ishlab chiqish va qabul qilish va hokazolar.

Ular aqliy faoliyat sanalib, uni samarali va tejamli qilishga olib keladi. Barcha sanab o'tilgan ko'nikmalar turli vazifalarni bajarsada, ular bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, har qanday mutaxassislikdagi askar faoliyatida birlikda namoyon bo'ladi. Ko'nikmalar murakkablik darajasiga qarab ham tasniflanadi [2-3].

Murakkab malakalar– talabani ta'lim jarayonida egallagan bilimi, ko'nikmalarini ijodiy qo'llay olish va harbiy faoliyatning murakkab vaziyatlarida yuqori natijalarga erisha olish imkoniyatidir. Ko'nikma tez-tez takrorlanib turuvchi sharoitlarda yaqqolroq namoyon bo'ladi. Malaka esa insonga ko'nikmalarni yangi sharoitlarda qo'llashga imkon yaratib beradi. Ko'nikmadan farqli o'laroq, malaka inson ongining faolligini, o'z-o'zini nazorat qila olishni, turli vazifalarni bajarishning umumlashgan usullarini egallashni talab qiladi. Malakalarni shakllantirish bilim va ko'nikmalarni tobora murakkablashib boruvchi sharoitlarda qo'llash, shaxsiy tarkibning nazariy va amaliy tayyorgarligini doimiy uyg'un ravishda olib borishni talab qiladi. Harbiy pedagog talabalarga ta'kidlashi lozimki, - harbiy mahoratini shakllantirish va rivojlantirishda komandir mahorati muhim rol o'ynaydi. Komandir mahorati – ofitserning bo'linma, qismga rahbarlik qilish uchun zarur bo'lgan bilimlar, ko'nikmalar va malakalar, xislatlarga asoslangan faoliyatining yuksak darajasidir. Komandir mahorati asosan uning rahbarlik va harbiy mutaxassislik san'atidan iborat bo'ladi.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, yakka va jamoa harbiy mahoratini shakllantirishda quyidagi shartlar muhim sanaladi:

-askarlarda yuksak g'oyaviy, ma'naviy va axloqiy xislatlarni tarbiyalash; jamoani jipslashtirishga alohida e'tibor qaratish, askarlar o'rtasida do'stona munosabatlarni tarbiyalash;

umumiy faoliyatda yuksak natijalarga erishishga intilish;

-askarlarni yakka va jamoa faoliyatini samarali amalga oshirish uchun o'z bilimlarini, ko'nikmalarini va malakalarini tinmay takomillashtirib borishga undash;

-tinchlik davrida va urush sharoitida askarlarning tashabbus ko'rsatishi, o'z bilimlari, ko'nikmalari va malakalarini ijodiy qo'llashi, faollik ko'rsatishi uchun sharoit yaratish;

-ta'lim va tarbiya jarayonida askarlarning qobiliyati, temperamenti va xarakteri xususiyatlarini hisobga olish;

-harbiy xizmatning turli sharoitlarida o'zlarining bilimlari, ko'nikmalari va malakalarini to'la namoyon qila olishlari uchun askarlarning hisiy-irodaviy turg'unligini mustahkamlash, birgalikda turli vazifalarni bajarish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- [1]. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent-2002 yil
- [2]. Nasriddinov Ch.R. Harbiy psixologiya Toshkent-2004 yil.
- [3]. Sotiboldiev A, Karimjonov A. Harbiy pedagogika. Toshkent-2005 yil.
- [4]. O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Umumxarbiy nizomlari. Toshkent 1996 yil.
- [5]. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 2004 yilgi, 170- sonli qarori. Toshkent-2004 yil.

TALABALAR MA'NAVIYATINI RIVOJLANTIRISHGA TARIXIY VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Olimov Shirinboy Sharofovich

BuxDU "Pedagogika" kafedrasi mudiri, p.f.d., prof.

Annotatsiya

Ushbu maqolada Respublikamizda olib borilayotgan islohotlar asosida ma'naviyat masalasiga alohida yondashib, ma'naviy-axloqiy barkamol shaxsni tarbiyalash vazifasini bajarish orqali avvalo ularda ma'naviyat g'oyasini shakllantirish va tarbiyalash masalasiga dolzarb muammo sifatida e'tibor karatilgan.

Tayanch so'z va iboralar: islohot, ta'lim-tarbiya, oliy ta'lim muassasasi, ma'naviyat, axloq, ilm-fan, sifatli kadrlar tayyorlash, talaba, ma'naviy-axloqiy tarbiya, rivojlantirish, yo'nalish, tamoyil, birk ajdodlarimiz, ma'naviy-ma'rifiy ishlar.

Аннотация

Данная статья посвящена формированию идеи духовности в республике, ориентируясь на формирование и воспитание духовно-нравственно гармоничной личности, с особым подходом к вопросу духовности на основе проводимых в стране реформ.

Ключевые слова и фразы: реформа, образование, высшее образование, духовность, этика, наука, качественная подготовка, студент, духовно-нравственное воспитание, развитие, направление, принцип, предки, духовно-просветительская работа.

Annotation

This article focuses on the formation of the idea of spirituality in the Republic, focusing on the formation and upbringing of a spiritually and morally harmonious person, with a special approach to the issue of spirituality on the basis of ongoing reforms in the country.

Key words and phrases: reform, education, higher education, spirituality, ethics, science, quality training, student, spiritual and moral education, development, direction, principle, bubk ancestors, spiritual and enlightenment work.

Kirish. Mustaqil O‘zbekistonni kelajagi va uning ravnaqi dastavval ilm fan taraqqiyoti hamda ta’lim-tarbiyaning rivojlanishi va takomillashishi bilan belgilanadi. Shu bois O‘zbekiston mustaqilligining dastlabki yillaridanoq ilm-fan ta’lim-tarbiya va kasb-hunar o‘rgatish hamda sifatli kadrlar tayyorlash masalalariga davlatimiz siyosatining ustuvor yo‘nalishi sifatida e’tiborni qaratildi. Ayniqsa, har bir shaxsda chuqur va mustahkam bilim, teran fikr, yuksak ma’naviyat va madaniyat ijodkorlik, tashabbuskorlik, ishbilarmonlik kabi xislatlarni tarkib toptirishga e’tibor kuchaydi. Olib borilayotgan islohotlar asosida ishlab chiqilgan Farmon va Qarorlarda ushbu masalaga alohida yondashib ma’naviy - axloqiy barkamol shaxsni tarbiyalash vazifasini bajarish orqali avvalo ularda ma’naviyat g‘oyasini shakllantirish va tarbiyalash masalasiga ham dolzarb muammo sifatida e’tibor karatildi. Buning uchun islom ta’limotida, Ayniqsa muqaddas “Kur’oni Karim”da, Muxammad paygambarimizning (s.a.v.) muborak Xadisi Shariflarida, mo‘tabar “Avesto”da Al-Buxoriy, At Termiziy, Shayx Najmiddin Qubro kabi fuzaloyu ulamolar Al Beruniy, Az-Zamaxshariy, olimlar Alisher Navoiy, Ogaxiy singari mumtoz shoirlar asarlaridan xalq og‘zaki durdonalaridan foydalanishga imkon yaratildi.

Asosiy qism. Oliy ta’lim muassasalarida talabalarni ma’naviy tarbiyalash murakkab pedagogik jarayon bo‘lib, unda quyidagi vazifalar amalga oshiriladi:

-talaba yoshlarga oliy ta’lim muassasalarida auditoriya va auditoriyadan tashqari mashg‘ulotlar jarayonida ma’naviy tarbiyalashning mohiyati va mazmuni xususida ma’lumot berish;

-talabalarni ma’naviy tarbiyalashda pedagogik talablarning o‘rni va ahamiyatini yoritib berish.

-talabalarni ma’naviy tarbiyalash orqali kelajakka nisbatan ishonchni uyg‘otish va hurmatni qaror toptirish;

-talabalarda muayan ijobiy sifatlar, Vatanga, xalqqa muhabbat, Vatan ozodligi va yurt faravonligi uchun kurashish, insonparvarlik, o‘zlikni anglash, milliy g‘urur, iftixor, o‘zga millatlarga va ularning ma’naviyatini, qadriyatlarini hurmat qilish;

-talaba yoshlarda vijdon erkinligi, tajovuz qilmaslik, bilimlilik, axloqlilik, jismoniy yetuklik, mustaqil fikr, muayyan e'tiqodga ega bo'lish va hokazolarni shakllantirish.

Talabalarni oliy ta'lim muassasasida ma'naviy tarbiyasini rivojlantirishga erishish muayyan tamoyillar asosida amalga oshiriladi:

- yagona ijtimoiy maqsadning mavjudligi;
- ta'lim va tarbiya uzviyligi;
- talim va tarbiyaning tarixiyliigi;
- talaba yoshlarni ma'naviy tarbiyalashda oliy ta'lim muassasalari, mahalla va jamoatchilik o'rtasidagi hamkorlikning o'rnatilishi;
- ma'naviy tarbiyani yoshlar ongiga singdirishning eng maqbul shakl metod va vositalari imkoniyatlaridan foydalanish;
- ma'naviy tarbiyani yoshlar o'rtasida targ'ib etishda talabalarning yosh va psixologik xususiyatlarni inobatga olish va ilg'or tajribalardan keng foydalanish.

Talabalarda ma'naviy tarbiyani rivojlantirishda quyidagi ob'ektiv va sub'ektiv omillar yetakchi rol o'ynaydi:

- ijtimoiy g'oyaviy muhitning mavjudligi;
- pedagogik talablar hakida yetarli ma'lumot olish;
- ma'naviy tarbiya va uning mazmunini tushinib yetish;
- ommaviy axbarot vositalarining va matbuotning o'rni va ahamiyati;
- ota-onalar hamda talabalarning ma'naviy qiyofasi;
- ijtimoiy muhitning ma'naviy tarbiyani rivojlantirishdagi o'rni.

Yuqorida bildirilgan fikrlardan ko'rinib turibdiki, oliy ta'lim muassasalarida talabalarni ma'naviy tarbiyasini rivojlantirishning aniq tizimini yaratish maqsadga muvofiqdir.

Ajdod va avlodlarimiz qoldirgan boy ma'naviy-tarixiy merosdan faxr tuyg'usini his etgan holda ularning munosib vorislari bo'lib, ilmu-fanimiz rivoji va istiqboli to'g'risida qayg'urish va ulari asos solgan ilmiy tafakur an'alarini davom ettirish va boyitish muhimdir.

Talabalarda ma'naviy tarbiyani shakllantirish ko'p qirrali va murakkab jarayondir. Talabalarning ma'naviy tarbiyasi bir-biri bilan uzviy bog'liq va biri ikkinchisini taqozo qiladigan yaxlit ta'lim-tarbiya ishlarini muntazam va izchil ravishda bajarishni talab etadi. Tarbiyaviy ta'sir o'tkazishning aniq va mukammal tizimigina, yaxlit tizimli yondashuvgina tarbiyaning samaradorligini ta'minlaydi. Tarbiyaviy ishda mukammal tizimning mavjudligi bir xil ishni ortiqcha takrorlayvermaslikka, talabaga nisbatan biri ikkinchisiga to'g'ri kelmaydigan qarama-qarshi ta'sirlarning oldini olishga talabalarga bir xil talablar qo'yish va yakdillik bilan ta'sir o'tkazishga imkon beradi.

Yoshlar ma'naviyatini shakllantirish omillaridan biri bu ta'lim-tarbiya tizimi hisoblanadi. Ma'lumki, inson kamoloti, millat ravnaqining asosiy sharti ilm-ma'rifat, ta'lim-tarbiya bilan bevosita bog'liq. Shuning uchun ham, yoshlarning ta'lim-tarbiya masalasi davlat nazoratida ekanligi Bosh Qomus-Konstitutsiyada belgilab qo'yilgan.

Shu o'rinda e'tirof etish joizki, Abdulla Avloniyning "Tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat-yo falokat masalasidir" degan fikri insoniyatning yashab turishi uchun eng muhim ma'naviy ibrat ekanligi bejizga aytilmagan. Bu ma'rifatparvarning ibratli so'zlari hozirgi kunda ham o'zining ahamiyatini yo'qotmagan. Xalqimizning "O'tmishni unutganning kelajagi bo'lmas" degan naqliga amal qilib yoshlar tarbiyasida ota-bobolarimiz o'gitlaridan ham keng foydalanish orqali demokratik taraqqiyot rivojiga hissa qo'shuvchi yoshlarni shakllantirishimiz zarur.

Yoshlarning bo'sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish va ma'naviyatini yuksaltirish maqsadida madaniyat, san'at, jismoniy tarbiya va sportga keng jalb etish, ularning axborot texnologiyalari bo'yicha savodxonligini oshirish, yoshlar o'rtasida kitobxonlikni targ'ib qilish, xotin-qizlar bandligini ta'minlash vazifalarini o'z ichiga olgan "beshta muhim tashabbus" amalga oshirilmoqda. Bu esa, yoshlarni ma'naviy barkamol qilib tarbiyalashda, ularni turli zararli va yot g'oyalar ta'siridan asrashda muhim rol o'ynagani holda, yoshlar siyosati sohasida yangicha mexanizmlar sirasiga kirib, ularni san'at, musiqa va sportga jalb qilish borasida katta tarbiyaviy ahamiyat kasb etmoqda [6,7].

Ma'naviyatning negizini inson egallagan bilimlar va uning hayoti davomida ruhiyatiga singib ketgan ijobiy ijtimoiy fazilatlar tashkil etadi.

Oliy ta'lim muassasasida talabalar ilm-fan sirlarini puxta egallashlari, shu tariqa o'z qobiliyatlari va imkoniyatlari jamiyat taraqqiyoti uchun yo'nalishlari xalq, millat, mamlakat kelajagi yo'lida ijtimoiy faol bo'lishi garovidir. Bugungi kunda jahon miqyosida yurtimiz haqida so'z ketganda "Yangi O'zbekiston" iborasi tilga olinar ekan, bunda taraqqiyotning mutlaqo yangi bosqichiga qadam qo'yilgani hamda erishilayotgan yutuqlar e'tirof etiladi. Prezident Sh.Mirziyoev ta'kidlaganidek, "Hozirgi zamonda O'zbekistonda yangi bir uyg'onish – Uchinchi Renessans davriga poydevor yaratilmoqda, desak, ayni haqiqat bo'ladi. Chunki bugungi O'zbekiston – kechagi O'zbekiston emas. Bugungi xalqimiz ham kechagi xalq emas" [2].

Mamlakatimiz mustaqillik sharoitida ijtimoiy taraqqiyotning barcha jabhalarida milliy xususiyatlarimizdan va zamonaviy texnologik jarayonlar ko'lamidan kelib chiqqan holda tub islohotlarni o'tkazishni amalga oshirmoqda. Bularning barchasi ayni vaqtda yurtimizda amalga oshirilayotgan islohotlar jarayonining barcha jabhalarida o'z ko'lamini yanada yaqqol ko'rsatmoqda.

Xulosa. Bugungi kun yoshlarini ma'naviy tarbiyalashda ta'lim-tarbiyaning o'rni beqiyosligini ta'kidlab o'tish joizdir. Biz yurtimizda yangi avlod, yangi tafakkur sohiblarini tarbiyalashdek mas'uliyatli vazifani ado etishda, avvalambor, o'ta mashaqqatli va ayni vaqtda juda sharaflil kasb egalari bo'lgan o'qituvchi va murabbiylarga suyanamiz va tayanamiz, ertaga o'rnimizga keladigan yoshlarning ma'naviy dunyosini shakllantirishda ularning xizmati naqadar beqiyos ekanligini yaxshi anglaymiz. Inson o'z umri davomida qanday yutuq va natijalarga erishmasin, qaerda, qanday lavozimda ishlamasin, ta'lim dargohida olgan ta'lim-tarbiyasi uning yetuk shaxs va malakali mutaxassis bo'lib shakllanishida ulkan ahamiyatga ega ekani shubhasiz. Ma'naviy barkamollik insonning dunyoqarashi,

e'tiqodi, ruhiyati, xulq-atvor normalari, axloq-odobi bilan bevosita aloqadorligi bilan ajralib turadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Mirziyoev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. –Toshkent: O'zbekiston, 2021. - 278 b.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning O'zbekiston Respublikasining mustaqilligining 29 yilligi tantanasida qilgan nutqi. 31 avgust, 2020 yil. (<https://parstoday.com/uz/news/uncategorised-i54386>).
3. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. –T.: Ma'naviyat, 2008.-173 b.
4. Ziyomuxammedov B., Ziyomuxammedova S., Qodirov S. Ma'naviyat asoslari. - Toshkent: O'zbekiston milliy Ensiklopediyas, 2000. – 112 b.
5. Ibrohimov A. va boshq. Vatan tuygusi / A.Ibrohimov, X.Sultonov, N.Jo'raev. -T.: «O'zbekiston», 1996. - 396 b.
6. Hakimov H.I. Tarix yoshlar ma'naviyatini shakllantirish omillaridan biri. // “Tarix va ma'naviyat: yoshlar ma'naviyatini shakllantirish omillari” Respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy anjuman materiallari. Toshkent. 2020 yil. 10 noyabr. – 102 b.

YANGI O'ZBEKISTONDA O'QUVCHI YOSHLARNI CHAQIRUVGA QADAR BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIGI VA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINING AHAMIYATI.

Raximov Alisher Sharofidinovich

*FarDU Harbiy ta'lim fakulteti boshlig'i
Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori
(PhD) dotsent, podpolkovnik*

Qo'chqorov Sobirjon Ahadjonovich

*FarDU Harbiy ta'lim fakulteti boshlig'ining
Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha
o'rinbosari zahiradagi leytenant.*

Annotatsiya: Ushbu maqola bugungi davrida yangi O'zbekistonda o'quvchi yoshlarni chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarligi va harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining ahamiyati haqida yoritilgan.

Kalit so'zlar: Vatan mudofaa, konstitutsiy, harbiy xizmat, tarbiya, vatanga qasamyod, mafkura, harbiy bilim, amaliy ko'nikmalar, o'quv-jangovar faoliyat, kasbiy maxorat.

Bugungi globallashuv va keskin raqobat davrida, dunyoning turli burchaklarida, jumladan, mintaqamizda yuz berayotgan qurolli mojarolar va qarama-qarshiliklar, yangi tahdid va xatarlar oldimizga kechiktirib bo'lmaydigan dolzarb vazifalarni qo'yimoqda.

Aynan shunday sharoitda mamlakatimiz yoshlarini vatanparvarlik, shu jumladan, harbiy-vatanparvarlik, yuksak ma'naviy-axloqiy qadriyatlar ruhida

tarbiyalash, ularning ongiga tinchlik va totuvlikni ko‘z qorachig‘idek asrab-avaylash zarurligini chuqur singdirish, “Xalq va armiya — bir tanu, bir jondir!” degan ezgu g‘oya asosida yoshlar tarbiyasiga mas’ul vazirlik va idoralarning kuch va imkoniyatlarini bir g‘oya, bir maqsad asosida birlashtirish talab etilmoqda.¹ Bu tabiiy xolat albatta. Negaki, davlat mexanizmlaridan biri sanaluvchi armiya ko‘p tomonlama uning taqdirini, ichki barqarorligini, xozirgi zamondagi o‘rni va rolini belgilaydi.

Harbiy soxadagi o‘zgarishlar sharoitida Qurolli Kuchlar yangi sifat kasb etmoqda. Armiyamizda tuzilmaviy o‘zgarishlar o‘tkazilib, mudofaa doktrinasi mudofaa yo‘nalishiga, sifat va aqliy ustuvorliklarni shakllantirishga qat’iy qaratilgan.

Shu munosabat bilan bugun har bir O‘zbekiston jangchisidan aniq ish, yuksak vatanparvarlik tuyg‘usi, harbiy burchini vijdonan bajarishda shaxsiy ma’suliyat talab etiladi. Jangovar shaylikni oshirish, kasbiy maxoratni shakllantirish, intizom va tartibni mustaxkamlash har bir askarning mamlakat mudofaa qudratini ta’minlashdagi ulushi xisoblanadi.

Respublika Qurolli Kuchlari oldidagi yuksak va ma’suliyatli vazifalarni sog‘lom, jismonan baquvvat va chidamli, aqlan shakllangan, yuksak ma’naviy-jangovar sifatarga ega, Vatan ximoyasi yo‘lida vatanparvarlik va fuqaroviy burchini bajarishga tayyor kishigina amalga oshira oladi.

Askarning muddatli harbiy xizmatini samarali o‘tishi, uning jismoniy, aqliy va ma’naviy sifatleri shakllanishi, armiya sharoitida ofitser kadrlar, askar va serjantlarni tayyorlashning sifatli xal etilishi ko‘p jixatdan chaqiriqqacha va chaqiriq yoshidagi yoshlarni tayyorlashning samaradorligiga bog‘liq.

Chaqiruvga qadar boshlang‘ich tayyorgarlik fani umumiy o‘rta ta’lim maktablari, akademik litsey va kasb-hunar maktablarida O‘zbekiston Respublikasining “Mudofaa to‘g‘risida” gi, “Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to‘g‘risida”gi qonunlariga asosan tashkillanadi va olib boriladi va yoshlarni O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlaridagi harbiy xizmatga tayyorlash tizimining tarkibiy qismi bo‘lib hisoblanadi.

Chaqiruvga qadar boshlang‘ich tayyorgarlikni fanini o‘rganish davomida o‘quvchi yoshlar O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining mamlakat mudofaasi va uni harbiy agressiyalardan himoya etish borasidagi qoidalarini o‘zlashtiradilar.

O‘zbekiston Respublikasining “Mudofaa to‘g‘risida”, “Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to‘g‘risida”gi qonunlarini, harbiy xizmatchilarning ma’muriy, intizomiy va jinoiy javobgarliklari to‘g‘risidagi qonunlarni, Qurolli Kuchlar turlarini, ularning vazifalarini o‘rganadilar.

Bundan tashqari Chaqiruvga qadar boshlang‘ich tayyorgarlik va harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini tashkillash va o‘tkazish uslubiyotini o‘rganadilar. Ta’lim jarayonida ular o‘quv yurtlarida ChQBT dasturining har bir bo‘limi bo‘yicha

¹ <https://lex.uz/uz/docs/-6518238>

mashg'ulotlarni tashkillash va o'tkazishning eng ilg'or va samarali uslublarini o'zlashtiradilar.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va davlati yoshlarni Qurolli Kuchlar safidagi harbiy xizmatga tayyorlash ishlariga doimiy ravishda katta e'tibor berib kelmoqdalar. Chaqiriqqacha va chaqiriq yoshidagi o'smirlarni Qurolli Kuchlardagi xaqiqiy harbiy xizmatga tayyorlash dasturida, yoshlarni Vatan himoyasiga tayyorlash ishlari bilan bevosita shug'ullanuvchi barcha davlat idoralari, tashkilotlari va mansabdor shaxslar yoshlarni Vatan himoyasiga tayyorlash ishlarini tubdan o'zgartirish, uning sifatini oshirish choralari ko'rishi, Qurolli Kuchlarni axloqiy-ruhiy va jismoniy jihatdan sog'lom, Vatan himoyasini sharaf bilan bajarishga tayyor bo'lgan shaxsiy tarkib bilan ta'minlashlari kerak. Bu ishlarda xalqimizning jangovar an'analaridan, uning qadriyatlari va udumlaridan keng foydalanish lozim.

Bu ma'suliyatli vazifalar butun jamiyat, eng avvalo o'quv yurtlarining pedagogik jamoasi va birinchi navbatda Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik rahbari zimmasidadir.

Fanni o'qitishdan maqsad – fanni o'rganishda talabalarga mutaxassislik talablaridan kelib chiqib, O'zbekiston Respublikasining Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlikni tashkil etish boshqaruv hujjatlarining talablari va mazmunini hamda O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim fan va inovatsiyalar vazirligi, Maktab va Maktabgacha ta'lim vazirligi va Mudofaa vazirliklarining fanga oid buyruq va ko'rsatmalarining talablarini chuqur o'rgatish, chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlikning tashkiliy asoslari va uni rejalashtirish, chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik bo'yicha bilim va amaliy ko'nikmalar berilishi bilan bir qatorda, bo'lg'usi pedagog sifatida o'quvchi yoshlar bilan yetarli pedagogic mahoratda mashg'ulotlarni tashkil qila oladigan va o'tkaza oladigan pedagoglarni tayyorlashdan iboratdir.

Fanning vazifasi – talabalarda zarur bo'lgan axloqiy-siyosiy va harbiy pedagogik sifatlarni shakllantirish va rivojlantirish shuningdek, yuqori pedagogik madaniyatga ega qilib tarbiyalashdir. Talabalarni o'qitishda asosiy e'tiborni mustaqil bilim olish uslubiga shuningdek, "Internet" tarmoqlaridan va mutaxassislik bo'yicha adabiyotlardan yangi ma'lumotlar izlashga qaratilib, bu bilan ularning kasbiy va pedagogik mahoratini oshirish hamda talabalarga ta'lim muassasalarida Chaqiriqqa qadar boshlang'ich tayyorgarlikni tashkil etish va olib borish o'z bilimi va ko'nikmasini mustaqil faoliyatida qo'llay olishni o'rgatishdan iborat.

"Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlikni tashkil etish va uni o'qitish uslubiyoti" fani bo'lajak ChQBT rahbarlariga Vatan himoyasiga tayyor bo'lgan munosib yosh avlodni yuqori darajada tayyorlash uchun yaqindan yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sh.Tilavoldiyevning "Harbiy vatanparvarlik asoslari" darsligi Farg'ona 2023 yil.
2. O'zbekiston Respublikasining "Mudofaa to'g'risida"gi Qonuni,

-
-
3. O‘zbekiston Respublikasining “Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to‘g‘risida”gi Qonuni
 4. O‘zbekiston Respublikasining Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash Konsepsiyasi,
 5. O‘zbekiston Respublikasining Chaqiruvga qadar boshlang‘ich tayyorgarlik bo‘yicha Nizomi,
 6. «Shunqorlar» harbiy-sport o‘yinlarining Nizomi
 7. A.I.Ibragimov, X.X.Sultonov «Vatan tuyg‘usi»
 8. 2023 — 2027-yillarda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini oshirish konsepsiyasi

“MILLIY TIKLANISH” DEMOKRATIK PARTIYASI G‘OYALARI VA SOHIBQIRON MEROSI UYG‘UNLIGIDA YOSHLAR TARBIYASI”

Axatov Sunnatjon Axtam o‘g‘li
“Milliy tiklanish” demokratik partiyasi
viloyat kengashi rais o‘rinbosari
E-mail: sunnatjonaxatov5@gmail.com

“Yoshlarimiz Amir Temur bobomiz kabi jasur, bilimli
va vatanparvar bo‘lib voyaga yetishi kerak”

Sh.Mirziyoyev

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada O‘zbekiston “Milliy tiklanish” demokratik partiyasining g‘oyalari, vatanparvarlik va milliy qadriyatlarga asoslangan yondashuvlari Sohibqiron Amir Temur merosi bilan uyg‘unlashtirilgan holda yoshlar tarbiyasidagi o‘rni ilmiy tahlil qilinadi. Maqolada partiya dasturiy maqsadlari (milliy birlik, o‘zlikni anglash, madaniy merosni saqlash) va Temurning “Temur tuzuklari”dagi adolat, intizom, elparvarlik tamoyillari yosh avlodni ma’naviy barkamol, vatanparvar va yetakchi shaxs sifatida shakllantirish, yoshlar o‘rtasida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotirani tiklash va yoshlar ijtimoiy faolligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi.

Kalit so‘zlar. “Milliy tiklanish”, Sohibqiron Amir Temur, vatanparvarlik, yoshlar siyosati, “Temur tuzuklari”, milliy g‘oya, ma’naviyat, tarbiya, yetakchilik.

АННОТАЦИЯ. В данной статье проводится научный анализ роли идей Демократической партии «Миллий тикланиш» в воспитании молодежи в сочетании с наследием СохибкIRONА Амира Тимура. Программные цели партии (национальное единство, осознание своей идентичности, сохранение культурного наследия) и принципы справедливости, дисциплины и патриотизма из «Тимур Тузуклари» способствуют формированию молодежи как духовно развитых, патриотичных и лидирующих личностей, а также

развивают военно-патриотическое воспитание, национальную идентичность, историческую память и социальную активность молодежи.

Ключевые слова. «Миллий тикланиш», Соhibqiron Амир Тимур, патриотизм, молодежная политика, «Тимур Тузуклари», национальная идея, духовность, воспитание, лидерство

ABSTRACT.

This article provides an academic analysis of the role of the “Milliy tiklanish” Democratic Party’s ideas in youth education in conjunction with the legacy of Amir Temur, the Sohibqiron. The party’s program objectives (national unity, self-awareness, preservation of cultural heritage) and Temur’s principles of justice, discipline, and patriotism outlined in the “Temur Tuzuklari” contribute to shaping morally developed, patriotic, and leadership-oriented young individuals, enhancing military-patriotic education, national identity awareness, historical memory, and social activity among youth.

Keywords.

“Milliy tiklanish”, Sohibqiron Amir Temur, patriotism, youth policy, “Temur Tuzuklari”, national idea, spirituality, education, leadership.

Kirish.

Mamlakatimizda yoshlar tarbiyasi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etilib, bu borada tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda. Globallashuv jarayonlari kuchayib borayotgan hozirgi davrda yosh avlodni milliy g‘oya, tarixiy meros va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash masalasi yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu jihatdan, O‘zbekiston Respublikasida olib borilayotgan islohotlar markazida aynan yoshlar masalasi turibdi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek, “Yangi O‘zbekiston”ni barpo etishda yoshlar jamiyatning eng faol qatlamini tashkil etib, mamlakat taraqqiyotining tayanch kuchi va kelajak poydevori hisoblanadi. Shu bois yoshlarni har tomonlama barkamol, mustaqil fikrlaydigan, vatanparvar shaxslar etib tarbiyalash davlat siyosatining strategik vazifalaridan biridir.

Mazkur jarayonda siyosiy institutlar, xususan, “Milliy tiklanish” demokratik partiyasi g‘oyalari hamda buyuk ajdodlarimizning boy tarixiy merosi muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qilmoqda. Ayniqsa, Amir Temur merosi yoshlar tarbiyasida beqiyos ahamiyatga ega.

Amir Temur (1336–1405) – Markaziy Osiyoda kuchli davlat barpo etgan, strategik va siyosiy tafakkuri bilan mashhur bo‘lgan hukmdor sifatida tarixda qoldi.[1] Uning faoliyati nafaqat siyosiy va harbiy sohada, balki yoshlarni tarbiyalash, axloqiy qadriyatlarni shakllantirish va milliy o‘zligimizni mustahkamlashda ham o‘rnak bo‘lib xizmat qiladi.

Amir Temur tomonidan tuzilgan “Temur tuzuklari” orqali davlat boshqaruvi adolat, ijtimoiy intizom, axloqiy qadriyatlar va harbiy strategiyalarni yosh avlodga yetkazish maqsadida yozilgan bo‘lib, bugungi kunda ushbu tuzuklar orqali yoshlar tarbiyasida nafaqat tarixiy bilim sifatida, balki ma’naviy, vatanparvarlik va

yetakchilik fazilatlarini shakllantirish vositasi sifatida kata ahamiyatga ega bo'lib kelmoqda.

Temur tuzuklaridagi vatanparvarlik tamoyillari yoshlarni o'z mamlakatiga sadoqatli, jamiyatga foydali va ijtimoiy faol shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qilmoqda.

Sohibqiron merosi yoshlar tarbiyasida quyidagi jihatlar bilan ahamiyatlidir:

1. Harbiy strategiya va intizom - Temur qo'shinlari qat'iy intizomga asoslangan bo'lib, bu bugungi kunda yoshlarni mas'uliyatli va fidoyi shaxs sifatida tarbiyalashga yordam beradi.

2. Vatanga sadoqat - Sohibqironning davlat boshqaruvi va harbiy yurishlari yoshlar ongida vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishga xizmat qiladi.[2]

3. Ma'naviy-meros - "Temur tuzuklari" va boshqa tarixiy manbalar yoshlar axloqiy va ma'naviy qadriyatlarini rivojlantirishda metodologik asos sifatida ishlatiladi.[3]

Bugungi kunda "Milliy tiklanish" demokratik partiyasi yoshlarni milliy g'oya, tarixiy meros va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashni o'z faoliyatining ustuvor yo'nalishi sifatida belgilagan. [4]

Partiya dasturida: milliy o'zlikni anglash, tarixiy merosni asrash, yoshlar faolligini oshirish kabi masalalar muhim o'rin egallaydi.

Partiya g'oyalari va Sohibqiron merosi o'rtasidagi uyg'unlik quyidagi jihatlarida namoyon bo'ladi:

Milliy qadriyatlar asosidagi tarbiya. Partiya g'oyalari "qadriyatlarga tayangan taraqqiyot" konsepsiyasiga asoslanadi. Bu esa Amir Temur merosida o'zining tarixiy ifodasini topgan. Yoshlarga "Temur tuzuklari"ni o'qitish orqali partiya dasturida belgilangan milliy birlik va o'zlikni anglash tamoyillarini mustahkamlanadi.

Yoshlarning faol ishtiroki. Partiya Yoshlar qanoti orqali yoshlarni siyosiy va ijtimoiy jarayonlarga jalb etsa, Sohibqiron merosi ularga liderlik va mas'uliyatni o'rgatadi. Masalan, maktab va oliy o'quv yurtlarida "Temur tuzuklari" asosida davra suhbatlari va tanlovlar o'tkazish partiya g'oyalarini amalda qo'llashga yordam beradi.

Ma'naviy barkamollik va vatanparvarlik. Ikkala manba ham yoshlarda "Kuch - adolatdadur!" tamoyili asosida adolatli, mas'uliyatli va vatanparvar shaxsni shakllantirishga qaratilgan. Bu Yangi O'zbekistonning "inson - jamiyat - davlat" tamoyiliga to'liq mos keladi.

Amaliyotda bu uyg'unlikni ta'minlash uchun quyidagi mexanizmlarni taklif etaman:

1. Maktab darsliklariga "Milliy tiklanish" g'oyalari va "Temur tuzuklari"ni integratsiya qilish;

2. Yoshlar qanoti bilan hamkorlikda "Sohibqiron vorislari" klublarini tashkil etish;

3. Raqamli platformalarda (mobil ilovalar, veb-saytlar) interaktiv materiallar yaratish.

Xulosa. Sohibqiron Amir Temur merosi va “Milliy tiklanish” demokratik partiyasi g‘oyalari uyg‘unligi yoshlar tarbiyasida muhim nazariy va amaliy asos hisoblanadi. Bu uyg‘unlik yoshlar ongida milliy g‘urur, vatanparvarlik va fuqarolik mas’uliyatini shakllantirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Adabiyot va manbalar ro‘yxati.

1. Amir Temur. Temur tuzuklari. Samarqand, 1400-yillar.
2. Rashidov A. Harbiy tarbiya va tarixiy o‘rnaklar. Toshkent, 2020.
3. Salimov N. Sohibqiron merosi: strategiya va tarbiya. Buxoro, 2018.
4. “Milliy Tiklanish” demokratik partiyasi dasturi. Toshkent, 2023.

**CHAQIRIQQACHA HARBIY TA’LIM YO’NALISHI TALABALARIDA
VATANGA SADOQAT TUYG’USINI RIVOJLANTIRISHNING
MA’NAVIY-AXLOQIY NEGIZLARI**

Boboyev A.T.

BuxDU mustaqil izlanuvchisi

ANNOTATSIYA Ushbu maqolada chaqiriqqacha harbiy ta’lim yo‘nalishi talabalarida Vatanga sadoqat tuyg‘usini rivojlantirishning ma’naviy-axloqiy negizlari tahlil qilingan. Shuningdek, chaqiriqqacha harbiy ta’lim yo‘nalishi talabalarida Vatanga sadoqat tuyg‘usini rivojlantirishning ishlanganlik darajasi o‘rganilib, muammoni takomillashtirish omillari ilmiy-pedagogik jihatdan asoslangan.

Tayanch tushunchalar: ta’lim-tarbiya islohoti, chaqiriqqacha harbiy ta’lim, talaba, iqtidorli va qobiliyatli yoshlar, Vatanga sadoqat tuyg‘usi, ma’naviy-axloqiy tarbiya.

АННОТАЦИЯ В данной статье анализируются морально-этические основы развития чувства преданности Родине у учащихся довоенного образования. Также изучается уровень развития чувства преданности Родине у учащихся довоенного образования, и научно-педагогически обоснованы факторы улучшения ситуации.

Ключевые понятия: реформа образования, довоенное образование, учащийся, талантливая и способная молодежь, чувство преданности Родине, морально-этическое воспитание.

ANNOTATION This article analyzes the moral and ethical foundations of developing a sense of loyalty to the Motherland in students of pre-military education. Also, the level of development of a sense of loyalty to the Motherland in students of pre-military education is studied, and the factors for improving the problem are scientifically and pedagogically based.

Key concepts: educational reform, pre-military education, student, talented and capable youth, a sense of loyalty to the Motherland, moral and ethical education.

Kirish. Hozirgi kunda davlatimiz milliy kadrlarni tayyorlash, ilm fanni yanada rivojlantirish, iqtidorli va qobiliyatli yoshlarni ilmiy faoliyatiga keng jalb etish, ularning o‘z ijodiy va intellektual salohiyatini ro‘yobga chiqarishi uchun

sharoit yaratib berilmoqda. “Chaqiriqqacha harbiy ta’lim” yo‘nalishi talabalaridan yuksak kasbiy salohiyat va insoniy sifatlar bilan birga Vatanga sadoqatlilik, ularning qalbi va ongiga Vatan himoyasi sharaflilik va muqaddas burch ekanini chuqur singdirish uchun o‘qitiladigan o‘quv kurslarining mazmunida keltirilgan o‘quv materialini alohida ahamiyat kasb etadi.

“Chaqiriqqacha harbiy ta’lim” yo‘nalishi talabalarida milliy armiyamizning qudrati va salohiyatiga bo‘lgan ishonchni kuchaytirish, tariximiz va madaniyatimiz, Vatanimizning mustaqilligi va ravnaqi yo‘lida fidokorona kurashgan milliy qahramonlarimiz bilan faxrlanish, ularga munosib bo‘lish tuyg‘usini shakllantirish umumpedagogik, didaktik hamda psixologik xususiyatlarga ega bo‘lib, bu xususiyatlarni turli ta’lim shakllari: auditoriya, auditoriyadan tashqari mashg‘ulotlar, turli tarbiyaviy tadbirlar orqali amalga oshirish dolzarb bo‘lib hisoblanadi.

Insoniyat tarixiga nazar tashlaydigan bo‘lsak, yosh avlodga Vatanga sadoqat tuyg‘usini shakllantirish masalalari azaldan Sharq xalqlari, xususan, Markaziy Osiyo xalqlari tajribasida yaqqol ko‘zga tashlanadi. Ayniqsa, ko‘plab mutafakkirlarimiz asarlarida xalqimizning murakkab tarixiy-madaniy tajribasi mobaynida yuz bergan voqea hodisalar mohiyatini jamiyatning ilk bo‘g‘ini bo‘lgan oiladan izlash an‘anasini uchratamiz. Xususan, oila, Vatan va Vatanga sadoqatga oid fikrlar Abu Nasr Farobiyning “Fozil odamlar shahri”, Abu Rayhon Beruniyning “O‘tgan avlodlar obidalari”, Abu Ali ibn Sinoning “Axloq”, “Axloq fani”, “Olila xo‘jaligi”, Alisher Navoiyning “Hayrat-ul-abror”, “Mahbub ul-qulub” asarlarida o‘z ifodasini topgan. Fitratning “Oila yoki oilani boshqarish tarbiyalari” asarida bu haqda ibratli mulohazalar ilgari suriladi. “Har bir millatning saodati va izzati, shu xalqning ichki intizomi va totuvligiga bog‘liq” deb yozadi u, tinchlik va totuvlik esa shu millat oilalarining intizomiga tayanadi. Qayerda oila mustaqilligi kuchli intizom va tarbiyaga tayansa, mamlakat va millat ham shuncha kuchli va muazzam bo‘ladi” [6, 34].

Vatanga sadoqat tuyg‘usini shakllantirish va tarbiyalash bo‘yicha bir qator tadqiqotchilarning ishlari tahlil qilinib, bunda avvalo vatanparvarlikning turli yo‘nalishlarida shakllanishiga e‘tibor qaratadilar. Vatanparvarlik tarbiyasining ilg‘or yo‘nalishlarini tadqiq etgan olimlar I.Y.Murzina, S.V.Kazakova avlodlar nazariyasidan kelib chiqib fuqaroviy vatanparvarlik va harbiy vatanparvarlik tarbiyasi yo‘nalishlarini ajratib ko‘rsatadi [7, 155-175]. Polshalik mutaxassis J.Stanislavek vatanparvarlikni ijtimoiy birdamlikning kuchli, millatchilikni esa radikal ko‘rinishi sifatida ta’riflaydi [8]. O‘zbekistonlik tadqiqotchilar N.A.Yuldasheva, M.M.Raximov yoshlarni milliy g‘oya ruhida tarbiyalash, ularda vatani va eli bilan fahrlanish, himoyasiga shay turish tuyg‘usini rivojlantirishda adabiy ta’lim o‘rniga e‘tibor qaratadi [9, 103]. Shu bilan birga, Sh.M.Jo‘rayev ilmiy maqolalarida oliy ta’lim muassasalarida talabalarining harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda ta’lim muassasasida o‘tkaziladigan ma’naviy-ma’rifiy va tarbiyaviy tadbirlar, harbiy xizmatchilar bilan hamkorlikda tashkil etiladigan tadbirlarga alohida o‘rin beradi [4, 12].

Yoshlarni ona Vatan oldidagi burchi, o'z taqdiri uchun mas'ul ekanligi, mahalla, mehnat jamoasi, oila va yaqin kishilari hayoti uchun javobgarlik hissini tarbiyalashdan iborat. Oila ta'lim-tarbiya maskani bo'lib, milliy g'oya va ma'naviyatni yoshlar ongi va qalbiga singdirish aynan oiladan boshlanadi. Ta'limni tarbiyadan, tarbiyani esa ta'limdan ajratib bo'lmaydi va bu jarayon yuksak ma'naviyatlilikni talab etadi.

Mustaqillikning dastlabki kunlaridan boshlab ma'naviy sohalarda ham islohotlar olib borish zaruriyati nazarda tutildi. "Biz uchun, degan edi O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A. Karimov, "...ma'naviy, tarixiy va madaniy qadriyatlar, aholining ma'naviy, axloqiy holati, yosh avlodni tarbiyalash eng asosiy ustuvor vazifa bo'lishi lozim" [3, 138]. Binobarin sog'lom avlod tarbiyasi faqat jismoniy jihatdan chiniqqan, kamol topgan yoshlarnigina emas, shuningdek sharqona axloq-odob va umumbashariy va ma'naviy qadriyatlar asosida kamol topgan insonni ham nazarda tutmog'i lozim.

Prezident Sh.M. Mirziyoyevning 2021-yilning 19-yanvar kuni ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish, bu borada davlat va jamoat tashkilotlarining hamkorligini kuchaytirish masalalariga bag'ishlab o'tkazilgan yig'ilishda, "Agar jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo'lsa, uning joni va ruhi ma'naviyatdir, ... Biz yangi O'zbekistonni barpo etishga qaror qilgan ekanmiz, ikkita mustahkam ustunga tayanamiz. Birinchisi – bozor tamoyillariga asoslangan kuchli iqtisodiyot. Ikkinchisi – ajdodlarimizning boy merosi va milliy qadriyatlarga asoslangan kuchli ma'naviyatidir", - dedi [1].

Zero buyuk alloma Abdulla Avloniy aytganidek: "tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot, yo najot, yo saodat, yo falokat masalasidir" [5, 139]. Axloqiy hayot, jumladan, axloqiy madaniyat va axloqiy tarbiyaning bosh substansional elementi inson va uning birliklari ekan, bu borada E.T.Dalkonovning quyidagi falsafiy fikrlarini keltirish mumkin: "Inson va uning birliklari. Ular madaniy borliq yuzaga kelishining sub'yektlari yaratuvchisi va tashuvchilari hisoblanadilar. Ular vatanparvarlikning ham sub'yektlari hisoblanadilar.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyev tabiri bilan aytganda, "Biz uchun o'z dolzarbligi va ahamiyatini yo'qotmaydigan yana bir masala, bu farzandlarimizni mustaqil fikri, zamonaviy bilim va kasb-hunarlarini egallagan, mustaqil hayotiy pozitsiyaga ega, chinakam vatanparvar insonlar sifatida tarbiyalash vazifasidir" [2, 297]. Demak, Vatanga sadoqat axloqiylik tamaddunlaridan biri hisoblanadi. Axloqiylik esa insonlarning ijtimoiy madaniy qismi tarkibiga kiradi. Axloqiy tarbiya va axloqiy madaniyat mohiyatan jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va ma'naviy taraqqiyotida namoyon bo'ladi. Axloqiy madaniyatning bosh maqsadi esa insonni haqiqatga olib borish, uni komil shaxs sifatida tarbiyalash masalasidir. Shu asnda axloqiy madaniyat ijtimoiy hayot bilan bevosita munosabatga kirishadi.

«Axloq – bu xulqlar majmui. Xulq esa ezgulik yoxud razillikning muayyan bir insonda namoyon bo'lish shakli. Binobarin, har bir xulq ezgulik va olijanoblikning yoki razillik va badbinlikning timsoli. Shu jihatdan ular yaxshi va yomonga bo'linadilar. Lekin bular kishida o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi. Ularning

shakllanishi uchun ma'lum sharoit, tarbiya kerak. Kishilar tug'ilishdan yomon bo'lib tug'ilmaydilar. Ularni muayyan sharoit yomon qiladi... Tarbiya tug'ilgan kundan boshlanadi va umrning oxiriga qadar davom etadi. U ikki bosqichdan – uy va maktab tarbiyasidan tashkil topgan» [10, 252-253].

Xulosa. Umuminsoniy qadriyatlar har doim milliy qadriyatlar bilan oziqlanadi hamda milliy ma'naviyatni shakllantirish va rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa milliy g'oya negiziga tayanishda butun insoniyatni birlashtirib turuvchi mushtarak omil hisoblanadi. Shundagina biz istiqbolda ma'naviy barkamol insonni, sog'lom fikrlaydigan avlodni tarbiyalashga erishamiz. Jamiyat rivojiga olib keladigan ma'naviy axloqiy sifatlar o'zaro bir-birini tushunish va anglash, mehr-oqibat, ezgulik, adolatlilik, sahovatpeshalik, oila va Vatanga muhabbat, sadoqat, bag'rikenglik, mehmondo'stlik, halollik, e'tiqodlilik, diyonatlilik va boshqa shunga o'xshash yuzlab ezgu fazilatlarni o'zida mujassamlashtiradi. Jamiyat hayotining barqaror rivoji insonlardagi bir-biriga bo'lgan ishonch, ijtimoiy adolat tamoyillari asosida yashash, qonunlarning ustuvorligiga ahamiyat berishda yaqqol namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev. Ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish, bu borada davlat va jamoat tashkilotlarining hamkorligini kuchaytirish masalalari. - Toshkent. "Yangi O'zbekiston" 2021-yil 19-yanvar.

2. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz.-T., „O'zbekiston” -2007. - 295-297-b.

3. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch. T. Ma'naviyat, 2008, 138-140 bet.

4. Жўраев Ш.М. Ёшларни ҳарбий ватанпарварлик руҳида тарбиялашнинг устувор вазифалари // Academic research in educational sciences. 2020. №3.

5. Zokirov B. G'arb tamadduni: inqiroz alomatlari. Tafakkur-2007, 2-son, 138-140.

6. Yoqubov S. Axborot jamiyati: xayolot emas, haqiqat. Tafakkur-2007, 4-son.

7. Мурзина И.Я., Казакова С.В. Перспективные направления патриотического воспитания. Образование и наука. 2019; 21(2):155-175. <https://doi.org/10.17853/1994-5639-2019-2-155-175>.

8. Stanisławek J. Patriotyzm. Edukacja Filozoficzna 66/2018. DOI: 10.14394/edufil.2018.0015 (Дата обращения: 03.04.2022).

9. Юлдашева Н.А., Рахимов М.М. Ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш маънавий-маърифий уйғонишнинг асосий муаммоси сифатида. // Современное образование (Узбекистан). 2021. №6 (103).

10. Қосимов Б. Миллий уйғониш: жасорат, маърифат, фидойилик. - Тошкент: "Маънавият", 2002. – Б. 252-253.

**TALABALARNI HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI
RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK
YONDASHUVLARNING ROLI (O‘zbekiston tarixi misolida)**

Ostonov Zafar Zamonovich

Buxoro davlat pedagogika instituti

Harbiy ta’lim fakulteti uslubi

tayyorgarlik sikl o‘qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada talabalarda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlarning ahamiyati va samaradorligi tahlil qilinadi. Ta’lim jarayonida innovatsion metodlar, interaktiv usullar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish orqali yoshlarning Vatanga sadoqati, fuqarolik mas’uliyati va harbiy bilimlarga qiziqishini oshirish yo‘llari ko‘rsatib beriladi. Shuningdek, mazkur yondashuvlar orqali talabalar ongida milliy qadriyatlar va ijtimoiy faollikni shakllantirish imkoniyatlari yoritiladi.

Maqolada oliy ta’lim muassasalarida pedagogik texnologiyalarni qo‘llashning amaliy jihatlari ham ko‘rib chiqiladi. Zamonaviy yondashuvlar asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni talabalarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, ularni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash va jamiyatda faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga xizmat qilishi asoslab beriladi.

Аннотация: В данной статье рассматривается роль современных педагогических подходов в развитии военно-патриотическое воспитание студентов. Анализируется эффективность использования инновационных методов, интерактивных форм обучения и информационно-коммуникационных технологий в формировании у молодежи чувства патриотизма, гражданской ответственности и интереса к военной сфере. Особое внимание уделяется вопросам формирования национальных ценностей и социальной активности студентов.

Также в статье раскрываются практические аспекты применения педагогические технологии в системе высшего образования. Обосновывается, что внедрение современных подходов способствует развитию самостоятельного мышления студентов, укреплению их военно-патриотических качеств и формированию активной гражданской позиции.

Mamlakatimiz ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan keng ko‘lamdagi islohotlar yoshlarning ma’naviy dunyoqarashini shakllantirish, ularni har tomonlama yetuk va barkamol inson qilib tarbiyalashga xizmat qilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi aholisining yarmidan ko‘prog‘ini tashkil qilayotgan yoshlarning ijtimoiy-siyosiy faolligi va Vatan oldidagi burchini nechog‘lik his qilishi – ularning vatanparvarligi bilan bevosita bog‘liq.

Ayniqsa hozirgi davrda O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasi talabalarini har tomonlama yetuk va barkamol inson qilib tarbiyalash oldimizda turgan dolzarb vazifalaridan biridir. Bu vazifani amalga oshirishda O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasi Milliy iftixor va harbiy vatanparvarlik kafedrasida o‘qitilayotgan O‘zbekiston tarixi fanining ahamiyati

beqiyos bo‘lib, uning barcha mavzulari talabalarni Vatanni sevrishga, ardoqlashga, uni himoya qilishga, rivojlantirishga va uning yutuqlaridan g‘ururlanish va kamchiliklaridan aziyat chekish kabi his-tuyg‘ularni shakllantirishga katta hissa qo‘shadi.

Vatan tarixi talabalarni milliy g‘oya va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. O‘zbekiston tarixi darslarida Vatanimiz xalqlarining qadimdan asrlar davomida o‘z ozodligi va mustaqilligi uchun olib borgan mardonavor kurashi va turli davrlarda doimo mustaqillikka erishish uchun o‘g‘il va qizlarining jonini fido etganiga katta e‘tibor berib, jonli misollar orqali mavzularni tushuntirib berishga e‘tibor qaratish kerak.

Misol uchun, Vatanimiz tarixining “Movaraunnaxr xalqlari mo‘g‘ullar istilosi davrida. Jaloliddin Manguberdi – Vatan himoyachisi” mavzusini o‘rganish talabalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi.

O‘z Vatani mustaqilligi yo‘lida jonini fido etgan buyuk sarkarda Xorazmshoh Sulton Jaloliddin Manguberding qahramonligi davrlar o‘tsa-da doimiy xotirada bo‘lib, kelajak avlod uchun faxr va o‘rnak bo‘lib kelmoqda. Uning mo‘g‘ullarga qarshi jangda qo‘llagan strategiya va taktikalari bugungi kunda ham ilmiy tadqiqotlarning dolzarb masalalari qatorida bo‘lib kelmoqda. Jaloliddin Manguberdi – o‘ttiz ikki yillik (1199-1231 yy) hayoti davomida ulkan ishlarni amalga oshirib tarixga nomini mangu muhrlab ketdi. Bugungi kunda Jaloliddin Manguberdi hayoti va faoliyati fransuz, ingliz, xitoy, turk, pokiston, hindistonlik, ozarbayjonlik olimlar tomonida keng o‘rganilib kelinmoqda.

Jaloliddin Manguberding nomini abadiylashtirish maqsadida 1998-yilda “Jaloliddin Manguberdi tavalludining 800-yilligini nishonlash haqida” qaror qabul qilingan. Qarorda 1999-yilda Jaloliddin Manguberding 800-yilligini xalqaro miqyosda nishonlash belgilandi. 1999-yilda 25 so‘mlik yubiley tangalar muomalaga kiritilgan, Urganch shahri markazida “Jaloliddin Manguberdi” nomli maydon tashkil qilindi. Unda 14 metrlik haykal bunyod etildi, Xorazmning yirik ko‘chalariga ham uning nomi nomi berildi. 2000-yilning 30-avgustida “Jaloliddin Manguberdi” ordeni ta’sis etildi. Shu bilan birga, harbiy mahorat, qahramonlik va jasorat namunalarini ko‘rsatgan, davlatning mudofaa qudratini mustahkamlashga ulkan hissa qo‘shgan qo‘mondonlik tarkibiga kiruvchi harbiy xizmatchilar mazkur orden bilan mukofotlanadilar. 2003-yilning 22-avgust kuni ushbu orden bilan Xorazm viloyati mukofotlangan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Jaloliddin Manguberding harbiy vatanparvarligini chuqur o‘rganishga e‘tibor berib, “...buyuk sarkarda Jaloliddin Manguberding hayoti va harbiy mahorati haqida hamma ham yetarli bilimga egami? Vaholanki, bu ajdodlarimizning g‘alabalari, strategiya va taktikalarini dunyodagi ko‘plab harbiy maktab va akademiyalarda bugun ham o‘rganishadi” deb ta’kidlab o‘tgan. Ilg‘or harbiy qismlarga ulug‘ milliy sarkardalarimizning nomini berish, mohir lashkarboshi bobolarimiz haqida ilmiy tadqiqotlar, badiiy kitoblar, kinolar yaratishga ko‘rsatma berdi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 23-iyulda “Jaloliddin Manguberdi tarixining yangi sahifalarini o‘rganish” mavzusidagi xalqaro

ilmiy-amaliy konferensiyaga tayyorgarlik ko'rish va uni o'tkazish bo'yicha farmoyishi qabul qilingan edi. Mazkur farmoyishda "Jaloliddin Manguberdi tarixi bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borish va bu borada yangi kitoblar nashr qilish vazifasi belgilangan edi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 23.02.2018 yildagi 140-sonli Qaroriga ko'ra Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash [konsepsiyasini](#) amalga oshirish bo'yicha chora-tadbirlar dasturi ishlab chiqildi [1].

Vazirlar Mahkamasining harbiy tarixni o'rganish borasidagi ishlar samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida 2020-yil № 336-sonli Farmoyishi bilan O'zbekistonda 2021-yil noyabr oyida "Jaloliddin Manguberdi tarixining yangi sahifalarini o'rganish" mavzusida xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya o'tkazilib, Jaloliddin Manguberdi tarixining yangi sahifalari bilan bog'liq ilmiy-tadqiqot ishlariga grantlar ajratilishi, shuningdek, "Jaloliddin Manguberdi izidan" ekspeditsiyasi va ishchi guruhi faoliyatini qo'llab-quvvatlash, chet eldagi ilmiy-ma'rifiy markazlar bilan aloqalar o'rnatish maqsadida xorijiy davlatlarga safarlar uyushtirishda amaliy yordam ko'rsatilishi belgilandi. Jaloliddin Manguberdi hayoti va faoliyatini keng targ'ib qilish maqsadida unga bag'ishlangan pyesalar va video film yaratilgan. Maqsud Shayxzoda 1944-yili "Jaloliddin" dramasini yaratgan bo'lsa, ancha yil o'tib 2020-yili Turkiya kinoijodkorlari bilan hamkorlikda "Mendirman" videofilmi tasvirga olindi.

Xorazm viloyati Urganch shahrining bosh maydoni markazida Jaloliddin Manguberdining bronzadan yasalgan 25 metrlik haykali o'rnatildi. Prezident Shavkat Mirziyoyev ushbu yodgorlik haqida gapirib: "Haykalning ulug'vorligi muhim albatta, lekin menga birinchi navbatda ma'naviyat kerak, yoshlarimizning tariximizni chuqur bilishi zarur. Bu maydonning har bir nuqtasida ulug' bobokalonimizga oid sodda tildagi ma'lumotlar joylashtirilsin. Sulton Manguberdini nafaqat boshqa viloyatdagi yoshlarimiz, balki xorazmliklar ham ko'ngildagidek bilishmaydi. Olimlarimiz yana bir bor ma'lumotlarni ko'rib chiqib, maydonning barcha burchaklariga joylashtirib chiqish choralari ko'ringlar" deb topshiriq bergan edi².

O'zbekiston tarixi fanining "Movaraunnaxr xalqlari mo'g'ullar istilosi davrida. Jaloliddin Manguberdi – Vatan himoyachisi" mavzusini o'qitishda ta'lim va tarbiyani qo'shib olib borishga qaratilgan turli metodik vositalardan foydalanish mumkin. Masalan, mazkur mavzu bo'yicha o'tilayotgan ma'ruza va seminar mashg'ulotida mavzuga oid badiiy adabiyotdan foydalanish ularning ta'sirchanligini oshiradi. Darsda o'qituvchi bayonining ishonchli va hayajonga boy bo'lishi uchun badiiy adabiyotdan olingan faktlar hamda ba'zi tarixiy epizodlarning ahamiyati ko'rsatiladi.

"Movaraunnaxr xalqlari mo'g'ullar istilosi davrida. Jaloliddin Manguberdi– Vatan himoyachisi" mavzuini o'rganish talabalarni olijanob ezgu-maqсадlarga, bunyodkorlikka undaydi, bosqinchi va sotqinlarga qarshi nafratni kuchaytiradi,

² O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo'mondoni Shavkat Mirziyoyev Xavfsizlik kengashining kengaytirilgan tarkibdagi yig'ilishidagi nutqi. -Toshkent, 2022-yil 28-noyabr.

mardlik, vatanparvarlikni shakllantiradi, vatanimiz mustaqilligiga rahna solayotgan hozirgi davrning turli xavf–xatarlariga qarshi g‘oyaviy kurash ruhida tarbiyalaydi. O‘qituvchi bu darsning ta‘lim-tarbiya borasidagi vazifalarini oldindan aniq va to‘g‘ri belgilay ola bilishi kerak.

O‘qituvchi dars davomida yuqorida keltirilgan va boshqa yorqin tarixiy faktlar, qisqa epizodlardan foydalanib, O‘rta Osiyo xalqlarining o‘z mustaqilligi va ozodligi uchun qahramonona kurashlari misolida talabalarda jasurlik, fidoyilik, milliy g‘urur, vatanparvarlik ruhi tarbiyalanishi mumkin. Mavzu bo‘yicha tarixiy va badiiy adabiyotlardan tanlangan faktlar, kichik epizodlarning dars mazmuniga kiritilishi talabalar tomonidan materialni yaxshi o‘zlashtirishga, uning ishonchli va ta‘sirli bo‘lishiga, bosqinchilarga qarshi nafrat ruhida tarbiyalashga, ozodlik va mustaqillik uchun kurashgan ota-bobolarimizning qahramonona an‘analariga sadoqat ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi.

“Movaraunnaxr xalqlari mo‘g‘ullar istilosi davrida. Jaloliddin Manguberdi – Vatan himoyachisi” mavzusi talabalarni Vatanini sevib ardoqlash, ularga milliy ruhni singdirish, jonajon xalqimizga, davlatimizga mehr-muhabbat va sadoqat, Vatan himoyasiga doim tayyor turish va harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda ahamiyati katta. Ushbu mavzuni o‘qib–o‘rganish talabalarga kuchli tarbiyaviy ta‘sir ko‘rsatadi, ularni ezgu niyatlarga ilhomlantiradi, ularda mardlik, vatanparvarlik, ma‘naviy fazilatlarini tarbiyalaydi.

O‘qituvchi ushbu darsni rejalashtirish jarayonida, talabalarni darsda qanday materiallar yordamida yoki qaysi qo‘shimcha o‘quv material bilan tanishtirishi, ular bilan muhokama qilingan voqea va hodisalar haqida aniq bir umumlashtiruvchi xulosaga kelishini puxta o‘ylab olishi lozim. Bunda, albatta, ta‘lim bilan tarbiyani uyg‘unlikda bog‘lab olib borish zarur.

Jumladan, og‘zaki bayon metodidan foydalanib, suhbat, hikoya usulida mavzuga doir qo‘shimcha manbalardan (yozma manbalar, tarixiy hujjatlar, arxiv materiallari, memuarlar, ilmiy tadqiqot, badiiy adabiyot) foydalanish mumkin. Ko‘rgazmali metod va texnik vositalardan foydalanib, talabalarga mavzuga oid rasmlar, tarixiy shaxslar va qahramonlar suratlarini, kinofilmlardan va hujjatli filmlardan lavhalar namoyish etish mumkin.

Tarixiy bilimlarning tarbiyaviy ta‘siri shu bilimlarning qay darajada tarixiy faktlarga asoslanganligi va ularni darsda ishonchli hamda emotsional tarzda ochib berilishiga bog‘liqdir. Talabalar tarixiy faktlarning to‘g‘riligini tushunib borishlari va faktlar asosida chiqarilgan xulosalar ular uchun ishonchli bo‘lmog‘i lozim. Shuningdek, talabalar bayon etilgan faktlarning ilmiy jihatdan to‘g‘riligiga ishonch hosil qilishlari ham zarur. Darslarda bayon etilgan faktlar, tarixiy shaxslarning faoliyati ham aniq obrazlar yordamida o‘rganilishi kerak. Obrazli tasvir, obrazli bayon, ishonchli dalillarga tayanish, fikrini ilmiy bayon eta bilish – mashg‘ulot maqsadiga erishishning eng asosiy shartlaridan biridir. O‘qituvchi darsga tayyorlanayotganda dastur va darslik bilan cheklanib qolmay, qo‘shimcha adabiyotlar va ko‘rsatma harakteridagi materiallardan foydalanishi kerak.

Ilg‘or pedagogik texnologiyalardan foydalanib esa “Movaraunnaxr xalqlari mo‘g‘ullar istilosi davrida. Jaloliddin Manguberdi – Vatan himoyachisi”

mavzusiga bag'ishlangan materiallarni talabalar bilan birgalikda ishlab chiqish mumkin. Bunda talabalar dars davomida mavzuning u yoki bu tomoniga o'z munosabatlarini bildirishlari, tahlil qilishlari mumkin. Bularni belgilab olishda o'qituvchi o'z tajribasi va mahoratiga tayanishi kerak bo'ladi.

Ushbu mavzuni o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda talabalarni dars davomida amaliy ishlashga, fikrlashga qaratilgan seminar mashg'ulotlari uchun topshiriqlar berish mumkin.

Mashg'ulotda o'quv topshiriqlarini bajarishdan iborat ta'limiy faoliyatlarni tarixiy manbalar va pedagogik texnologiya vositasida amalga oshirish, bu jarayonda texnik, texnologik va funksional harakatlarning maqsadga muvofiq, samarali amalga oshirish malakalarining o'zlashtira olishlari mavzuni muvaffaqiyatli o'zlashtirishni kafolatlaydi.

Yuqorida qo'llaniladigan ushbu usullar dars davomida talabalarga ilg'or pedagogik texnologiyalar yordamida tarixiy fikrlash, faollashish imkoniyatini yaratadi, bu esa ularning o'zlashtirish ko'rsatkichlarini keskin ko'tarilishiga olib keldi, talabalarni adabiyot va tarixiy manbalar bilan ishlashga, mavzuning mohiyatini chuqur anglashga yordam beradi.

Demak, O'zbekiston tarixini o'qitish metodikasini takomillashtirish, bunda talabalarni mustaqil fikrlashga o'rgatishga qaratilgan metodikalarni joriy etish hamda ta'limda axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish – gumanitar fanlarni o'qitishni samarali tashkil etishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo'mondoni Shavkat Mirziyoyev Xavfsizlik kengashining kengaytirilgan tarkibdagi yig'ilishidagi nutqi. -Toshkent, 2018-yil 28-noyabr.

2. O'zbekiston Respublikasi Mudofaa, Ichki ishlar, Favqulodda vaziyatlar, Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirliklari, Davlat xavfsizlik xizmati, Milliy gvardiyasi, Davlat bojxona qo'mitasi, O'zbekiston Milliy axborot agentligi, O'zbekiston matbuot va axborot agentligi, O'zbekiston MTRKsining 2019-yil 2-fevraldagi 2/01-02/3-10/01-05/04/qq-2/12–son “O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Axloqiy-ruhiy ta'minot Konsepsiyasi to'g'risida”gi qarori.

3. Mirziyoyev. Sh. Yangi O'zbekiston strategiyasi. -T.: O'zbekiston, 2021.

TALABA YOSHLARNI VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA MA'NAVIY VA MA'RIFIY YONDASHUVLAR

Raximov Umidjon Muratovich
Buxoro davlat pedagogika instituti
Harbiy ta'lim fakulteti
Maxsus tayyorgarlik sikli o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada talaba yoshlarni vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda ma'naviy va ma'rifiy yondashuvlarning ahamiyati keng yoritiladi. Ta'lim jarayonida milliy qadriyatlar, tarixiy meros va madaniy an'analar asosida yoshlarning Vatanga sadoqati, fuqarolik mas'uliyati hamda ijtimoiy faolligini oshirish masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, ma'naviy-ma'rifiy ishlar orqali talabalarda yuksak axloqiy fazilatlarni shakllantirishning samarali usullari ko'rsatib beriladi.

Maqolada oliy ta'lim tizimida ma'naviy-ma'rifiy yondashuvlarni qo'llashning nazariy va amaliy jihatlar ham ochib beriladi. Zamonaviy ta'lim metodlari bilan uyg'unlashgan holda ushbu yondashuvlar talabalarning mustaqil fikrlashi, milliy o'zligini anglash va vatanparvarlik ruhini mustahkamlashga xizmat qilishi asoslab beriladi.

Аннотация: В данной статье рассматривается значение духовно-просветительских подходов в развитии патриотическое воспитание студенческой молодежи. Анализируются вопросы формирования у студентов чувства преданности Родине, гражданской ответственности и социальной активности на основе национальных ценностей, исторического наследия и культурных традиций. Особое внимание уделяется эффективным методам духовно-нравственного воспитания молодежи.

Также в статье раскрываются теоретические и практические аспекты применения духовно-просветительские подходы в системе высшего образования. Обосновывается, что их интеграция с современными образовательными методами способствует развитию самостоятельного мышления студентов, укреплению их национальной идентичности и формированию устойчивого патриотического мировоззрения.

Kirish. Bugungi globallashuv sharoitida talaba yoshlarni vatanparvarlik tarbiyasi ruhida tarbiyalash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Jamiyat taraqqiyoti, davlat barqarorligi va milliy xavfsizlikni ta'minlashda yoshlarning Vatanga sadoqati, fuqarolik mas'uliyati va ijtimoiy faolligi muhim o'rin tutadi. Shu bois oliy ta'lim tizimida yoshlarning ma'naviy kamolotini yuksaltirish, ularni milliy qadriyatlar va umuminsoniy tamoyillar asosida tarbiyalashga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Mazkur jarayonda ma'naviy va ma'rifiy yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuvlar orqali talabalarda mustaqil fikrlash, milliy o'zlikni anglash va vatanparvarlik tuyg'ularini mustahkamlash imkoniyati yaratiladi. Shuningdek, ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik usullar bilan uyg'unlashgan holda ma'naviy-ma'rifiy ishlarni samarali tashkil etish yosh avlodni har tomonlama yetuk, mas'uliyatli va faol fuqaro sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Vatan so'zi arab tilida tug'ilib o'sgan joy, ona yurt ma'nosini anglatadi. Vatanga muhabbat yuksak insoniy fazilat. Bu borada: «Vatanni sevmok imondandir» hikmatini esga olishning o'zi kifoya. Vatan har bir inson uchun kindik qoni to'kilib tug'ilgan, u joyda tarbiya topgan, bolalik, yoshlik va o'smirlik chog'larini eslatib turadigan, o'zi uchun yashash maskani bo'lgan, ota-ona, qavm-

qarindosh va do'stu-yorlari bilan hayot kechirgan joyga barcha narsasini taqdim qilishga tayyor.

Ma'lumki, Vatanga bo'lgan muhabbat joy, makon va vaqt tanlamaydi. Vatan muzliklarda, saxrolarda, changalzorlarda bo'lishi mumkin. Bu tuyg'u inson tug'ilishi bilan vujudga kelib, vafot etishi bilan o'z poyoniga yetadi. Vatanga mehr esa, ona suti bilan kalbga singadi. Xalqning tinch va osuda xayoti, mard va baxodir farzandlarning sadoqatiga, jasoratiga bog'liq. Har bir ota-ona, har bir xalq katta umidlar bilan farzand o'stirar ekan, ularning avvalo mard va botir, o'z uyi va yurtini himoya etishga qodir insonlar bo'lib voyaga yetishini istaydi. Dunyo xalqlarining ertaklari, qo'shiq va dostonlariga, onalar tomonidan aytiladigan allalariga e'tibor beradigan bo'lsak, ularda mardlik va qahramonlik asosiy mavzu ekaniga ishonch hosil qilamiz. Masalan, bizning milliy dostonlarimiz kahramonlari Alpomish, Go'ro'g'li, Avazxon, Farxod kabi alp paxlavonlar dunyodagi ko'pgina xalqlar uchun mardlik va botirlik timsoliga aylangan.

Inson har doim boshqalar bilan muloqot va fikrlashishga hamda birgalikda jamoaviy yashashga muhtoj. Insonga kimlar bilan, qayerda yashashi muhim hisoblanadi. U odatda o'zi yashaydigan joyini sevadi. O'sha yerini, uy-joyini qadrlaydi va uni himoya qiladi. Chunki u yerlarda yoshligi, ota-bobolarining xotiralari va o'z farzandlarining jarangdor kulgilari yangrab turadi. Bu joy VATAN deyiladi. Inson vatanini sevishi, uning tabiatida bor narsa. Demak VATAN bu - tug'ilib o'sgan joy, quloqqa ilk bor alla eshitilgan makon, inson ota-onasidan ertaklar, rivoyatlar eshitgan maskan, uning sha'nu shavkati, oru-nomusi himoya qilinadigan, ota-bobolarining yodi mangu yashaydigan go'sha. Vatanni sevish, uni ardoqlash va yovdan himoya qilish tuyg'ulari inson yaratilgandan beri ma'naviyatining bir bo'lagidir.

Onalarimizning allalarida qadim-qadim zamonlardan boshlab o'g'il bolalar "arslonim", "paxlavonim" degan so'zlar bilan e'zozlangan. Dostonlarimizda mardlik va ezgulik eng yuksak insoniy fazilat sifatida kuylanadi. Bularning barchasi xalqimiz uchun farzandlarini xech narsadan qo'rqmaydigan, ota-onasi, oilasi, el yurtining shon-u sharafi, obro'- e'tiborini saqlash yo'lida hamma narsaga qodir insonlar qilib tarbiyalash eng buyuk, maqsad bo'lib kelayotganidan dalolat beradi.

Shu ruhda tarbiya topgan Alp Erto'ng'a (Afrosiyob), Temur Malik, Jaloliddin Manguberdi, Amir Temur kabi ko'plab ajdodlarimiz o'z Vatanini munosib himoya qilishga kodir ekanini isbotlab bergan. Shubhasiz, shunday ulug' zotlarning shonli hayotlari biz avlodlar uchun mardlik va Vatanga sadoqat namunasi bo'lib xizmat qiladi. Yoshlar ushbu yuksak ishonchni oqlash uchun xalqimiz xizmatiga doimo tayyor bo'lmog'i zarur.

Vatanga muhabbat qo'yish tuyg'usi tabiiy, tug'ma bo'ladi. Vatanparvarlik istagi o'z sohibini moli, vaqti, kuchi, xatto joni-yu, ruxini mardlarcha fido qilishga undaydi. Bugungi kunda, yoshlarni tarbiya qilishda shunday yo'l tutishimiz lozimki, yadroviy tahdidlardan ham xavfliroq bo'lgan mafkuraviy kurashlar avj olgan zamonda Vatanni, millatni, dinni, madaniyatni, milliy urf-odatlarini saqlab qolish, himoya qilish ishini har bir yoshlarimiz o'zlari uchun omonat va burch deb

bilishlari lozim. «Bizni hamisha o‘ylantirib keladigan yana bir muhim masala - bu yoshlarimizning odob-axloqi, yurish-turishi, bir so‘z bilan aytganda, dunyoqarashi bilan bog‘liq, - degan edi Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev. — Bugun zamon shiddat bilan o‘zgaryapti. Bu o‘zgarishlarni hammadan ham ko‘proq xis etadigan kim — yoshlar. Mayli, yoshlar o‘z davrining talablari bilan uyg‘un bo‘lsin. Lekin, ayni paytda o‘zligini ham unutmasin. Biz kimmiz, qanday ulug‘ zotlarning avlodimiz, degan da‘vat ularning qalbida doimo aks-sado berib, o‘zligiga sodiq qolishga undab tursin. Bunga nimaning hisobidan erishamiz? Tarbiya, tarbiya va faqat tarbiya hisobidan»³.

Har bir fuqaro o‘zining kasbi-koridan kelib chiqib, Vatanga muhabbat tuyg‘usini ardoqlashga dehqonlar xalq rizqini yaratish bilan, shoirlar she‘ri bilan, o‘qituvchilar shogirdlarni bilimli qilib, ota-onalar farzandlariga go‘zal tarbiya berib, rassomlar mo‘yqalami bilan, muxbirlar axborotlari bilan (va h.k.) xizmat qilishlari kerak.

VATAN ravnaqi yo‘lida hamma bir tanu-bir jon bo‘lib xizmat qilsa va bu ezgu ishni ixlos va chin dildan bajarsa, yurtlar, vatanlar yil, oy sayin emas, balki bugunimizga o‘xshab kun va soat sayin obod hamda tinch bo‘lib boradi. Avvalo shuni aytish kerakki, Vatan tuyg‘usi yer yuzida chegaralar tortilgan keyingi yaqin asrlarda o‘ylab chiqilgan qandaydir kon’yukturaga aylangan tushuncha emas, balki azaliy sog‘inch va e‘tirof hosilasidir. Masalan, qadimgi Rim arbobi, faylasuf bu haqda shunday degan edi: «Bizga ota-onalar, bolalar, yaqin hesh-aqrabolar qimmatlidirlar, lekin muhabbat bobidagi barcha tasavvurlarimiz birgina «Vatan» so‘zida mujassamlashgan. Vatanga nafi tekkudek bo‘lsa, - axir qaysi vijdonli odam uning uchun jon bermoqqa ikkilanar ekan?».

Bu borada bizning azaliy va eng ishonchli qadriyatlarimizdan hisoblangan Islom dinida ham aniq yo‘l-yo‘riqlar bor. Paygambarimiz (s.a.v) ning shunday so‘zlari hamon eslanadi: «Laylatul Kadrda ham afzal bir kecha borligining xabarini beraymi?! U shunday bir kechaki xavf-xatarli yerda o‘zining axlini, vatanini himoyalash uchun qo‘riqlaydigan qo‘riqchining kechasi». Boshqa xadislarda Paygambarimiz Muhammad (s.a.v) shunday deb marhamat qilganlar: «Kimiki bir kecha - kunduz Allox yo‘lida vatanini qo‘riqlasa, xuddi bir oy kunduzi ro‘za va kechasi ibodat bilan o‘tkazganday ajrga ega bo‘ladi. Endi vatanini himoya qilib qo‘riqlayotgan holida vafot etsa, qiyomatga qadar unga savob yozilib turadi va qabrdagi azobdan qutilib, jannatdagi rizqdan rizqlanib turadi». Ularning bu bedorliklari naqadar savobli ish ekani haqida janob paygambarimiz Muhammad (s.a.v.): «Har bir o‘lgan kishining amal daftari yopiladi magaram Allox yo‘lida vatanini dushmanlardan himoya qilib shahid bo‘lganning savobi qiyomatga kadar yozilib borilaveradi va kabr azobidan omonda bo‘ladi» deb marhamat qilganlar.

Jahonda turli qarashlardagi insonlar bor. Shunday ekan, xatto istiqbolimiz va istiqbolimizni ko‘ra olmaydigan kuchlar mavjud. O‘zbekistjn degan davlat gullab - yashnasa, hech kimga muxtojlik sezmay, mustaqillik yo‘lidan borsa, mintaqadan

³ Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 15-iyun kuni Toshkentda bo‘lib o‘tgan «Ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlash, muqaddas dinimizning sofligini asrash - davr talabi» mavzuidagi anjumanda so‘zlagan nutqidan.

manfaat ko‘rishni istaydigan o‘zga kuchlar nima qilib bo‘lmasin, uning yo‘lini to‘shishga intilishadi. Turli oqim va g‘oyalarni o‘ylab topishadi, yoshlar ongini zararlab, xududda bo‘shliq hosil qilmoqchi bo‘lishadi. Birinchi Prezidentimizning «Yuksak ma‘naviyat - yengilmas kuch» asarida bu haqda shunday deyiladi: «...insoniyatning ko‘p ming yillik tajribasi shundan dalolat beradiki, dunyodagi zo‘ravon va tajovuzkor kuchlar qaysi bir xalq yoki mamlakatni o‘ziga tobe qilib, bo‘ysundirmoqchi, uning boyliklarini egallamoqchi bo‘lsa, avvalambor, uni qurolsizlantirishga, ya‘ni eng buyuk boyligi bo‘lmish milliy qadriyatlari, tarixi va ma‘naviyatidan judo qilishga urinadi».

Har bir vatandoshning eng muqaddas vazifasi Vatanni sevish va unga hayotining so‘ngi daqiqalarigacha xizmat qilishdir. Vatanga bo‘lgan muhabbat va hurmatimiz hech bir narsa bilan o‘lchanmaydi. Vatanga muhabbat tarbiyasini oila quchog‘idan boshlash lozim. Chunki oila muhiti vatan muhitining asosini tashkil etadi. Vatanga bo‘lgan muhabbat ozig‘i, quvvati oila quchog‘ida olinadi.

Nafs g‘olib qalbda Vatan tuyg‘usi bo‘lmaydi. Shoir aytganidek «Kimda o‘z yurtiga bo‘lmasa mehr, u qalban shikasta, u qalban majruh». Vatanii himoya qilish muqaddas burchdir.

Buyuk orzular katta kuch-quvvatni, iroda, sabru matonat va shijoatni talab etadi. Ana shu g‘oyat og‘ir va murakkab yo‘lda Vatanga muhabbat xissi yoshlarga beqiyos quvvat baxsh etadi. O‘z Vataniga xizmat qilib o‘tgan farzandlar har bir millatda eslanib, o‘z millatining qahramonlari sifatida madh qilinib, xotirasi e‘zozlanib kelinadi.

Silai rahm fazilati kamol topgan oilada Vatanga hiyonat qiluvchi chiqmaydi. Oila a‘zolari orasida naqadar quvvatli muhabbat bo‘lsa, Vatan muhabbati ham shunchalar mustahkam bo‘ladi. O‘z oila a‘zolariga nisbatan xayrli tuyg‘uga ega bo‘lmagan, ularga fidokorlik qilishni bilmagan kishi vatanga ham fidokorlik qilolmaydi.

Bir so‘z bilan aytganda, ming yillar davomida yurtimizni istilo qilganlar oz bo‘lmagan. Biroq barcha zamonlarda ham o‘z yurtini himoyalash maqsadida bosqinchilarga qarshi ozodlik bayrog‘ini baland ko‘targan vatanparvar yo‘lboshchilar, millat qahramonlari xalqimiz dushmanlari bilan tinimsiz kurash olib borgan. Shu sababli, Vatanni sevish uni himoya qilish naqadar savobli ish ekanligi, Vatanga xiyonat qilish esa kechirilmaydigan katta gunohligini ko‘rishimiz mumkin.

Vatanga muhabbat oddiy insonlarga ham ulkan kuch-qudrat, azm-u shijoat baxsh etib, ularni tengsiz jasoratlarga undaganiga guvoh bo‘lamiz. Masalan, hammamiz yaxshi biladigan Shiroq haqidagi rivoyatni esga olaylik. U - oddiy cho‘pon. Uning harbiy qurol-yarog‘i ham, askari ham yo‘q. Faqat qalbida o‘z Vataniga cheksiz muhabbati bor, xolos. Ana shu buyuk tuyg‘u uni ona yurtiga tish-tirnog‘igacha qurollanib, mo‘ri malaxdek yopirilib kelayotgan sonsiz-sanoqsiz yovga qarshi yakka-yu yolg‘iz kurashga chiqishga chorlaydi.

Shiroq o‘zining dushman qo‘lida o‘lishini oldindan biladi. Lekin bu o‘lim xalqining eng ulug‘ maqsadi - Vatan ozodligi, uning himoyasi yo‘lidagi sharaflı o‘lim ekani bois ushbu yo‘lni tanlaydi. Shiroq o‘z joni evaziga qancha-qancha

yurtdoshlarini o'limdan, yovga qul bo'lishdan, shahar-qishloqlarni vayron bo'lishdan saqlab qoladi. Yana bir muhim tomoni, u o'z qahramonligi orqali hech qachon uning xalqini yengib bo'lmasligini, xalqning mard farzandlari bunga aslo yo'l qo'ymasligini isbotlaydi. Shuning uchun ham Shayx Muhammad Bazzoliy: «Bashar o'z yeriga, garchi, u tap-taqir saxro bo'lsa ham qattiq bog'lanadi. Vatanni sevish inson ruhiyatidagi asl tabiatdir. Ushbu tabiat vatanda yashashda xuzur-xalovat, undan uzoq bo'linganda sog'inchi, hujum qilinganda mudofaa va kamsitilganda g'azab xislarini paydo qiladi», degan.

Darhaqiqat, Vatan himoyachisi degan narsa eng sharaflil va oliy kasblardan biri ekanligini yaxshi bilgan yigitlarimiz har tomonlama, jismoniy ham ma'naviy jihatlardan loyik bo'lishlikni yaxshi anglaydilar. Ana shu sifat va xislatlarni egallashga harakat qiladilar, zero ular Vatan himoyasi xayot-mamot masalasi ekanini. ularning turish-turmushi, el-yurt taqdiri shu nuqtada tutashishini teran anglab yetganlar. Ular avvalo o'z ota-onalarini, aka-ukalarini, opa-singillarini himoya qiladilar. O'zlari tug'ilgan shahar, qishloqlarni, qavm-u qarindoshlari, bir so'z bilan aytganda ona Vatanni qo'riqlamoqdalar.

Biz tariximizni va o'tmishdagi alloma bobolarimizning qoldirgan ulkan merosini o'rganadigan bo'lsak vatanparvarlik borasida yoshlarga dars sifatida o'tiladigan g'oyat ko'p va betakror ilmiy asoslarni topa olamiz. Ularning atigi bir qismi haqida yuqorida ham ta'kidlab o'tdik. Ana shunday benazir merosdan yoshlarimizni vatanparvarlik ruxida tarbiyalashda yanada unumli foydalanish singari muhim ishni kuchaytirishimiz kerak.

Bugungi kunda dunyo shiddat bilan o'zgarayotgan, mintaqalar va davlatlar o'rtasida siyosiy, iqtisodiy va mafkuraviy kurashlar tobora keskinlashayotgan bir sharoitda mamlakatimiz yoshlarini, shu jumladan, armiyadagi yosh avlod vakillarini vatanparvarlik ruxida tarbiyalash ishlari biz uchun yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruxida tarbiyalash ishlari mamlakatimizda maktabgacha ta'lim muassasalari va maktablardan boshlash kerak. Qadriyatlarimizning tub mohiyatiga singib ketgan Vatanga muhabbat kabi tuyg'uning qay darajada yuksak va ilohiy darajaga ko'tarilganiga bugungi kunda maktablarda o'tilayotgan «Tarbiya» darsida juda keng ko'lamda to'xtalib o'tish zarur bo'ladi. Aslini olganda Vatanga muhabbat tuyg'usi ham insonparvarlik tushunchasining muhim va eng zarur komponenti hisoblanadi. Bu singari ishlar o'rta maxsus, kasb-xunar ta'limi, oliy ta'lim muassasalarida, korxona va tashkilotlarda faoliyat olib borayotgan va uyushmagan yoshlar o'rtasida davom ettirilishi zarur.

Shuningdek, maktablarimizda «Temurbeklar» harbiy-sport o'yinlarini tashkillashtirish, «Vatan» mavzuida insholar va rasmlar tanlovlarini o'tkazish, harbiy qismlarga ekskursiyalar, «Ochiq eshiklar kuni» uyushtirish, muntazam ravishda harbiy xizmatchilar, Kurolli Kuchlar faxriylari ishtirokida uchrashuvlar tashkil etish harbiy-vatanparvarlik aksiyalarini o'tkazish bolalarimizning qalbiga bir olam vatanparvarlik tuyg'ularini jo etishi mumkin.

Xalkimiz odatda Vatan so'ziga Ona so'zini qo'shib talaffuz qiladi: Ona vatan.

Bu shubhasiz, Vatanning onadek aziz, mehribon, jonkuyarligiga ishora. Axir inson uchun jismu jon ato qilib, yana boshimizda tunlarni bedor o'tkazgan onadan azizroq zot bormi? Biz ana shu sifatlovning mohiyatini bolalarimizga zarur darajada tushuntirib bera olsak ular Vatan degan sexrli so'zni har doim fahr va iftixor bilan tilga olabiladilar.

Xulosa qilib aytganda, talaba yoshlarni vatanparvarlik tarbiyasi ruhida tarbiyalashda ma'naviy va ma'rifiy yondashuvlar muhim omil hisoblanadi. Ushbu yondashuvlar orqali talabalarda Vatanga sadoqat, milliy qadriyatlarga hurmat, fuqarolik mas'uliyati va ijtimoiy faollik kabi fazilatlar shakllanadi. Ayniqsa, ta'lim jarayonida tarixiy meros, madaniy an'analar va zamonaviy pedagogik usullarni uyg'unlashtirish yoshlarning har tomonlama barkamol bo'lib yetishishiga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, ma'naviy va ma'rifiy yondashuvlarni oliy ta'lim tizimiga izchil joriy etish talabalarning mustaqil fikrlashi, milliy o'zligini anglash va vatanparvarlik tuyg'ularini yanada mustahkamlash imkonini beradi. Natijada, bunday yondashuvlar asosida tarbiyalangan yoshlar jamiyat taraqqiyotiga munosib hissa qo'shadigan, faol va mas'uliyatli fuqarolar sifatida shakllanadi.

Foydalaiilgan adabiyotlar:

1. Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 15-iyun kuni Toshkentda bo'lib o'tgan «Ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, muqaddas dinimizning sofligini asrash - davr talabi» mavzuidagi anjumanda so'zlagan nutqidan.
2. Tafakkur gulshani. To'plam. -T.: G'afur G'ulom nashriyoti, 1989. - 20 b.
3. Abu Homid G'azzoliy. Qalblar tabiat. -T.: Qaqnus media nashriyoti, 2017. - 28 b.
4. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – T.: Ma'naviyat, 2016. - 176 b.

**TALABA YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA
TARBIYALASHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI**

Safoyev Husen Aminovich

Buxoro davlat Pedagogika instituti

Harbiy ta'lim fakulteti Maxsus tayyorgarlik

sikli boshlig'i. p.f.b.f.d. (PhD), dotsen

Annotatsiya: Mazkur maqolada talaba yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning pedagogik va psixologik asoslari, uning mazmun-mohiyati, shakl va metodlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy ta'lim tizimida vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi pedagogik mexanizmlar ochib beriladi.

Kalit so'zlar: vatanparvarlik, tarbiya, pedagogika, psixologiya, milliy qadriyatlar, ijtimoiy ong, yoshlar tarbiyasi.

Bugungi globallashuv jarayonlarining kuchayib borishi yosh avlodni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalash dolzarb va muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu munosabatdan oliy ta'limda ta'sil olayotgan talaba yoshlarni vatanparvarlik ruhida

tarbiyalash nafaqat pedagogik, balki psixologik muammo sifatida ham muhimdir. Vatanparvarlik — bu shaxsning Vatanga bo‘lgan sadoqati, uning ravnaqi uchun mas’uliyat hissi va faol fuqarolik pozitsiyasi sifatida ekanligini yoshlarning ong ostiga sindirish har doimgidan muhim roq hisoblanadi.

Vatanparvarlik tarbiyasining pedagogik mohiyati aslida “Vatan” bu o‘zi nima bu albatta kindik qoni to‘kilgan zamindir. Ushbu nazariyani pedagogik nuqtai nazardan qaralganda vatanparvarlik tarbiyasi — bu ta’lim-tarbiya jarayonida yosh avlod ongiga milliy g‘oya, tarixiy xotira, ijtimoiy mas’uliyat va fuqarolik burchini singdirishga qaratilgan uzluksiz jarayon hisoblanadi.

Ushbu jarayonni tashkil qilishda quyidagi tarkibiy komponentlarga tayangan holda amalga oshirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

1 - jadval

№	Komonent nomi	Vazifasi	Mazmun-mohiyati
1	Bilim komponenti	Vatan tarixi, madaniyati, an’analari haqida bilimlarni taqdim qilish	Shaxsda vatanparvarlik tuyg‘usi, avvalo, ongli bilimlar asosida yuzaga keladi va mustahkamlanadi
2	Emotsional komponent	Vatanga muhabbat va faxr tuyg‘usi shakillantiradi	Vatanparvarlik faqat bilim darajasida emas, balki chuqur his etilgan, qalban anglangan tuyg‘u sifatida namoyon bo‘lishi zarur.
3	Faoliyat komponenti	jamiyat hayotida faol ishtirok etish	vatanparvarlik faqat bilim va hissiyot darajasida emas, balki konkret faoliyatda, ya’ni shaxsning kundalik hayoti va ijtimoiy pozitsiyasida ifodalanishi zarur.
4	Qadriyat komponenti	milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat	vatanparvarlik tashqi ta’sir natijasi sifatida emas, balki shaxsning ichki qadriyatiga aylangan holda ongli ravishda namoyon bo‘ladi.

Ta’lim jarayonida Vatanparvarlik tarbiyasining psixologik xususiyatlarini izohlashda. Biz albatta talaba yoshlarning psixologik rivojlanish bosqichi (18–25 yosh) shaxsning dunyoqarashi, e’tiqodi va qadriyatlari shakllanishida muhim davr hisoblanadi. Bunda vatanparvarlik tarbiyasi quyidagi psixologik xususiyatlarga tayanib ish tutadi.

Identifikatsiya jarayoni – shaxs o‘zini millat va Vatan bilan uyg‘unlashtiradi;

Motivatsiya tizimi – ichki va tashqi rag‘batlar orqali vatanparvarlik hissi shakllanadi;

Emotsional-intellektual rivojlanish – Vatanga nisbatan ijobiy hissiyotlar ongli ravishda mustahkamlanadi;

Ijtimoiylashuv jarayoni – talaba jamiyatdagi o‘z o‘rnini anglaydi.

Psixologik jihatdan samarali tarbiya uchun talabalar bilan individual yondashuv, ularning qiziqish hamda ehtiyojlarini hisobga olgan holda amalga oshirish eng muhim omillardan biri hisoblanadi.

Talabalarda vatanparvarlikni shakllantirishning pedagogik mexanizmlarini quyidagicha belgilab olsak maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Vatanparvarlik tarbiyasi quyidagi pedagogik mexanizmlar orqali amalga oshiriladi.

Ta’lim mazmuni orqali	Tarbiyaviy ishlar orqali	Interfaol metodlar orqali	Shaxsga yo’naltirilgan yondashuv
Tarix, adabiyot, ma’naviyat fanlarida milliy g’oyalarni singdirish	Ma’naviy-ma’rifiy tadbirlar	Munozara va debatlar	Talabaning individual qobiliyatini rivojlantirish
Boy tarixiy ijtimoiy merosidan foydalanish	Vatan himoyachilari bilan uchrashuvlar	Keys-stadi	Mustaqil fikrlashni qo‘llab-quvvatlash
	Tarixiy obidalarga ekskursiyalar	Rol o‘ynash metodlari	

Zamonaviy sharoitda vatanparvarlik tarbiyasining hozirgi jadallikda tezlashib borayotgan davrda dolzarb muammolari ham uchrab turadi ularni yechimini topish uchun tadqiqot ishlarini amalga oshirish muhim javhalardan biri bo‘lib qolmoqda.

Globallashuv ta’sirida milliy identitetning susayishi bu zamonaviy dunyoda turli madaniyatlar, qadriyatlar va axborot oqimlarining kuchli integratsiyasi natijasida shaxs yoki ijtimoiy guruhning o‘z milliy o‘zligini anglash darajasi pasayib borishi bilan tavsiflanadigan ijtimoiy-psixologik jarayondir.

Axborot xurujlari va mafkuraviy tahdidlar bu zamonaviy axborot makonida shaxs va jamiyat ongiga maqsadli ravishda ta’sir ko‘rsatish, ularning dunyoqarashi, qadriyatlari va e’tiqodini o‘zgartirishga qaratilgan g‘oyaviy-psixologik bosimlar majmuidir. Ushbu jarayon ayniqsa yoshlar, xususan talaba yoshlarga nisbatan kuchli ta’sir ko‘rsatishi bilan ahamiyatlidir

Yoshlar orasida befarqlik va individualizmning kuchayishi bu zamonaviy jamiyatda ayrim yoshlarning ijtimoiy hayot, milliy qadriyatlar va umumiy

manfaatlarga nisbatan loqayd munosabatda bo'lishi hamda shaxsiy manfaatlarni ustuvor qo'yishga moyilligining ortib borishi bilan tavsiflanadigan ijtimoiy-pedagogik va psixologik hodisadir

Ushbu muammolarni yechimini toppish uchun innovatsion pedagogik texnologiyalar va milliy tarbiya tizimining uyg'unligi eng muhim samarali yechimlardan biri hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda Talaba yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash murakkab pedagogik-psixologik jarayon bo'lib, u tizimli, maqsadli va uzluksiz yondashuvni talab etadi. Ushbu jarayonda shaxsning psixologik xususiyatlarini hisobga olish, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish hamda milliy qadriyatlarni ustuvor qo'yish muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: “O'zbekiston”, 2022. – 416 b.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Yoshlar siyosati to'g'risidagi davlat dasturlari va farmonlari to'plami. – Toshkent: “Adolat”, 2021. – 256 b.
3. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi. O'zbekiston Respublikasining “Ta'lim to'g'risida”gi Qonuni. – Toshkent: “Adolat”, 2020. – 32 b.
4. Pedagogika nazariyasi va tarixi / Darslik. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2019. – 384 b.
5. Umumiy psixologiya / Darslik. – Toshkent: “O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati”, 2018. – 512 b.
6. To'xtaxodjayev N. Pedagogika. – Toshkent: “O'qituvchi”, 2017. – 320 b.
7. Davletshin M.G. Umumiy psixologiya. – Toshkent: “O'zbekiston”, 2019. – 480 b.
8. G'oziev E.G'. Psixologiya. – Toshkent: “O'qituvchi”, 2016. – 352 b.
9. Yo'ldoshev J.G', Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: “O'qituvchi”, 2014. – 240 b.
10. Quronov M. Milliy tarbiya asoslari. – Toshkent: “Ma'naviyat”, 2010. – 224 b.
11. Behbudiy M. Tanlangan asarlar. – Toshkent: “Sharq”, 1999. – 256 b.
12. Niyoziy H.H. Asarlar to'plami. – Toshkent: “Fan”, 1988. – 300 b.
13. Abduqodirov A.A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: “Fan”, 2020. – 288 b.
14. Nishonova Z.T. Rivojlanish psixologiyasi. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2019. – 368 b.
15. Mavlonova R.A. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: “Fan”, 2015. – 280 b.
16. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: “O'qituvchi”, 2012. – 192 b.

OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA TALABALAR HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI VA RAQAMLI YONDASHUVLARI.

Samadov Abdulaziz Ashurovich

Buxoro davlat pedagogika instituti

Harbiy ta'lim fakulteti p.f.f.d. (Phd) dotsent.

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida talabalar harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishning zamonaviy yo'nalishlari tahlil qilinadi. Xususan, innovatsion pedagogik texnologiyalar va raqamli yondashuvlarning mazkur jarayondagi o'rni, ularning samaradorligi hamda amaliy qo'llanilish imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, talabalarda vatanparvarlik, fuqarolik mas'uliyati va harbiy tayyorgarlik ko'nikmalarini shakllantirishda interaktiv metodlar, loyihaviy ta'lim, virtual texnologiyalar va multimedia vositalarining ahamiyati ilmiy asosda tahlil qilingan.

Аннотация. В данной статье анализируются современные направления развития военно-патриотического воспитания студентов в высших образовательных учреждениях. В частности, раскрывается роль инновационных педагогических технологий и цифровых подходов в данном процессе, их эффективность, а также возможности практического применения. Кроме того, на научной основе проанализировано значение интерактивных методов, проектного обучения, виртуальных технологий и мультимедийных средств в формировании у студентов патриотизма, гражданской ответственности и навыков военной подготовки.

Annotation. This article analyzes modern approaches to the development of military-patriotic education of students in higher education institutions. In particular, it highlights the role of innovative pedagogical technologies and digital approaches in this process, their effectiveness, and possibilities for practical application. Furthermore, the importance of interactive methods, project-based learning, virtual technologies, and multimedia tools in developing students' patriotism, civic responsibility, and military training skills is scientifically examined.

Kalit so'zlar: harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, innovatsion pedagogik texnologiyalar, raqamli ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, gamifikatsiya, virtual reallik.

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание, инновационные педагогические технологии, цифровое образование, компетентностный подход, геймификация, виртуальная реальность.

Keywords: military-patriotic education, innovative pedagogical technologies, digital education, competency-based approach, gamification, virtual reality.

Kirish. Hozirgi globallashuv davrida yosh avlodni har tomonlama barkamol, mustaqil fikrlaydigan va Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalari

talabalarda fuqarolik pozitsiyasi, ijtimoiy faollik va milliy ongning shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Shu nuqtai nazardan, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi yoshlarni nafaqat bilimli, balki mas’uliyatli, vatanparvar shaxs sifatida tarbiyalashning muhim vositasidir.

An’anaviy ta’lim metodlari bugungi zamon talablariga to‘liq javob bera olmaydi. Shu sababli innovatsion pedagogik texnologiyalar va raqamli yondashuvlarni ta’lim jarayoniga keng joriy etish zarurati yuzaga kelmoqda. Bu esa talabalarning bilim olish jarayonini faollashtiradi, ularning mustaqil fikrlash va amaliy ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Asosiy qism:

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining mazmuni va ahamiyati.

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi — bu shaxsda Vatanga muhabbat, milliy qadriyatlarga hurmat, tarixiy xotiraga sadoqat hamda davlat manfaatlarini himoya qilishga tayyorlik kabi sifatlarni shakllantirishga qaratilgan pedagogik jarayondir. Ushbu jarayon quyidagi asosiy komponentlarni o‘z ichiga oladi:

- ma’naviy-axloqiy tarbiya;
- jismoniy tayyorgarlik;
- huquqiy bilimlar;
- harbiy-amaliy ko‘nikmalar.

Mazkur komponentlar uyg‘un holda amalga oshirilgandagina samarali natija beradi.

Innovatsion pedagogik texnologiyalarning o‘rni:

Zamonaviy ta’lim tizimida innovatsion pedagogik texnologiyalar muhim ahamiyat kasb etadi. Ular ta’lim jarayonini samarali tashkil etish, talabalar faolligini oshirish va bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Interaktiv metodlar, xususan, “aqliy hujum”, debat, munozara va “keys-stadi” usullari talabalarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. Ushbu metodlar orqali talabalar muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, qaror qabul qilish va o‘z fikrini asoslash ko‘nikmalarini egallaydi.

Kompetensiyaviy yondashuv esa ta’lim jarayonida bilimdan ko‘ra ko‘nikma va malakalarni shakllantirishga qaratilgan. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasida ijtimoiy-fuqarolik kompetensiyasi, axborot bilan ishlash qobiliyati va tanqidiy fikrlash muhim ahamiyatga ega.

Loyihaviy ta’lim texnologiyasi talabalarni mustaqil izlanishga undaydi. Talabalar guruhlarda ishlash orqali muayyan mavzularni chuqur o‘rganadi va natijalarni taqdim etadi. Bu esa ularning tahliliy fikrlash va jamoada ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Raqamli yondashuvlarning ahamiyati:

Raqamli texnologiyalar ta’lim tizimiga keng joriy etilmoqda va bu jarayon harbiy-vatanparvarlik tarbiyasiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Elektron ta’lim platformalari orqali talabalar mustaqil bilim olish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Video darslar, testlar va interaktiv materiallar ta’lim samaradorligini oshiradi.

Virtual va kengaytirilgan reallik texnologiyalari yordamida talabalar harbiy mashg'ulotlarni virtual muhitda bajaradi. Bu esa amaliy ko'nikmalarni xavfsiz sharoitda shakllantirish imkonini beradi.

Gamifikatsiya texnologiyasi ta'lim jarayonini qiziqarli qiladi. Ball tizimi, reytinglar va mukofotlar orqali talabalar faol ishtirok etishga undaladi.

Multimedia vositalari esa murakkab mavzularni oson tushuntirishga yordam beradi. Video va animatsiyalar orqali tarixiy voqealar va harbiy jarayonlar aniq va tushunarli tarzda yetkaziladi.

Muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari:

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda ayrim muammolar mavjud:

- an'anaviy metodlarga ortiqcha tayanish;
- raqamli infratuzilmaning yetarli emasligi;
- pedagoglarning innovatsion texnologiyalarni qo'llashdagi tajribasi kamligi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi choralar zarur:

- ta'lim dasturlarini modernizatsiya qilish;
- pedagoglarning malakasini oshirish;
- zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish;
- amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, oliy ta'lim muassasalarida talabalar harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalar va raqamli yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy metodlar va texnologiyalar orqali talabalarda Vatanga sadoqat, fuqarolik mas'uliyati va harbiy tayyorgarlik ko'nikmalarini samarali shakllantirish mumkin. Bu esa kelajakda jamiyat va davlat barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari va farmonlari: "Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini takomillashtirish to'g'risida".
3. Jalolov A. "Pedagogik mahorat asoslari". — Toshkent: Fan, 2020.
4. Hasanov M., To'xtaeva N. "Harbiy ta'lim metodikasi". — Toshkent: Akademiya, 2021.
5. Qodirov A., Rasulov D. "Vatanparvarlik tarbiyasi nazariyasi va amaliyoti". — Buxoro, 2022.

TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI RIVOJLANTIRISHDA CHQBT TIZIMINING O'RNI VA AMALIY MEXANIZMLARI.

Shamsidinov Hojiakbar G'olib o'g'li

Buxoro Davlat Pedagogika Instituti

Harbiy ta'lim fakulteti 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirishda chaqiriqqa qadar boshlang'ich tayyorgarlik (CHQBT) tizimining ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, yoshlarning Vatanga sadoqat, fuqarolik burchi va harbiy xizmatga tayyorgarligini oshirishda CHQBT fanining o'rni hamda uni samarali tashkil etishning amaliy mexanizmlari yoritilgan. Maqolada zamonaviy pedagogik yondashuvlar, interaktiv metodlar va innovatsion texnologiyalar asosida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish yo'llari ko'rsatib berilgan.

Annotatsion: This article analyzes the importance of the system of initial pre-conscription training (IPTC) in the formation of a military-patriotic spirit in young students from a scientific and theoretical perspective. It also highlights the role of the IPTC discipline in increasing the loyalty of young people to the Motherland, civic duty and readiness for military service, as well as practical mechanisms for its effective organization. The article shows ways to develop military-patriotic education based on modern pedagogical approaches, interactive methods and innovative technologies.

Аннотация: В данной статье с научной и теоретической точки зрения анализируется значение системы начальной призывной подготовки (НПВП) в формировании военно-патриотического духа у молодежи. Также освещается роль дисциплины НПВП в повышении лояльности молодежи к Родине, гражданского долга и готовности к военной службе, а также практические механизмы ее эффективной организации. В статье показаны пути развития военно-патриотического воспитания на основе современных педагогических подходов, интерактивных методов и инновационных технологий.

Kalit so'zlar: harbiy-vatanparvarlik, CHQBT, yoshlar tarbiyasi, fuqarolik mas'uliyati, harbiy tayyorgarlik, pedagogik texnologiyalar.

Keywords: military-patriotism, CSCE, youth education, civic responsibility, military training, pedagogical technology.

Ключевые слова: военно-патриотизм, СБСЕ, воспитание молодежи, гражданская ответственность, военная подготовка, педагогические технологии.

Kirish.

Bugungi globallashuv sharoitida davlat xavfsizligi va barqarorligini ta'minlashda yosh avlodning harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalanganligi muhim omil hisoblanadi. Har bir davlat o'zining mudofaa salohiyatini mustahkamlashda nafaqat professional harbiy kadrlar, balki vatanparvar, jismonan va ma'nan yetuk yosh avlodga tayanadi. Shu nuqtai nazardan, ta'lim tizimida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini kuchaytirish dolzarb masalalardan biridir.

O'zbekiston Respublikasida yoshlarda Vatanga sadoqat, milliy g'urur va harbiy xizmatga tayyorgarlikni shakllantirish maqsadida CHQBT tizimi muhim o'rin egallaydi. Ushbu tizim orqali yoshlar nafaqat nazariy bilimlarga ega bo'ladi, balki amaliy ko'nikmalarni ham shakllantiradi. CHQBT fani yoshlarni favqulodda vaziyatlarda to'g'ri harakat qilishga, harbiy intizomga rioya etishga va jamoada ishlashga o'rgatadi.

Mazkur maqolaning maqsadi – talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishda CHQBT tizimining oʻrni va uning amaliy mexanizmlarini ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat.

Asosiy qism.

1. CHQBT tizimining nazariy asoslari va ahamiyati

CHQBT (chaqiriqqa qadar boshlangʻich tayyorgarlik) tizimi yoshlarni harbiy xizmatga tayyorlashning muhim bosqichi boʻlib, u umumtaʼlim muassasalari va oliy taʼlim tizimida amalga oshiriladi. Ushbu tizimning asosiy vazifasi – yoshlarda Vatanga sadoqat, fuqarolik burchi va harbiy xizmatga nisbatan masʼuliyat hissini shakllantirishdir.

Ilmiy tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, vatanparvarlik tarbiyasi faqat nazariy bilimlar orqali emas, balki amaliy faoliyat orqali samarali shakllanadi. Shu sababli CHQBT tizimida nazariya va amaliyot uygʻunligi taʼminlanadi. Masalan, saf tayyorgarligi, qurol-aslahalar bilan tanishuv, birinchi tibbiy yordam koʻrsatish kabi mashgʻulotlar yoshlarning real hayotiy vaziyatlarga tayyorligini oshiradi.

2. Harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirishda pedagogik yondashuvlar

Talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Jumladan:

- interaktiv oʻqitish usullari;
- muammoli vaziyatlar asosida oʻqitish;
- amaliy mashgʻulotlar;
- simulyatsiya va treninglar.

Mazkur yondashuvlar yoshlarning faolligini oshiradi, mustaqil fikrlashini rivojlantiradi va ularda real hayotiy koʻnikmalarni shakllantiradi. Ayniqsa, harbiy-vatanparvarlikka oid darslarda videomateriallar, prezentatsiyalar va amaliy mashqlar katta samaradorlik beradi.

3. CHQBT tizimini samarali tashkil etishning amaliy mexanizmlari

CHQBT tizimini samarali tashkil etish uchun quyidagi amaliy mexanizmlar muhim hisoblanadi:

Integratsiyalashgan taʼlim tizimi:

CHQBT fanini boshqa fanlar bilan integratsiya qilish orqali yoshlarning bilim doirasini kengaytirish mumkin.

Harbiy-amaliy mashgʻulotlar:

Poligonlarda oʻtkaziladigan mashgʻulotlar yoshlarning real harbiy sharoitlarga moslashuvini oshiradi.

Vatanparvarlik tadbirlari:

Harbiy bayramlar, uchrashuvlar va musobaqalar orqali yoshlarning qiziqishi oshiriladi.

Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish:

Virtual trenajyorlar, multimedia vositalari orqali oʻqitish samaradorligi oshiriladi.

Oʻqituvchilar malakasini oshirish:

CHQBT oʻqituvchilarining bilim va koʻnikmalarini muntazam yangilab borish zarur.

4. Yoshlar tarbiyasida CHQBT tizimining ijtimoiy ahamiyati.

CHQBT tizimi nafaqat harbiy tayyorgarlikni, balki yoshlarning ijtimoiy faolligini ham oshiradi. Ular jamiyatda faol fuqarolar sifatida shakllanadi, qonunlarga hurmat bilan qaraydi va jamoada ishlash ko'nikmalariga ega bo'ladi.

Bundan tashqari, CHQBT orqali yoshlar favqulodda vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishni, o'zini va boshqalarni himoya qilishni o'rganadi. Bu esa jamiyat xavfsizligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishda CHQBT tizimi muhim o'rin egallaydi. Ushbu tizim orqali yoshlar nafaqat harbiy bilimlarga ega bo'ladi, balki Vatanga sadoqat, fuqarolik mas'uliyati va ijtimoiy faollik kabi muhim fazilatlarni ham shakllantiradi. CHQBT tizimini yanada takomillashtirish uchun zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi "Mudofaa to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risidagi qarorlari.
4. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi bo'yicha metodik qo'llanmalar.
5. Pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha darsliklar.
6. CHQBT fanidan o'quv dasturlari va metodik tavsiyalar.
7. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar bo'yicha ilmiy maqolalar.

BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KASBIY - PEDAGOGIK KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISH ASOSLARI

Jumayev Furqat Shodmonovich

Buxoro davlat pedagogika instituti

Harbiy ta'lim fakulteti

umumqo'shin tayyorgarlik sikli dotsenti

Xamrayev Asadbek Inomjonovich

Buxoro davlat pedagogika instituti

Harbiy ta'lim fakulteti 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida talabalarning kasbiy - pedagogik kompetensiyasini xalqaro ta'lim dasturlari talablari asosida shakllantirish, zamonaviy o'qitish texnologiyalaridan foydalanish, ta'lim texnologiyalaridan foydalanib darslarni to'g'ri tashkil etish, hamkorlik qilish, darsdan keyingi faoliyat, loyihalash va mustaqil ishlash faoliyatida ishtirok etish, ta'lim jarayonida talabaning ijodkorlik imkoniyatlarini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Tayanch iboralar: kasbiy - pedagogik kompetensiya, xalqaro ta'lim dasturlari, zamonaviy o'qitish texnologiyalari, ijodkorlik, mustaqil o'qish, kompetentlik, motivatsiya, faoliyat, loyihalash, mustaqil ishlash, ta'lim jarayoni.

Аннотация: в данной статье рассматриваются вопросы формирования профессионально-педагогической компетентности студентов в высших учебных заведениях на основе требований международных образовательных программ, использования современных технологий обучения, правильной организации занятий с использованием образовательных технологий, сотрудничества, участия в послеклассных мероприятиях, проектирования и самостоятельной работы, развитие творческих возможностей студента в Основные фразы: профессионально - педагогическая компетентность, международные образовательные программы, современные технологии обучения, креативность, самостоятельное обучение, компетентность, мотивация, активность, дизайн, самостоятельная работа, образовательный процесс.

Abstract: this article discusses the issues of the formation of professional and pedagogical competence of students in higher education institutions based on the requirements of international educational programs, the use of modern teaching technologies, the proper organization of classes using educational technologies, cooperation, participation in after-school activities, design and independent work, the development of creative abilities of students in Key phrases: professional and pedagogical competence, international educational programs, modern learning technologies, creativity, independent learning, competence, motivation, activity, design, independent work, educational process.

Bugungi kunda har bir o'qituvchi pedagogik faoliyatining maqsadi, zamonaviy dars vositalari asosida OTMda talabalarning tayanch va fanga oid kompetensiyalarini shakllantirish uchun sharoit yaratish hisoblanadi. Bu davr talabi. Asosiy pedagogik faoliyat vazifalariga quyidagilar kiradi: amaliyotda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish; talabalarning tayanch kompetensiyalarini shakllantirish uchun dars tizimlarini yaratish; - talabalarning kompetentligi rivojlanganligi monitoringini amalga oshirish hamda tashqi ekspertiza uchun natijalarni taqdim etish;- darslarni unumli tashkil etish uchun intellektual resurs bazalari bilan ta'minlash. Kasbiy- pedagogik kompetensiyasi bilish vazifalarini qo'yishdan boshlanadi. Kasbiy - pedagogik kompetensiyalari mustaqil ishlash va loyihalash faoliyati shakllantirishga yordam beradi. Ayni loyihalash metodi OTM talabalarining xalqaro ta'lim dasturlari talablarida ko'rsatilgan tasavvurni boyitishni, fikrlash operatsiyalarini ilgari surishga, kuzatish, tanlash, natijalarni bayon etishga, xulosalar chiqarishga o'rgatishga yordam beradi. Mustaqil tarzda pedagogik faoliyatni loyihalash talabalarda o'z izlanishlari natijalarini og'zaki yoki yozma tarzda bildirishini shakllantiradi. Bu ham yana bir kasbiy - pedagogik kompetensiyasi hisoblanadi. Zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanib darslarni to'g'ri tashkil etish, hamkorlik qilish, darsdan keyingi faoliyat, loyihalash va mustaqil ishlash faoliyatida ishtirok etish, OTMda talabalarning kasbiy- pedagogik kompetensiyalarini shakllantirishning muhim sharti hisoblanadi. S.G.Vorovshikov kasbiy - pedagogik kompetensiyani ta'lim oluvchilarning o'z-o'zini boshqarish faoliyati deb izohlaydi. A.B.Xutorskiyning ta'kidlashicha, kasbiy- pedagogik kompetensiyasi - «... bu o'z

ichiga mantiqiy, metodologik, umumo‘quv faoliyati elementlarini, maqsadni qo‘yishni tashkil etish, rejalashtirish, tahlil qilish, refleksiya, o‘zini o‘zi baholash metodlarini oluvchi talabaning mustaqil bilish faoliyati doirasidagi kompetensiyalar yig‘indisidan iborat deb ta’riflaydi. O‘rganilayotgan obyektga nisbatan talaba – kreativ ko‘nikmalarni o‘zlashtiradi, atrof-muhitdan haqiqiy bilimlarni izlab topishni amalga oshiradi, nostandart holatlarda o‘zini ko‘rsatadi. Bu kompetensiyalar doirasida xalqaro ta’lim dasturlari tahlil qiladigan talabalarning o‘qish va tushunish darajasi hamda o‘qish savodxonligi mazmuniga tegishli talablar shakllanadi. Tadqiqotchi E.F.Zeyer “Kasbiy- pedagogik kompetensiyasi o‘quv-bilish vazifalarini mustaqil hal etish qobiliyati, axborot resurslarni mustaqil qo‘llash, axborotlarni olish va tizimlashtirish, mustaqil ishlash malakalarini shakllantirish” deya ta’kidlaydi. Tadqiqotimizda xalqaro ta’lim dasturlari talablari asosida kasbiy - pedagogik kompetensiyalari komponentlari tizimlashtiriladi. Zamonaviy ta’lim jarayonida talabaning ijodkorlik imkoniyatlarini rivojlantirishga, bilim darajasini oshirishga hamda mustaqil ishlash qobiliyatini shakllantirishga yo‘naltirilgan. Eng asosiysi universal o‘quv faoliyatini shakllantirish hisoblanadi. Amaliyotning ko‘rsatishicha, ko‘pchilik talabalar o‘z mehnatini mustaqil tarzda tashkil eta olmaydi, o‘quv qiyinchiliklari bor, bu o‘z navbatida o‘qishga qiziqishning yo‘qligi hamda o‘ziga ishonmaslikdan kelib chiqadi. Yaxshi o‘qish, o‘z qobiliyatlarini anglash, turli topshiriqlarni sifatli bajarish malakasi – kompetentlik hissining yuzaga kelishiga olib keladi. OTMning talabasi: fan dasturida belgilangan hajmdagi va darajadagi bilimlarga ega bo‘lsa; amaliy xarakterdagi turli topshiriqlarni sifatli bajarish, mustaqil o‘qish va izlanish faoliyatining faol subyekti hisoblansa, refleksiv xulqqa qobiliyatli bo‘lsa; adekvat o‘z-o‘zini baholay olsa, o‘qish va tushunish darajasini tahlil qila olsa, yosh xususiyatiga ko‘ra tayanch kompetensiyalarga ega bo‘lsa kompetentli deb hisoblash mumkin. Ana shunday kompetentli talaba xalqaro ta’lim dasturlari talablariga raqobatbardosh nomzod bo‘la oladi. Kasbiy - pedagogik kompetensiyalari o‘z ichiga quyidagi ko‘nikmalarni oladi: maqsad qo‘ya olish va unga erishishni tashkil etish, o‘z maqsadini tushuntirish; o‘z faoliyatini rejalashtirish; tahlil qilish, refleksiya, o‘z-o‘zini baholashni tashkil etish; kuzatilayotgan faktlarga, o‘rganilayotgan o‘quv materiallariga savollar bera olish, voqea hodisalar sababini izlash; o‘rganilayotgan asar, muammo bo‘yicha o‘zining tushunganligi yoki tushunmaganligini aytish; bilganarini og‘zaki va yozma ayta olish; berilgan savollarni yechishning muhim vositalari va yo‘llarini, aniq detallari va faktlarini tanlash; natijalarni yozish, xulosalarni shakllantirish; o‘z o‘quv faoliyatini, tushungan-tushunmaganligini nazorat qilishni amalga oshirish. Ushbu ko‘nikmalarni talabalarda mustaqil tarzda amalga oshirishga erishish natijasida, kelgusida o‘tkazilishi rejalashtirilgan xalqaro ta’lim dasturlarida respublikamizning yuqori reyting ko‘rsatishiga erishish mumkin. Xalqaro ta’lim dasturlari talablari asosida kompetensiyalarni shakllantirishning boshlang‘ich bosqichida ta’lim olishga ijobiy motivatsiyani shakllantirish muhim hisoblanadi. Yuqorida ta’kidlangan muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish tavsiya etiladi: talabalarning kasbiy - pedagogik kompetensiyasini xalqaro

ta'lim dasturlari talablari asosida shakllantirish, zamonaviy o'qitish texnologiyalaridan foydalanish masalasini xalqaro standartlar asosida tahlil qilish, ulardan foydalanish vositasida mashg'ulot samaradorligiga erishish tamoyillarini aniqlash; mazkur texnologiyalardan foydalanishga qaratilgan shakl va metodlarning mashg'ulot samaradorligini oshirishdagi ahamiyatini taqqoslash, talabalarning mustaqil ishlash qobiliyatini shakllantiruvchi turli metodik tavsiyalarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish;

Har bir mavzu yuzasidan talabalarning bilim va ko'nikmalarini shakllantirishga qo'yiladigan minimal talablar hamda xalqaro ta'lim dasturlari talablari asosida ilmiy-metodik tavsiyalar, mashg'ulot ishlanmalarini ishlab chiqish; talabalarda kasbiy - pedagogik kompetensiyalarini shakllantiruvchi samarali vositalarni belgilash; mashg'ulotda va auditoriyadan tashqari ishlarda xalqaro ta'lim dasturlariga tayyorgarlik ko'rish uchun tavsiya etilgan o'quv materiallaridan foydalanishga omil bo'luvchi metodik shart-sharoitlarni yaratish, ulardan foydalanishning pedagogik jihatdan maqsadga muvofiq turli shakl, metod, vositalarni amaliyotga joriy etish; xalqaro ta'lim dasturlari asosi hisoblangan kasbiy- pedagogik kompetensiyalarini shakllantirishning ta'limiy, rivojlantiruvchi va tarbiyalovchi vazifalarini o'zaro bog'lik holda amalga oshirish va boshqalar. Xalqaro ta'lim dasturlariga muvofiq tavsiya etilayotgan har bir mashg'ulot mavzusini sinash, o'quv dasturiga muvofiq kelishi, talabalar yoshiga mosligi, ular tomonidan o'zlashtirish darajasi va sifat ko'rsatkichi, mavzuni o'zlashtirishdagi qiyinchiliklar va ularni bartaraf etish yuzasidan xulosalarni o'rganib chiqish muhim. Talabalarda kasbiy - pedagogik kompetensiyalarini shakllantirishda quyidagi pedagogik vazifalarni ijobiy hal etish maqsadga muvofiq ekanligini anglatadi: talabalarning yosh, psixologik xususiyatlari, qiziqishlari va nimaga qobiliyati borligini o'rganish, ularda kasbiy- pedagogik kompetensiyalarini xalqaro ta'lim dasturlari talablari asosida shakllanganlik darajasini aniqlash hamda bunga imkon beruvchi obyektiv va subyektiv omillarni o'rganish; mashg'ulotlarni tashkil etilishini ta'minlashga e'tiborni qaratish hamda ularni aniq maqsadga asoslanuvchi loyiha asosida tashkil etish, bu jarayonda talabalarning mustaqil faoliyat olib borishi, har birining faollik ko'rsatishlariga erishish; samarali nazorat metodlar vositasida talabalarda bilish kompetensiyasining shakllanganlik darajasini o'rganib borish va tahlil etish. Ushbu vazifalarni amalga oshirishda zamonaviy o'qitish usullari takomillashadi, xalqaro ta'lim dasturlarining bosh maqsadi – ta'lim sifati oshishiga erishiladi. Talabalarning kasbiy - pedagogik kompetensiyalarini xalqaro ta'lim dastur talablari asosida shakllantirishda mustaqil ta'limni tashkil etish muhim jarayondir. Mustaqil ta'lim olish jarayonini faollashtirish, talabalarda mustaqil ta'lim olishga bo'lgan intilish, mavzuga oid ma'lumotlarni mustaqil tarzda o'qib o'rganish, mustaqil ta'lim olish ko'nikma va malakalarini shakllantirish ta'lim sifati va samaradorligini ta'minlash me'zoni bo'lib, mustaqil ta'lim: talabalarda shaxsiy, kasbiy, individual va yoshga oid xususiyatlarni namoyon qilishga; bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga; ularning o'qitiladigan fanlarga oid bilimlarini rejalashtirishga; auditoriyada va auditoriyadan tashqarida olingan bilimlarni tartibga solishga, shuningdek nazorat

kilish uchun ongli ravishda foydalana bilishga; ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga asos bo'ladi. Mustaqil ish – bu shunday bilish o'quv faoliyatiki, bunda talabaning fikrlash ketma-ketligi, uning aqliy va amaliy harakatlari talabaning o'ziga bog'liq hamda uning o'zi tomonidan aniqlanadi. Mustaqil ishlar jarayoni – talaba bo'sh vaqtini mustaqil tarzda mazmunli va samarali tashkil etishi hamda o'z-o'zini nazorat qilishi, xolis baholay olishi. Mustaqil ishlar jarayonida talaba qiziqishlari asosida bilimlarini yanada boyitishga erishishi mumkin. Shuning uchun mustaqil ishlarni OTM talabalaridan boshlash muhim hisoblanadi. Mustaqil ishlar jarayonida talaba bo'sh vaqtini rejalashtiradi, tartibga soladi, amalga oshiradi, natijalarni qiyoslaydi, o'z-o'zini baholaydi va nazorat qiladi. Mana shu tamoyillar asosida talabaning kasbiy - pedagogik kompetensiyasi rivojlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent-2023 yil
2. O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari harbiy nizomlari. Toshkent 2005 yil.
3. Shodmonovich, J. F. (2023). Harbiy xizmatchilarni axloqiy-psixologik tayyorlash. ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali, 3(4), 18-22.
4. Shodmonovich, D. F. (2023). Methods for studying the psychological characteristics of sergeants of the ministry of defense.
5. Жумаев, Ф. Ш. (2021). Национальные чувства как фактор формирования молодежи на уроках военного образования. *Вестник науки и образования*, (16-2 (119)), 94-97.
6. Жумаев, Ф. Ш. (2020). Перспективные направления внедрения современных информационных технологий в систему военного образования. *Вестник магистратуры*, (3-1 (102)), 20-22.

VATANPARVARLIK RUHDAGI TA'LIM-TARBIYA JARAYONI

Valiev Abdurafik Abduganievich

Buxoro davlat pedagogika instituti

harbiy ta'lim fakulteti dotsenti.

Ziyodullaev Bexruz Xasanboyevich.

Buxoro davlat pedagogika instituti

harbiy ta'lim fakulteti 1-bosqich talabasi

“Mamlakatimizda hukm surayotgan millatlar va fuqarolar totuvligi, o'zaro hurmat va mehr – oqibat muhitini ko'z qorachig'idek saqlash hamda mustahkamlashni o'zimning ustuvor vazifam, deb hisoblayman” [1]

Sh.Mirziyoev

Ushbu maqolada yoshlarimizning vatanparvarlik tarbiyasida pedagogik nuqtai nazaridan faqat pand-nasihat berish emas, balki yillar davomida, hayotning davomiyligi jarayonida, ta'lim va ilm o'rganish vaqtida hayot va turmush saboqlarini qiyosiy yo'sinda tushuntirish, qolaversa, shaxsiy o'rnak ko'rsatish orqali vatanga bo'lgan muhabbat, vatanparvarlik his-tuyg'usini shakllantirish lozimligi e'tirof etilgan.

Kalit so'zlar: Pand-nasihat, iymon, ilm, tuyg'u, tahlil, omil, fikr.

В этой статье с педагогической точки зрения патриотического воспитания нашей молодежи не только даются советы, но и объясняются уроки жизни и быта в сравнительном плане на протяжении лет, на протяжении жизни, в процессе воспитания. и обучение, а также, подавая личный пример, чувство любви к Родине и патриотизм. признается, что его необходимо формировать.

Ключевые слова: Sovet, vera, znaniye, chuvstvo, analiz, faktor, mneniye.

In this article, through axiological approaches, in the patriotic education of our youth, from a socio-pedagogical point of view, through teaching the thoughts, teachings and works of the sages, it is recognized that faith plays an incomparable role in the formation of positive conclusions, love for the Motherland and a sense of patriotism.

Key words: Advice, faith, knowledge, feeling, analysis, factor, opinion.

Insoniyat paydo bo'lgandan boshlab, odamlar u yoki bu shakl va mazmunda farzandlari tarbiyasi bilan shug'ullanganlar. Ibtidoiy jamoa davrida bu jarayon ba'zan ongli, gohida esa ongsiz ravishda kechgan bo'lishi mumkin. Qanday bo'lishdan qat'iy nazar, tarbiya usullari muttasil davom etavergan. Ular davrlar o'tishi, hayot va turmushning murakkablashishi natijasida tobora chuqurroq va keng ma'no kasb eta borgan.

Tarbiya berish, bu kimnidir o'tqazib, faqat pand-nasihat berish emas, balki yillar davomida, hayotning davomiyligi jarayonida, ta'lim va ilm o'rganish vaqtida hayot va turmush saboqlarini qiyosiy yo'sinda tushuntirish, qolaversa, shaxsiy o'rnak ko'rsatish mobaynida tushuntirmoq mumkin.

Inson tarbiyasi asosan birovlarining bevosita ta'siri, ya'ni o'rgatishi, shuningdek, donolar fikrlari, o'g'itlari va asarlarini o'qitish orqali, shuningdek, o'zining fikrlay olishi, odamlar hatti-xarakatidan, qilgan va qilayotgan ishlaridan tegishli xulosalar chiqqarib olishi, eng qudratlisi – tafakkuri vositasida tarbiyalanishi mumkin.

“Tarbiya bu insoniyatning umri davomidagi hulq-atvori, odob-ahloqi, urf-odatlar, bu boradagi milliy an'analarga sadoqat va tarbiyachi hamda tarbiyalanuvchining to'la amal qilishi, milliy qadriyat, milliy ma'naviyat va ma'rifatiga bo'lgan hurmati, uning iymoni va vijdoni singari go'zal fazilatlar majmuasidir” [2].

Muhtaram Birinchi Prezidentimiz I.A. Karimov so'zlari bilan aytganda “haqiqiy fuqaro etib yetishtirish uchun eng avvalo, tarbiyachining ana shunday yuksak talablarga javob berishi, ana shunday buyuk fazilatlarga ega bo'lishi kerak”

Bu yerda asosan tarbiyachining o‘zi hamishi o‘rnak bo‘lishi zarur degan fikr ilgari surilyaptiki, eng avvalo har bir tarbiyachi shaxs yuksak e’tiqodli, iymonli va vijdonli xamda vatanpavar bo‘lmog‘i darkor.

Hozirgi davrda yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash jarayonida, ilmiy-ijodiy faoliyatni, rahbarlik salohiyatini, ilmiy tadqiqotlarning nazariy va amaliy ahamiyatini, ilmiy ishlarni umumta’lim maktablarda, maxsus o‘rta va oliy o‘quv yurtlarida o‘rgatishga oid uslublarni va ularning tarbiyaviy rolini o‘rganish maqsadga muvofiq. Zero, bu sa’y-harakatimiz O‘zbekiston aholisi va yosh avlodni mustaqillik va vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishiga munosib hissa qo‘shishdir. Jumladan, Sohibqiron Amir Temur saboqlaridan: “Davlat – lashkarlaru fuqarolarining sadoqati va fidoyiligi-la qudratlidir” [3]. degan ushbu so‘zlar bir necha asrlar osha hozirgi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotgan emas.

Mamlakat tariqqiyoti va rivojlanishi uchun eng avvalo tinchlik va osoyishtalik zarurdir, vaholanki tinchlik hamda osoyishtalik bo‘lmagan joyda, rizq-ro‘z, baraka bo‘lmaydi. Zero, “ulug‘vor ishlarni davomiyligini ta’minlash va iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishda bosh mezon- tinchlik va osoyishtalikdir”[4]. Aynan mamlakatimizda olib borilayotgan islohotlarni ta’minlashda vatanparvarlik tuyg‘ularini har bir fuqarolar ongiga singdirish, binobarin mafkuraviy-axloqiy va madaniy – ma’rifiy imunitetni oshirish bilan birga tashabbuskorlik, hurfikirlik, mardlik va jasorat namunalari asosida pedagogik nuqtai nazardan qo‘llanmalar yaratish maqsadga muvofiqdir.

Yurtboshimiz so‘zlarini qo‘llagan holda, yurtimizda olib borilayotgan islohotlarni davomiyligi hamda halqimiz osoyishtaligini ta’minlash borasida, vatanparvarlik ruhidagi ta’lim-tarbiya jarayoni ayni muddaodir va unga ilmiy-ijodiy yondoshuv zamonaviy pedagogika fani taraqqiyotiga va ravnaqiga samarali hissa bo‘lib qo‘shiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

[1] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 19.05.2017 yildagi PF-5046-son Farmonidan.

[2] Termiz davlat universiteti Xudoyqulov X.J., Xolov O.Ch. Tarbiyaviy ishlar metodikasi (o‘quv qo‘llanma) Termiz-2020

[3]. 4. Sa’dulla Otamurodov, Sarvar Otamurodov. O‘zbekistonda ma’naviy – ruhiy tiklanish. Toshkent. «Yangi asr avlodi» nashriyoti 2003.

[4]. Tugarinov V. Teoriya sennosti v marksizme. – L.: LGU, 1968. 24-25-betlar.

CHAQIRIQQACHA HARBIY TA’LIM TALABALARINING KASBIY MAHORATINI RIVOJLANTIRISH ASOSIDA KASBGA TAYYORLASH.

Jumayev Furqat Shodmonovich

*Buxoro davlat pedagogika instituti Harbiy ta’lim fakulteti
umumqo‘shin tayyorgarlik sikli dotsenti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Tarbiya jarayonining mohiyati shu jarayon uchun xarakterli bo'lgan va muayyan qonuniyatlarda namoyon bo'ladigan ichki aloqa va munosabatlarni aks ettiradi va o'zining qoidalarini alohida belgilaydi. Tarbiyada izchillik juda muhimdir. Harbiylarda tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishda izchillikka rioya qilish, muammoni avvalicha davom ettirish va bir xil talab qo'yish muvafaqqiyat qozonishning eng muhim shartlaridan biri bo'lib hisoblanadi. Harbiy mahoratning talabaning o'z mutaxassisligini egallash va uni amalga oshirish haqida fikrlar mujassamlashgan.

Kalit so'zlar: bilim, ko'nikma, malaka, dunyoqarash, ma'naviy, axloqiy, xislat, ruhiy, ongli, qurol-yarog', texnika, ijodiy, e'tiqod, sezgi, tasavvurlar, harbiy mahorat, ko'rish, eshitish, askar, do'stona, jamoa.

Аннотация: В данной статье сущность образовательного процесса отражает внутренние связи и отношения, которые свойственны этому процессу и проявляются в определенных закономерностях, а также отдельно определяет его правила. Последовательность в образовании очень важна. Одним из важнейших условий успеха военной подготовки является сохранение последовательности, постановка задачи в самом начале и предъявление одних и тех же требований. Мысли об освоении студентом своей специальности и ее реализации воплощаются в воинском мастерстве.

Ключевые слова: знание, умение, мастерство, мировоззрение, духовное, нравственное, характер, духовное, сознательное, оружие, техника, творчество, вера, интуиция, воображение, военное мастерство, видение, слух, солдат, дружный, коллектив.

Mustaqil O'zbekistonimizda ayni kunlarda ta'lim-tarbiya jarayonini zamon talabiga javob berishiga va ularni yangi pedagogik texnologiya asosida tashkil qilishga ahamiyat bermoqda.

Qadimgi Yunonistonning mashhur faylasuflari Suqrot, Aflotun, Arastu, Demokrit va boshqalar o'z g'oyalarida bolaga harbiylik ta'limi va uni tarbiyalash masalalariga jiddiy e'tibor berilganlar. Tarbiya-bu harbiylar hayotida hosil qilingan bilimlar asosida aqliy kamolot-dunyo qarashni, insoniy e'tiqod, burch va mas'uliyatni, ofitserlar shaxsiga xos bo'lgan axloqiy fazilatlarini yaratishdagi maqsadni ifodalaydi. Tarbiya jarayonining mohiyati shu jarayon uchun xarakterli bo'lgan va muayyan qonuniyatlarda namoyon bo'ladigan ichki aloqa va munosabatlarni aks ettiradi va o'zining qoidalarini alohida belgilaydi. Tarbiyada izchillik juda muhimdir. Harbiylarda tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishda izchillikka rioya qilish, muammoni avvalicha davom ettirish va bir xil talab qo'yish muvafaqqiyat qozonishning eng muhim shartlaridan biri bo'lib hisoblanadi. Afsuski, amalda ba'zan harbiy qo'mondonning talablarini qo'llab-quvvatlaydigan emas, balki harbiylarga teskari ta'sir ko'rsatadi. Har bir harbiy xizmatchi o'z g'oyasiga bog'liq muammolarni to'g'ri hal qilmog'i, yutuqlarni esa keyingi xatolarni sodir etmasligi shart deb bilish kerak. Harbiy vaziyatlar, ya'ni jangovar holatda tinchlik vaqtida eng oqil va to'g'ri yo'lni tanlamog'i darkor. Bunda, harbiy mahoratning o'rni beqiyosdir. **Harbiy mahoratning** talabaning o'z mutaxassisligini egallash va uni

amalga oshirish jarayonidagi yuqori darajadagi faoliyatidir. Harbiy mahorat quyidagi tarkibiy qismlardan tashkil topadi:

I. Ichki asoslar:

1. Bilim.
2. Ko'nikma.
3. Malaka.
4. Umumiy dunyoqarash.
5. Ma'naviy-axloqiy xislatlar.
6. Ruhiy xislatlar.

II. Tashqi asoslar:

1. To'g'ri, aniq va ongli harakatlar.
2. Bilim, ko'nikma va malakalarni ongli ravishda qo'llash.
3. Qurol-yarog' va texnikani samarali va ijodiy qo'llash.

Bilim – borliq, voqea va hodisalarning, ularning aloqa va munosabatlarining inson ongida namoyon bo'lishidir. U insonning borliqni, boshqa odamlar tomonidan topilgan ma'lumotlar, faktlarni o'zlashtirishi natijasi hisoblanadi. Bilimlar inson ongida, xotirasida tushunchalar, qarashlar, tasavvurlar, ular o'rtasidagi aloqadorlik tarzida saqlanib keladi. Shu nuqtai nazardan qaraganda har bir talaba chuqur, har tomonlama keng bilimlarga ega bo'lishi va bu bilimlarni har qanday sharoitda qo'llay olishga tayyor bo'lishi zarur [2-3].

Ko'nikmalar–ish-harakatlarning puxta egallanganligi, avtomatlashgan tarzda bajarilishidir. Ma'lum bir sohada ko'nikmalarga ega bo'lgan inson o'z diqqatini asosiy narasaga qarata oladi, o'z faoliyatiga ijodiy munosabatda bo'la oladi hamda yuqori sifat va miqdor ko'rsatkichlari bilan harakat qila oladi. Ko'rsatkichlari bilan harakat qila oladi. Askar uchun jangovar texnikaga xizmat ko'rsatish, o'z qurolini qo'llash, turli xizmat vazifalarini bajarish, kuzatish va boshqa ko'nikmalar muhimdir. Ko'nikmalar quyidagi turlarga bo'linadi:

1.Sensor ko'nikmalar–sezgi organlari (ko'rish, eshitish, hid bilish va boshqalar) faoliyatiga taalluqlidir. Masalan, pribor ko'rsatkichlarini olish, masofani aniqlash, moddani rangiga, hidiga qarab aniqlash, topokartalarni o'qish va hokazo.

2.Harakatli ko'nikmalar–turli harakatlarni egallash natijasidir. Ular texnikaniboshqarishvaqurol-yarog'ni jangovar qo'llash uchun zarurdir. Masalan, bu ko'nikmalar mexanik-haydovchi harakatida, operator harakatida va hokazolarda ko'rinadi.

3.Aqliy ko'nikmalari–ntellektual masalalarni hal etishda, masalan, qabul qilingan axborotni tahlil qilish, qo'yilgan vazifani tushunish, vaziyatga baho berish, qaror ishlab chiqish va qabul qilish va hokazolar.

Ular aqliy faoliyat sanalib, uni samarali va tejamli qilishga olib keladi. Barcha sanab o'tilgan ko'nikmalar turli vazifalarni bajarsada, ular bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, har qanday mutaxassislikdagi askar faoliyatida birlikda namoyon bo'ladi. Ko'nikmalar murakkablik darajasiga qarab ham tasniflanadi [2-3].

Murakkab malakalar– talabanning ta’lim jarayonida egallagan bilimi, ko‘nikmalarini ijodiy qo‘llay olish va harbiy faoliyatning murakkab vaziyatlarida yuqori natijalarga erisha olish imkoniyatidir. Ko‘nikma tez-tez takrorlanib turuvchi sharoitlarda yaqqolroq namoyon bo‘ladi. Malaka esa insonga ko‘nikmalarni yangi sharoitlarda qo‘llashga imkon yaratib beradi. Ko‘nikmadan farqli o‘laroq, malaka inson ongining faolligini, o‘z-o‘zini nazorat qila olishni, turli vazifalarni bajarishning umumlashgan usullarini egallashni talab qiladi. Malakalarni shakllantirish bilim va ko‘nikmalarni tobora murakkablashib boruvchi sharoitlarda qo‘llash, shaxsiy tarkibning nazariy va amaliy tayyorgarligini doimiy uyg‘un ravishda olib borishni talab qiladi. Harbiy pedagog talabalarga ta’kidlashi lozimki, - harbiy mahoratini shakllantirish va rivojlantirishda komandir mahorati muhim rol o‘ynaydi. Komandir mahorati – ofitserning bo‘linma, qismga rahbarlik qilish uchun zarur bo‘lgan bilimlar, ko‘nikmalar va malakalar, xislatlarga asoslangan faoliyatining yuksak darajasidir. Komandirmahorati asosan uning rahbarlik va harbiy mutaxassislik san’atidan iborat bo‘ladi.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, yakka va jamoa harbiy mahoratini shakllantirishda quyidagi shartlar muhim sanaladi:

-askarlarda yuksak g‘oyaviy, ma’naviy va axloqiy xislatlarni tarbiyalash; jamoani jipslashtirishga alohida e’tibor qaratish, askarlar o‘rtasida do‘stona munosabatlarni tarbiyalash;

umumiy faoliyatda yuksak natijalarga erishishga intilish;

-askarlarni yakka va jamoa faoliyatini samarali amalga oshirish uchun o‘z bilimlarini, ko‘nikmalarini va malakalarini tinmay takomillashtirib borishga undash;

-tinchlik davrida va urush sharoitida askarlarning tashabbus ko‘rsatishi, o‘z bilimlari, ko‘nikmalari va malakalarini ijodiy qo‘llashi, faollik ko‘rsatishi uchun sharoit yaratish;

-ta’lim va tarbiya jarayonida askarlarning qobiliyati, temperamenti va xarakteri xususiyatlarini hisobga olish;

-harbiy xizmatning turli sharoitlarida o‘zlarining bilimlari, ko‘nikmalari va malakalarini to‘la namoyon qila olishlari uchun askarlarning hisiy-irodaviy turg‘unligini mustahkamlash, birgalikda turli vazifalarni bajarish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent-2023 yil
2. O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari harbiy nizomlari. Toshkent 2005 yil.
3. Shodmonovich, J. F. (2023). Harbiy xizmatchilarni axloqiy–psixologik tayyorlash. ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali, 3(4), 18-22.
4. Shodmonovich, D. F. (2023). Methods for studying the psychological characteristics of sergeants of the ministry of defense.
5. Жумаев, Ф. III. (2021). Национальные чувства как фактор формирования молодежи на уроках военного образования. *Вестник науки и образования*, (16-2 (119)), 94-97.

6. Жумаев, Ф. Ш. (2020). Перспективные направления внедрения современных информационных технологий в систему военного образования. *Вестник магистратуры*, (3-1 (102)), 20-22.

7. Jumayev, F. Sh. (2025). “Chaqiriqqacha harbiy ta’lim” yo’nalishi talabalarining o’quv motivatsiyasini rivojlantirish “pedagogik mahorat” ilmiy-nazariy va metodik jurnal. 2025, № 5, 248-252.

UMUMTA’LIM MAKTABLARIDA VATANPARVARLIK TARBIYASINING PEDAGOGIK ASOSLARI VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Tilloyev Ulug‘ Umarovich

Buxoro davlat pedagogika instituti

harbiy ta’lim fakulteti o’qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumta’lim maktablarida o’quvchilarga vatanparvarlik tarbiyasini berishning pedagogik asoslari va zamonaviy yondashuvlari ilmiy jihatdan tahlil etiladi. Vatanparvarlik tarbiyasi o’quvchilarda Vatanga muhabbat, milliy qadriyatlarga hurmat, fuqarolik mas’uliyati va ijtimoiy faollik kabi sifatlarni shakllantirishga qaratilgan muhim pedagogik jarayon sifatida ko’rib chiqiladi. Maqolada vatanparvarlik tarbiyasining tarixiy ildizlari, milliy pedagogik an’analar, zamonaviy innovatsion metodlar va texnologiyalar, shuningdek, darsdan tashqari faoliyatlar orqali o’quvchilarni vatanparvar ruhda tarbiyalashning samarali yo’llari yoritiladi. Tadqiqot natijalari vatanparvarlik tarbiyasini tashkil etishda tizimli yondashuv, interfaol metodlar, raqamli ta’lim vositalari va jamoaviy faoliyatlarning ahamiyatini ko’rsatadi. Shuningdek, vatanparvarlik tarbiyasini baholash mezonlari va diagnostika usullari tahlil qilinadi.

Kalit so’zlar: Vatanparvarlik tarbiyasi, pedagogik asoslar, milliy qadriyatlar, zamonaviy yondashuvlar, interfaol metodlar, fuqarolik tarbiyasi, ma’naviy-axloqiy tarbiya, innovatsion texnologiyalar, darsdan tashqari faoliyat, diagnostika va baholash.

Annotation: This article provides a scientific analysis of the pedagogical foundations and modern approaches to patriotic education in general secondary schools. Patriotic education is considered as an important pedagogical process aimed at developing students’ love for the homeland, respect for national values, civic responsibility, and social activism. The article highlights the historical roots of patriotic education, national pedagogical traditions, modern innovative methods and technologies, as well as effective ways of educating students in a patriotic spirit through extracurricular activities. The research findings demonstrate the importance of a systematic approach, interactive methods, digital educational tools, and collective activities in organizing patriotic education. Additionally, criteria for assessing patriotic education and diagnostic methods are analyzed.

Keywords: Patriotic education, pedagogical foundations, national values, modern approaches, interactive methods, civic education, moral-ethical upbringing, innovative technologies, extracurricular activities, diagnostics and assessment.

Аннотация: В данной статье проводится научный анализ педагогических основ и современных подходов патриотического воспитания в общеобразовательных школах. Патриотическое воспитание рассматривается как важный педагогический процесс, направленный на формирование у учащихся любви к Родине, уважения к национальным ценностям, гражданской ответственности и социальной активности. В статье освещаются исторические корни патриотического воспитания, национальные педагогические традиции, современные инновационные методы и технологии, а также эффективные пути воспитания учащихся в патриотическом духе посредством внеклассных мероприятий. Результаты исследования показывают важность системного подхода, интерактивных методов, цифровых образовательных средств и коллективных мероприятий в организации патриотического воспитания.

Ключевые слова: Патриотическое воспитание, педагогические основы, национальные ценности, современные подходы, интерактивные методы, гражданское воспитание, духовно-нравственное воспитание, инновационные технологии, внеклассная деятельность, диагностика и оценивание.

Kirish. Vatanparvarlik tarbiyasi barcha davrlar va jamiyatlarda ta'lim-tarbiya tizimining eng muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib kelgan. Har bir davlatning mustahkamligi, uning kelajagi yosh avlodning vatanparvarlik ruhida tarbiyalanishiga bevosita bog'liqdir. O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan so'ng, yosh avlodni milliy qadriyatlar, vatanga muhabbat va fuqarolik mas'uliyati ruhida tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash va yosh avlodning harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini kuchaytirish" to'g'risidagi Farmoni hamda boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlar vatanparvarlik tarbiyasiga tizimli yondashuv zaruratini belgilab berdi.

Zamonaviy globallashuv sharoitida, axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan, turli mafkuralar va madaniyatlar o'zaro ta'sir ko'rsatayotgan davrda o'quvchilarni vatanparvar ruhda tarbiyalash yanada dolzarb masalaga aylandi. Bugungi kunda o'quvchilar turli axborot manbalari orqali turfa xil ta'sirga uchramoqda, bu esa ularning qadriyatlar tizimini shakllantirishda maqsadga yo'naltirilgan pedagogik faoliyatni taqozo etadi. Vatanparvarlik tarbiyasi faqat harbiy-patriotik tushunchalar bilan chegaralanmay, balki Vatanning tarixini bilish, milliy madaniyat va an'analarni hurmat qilish, tabiatni asrash, jamiyat manfaatlari yo'lida faol xizmat qilish kabi keng qamrovli tushunchalarni o'z ichiga oladi.

Umumta'lim maktablari vatanparvarlik tarbiyasini amalga oshirishning asosiy maydoni hisoblanadi. Maktab ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilar milliy tarix, adabiyot, san'at, geografiya va boshqa fanlar orqali o'z Vatani haqida bilim oladi, milliy qahramon va allomalar faoliyati bilan tanishadi. Shu bilan birga, darsdan tashqari tadbirlar, bayramlar, tanlovlar, ekskursiyalar va jamoaviy ishlar vatanparvarlik hissiyotlarini mustahkamlashda muhim o'rin tutadi. Biroq an'anaviy usullarning yetarliligi masalasi zamonaviy pedagogika oldida yangi muammolarni ko'ndalang qo'yimoqda. Shuning uchun vatanparvarlik tarbiyasiga

innovatsion yondashuvlarni joriy etish, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish va bu jarayonni ilmiy asosda tashkil etish dolzarb vazifadir.

Vatanparvarlik tarbiyasining pedagogik asoslari ko'p qirrali bo'lib, u o'z ichiga axloqiy tarbiya, fuqarolik tarbiyasi, ma'naviy-estetik tarbiya va huquqiy tarbiya kabi yo'nalishlarni qamrab oladi. Bu jarayonda o'qituvchining shaxsiy namunasi, oilaning ta'siri, jamiyatning ijtimoiy muhiti va davlat siyosatining uyg'unligi muhim ahamiyat kasb etadi. O'quvchilarda vatanparvarlik hissini shakllantirish ularning yosh xususiyatlari, bilim darajasi, hayotiy tajribasi va psixologik holatini inobatga olgan holda bosqichma-bosqich amalga oshirilishi zarur. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida emotsional darajada vatanparvarlik hissiyotlarini uyg'otish muhim bo'lsa, o'rta va yuqori sinf o'quvchilarida ongliklik, tahliliy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirish orqali chuqurroq vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish zarur bo'ladi[5].

Ta'lim jarayoniga zamonaviy texnologiyalarning kirib kelishi vatanparvarlik tarbiyasini yangi bosqichga ko'tarishga imkoniyat yaratmoqda. Interaktiv darslar, virtual ekskursiyalar, multimediali materiallar, ijtimoiy loyihalar va onlayn platformalar o'quvchilarning Vatan tarixini o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshiradi, ularni faol vatanparvarlik faoliyatiga jalb etadi. Shu bilan birga, o'quvchilarning vatanparvarlik sifatlarini diagnostika qilish va baholashning zamonaviy usullarini joriy etish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu maqolada umumta'lim maktablarida vatanparvarlik tarbiyasining pedagogik asoslari va zamonaviy yondashuvlar ilmiy jihatdan chuqur tahlil etiladi.

Vatanparvarlik tarbiyasining samarali tashkil etilishi uchun uning tarkibiy qismlarini aniq belgilash zarur. Ilmiy adabiyotlarda vatanparvarlik tarbiyasining quyidagi asosiy komponentlari ajratiladi: bilim komponenti – o'quvchilarga Vatan tarixi, milliy madaniyat, davlat ramzlari va milliy qahramon shaxslar haqida chuqur bilim berish; emotsional komponent – o'quvchilarda Vatanga muhabbat, milliy g'urur, ona yurtga bog'liqlik hissini uyg'otish; amaliy komponent – o'quvchilarni fuqarolik faoliyatiga jalb etish, ularni jamiyat hayotida faol ishtirok etishga undash. Bu komponentlarning o'zaro uyg'unligi vatanparvarlik tarbiyasining yaxlit tizim sifatida shakllanishini ta'minlaydi. Mazkur maqolada vatanparvarlik tarbiyasining har bir komponentiga oid pedagogik yondashuvlar va zamonaviy metodlar batafsil ko'rib chiqiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Vatanparvarlik tarbiyasi masalalari bo'yicha pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, bu yo'nalish ta'lim tizimining shakllanish davridan boshlab tadqiq etib kelinmoqda. Qadimgi Sharq mutafakkirlari – Abu Nasr Farobiy, Abu Ali ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Alisher Navoiy kabi allomalar o'z asarlarida Vatanga muhabbat, xalqiga sadoqat va komil inson tarbiyasi g'oyalarini ilgari surganlar. Farobiyning "Fozil odamlar shahri" asarida ideal jamiyat fuqarolarining vatanparvarlik fazilatlari batafsil yoritilgan bo'lib, u vatanparvarlikni insonning eng oliy ma'naviy sifati sifatida ta'riflagan. Navoiy esa o'z she'riyatida vatanparvarlik, halq manfaatlariga xizmat qilish va adolatparvarlik g'oyalarini targ'ib qilgan[1].

Zamonaviy pedagogika fanida vatanparvarlik tarbiyasi bo'yicha ko'plab nazariy va amaliy tadqiqotlar olib borilgan. A.S. Makarenkoning jamoaviy tarbiya nazariyasi, V.A. Suxomlinskiyning shaxsga yo'naltirilgan tarbiya g'oyalari, K.D. Ushinskiyning xalq pedagogikasi haqidagi ta'limotlari vatanparvarlik tarbiyasining metodologik asoslarini shakllantirgan. Makarenko jamoada tarbiyalash orqali o'quvchilarda mas'uliyat hissi, o'zaro hurmat va jamiyat manfaatlarini o'z manfaatidan ustun qo'yish kabi sifatlarni shakllantirishni ta'kidlagan. Suxomlinskiy esa tabiatga muhabbat, mahallaga sadoqat va ona yurtga bo'lgan mehr orqali vatanparvarlik hissini tarbiyalashning emotsional-estetik usullarini ishlab chiqqan[2].

O'zbekistonlik olimlar N.X. Yo'ldoshev, B. Ziyomammedov, O. Musurmonova, M. Quronov, U. Nishonaliev, R. Mavlonova kabi pedagoglarning ilmiy ishlari o'zbek ta'lim tizimida vatanparvarlik tarbiyasining o'ziga xos jihatlarini ochib beradi. Ular milliy qadriyatlar, an'analar, xalq og'zaki ijodi va milliy bayramlar orqali vatanparvarlik tarbiyasini amalga oshirishning nazariy asoslarini ishlab chiqqanlar. Shuningdek, O. Musurmonovanning tadqiqotlarida ma'naviy qadriyatlar orqali vatanparvarlik tarbiyasining samarali yo'llari, M. Quronovning ishlarida esa harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining pedagogik asoslari batafsil yoritilgan. Mahalliy ilmiy manbalarda darsdan tashqari faoliyatlar, muzeylar, tarixiy joylarni ziyorat qilish, milliy bayramlar va an'anaviy o'yinlar orqali vatanparvarlik tarbiyasini kuchaytirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan[3].

Xorijiy ilmiy adabiyotlarda vatanparvarlik tarbiyasi "civic education" (fuqarolik ta'limi) va "character education" (xarakter tarbiyasi) tushunchalari doirasida keng tadqiq etilgan. J. Deweyning demokratik ta'lim haqidagi nazariyasi, L. Kohlbergning axloqiy rivojlanish bosqichlari va T. Lickona xarakter tarbiyasi modeli vatanparvarlik tarbiyasining zamonaviy metodologik asoslarini boyitgan. Dewey o'quvchilarni faol fuqarolik faoliyatiga jalb etish, ularni jamiyat hayotida ishtirok etishga undash orqali demokratik qadriyatlarni shakllantirish zarurligini asoslab bergan. Kohlbergning axloqiy rivojlanish nazariyasi esa o'quvchilardagi vatanparvarlik sifatlarining yosh xususiyatlariga qarab bosqichma-bosqich shakllanishini tushuntirishda muhim ahamiyat kasb etadi[4].

Metodlar nuqtayi nazaridan vatanparvarlik tarbiyasiga oid tadqiqotlarda kompleks yondashuv qo'llaniladi. Pedagogik kuzatish, suhbat, anketa so'rovnomasi, ekspert bahosi, pedagogik eksperiment va taqqoslash metodlari eng ko'p ishlatiladigan usullardir. Pedagogik kuzatish o'quvchilarning vatanparvarlik hissiyotlari, Vatanga bo'lgan munosabati, milliy qadriyatlarga hurmati va fuqarolik faolligining real ko'rinishlarini aniqlashga xizmat qiladi. Anketa so'rovnomalari o'quvchilarning vatanparvarlik haqidagi bilim, ko'nikma va munosabatlarini miqdoriy jihatdan o'lchash imkonini beradi. Pedagogik eksperiment esa vatanparvarlik tarbiyasiga qaratilgan yangi metodlar va texnologiyalarni amaliyotda sinab ko'rish va ularning samaradorligini aniqlash uchun qo'llaniladi.

Zamonaviy adabiyotlarda interfaol ta'lim metodlarining vatanparvarlik tarbiyasidagi o'rni alohida ta'kidlanadi. Loyihaviy faoliyat, muammoli ta'lim,

case-study, debat, rolly o'yinlar, ijtimoiy loyihalar va volontyorlik faoliyati kabi metodlar o'quvchilarning vatanparvarlik kompetensiyasini rivojlantirishda yuqori samaradorlik ko'rsatishi tadqiqotlarda isbotlangan. Raqamli ta'lim vositalari – virtual muzeylar, interaktiv tarixiy xaritalar, hujjatli filmlar va onlayn platformalar ham vatanparvarlik tarbiyasi jarayonini boyitishda muhim imkoniyatlar yaratishi qayd etilgan.

Bugungi kunda vatanparvarlik tarbiyasining yangi yo'nalishlari ham shakllanmoqda. Ekologik vatanparvarlik – o'z yurtining tabiatini asrash, atrof-muhitni muhofaza qilish orqali vatanparvarlik hissini namoyon etish g'oyasi zamonaviy ta'lim tizimida tobora ko'proq e'tirof etilmoqda. Raqamli vatanparvarlik – internet muhitida milliy manfaatlarni himoya qilish, milliy kontentni yaratish va targ'ib qilish ham yosh avlodning yangi vatanparvarlik shakli sifatida qaralmoqda. Iqtisodiy vatanparvarlik – mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlash, milliy iqtisod rivojlanishiga hissa qo'shish g'oyasi ham tadqiqotlarda muhim o'rin egallaydi. Bu yangi yo'nalishlar vatanparvarlik tarbiyasining zamonaviy mazmunini boyitib, uni an'anaviy chegaralardan chiqarib, yanada keng qamrovli tushuncha sifatida shakllantiradi[6].

Shunday qilib, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, vatanparvarlik tarbiyasi ko'p qirrali yondashuvni talab qiladigan murakkab pedagogik jarayon bo'lib, u milliy pedagogik an'analar, zamonaviy ilmiy nazariyalar, innovatsion metodlar va texnologiyalar uyg'unligida samarali amalga oshiriladi. Metodlar tizimining to'g'ri tanlanishi esa o'quvchilarda vatanparvarlik sifatlarini shakllantirish, ularning fuqarolik faolligini rivojlantirish va milliy o'zlikni anglatishda hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qiladi.

Natijalar. Umumta'lim maktablarida vatanparvarlik tarbiyasining pedagogik asoslari va zamonaviy yondashuvlari bo'yicha amalga oshirilgan ilmiy tahlillar quyidagi muhim natijalarni ko'rsatdi. Birinchidan, vatanparvarlik tarbiyasi tizimli yondashuvni talab qiluvchi ko'p bosqichli jarayon ekanligi tasdiqlandi. O'quvchilarda vatanparvarlik sifatleri faqat alohida darslar yoki tadbirlar orqali emas, balki ta'lim jarayonining barcha bosqichlarida – o'quv dasturlari, darsdan tashqari faoliyatlar, oila va jamiyat hamkorligi orqali izchil shakllantirilganda samarali natijalar berishi aniqlandi.

Ikkinchidan, interfaol metodlar qo'llanilgan ta'lim jarayonlarida o'quvchilarning vatanparvarlik hissiyotlari va fuqarolik faolligi sezilarli darajada oshgani kuzatildi. Loyihaviy faoliyat, ijtimoiy loyihalar, debat va rolly o'yinlar o'quvchilarni faqat passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchiga aylantirdi. Masalan, "Mening mahallam tarixi" loyihasi doirasida o'quvchilar o'z yashash hududining tarixini mustaqil o'rganib, tarixiy shaxslar haqida ma'lumot to'plab, natijalarni sinfdoshlari bilan baham ko'rdilar. Bunday faoliyat o'quvchilarda mahalliy patriotizm hissini kuchaytirib, ularning tadqiqotchilik ko'nikmalarini ham rivojlantirdi.

Uchinchidan, raqamli ta'lim vositalarining qo'llanilishi vatanparvarlik tarbiyasi jarayonini sezilarli boyitgani aniqlandi. Virtual ekskursiyalar orqali o'quvchilar O'zbekistonning tarixiy obidalari, muzeylar va qadriyatlar bilan

yaqindan tanishish imkoniyatiga ega bo'ldi. Interaktiv tarixiy xaritalar yordamida ular vatanining tarixiy rivojlanishini vizual tarzda kuzatdilar. Multimediali materiallar – hujjatli filmlar, tarixiy fotogalereyalar va audio hikoyalar o'quvchilarning emotsional darajada vatanparvarlik hissiyotlarini uyg'otishda yuqori samaradorlik ko'rsatdi. Shuningdek, raqamli platformalar o'quvchilarning mustaqil o'rganish faoliyatini kuchaytirib, ularning Vatan tarixi va madaniyatiga bo'lgan qiziqishini barqaror oshirdi.

To'rtinchidan, diagnostika natijalari shuni ko'rsatdiki, vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligi o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos ravishda tanlangan metodlarga bevosita bog'liq. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida emotsional yondashuvlar – milliy qo'shiqlar, ertaklar, milliy bayramlar va o'yinlar samarali bo'lsa, o'rta sinf o'quvchilarida tarixiy voqealarni muhokama qilish, tanlovlar va ekskursiyalar yuqori natijalar berdi. Yuqori sinf o'quvchilarida esa mustaqil tadqiqot, debat, volontyorlik faoliyati va ijtimoiy loyihalar vatanparvarlik kompetensiyasini chuqur rivojlantirdi.

Barcha natijalar umumlashtirilganda, umumta'lim maktablarida vatanparvarlik tarbiyasi milliy pedagogik an'analar va zamonaviy innovatsion yondashuvlar integratsiyasi asosida, tizimli va uzluksiz ravishda tashkil etilganda eng optimal natijalarga erishilishi ilmiy jihatdan tasdiqlandi.

Beshinchidan, o'qituvchilarning vatanparvarlik tarbiyasiga oid kasbiy kompetensiyasi va metodik tayyorgarligi ham muhim omil sifatida namoyon bo'ldi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, vatanparvarlik tarbiyasi bo'yicha maxsus tayyorgarlik olgan, innovatsion metodlarni faol qo'llaydigan o'qituvchilarning sinf jarayonlarida o'quvchilarning vatanparvarlik ko'rsatkichlari ancha yuqori bo'ldi. O'qituvchining shaxsiy vatanparvarlik pozitsiyasi, milliy qadriyatlarga bo'lgan samimiy hurmati va ularni o'quvchilarga emotsional tarzda yetkazish qobiliyati tarbiya samaradorligini belgilovchi hal qiluvchi omil ekanligi tasdiqlandi. Shuning uchun pedagoglarning malaka oshirish dasturlarida vatanparvarlik tarbiyasiga oid maxsus kurslar va treninglarning kiritilishi zarur ekanligi ilmiy asoslab berildi.

Oltinchidan, maktab va oila hamkorligi vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini oshirishda muhim omil ekanligi aniqlandi. Oila muhitida milliy qadriyatlar, an'analar va vatanparvarlik ruhiyati shakllanadigan o'quvchilar maktab ta'lim jarayonida ham yuqori vatanparvarlik ko'rsatkichlarini namoyon qildi. Ota-onalar ishtirokida tashkil etilgan tadbirlar – oilaviy tarix kechalari, avlodlar uchrashuvlari, mahalliy tarixni o'rganish loyihalari o'quvchilarda vatanparvarlik hissiyotlarining mustahkamlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Bu natijalar oila va maktab hamkorligini tashkil etishning tizimli mexanizmlarini yaratish zarurligini tasdiqladi.

Muhokama. Olingan natijalar chuqur tahlil qilinganda, umumta'lim maktablarida vatanparvarlik tarbiyasining murakkab va ko'p omilli tizimga ega ekanligi yanada yaqqol namoyon bo'ladi. Milliy pedagogik an'analar va zamonaviy innovatsion yondashuvlarning o'zaro uyg'unlashuvi vatanparvarlik

tarbiyasining samaradorligida asosiy rol o'ynashi aniqlandi. Biroq bu jarayonning muvaffaqiyati bir qator muhim omillarga bog'liqdir.

Muhokama jarayoni shuni ko'rsatdiki, vatanparvarlik tarbiyasining eng muhim omillaridan biri o'qituvchining shaxsiy vatanparvarlik pozitsiyasi va pedagogik mahoratidir. O'qituvchi o'zi vatanparvar bo'lgandagina, milliy qadriyatlarni chuqur his etgandagina o'quvchilarda ham shu hissiyotlarni uyg'ota oladi. Shuning uchun pedagoglarning kasbiy rivojlanish dasturlarida vatanparvarlik tarbiyasiga oid maxsus modullarning kiritilishi zarur. O'qituvchilarning innovatsion metodlarni bilishi va ularni amaliyotda mohirona qo'llashi vatanparvarlik tarbiyasining sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, muhokama natijalari shuni ko'rsatdiki, vatanparvarlik tarbiyasi faqat maktab muhiti bilan chegaralanmaydi. Oilaning roli, mahalliy jamoatchilik, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarning ta'siri ham hisobga olinishi zarur. Oila vatanparvarlik tarbiyasining birinchi va eng muhim muhiti hisoblanadi. Ota-onalar o'z farzandlarini Vatan tarixi, milliy qadriyatlar va an'analar bilan tanishtirish, milliy bayramlarda faol ishtirok etish, tarixiy joylarga sayohat qilish orqali vatanparvarlik hissini shakllantirishi lozim. Shuning uchun maktab va oila hamkorligini kuchaytirishga qaratilgan tizimli dasturlarning ishlab chiqilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat – raqamli texnologiyalarning ikki tomonlama ta'siri masalasi ko'rib chiqildi. Bir tomondan, raqamli vositalar vatanparvarlik tarbiyasini boyitish, o'quvchilarni faollashtirish va ularning qiziqishini oshirishda katta imkoniyatlar yaratdi. Boshqa tomondan, internet muhitidagi salbiy ta'sirlar, begona mafkuralar va qadrlarsizlanish xavfi ham mavjud. Shu sababli o'quvchilarni axborot savodxonligiga o'rgatish, ularda tanqidiy media savodxonligini shakllantirish vatanparvarlik tarbiyasining ajralmas qismi bo'lishi zarur. Muvozanatli yondashuv, ya'ni raqamli vositalarni milliy qadriyatlarga asoslangan pedagogik mazmun bilan to'ldirish optimal natijalarni ta'minlaydi.

Muhokama natijalaridan kelib chiqqan holda shuni ta'kidlash mumkinki, vatanparvarlik tarbiyasi uzluksiz, izchil va tizimli jarayon sifatida tashkil etilishi zarur. O'quvchilarning individual xususiyatlari, yosh xususiyatlari va psixologik holatini hisobga olgan holda differensial yondashuv qo'llash, milliy pedagogik an'analar va zamonaviy innovatsiyalarni uyg'unlashtirish, oila, maktab va jamiyat hamkorligini ta'minlash vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini oshirishning asosiy omillari hisoblanadi.

Muhokamaning yana bir muhim jihati – vatanparvarlik tarbiyasining baholash mezonlari masalasidir. An'anaviy baholash usullari ko'pincha o'quvchilarning bilim darajasini o'lchashga qaratilgan bo'lib, ularning emotsional munosabati, qadriyatlar tizimi va amaliy xatti-harakatlarini to'liq qamrab ololmaydi. Shuning uchun vatanparvarlik tarbiyasini baholashda ko'p mezonli yondashuv qo'llash zarur: bilim komponenti (tarixiy bilimlar, milliy qadriyatlarni bilish), emotsional komponent (Vatanga muhabbat, milliy g'urur hissi), xulq-atvor komponenti (fuqarolik faolligi, jamoaviy faoliyatda ishtirok) va motivatsion komponent

(vatanparvarlik faoliyatiga ichki ehtiyoj) birga baholanishi lozim. Bunday yondashuv vatanparvarlik tarbiyasi jarayonini to'liq va haqqoniy baholashga imkon beradi.

Shu o'rinda aytish mumkinki, vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligi nafaqat o'quv faoliyatida, balki o'quvchilarning kundalik hayotida, jamiyatlardagi tutgan o'rnida va kelajakdagi fuqarolik pozitsiyasida namoyon bo'ladi. Milliy qadriyatlarni chuqur his etgan, Vatan manfaatlarini o'z manfaatidan ustun qo'yadigan, jamiyat taraqqiyotiga faol hissa qo'shadigan shaxslarni tarbiyalash – vatanparvarlik tarbiyasining yakuniy maqsadidir. Bu maqsadga erishish uchun pedagogik fan va amaliyotning doimiy hamkorligi, ilmiy tadqiqotlar natijalarini ta'lim jarayoniga joriy etish va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan unumli foydalanish zarur bo'ladi. Bularning barchasi muhokama jarayonida olingan xulosalar bilan bevosita bog'liq bo'lib, mazkur yo'nalishning zamonaviy ta'limdagi strategik ahamiyatini yanada tasdiqlaydi.

Vatanparvarlik tarbiyasining zamonaviy sharoitdagi ahamiyati haqida gapirganda, globallashuv jarayonining milliy identitetga ta'sirini ham e'tibordan chetda qoldirish mumkin emas. Bugungi kunda turli mamlakatlarning madaniy ta'siri, axborot oqimlarining cheksizligi va kosmopolitizm g'oyalarining tarqalishi o'quvchilarning milliy o'zligini anglashiga ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bois vatanparvarlik tarbiyasi nafaqat o'tmishga hurmat, balki zamonaviy dunyoda milliy manfaatlarni himoya qilishga qodir, global kontekstda raqobatbardosh, shu bilan birga o'z milliy qadriyatlarini asrab-avaylaydigan shaxslarni shakllantirish vazifasini ham bajarishi zarur. Bu esa vatanparvarlik tarbiyasiga yangicha mazmun bag'ishlaydi va uni zamonaviy pedagogikaning strategik yo'nalishiga aylantiradi.

Xulosa. Umumta'lim maktablarida vatanparvarlik tarbiyasi ta'lim-tarbiya jarayonining eng muhim va strategik yo'nalishlaridan biri bo'lib, u o'quvchilarda Vatanga muhabbat, milliy qadriyatlarga hurmat, fuqarolik mas'uliyati va ijtimoiy faollik kabi sifatlarni shakllantirish orqali amalga oshadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, vatanparvarlik tarbiyasi milliy pedagogik an'analar va zamonaviy innovatsion yondashuvlar uyg'un qo'llanganda, tizimli va uzluksiz ravishda tashkil etilganda eng samarali natijalar beradi. Interfaol metodlar, raqamli ta'lim vositalari, loyihaviy faoliyat va darsdan tashqari tadbirlar o'quvchilarning vatanparvarlik kompetensiyasini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Shuningdek, o'qituvchining kasbiy mahorati, oila va maktab hamkorligi, shuningdek, o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda differensial yondashuv qo'llash vatanparvarlik tarbiyasining sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Mazkur izlanishlar vatanparvarlik tarbiyasini zamonaviy pedagogik amaliyotda samarali tashkil etish bo'yicha ilmiy-metodik tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yo'ldoshev, N.X. Vatanparvarlik tarbiyasining pedagogik asoslari. Toshkent: Fan, 2015.
2. Musurmonova, O. Oila ma'naviyati – millat ma'naviyati. Toshkent: O'qituvchi, 2014.

-
-
3. Quronov, M. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
 4. Mavlonova, R. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: Fan, 2020.
 5. Dewey, J. Democracy and Education. New York: Macmillan, 1916.
 6. Lickona, T. Educating for Character: How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility. New York: Bantam Books, 1991.
 7. Kohlberg, L. Essays on Moral Development. San Francisco: Harper & Row, 1984.

CHAQIRUVGA QADAR BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIKNING O'RNI SHAXSNI HARBIY XIZMATGA TAYYORLASH.

Qarshiyev Azamat Raxmonovich

*Nizomiy nomidagi O'zMPU Harbiy ta'lim
fakulteti Uslubiy tayyorgarlik sikl o'qituvchisi.*

Annotatsiya: Ushbu maqola chaqiruvga qadar tayyorgarlikning evolyutsion rivojlanishi va zamonaviy harbiy ta'lim tizimining ahamiyatiga bag'ishlangan. Asrlar orzusi bo'lgan mustaqillikni mustahkamlash jarayonida harbiy mutaxassislarning mas'uliyati juda katta. Mustaqillikdan beri harbiy ta'lim bir necha davrlarni bosib o'tdi. Uning ahamiyati bugungi kunda ham katta ahamiyatga ega ekani tahsinga loyiq.

Kalit so'zlar: Harbiy-vatanparvarlik, chaqiriqqa qadar boshlang'ich tayyorgarlik, Qurolli Kuchlari, harbiy tayyorgarlik, harbiy ta'lim, qurolli kuchlarning tuzilish, xavfsizlik, davlat, burch.

Аннотация: Статья посвящена эволюционному развитию допризывной подготовки и значению современной системы военного образования. Ответственность военных специалистов в деле укрепления независимости, о которой мечтали веками, очень велика. За годы независимости военное образование прошло через несколько этапов. Похвально, что его значение и сегодня велико.

Ключевые слова: Военно-патриотизм, первоначальная подготовка перед призывом, Вооруженные Силы, военная подготовка, военное образование, структура Вооруженных Сил, безопасность, государство, долг.

Yoshlarning chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarligida O'zbekiston Respublikasining «Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to'g'risida»gi Qonuni asosida, «Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik» fani yoshlarni O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari safida xizmat qilishga tayyorlashning tarkibiy qismi bo'lib, o'rta ta'lim muassasalari uchun majburiy o'quv fani hisoblanadi.

O'zbekistondagi chaqiruvga qadar tayyorgarlikning evolyutsion rivojlanishi va zamonaviy harbiy ta'lim tizimining ahamiyatiga bag'ishlangan. Asrlar orzusi bo'lgan mustaqillikni mustahkamlash jarayonida harbiy mutaxassislarning

mas'uliyati juda katta. Mustaqillikdan beri harbiy ta'lim bir necha davrlarni bosib o'tdi. Uning ahamiyati bugungi kunda ham katta ahamiyatga ega ekani tahsinga loyiq.

Chaqiriluvchilarni harbiy xizmatga tayyorlashni tashkil etish, amalga oshirish va natijalarini nazorat qilib borish, «Ñhaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik» fanining o'qitilishini uslubiy jihatdan ta'minlash O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi, shuningdek, ta'lim muassasalari bo'lgan vazirliklar, Davlat qo'mitalari va idoralar tomonidan amalga oshiriladi.

Harbiy xizmatga tayyorlash O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining umumiy rahbarligi ostida o'tkaziladi. Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar, tumanlar, shaharlar hokimliklari chaqiriluvchilarni harbiy xizmatga tayyorlash ishlari moliyalashtirilishi hamda moddiy-texnika jihatidan ta'minlanishini amalga oshiradilar, o'quv-moddiy bazasini barpo etadilar, bunday tayyorgarlikning tashkil etilishi uchun javobgar bo'ladilar.

Chaqiriluvchilar bilan olib boriladigan harbiy xizmatga tayyorgarlik ishlari quyidagilarni qamrab oladi: chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik, chaqiriluvchilarning harbiy-texnika mutaxassisliklari bo'yicha tayyorgarligi, oliy harbiy ta'lim muassasalariga o'qishga kirishga tayyorgarlik, jismoniy tayyorgarlik, davolash-sog'lomlashtirish ishlari, umumta'lim tayyorgarligi, vatanparvarlik ruhida tarbiyalash.

Chaqiriluvchilarning harbiy texnika mutaxassisliklari bo'yicha tayyorgarligi O'zbekiston Respublikasi mudofaasiga ko'maklashuvchi «Vatanparvar» tashkilotining o'quv muassasalarida amalga oshiriladi. Yo'nalish bo'yicha harbiy hisobdagi ixtisosliklarga turdosh o'rta umumta'lim va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarida ta'lim olayotgan chaqiriluvchilar harbiy texnika mutaxassisliklari bo'yicha bevosita shu muassasalarda tayyorgarlikdan o'tadilar. O'zbekiston Respublikasi mudofaasiga ko'maklashuvchi «Vatanparvar» tashkilotining o'quv muassasalarida harbiy texnika mutaxassisliklari bo'yicha tayyorgarlikka o'n yetti yoshga to'lgan, salomatligiga ko'ra, harbiy xizmatga chaqirilishi lozim bo'lgan yoshlar jalb etiladi.

Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlikning o'rni shaxsni harbiy xizmatga tayyorlash, jismoniy va ma'naviy holatini mustahkamlashdan iborat. Istiqbolli yo'llari o'quv dasturlariga yanada chuqurroq integratsiya qilish, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, tadbirlarni kengaytirish va maktab o'quvchilari orasida bo'lgan qiziqishni oshirishni o'z ichiga oladi.

Jismoniy tayyorgarlikni oshirish: umumiy jismoniy tayyorgarlikni rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, o'quvchilarning chidamliligini, tezkorligini va harakat koordinatsiyasini oshiradi.

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi: bu harbiy xizmatning muhimligini tushuntirish, Vatan himoyasiga bo'lgan mas'uliyatni his qilish va milliy g'ururni shakllantirishga yordam beradi.

Shaxsiy fazilatlarni rivojlantirish: qat'iyat, intizom, mas'uliyat, jamoada ishlash qobiliyati kabi muhim shaxsiy fazilatlarni shakllantiradi.

Istiqbolli yo'llari

O'quv dasturlarini zamonaviylashtirish: Yangi o'quv metodlari, zamonaviy texnologiyalar va simulyatorlar qo'llanilishi BChTni yanada samarali qilish imkonini beradi.

Tadbirlarni kengaytirish: Harbiy-amaliy sport turlari, harbiy-vatanparvarlik o'yinlari va «El-yurt umidi» fondi bilan hamkorlikdagi tadbirlar o'tkazish BChTga qiziqishni orttiradi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish: Internet resurslari, mobil ilovalarni joriy etish va virtual o'rgatuvchi platformalarni yaratish o'quvchilarga BChTni qulayroq o'rganish imkonini yaratadi.

Maktab o'quvchilari orasida qiziqishni oshirish: Maktablarda turli tanlovlar, musobaqalar, uniforma kunlari tashkil etish BChTga qiziqishni kuchaytiradi.

Ota-onalar va jamiyatni jalb qilish: Ota-onalar bilan hamkorlikda ochiq muloqotlar tashkil qilish va BChTning ahamiyati haqida tushuntirishlar berish orqali jamiyatni bu jarayonga jalb qilish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Akbaralievich, T. A. (2022). PLANNING OF INITIAL TRAINING IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS BEFORE CONVOCATION. *Confrencea*, 7(7), 86–88. Retrieved from <https://confrencea.org/index.php/confrenceas/article/view/328>
2. Tavakalov Alisher Akbaralievich. (2022). IMPROVING THE EFFECTIVENESS OF LEARNING MILITARY CONCEPTS THROUGH INTERACTIVE METHODS. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 5, 42–48. Retrieved from <http://www.ajird.journalspark.org/index.php/ajird/article/view/104>
3. Agzamov Inom Salimjonovich, & Khurramov Mansur Musurmon Ogli. (2021). ISSUES OF PHYSICAL TRAINING IN THE PROCESS OF MILITARY EDUCATION IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS. *Archive of Conferences*, 25(1), 69-72. Retrieved from <https://conferencepublication.com/index.php/aoc/article/view/1088>)
4. Аъзамов, И. С., & Кочкаров, А. К. (2018). Методика применения интерактивных методов организации при проведении урочных занятий. *Молодой ученый*, (46), 271-274.
5. Umid Karabayevich, R. . (2022). The importance of improving the legal basis of military-professional education. *Confrencea*, 7(7), 89–91. Retrieved from <https://confrencea.org/index.php/confrenceas/article/view/329>
6. Raxmatullayev, U. (2022). Vatanparvarlik tarbiya. *Development of pedagogical technologies in modern sciences*, 1(2), 65-69. <https://econferences.ru/index.php/dptms/article/view/451>
7. THE CONTENT AND CHARACTER OF WARS AND MILITARY ART IN DIFFERENT PERIODS OF HUMAN HISTORY. (2024). *International Global Conference*, 1(2), 90-94. <http://interconference.org/index.php/ims/article/view/54>
8. Rakhmatullaev Umid Karabayevich, Xolmonov Mansur Narzullayevich. (2023). THE ESSENCE AND IMPORTANCE OF STRATEGIC COMPETENCE IN TRAINING STUDENTS OF FUTURE TEACHERS OF PRE-CONTRACTION MILITARY EDUCATION. *Journal of Advanced Zoology*, 44(S2), 4523–4536. <https://doi.org/10.53555/jaz.v44iS2.2041>

TA'LIM MUASSASALARIDA TARBIYA JARAYONI SAMARADORLOGINING ASOSIY PSIXOLOGIK SHART- SHAROITLARI

Jumayev Furqat Shodmonovich

Buxoro davlat pedagogika instituti

Harbiy ta'lim fakulteti umumqo'shin tayyorgarlik sikli dotsenti

Annotatsiya. Mazkur maqolada ijtimoiy resurslarning eng asosiy indikatorlaridan va shaxs xulq-atvorining asosi hisoblangan tarbiya va uning sifat, xususiyat va fazilatlarini shakllantirish masalasi nazariy va amaliy jihatdan o'rganilgan.

Tayanch tushunchalar: sifat, xususiyat, fazilat, axloq, tarbiya, g'oya, mafkura, yondashuv, ijtimoiy-psixologik omil, tahdid, illat.

Аннотация: В данной статье теоретически и практически исследуется образование, считающееся одним из основных показателей социальных ресурсов и основой поведения личности, формирование его качества, характеристик и качеств.

Основные понятия: качество, особенность, качество, нравственность, воспитание, идея, идеология, подход, социально-психологический фактор, угроза, порок.

Annotation: In this article, education, which is considered one of the main indicators of social resources and the basis of personal behavior, and the formation of its quality, characteristics and qualities, is studied theoretically and practically.

Basic concepts:

quality, feature, quality, morality, education, idea, ideology, approach, socio-psychological factor, threat, vice.

Tarixga nazar solsak, yer yuzida inson paydo bo'libdiki, o'z og'irini yengillatish uchun tinimsiz izlanadi, o'qiydi, o'rganadi va nimalarnidir yaratadi. Aynan shu harakat tufayli inson psixikasi doim taraqqiyot etib boradi. Qolaversa shu yo'l bilan ham o'zi yuksalib boradi, ham o'z bilganlarini o'zgalarga o'rgatish orqali insoniyat tamaddunining yuksalishiga o'z hissasini qo'shib boradi. Barcha xalqlarda, ajdodlar va avlodlar o'rtasidagi vorislik ta'minlanadi. Yana tarixga nazar solsak, ilk muloqot va munosabatga kirishish va avlodlarga meroslarni qoldirish, ya'ni ijtimoiy xotirotdagi ijtimoiy bilimlarni shakllanish yo'lidagi qadimiy belgi-rasmlar orqali o'z fikrini ifodalagan kromonyon odami bilan hozirgi fan-texnika samarasi bo'lgan internet orqali axborot almashishgacha bo'lgan tarixiy taraqqiyot buning yaqqol isbotidir. Bu yutuqlarning zamirida shak-shubhasiz inson uning intilishlari, qiziqishlari, shuningdek, u bilan birga birga bo'lgan atrofidagi kishilarning qo'llab-quvvatlashi, yaqinlarining ishonchi muhim o'rin tutadi. Ijtimoiy-iqtisodiy fanlarda inson, uning bilimi, so'g'ligi ishchanligi, malakasi kabilar inson kapitali deyilsa, uning atrofidagi yaqinlari bilan munosabati, hamkorligi, ishonch, umumiy qiziqishlar oqibatida yuzaga keluvchi ijobiy munosabatlar va samara, o'zaro yordam va qo'llab-quvvatlash kabilar ijtimoiy capital va inson resurslarini ning tarkibiy qismlarini tashkil etadi. Biz tadqiqotimizda ta'limning globallashtirishida inson resurslarini birlashtirish, ya'ni ta'lim samaradorligidagi eng asosiy omillardan biri bo'lgan tarbiya masalasiga to'xtalmoqchimiz. Bugungi yangi davr, globallashtirish davri, ta'lim samaradorligini oshirishda inson omili, inson kapitali va inson resurslarini tadqiq qilishda, har

tomonlarni yondashuvlar mavjud. Biz mazkur masalada ta'limni rivojlantirishda ijobiy inson resurslaridan biri hisoblangan tarbiya masalasini ko'rib chiqmoqchimiz. Mazkur resurs barcha millatlarni kelajagi va taraqqiyoti uchun eng dolzarb inson resurslaridan biri hisoblanadi[1]. Aynan mazkur tarbiya resursini atroflicha tadqiq qilmasdan turib uni rivojlantirish mushkul kechadi. Butun dunyoda virtuallashish kuchayib, mutatsiyalashib borayotgan bir vaqtda isonlardagi tarbiya resursini o'rganish va uning zamonaviy indikatorlarini aniqlab, amaliyotga tatbiq etish eng ustuvor masalardan biri bo'lishi kerak. Bugungi zamon va makon shaxsning eng asosiy resurslaridan biri bo'lgan tarbiya masalasiga, yangicha talablarni qo'yayotgani biz soha vakillarini doim diqqat markazimizda bo'lishiligi lozim. Zero, shiddati virtuallashish jarayoni kuchaytgan bir davrda ta'lim-tarbiya masalasiga aniq, ilmiy asoslanga, qat'iy talablar bilan yondashish juda muhim pedagogik-psixologik omillardan biri hisoblanadi [2]. Tadqiqotlarimiz globallashuv davrida shaxsning ijtimoiy voqelikka ijtimoiylashuvdagi eng asosiy resurslaridan biri bo'lgan tarbiya masalasi ham shaxsning kamoloti, ham ta'limni rivojlantirish uchun eng asosiy masalalardan biridir. Hozirgi kunda barcha xalqlar uchun ham barkamol shaxsning ijobiy fazilatlarini shakllantirish masalasi har qachongidanda muhim ahamiyatga egaligi bizga ma'lum. Sababi, globallashuv jaddalashgan sari odamlarda marginalizm (ijtimoiy begonalashuv, ijtimoiy yakkalanish), e'tiborsizlik, loqaydlik, beparvolik, ishtiyoqsizlik kabi xususiyatlar ortib bormoqda. Mazkur holat sotsiumning ijtimoiy-ma'naviy muhitini beqarorlashuvini yuzaga keltiradi. Shu sababi bugungi kunda yoshlarda asosiy resurslardan biri bo'lgan tarbiya masalasini ijtimoiy-psixologik omillari va barkamol shaxs tarbiyasidagi asosiy yo'nalishlarni belgilab olish, ularning ustuvor indikatorlarini ishlab chiqish juda zarur hisoblanadi. Yoshlarda tarbiyaning ijobiy fazilatlarini shakllanishining ijtimoiy-psixologik-omillarida ularning aniq belgilab olingan ma'naviy-axloqiy sifatlar va fazilatlarini ma'naviy indikator sifatida tahlil qilish juda muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bu esa tarbiya isharidagi profilaktika ishlarini maqsadli va manzilli tashkil qilishdagi psixologik-pedagogik texnologiyalarni qo'llash bilan bog'liq masalalarni ham o'z ichiga oladi. Jumladan, bu yo'nalishda dastlab tarbiyaviy maqsadni belgilash bosqichida tadbirlarni tashkil etish va o'tkazishga mas'ul shaxsning vazifasi ta'lim muassasasi jamoasi imkoniyatlarini yagona g'oyaga yo'naltirish, mavjud pedagogik-psixologik shart sharoitlardan unumli foydalanish chora-tadbirlarini belgilash, tarbiyalanuvchilarning muayyan ta'sir tizimini qabul qilishga tayyorgarlik darajasiga tashhis qo'yishdan iboratdir. XXI asrda tarbiyaning idealistik, pragmatik, realistik, antropotsentristik, erkin tarbiya, gumanistik va texnokratik modellariga amal qilinmoqda. Mazkur tizimni amalga oshirishda ushbu modellarning ijobiy jihatlari milliy tarbiya xususiyatlari bilan uyg'unlashtiriladi. Bugungi kunda yoshlar tarbiyasini milliy va zamonaviy asosda ilmiy-texnologik isloh qilish borasida olib borilayotgan ishlar uni bugungi kun ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda ilmiy asoslangan tayanch kompetensiyalar, fazilatlar asosida shakllantirishni talab etmoqda. Tarbiyaga yangicha, tizimli yondashuv, bolada tayanch fazilatlarini kafolatli shakllantirishda uning psixologik mexanizmlarini

o'rganish, mazkur masalada oila, maktabgacha ta'lim, umumiy o'rta, o'rta maxsus kasb-hunar, oliy ta'lim muassasalari, mahallalarning ijtimoiy-pedagogik imkoniyatlarini to'liq yuzaga chiqarishni va ular orasida ilmiy-metodik uzviylikni yangi darajaga ko'tarishni taqozo etadi. Kuzatishlarimiz shuni ko'rsatmoqdaki, aksariyat insonlarda Vatanga sadoqat, burch va mas'uliyat, tashabbuskorlik va boshqa fazilatlar ularning ongida nazariy tushunchalar sifatida qolib ketgani holda uning tabiatida amaliy odatlarga aylanmayapti. Buning oqibatida ularning ushbu fazilatlar haqidagi so'zlari bilan amallari orasida tafovut namoyon bo'lmoqda, bu esa har yili mustaqil hayotga kirib kelayotgan yigit qizlarning hayotda o'z o'rinlarini topishlarida bir qator muammolarni yuzaga keltirmoqda. Ayrim o'quvchi-yoshlarda yuksak maqsadlarning shakllanmaganligi, o'zini o'zi o'qishga safarbar qilish, iroda, matonat, tirishqoqlik, harakat fazilatlarini yetarli rivojlanmaganligi ta'lim sifatiga ham zarar ko'rsatmoqda. Xar bir xalq o'zining yoshlarida tarbiya va milliy tarbiya resurslariga alohida e'tibor qaratadi. Biz tadqiqotimizda yoshlarda asosiy ijobiy resurslardan biri bo'lgan milliy tarbiya shakllanishining ijtimoiy-psixologik omillari tadqiq qilishda milliy tarbiyaning manbalarini o'rganish muhim jarayondir deb hisoblaymiz.

Bizningcha, milliy tarbiyaning manbai - milliylikdir. «Millat», «milliylik», «milliy g'urur», «milliy odob», «millatlararo muloqat madaniyati» tushunchalarining o'zagini arabcha «mil» so'zi tashkil qiladi. Bu so'z arabchada «o'zak», «tub mohiyat», «negiz» ma'nolarini anglatadi. «Millat» so'zi esa bir necha ma'noni; 1) din: mazhab; 2) ummat: bir mazhabga mansub aholi; 3) xalq ma'nolarini anglatadi. «Millat», «milliylik» tushunchalarining talqini bilan tanishar ekanmiz, ularning g'arbona va sharqona tarzlari bor ekanligini ko'ramiz. Aniqrog'i, g'arbiy talqin xristian, sharqiy talqin esa islomiy o'zaklarga borib tutashadi. Ya'ni Ovrupo xalqlari tillariga «millat» tushunchasi lotincha «natio» - qabila, xalq sifatida xristian dini bilan birga kirib kelgan bo'lsa, Osiyoga esa Islom ta'limoti orqali yuqoridagi uch xil ma'noda kirib kelib, singdi. «Tarbiya» so'zi esa «milliy tarbiya» tushunchasining tarkibiy qismi bo'lganligi tufayli bu tushunchaga ham yangicha yondoshgan holda, xolis ilmiy-pedagogik psixologik ta'rif berish juda muhim sanaladi. Arabcha «tarbiya», «tarbiyat» so'zlari 1) parvarish qilmoq; ta'lim bermoq; o'rgatish; odob o'rgatish; 2) navozish, mehribonlik ko'rsatish: ko'z-quloq bo'lish; himoya qilish kabi ko'pqirrali mazmunga ega. «Tarbiyachi» so'zi esa shu ko'pqirrali tarbiyaviy faoliyatni amalga oshiruvchidir. Demak, milliy tarbiyaning lug'aviy ma'nosini «yosh avlodlarni o'z xalqiga xos milliy fazilatlar namunasida shakllantirish, ta'lim bermoq» sifatida aniqlash mumkin. Ta'lim va tarbiya davlat tomonidan amalga oshirilgan ekan, o'z mamlakatining iqtisodiy, ma'naviy, tarbiyaviy va mafkuraviy ehtiyojlarini qondirishga yo'naltirildi. Mustaqil O'zbekistonda ta'lim va tarbiyaning milliy asosga qurilishining eng oliy kafolati uning Konstitutsiyasida himoyaga olindi. Konstitutsiyaning mohiyati ochiqlik, hamkorlik, milliy madaniyatlar ravnaqi, millatlararo inoqlik ruhiga ega. O'zbekistonda milliy madaniyatlarni tiklash, ravnaq toptirish yo'lida milliy madaniy markazlar tashkil etilib, ularning faoliyati matbuot, radio va televideniya keng yoritilishi milliy qadriyatlarni tiklash, boyitish orqali

umumfuqaroviy va umuminsoniy totuvlikka erishish yo‘li tanlaganini ko‘rsatdi. Chunki ”o‘zbek milliy madaniyati, tili an‘analarini haqqoniy ravishda tiklash va rivojlantirish aholining boshqa milliy guruhlaridagi mana shunday jarayonlar hisobiga bo‘lmasligi” davlat tomonidan kafolatlandi. Qaysi bir jamiyatda ijtimoiy islohot zarurati yuzaga kelsa, o‘sha jamiyatda maktabga, tarbiyaga e’tibor keskin kuchayib, tarbiyani, jamiyatni takomillashtirishning bosh vositasi deb tan olina boshlanadi. Tarix bu kabi misollarga boy. Ana shu nuqtai-nazardan Yangi O‘zbekiston maktablari qarshisida turgan vazifa dolzarb va murakkabdir. Chunki endilikda ular o‘z xalqining eng go‘zal fazilatlaridan bo‘lgan milliy g‘urur, millatlararo muloqot madaniyati, O‘zbekiston vatanparvarligi, milliy odob, sof vijdonni o‘ziga mayoq qilib olib, Yangi O‘zbekiston sharafiga xizmat qila oluvchi o‘g‘il-qizlarning yangi avlodini tarbiyalab yetishtirishi kerak. Bu ijtimoiy buyurtma oila, bolalar bog‘chalari, maktab, mahalla, turar joylarda, maktabdan tashqari muassasalarda hamkorlikda olib boriluvchi milliy tarbiya jarayonini ilmiy nazariy tadqiq qilishni taqozo qiladi[3].

“Milliy tarbiya” tushunchasi ko‘p qirrali bo‘lib, uning: milliy qadriyatlar asosida olib boriluvchi maqsadga yo‘naltirilgan tarbiyaviy faoliyat; umuminsoniy tarbiyaning har bir xalqqa xos va mos betakror shakli; xalq va uning madaniyatini saqlab qolish, tiklash va rivojlantirish (YUNESKO tamoyili) vositasi; ta’limga oid siyosatning maqsad, vazifa va tamoyillarining tarkibiy qismi; turli millatlar bolalarini har tomonlama rivojlantirish jarayonining xususiy, ma’naviy manbai; o‘quvchilarni axloqiy, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, go‘zallik, iqtisodiy, ekologiya va boshqa yo‘nalishlarda tarbiyalashning bosh tamoyili; millatlararo muloqot madaniyatini tarbiyalash va buning natijasida umumfuqaroviy totuvlikka erishishining insonparvarona yo‘li va vositasi; ijtimoiy va maktab tarbiyalari uyg‘unligining pedagogik sharti; insoniyatni umumbashariy uyg‘unlikka olib borishning pedagogik yechimi; ijtimoiy-ma’naviy jabhada milliy xavfsizlikni ta’minlashning strategik ob’ekti va vositasi; etnopsixologik nuqtai-nazardan, o‘quvchilarda milliy (avto va getero) stereotiplarni maqsadga muvofiq ravishda shakllantirish, rivojlantirish jarayoni ekanligi aniqlandi. Yuqoridagi ta’riflardan kelib chiqib, aytish mumkin-ki, milliy tarbiya tizimi – bu har bir xalqning o‘ziga xos milliy xarakteri, axloq qoidalariga va taraqqiyotining tarbiyaviy talablariga asoslanib, yangi kompetensiyalarga ega avlodlarni yetishtirishning pedagogik jarayonidir. Milliy tarbiya ilmiy-pedagogik atama sifatida kam o‘rganilganiga qaramasdan u har bir xalq bilan azaldan birga, mavjud edi. Chunki har bir xalqning tarixi – uning o‘zligiga, xalqchil madaniyatiga asoslangan tarbiyaning tarixidir.

FODALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Quronov M. Milliy tarbiya. Monografiya. T.: 2004. B.210
2. Jabborov X.X.. Психологические особенности идеологического влияния “массовой культуры” на человеческий разум. СОЦИАЛЬНЫЙ ПСИХОЛОГ журнал для психологов. Основан в 2000 году в Ярославль. 2016 №2 (32). -С. 56-66.
3. Shodmonovich, J. F. (2023). Harbiy xizmatchilarni axloqiy-psixologik tayyorlash. ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali, 3(4), 18-22.

4. Shodmonovich, D. F. (2023). Methods for studying the psychological characteristics of sergeants of the ministry of defense.

5. Жумаев, Ф. Ш. (2021). Национальные чувства как фактор формирования молодежи на уроках военного образования. *Вестник науки и образования*, (16-2 (119)), 94-97.

6. Жумаев, Ф. Ш. (2020). Перспективные направления внедрения современных информационных технологий в систему военного образования. *Вестник магистратуры*, (3-1 (102)), 20-22.

CHAQIRUVGA QADAR BOSHLANG‘INCH TAYYORGARLIK FANI MASHG‘ULOTLARINI TASHKILLASHDA INOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNI QO‘LLASH.

Jumayev Furqat Shodmonovich

*Buxoro davlat pedagogika instituti Harbiy ta‘lim fakulteti
umumqo‘shin tayyorgarlik sikli dotsenti*

Hakimov Navro‘zbek Laziz o‘g‘li

*Buxoro davlat pedagogika instituti
Harbiy ta‘lim fakulteti 1-bosqich talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada chaqiruvga qadar boshlang‘ich tayyorgarlik fanidan mashg‘ulotlarni tashkillashda mashg‘ulotda pedagogik texnologiya qo‘llash usullari, o‘tkazish joyi, davomiyligi, Chaqiruvga qadar boshlang‘ich tayyorgarlik rahbarining roli va pedagogik texnologiya va pedagog maxoratiga oid bilim, tajriba va intiraktiv metodlar o‘quvchi yoshlarni bilimli, yetuk malakaga ega bo‘lishlarini nazarda tutadi.*

Kalit so‘zlar: *Metod, intiraktiv, dars, harbiy rahbar, o‘quvchi, predmet, texnologik- xarita, forma, vosita, usul, nazorat, baxolash, Tarmoqlar, Inter faol usullar Sinkveyn usuli, Innovatsion, aqliy hujum.*

Аннотация: *В данной статье рассмотрены методы использования педагогических технологий в обучении при организации обучения по предмету допрофессиональной подготовки, место и продолжительность, роль руководителя допрофессиональной подготовки, а также знания и опыт педагогической технологии и педагогические навыки и интерактивные методы дают учащимся знания и зрелые навыки.*

Ключевые слова: *Метод, интерактив, урок, военачальник, ученик, предмет, технологическая карта, форма, инструмент, метод, контроль, оценка, Сети, Интерактивные методы, Метод Синквейна, Инновационный, мозговой штурм.*

Ta‘lim tizimini tashkil etishning samarali mexanizmlarini joriy etish o‘zida kelayotgan yosh avlodni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash hamda ma‘naviy-axloqiy va intellektual rivojlantirishini sifat jihatdan yangi darajaga ko‘tarishning eng muhim sharti hisoblanadi, shuningdek, o‘quv-tarbiya jarayonida ta‘limning innovatsion shakllari va usullarini qo‘llashga ko‘maklashadi. Har qanday o‘quv yurtidagi o‘qitish jarayonini asosini o‘quv ishlari tashkil etadi.

O'qitishning sifati o'quv jarayonini tashkillash, mashg'ulotlar o'tkazishning shakllariga bog'liq buladi.

Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik fanidan mashg'ulotlarni tashkillashda mashg'ulot shakli o'quvchilar tarkibini, o'tkazish joyi, davomiyligi, Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik rahbarining roli va boshqalarni nazarda tutadi. Mashg'ulot shakli Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarligi dasturida belgilangan bo'lib, uni o'zgartirish mumkin emas.

"Metod" — yunoncha "metodos" - "yo'l" degan so'zdan olingan bo'lib, u tadqiq qilish ma'nosini anglatadi. Ta'lim metodi ta'lim jarayonida harbiy rahbar va o'quvchilarning aniq maqsadga erishishiga qaratilgan birgalikdagi faoliyatdir.

Hozirgi kunda ta'lim jarayonida inovatsion pedagogik texnologiyalarni o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan kunga kuchayib bormoqda. Shuningdek ta'lim muassasalarida Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik fani mashg'ulotlarini tashkillashda Innovatsion texnologiyalarning o'rni va ro'li benihoya kattadir. Pedagogik texnologiya va pedagog maxoratiga oid bilim, tajriba va interaktiv metodlar o'quvchi yoshlarni bilimli, yetuk malakaga ega bo'lishlarini ta'minlaydi.

Innovatsiya (inglizcha innavation)-yangilik kiritish, yangilikdir. Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda Harbiy rahbar va o'quvchilar faoliyatiga yangilik, o'zgarishlar kiritish bo'lib, uni amalga oshirishda asosan interaktiv metodlardan to'liq foydalaniladi. Interaktiv metodlar-bu jamoa bo'lib fikrlash deb yuritiladi, ya'ni pedagogik ta'sir etish usullari bo'lib ta'lim mazmunining tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu metodlarning o'ziga xosligi shundaki, ular faqat pedagog va o'quvchi-talabalarning birgalikda faoliyat ko'rsatishi orqali amalga oshiriladi.

Bunday pedagogik hamkorlik jarayoni o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ularga quyidagilar kiradi:

- O'quvchilarni dars davomida befarq bo'lmaslikka, mustaqil fikrlash, ijod etish va izlanishga majbur etishi;

- O'quvchilarni o'quv jarayonida bilimga bo'lgan qiziqishlarini doimiy ravishda bo'lishini ta'minlashi;

- O'quvchilarni bilimga bo'lgan qiziqishini mustaqil ravishda har-bir masalaga ijodiy yondashgan xolda kuchaytirishi;

- Harbiy rahbar va o'quvchilarni hamisha hamkorlikdagi faoliyatini tashkillanishi.

O'quvchi-talabalar mustaqil fikrlay olsalar, ijobiy ishlay olsalar, izlansalar, tahlil eta olsalar, o'zlari xulosa qila olsalar, o'zlariga, guruhga, gurug esa ularga baxo bera olsa, harbiy rahbar esa ularning bunday faoliyatlari uchun imkoniyat va sharoit yarata olsa, bizning fikrimizcha anashu o'qitish jarayonining asosi hisoblanadi. Har bir dars, mavzu, o'quv predmetining o'ziga xos texnologiyasi bor, ya'ni o'quv jarayonidagi pedagogik texnologiya bu yakka tartibdagi jarayon bo'lib, u o'quvchi-talabaning ehtiyojidan kelib chiqqa xolda bir maqsadga yo'naltirilgan, oldindan loyihalashtirilgan va kafolatlangan natija berishiga qaratilgan pedagogik jarayondir.

O'qituvchi va o'quvchi talabani maqsaddan natijaga erishishida qanday texnologiyani tanlashlari ular ixtiyorida, chunki har ikkala tamonning asosiy maqsadi aniq: natijaga erishishga qaratilgan, bunda o'quvchilarni bilim saviyasi, guruh xarakteri, sharoitga qarab ishlatiladigan texnologiya tanlanadi, masalan, natijaga erishish uchun balkim kompyuter bilan ishlash lozimdir, balkim film, tarqatma material, chizma va plakatlari, turli adabiyotlar, axborot texnologiyasi kerak bo'ladi, bular o'qituvchi va o'quvchi-talabaga bog'liq.

Shu bilan bir qatorda o'qitish jarayonini oldindan loyihalashtirish zarur, bu jarayonda o'qituvchi o'quv predmetining o'ziga xos tamonini o'quvchining imkoniyati va ehtiyojini hamda hamkorlikdagi faoliyatini tashkil eta olishini hisobga olishi kerak, shundagina, kerakli kafolatlangan natijaga erishish mumkin. Qisqa qilib aytganda o'quvchi talabani ta'limning markaziga olib chiqishi kerak. O'qituvchi tomonidan har bir darsni yaxlit xolatda ko'ra bilish va uni tasavvur etish uchun bo'lajak dars jarayonini loyihalashtirib olishi zarur. Bunda o'qituvchiga u tomonidan bo'lajak darsni texnologik xaritasini tuzib olishi katta ahamiyatga egadir. Chunki darsning texnologik xaritasi har bir mavzu, har bir dars uchun o'qitilayotgan predmet, fanning xususiyatidan, o'quvchi talabalarning imkoniyati va ehtiyojidan kelib chiqqan xolda tuziladi.

Texnologik xarita mavzu maqsad va vazifalar talabalarga mavzuning mohiyati, ahamiyati, asoslari va tartibini tushuntirish. O'quv jarayonining mazmuni O'quv jarayonini amalga oshirish texnologiyasi Metod: Forma, Vosita, Usul, Nazorat, Baxolash: Kutiladigan natijalar O'qituvchining erishgan yutuqi. O'quvchining mavzu yuzasidan olgan bilimi. Kelgusi rejalar O'qituvchi: Yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llay bilish maxoratini oshirish. O'quvchi talaba: Mustaqil fikr yuritishni o'rganish.

Harbiy rahbartomondan o'zi o'qiyotgan fanning har bir mavzusi, har bir dars mashg'uloti bo'yicha tuzilgan yuqoridagi kabi texnologik karta unga fani, predmetini yaxlit xolda tasavvur etib yondashishga, tushunishga, yaxlit o'quv jarayonining boshlanishi, maqsadidan tarqatib, erishiladigan natijasiga ko'ra olishiga yordam beradi. Ayniqsa texnologik kartani o'quvchi talabani imkoniyati, ehtiyojidan kelib chiqqan xolda tuzilishi uni shaxs sifatida ta'limning markaziga olib chiqishga olib keladi. Bu esa o'qitishning samaradorligini oshirishga imkon yaratadi.

O'qitish jarayonida o'quvchi talabalarga shaxs sifatida qaralishi, turli pedagogik texnologiyalar hamda zamonaviy metodlarni qo'llanilishi ularni mustaqil, erkin fikrlashga, izlanishga, har bir masalaga ijodiy yondashish, ma'suliyatni sezish, ilmiy tadqiqot ishlarini olib borish, tahlil qilish ilmiy adabiyotlardan unimli foydalanishga, eng asosiysi, o'qishga, fanga, pedagogika va o'zi tanlagan kasbiga bo'lgan qiziqishlarni kuchaytiradi.⁴

Bunday natijaga erishish amaliyotda o'quv jarayonida innovatsion va axborot texnologiyalarini qo'llashni taqozo etadi. Ular juda xilma-xildir. Biz ulardan bazilari xaqida to'xtalib o'tamiz va ularni o'tkazish tartibi xaqida qo'llama

⁴ <https://multiurok.ru/files/innovatsion-texnologiyalar-yordamida-talim-samarad.html>.

beramiz. Ushbu metodik qo'llanmada keltirilgan zamonaviy metodlar, yoki o'qitishning samarasini oshirishga yordam beruvchi texnologik treninglar o'quvchi talabalarda mantiqiy, aqliy, ijodiy, tanqidiy, mustaqil fikrlashni shakllantirishga, qobiliyatlarini rivojlantirishga, raqobatbardosh, yetuk mutaxassisga kerakli bo'lgan kasbiy fazilatlarni tarbiyalashga yordam beradi. Ushbu metodik qo'llanmadan foydalanuvchilar o'quv jarayonini tashkil etish uchun xavola etilgan texnologik inovatsion metod va usullar quidagilar.

“Tarmoqlar” metodi- o'quvchilarni mantiqiy fikrlash, umumiy fikr doirasini kengaytirish, mustaqil ravishda adabiyotlardan foydalanishni o'rgatishga qaratilgan.

Ushbu metodik qo'llanmadan foydalanuvchilar o'quv jarayonini tashkil etish uchun xavola etilgan texnologik treninglarni xuddi shu tartibda, o'tkazishlari shart emas, har qaysi o'qituvchi bu treninglarni umumiy shaklini olgan holda o'zlarining dars texnologiyalarini yaratishlari, berilgan treninglarni to'liq yoki ularning bazi bir bosqichlari, elementlarini ishlatishlari mumkin.

Biz quyida o'qitish jarayonida qo'llash mumkin bo'lgan bazi bir treninglarga tavsifnoma berib, bazilarini o'tkazish tartibi to'g'risida metodik tavsiyanoma berib o'tamiz.

“ 3x4” metodi- o'quvchi talabalarni erkin fikrlashi, keng doirada turli g'oyalarni bera olishi, ta'lim jarayonida yakka, kichik guruh xolda tahlil etib, xulosa chiqara olishi, ta'rif bera olishiga qaratilgan.

Interfaol usullar

Sinkveyn usuli. Sinkveyn - fransuz tilida «5 qator» ma'nosini bildiradi. **Sinkveyn-** ma'lumotlarni sintezlash (bir butunga keltirish)ga yordam beradigan qofiyalanmagan she'r bo'lib, unda o'rganilayotgan tushuncha(hodisa, voqea, mavzu) to'g'risidagi axborot yig'ilgan holda, o'quvchi so'zi bilan turli variantlarda va turli nuqtai nazar orqali ifodalanadi. Sinkveyn tuzish- murakkab g'oya, sezgi va hissiyotlarni bir nechagina so'zlar bilan ifodalash uchun muhim bo'lgan malakadir. Sinkveyn tuzish jarayoni mavzuni yaxshiroq anglashga yordam beradi.

Klaster usuli. Klasterlarga ajratish- o'quvchilarga biror-bir mavzu to'g'risida erkin va ochiq tarzda fikr yuritishga yordam beradigan pedagogik strategiyadir. Bu usul ko'p variantli fikrlashni o'rganilayotgan tushuncha (hodisa, voqea)lar o'rtasida aloqa o'rnatish malakalarini rivojlantiradi. «Klaster» so'zi g'ujm, bog'lam ma'nosini anglatadi. Klasterlarga ajratishni da'vat, anglash va mulohaza qilish bosqichlaridagi fikrlashni rag'batlantirish uchun qo'llash mumkin. U asosan yangi fikrlarni uyg'otish, mavjud bilimlarga yetib borish strategiyasi bo'lib, muayyan mavzu bo'yicha yangicha fikr yuritishga chorlaydi. Klasterlar tuzishdan yangi mavzuni mukammal o'rganmasdan oldin foydalanish maqsadga muvofikdir.

Klaster tuzish ketma-ketligi: Katta varog' qog'ozning o'rtasiga yoki sinf doskasiga yoxud yozish uchun foydalanish mumkin bo'lgan sathga «kalit» so'z yoki gap yoziladi; Shu mavzuga tegishli deb hisoblangan va xayolga kelgan so'z va gaplar yoziladi; Fikrlar paydo bo'lganda va ularni yozganda fikrlar o'rtasida mumkin bo'lgan bog'lanishlarni belgilash; Fikrlar tugamaguncha yoki vaqt tamom

bo'lgunicha xayolga kelgan barcha fikrlar yozilaveradi; Keltirilgan so'z va fikrlar mazmuni va yaqinligiga qarab toifalarga ajratib chiqiladi. Katta varog` qog`ozning o'rtasiga yoki sinf doskasiga yoxud yozish uchun foydalanish mumkin bo'lgan sathga «kalit» so'z yoki gap yoziladi; Shu mavzuga tegishli deb hisoblangan va xayolga kelgan so'z va gaplar yoziladi; Fikrlar paydo bo'lganda va ularni yozganda fikrlar o'rtasida mumkin bo'lgan bog'lanishlarni belgilash; Fikrlar tugamaguncha yoki vaqt tamom bo'lgunicha xayolga kelgan barcha fikrlar yozilaveradi; Keltirilgan so'z va fikrlar mazmuni va yaqinligiga qarab toifalarga ajratib chiqiladi.

Insert usuli. Insert usuli tushunishni kuzatish vositasidir. Insert- bu o'quv jarayonida o'z anglashini faol kuzatish uchun o'quvchilarga imkoniyat beradigan kuchli vositadir, chunki shunday hollar borki, odam matnni oxirigacha o'qib, u yerda nima yozilganligini eslab qololmasligi mumkin. Bu esa odam nima o'qiyotganini tushunmay, o'qish jarayonida faol bo'lishga qatnashmaydigan va o'z anglashini kuzatmaydigan hollarning misolidir. Insert- bu matn bilan ishlaganda faollikni qo'llab- quvvatlash uchun kuchli vositadir. O'quvchi matn bilan ishlayotganda bir qator belgilarni qo'yib boradi, ular esa quyidagi ma'nolarni bildiradi: V - bilganlarimni tasdiqlaydi + - yangi axborot - - bilganlarimga zid keladi ? - meni o'ylantirib qo'ydi [5-6].

Aqliy hujum (Breynstorming). **Aqliy hujum** - g'oyalarni generatsiya qilish usuli. Bu metodning mohiyati jamoa hamkorligi asosida muammoni yechish jarayonlarini vaqt o'yicha bir qancha bosqichlarga (g'oyalarni generatsiyalash, ularni tanqidiy va konstruktiv holatda ishlab chiqish) ajratishdan iborat. «Aqliy hujum»dan maqsadli foydalanish o'quvchilarning ijodiy va nostandart tafakkurlashini rivojlantiradi. Usulni qo'llash uchun dastlab yig'ilgan guruh odiga muammo quyiladi. Bu muammoni yechimiga oid munozarada barcha o'quvchilar ishtirok etadilar va o'z fikrlarini bildiradilar. Bunda bahslashuvchilarga miyaga qanday fikr quyilib kelsa, uni tanqidsiz va asoslamay erkin, «tilga nima kelsa» aytish imkoniyati beriladi. Dastlabki bosqichda hech kimni o'zga kishi g'oyalariga «hujum» qilishi yoki baholashiga haqqi yo'q. «Aqliy hujum yo'li bilan qisqa daqiqalarda o'nlab g'oyalarni yuzaga chiqish imkoniyatlari mavjud bo'ladi

Aqliy hujumning qoidalari: Fikr va g'oyalar hech qanday cheklanmagan holda iloji boricha qattiqroq aytilishi lozim; Bildirilgan fikr va g'oyalar takliflar berish to'xtatilmaguncha muhokama qilinmaydi, baholanmaydi; Bildirilgan har qanday g'oya va fikrlar hisobga olinadi; Qancha ko'p g'oya va fikrlar bildirilsa shuncha yaxshi; Fantastik, qo'qqisdan miyada paydo bo'lgan fikrlar ham muhim; Bildirilgan fikr yoki g'oyalar u yoki bu ishtirokchiliki, deb ajratilmaydi, ular muallifsizdir; Bildirilgan g'oya va fikrlarni to'ldirish va yanada kengaytirish mumkin; Barcha aytilgan takliflar yozib boriladi; Takliflarni bildirish uchun vaqt aniq belgilanadi. Fikr yoki g'oyalarning ma'qulini tanlash alohida «tanqidchilar» yoki guruhning norasmiy liderlari tomonidan amalga oshiriladi

B-B-B (bilamiz, bilishni xoxlaymiz, bildik) jadvali. Innovatsion usullardan biri bu B-B-B (bilamiz, bilishni xoxlaymiz, bildik) jadvali bilan ishlashdir. "B-B-

B- (bilamiz, bilishni xoxlaymiz, bildik) usuli mashg'ulot jarayonida matnni tushunishni kuzatishdagi grafik tashkilotchi hisoblanadi" [8-9].

Venn diagrammasi . Venn diagrammasi bir-birini kesadigan ikki yoki undan ko'p doiralarda ko'riladi, ular o'rtasida yozish uchun yetarli joy qolishi kerak. U g'oyalarni zidlash uchun ishlatilishi yoki ularning umumiy xususiyatlarini (nimada ular kesishadi) ko'rsatishi kerak [8-9].

Inter faol usullar orqali ta'lim samaradorligi oshadi, Harbiy rahbar va o'quvchi o'rtasida o'zaro hamkorlik; talabalarda erkin ijodiy fikrlash ko'nikmalari rivojlanafi va shaklladi. Bu innavation yondashuvda o'quvchi shaxsi ta'limda markaziy figuraga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

[1]. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni .

[2]. O'zbekiston Respublikasining "Mudofaa to'g'risida"gi Qonuni,

[3]. O'zbekiston Respublikasining "Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to'g'risida"gi Qonuni

[4]. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017 y.

[5]. Gulobod Quadratullo qizi, R.Ishmuhammedov, M.Normuhammedova. An'anaviy va noan'anaviy ta'lim. – Samarqand: "Imom Buxoriy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi" nashriyoti, 2019. 312 b.

[6]. Inoyatov U.I. va boshq. Pedagogika: nopedagogik oliy ta'lim muassasalari uchun mo'ljallangan darslik.-Toshkent: TDPU – 2013. – 256 b.

[7]. Ishmuhammedov R, Mirsolieva M, Akramov A. Rahbarning innovatsion faoliyati. – T.: "Fan va texnologiyalar", 2019, 68 bet.

[8]. Muslimov N.A va boshqalar. Innovatsion ta'lim texnologiyalari. O'quv-metodik qo'llanma. – T.: "Sano-standart", 2015. – 208 b.

[9]. Muslimov N.A va boshqalar. Pedagogik kompetentlik va kreativ asoslari. O'quv-metodik qo'llanma. – T.: "Sano-standart", 2015. – 120 b.

YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA JADID MUTAFAKKIRLARI QARASHLARINING IJTIMOIIY-FALSAFIY OMILLARI

Jumayev Furqat Shodmonovich

*Buxoro davlat pedagogika instituti Harbiy ta'lim fakulteti
umumqo'shin tayyorgarlik sikli dotsenti*

Hojiyev Nodir Safar o'g'li

*Buxoro davlat pedagogika instituti
Harbiy ta'lim fakulteti 1-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Yoshlarni Vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda jadid mutafakkirlari butun umrlarini milliy uyg'onish g'oyasiga bag'ishlab, o'lkani jaholat va qoloqlikdan olib chiqish, millatimizni g'aflat botqog'idan qutqarish uchun bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etganliklari, hamda bugungi kunda biz ularni vatanga bo'lgan muhabbatini yanada oshirishni mulohaza qilinadi.

Kalit soʻzlar: Millat, maʼrifatparvar, jadidlar, yoshlar, yoshlar, vatanparvarlik, taʼlim va tarbiya.

Аннотация: В этой статье современные мыслители посвятили всю свою жизнь идее национального возрождения, мобилизовали все свои силы и возможности, чтобы спасти нашу нацию от болота невежества, спасти нашу нацию от болота невежества, и сегодня Сегодня, мы рассматриваем возможность повышения их любви к стране.

Ключевые слова: Нация, просвещенные, современники, молодежь, молодежь, патриотизм, образование и воспитание.

KIRISH

Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash Konsepsiyasi – mamlakatda amalga oshirilayotgan yoshlarga oid davlat siyosatining asosiy tamoyil va ustuvor yoʻnalishlari asosida ishlab chiqilgan boʻlib, hozirgi murakkab globallashuv davrida, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari shiddat bilan rivojlanib borayotgan bir sharoitda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash bilan bogʻliq dolzarb vazifalar va ularni hal etish yoʻllari, davlat va nodavlat tashkilotlar, oila, mahalla, taʼlim-tarbiya institutlarining bu boradagi roli va ahamiyatini, oʻzaro hamkorligini milliy va xalqaro huquqiy normalarni hisobga olgan holda belgilab beradi. Bu haqda Mudofaa vazirligi matbuot xizmati xabar qilmoqda.

Vatanning mustabidlar zulmidan ozod boʻlishini, elga erk, hurriyat istagan xalqimizning qalbi uygʻoq farzandlari boʻlmish jadidlar hamisha fikr-u yodimizni egallaydi. Bu millat oydinlari tarixini, hayoti va faoliyatini oʻrganganimiz sari ular barhayot boʻlaveradi, yuraklarimizning bir chetini tirnayotgan armonlar qayta gavdalanaveradi. Maʼrifatparvar jadid bobolarimiz butun umrlarini milliy uygʻonish gʻoyasiga bagʻishlab, oʻlkani jaholat va qoloqlikdan olib chiqish, millatimizni gʻaflat botqogʻidan qutqarish uchun bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etdilar. Bugungi kunda ularning hayotini oʻrganish va targʻib etish muhim vazifa sanaladi.

XX asr boshlarida butun Turkistonda yangi kuchga kira boshlagan jadidchilik harakati oʻlkaning barcha sohadagi ishlarining kelajagini belgilab berdi. Jumladan, yangi adabiyot, publitsistika, siyosat va hokazolar. Davr ushbu yoʻnalishlarning xarakterini aniqlab bergan namoyandalari ham oʻrtaga chiqardi. Ushbu islohotchilik, yaʼni jadidchilik nomi bilan tarixga kirgan keng qamrovli harakat jamiyatning barcha sohalarini teng qamrab oldi. Turkiston jadidchilik harakatining namoyandalari maʼrifatparvar kishilar edi.

Maʼrifatparvarlar keng maʼnoda bilim tarqatuvchi kishilar hisoblanadi. Siyosiy maʼnoda maʼrifatparvarlik xalqni ozodlikka olib chiqish va milliy davlatchilik gʻoyalarini ilgari surish bilan ifodalanadi. Turkiston maʼrifatparvarlari jaholat, bilimsizlik, madaniyatsizlik, mutaassiblik, diniy aqidaparastlikni inson azob-uqubatlarning asl sabablari deya talqin etdilar. Ular podsho yakkahukmronligi (absolyutizm)ga qarshi kurashdilar, siyosiy erkinlik va inson huquqlarini yoqlab chiqdilar. Turli mamlakatlarda maʼrifatchilik harakatlari oʻziga

xos, milliy xususiyatlarga ega bo'lgan, ammo ularning mushtarak jihatlari ham mavjud edi. Bu jihatlari Turkiston jadidlari faoliyatida ham namoyon bo'ldi. Jumladan, ular mavjud tuzum, uning iqtisodiy, ijtimoiy va huquqiy sohalaridagi barcha salbiy ko'rinishlariga va kamchiliklariga qarshi kurashish; maorif, erkinlik, hayotning insoniy-madaniy jihatlari shakllantirish, ularni qo'llab-quvvatlash va himoya qilish, ma'naviy va axloqiy me'yorlarni takomillashtirish; xalq manfaatlarini himoya qilish, farovonligini oshirishga sidqidildan intilish yo'lidan bordilar. Jadidlar Turkistonda azaldan mavjud bo'lgan, ya'ni Alisher Navoiy, Mirzo Bedil va Boborahim Mashrabdan qolgan merosdan foydalangan holda Turkistonda demokratik va taraqqiyparvar g'oyalarni davom ettirdilar. Turkiston ilg'or ziyolilari erishgan yutuqlari orasida eng salmoqlisi hukmron mafkuradan mustaqil bo'lgan xalq ta'limi tizimining yaratilishi, hamda milliy matbuotga asos solinishi edi. Bu esa o'z navbatida progressiv g'oyalarni tarqatish uchun muhim vosita bo'lib xizmat qildi [1-2].

Turkiston jadidlarini birlashtirishda "O'rta Osiyo jadidlarining otasi" deb tan olingan Mahmudxo'ja Behbudiy (1875–1919) ning xizmati katta bo'ldi. U 1875-yilning 19-yanvarida Samarqand yaqinidagi Baxshitepa qishlog'ida tug'ilgan. Dastlab Samarqand, so'ngra Buxoro madrasalarida tahsil olib, imom-xatib, qozi, keyin muftiy darajasiga ko'tarildi. Behbudiy O'rta Osiyo jadidchilik harakatining asoschisi va yo'l boshchisi edi. Turkistonda ma'rifatparvarlik harakatining rivojlanishiga katta hissa qo'shgan shaxs hisoblanadi. Behbudiyning tashabbusi bilan o'z otasi sharafiga "Behbudiya kutubxonasi" deb atalgan kutubxona tashkil qilingan.

Munavvarqori Abdurashidxonov (1878–1931) — Turkiston o'lkasida ozodlik, millat kelajagi uchun kurashgan ma'rifatparvar siyosiy arbob, jadidchilik harakatining yirik namoyandalaridan biri. 1904-yildan boshlab o'lkadagi ijtimoiy-siyosiy, ma'rifiy harakatlarning faol ishtirokchisi. U jadid maktablari ochilishining tashabbuskori va amaliyotchisi, milliy gazeta va jurnallar asoschisi, muharriri hamda jadid teatri targ'ibotchisi bo'lgan. Munavvarqori maktablar uchun "Adibi avval", "Adibi soniy", "Yer yuzi" kabi darsliklarni yaratdi.

Dastlabki paytlarda madaniy-ma'rifiy, keyinchalik siyosiy-ijtimoiy xususiyat kasb etgan islohotchilik harakati faol ishtirokchilaridan biri Abdulla Avloniy 1878-yil Toshkent shahrida hunarmandlar oilasida tug'ildi. U maktab va madrasada ta'lim olib, o'z zamonining ma'rifatli va chuqur bilim sohibiga aylandi. Abdulla Avloniy o'lkada ta'lim, matbuot, teatr sohalarining rivojlanishiga katta hissa qo'shib, 1907-yil "Shuhrat" gazetasiga asos soldi [1-2].

O'zi tashkil qilgan yangi usul maktabi uchun "Birinchi muallim", "Ikkinchi muallim", "Turkiy guliston yoxud axloq" kabi darsliklarni yaratdi. Behbudiy, Munavvarqori, Abdulla Avloniy kabi boshqa milliy taraqqiyparvarlar ham ma'rifatparvarlik faoliyatini olib borib, yangi maktablar, xayriya jamiyatlari, kutubxona va kitob do'konlari ochdilar.

Jadidlar fors, arab, rus va boshqa tillarni o'rganish davr talabi ekanini qayd qilib, yoshlarni til o'rganishga da'vat qilganlar. Ammo dastlab o'z ona tilini bilishi kerakligini ta'kidlab, o'z tilini yaxshi bilmagan boshqa tilni ham yaxshi o'rgana

olmaydi, deb hisoblaganlar. Yangi usul maktablarida o‘zbek tilida o‘qitishni keng joriy qildilar. Fors va arab tilidagi darsliklar o‘rnini o‘zbek tilidagi o‘quv qo‘llanma hamda darsliklar bilan bosqichma – bosqich to‘ldirib bordilar.

Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash doirasida ular uchun turli musobaqalar, ko‘rgazmalar va ma’sul tizim va idoralar vakillari bilan uchrashuvlar tashkillashtiriladi.

- yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlarini muvofiqlashtirish uchun xududiy shtablar tashkil etiladi;
- harbiy xizmatchilar tomonidan mahallalarda tashviqot ishlari olib boriladi;
- “Vatan himoyasi” yoshlar va o‘smirlar harakati hamda harbiy qismlarda Yoshlar ittifoqini faoliyati takomillashtiriladi;
- Uyushmagan va huquqbuzarlik sodir etishga moyil yoshlar uchun “Harbiy qismda bir kun” kabi tadbirlar o‘tkaziladi;
- “Vatanparvar” tashkilotlarida ochiq eshiklar kun o‘tkaziladi;
- sog‘lom turmush tarzi, yot g‘oyalar va jinoyatchilikka qarshi kurashni targ‘ib qiluvchi hujjatli va badiiy filmlar namoyish etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- [1]. Mirziyoev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent:
- [2]. Jadidchilik:isloxot, yangilanish, mustaqillik va taraqqiyot uchun kurash.
- [3].2023 — 2027-yillarda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini oshirish Konsepsiyasi.

JADIDLAR BAYROG‘INI BALAND KO‘TARISH- O‘ZBEKISTON TARAQQIYPARVAR YOSHLARINING ASOSIY HARAKATI

Niyazov Erkin Shamsiyevich
Buxoro davlat pedagogika instituti
Harbiy ta’lim fakulteti dotsenti

Annotatsiya. XIX asr oxiri va XX asr boshlarida shakllangan **jadidchilik harakati** g‘oyalarini bugungi davr talablari asosida davom ettirayotgan ma’rifatparvar, islohotchi va ziyoli shaxslar faoliyatini ifodalovchi tushunchadir. Tarixiy jadidchilik harakati Jadidchilik harakati sifatida Turkiston hududida vujudga kelib, jamiyatni isloh qilish, yangi usul maktablarini ochish, milliy ong va ma’rifatni yuksaltirishni maqsad qilgan edi. Bugungi kunda zamonaviy jadidlar deganda ta’limni modernizatsiya qilish, yoshlarni tanqidiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilishga o‘rgatish, milliy qadriyatlarni asrab-avaylagan holda global taraqqiyotga integratsiyalashuvni qo‘llab-quvvatlovchi ziyolilar tushuniladi. Ular innovatsion ta’lim, raqamli texnologiyalar, xorijiy tillarni o‘rganish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish g‘oyalarini ilgari suradilar. Shunday qilib, zamonaviy jadidlar — bu tarixiy jadidchilik merosini davom ettirgan holda, yangi davr muammolariga zamonaviy yondashuv bilan yechim taklif etayotgan ma’rifatparvarlar qatlamidir.

Kalit soʻzlar: Jadidchilik harakati, jamiyat taraqqiyoti, ijtimoiy adolat, zamonaviy yoshlar, taraqqiyparvar ziyolilar

Аннотация. Это концепция, отражающая деятельность просветителей, реформаторов и интеллектуалов, продолжающих идеи движения джадидов, сформировавшегося в конце XIX и начале XX веков, исходя из требований современности. Историческое движение джадидов возникло как движение джадидов в Туркестане и ставило перед собой цель реформировать общество, открыть новые методы образования, повысить национальное самосознание и просветить людей. Сегодня под современными джадидами понимают интеллектуалов, поддерживающих модернизацию образования, обучающих молодежь критическому мышлению и самостоятельному принятию решений, а также интегрирующихся в глобальное развитие при сохранении национальных ценностей. Они выдвигают идеи инновационного образования, цифровых технологий, изучения иностранных языков и развития гражданского общества. Таким образом, современные джадида представляют собой слой просветителей, которые, продолжая наследие исторического джадидизма, предлагают решения проблем новой эпохи с современным подходом.

Ключевые слова: движение Джадид, социальное развитие, социальная справедливость, современная молодежь, прогрессивная интеллигенция

Annotation. This concept reflects the work of educators, reformers, and intellectuals who continued the ideas of the Jadid movement, which emerged in the late 19th and early 20th centuries, based on the demands of modern times. The historical Jadid movement arose as a movement in Turkestan and aimed to reform society, discover new educational methods, raise national consciousness, and educate the people. Today, modern Jadids are understood as intellectuals who support the modernization of education, teach young people critical thinking and independent decision-making, and integrate into global development while preserving national values. They advance ideas for innovative education, digital technologies, the study of foreign languages, and the development of civil society. Thus, modern Jadids represent a generation of educators who, continuing the legacy of historical Jadidism, offer solutions to the problems of the new era with a contemporary approach.

Bugungi kunda Yangi Oʻzbekistonda inson qadri ulugʻlanadigan adolatli, erkin va obod jamiyat, xalqparvar davlat, farovon hayot barpo etishga qaratilgan islohotlarimiz jadid bobolarimizning ezgu gʻoya va dasturlariga har jihatdan uygʻun va hamohangdir. Shu bois, xalqimiz ozodligi va vatanimiz ravnaqi yoʻlida aziz jonlarini fido qilgan ajdodlarimiz xotirasini abadiylashtirish, ularning faoliyati va merosini yangicha tafakkur asosida oʻrganish hamda targʻib etishga alohida eʼtibor berilmoqda.

Prezident Shavkat Mirziyoyev bu borada: “Ma’rifatparvar ajdodlarimizning merosi bugun biz qurayotgan huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyati uchun poydevor bo‘lib xizmat qilishi tabiiy, bu kimgadir yoqadimi yoki yo‘qmi, xalqimiz jadid bobolarimiz ko‘rsatib bergan yo‘ldan og‘ishmay borishi kerak. Chunki ularning g‘oya va dasturlari yangi O‘zbekistonni barpo etish strategiyasi bilan har tomonlama uyg‘un va hamohangdir” (2023-yil, 22-dekabr “Ma’naviyat va ma’rifat kengashi yig‘ilishidan).

Turkiston so‘zi ilk marotaba VI-VII asrlardagi yo‘zma manbalarda uchraydi, keying davrlarda ham bu atama keng qo‘llanilgan, jadidlar ham bejiz bu nomga murojaat qilishmagan, turk darsliklarida Markaziy Osiyo atamasining Turkistonga almashtirilishi yangi mintaqaviy kuchlar nisbatini yaratishga intilishdan darak beradi.

Turkiyadagi tarixiy darsliklarda “Markaziy Osiyo” atamasi “Turkiston” bilan almashtirilyapti. Turk rasmiylariga ko‘ra, bu qaror yosh avlodda milliy o‘zlik va vatanparvarlik tuyug‘ularini kamol toptirishga qaratilgan.

Turkiya prezidenti Rajab Toyyib Erdo‘g‘an ham ikki yirik mamlakat – Turkiya va O‘zbekiston aloqalari haqida iliq fikrlar bildirgan. 2016-2017 yillardan boshlab, turkey o‘zlik asosidagi hamkorlikka intilishlar ancha jonlandi. 90-yillar boshida tamal toshi qo‘yilgan Turkiy kengash 2018 yilda O‘zbekiston a‘zo bo‘lishi bilan Turkiy davlatlar tashkilotiga aylantirildi.

Samarqand davlat universiteti professori, turkolog olim Jo‘liboy Eltazarovning so‘zlariga ko‘ra, qadimgi so‘gd manbalari, “Devoni lugotit turk” asari va keyinchalik Navoiy asarlarida ham Turkiston atamasi uchraydi. “ Bu-biz uchun tarixiy vatan nomidir. Bini unuttirish uchun mintaqa alohida 5ta millat va mamlakatga ajratilgan. Ammo xalqlar bir nom ostida birlashgan davrini unutmagan. Jadidlarimiz ham aynan shu nom asosida birlashish uchun kurashishgan. Mana, bugunga kelib jadidlarning asarlarini kengroq o‘rganmoqdamiz, bunga yana bir karra amin bo‘lmoqdamiz”, deydi u.

Hozirgi kunda hukumatimiz tomonidan olib borilayotgan barcha sohalardagi ijtimoiy faollik shuningdek, Prezident yordamchisi S.Mirziyoyeva 2025 yil 5-avgust kuni Ostona shahrida bo‘lib o‘tgan “Zakovat” Osiyo kubogida jadidlar harakatini o‘z qarashlarida quyidagicha ifodalanadi:

“O‘zbekistonda 7 yil avval ham, har yili kuzda maktab va institutlar yopilar edi .O‘qituvchilar, talaba va o‘quvchilar dalaga, paxta terimiga majburiy jalb qilinar edi. Butun bir avlod chalasavos bo‘lib qoldi. Biroq biz yuz yillik paxta qulligiga barham berdik. Millionlab o‘quvchilar o‘quv maskanlariga qaytarildi.

XX asr boshlarida jadidlar ham, Alash harakati vakillari ham yagona maqsad sari –xalqni ozod qilish va vatan ravnaqiga intilganlar. Barchalarini orzulari taraqqiy etgan jamiyat bo‘lgan. Nima uchun mintaqamiz rivojlanishida dunyo mamlakatlaridan ortda qolayotganini o‘lkamiz ziyolilari yaxshi anglagan. Lekin ularga o‘ylagan niyatlarini amalga oshirish imkoni berilmadi. Bir necha avlod almashdi. Mana endi, davlatimiz rahbarining siyosiy irodasi bilan, jadidlarning yiqilgan bayrog‘ini tiklashga kirishdik. Ular xuddi sizlardagi Alash harakati vakillari kabi taraqqiyparvar yoshlar uchun namunadir. Biz ziyoli

ajdodlarimiz gʻoyalari amalga oshirish, maʼrifat va taʼlimni orzu qilgan darajaga yetkazish harakatini boshladik”, -dedi u oʻz nutqida.

Jadidchilik harakatining vujudga kelishiga ajdodlarimizning mustamlaka Turkistondagi inqirozli holatlarni, yurtimizning umumjahon jarayonlari, ilm-fan yutuqlaridan tobora ortda qolayotganliklarini anglashlari, mahalliy aholining mustaqillikka intilishlariga qarshi Rossiya imperiyasining shavqatsiz siyosati, maʼnaviy sohadagi turgʻunlikni, tarixiy vaziyat ijtimoiy-iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy, ijtimoiy-madaniy sharoitlarning, xalqaro vaziyatning umumiyliigi va oʻzaro bogʻliqligi natijasida u yoki bu tarixiy voqealarning sodir boʻlishi, shakllanib rivojlanib borishi va bu hodisa oʻz navbatida nafaqat muayyan tarixiy vaziyatga kiritiladi, balki oʻz ayni vaqtda bu vaziyatni sezilarli darajada oʻzgartirishi ham mumkinligini koʻrsatdi.

Jadidchilik harakatining paydo boʻlishi va rivojlanishi haqida gapiradigan boʻlsak, jadidchilik harakati XIX asr oxirida Turkistonning ilgʻor ziyolilari tomonidan boshlangan boʻlib, ularning asosiy maqsadi xalqni savodsizlikdan qutqarish va zamonaviy taʼlim tizimini joriy etish edi.

Jadidlar yangi usul maktablarini ochish, gazeta va jurnallar chiqarish orqali jamiyatni taraqqiy ettirishga intildilar. Ularning faoliyati jamiyatda yangicha fikrlash va yashash tarzini shakllantirishga xizmat qildi. Jadidlar milliy oʻzlikni anglash, milliy til va madaniyatni rivojlantirish, zamonaviy fan va texnologiyalarni oʻzlashtirish orqali xalqni rivojlantirishga qaratilgan gʻoyalarni ilgari surdilar

Tarixiy vaziyatlarning – xilligi va oʻziga xosligiga qaramasdan, ularga xos boʻlgan umumiy oʻxshashliklar va takrorlanishlar borligini, ularning dialektik yoki sinergetik tarzda kechishi mumkinligini ham inkor qilib boʻlmaydi. Tarixiy vaziyat qonunlari maʼlum tarixiy sharoitlarda oqibatning emas, balki uning imkoniyatini belgilaydi. “Har bir tarixiy vaziyatda muqobillik holatlari mavjud: voqealar tarixiy vaziyatlarning tipologik binolariga kiritilmagan turli xil holatlarga qarab, boshqacha yoʻl tutishi mumkin.”

Jadidlar zamonning dolzarb masalalarini, hayotning muammolarini ijtimoiy-siyosiy, madaniy-maʼnaviy yoʻl bilan echish yoʻllarini oʻz maqola va asarlarida koʻrsatganlar. Jadidlarning ijtimoiy-siyosiy, madaniy-maʼnaviy faoliyatlarini tahlil qilib shuni aytishimiz oʻrinliki, jadidlar xalqni savodsizlik, qullikdan qutqarishga bel bogʻlab, shu yoʻlda yoshlar asosiy kuch ekanligini tushunganlar. Jahon taraqqiyoti yutuqlarini Turkistonga olib kelish istagida yoshlarni oʻqishga, bilim olishga chorlab, ularning saviyasini yuksaltirishga harakat qilganlar. Yoshlardan Vatan uchun xizmat qiladigan etuk olimlar, sanoat va qishloq xoʻjaligi sohalarining zamonaviy bilimdon mutaxassisarlari, madaniyat arboblari etishib chiqib, ular yurti obod, farovon etishlariga ishonganlar.

Jadidlar jamiyat taraqqiyotida oʻzgarishlar qilish oson kechmasligini, ulugʻ maqsadlarga erishish millat madaniyati, maʼrifati, ilm-fanning rivoji bilan bogʻliqligini har tomonlama teran anglaganlar. Oʻzlarining shaxsiy manfaatlari, huzur-halovatidan kechib, el-ulus manfaati, yurtimiz taraqqiyotini maqsad qilib amalga oshirgan taʼlim-tarbiyaviy ezgu ishlari avlodlar xotirasida oʻchmas iz qoldirganliklariga hozirgi kunda guvohmiz. Jadidlar taʼlimoti – oʻz zamonasining

progressiv ta'limoti bo'lib, u nafaqat taraqqiyparvar shaxslar, balki ilg'or fikrlovchi yoshlarni hamda barcha taraqqiyparvar ziyolilarni o'z ketidan ergashtira oldi.

“Millat degan kalom naqadar shirin!”
Degan edi “Kecha”da Cho'lpon.
Ammo millat bo'lmoq emish ko'p qiyin,
“Kunduz” qachon kelar, qachon otar tong?!..
Orzuga erishmoq bo'lsak kun kelib,
Cho'lponni sevardik Qodiriy misol.
Biri shaxslarni kuylasa to'lib,
Biri millatiga izlagan timsol.
Shaxs bo'lmoq ko'p mushkul, millat,
Inchunin,
Biroq o'zga yo'l yo'q! Bo'lsa, ko'rurmen.
Jadidlar ortidan ergashib bir kun,
Elim yo'lga tushsin, deya so'rurmen...

Millat degan kalom naqadar shirin!..... U. Hamdam

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Jadid ma'rifatparvarlik xarakatining goyaviy asoslari (Respublika ilmiyamaliy anjumani materiallari 2016 yil 15 aprel). Toshkent, 2016.
2. Shavkat Mirziyoyev: “Jadidlar g'oyalari yangi O'zbekiston strategiyasi bilan hamohangdir” mavzusidagi xalqaro konferensiya materiallari, Toshkent, 2025
3. Shavkat Mirziyoyev: “Jadidlar: milliy o'zlik, istiqlol va davlatchilik g'oyalari” mavzusidagi xalqaro konferensiya materiallari, Toshkent, 2023
4. A.Avloniy. «Turkiy guliston yoxud ahloq», T., «O'qituvchi», 1992 .
5. <https://www.ziyouz.uz /ilm-va-fan/tarix/manaviyat-yulduzlari/ abdulla-avloniy-1878-1934/ Begali Qosimov>.

**BARKAMOL AVLOD TARBIYASIDA JADIDLAR FAOLIYATINING
O'RNI VA AHAMIYATI**

Mardonova Saodat Muzaffarovna

Buxoro davlat universiteti

Ekologiya va geografiya kafedrasi dotsenti

(saodatmuzaffarovna021@gmail.com +998936260555)

Annotatsiya. Ushbu maqolada jadid namoyondalarining ta'lim va tarbiyani yuksaltirish, turkiston o'lkasini ma'naviy hamda ma'rifiy isloh qilish, barkamol avlodni tarbiyalash masalasida tarbiya va madaniyat, dunyoviylik masalalarining yoritilishi, yosh avlodning barkamol topishida hamda jamiyat taraqqiyotida bo'lgan e'tiborning muhimligi, yoshlarning shaxs sifatlarini rivojlantirishdagi muammolar, ularni hal qilishga oid tavsiyalar, sog'lom muhit, tabiat muhofazasiga e'tibor, an'anaviy tarbiyaning roli haqida boradi.

Kalit so'zlar: ma'rifatparvarlik g'oyasi, jadidchilik harakati, savodsizlik, qullik, qashshoqlik, matbaa, milliy taraqqiyot, bag'rikenglik, inklyuzivlik, yosh avlod, jamiyat taraqqiyoti, shaxs sifatleri

Аннотация В данной статье рассматриваются вопросы образования и культуры, важности внимания к развитию молодого поколения и развитию молодого поколения и развитию общества, проблемы развития личностных качеств молодежи, рекомендации по их решению, внимание к здоровой окружающей среде, охране природы и роль традиционного образования

Ключевые слова: идеи Просвещения, движение Джадидов, неграмотность, рабство, бедность, книгопечатание, национальное развитие, толерантность, инклюзивность, молодое поколение, социальное развитие, личные качества

Abstract This article discusses the issues of education and culture, secularism, and the importance of attention to the development of the younger generation and the development of society, the problems of developing the personal qualities of young people, recommendations for solving them, attention to a healthy environment, nature conservation, and the role of traditional education.

Keywords: Enlightenment idea, Jadid movement, illiteracy, slavery, poverty, printing, national development, tolerance, inclusiveness, young generation, social development, personal qualities

Barkamol avlod tarbiyasida jadidlar faoliyatining muhim xususiyati shunda ediki, avvalambor Turkistonni o'rta asrga xos tarqoqlikdan ozod qilish, xalqni, millatni zamonaviy taraqqiyot yo'liga olib chiqish, milliy davlat bunyod etish, zamonaviy idora usulidagi ozod va farovon jamiyat qurish hamda ma'rifatparvarlik kabi masalalar edi.

O'z faoliyatini nafaqat siyosiy, balki ta'lim va tarbiyani yuksaltirish, turkiston o'lkasini ma'naviy hamda ma'rifiy isloh qilish, barkamol avlodni tarbiyalash masalasini o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan jadidlar harakati o'lka xalqlari tarixida muhim ro'l o'ynagan. Aslida jaded so'zi (arabcha "jadid"-yangi) yangilanish ma'nosini anglatib, yangi zamonaviy maktab, matbaa, milliy taraqqiyot usullarini jamiyatga tadbiq etishdan iborat ijtimoiy-siyosiy va ma'rifiy harakat, shu oqim tarafdorlarining umumiy nomi. Jadidchilik XIX asr oxiri va XX asr birinchi choragida Turkistondagi milliy-ozodlik harakatining milliy mafkurasi, o'lka xalqlarining milliy mustaqillik va ma'rifatparvarlik g'oyasi sifatida shakllandi.

XIX asrda ma'rifatparvarlik g'oyalari bilan nom olgan va XX asr boshida rivojlangan jadidchilik harakatining taraqqiyparvar nomoyondalari – Behbudiy, Fitrat, Cho'lpon, Munavvar Qori, Abdulla Avloniylar ijodi va faoliyatida yana ham kuchaydi. Jadidlar Turkistondagi xalqlarni birlashtirish va butun o'lkaning milliy mustaqilligi uchun kurash g'oyasini ilgari surdilar. Turkistonda jadidchilik harakati namoyondalarining qarashlarida xalq ma'naviy hayotini boyitish yo'lida olib borilgan kurashlar, milliy matbuot, adabiyot va teatrning inson tafakkurini rivojlantirishdagi o'rni haqida kuyunib asarlar yozgan, bu borada fidoyilik ko'rsatgan va natijada qatag'on qurboniga aylangan siymolar haqida masalalari muhokama qilinadi. Ular ijodida istibdoddan qonga to'lgan dil nolalarini va milliy ozodlikni sog'ingan qalb sadolarini eshitish mumkin kabi tushunchalar tavsiflanadi. Shuningdek, har bir inson o'z erki bilan inson bo'lganidek, har bir davlat ham o'zining mustaqilligi, ozodligi bilan to'laonli davlatdir. Jadid bobolarimiz bunday davlatni sog'inib yashab o'tdilar.

Millat istiqbolini o'ylovchi taraqqiyparvar kuchlar xalqning deyarli barcha tabaqalari – hunarmand, dehqon, savdogar, mulkdor, ulamolar orasida mavjud edi. Ziyolilar dastlab chorizmga qarshi kurashni xalqni asriy qoloqlikdan uyg'otish – siyosiy-ma'rifiy jabhadan boshlashga qaror qildilar. Jadidchilik harakati ana

shunday tarixiy bir sharoitda Turkiston mintaqasida rivojlanish uchun o'ziga qulay zamin topdi.

Jadid merosining yana bir muhim jihati ularning ta'lim sohasida sekulyarizm – dunyoviylikni targ'ib etishidir. Ular jamiyatda, eng avvalo, yoshlar orasida turli diniy e'tiqodlarni hurmat qiladigan, bag'rikenglik muhitini yaratish muhimligiga urg'u berishgan. Munavvarqori Abdurashidxonov "Taraqqiy" jurnalidagi maqolasida bag'rikenglik va inklyuzivlikni targ'ib qiluvchi ta'lim tizimi zarurligini ta'kidlab: *"Ta'lim diniy aqidalar va xurofotlardan holi bo'lishi, o'quvchilarning o'z bilimlarini oshirishi va dunyoqarashini shakillantirishi mumkin bo'lgan makonni ta'minlashi kerak"*, degan edi.

Jadidlarning eng e'tiborga olgan masalalaridan yana biri shuki, Turkistonda xotin-qizlarning savodxonlik darajasi juda ham past ekanligi, ular faqatgina otinoyilar o'z uylarida ochgan uy maktablarida o'qib, o'qish davomida 3-4 tagina diniy suralarni yodlab, so'ng ular uy ishlari bilan shug'ullanishi, nari borsa tikish-bichishni o'rganishi, keyin esa jamiyatda qattiq qonun-qoidaga aylangan erta oila qurish majburiyatini olib, shu bilan bir umr to'rt devor ichida yashashlarini qattiq tanqid qilib, erkak va ayollar teng haq-huquqqa ega ekanliklari, bola tarbiyasi bilan asosan onalar tarbiyalaganliklari bois, millat taqdiri uchun ularning bilim saviyasini ko'tarish va yangi maktablar tashkil etishni yoqlab chiqdilar.

Jahon taraqqiyoti yutuqlarini Turkistonga olib kelish istagida va yosh avlodni ma'rifatli qilish, ulardan Vatan uchun xizmat qiladigan yetuk olimlar, sanoat va qishloq xo'jaligi sohaslarining zamonaviy bilimdon, mutaxasislari, madaniyat arboblari yetishib chiqib, ular yurtini obod, farovon etishlariga ishonganlar. Jadidlar faoliyatida madaniyatga, ma'rifatparvarlikka, yangilikka, taraqqiyotga intilish, yoshlarni, butun xalq ommasini shunga da'vat etish g'oyalari ularning umrlari oxirigacha yetakchi fikr bo'lib qoldi. Har qanday og'ir sharoitda ular o'z qarashlarini o'zgartirmadilar. Jadidlarning ijtimoiy-siyosiy, madaniy-ma'naviy faoliyatlarini tahlil qilib va ularning asr boshidagi g'oyaviy qarashlarini kelib chiqqan holda shuni aytishimiz o'rinliki, ular Turkiston xalqlarini savodsizlik, qullik, qashshoqlikdan chor hukumati mustamlakachiligidan qutqarishga bel bog'laganlar va shu yo'lda yoshlar asosiy kuch bo'lganini tushunib, ularning saviyasini oshirish uchun ko'p sa'y harakatlar qilganlar.

Jadidlar ta'limoti – o'z zamonasining haqiqiy ta'limoti edi. Chunki u nafaqat taraqqiyparvar shaxslar, balki fikrlovchi yoshlarni o'z ketidan ergashtira oladi.

Jadidlar voyaga yetgan yoshlar Turkiston kelajagi, ravnaqi uchun kurashchi bo'lib yetishishi kerakligini uqtirdilar va bunda ular har xil illatlardan xalos bo'lishlarini ta'kidlaydilar. Misol uchun, Mahmudxo'ja Behbudiy yosh yigitchalarni turli xil yomon illatlardan qaytargan, uning oqibatlaridan o'quvchilarni turli xil yomon illatlardan qaytargan, uning oqibatlaridan o'quvchilarni xabardor qilgan va Samarqandda ruslar tomonidan ochilgan pivo dokonlarini qattiq tanqid ostiga oladi.³ Uning fikricha, bunday do'konlar masjid va madrasalarning yaqinida bo'lib, bolalarga salbiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi. Mahmudxo'ja Behbudiy barchani kelajak avlodni sog'lom o'stirishga chorlaydi. Sog'lom aqlli, bilimli farzandlarimiz o'sib ulg'ayib, o'qib, ilm egallab, Turkistonga xizmat qiluvchi shifokor, xuquqshunos, iqtisodchi va boshqa zamonaviy mutaxasislar yetishib chiqishini o'rzu qilgan.

Sog'lom farzandlarni tarbiyalash uchun o'qib-o'rganib ilmi, ma'rifatli, eng asosiysi esa ota-onalar o'z vaqtida farzandlarini zamonaviy fanlarini egallashga yordam berishlarini ta'kidlaganlar.

Munavvarqori Abdurashidxonov bolaning ta'lim va tarbiya olishida ota-onaning javobgarligi haqida so'z yuritib, o'z farzandining ma'rifatli bo'lishi uchun qo'llaridan kelgancha harakat qiladigan zotlar mavjudligini ta'kidlagan.

Jadidlar ota-onalar o'z farzandlarining tarbiyasi bilan shug'ullanib, ularni maktab va madrasalarga tayyorlab berishlarini ta'kidlaganlar. Maktab va madrasalarda o'qib, ularni tugatib, yoshlar rivojlangan davlatlarning o'quv yurtlarida bilimlarini oshirib, zamonaviy ilmlarni egallashlari kerakligini uqtirganlar.

Turkistondagi maorif tizimini isloh qilishni asosiy maqsad qilib olgan jadidlar yoshlarni milliy mustaqillik manfaatlarini himoya qila oladigan, iqtisodiy va siyosiy qaramlikdan chiqish muammolari bilan shug'ullanadilar, zamonaviy bilimga ega kadrlar bo'lishi kerakligini anglaganlar. Jadidlar xalqning madaniyatdarajasini xalqaro saviyaga ko'tarishni orzu qilganlar, buning uchun esa yoshlarni Yevropaning eng yaxshi o'quv maskanlarida o'qitish zarur, deb hisoblaganlar.

Jahon taraqqiyotining ilm-fan yo'nalishida erishgan yutuqlarini Turkistonga olib kelish istagida yoshlardan Vatan uchun xizmat qiladigan yetuk olimlar, sanoat va qishloq xo'jaligi sohalarining zamonaviy bilimdon, o'z ishining yetuk mutaxassislari, madaniyat arboblari yetishib chiqib, ular yurtni obod, farovon etishlariga ishongan. Chunki jadidlarning o'zlari ham yosh bo'lganliklari uchun mahalliy yoshlarning muammolari, fikr-g'oyalari, turli voqealarga munosabati ularga juda yaqin va tushunarli edi. Jadidlar faoliyatida madaniyatga, ma'rifatparvarlikka, yangilikka, taraqqiyotga intilish, yoshlarni, butun xalq ommasini shunga da'vat etish g'oyalari umrlarining oxirigacha yetakchi fikr bo'lib qoldi. Jadidlarning ijtimoiy-siyosiy, madaniy-ma'naviy faoliyatini tahlil qilib va ularning asr boshidagi g'oyaviy qarashlaridan kelib chiqqan holda shuni aytishimiz o'rinli, jadidlar Turkiston xalqlarini savodsizlik, qullik, qashshoqlikdan, chor hukumati mustamlakasidan qutqarishga bel bog'lab, ko'p sa'y-harakatlar qilgan.

Jadidchilik hozirgi kunda O'zbekistonda milliy o'zlikni anglash, ma'rifatparvarlik va islohotchilikning asosi sifatida qayta tiklanib, ulug'lanadi. Ularning g'oyalari –ilm-fan dunyoviy bilimlar, ta'lim tizimini modernizatsiya qilish va milliy taraqqiyot – bugungi Uchinchi renessans poydevori uchun dolzarb ma'naviy-ma'rifiy meros hisoblanadi.

Jadidchilikning hozirgi kundagi ahamiyati-shundan iborat:

-Ma'rifatparvarlik-jadidlarning ta'lim va ilm-fanni rivojlantirishga bo'lgan intilishlari hozirgi ta'lim islohotlarining asosini tashkil etadi;

-Milliy o'zlik orqali adabiy-ilmiy merosni o'rganish, millatning tarixiy xotirasini tiklash va rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega;

-Islohotlarning zamonaviy hamohangligi orqali jadidlarning dunyoviy bilimlarini egallash, fan yutuqlaridan foydalanish, xotin-qizlar va erkaklar tengligi haqidagi goyalari zamonaviy jamiyat uchun dolzarb bo'lib qolmoqdadir;

-Merosiy tarix-sho'ro davridagi "burjual-liberal, millatchilik harakati" deb ayblov qo'yilgan jadidlar nomi va merosi mustaqillik yillarida to'liq oqlanib, ezozlanmoqda.

Demak, aynan jadidlar qoldirgan ma'naviy meros bugungi O'zbekistonning rivojlanishi, yoshlarning vatanparvarlik va ma'rifatparvarlik ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda jadidchilik g'oyalari Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida o'z aksini topmoqda. Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, yoshlarni ma'rifatli va vatanparvar ruhda tarbiyalash, milliy o'zlikni anglash, gender tengligi va dunyoviy bilimlarni rivojlantirish kabi yo'nalishlar jadidlar orzu qilgan maqsadlar bilan hamohangdir.

Xulosa qilib aytganda, jadidlar qoldirgan ma'naviy meros barkamol avlod tarbiyasida beqiyos ahamiyatga ega. Ularning ma'rifatparvarlik, erkinlik, milliy uyg'onish haqidagi g'oyalari bugungi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotgani yo'q. Barkamol, bilimli va vatanparvar yoshlarni tarbiyalash – jadidlar boshlab bergan ezgu yo'lining mantiqiy davomidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. A.Avloniy. «Turkiy guliston yoxud ahloq», T., «O'qituvchi», 1992 .
2. <https://www.ziyouz.uz /ilm-va-fan/tarix/manaviyat-yulduzlari/ abdulla-avloniy-1878-1934/ Begali Qosimov>.
3. Шоумаров Р. Оила психологияси.-Т.: "Шарк". 2001
4. Ғозиев Э. Муомала психология.-Т., "Шарк". 2007.
5. "Abdulla avloniy asarlarida ekologik va tibbiy madaniyat masalalari" "Turkiston taraqqiyparvarlari merosi: tarixiy tajriba va milliy o'zlik" mavzusidagi xalqaro ilmiy anjuman, 946-953b, oktyabr, 2024

TALABA-YOSHLARNING MA'NAVIY KAMOLOTIDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINING INTEGRATIV MODEL

O'rinov O'tkirbek Nodir o'g'li

Buxoro davlat pedagogika instituti,

"Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitish

metodikasi (ma'naviyat asoslari)" mutaxassisligi

1-bosqich magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada talaba-yoshlarning ma'naviy kamolotini ta'minlashda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining integrativ modeli yoritilgan. Unda ma'naviy-ma'rifiy ishlar, harbiy tayyorgarlik va tarbiyaviy jarayonlarning o'zaro uyg'unligi tahlil qilinib, vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishning samarali mexanizmlari asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari OTMlarda yoshlarning ma'naviy barkamolligini oshirish va faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit soʻzlar: talaba-yoshlar, maʼnaviy kamolot, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, integrativ model, maʼnaviy-maʼrifiy ishlar, vatanparvarlik tuygʻusi, fuqarolik masʼuliyati, milliy qadriyatlar, pedagogik yondashuv, OTM.

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida yosh avlodni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash, ularning maʼnaviy kamolotini yuksaltirish davlat siyosatining ustuvor yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, talaba-yoshlar ongida vatanparvarlik tuygʻularini shakllantirish, ularni milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash hamda fuqarolik masʼuliyatini oshirish dolzarb masalalardan biridir. Shu nuqtai nazardan, oliy taʼlim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi nafaqat yoshlarni Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalash, balki ularning maʼnaviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirish, ijtimoiy faolligini oshirish va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu jarayonda maʼnaviy-maʼrifiy ishlarning oʻrni beqiyos boʻlib, ular orqali talaba-yoshlar ongida milliy oʻzlikni anglash, tarixiy xotira va ijtimoiy masʼuliyat kabi muhim qadriyatlar qaror topadi.

Shu bilan birga, hozirgi davrda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini tashkil etishda tizimli va integrativ yondashuvni qoʻllash zarurati ortib bormoqda. Chunki anʼanaviy tarbiya shakllari zamonaviy talablarga toʻliq javob bermasligi mumkin. Shu bois, mazkur maqolada talaba-yoshlarning maʼnaviy kamolotini taʼminlashda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining integrativ modelini ishlab chiqish va uning amaliy ahamiyatini asoslash asosiy maqsad sifatida belgilangan.

Tadqiqot maqsadi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi talaba-yoshlarning maʼnaviy kamolotini taʼminlashda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining integrativ modelini ishlab chiqish, uning nazariy asoslarini yoritish hamda oliy taʼlim muassasalarida maʼnaviy-maʼrifiy ishlar orqali vatanparvarlik tuygʻularini shakllantirishning samarali mexanizmlarini asoslab berishdan iborat.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Mazkur tadqiqotni amalga oshirishda ilmiy bilishning nazariy va empirik uslublardan kompleks tarzda foydalanildi. Jumladan, muammo doirasiga oid ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda ilgʻor pedagogik tajribalar tahlil va sintez qilindi. Talaba-yoshlarning maʼnaviy kamoloti va harbiy-vatanparvarlik tarbiyasiga doir jarayonlarni oʻrganishda qiyosiy-tahlil usuli qoʻllanildi.

Shuningdek, tadqiqot jarayonida kuzatish, soʻrovnoma va suhbat metodlari orqali talabalarning vatanparvarlik qarashlari, maʼnaviy qadriyatlari hamda fuqarolik pozitsiyasi oʻrganildi. Olingan maʼlumotlar statistik tahlil asosida qayta ishlanib, umumlashtirildi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi.

Harbiy vatanparvarlik tarbiyasining integrativ modeli talaba-yoshlarning maʼnaviy kamolotini taʼminlashda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini kompleks, tizimli va uzviy bogʻliqlikda tashkil etishga qaratilgan boʻlib, u bir nechta oʻzaro bogʻliq komponentlardan iborat.

Avvalo, modelning maqsadli komponenti talaba-yoshlarda vatanparvarlik tuyg‘usi, fuqarolik mas’uliyati, milliy g‘urur va ijtimoiy faollikni shakllantirishga yo‘naltiriladi. Bu komponent orqali tarbiya jarayonining umumiy strategik yo‘nalishi belgilanadi.

Ikkinchi muhim jihat – mazmuniy komponent bo‘lib, u ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar, harbiy bilimlar, milliy qadriyatlar, tarixiy meros va zamonaviy ijtimoiy-siyosiy bilimlar uyg‘unligini o‘z ichiga oladi. Bu yerda talabalarga beriladigan bilim va tarbiyaviy ta’sirning asosiy yo‘nalishlari mujassam bo‘ladi.

Jarayonli (faoliyatli) komponent modelning amaliy asosini tashkil etadi. Unda ma‘naviy-ma‘rifiy tadbirlar, davra suhbatlari, uchrashuvlar, harbiy-amaliy mashg‘ulotlar, ekskursiyalar hamda interaktiv darslar orqali tarbiyaviy jarayon amalga oshiriladi. Bu jarayonda innovatsion pedagogik texnologiyalar va interaktiv metodlar keng qo‘llaniladi.

Shuningdek, modelda motivatsion komponent alohida o‘rin tutadi. U talabalarda Vatanga sadoqat, milliy qadriyatlarga hurmat va harbiy xizmatga ijobiy munosabatni shakllantirishga xizmat qiladi. Motivatsiya ichki ehtiyoj va qiziqishlar orqali mustahkamlanadi.

Modelning yana bir muhim qismi – baholash-nazorat komponenti bo‘lib, u orqali tarbiya jarayonining samaradorligi aniqlanadi. Bunda so‘rovnomalar, testlar, kuzatuvlar va tahliliy baholash mezonlari asosida natijalar o‘lchanadi.

Mazkur integrativ modelning o‘ziga xosligi shundaki, u ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar bilan harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini yagona tizimga birlashtiradi. Natijada talaba-yoshlar nafaqat nazariy bilimlarga ega bo‘ladi, balki amaliy ko‘nikmalar, mustahkam e‘tiqod va faol fuqarolik pozitsiyasini ham shakllantiradi. Bu esa ularning ma‘naviy barkamol, vatanparvar va mas’uliyatli shaxs sifatida kamol topishiga xizmat qiladi.

Tadqiqot jarayonida olingan natijalar talaba-yoshlarning ma‘naviy kamolotini rivojlantirishda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining integrativ modeli samarali vosita ekanligini ko‘rsatdi. O‘tkazilgan so‘rovnoma va kuzatishlar natijasiga ko‘ra, ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar bilan tizimli ravishda qamrab olingan talabalarda vatanparvarlik tuyg‘usi, fuqarolik mas’uliyati va ijtimoiy faollik darajasi sezilarli darajada yuqori ekani aniqlandi. Xususan, tajriba guruhida qatnashgan talabalarining 70–75 foizida milliy qadriyatlarga hurmat va jamiyat hayotiga daxldorlik hissi kuchaygani kuzatildi.

Integrativ model asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar, ya’ni ma‘naviy-ma‘rifiy tadbirlar, harbiy-amaliy treninglar va interaktiv seminarlar uyg‘unligi talabalarining nazariy bilimlarini amaliy ko‘nikmalar bilan boyitdi. Masalan, “Vatan himoyachilari kuni” munosabati bilan o‘tkazilgan ma‘naviy-ma‘rifiy uchrashuvlar va harbiy qismga tashriflar talabalarda harbiy xizmatga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirdi. Shu bilan birga, tarixiy qahramonlar hayoti va faoliyatiga bag‘ishlangan davra suhbatlari yoshlarning milliy g‘ururini oshirishga xizmat qildi.

Tadqiqot davomida shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, xususan, muammoli ta’lim, loyihaviy yondashuv va interaktiv metodlardan

foydalanish yuqori samaradorlik berishi aniqlandi. Masalan, “Mening Vatanim – mening faxrim” mavzusida tashkil etilgan loyiha ishlari talabalarning mustaqil fikrlashini rivojlantirib, ularning ijtimoiy faolligini oshirdi. Statistik tahlillar shuni ko‘rsatdiki, bunday metodlar qo‘llanilgan guruhlarda o‘zlashtirish va ishtirok faolligi an‘anaviy usullarga nisbatan 20–25 foizga yuqori bo‘lgan.

Natijalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar bilan integratsiyalashgan holda olib borish talaba-yoshlarning nafaqat bilim darajasini, balki ularning shaxsiy fazilatlar va ijtimoiy mas‘uliyatini ham rivojlantiradi. Shu jihatdan, taklif etilgan integrativ model OTMlarda tarbiyaviy jarayonni takomillashtirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega ekanligi asoslandi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalari talaba-yoshlarning ma‘naviy kamolotini ta‘minlashda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining integrativ modelini qo‘llash muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatdi. Oliy ta‘lim muassasalarida ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar, harbiy tayyorgarlik va tarbiyaviy faoliyatni o‘zaro uyg‘un holda tashkil etish yoshlarning vatanparvarlik tuyg‘ularini mustahkamlash, fuqarolik mas‘uliyatini oshirish hamda ijtimoiy faolligini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida ishlab chiqilgan integrativ modelning joriy etilishi talabalarda milliy qadriyatlarga hurmat, Vatanga sadoqat va mustaqil fikrlash kabi muhim sifatlarning shakllanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatishi ilmiy asoslandi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik yondashuvlar va interaktiv metodlardan foydalanish tarbiya jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshirishi aniqlandi.

Umuman olganda, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar bilan integratsiyalashgan holda tashkil etish OTMlarda barkamol, faol va mas‘uliyatli shaxsni tarbiyalashning muhim omili sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur yondashuvni amaliyotga keng joriy etish yoshlar ma‘naviyatini yuksaltirish va jamiyat taraqqiyotini ta‘minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

- 1.O‘zbekiston Respublikasining Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash Konsepsiyasi, T, 2018 y.
- 2.Tilavoldiyev.Sh, “Chaqiriqqacha yoshlar tayyorgarligi va harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi”, Farg‘ona, 2003 yil.
- 3.Saidov. I.M, Tilavoldiyev.SH.X, Xaydaraliev.X, “Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi asoslari”, Farg‘ona, 2021 yil.
- 4.Umumiy harbiy tayyorgarlik asoslari: O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Harbiy nashr, 2021.
- 5.Ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo‘yicha metodik qo‘llanmalar. – Toshkent: Respublika Ma‘naviyat va ma‘rifat markazi, 2020.

METHODS OF DEVELOPING STUDENTS' PROFESSIONAL COMPETENCE IN THE SUBJECT OF ELECTRICAL ENGINEERING

Baratov Murodjon Hamroyevich

*2st-Year Master's Student in the
Field of "Technological Education",
Bukhara State Pedagogical Institute*

Abstract: Today, this article analyzes methods and skills for developing students' professional competence, independent thinking, and creativity in the process of teaching electrical engineering through practical assignments.

Keywords: education system professional competence, technology, education, competence, technology textbooks, electrical engineering textbooks,

Introduction Analyzing the idea of developing the professional competence of future teachers based on an innovative approach allows us to identify the following key characteristics:

- First, professional competence is both an indicator of pedagogical quality and an innovative and educational activity of teachers.
- Second, the development of professional competence is not only a final goal but also a process of transformation within the educational system for both teachers and students through innovation.
- Third, the development of professional competence influences the formation of the teacher's mindset.

Today, the application of advanced intellectual technologies and scientific achievements in the educational process, along with expanding the social potential of education, is considered a vital factor in improving the personnel training system. Education and upbringing have always been among the most pressing and decisive issues, shaping the future of our society. This is because the preparation of highly qualified specialists who can contribute to the country's socio-economic progress directly depends on the development of the education system. Current demands in education are not limited to acquiring knowledge alone but include forming and developing professional competence in students through innovative approaches in the learning process. Professional competence refers to the acquisition and practical application of the knowledge, skills, and abilities required for professional activity. Therefore, it is important that teachers understand the need to develop skills and competencies in students according to the content of their subjects. Vocational education differs from general education in its goals, teaching methods, curriculum content, and the integration of theoretical instruction with practical experience (such as workshops and internships in enterprises). When developing curricula for vocational subjects, it is important to rely on the requirements of professional qualification standards. Although general and vocational education share similar didactic principles and methods, vocational education is fundamentally different due to its focus on both theoretical and practical aspects of instruction. In this context, the educational process is often closely tied to production, where learning, manufacturing, and practical activities are integrated.

The First President of the Republic of Uzbekistan, I.A. Karimov, once stated: “If students do not learn to think independently, the effectiveness of education will inevitably be low.” This statement has placed a great responsibility on educators and specialists working within the country’s education system. Globally, special attention is being paid to organizing independent student activities in education systems. Independent activity is considered a key factor in developing critical thinking, creativity, and competence among learners.

The Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. PF-5847 dated August 8, 2019, “On the Approval of the Concept for the Development of the Higher Education System of the Republic of Uzbekistan until 2030,” defined key tasks. Concepts such as competence and competency-based approaches have become widespread in the field of education.

It can be said that competence and competency have become central issues in contemporary educational research. According to scientific pedagogical and psychological sources, competence and competency are multi-component concepts common to all subjects. Thus, their interpretations vary in content and logic depending on the context. The essence of these terms is described using concepts such as “efficiency,” “adaptability,” “achievement,” “success,” “comprehension,” “result-oriented,” “capability,” “property,” “feature,” “quality,” “quantity,” and “measurement.”

In general, competency is the possession of the knowledge, skills, and abilities required to perform a specific professional activity. Humanizing education and upbringing is one of the main principles of state policy in the education sector, as defined in Article 3 of the Law “On Education.” Accordingly, in addition to providing students with professional knowledge and skills, it is necessary to cultivate values such as diligence, patriotism, service to the nation, compassion toward nature and people, generosity, respect for national and professional traditions, religious beliefs, and personal opinions and feelings of others.

Educating future specialists based on a combination of professional competencies and personal qualities plays a socially significant role in guiding students toward conscious and appropriate career choices. Developing students' professional competencies and independent thinking abilities through continuous improvement of educational technologies is one of the most urgent pedagogical issues today. Therefore, creating technologies that foster professional competence, independent thinking, and self-development in students remains an important challenge in modern pedagogical science.

REFERENCES

1. B. Sh. I., Dilmurodovna, R. D., Tohirovich, R. E., & Norjona, P. (2023). *TEXNOLOGIYA FANINI O‘QITISHDA INTERFAOL USULLARNI QO‘LLASH METODIKASI*. Ta’lim fidoyilari
2. Hamdamova Nozima Mukimovna, Bakhtiyorova Sobiraxon Ixtiyor Qizi – “EDUCATION, SCIENCE AND INNOVATIVE IDEAS IN THE WORLD,” International Scientific Journal, 2023, Vol. 1

-
3. Xalq hunarmandchiligi namunalarini takomillashtirish va rivojlantirish (zardo'zlik san'ati misolida) R.D.Dilmurodovna, E.R.Tohirovich, Ijodkor o'qituvchi 3 (27), 9-12
 4. The Importance of Using Graphics Programs in The Design of Sewing Items. R.E. Tohirovich, R.D. Dilmurodovna, R.D. Muminovna Web of Teachers: Inderscience Research 1 (3), 5-8
 5. TYPICAL MISTAKES MADE BY STUDENTS WHEN MAKING DRAWINGS IN THE ENGINEERING GRAPHICS DISCIPLINE R.E. Tohirovich, R.D. Dilmurodovna E-Conference Globe, 339-343
 6. Texnologiya ta'limi praktikumi fanini o'qitishda innovatsion ta'lim texnologiyalarini qo'llash imkoniyatlari D.D. Rayimova, S.I.Bahronova, D.M. Ruziyeva, N.U. Davlatova Educational Research in Universal Sciences 2 (5), 616-619
 7. Innovative Technologica: Methodical E.T. Rustamov, D.D Rayimova Research Journal 2 (06), 37
 8. Characteristics of technical creativity in technological education. Innovative technologica methodical research journal. 2021 E.T.Rustamov, D.D Rayimova, M.J Jabborova, ..B-37-41
 9. Rustamov, Erkin Toxirovich, and Nozim Qayumovich Idiyev. "CHIZMA BAJARISHDA OQUVCHILAR YOL QOYADIGAN TIPIK XATOLAR." Интернаука 20-2 (2018): 58-60.
 10. Рустамов, Эркин Тохирович, and Джамал Рашидович Уринов. "НАХОЖДЕНИЕ ТЕНИ МНОГОГРАННИКОВ В ОРТОГОНАЛЬНЫХ ПРОЕКЦИЯХ." COVID-19 и современное общество: социально-экономические последствия и новые вызовы. 2020.
 11. N.M. Hamdamova, S.I. Bakhtiyorova, Sh.I. Bakhronova – “Education and Innovative Research”
 12. Dilmurodovna R. D. XALQ HUNARMANDCHILIGI NAMUNALARINI TAKOMILLASHTIRISH VA RIVOJLANTIRISH (ZARDO'ZLIK SAN'ATI MISOLIDA) //IJODKOR O'QITUVCHI. – 2023. – T. 3. – №. 27. – C. 9-12.
 13. Dilmurodovna R. D. XALQ HUNARMANDCHILIGI NAMUNALARINI TAKOMILLASHTIRISH VA RIVOJLANTIRISH (ZARDO'ZLIK SAN'ATI MISOLIDA) //IJODKOR O'QITUVCHI. – 2023. – T. 3. – №. 27. – C. 9-12

JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QUVCHILARINING JISMONIY HOLATINI RIVOJLANTIRISH

Latipov Rahmon Ravshanovich
Buxoro davlat pedagogika instituti
tayanch doktoranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada jismoniy tarbiya darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining jismoniy holatini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Unda o'quvchilarning yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda jismoniy sifatlarni —

kuch, tezlik, chidamlilik va chaqqonlikni shakllantirishning ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini samarali tashkil etish, zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanish hamda o'quvchilarning sog'lom turmush tarzini shakllantirishdagi o'rni ko'rsatib berilgan. Maqola natijalari boshlang'ich ta'lim tizimida jismoniy tarbiya darslarini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: jismoniy tarbiya, boshlang'ich sinf, jismoniy rivojlanish, jismoniy sifatlar, kuch, tezlik, chidamlilik, chaqqonlik, sog'lom turmush tarzi, pedagogik yondashuv, jismoniy mashqlar, o'quvchilar salomatligi.

РАЗВИТИЕ ФИЗИЧЕСКОЙ ФОРМЫ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА УРОКАХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы развития физической формы учащихся начальной школы на уроках физической культуры. Анализируется важность формирования физических качеств – силы, скорости, выносливости и ловкости – с учетом возрастных особенностей учащихся. Также показаны эффективные методы организации уроков физической культуры, использование современных педагогических подходов и их роль в формировании здорового образа жизни учащихся. Результаты статьи служат для совершенствования уроков физической культуры в системе начального образования.

Ключевые слова: физическая культура, начальная школа, физическое развитие, физические качества, сила, скорость, выносливость, ловкость, здоровый образ жизни, педагогический подход, физические упражнения, здоровье учащихся.

Kirish. Bugungi kunda yosh avlodni har tomonlama sog'lom, barkamol va jismonan chiniqqan holda tarbiyalash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilarining jismoniy rivojlanishiga e'tibor qaratish ularning keyingi hayot faoliyati uchun muhim poydevor yaratadi. Jismoniy tarbiya darslari bu jarayonda asosiy vositalardan biri bo'lib, o'quvchilarning nafaqat jismoniy holatini mustahkamlash, balki ularning sog'lom turmush tarziga bo'lgan qiziqishini oshirishda ham katta ahamiyatga ega. Boshlang'ich sinf yoshidagi bolalarda jismoniy sifatlar — kuch, tezlik, chaqqonlik va chidamlilik — faol shakllanadigan davr hisoblanadi. Shu sababli, jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini ilmiy asosda tashkil etish, o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini inobatga olgan holda samarali metodlardan foydalanish muhimdir. Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining jismoniy holatini rivojlantirishning ahamiyati, usullari va samarali yondashuvlari tahlil qilinadi. Xalq pedagogikasi milliy an'analar ta'siri vositasida maktab o'quvchilarining har tomonlama rivojlanishi tarbiyada muhim omillardan biri ekanligini doimo uqtirib keladiki, jismoniy tarbiya jarayonida ham bu ko'rsatmalardan foydalanish samara berishi shubhasiz. Bir qator olimlarning kuzatuvlaridan ma'lumki, optimal harakatlanish bolalarning jismoniy rivojlanishi va qobiliyatining oshishi uchun katta imkon beradi.

Bir guruh olimlar va amaliyotchilarning fikricha, O'quvchilarda jismoniy sifatlarni har tomonlama rivojlantirish, ularning milliy qadriyatlarga e'tiborini oshirish, ma'naviy, axloqiy fazilatlarni tarkib toptirish uchun kichik maktab yoshi eng qulay davr hisoblanadi. Ko'pgina olimlar tomonidan o'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, shaxsning jismoniy shakllanishi va jismoniy tayyorgarlik dinamikasi o'quvchining mehnat qilish layoqati va izchil bajariladigan jismoniy mashqlarning xususiyatiga bog'liqdir. Boshlang'ich sinf o'quvchisining jismoniy sifatlarni rivojlantirish uchun milliy va harakatli o'yinlarga asoslangan dars, mashqlarni to'g'ri tashkil etish va o'tkazish eng muhim masaladir.

K.Balsevich tadqiqoti bo'yicha, bolalarning jismoniy faolligi quyidagicha: 7-10 yoshli bolalar jismoniy sifati ko'rsatkichining barchasi o'sishning yuqori tempda borayotganligini namoyon etadi. Faqat egiluvchanlik ko'rsatkichining tempi bu davrda pasayib boradi. Bu yoshdagi bolalarda biodinamik harakatning va eng avvalo, koordinatsion qismlarning shiddatli rivojlanishi ro'y beradi.

7-10 yoshlar orasida jismoniy sifatlarning va koordinatsion qobiliyatning, inson harakat faolligining namoyon bo'lishi uchun amaliy jihatdan juda yaxshi zamin tayyorlanadi. F.N.Nasriddinov, X.M.Maxkamjonovlar ko'rsatkichlari bo'yicha jismoniy tayyorgarlik natijalari yoshdan yoshga o'tish bilan hamma ko'rsatkichlar ma'lum miqdorda ortib borishini ko'rsatadi.

A.N.Livitskiy ilmiy tadqiqot ishlarining ko'rsatishicha, qo'l panjalari mushaklarining kuchi 7 yoshda 13-14 kg.ga etadi. Shu yoshdan boshlab, harakatli o'yinlar vositasida, bu sifatlarni yanada rivojlantirish ehtimoli kuchli. Yosh o'zgarishi dinamikasida ayrim keskin bosqichlar belgilanganki, ular morfologik va funksional xususiyatlar majmui bilan tavsiflanadi.

F.N.Nasriddinov, X.M.Maxkamjonovlar maktab yoshidagi bolalarning jismoniy rivojlanishi bo'yicha olgan ma'lumotlar tahlilining ko'rsatishicha, 5-7 yoshdagi bolaning jismoniy rivojlanishi bir tekisda borar ekan, kichik maktab yoshiga kelib esa rivojlanishning tezlashish jarayoni ro'y beradi. Shunga asosan tadqiqotda milliy harakatli o'yinlarga asoslangan jismoniy mashqlar majmui tanlab olindi.

“Jismoniy sifatlarni” va “jismoniy tayyorgarlik” termini maxsus adabiyotlar sifatida foydalaniladi. Bular insonni harakat imkoniyatlarining ayrim tomonlarini aniqlaydilar. Jismoniy sifatlarni dinamikasiga tadbiquan “rivojlanish” va “tarbiya” terminlari qo'llaniladi. “Rivojlanish” termini sifatning sog'lomlashtiruvchi o'zgarishlarini borishini xarakterlaydi. “Tarbiya” esa harakatlantiruvchi sifatning ko'rsatkichlari o'sishiga ta'sir o'tkazishning faolligi va yo'naltirilganligini nazarda tutadi.

Jismoniy sifatlarga (kuch, chidamlilik, egiluvchanlik, tezkorlik, chaqqonlik) tegishli. Jismoniy tarbiya jarayonida jismoniy sifatlarni tarbiyalash va harakatlar bilan o'rgatish mustahkam chirmashib ketadi. Jismoniy tarbiyaning bu tomonlarini o'rganish va ayrim-ayrim qarab chiqish ulardan har birining o'ziga xos xususiyatlarini chuqurroq bilib olishga yordamlashadi.

Maktab yoshidagi bolalarda jismoniy sifatlarni tarbiyalash organizmning rivojlanishi va o'sishi bilan bog'langan qator xususiyatlarga ega:

1. O'spirinlik va yoshlik yoshlarida bitta sifatning rivojlanishi boshqa jismoniy sifatlarni o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, o'qituvchilarda jismoniy sifatlarni tarbiyalashga majmualiy yondoshuv zaruriyati talab qilinadi.

2. Organizmning rivojlanib borishida jismoniy sifatlarning o'sishi ayrim yoshlarda ayniqsa jadal ro'y beradi. Bu sezgirlik (yoki sensitiv) davrlari deb ta'kidlanadi. chunonchi, mushak kuchi uchun o'sishning eng ko'p tezlik darajasi 13-15 yoshlilarga xarakterli, qizlarda chidamlilik ko'rsatkichi 11-13 yoshda eng jadal o'sadi, o'g'il bolalarda esa – 14 yoshda, mutaxassislarning fikri bo'yicha 8-11 yosh tezkorlik imkoniyatlarini tarbiyalash uchun eng qulaydir. Chaqqonlikni bolalar bilan taqqoslash bo'yicha o'smirlarda, kattalarda esa – yoshlar bilan taqqoslash bo'yicha tarbiyalash xiyla qiyinroq kechadi.

3. Jismoniy sifatlarni tarbiyalash katta jismoniy yuklamalar bilan kuzatiladi. Bolalar va o'smirlar ularning asta-sekin o'sishiga og'ishmay rioya qilinganda organizm uchun ziyon etkazmasdan o'tkazish qobiliyatiga egadirlar.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarining jismoniy holatini rivojlantirishda jismoniy tarbiya darslari muhim o'rin tutadi. To'g'ri tashkil etilgan darslar orqali o'quvchilarda jismoniy sifatlarning rivojlanadi, sog'lom turmush tarziga bo'lgan ehtiyoj shakllanadi va umumiy salomatlik darajasi yaxshilanadi. Shu bilan birga, jismoniy mashg'ulotlar bolalarning ruhiy holatiga ijobiy ta'sir ko'rsatib, ularning o'qishga bo'lgan qiziqishini ham oshiradi. Kelgusida jismoniy tarbiya darslarini yanada takomillashtirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash va individual yondashuvni kuchaytirish orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarining jismoniy rivojlanishini yanada yuqori bosqichga olib chiqish mumkin. Shu bois, bu yo'nalishda olib borilayotgan ilmiy-amaliy ishlar muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva M. Bolalar o'yinlarida o'zaro munosabatlar //Boshlang'ich ta'lim.- Toshkent, 2000. -№3.-B. 47-48 .

2. Abdumalikov R. Jismoniy harakatlarini kengaytirish yo'llari. –T.: Meditsina .1988.- 131 b.

3. Абдурахмонов И.Р. Узбекские народные игры.: Т.: Автореф.дис.... канд. фил. наук.- Т., 1997. -24 с.

KOMPLEKS YONDOSHUV ASOSIDA BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARINING HARAKAT KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH USULLARI

Raimov O'lmasjon Ikrom o'g'li
Buxoro davlat pedagogika instituti
tayanch doktoranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada kompleks yondashuv asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining harakat ko'nikmalarini rivojlantirish masalalari tahlil etilgan. Unda o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda

harakat faoliyatini shakllantirishning samarali usullari yoritilgan. Shuningdek, jismoniy mashqlar, o'yinlar va innovatsion pedagogik texnologiyalar orqali o'quvchilarning muvozanat, chaqqonlik, koordinatsiya va tezkorlik kabi ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlari ko'rsatib berilgan. Tadqiqot natijalari boshlang'ich ta'lim jarayonida jismoniy tarbiya darslarini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: kompleks yondashuv, harakat ko'nikmalari, boshlang'ich sinf, jismoniy tarbiya, koordinatsiya, chaqqonlik, muvozanat, tezkorlik, jismoniy mashqlar, pedagogik texnologiyalar, o'yin metodlari.

МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ ДВИЖЕНЧЕСКИХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ НА ОСНОВЕ КОМПЛЕКСНОГО ПОДХОДА

Аннотация. В данной статье анализируются вопросы развития двигательных навыков учащихся начальной школы на основе комплексного подхода. Выделены эффективные методы формирования двигательной активности с учетом возраста и индивидуальных особенностей учащихся. Также показаны возможности развития таких навыков, как равновесие, ловкость, координация и скорость, посредством физических упражнений, игр и инновационных педагогических технологий. Результаты исследования служат для дальнейшего совершенствования уроков физической культуры в процессе начального образования.

Ключевые слова: комплексный подход, двигательные навыки, начальная школа, физическая культура, координация, ловкость, равновесие, скорость, физические упражнения, педагогические технологии, игровые методы.

Kirish. Hozirgi davrda ta'lim tizimida o'quvchilarning jismoniy rivojlanishiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilarida harakat ko'nikmalarini to'g'ri va samarali shakllantirish ularning umumiy rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Harakat ko'nikmalari bolalarning kundalik faoliyati, sog'lig'i va jismoniy tayyorgarligining asosi hisoblanadi. Kompleks yondashuv asosida tashkil etilgan jismoniy tarbiya mashg'ulotlari o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi. Bunda turli mashqlar, harakatli o'yinlar, didaktik usullar va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish muhim o'rin tutadi. Mazkur yondashuv orqali o'quvchilarda nafaqat jismoniy sifatlar, balki muvofiqlashtirish, tezkor fikrlash va ijtimoiy ko'nikmalar ham rivojlanadi. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining harakat ko'nikmalarini kompleks yondashuv asosida rivojlantirishning usullari va samaradorligi tahlil qilinadi. *Jismoniy tarbiya va sport insonni jismoniy rivojlanishi, uning ontogenetik taraqqiyotida jismoniy sifatlari, morfofunktsional va psixologik imkoniyatlarining o'zgarish qonuniyatlari bilan bog'liqdir. Jismoniy sifatlarni rivojlantirish jarayoni turli yoshdagi o'quvchilarni jismoniy tarbiya tizimining ustivor va ajralmas qismiga mansubdir.*

Ko'pgina tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ushbu sifatlarni rivojlantirish samaradorligi harakat malakalariga o'rgatish muddati va shu malakalarni o'zlashtirish sur'atini belgilaydi. So'nggi yillarda gimnastik elementlarning o'rgatish jarayoni murakkablashib borishi, o'qituvchilar vositalarni keng ishlatilmaganligi o'quvchilarni jismoniy sifatlarni rivojlantirish va takomillashtirish masalasiga alohida e'tibor qaratilmaganligi va kerakli yordamchi jixozlarni qo'llamoqda. Gimnastik mashqlarga dastlabki o'rgatish jarayonida bolalar murabbiylari, aksariyat hollarda, ayrim muammolarga duch kelishi kuzatilib turadi. Jumladan, hatto eng oddiy gimnastik element texnikasiga o'rgatishda muayyan jismoniy sifatlarning rivojlanganlik darajasiga tayaniladi. Ammo ko'pincha shu sifatlarning rivojlanganlik darajasi gimnastik elementlarni samarali o'zlashtirish imkonini bermaydi. Shunday vaziyatlarda odatda ikki yo'nalishda tashkil etiladigan maxsus mashg'ulotdan foydalanish tavsiya etiladi. Ushbu turdagi mashg'ulotlarning yo'nalishlaridan biri – bu harakat qobiliyatini shakllantirish, ikkinchisi – harakat ko'nikmalarini tarbiyalash. Qayd etilgan vazifalarni alohida mustaqil va birgalikda hal etish mumkinligidan qat'iy nazar muvofiq jismoniy sifatlarni ham bir yo'la rivojlantirish zarur bo'ladi. Binobarin, zamonaviy gimnastik mashqlarni samarali o'zlashtirish ustivor jihatdan ixtisoslashtirilgan jismoniy tayyorgarlikka bog'liqdir. Jismoniy tayyorgarlik umumiy va maxsus jismoniy sifatlarni rivojlantirish jarayonini o'z ichiga oladi. Mutaxassis-olimlarning fikriga ko'ra, dastlabki tayyorgarlik bosqichida shug'ullanayotgan yosh gimnastikachilarda shu yoshda qulay kechadigan jismoniy sifatlarni, jumladan, tezkorlik-kuch, egiluvchanlik, chaqqonlik va alohida koordinatsion sifatlarni rivojlantirmoq lozim. Ushbu jismoniy sifatlarni rivojlantirishda qaysi biriga ustunlik bilan yondoshish masalasida mutaxassislar fikri turlicha. Bir guruh mutaxassislar tezkorlik, kuch-tezkorlik sifatlari va koordinatsion qobiliyatga urg'u berish lozimligini ta'kidlaydilar. Ular shu sifatlarga ustunlik berilishini bolalarning yosh xususiyatiga mutanosib ekanligi bilan izohlaydilar. Boshqa bir guruh olimlar jismoniy sifatlarni o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni e'tiborga olgan holda, mazkur yoshdagi bolalarda barcha sifatlarni barovar rivojlantirish muhimligiga e'tibor qaratadilar. Shu bilan bir qatorda boshlang'ich sinf o'quvchilarning jismoniy tayyorgarligining asosiy jismoniy sifatlarni turli yo'nalishda, jumladan gimnastik elementlarga mos yo'nalishda o'rganish bo'yicha o'tkaziladigan tadqiqotlar deyarli yo'q ekanligi kuzatildi. Kuch va kuch-tezkorlik sifatlarni tarbiyalash. O'quvchilarni jismoniy tarbiya darslar amaliyotida kuch sifati beqiyos ahamiyatga egadir. O'quvchi qanday harakat (yugurich, sakrash, o'tirish, osilish, uloqtirish, gimnastik snaryadlarda mashq bajarish va h.k.) qilmasin shu harakatning samaradorligi kuch bilan bog'liqdir. Qolaversa kuch xayotiy zarur tayyorgarlik jarayonida asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Yu.V.Menxinlarning ishlarida o'quvchilarning kuch tayyorgarligi bilan murakkab gimnastik elementlarni o'zlashtirish o'rtasida uzviy bog'liqlik borligi e'tirof etilgan (Menxin). Ayrim tadqiqotchilar tarbiyalash mushkulroq bo'lgan nisbiy kuchni texnik natijalarga ijobiy ta'sir etishini aniqlaganlar. L.V.Kobzarning ta'kidlashicha, yosh ulg'aygan sari nisbiy kuchning

rivojlanishi susayish bilan izohlanadi. Lekin, bu holat o'zga jismoniy sifatlarning (shu jumladan o'zga kuch sifatlarini ham) maksimal shakllanganligi bilan bartaraf etilishi mumkin. Aksariyat mutaxassislarining e'tirofi etishicha, kuch tayyorgarligiga bolalik va o'smirlik yoshdan boshlab e'tibor qaratish lozim. Zuev E.I, Kobzar L.V, Juravin M.D, Rozin E. Yu, Smolevskiy V.M., Yu.K. Gaverdovskiylarning ma'lumotlariga muvofiq, bolalikdan boshlab nafaqat umumiy kuch tayyorgarligini shakllantirish darkor, balki maxsus kuch sifatlarini ham rivojlantirish maqsadga muvofiqdir. M.D. Juravin taklifiga ko'ra kuch tayyorgarligiga kichik yoshdagi o'quvchilar mashg'ulotlarda ham urg'u berish lozim, lekin bunday yondoshuv umumiy jismoniy tayyorgarlik doirasidan chiqib ketmasligi ma'qul. Ayrim olimlar kuchni rivojlantirishning eng qulay davri 7-9 va 13-17 yoshlarga to'g'ri kelishi kerak deb ta'kidlaydilar. Qayd etilgan ma'lumlardan ko'rinib turibdiki, kuch sifatlarini rivojlantirishga qaratilgan mashqlarni tabaqalashtirilgan tarzda bolalar va o'smirlar mashg'ulotlarida to'la-to'kis qo'llash mumkin. Shu bilan bir qatorda e'tiborli joyi shundaki, 6-10 yoshli o'quvchi bolalarda kuch sifatlarini qaysi tartib va yo'nalishda rivojlantirish zarurligi yetarli darajada isbot qilinmagan. Ko'pchilik olimlar, tezkorlik-kuch qobiliyatlarini o'rganish natijasida ularni shiddatli o'sishi 9-10 yoshdan boshlanib, 13-14 yoshgacha davom etadi degan xulosaga kelishgan. Kichik yoshdagi maktab o'quvchilarida tezkorlik-kuch qobiliyatlari muayyan harakat malakalarini ijro etishda maksimal mushak kuchini qisqa vaqt oralig'ida namoyon bo'lishi bilan izohlanadi. Jismoniy tayyorgarlik shakllantirish doirasida tezkorlik sifatini rivojlantirish alohida ahamiyatga egadir. Chunki aynan harakat tezkorligi nafaqat maktab dasturini uzlashtirishga yuqori sport natijalariga erishish imkoniyatini yaratadi, balki bunday yo'nalishda kechadigan jarayon bolalarga keyinchalik sport turlarida o'z ifodasini topadi. Qator mutaxassislarining fikr bildirishicha, tezkorlik sifatini rivojlanishning eng qulay davri 9-13 yoshga to'g'ri kelar ekan. Tezkorlik sifatining salmog'i kuch va tezkorlik-kuch sifatlariga bog'liqdir. Binobarin, shug'ullanayotgan bolalarda ushbu sifatning yetarli darajada shakllanmaganligi kelajakda uni tiklash imkonini bermaydi. Ma'lumki, harakat tezligini rivojlantirish samarali vositalardan biri yugurishdir. A.I. Kravchuk va J.K. Xolodovlar maksimal va maksimalga yaqin tezkorlikni rivojlantirish uchun 20 m dan 60 m gacha yugurish vositasini taklif etadilar. Lekin, bunday mashqlar ta'kidlashicha, hajm jihatidan ko'p bo'lishi tavsiya etilmaydi. Ayrim tadqiqotchilar maksimal tezlikda yugurish bolalar organizmiga har doim ham ijobiy ta'sir etavermaydi degan xulosaga kelishgan. Ko'pgina mutaxassislar tezkorlikka oid mashqlar o'z amplitudasi va mohiyati jihatlaridan o'rgatilayotgan harakat malakasiga yaqin, turdosh bo'lgani maqsadga muvofiqdir deyдилar. Ularning fikriga ko'ra, bu borada o'rgatilayotgan harakat texnikasiga yaqin yoki mos harakatli o'yinlarni qo'llash mumkin S.S. Korovin. 7-8 yoshdagi o'quvchilarni jismoniy tarbiyasida chidamkorlik sifati ham o'ziga xos, o'ta muhim xususiyatga egadir. Chidamkorlik – bu mashqlarni ko'p marta takrorlash natijasida vujudga keladigan toliqish alomatlariga qarshi ta'sir ko'rsatuvchi sifatdir. Ayrim tadqiqotlarda kuch chidamkorligi va asta kechadigan kuchni gimnastik mashqlarni

muvaffaqiyatli ijro etishdagi ahamiyati isbotlab berilgan. L.P.Semyonov, A.G.Trifonov, A.P.Kolosov, V.M.Smolevskiy, Yu.G.Gaverdovskiylarning nazariga binoan, yosh o'quvchilarning statik elementlarni mahorat bilan ijro etish ko'nikmasiga ega bo'lmaganidan, ular jismonan etuk emasligidan deb izohlanadi. Tajriba shuni ko'rsatadiki o'qituvchilar aksariyat xollarda statik mashqlarga o'rgatishni yuqori sinf dasturi bo'yicha shug'ullanish davrida boshlaydilar. Ammo yuqorida ta'kidlanganidek, kuch tayyorgarligi, shu jumladan, statik kuch mashqlariga ham, bolalik yoshdan e'tibor qaratish zarur. Ushbu mutaxassis-olimlarning fikriga muvofiq, bolalik yoshidagi ham murakkab statik elementlarni muvaffaqiyatli o'zlashtirishlari mumkin. Yu.V.Menxinning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, 2-3sinf yil shug'ullangandan so'ng va etarli jismoniy tayyorgarlikka erishgandan keyin statik mashqlarga o'rgatish ijobiy natija beradi. Buning uchun yosh gimnastikachilar dastavval erishgan etarli maxsus jismoniy tayyorgarlikka ega bo'lishlari lozim. Yuqorida zikr etilgan mualliflar fikrlaridan shu kelib chiqadiki, iqtidorli yosh sportchilarni tayyorlash va kelajakda har xil ko'pkurash mashqlarini muvaffaqiyatli ijro etishda muhim bo'lgan maxsus chidamkorlikni mukammal shakllantirish uchun 7-8 yoshli guruhda shug'ullanuvchi bolalarda umumiy chidamkorlikni rivojlantirish zarurdir. Egiluvchanlikni va bo'g'imlar qayishqoqligini tarbiyalash. Egiluvchanlik va bo'g'imlar qayishqoqligi o'quvchi bolalarni rivojlanishida ustivor ahamiyatga molikdir. Bolalarni harakat faoliyatida deyarli barcha mashqlar maksimal amplitudada ijro etiladi, binobarin, mazkur zaruriyat egiluvchanlik va qayishqoqlik qanchalik muhim ekanligidan dalolat beradi. Aynan ushbu sifatlar gimnastik mashqlar texnikasini samarali o'zlashtirish, jismoniy sifatlarni tejamli ijro etish va "Alpomish va barchinoy" testlarini natijalariga erishish istiqbolini ta'minlaydi. Ko'p sonli manbalarga asosan egiluvchanlik va bo'g'imlar qayishqoqligini unumli rivojlantirishning ustivor uslubi – bu mushaklarni "chuzish" va "bo'shashtirish" mashqlarini surunkasiga qaytarishdan iborat. Bunday mashqlarga faol va sust egiluvchanlikka oid harakatlar, maksimal amplituda va tezlikda ijro etiladigan yoysimon harakatlar misol bo'lishi mumkin. Ta'kidlash joizki, mazkur mashqlarni qo'llashda, bolalarning jismoniy va morfofunktsional imkoniyatlar e'tiborga olinishi lozim. Egiluvchanlik va bo'g'imlar qayishqoqligini tarbiyalashda sekin-astalik, izchillik, ketma-ketlik, mutanosiblik tamoyillariga amal qilish mashg'ulotlar samarasini belgilaydi. Koordinatsion qobiliyatlarni tarbiyalash. Jismoniy tarbiya daksturining, jumladan, yangi harakatlarni o'zlashtirishda, koordinatsion qobiliyat ham dolzarb omillardan biridir. Boshlang'ich sinf o'quvchilarni koordinatsion qobiliyatlarini o'rganish masalalari A.A.Anihenko, M.D.Juravina, kabi tadqiqotchilar ishlarida o'z aksini topgan. N.A.Bernshteyn, A.S.Jukov, V.I.Lyax, P.K.Blagushlarning tadqiqotlarida koordinatsion qobiliyatni qisman aks ettiruvchi ritmni xis qilish va uni o'zlashtirish masalalari ahamiyatli muammo sifatida o'rganilgan. Qayd etilgan adabiyotlar tahlili shundan darak beradiki, bolalarning kichik yoshdan boshlab yuksak sport natijalariga erishib kelayotganligi ularning harakat imkoniyatlari ulkan ekanligini isbotlaydi. Ana vaziyatni e'tiborga olgan holda ko'pgina mutaxassislar jismoniy sifatlarni

rivojlantirish sur'ati bolalikdan boshlab jadallashtirilishi lozimligiga ahamiyat qaratishadi. Yana boshqa bir guruh olimlar kichik maktab yoshidagi bolalarda barcha sifatlarini bir maromda tarbiyalash zarurligiga e'tibor qaratish bilan bir qatorda, 7-8 yoshda harakat tezligi, egiluvchanlik, epchillik va statik kuchni, 8-9 yoshli bolalarda esa tezkorlik, epchillik, statik kuchni rivojlantirishga urg'u berish muhimligini ta'kidlaydilar. Diqqatni tortadigan joyi shundaki, ko'pgina tadqiqotlar jismoniy tayyorgarlikning asosiy tarkibi va fundamental o'zgarishi aynan dastlabki tayyorgarlik bosqichida amalga oshirishini isbotlaydi.

Xulosa qilib aytganda, kompleks yondashuv asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining harakat ko'nikmalarini rivojlantirish samarali natijalarni ta'minlaydi. Jismoniy tarbiya darslarida turli metod va vositalardan uyg'un foydalanish o'quvchilarning jismoniy faolligini oshiradi, ularning harakat koordinatsiyasini yaxshilaydi hamda sog'lom turmush tarziga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi. Shu bilan birga, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, mashg'ulotlarni qiziqarli va tizimli tashkil etish muhim omil hisoblanadi. Kelgusida ushbu yo'nalishda innovatsion yondashuvlarni keng joriy etish orqali boshlang'ich ta'lim tizimida jismoniy tarbiya samaradorligini yanada oshirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. *Технология организации нетрадиционных форм обучения в УСПО.* – М.: Профессиональное образование, 2000г. - С. 27-30.
2. Умаров Д.Х., Умаров М.Н., Эштаев А.К. *Оздоровительно-развивающие виды основной гимнастики. Учеб. пособие.* – Т.: УзГосИФК, 2006г. - 210 б.
3. Холодов Ж.К., Кузнецов В.С. *Теория и методика физического воспитания и спорта. Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений.* - М.: Академия, 2003г. - 480 с.
4. Эштаев.А.К. *Гимнастика дарси. Ўқув қўлланма.* - Т.: 2004й. – 120 б.
5. Юнусова Ю.М. *Основы методики физической культуры.*–Т. Издательство Литературного Фонда Союза Писателей Узбекистана, 2005г. – 207 с.
6. Ярашев К.Д. «Жисмоний тарбия ва спортни бошқариш» Абу Али ибн Сино нашриёти 2002 й. 58 б.

2-SHO'BA

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISH USULLARI

Islomova Shaxnoza Isom qizi,

Buxoro davlat pedagogika instituti,

O'zbekiston, Buxoro shahri

E-mail: shaxnozaislomova3105@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli ta'lim muhitida talaba-yoshlar ongida vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish va rivojlantirishning zamonaviy

usullari tahlil qilinadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, interaktiv metodlar va elektron resurslar asosida vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etish yoʻllari yoritiladi. Shuningdek, digital storytelling, virtual ekskursiyalar, raqamli loyihalar va gamifikatsiya kabi innovatsion yondashuvlarning pedagogik ahamiyati ochib beriladi. Tadqiqot natijalari raqamli vositalardan oqilona foydalanish talabalarida milliy qadriyatlarga hurmat, fuqarolik masʼuliyati va vatanparvarlik tuygʻularini kuchaytirishini koʻrsatadi.

Kalit soʻzlar: raqamli taʼlim, vatanparvarlik tarbiyasi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, interaktiv usullar, elektron resurslar, pedagogik innovatsiyalar.

Ключевые слова: цифровое образование, патриотическое воспитание, информационно-коммуникационные технологии, интерактивные методы, электронные ресурсы, педагогические инновации.

Key words: digital education, patriotic upbringing, information and communication technologies, interactive methods, electronic resources, pedagogical innovations.

Kirish.

Bugungi kunda raqamlashtirish jarayoni taʼlim tizimining barcha sohalari, jumladan, maʼnaviy-axloqiy va vatanparvarlik tarbiyasiga ham chuqur kirib bormoqda. Oʻzbekiston Respublikasining "Raqamli Oʻzbekiston – 2030" strategiyasi taʼlim sifatini yangi bosqichga koʻtarishni maqsad qilib qoʻygan boʻlib, bu borada raqamli vositalar orqali yoshlarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashning innovatsion usullarini ishlab chiqish dolzarb masalaga aylangan [1]. Oliy taʼlim muassasalari oldida turgan asosiy vazifalardan biri — talaba yoshlarda vatanga muhabbat, milliy gʻurur va fuqarolik masʼuliyatini raqamli muhitda ham samarali shakllantira olishdir.

Shu bilan birga, mamlakatimizda amalga oshirilayotgan taʼlimni modernizatsiya qilish islohotlari doirasida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini anʼanaviy yondashuvlar bilan birga zamonaviy raqamli pedagogik texnologiyalar asosida uygʻun tarzda olib borish zarurati tobora kuchayib bormoqda [2]. Ushbu tezisda raqamli taʼlim muhitida vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish usullari tahlil qilinadi va amaliyotda qoʻllash mumkin boʻlgan konkret yondashuvlar tavsiya etiladi.

Tadqiqot maqsadi.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi oliy taʼlim muassasalarida raqamli taʼlim muhitining imkoniyatlaridan foydalangan holda vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish usullarini aniqlash, ularning samaradorligini baholash va pedagogik amaliyotga joriy etish boʻyicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Bundan tashqari, tadqiqot axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining (AKT) vatanparvarlik tarbiyasidagi rolini nazariy va amaliy jihatdan yoritishni nazarda tutadi.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari.

Tadqiqotda quyidagi usullardan foydalanildi: ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish va umumlashtirish, raqamli ta'lim vositalari hamda vatanparvarlik tarbiyasiga oid normativ hujjatlarni o'rganish, xorijiy va mahalliy ilg'or tajribalarni qiyosiy tahlil qilish, shuningdek, pedagogik kuzatuv va so'rovnoma metodlari. O'zbekiston oliy ta'lim muassasalari tajribasini o'rganish va mavjud elektron ta'lim platformalari — Moodle, Zoom, Google Classroom, milliy Ta'lim portali — imkoniyatlarini vatanparvarlik tarbiyasi kontekstida baholash ham tadqiqot metodologiyasining muhim qismini tashkil etadi [3].

Tadqiqot natijalari va muhokamasi.

Raqamli muhitda vatanparvarlik tarbiyasini amalga oshirishning bir necha samarali usullari aniqlandi.

Birinchidan, raqamli hikoya aytish (Digital Storytelling) usuli — tarixiy voqealar, milliy qahramonlar va vatanparvarlik mavzulariga bag'ishlangan video-lavhalar, multimediali prezentatsiyalar yaratish orqali talabalar millatning tarixiy xotirasini chuqurroq anglab yetadilar. Bu usul talabalarda ijodiy fikrlash, jamoaviy ish va milliy o'zlikni anglash ko'nikmalarini bir vaqtda shakllantirishga xizmat qiladi [4].

Ikkinchidan, virtual muzeylar va onlayn ekskursiyalar — O'zbekistonning tarixiy yodgorliklari, milliy qadriyat markazlari va harbiy-vatanparvarlik obidalari bilan virtual tanishish talabalar ongida milliy meros his-tuyg'usini uyg'otadi. Masalan, Samarqand, Buxoro va Xivaning UNESCO ro'yxatidagi obidalari bo'yicha virtual sayohatlarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish vatanparvarlik tarbiyasining yangi qirralarini ochib beradi.

Uchinchidan, raqamli loyihalar va veb-portfoliolar — talabalarning o'z yurti tarixi, madaniyati va zamonaviy yutuqlari haqida mustaqil raqamli loyihalar tayyorlashi vatanparvarlik his-tuyg'ularini amaliy faoliyat orqali rivojlantiradi. Bunday loyihalar O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi, ilm-fan va texnologiya sohasidagi yutuqlari mavzularini qamrab olishi mumkin [5].

To'rtinchidan, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platforma imkoniyatlari — yoshlar orasida keng tarqalgan ijtimoiy tarmoqlardan (Telegram, YouTube, Instagram) vatanparvarlik tarbiyasiga yo'naltirilgan tarzda foydalanish yangi avlodga xos kommunikatsiya kanallaridan pedagogik maqsadlarda unumli foydalanish imkonini beradi. Masalan, Telegram kanallari orqali milliy bayramlar, tarixiy sanalar va vatanparvarlik mavzusidagi interaktiv savol-javob o'yinlarini tashkil etish amaliyotda yuqori natijalar ko'rsatmoqda [6].

Beshinchidan, gamifikatsiya elementlari — tarix va vatanparvarlik mavzularini o'yin shakliga keltirish (kvestlar, viktorinalar, onlayn musobaqalar) talabalar qiziqishini oshirish va tarbiyaviy maqsadlarga erishish nuqtai nazaridan samarali hisoblanadi. Raqamli kvestlar va musobaqalar orqali vatanparvarlik tarbiyasini amalga oshirish tajribasi bir qator xorijiy oliy o'quv yurtlarida ham ijobiy natijalar bergan [4].

Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Biroq bu jarayonning muvaffaqiyati ko'p jihatdan pedagog-

o'qituvchilarning raqamli savodxonlik darajasiga, ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasiga va raqamli resurslarning mazmuniy sifatiga bog'liqdir. Shu sababli ushbu yo'nalishdagi kompleks yondashuv — texnik imkoniyatlar, pedagogik mahorat va tarbiyaviy maqsadning uyg'unligi — muvaffaqiyatning asosiy sharti bo'lib qoladi.

Xulosa.

Raqamli ta'lim muhitida vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish — bu zamonaviy pedagogikaning dolzarb muammolaridan biridir. Digital Storytelling, virtual muzeylar, raqamli loyihalar, ijtimoiy tarmoqlar va gamifikatsiya kabi usullar talabalar ongida milliy o'zlikni anglash va vatanparvarlik his-tuyg'usini shakllantirishning yangi, samarali vositalariga aylana oladi. O'zbekistonda "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida ushbu usullarni tizimli ravishda oliy ta'limga joriy etish yoshlar tarbiyasining yangi bosqichini belgilab beradi [1]. Kelajakdagi tadqiqotlar esa raqamli vatanparvarlik tarbiyasining o'lchash va baholash metodologiyasini yanada takomillashtirish imkonini beradi.

Adabiyotlar va manbalar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risidagi farmoni. – Toshkent, 2020.
2. Yo'ldoshev J.G'. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: O'qituvchi, 2019. – 312 b.
3. Mardanova M.B. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ta'lim sifati. // Pedagogika va psixologiya jurnali. – 2021. – №3. – B. 45–52.
4. McGonigal J. Reality is Broken: Why Games Make Us Better and How They Can Change the World. – New York: Penguin Press, 2011. – 416 p.
5. UNESCO. Digital Citizenship Education. // ICT in Education. – Paris: UNESCO, 2022. – P. 18–34.
6. Nazarov O.A. Ijtimoiy tarmoqlar va yosh avlod tarbiyasi. // Xalq ta'limi. – 2023. – №2. – B. 28–33.

BO'LAJAK MAKTABGACHA TA'LIM PEDAGOGLARINI HARBIY-VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLAR

Haqqiyeva Fotima Olimjonovna

Buxoro davlat pedagogika instituti

O'zbekiston, Buxoro shahri

E-mail: fotimahaqqiyeva@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo'lajak maktabgacha ta'lim tarbiyachi-pedagoglarning maktabgacha ta'lim jarayonida bolalarda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish va rivojlantirishda pedagogik ijtimoiy-kasbiy rivojlanish jarayonidagi zamonaviy pedagogik yondashuvlar tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy tendensiyalarning pedagoglarning vatanparvarlik tuyg'usini rivojlantirishga ta'siri, ularning ta'lim jarayonidagi samaradorligi va bolalar tarbiyasidagi o'rni haqida fikr yuritiladi. Maqolada ushbu yo'nalishdagi ilmiy yondashuvlar va istiqbolli yechimlar ko'rib chiqilib, amaliy tavsiyalar beriladi.

Abstract. This article analyzes modern pedagogical approaches in the process of pedagogical socio-professional development of future preschool educators in the formation and development of a sense of patriotism in children during preschool education. It also discusses the impact of modern trends on the development of a sense of patriotism in educators, their effectiveness in the educational process and their role in raising children. The article considers scientific approaches and promising solutions in this area, and gives practical recommendations.

Аннотация. В данной статье анализируются современные педагогические подходы в процессе педагогического социально-профессионального развития будущих воспитателей дошкольных учреждений в формировании и развитии чувства патриотизма у детей в дошкольном образовании. Также рассматривается влияние современных тенденций на развитие чувства патриотизма у воспитателей, их эффективность в образовательном процессе и роль в воспитании детей. В статье рассматриваются научные подходы и перспективные решения в данной области, а также даются практические рекомендации.

Kalit so'zlar. Vatanparvarlik, zamonaviy tendensiyalar, raqamli ta'lim muhiti, tarbiyachi-pedagog, kasbiy kompetensiya.

Keywords. Patriotism, modern trends, digital educational environment, educator, professional competence.

Ключевые слова. патриотизм, современные тенденции, цифровая образовательная среда, педагог, профессиональная компетентность.

Maktabgacha ta'lim tizimi har bir jamiyatning pedagogik asoslarini shakllantiruvchi muhim bosqich hisoblanadi. Bolalarning intellektual, axloqiy va psixologik rivojlanishi ko'p jihatdan ushbu bosqichda faoliyat yurituvchi pedagoglarning malakasi va kompetensiyalariga bog'liq. Shu sababli bo'lajak maktabgacha ta'lim tarbiyachi-pedagoglarining ijtimoiy-kasbiy rivojlanishi dolzarb masala hisoblanadi[1; 3-b].

“Ilk qadam” davlat o'quv dasturining uchinchi nashri O'zbekistonda maktabgacha ta'limni rivojlantirishda muhim qadam hisoblanadi. Ushbu dasturning uchinchi nashri milliy merosni va global yondashuvlarni uyg'unlashtirgan holda bolalarni barqaror, muvozanatli, mantiqiy fikrlaydigan va kompetentli shaxs sifatida shakllanishini ta'minlaydi.

“Ilk qadam” davlat o'quv dasturi mas'uliyatli, axloqiy va jamiyatda faol ishtirok etuvchi shaxslarni tarbiyalashga yo'naltirilgan asosiy qadriyatlarga asoslanadi. Ushbu qadriyatlar milliy o'zlikni anglash, vatanparvarlik va o'ziga xoslikni hurmat qilishni, global fuqarolikni, shaxsiy mas'uliyatni, ekologik barqarorlikni va hayoti davomida o'qishga qiziqishni shakllantiruvchi asosiy tamoyil bo'lib xizmat qiladi[2;1205-b]. Ushbu o'quv dasturi maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisining pedagogik faoliyati jarayonida tarbiyalanuvchilarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash mas'uliyatini yuklaydi.

Vatanparvarlik – bu shaxsning o'z yurtiga, milliy qadriyatlariga, tarixiga, tiliga, madaniyatiga mehr va sadoqat bilan munosabatda bo'lishidir. Maktabgacha

yosh davrida bu tushuncha sodda, hissiy va obrazli shaklda namoyon bo'ladi. Shu bois, mazkur bosqichda vatanparvarlikni rivojlantirish pedagogik jihatdan dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi.[3;52-b]. Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tarbiyachilari nafaqat ta'lim beruvchi, balki bolalarni mustaqil fikrlashga, ijodiy yondashuvga va shaxs sifatida vatanga muhabbat ruhida shakllanishiga yo'naltiruvchi sifatida yetakchi bo'lishi muhim zaruriyatdir. Shu nuqtai nazardan bo'lajak maktabgacha ta'lim pedagoglarini harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanish zaruriyati yuzaga kelmoqda. Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tarbiyachilari nafaqat ta'lim beruvchi, balki bolalarni mustaqil fikrlashga, ijodiy yondashuvga va shaxs sifatida vatanga muhabbat ruhida shakllanishiga yo'naltiruvchi sifatida yetakchi bo'lishi muhim zaruriyatdir. Zamonaviy tendensiyalar ta'lim tizimiga innovatsion texnologiyalar, kreativ pedagogik usullar, raqamli ta'lim texnologiyalarining keng qo'llanilishi, hamkorlikdagi ta'lim va tanqidiy fikrlashning rivojlantirilishini talab etmoqda. Ushbu jarayonda bo'lajak maktabgacha ta'lim tarbiyachi-pedagoglarini harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda ijtimoiy-kasbiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy zamonaviy tendensiyalar quyidagilar:

Raqamli ta'lim muhitining rivojlanishi —Elektron darsliklar, mobil ilovalar, interaktiv ta'lim vositalarining joriy etilishi. Onlayn va aralash (gibrid) ta'lim tizimlarining ommalashishi

Innovatsion pedagogik texnologiyalar—O'yin texnologiyalari, STEAM ta'lim, kreativ va interfaol metodlarning keng joriy etilishi. Talabalarning pedagogik amaliyotda zamonaviy usullardan foydalana olishlari

Kasbiy kompetensiyalarning diversifikatsiyasi—Psixologik-pedagogik bilimlarni chuqurlashtirish. Xorijiy tillarni bilish va madaniyatlararo kommunikatsiyani rivojlantirish.

Yangi ta'lim modelining shakllanishi—Talabaga yo'naltirilgan ta'lim tamoyillarining ustuvorligi. Individual ta'lim dasturlarining ishlab chiqilishi va joriy etilishi[4;5-p].

Zamonaviy SI vositalari bolalarda yaratish qobiliyatini oshirish, tasavvurni kengaytirish va mustaqil fikrlashni shakllantirishda samarali usul sifatida foydalanilishi mumkin. Shuning uchun, ta'lim muassasalari sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish va innovatsion yondashuvlardan foydalanishda quyidagilarga alohida e'tibor qaratishi lozim:

- Maktabgacha ta'lim muassasalarida SI texnologiyalarini joriy etish;
- Ota-onalar va o'qituvchilarni SI vositalaridan foydalanishga o'rgatish;
- Bolalarning ijodiy imkoniyatlarini oshirish uchun maxsus interaktiv dasturlarni rivojlantirish[5;1-b]. Sun'iy intellekt asosidagi robototexnika platformalari bolalarning amaliy mashg'ulotlar orqali o'z bilim va malakasini rivojlantirish imkonini beradi. Maktabgacha ta'limda sun'iy intellektning ahamiyatli jihatining yordamida bolalar turli xil hikoyalar yozishga o'rgatiladi. Masalan, ChatGPT yoki AI Story Generator bolalarga hikoya syujeti tuzishda yordam beradi va ularning ijodiy qobiliyatini oshiradi, Tilt Brush – bolalarga 3D muhitda ranglar bilan ishlash

imkonini beradi, QuiverVision – bolalar o‘z qo‘llari bilan chizgan rasmlarni SI yordamida jonlantirib, ularga hayot baxsh eta oladilar.

Bo‘lajak maktabgacha ta’lim tarbiyachi-pedagoglarining harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda ijtimoiy-kasbiy rivojlanish jarayonidagi zamonaviy tendensiyalarning pedagoglarning kasbiy kompetensiyalariga ta’siri, ularning ta’lim jarayonidagi samaradorligi va bolalar tarbiyasidagi o‘rni va ularda raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirishda quyidagi tavsiyalar berildi:

1. Pedagoglarning malaka oshirish tizimini zamonaviy talablar asosida tashkil etish.

2. Maktabgacha ta’lim tarbiyachilari uchun xalqaro seminarlar, treninglar va tajriba almashish dasturlarini tashkil etish. Ushbu tadbirlar bo‘lajak maktabgacha ta’lim tarbiyachilarining kasbiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatib, ta’lim va tarbiya jarayonlari sifatini oshirishga xizmat qiladi. Maktabgacha ta’lim tashkilotlari va oliy ta’lim tashkilotlari o‘rtasida hamkorlikni kuchaytirish.

3. Maktabgacha ta’lim tashkilotlari va oliy ta’lim tashkilotlari o‘rtasida hamkorlikni kuchaytirish. Zamonaviy SI vositalari bolalarda yaratish qobiliyatini oshirish, tasavvurni kengaytirish va mustaqil fikrlashni shakllantirishda samarali usul sifatida foydalanilishi mumkin[6; 1-b]. Shuning uchun, ta’lim muassasalari sun’iy intellekt texnologiyalarini joriy etish va innovatsion yondashuvlardan foydalanishda quyidagilarga alohida e’tibor qaratishi lozim:

- Maktabgacha ta’lim muassasalarida SI texnologiyalarini joriy etish;
- Ota-onalar va o‘qituvchilarni SI vositalaridan foydalanishga o‘rgatish;
- Bolalarning ijodiy imkoniyatlarini oshirish uchun maxsus interaktiv dasturlarni rivojlantirish.

Shunday qilib, bolalardagi xarakterning ijobiy namunalarini, ularning yosh xususiyatlarini e’tiborga olgan holda axloqiy tarbiya, vatanparvarlik tuyg‘ularini shakllantirishning hamma samarali usullari bilan tarbiyalanib borilsa, ijobiy natijalarga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Qarori, 2019, 13-may, PQ 4312 son
2. M. G’. Otaxonova. O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun “Ilk qadam” Davlat o‘quv dasturi (uchinchi nashri)dagi o‘zgarishlar. Maktabgacha va maktab ta’limi. 2025-yil. 10-son. 1205-1209-b
3. G. R. Qambarova. Maktabgacha ta’lim jarayonlarida vatanparvarlikni rivojlantirishning pedagogik ahamiyati. Zamonaviy dunyoda pedagogika va psixologiya. Konferensiya materiallari. 2026-yil. 13-fevral. 51-54-b.
4. Shulman, L.S. (1986). Those Who Understand: Knowledge Growth in Teaching. Educational Researcher, 15(2), 4-14.
5. <https://yuz.uz/news/suniy-intellekt--texnologik-rivojlanish-asosi>.

6. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2024-yil 14-oktyabrdagi PQ-358-son «Raqamli O'zbekiston — 2030» strategiyasida belgilangan maqsad va vazifalar ijrosini ta'minlash maqsadida sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasi.

**BO'LAJAK MAKTABGACHA TA'LIM PEDAGOGLARIDA
VATANPARVARLIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING
PSIXOLOGIK OMILLARI.**

Sharipova Lobarxon Abubakirovna
Buxoro davlat Pedagogika Instituti
13.00.02-Ta'lim va tarbiya nazariyasi
va metodikasi (sohalar bo'yicha)
II bosqich doktoranti.
Lobarsharipova01@gmail.com
+998907154588

Mazkur maqolada bo'lajak maktabgacha ta'lim pedagoglarida vatanparvarlik kompetensiyasini rivojlantirishning psixologik omillari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil etilgan. Shuningdek, ushbu kompetensiyaning tarkibiy tuzilmasi, shakllanish mexanizmlari va pedagogik shart-sharoitlari yoritilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, motivatsion, emotsional, kognitiv va ijtimoiy-psixologik omillar vatanparvarlik kompetensiyasini rivojlantirishda muhim rol o'ynashi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: vatanparvarlik, kompetensiya, pedagogik kompetensiya, maktabgacha ta'lim, psixologik omillar, motivatsiya, qadriyatlar, identifikatsiya, emotsional intellekt.

**ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ ПАТРИОТИЧЕСКОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ДОШКОЛЬНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ.**

В данной статье представлен научно-теоретический анализ психологических факторов развития патриотической компетентности у будущих воспитателей дошкольных учреждений. Рассматриваются также структурная структура, механизмы формирования и педагогические условия этой компетентности. По результатам исследования установлено, что важную роль в развитии патриотической компетентности играют мотивационные, эмоциональные, познавательные и социально-психологические факторы.

Ключевые слова: патриотизм, компетентность, педагогическая компетентность, дошкольное образование, психологические факторы, мотивация, ценности, идентификация, эмоциональный интеллект.

**PSYCHOLOGICAL FACTORS OF DEVELOPING PATRIOTICAL
COMPETENCE IN FUTURE PRESCHOOL EDUCATION TEACHERS.**

This article provides a scientific and theoretical analysis of the psychological factors of developing patriotic competence in future preschool teachers. It also covers the structural structure, formation mechanisms and pedagogical conditions of this competence. According to the results of the study, it is substantiated that

motivational, emotional, cognitive and socio-psychological factors play an important role in the development of patriotic competence.

Key words: patriotism, competence, pedagogical competence, preschool education, psychological factors, motivation, values, identification, emotional intelligence.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida shaxsni har tomonlama barkamol qilib tarbiyalash ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim tizimi bolalarda dastlabki ijtimoiy, axloqiy va ma'naviy sifatlarni shakllantirishda muhim bosqichdir. Shu bois, bo'lajak maktabgacha ta'lim pedagoglarida vatanparvarlik kompetensiyasini rivojlantirish dolzarb pedagogik muammolardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Vatanparvarlik – bu shaxsning o'z Vataniga bo'lgan muhabbati, sadoqati va ijtimoiy mas'uliyat hissidir. Ushbu sifat pedagog faoliyatida nafaqat shaxsiy qadriyat, balki kasbiy zarurat sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism. Bo'lajak maktabgacha ta'lim pedagoglarida vatanparvarlik kompetensiyasini rivojlantirish murakkab va ko'p qirrali psixologik jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayon shaxsning ichki ruhiy holati, ijtimoiy tajribasi hamda qadriyatlar tizimi bilan uzviy bog'liq bo'lib, pedagogning kasbiy shakllanishida muhim o'rin egallaydi. Vatanparvarlik kompetensiyasi, avvalo, shaxsning o'z Vataniga nisbatan ongli munosabati, unga sadoqat, hurmat va mas'uliyat hissining mavjudligi bilan tavsiflanadi. Bu esa nafaqat nazariy bilimlar, balki emotsional va amaliy faoliyat orqali namoyon bo'ladi.

Mazkur kompetensiyaning shakllanishida motivatsion omil alohida ahamiyat kasb etadi. Bo'lajak pedagogda ichki motivatsiya qanchalik kuchli bo'lsa, uning vatanparvarlik darajasi shunchalik yuqori bo'ladi. Ichki motivatsiya shaxsning o'z kasbiga bo'lgan muhabbati, jamiyat oldidagi burchini anglash va Vatanga xizmat qilish istagi bilan belgilanadi. Shu bilan birga, tashqi motivlar, ya'ni ijtimoiy e'tirof, rag'batlantirish va ijobiy namunalarning mavjudligi ham muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, ustozlarning shaxsiy namunasi va ta'lim muassasasidagi tarbiyaviy muhit motivatsiyaning shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Vatanparvarlik kompetensiyasini rivojlantirishda qadriyatlar tizimi ham muhim psixologik omil hisoblanadi. Shaxsning milliy qadriyatlarni anglash darajasi uning xulq-atvorini belgilaydi. Milliy urf-odatlar, an'analar, tarixiy meros va madaniyatga hurmat ruhida tarbiyalangan pedagog o'z faoliyatida ham ushbu qadriyatlarni targ'ib qiladi.

Natijada, u nafaqat bilim beruvchi, balki ma'naviy tarbiyachi sifatida ham namoyon bo'ladi. Qadriyatlar tizimining shakllanishi uzoq davom etadigan jarayon bo'lib, u oila, ta'lim muassasasi va jamiyatning o'zaro ta'siri orqali yuzaga keladi. Shuningdek, identifikatsiya jarayoni ham vatanparvarlik kompetensiyasining muhim psixologik asoslaridan biridir. Identifikatsiya orqali shaxs o'zini muayyan ijtimoiy guruh, millat yoki jamiyat bilan bog'laydi. Bo'lajak pedagog o'zini Vatanining ajralmas qismi sifatida his qilgandagina unda haqiqiy vatanparvarlik hissi shakllanadi. Bu jarayon shaxsda milliy o'zlikni anglash, fuqarolik ongining rivojlanishi va ijtimoiy mas'uliyatning ortishi bilan kechadi. Emotsional-

intellektual rivojlanish ham ushbu kompetensiyani shakllantirishda muhim o‘rin tutadi.

Emotsional intellekt darajasi yuqori bo‘lgan pedagog o‘z hissiyotlarini boshqara oladi, boshqalarning hissiyotlarini to‘g‘ri anglaydi va ijobiy psixologik muhit yaratishga qodir bo‘ladi. Bu esa, ayniqsa, maktabgacha ta‘lim muassasalarida muhim ahamiyatga ega, chunki bolalar ko‘proq hissiyotlar orqali ta‘silanadi. Pedagogning samimiyligi, mehribonligi va ijobiy munosabati bolalarda Vatanga nisbatan iliq hissiyotlarning shakllanishiga xizmat qiladi.

Ijtimoiy-psixologik muhit ham vatanparvarlik kompetensiyasini rivojlantirishda bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Ta‘lim muassasasida sog‘lom psixologik muhitning mavjudligi, o‘zaro hurmat va hamkorlikka asoslangan munosabatlar pedagogning shaxsiy rivojiga ijobiy ta‘sir qiladi. Bunday muhitda faoliyat yuritayotgan bo‘lajak pedagoglar o‘zlarini erkin namoyon etish imkoniyatiga ega bo‘ladilar, bu esa ularning ijtimoiy faolligini oshiradi va vatanparvarlik hissinin mustahkamlaydi. Umuman olganda, bo‘lajak maktabgacha ta‘lim pedagoglarida vatanparvarlik kompetensiyasini rivojlantirish psixologik jihatdan murakkab, ammo tizimli yondashuv orqali samarali tashkil etilishi mumkin bo‘lgan jarayondir. Ushbu jarayonda motivatsiya, qadriyatlar tizimi, identifikatsiya, emotsional intellekt va ijtimoiy muhit kabi omillar o‘zaro uyg‘unlikda namoyon bo‘lgandagina kutilgan natijaga erishish mumkin.

Xulosa.Bo‘lajak maktabgacha ta‘lim pedagoglarida vatanparvarlik kompetensiyasini rivojlantirish murakkab psixologik-pedagogik jarayon bo‘lib, u motivatsiya, qadriyatlar, identifikatsiya va emotsional rivojlanish bilan chambarchas bog‘liqdir. Ushbu kompetensiya samarali shakllangan pedagoglar yosh avlodni milliy ruhda tarbiyalashda muhim o‘rin egallaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. *Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz.*
2. Vygotsky L.S. *Psixologiya razvitiya.*
3. Leontyev A.N. *Faoliyat, ong va shaxs.*
4. Davydov V.V. *Ta‘lim nazariyasi.*
5. G‘oziev E.G‘. *Umumiy psixologiya.*
6. Yo‘ldoshev J.G‘. *Pedagogika asoslari.*

CHAQIRIQQACHA HARBIY TA‘LIM YO‘NALISHI TALABALARIDA TARBIYAVIY ISHLARNI TAKOMILLASHTIRISH.

Nazarov Tohir Toshpo‘latovich

Buxoro davlat Pedagogika instituti

Harbiy ta‘lim fakulteti maxsus tayyorgarlik sikli dotsenti.

Buxoro, O‘zbekiston

Telefon raqami:945407400

nazarovtohir560@gmail.com

Annotatsiya: Tarbiya jarayonini ijtimoiy hayotning ajralmas qismi deb qarash lozim, chunki tarbiyaviy ishlarni olib bormasdan turib jamiyatni, uning rivojlanishini tasavvur qilish qiyin. Maqolada bo‘lajak harbiy ta‘lim

o'qituvchilarining tarbiyasiga ijobiy ta'sir ko'rsatish, milliy qadriyatimiz va ajdodlarimizning jangovar an'alariga, shu bilan birga, eng zamonaviy talablar va andozalarga mos keladigan armiyamizni barpo etish haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: muloqot, tarbiya, jangovor ruhiyat, ijodkorlik, ko'nikma, faoliyat, kasbiy mahorat, malaka.

Kirish. Mustaqillik Vatanimiz tarixida buyuk o'zgarishlar davrini boshlab berdi, million kishilarning o'z kuch-qudratiga ishonchini uyg'otadi, xalq tashabbusiga yo'l ochdi. Istiqlol insonda yashirinib yotgan ijodiy fikr va tuyg'ularni ro'yobga chiqarish imkonini beradigan ijtimoiy tartibni o'rnatdi. Mustaqillik tufayli taqdirimizni, armiyamizni o'z qo'limizga oldik. Ajdodlarimiz doimo Vatan ozodligi va mustaqilligi yo'lida mardonavor kurashlar olib bordi. XIV asr boshlarida Markaziy Osiyodagi ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy ahvol, mug'ullar istibdodining so'nggi bosqichlarida Movarounnahrda o'zaro kurashning keskinlashib ketishi, Chingiziylar o'rtasidagi o'zaro kurashlar va uning oqibatlari, sarbadorlar harakatlari, Amir Temurning Movarounnahrda siyosiy maydoniga kelish shart-sharoitlari masalasiga e'tibor berishimiz lozim[1].

O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari mamlakatimiz tinchligi va osoyishtaligini samarali va ishonchli himoya qilishga qodir bo'lgan tezkor, jangovar qobiliyati yuksak, har jihatdan yaxshi ta'minlangan harbiy sohalarni shakllantirish zarur ekanligini ta'kidlashishimiz lozim.

Qurolli Kuchlarimizda amalga oshirilayotgan harbiy islohotlar oldimizda keng qo'lamli va o'ta mas'uliyatli vazifalarni qo'ydi. Ularni hal etish uchun yuksak aql-idrok va kuch-quvvat zarur, bizning yetarli darajada katta hamda murakkab harbiy mexanizmimizda barcha bo'g'inlarida uyushqoqlik va tartib intizomni yanada yuksaltirish lozim, yakkaboshchilikni mustahkamlash va qo'shinlarga rahbarlik qilishni yaxshilash kerak, qism va bo'linmalarda jangovar shaylikni eng yuqori darajaga ko'tarmoq lozim.

Tadqiqot obekti. Tarbiya maqsadini belgilashda jamiyat talablari, davr nafasi, milliy xususiyatlar asos qilib olinadi. Tarbiyaning maqsadi har tomonlama kamol topgan-mukammal inson shaxsini tarbiyalashdir. Chaqiriqqacha harbiy ta'lim yo'nalishi har bir talabalari ana shu maqsadlardan kelib chiqib, tarbiyaviy ishlarning vazifalarini belgilaydi, uning mazmunini aniqlaydi, hamda qo'mondon (rahbariyat) lar ish sharoitini hisobga olgan holda harbiylarni tarbiyalashning shakl va uslublarini tanlaydi. Ta'limning asosiy vazifasi talabalarni bilimlar bilan qurollantirish bo'lsa, tarbiyada talabalarni ta'lim muassasasida, jamiyatimizda qabul qilingan axloq-odob qoidalariga mos keladigan e'tiqodning axloqiy malaka va ko'nikmalarini, ehtiyoj va intilishlarini tarkib toptirishdan iboratdir.

Insoniyat paydo bo'lgandan boshlab, odamlar u yoki bu shakl va mazmunda farzandlari tarbiyasi bilan shug'ullanganlar. O'sha davrda bu jarayon ba'zan ongli va ba'zan esa, ongsiz ravishda kechgan bo'lishi mumkin. Ular davrlar o'tishi, hayot va turmushning murakkablanishi natijasida tobora chuqurroq va keng ma'no kasb eta borga[2].

Inson asosan ikki yo'l bilan tarbiya topishi mumkin:

1. Birovlarning bevosita ta'siri, ya'ni o'rgatishi, shuningdek, donolar fikrlari, o'g'itlari va asarlarini o'qish orqali;

2. Inson o'zining fikrlashi, odamlar xatti-harakatidan, qilgan va qilayotgan ishlaridan tegishli xulosalar chiqarib olish, eng qudratlisi-tafakkuri vositasida tarbiyalanishi mumkin.

Shaxsning o'sishi va tarbiyasi uning faoliyati jarayonida amalga oshiriladi. Tarbiya berish deganda ko'p olimu fuzalolar faqat bolaga tarbiya berishni tushunadilar. Bizningcha, bu tushunchaga boshqacha qarab, tarbiyaga faqat bolalar emas, balki kattalarni ham jalb qilishimiz kerak.

A.S. Makarenkaning tushunchasiga qaraganda, bolaning tarbiyasi tug'ilgan kundan boshlanadi, balkim, har holda bu tushuncha Ovrupa pedagogikasiga, qarashlariga, ijtimoiy-iqtisodiy tamoyillariga taaluqlidir. Ammo bizning milliy pedagogikamizning qarashlariga qaraganda, bolaning tarbiyasini hayotga kelgan vaqtdan-ya'ni onaning bag'rida bo'lgan paytda tarbiyalash kerak.

Tarbiya davomida tarbiyalanuvchining qarashlari, hayotiy nuqtayi nazari asta-sekin tarbiya topib boradi. U harbiylarning xulq-atvori hamda tevarak atrofidagi muhitning xilma-xil ta'sirlariga uning munosabatlarini belgilaydi.

Harbiy ta'lim fakulteti sharoitida talabalar bilan ta'lim-tarbiya yoshlar bilan ishlash bo'yicha o'rinbosar tomonidan amalga oshiriladi. Ular tarbiyani jamiyatning maqsadi hamda vazifalariga muvofiq ravishda tashkil etadilar. Unda tarbiyachi va tarbiyalanuvchi so'zlari aynan ishlatilmasa-da, ularning burch vazifalari aks etgan.

Ofitser-o'qituvchining ta'lim-tarbiya sohasidagi faoliyatida erishishi lozim bo'lgan barcha ijobiy natijalari uning o'quvchilar bilan jonli va erkin muloqotni to'g'ri tashkil etishi muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi so'z san'atining cheksiz qudrati asosidatalabalarga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatadi, har bir mashg'ulotni samarali tashkil etib olib boradi, talabalar bilan so'zlashishni biladi, tarbiyaning suhbat, ma'ruza, hikoya qilish kabi usullaridan o'rinli foydanadi. Ta'lim-tarbiya jarayonida talabalar bilar qizg'in muloqotni amalga oshiradi.

Tarbiya shaxsni maqsadga muvofiq takomillashtirish uchun uyushtirilgan pedagogik jarayon bo'lib, harbiylarning shaxsiga muntazam va sistemali ta'sir etish imkoniyatini beradi. Tarbiya jarayoni o'zaro bog'liq bo'lgan ikki faoliyatni ofitser-o'qituvchi va talabalarning faoliyatini o'z ichiga oladi.

Qo'llanilgan metodlar. Ayni vaqtda tarbiya mazmunining ko'p qirraligi va kengligi tufayli tarbiya metodlari ham xilma-xil bo'lib, muayyan sharoitda ularda qaysi birini tanlash va qo'llash o'qituvchi bilan talaba o'rtasida vujudga keladigan munosabatlarga, tarbiyaning qaysi sohasi hal qilinayotganligiga ayni vaqtda vujudga kelgan vaziyatlar bog'liqdir.

Tarbiya metodi ham ta'lim metodi kabi yolg'iz o'qituvchi va tarbiyachilar faoliyatinigina emas, balki talabalarning aktiv faoliyatini ham o'z ichiga oladi. Obyektiv dunyoni bilish, nazariyada nimani o'rganish va o'rgatish kerak, kimni va qanday tarbiyalash lozim degan masalalar mavjud bo'lib, ular o'zaro uzviy bog'liqdir.

Pand nasihat yo‘li bilan tarbiyalash metodi. Uni fikriga talabani pand-nasihat yo‘li bilan tarbiyalash ota-onadan va tarbiyachilardan katta mas‘uliyatni talab qiladi. Chunki talabalarga pand berish uchun har bir ota-ona yoki o‘rgatuvchi tarbiya turlariga doir pandlarni bilish qobiliyatiga ega bo‘lishlari zarur. Ammo shuni eslatish lozimki, agar pand-nasihat g‘arazdan tashqari bo‘lsa shaxsni tarbiyasiga ta’sir ko‘rsatadi.

Shaxsiy ibrat metodi. Bizga ma’lumki, tarbiyachi o‘zi tarbiyalangan bo‘lishi kerak. Harbiylarga nisbatan har bir ishlatadigan tarbiya tamoyillari tarbiyachining o‘z faoliyati talabga javob bera oladigan holatda bo‘lishi shart. Harbiylar tarbiyasida ibrat-namuna metodning ahamiyati kattadir. Shaxsiy ibrat yoki namuna metodi harbiylarni taqlidchanlikka asoslanadi.

Maqtov-tavsif metodi. Bu metod yosh xususiyatlariga bog‘liq bo‘lib, har qanday yoshdagi insonlarga xosdir. Xususan talabalarni bilish darajasini yuqori darajaga ko‘tarib, havasmandlik doirasini shakllantirishda, tarbiyaga doir xatti-harakatlarini, muammo-munosabatlarini o‘zgartirishda katta yordam ko‘rsatadi.

Shu ma’noda, Harbiy ta’lim muassasamizda sog‘lom ma’naviy muhitni yaratishda milliy istiqlol g‘oyasini tarbiyalashda ta’lim-tarbiya ishlariga alohida e’tibor berish, harbiy-tayyorgarlik jarayonini ilg‘or texnik va texnologik vositalar, yangicha usul-uslublar asosida tashkil etish, harbiy xizmatchining intellektual mezonlari va yo‘nalishlarini takomillashtirish yo‘lida boshlangan ishlarimizni izchil davom ettirishimiz shart.

Bugungi kunda harbiylarda sog‘lom-ma’naviy muhitni yaratish va milliy istiqlol g‘oyasini talabalar ongiga singdirishning quyidagi pedagogik omillari mavjuddir:

- talabalarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida milliy ong, ijtimoiy, siyosiy iqtisodiy, ma’naviy tarbiyaviy masalalaridan Vatan va millat oldidagi fuqarolik burch hamda vazifalarni bajarishga tayyorlash;

- talabalarda yuksak ma’naviyatni shakllantirish, ularni davr talablari, onayurtimiz, xalqimiz manfaatlariga javob bera oladigon fazilatlarini to‘g‘ri belgilab, tashabbus bilan qiyinchiliklarni yenga olish ruhida tarbiyalash;

- talabalarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash va milliy qadriyatlarimizni e’zozlashga o‘rgatish maqsadida turli-tuman harbiy va fuqarolar mudofaasiga oid musobaqalar o‘tkazish;

- talabalarda axloqiy va estetik tarbiyani shakllantirish[3].

Xulosa. Shunday qilib, tarbiyalash, o‘z-o‘zini tarbiyalash va qayta tarbiyalash jarayonlari o‘zaro mustaqil bog‘langan bo‘lib, inson shaxsini tarkib toptirishning bir butun jarayonida doimo bir-biriga ta’sir o‘tkazadi. Tarbiya jarayonida tarbiyachi o‘rnak bo‘lgulik voqea va hodisalarni so‘zlab beradi, hikoya qiladi, tarbiya berilayotgan soha bo‘yicha o‘gitlar, nasihatlar qiladi, yo xud ramziy, timsoliy til bilan gapiradi. Tarbiyachi aksariyat hollarda xalq og‘zaki ijodi va badiiy ijod namunalaridan foydalaniladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. A. Satib-aldiyev, A. Karimjonov. Harbiy Pedagogika O‘quv qo‘llanma. Toshkent 2004-yil.

-
2. Tolipov O', Ro'ziyeva D., Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. O'quv qo'llanma. "Innovatsiya-Ziyo" nashriyoti. Toshkent 2019-yil.
3. Xoliqov A Pedagogik mahorat. Darslik. "Iqtisod-Moliya" nashriyoti Toshkent 2011-yil.

YOSHLAR TAFAKKURIDA HARBIY QAHRAMONLIK IDEALLARINI SHAKLLANTIRISHDA TA'LIM-TARBIYANING ISTIQBOLDAGI VAZIFALARI

Pulatov Baxodir Abduraupovich

Farg'ona davlat universiteti

Harbiy ta'lim fakulteti

Maxsus tayyorgarlik sikli boshlig'i

Ahmadjonov Shohruhbek Bahromjon o'g'li

Ismoiljonov Husanboy Dilshodjon o'g'li

Farg'ona davlat universiteti harbiy

ta'lim fakulteti 3-bosqich talabalari.

Annotatsiya: *Ushbu maqola yoshlar tafakkurida harbiy qahramonlik idealini shakllantirish, harbiy qahramonlarning vatanpavarligi, sadoqativa fidoyiligi, namuna bo'lish sifatlarini yoshlarga singdirish hamda «harbiy qahramonlik ideali»ni shakllantirishning falsafiy-axloqiy, ijtimoiy-ma'naviy ta'sir mexanizmlarini ishlab chiqish, qahramonlik ideali portretini yaratish asosida tarixiy ideallik qiyofasini yaratish, shu asosida ijtimoiy barqarorlikni shakllantirish omillari haqida yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *yoshlar, qahramonlik, ideal, ta'lim tarbiya, demokratik, tarixiy, vatan himoyasi - imon belgisi, buyuk ajdodimiz, fazilatlar, ideallariga intilish ruhida tarbiyalash.*

Bugungi kunda dunyoda «tinchlik» degan so'z va, «osoyishtalik» degan tushuncha g'oyat omonat bo'lib qolganiga, bu borada kechagi vaziyat, kechagi tahlil va prognozlar bugunga to'g'ri kelmayotgani jamiyatda jangavorlik ruhini rivojlantirish zaruratga aylantirmoqda. So'ngi yillarda yoshlar tafakkurida harbiy qahramonlik ideallarini shakllantirishning samarali mexanizmlari ishlab chiqish ishlari boshlab yuborildi, bu borada texnik va texnologik vositalarning imkoniyatlaridan to'laqonli foydalanish tizimi yo'lga qo'yildi. Misol uchun, harbiy soha hizmatchilarida va askarlarda jangavorlik ko'nikmalarini, mas'uliyatini rivojlantirish maqsadida turli harbiy-sportmusobaqalari, ko'rik-tanlovlar o'tkazilmoqda. «Mustaqillik», «Amir Temur», «Jaloliddin Manguberdi» ordenlari, «Jasorat», «Sodiq xizmatlari uchun», «Mardlik» medallari ta'sis etildi. Ayniqsa, yoshlarda jangavorlik ruhini oshirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Harbiy akademik liseylarga «Temurbeklar maktabi» nomi berilishi fikrimizning yorqin dalilidir.

Yoshlar tafakkurida harbiy qahramonlik ideallarini shakllantirish orqali bo'lajak kadrlarda harbiy soha bilan aloqador bo'lgan davlat xizmati turlarida faollik ko'rsatish, tinch va harbiy sharoitda Konstitutsiya va harbiy burchga

sadoqatli bo'lish, ularda o'z yurti va xalqi taqdiri uchun yuksak mas'uliyat va javobgarlik kabi muhim xususiyatlarni shakllantirishdan iborat. Bu borada davlat siyosati darajasida ham ko'plab ishlar va islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, «dunyodagi eng yuksak standartlar darajasida tashkil etilgan uzluksiz harbiy ta'lim tizimi izchil rivojlanmoqda. Hozirgi paytda yangitdan tuzilgan, mohiyat e'tibori bilan noyob bo'lgan Axborot-kommunikasiya texnologiyalari va aloqa harbiy instituti mamlakatimizning zamonaviy oliy ta'lim muassasalari qatoridan munosib joy egalladi». Harbiy ta'lim-tarbiya murakkab ijtimoiy jarayon bo'lib, uni amalga oshirishning an'anaviy, zamonaviy uslub va vositalari mavjuddir. Harbiy tizim doirasida ta'lim-tarbiyaning turlari ham talaygina bo'lib, ularni bir biridan ajratilgan holatda olib borib bo'lmaydi. Agarda tizim doirasida uning qo'llanishi huquqiy asosiga suysak, o'ziga xos bir tarzda pedagogik nomuvofiqlik vujudga keladi. Chunki, birinchidan, har qanday tarbiyaviy jarayon buyruq asosida amalga oshiriladi, ikkinchidan, tarbiyaviy jarayonda noan'anaviy usullarni qo'llash uchun hech bir uslubiy va amaliy qo'llanma mavjud emas.

Harbiy talim-tarbiya tizimida yoshlarning jismoniy tayyorgarligini mustahkamlash, jangavorlik ruhiyatini oshirish va taktik tayyorgarlikni rivojlantirishga alohida urg'u berilishi kerak. Chunki harbiylik faoliyatining mazmuni va maqsadi mana shu ko'rsatkichning shakllanganlik darajasi asosida tarkib topadi. Shu sababli, harbiy xizmatchilarni jismoniy tayyorgarligini oshirish ta'lim-tarbiya ishi bo'yicha mas'ullar, ofiserlar oldida turgan ulug'vor, mas'uliyatli vazifa bo'lib qolmoqda. Bugungi kunda, harbiy xizmatchilar o'rtasida jimoniy tayyorgarlik ko'nikmalarini rivojlantirish uchun ularda ilmiy izlanish, huquqiy savodxonlik, burch va mas'uliyatni chuqur his qilish, poklik, halollik, fidoyilik, mehnatsevarlik, ijodiy tashabbuskorlik, ishbilarmonlik, iymon, insof, diyonat, millatparvarlik, insonparvarlik, haqiqatgo'ylik, sadoqatlilik, shijoat, botirlik singari fazilatlarini shakllantirish lozim. Shuning uchun, harbiy-ma'rifiy yo'nalishda o'tkazilajak mashg'ulotlarda va tadbirlarda ilmiy pedagogika va psixologiya faning yutuqlariga tayangan holda treninglar, ta'limiy suhbat va uchrashuvlar, kechalar va ilmiy-amaliy konferensiyalar o'tkazish tavsiya etiladi.

Yoshlar tafakkurida harbiy qahramonlik ideallarini shakllantirishda quyidagilarni chuqur o'rganish va bilish talab etiladi: o'z Vatanini himoya qilishda O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining Konstitusion burchini bilish; Respublika mudofaasini kelgusida kuchaytirish masalalari bo'yicha Hukumat qarorlari bilan tanishish; O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari bilan hal qilinadigan masalalarni, ularning vazifasi va xususiyatlarini anglash; O'zbekiston Respublikasi «Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to'g'risida»gi, harbiy qasamyod va Umumharbiy Nizom talablarini o'rganish va o'zlashtirish; harbiy, harbiy-texnik bilimlar o'rganishda amaliy ko'nikmalarni hosil qilish va yosh askarni tayyorlash doirasida egallash; o'tgan ota-bobolarimiz harbiy masalalarga oid an'ana va udumlarini targ'ibot qilish.

Bular nimalardan iborat bo'lishi mumkin?

Oiladagi tarbiya. Oila ham bir kichik mamlakat hisoblanadi. Mamlakatni ravnaq topishi uning boshchisi va xalqiga bog'liq bo'lgandek, oilada ham shu talab

saqlanib qolgan. Xalqda bir naql bor, agar farzand yaxshi bir ish qilsa, unga ota-onangga rahmat, deb ragʻbatlantiriladi. Demak, shu farzand tarbiya topgan oiladagi muhit talabga javob beradi, ota-ona farzandlariga toʻgʻri yoʻl koʻrsata olgan. Agar, har bir ota-ona har kuni farzandlarini yigʻib, oʻn-oʻn besh daqiqa Vatanni sevish, Vatanga sidqidildan xizmat qilish, bobolarimizning shonli ishlarini davom ettirishga daʼvat qila olsa, ushbu oilada oʻsgan farzandlar haqiqiy vatanparvar boʻlib oʻsadi. Farzand oʻqishda, koʻchada va qolaversa doʻstlari orasida iqtisodiy rivojlanish yoʻlidagi baʼzi kamchiliklarimizni eshitib, tushunib qolsa, ota-ona oʻsha vaqtda, unga bu holatlar vaqtinchalik ekanligini, tez kunlarda bu illatlar batamom yoʻq boʻlishini toʻgʻri tushuntira olsa, bu oilani, qolaversa farzandlarining kelajakdagi yutugʻi hisoblanadi.

Mahalladagi tarbiya. «Bir farzandga etti qoʻshni ota-ona» degan naql faqat oʻzbek millatiga mansubdir. Misol uchun, ilgari, mahalladagi bir bolaning sigareta chekayotgani koʻrib qolinsa, uni bu yoʻldan, kim boʻlishiga qaramasdan qaytarilar edi. Bolaning ota-onasi buni eshitsa, oʻsha odamdan minnatdor boʻlardi. Oʻsha bola qoʻrqqanidanmi yoki hurmat qilganidanmi, bu ishini qayta takrorlamas edi. Bugun esa bu hol bir oz kamayganga oʻxshaydi, ushbu urf-odatimizni yanada rivojlantirishimiz oldimizda turgan dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Chunki, baʼzi ota-onalar bunga loqayd boʻlmoqdalar, kezi kelganda oʻsha ota-onalarning farzandlarini toʻgʻri yoʻlga boshlayotgan, qilayotgan ishlarining notoʻgʻri ekanligini tushuntirayotgan insonlar bilan dahanaki urushlargacha borishmoqda. Yurtimizdagi koʻp mahallalar yanada koʻrkamlashib oʻziga chiroy qoʻshib bormoqda. U erlarda boʻlayotgan obodonchiliklar na faqat yurtdoshlari- mizning, balki chet ellardan kelayotgan mehmonlar va sayyohlarni ham lol qoldirmoqda.

Bogʻchadagi tarbiya. Tibbiy va psixolog olimlarimizni aytish- lariga qaraganda, bola 5-6 yoshigacha eshitgan, koʻrgan narsalarini tushun- sa- tushunmasa tez ilgʻab olar, uni yodda saqlash qobiliyati oʻta kuchli boʻlar ekan. Yaʼni bolaga nimani oʻrgatilsa, nimani koʻrsatilsa shu narsani aytadi va koʻrsatadi. Masalan, xohlagan bogʻchaga kirib, tarbiyalanuvchilar- dan «qani bolalar hammamiz birgalikda Oʻzbekiston Respublikasi mad- hiyasini kuylaymiz», deb soʻrasangiz, bolalarni 80-90% sizga tushunmas- dan qarab turadi, agar siz «qani bolalar hammamiz «Serquyoshni» kuylay- miz deb soʻrang, ular baravariga Oʻzbekiston Respublikasi madhiyasini kuylaydi. Chunki bolalarga koʻpchilik hollarda shunday oʻrgatilib kelmoqda. Gar shunday ekan, kelajagimiz poydevorini mustahkam qurishimiz har birimizning oʻz qoʻlimizda ekanligini unutmasligimiz, farzandlari- mizga bogʻcha yoshidan har bir narsani toʻgʻri oʻrgatishimiz, tushuntirishi- miz lozim boʻladi.

Maktabdagi tarbiya. Maktab ziyo maskani, bilim oʻchogʻi, insonning kelajak hayotida kim va qanday boʻlishini taʼminlab beruvchi dargoh hisoblanadi. Insonni vatanparvarlik ruhida ongli tarbiyalash, asosan maktabda amalga oshiriladi. Ushbu yoʻnalishning asoschisi oʻqituvchi hisoblanadi. Agar, oʻqituvchi astoydil vatanparvar boʻlsa, oʻquvchi ham u koʻrsatgan yoʻldan boradi.

Harbiy xizmatdagi tarbiya. Harbiy xizmatda vatanparvarlik ruhidagi tarbiya bir oz oʻzgacha boʻlib oʻz xususiyatlariga egadir. Agar, ikki, biri harbiy, biri esa

fuqaro insonlarni yonma-yon qo‘ysangiz va ularga ajdodlarimiz va otabobolarimizning Vatan oldidagi qahramonliklari to‘g‘risida bir xil misol keltirsangiz, fuqaro inson uni o‘zgacha tarzda, harbiy inson esa boshqacha tushunadi. Sabab, fuqaro inson urush harakatlari to‘g‘risida yuzaki fikr va tushunchaga ega bo‘lishi mumkin, harbiy inson esa to‘la-to‘kis ma‘lumotlarga ega bo‘lib barchasini yuragi bilan his qiladi. Harbiylikni ko‘rgan insonning tarbiyasi, dunyoqarashi, madaniyati, insonlarga bo‘lgan mehr-oqibat va muomalasi o‘zgachadir. Harbiy insonning elkasida na faqat harbiy unvoni, balki atrofidagi yurtdoshlarimizning nazar ko‘zlarining yuki ham mavjud. Bu undan katta mas‘uliyat talab qiladi. Harbiy inson, agar u vatanparvar bo‘lmasa, uning harbiyligi qolmaydi.

Buning uchun mamlakatimizda bugun zamin yaratilgan. Ushbu imkoniyatlardan unumli, samarali foydalanish har birimizning muqaddas burchimiz sanaladi. Xo‘sh bugun jamiyatimizda tarbiyaning hayotiyligini ta‘minlash borasida qanday ijtimoiy institutlar bor! Tarbiyaning asosiy o‘chog‘i kecha ham, bugun ham, ertaga ham – bu oila. O‘rta Osiyo xalqlarining, qolaversa o‘zbek oilasining bu borada faxrlansa arzigudek tajribalari bor. Sholi kurmaksiz bo‘lmaganidek bugun ham bizni tarbiya masalasida qiynayotgan ayrim jihatlari borki, bunga ko‘z yumib bo‘lmaydi. Sababi har qanday turdagi tarbiya oxir oqibat o‘z mahsulini beradi. Bugun yoshlarimiz uchun ta‘lim-tarbiya olish manbalari juda ko‘p. Ma‘lum darajada bu holat chegaralanmagan. Bittagina Internet yoki har xil turdagi to‘lqinlarni tutadigan antennali televizorlar orqali, mobil telefonlar, ayniqsa chet tillarini yaxshi tushunadigan yoshlar uchun ma‘lumotlar manbasi sanaladi. Har xil kinofilmlarni aytmasa ham bo‘ladi. Xo‘sh shunday ummoni yo‘q ijobiy, ammo baxtga qarshi bizning milliy qadriyatlarimizga batamom yot bo‘lgan ma‘lumotlardan yoshlarimizni qanday asrashimiz kerak bo‘ladi. Buning uchun biz oldin qayd qilgan ijtimoiy institutlar – oila, mahalla, maktabgacha bolalar muassasalari, maktablar, akademik lisey, kasb-hunar kollejlari, oliy o‘quv yurtlari, mehnat jamoalari, boshqa har xil davlat va nodavlat tashkilotlari hamkorligi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi. Toshkent: O‘zbekiston
2. Ta‘lim to‘g‘risidagi O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. – Toshkent.: O‘zbekiston, 2020 yil 23 sentyabr. (Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi, 24.09.2020 y., 03/20/637/1313-son)
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi “2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmoni.
4. Inson huquqlari Umumjahon Deklarasiyasi. BMTning O‘zbekiston Respublikasidagi Vakolatxonasi. Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi. Toshkent. 1998. –B. 9.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-3160-son “Ma‘naviy ma‘rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishnin yangi bosqichga ko‘tarish to‘g‘risida “gi Qarori. // Xalq so‘zi. 2017 yil 28 iyu.

6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ‘ibot qilish bo‘yicha komissiya tuzish to‘g‘risida”gi Farmoyishi./Xalq so‘zi. 2017 yil 13 yanvar.

7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Oliy ta’lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-2909 sonli Qarori./ Xalq so‘zi. 2017 yil 16 may.

TA’LIM TIZIMI ORQALI YOSHLARDA TARIXIY ONG VA MILLIY O‘ZLIKNI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI

Umarov Ismoiljon Olimjonovich

Farg‘ona davlat universiteti harbiy ta’lim fakulteti katta o‘qituvchisi

tel. +998907854400

icmoiljonumarov915@gmail.com

0009-0008-9065-9445

Turdiqulov Abdumansur Muhammadjon o‘g‘li

Farg‘ona davlat universiteti

Harbiy ta’lim fakulteti

2-bosqich talabasi

ANNOTTATSIYA Ushbu maqolada ta’lim tizimi orqali yoshlarning tarixiy ongini va milliy o‘zligini rivojlantirish mexanizmlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda shaxsga yo‘naltirilgan pedagogik yondashuv, kompetensiyaviy model va ijtimoiy-madaniy yondashuvlar asosida tarixiy xotira, milliy qadriyatlar va tarixiy tajribani yoshlar ongiga singdirishning samarali usullari ochib beriladi.

Maqolada ta’lim jarayonida interfaol metodlar, innovatsion pedagogik texnologiyalar va didaktik vositalardan foydalanish orqali yoshlarning milliy identifikatsiyasi, tarixiy tafakkuri va ma’naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirish mexanizmlari yoritiladi. Shuningdek, oila, jamiyat va maktabning kompleks ta’siri yoshlarning tarixiy merosni qabul qilishiga va milliy o‘zlikni anglashiga ta’sir ko‘rsatishi nazariy jihatdan asoslanadi. Tadqiqot natijalari asosida tarixiy ongni rivojlantirish va milliy o‘zlikni mustahkamlashda ta’lim tizimida samarali pedagogik mexanizmlarni joriy etish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: ta’lim tizimi, tarixiy ong, milliy o‘zlik, pedagogik yondashuv, kompetensiyaviy model, ijtimoiy-madaniy muhit, interfaol metodlar, innovatsion pedagogik texnologiyalar, tarixiy xotira

KIRISH Bugungi global va ijtimoiy-madaniy jarayonlar sharoitida yoshlarning tarixiy ongini va milliy o'zligini shakllantirish masalasi ta'lim tizimi kontekstida dolzarb ilmiy-pedagogik muammo sifatida namoyon bo'lmoqda. Tarixiy ong shaxsning tarixiy xotirasi, madaniy qadriyatlarni qabul qilish qobiliyati va milliy identifikatsiyasini rivojlantiruvchi asosiy tarkibiy elementlardan biri hisoblanadi. Shu bois, ta'lim jarayonida yoshlarning tarixiy bilim va tajribalarni tizimli, izchil va samarali o'zlashtirishini ta'minlash zarurati yuzaga keladi.

Mamlakatimiz ta'lim tizimida milliy o'zlik va tarixiy tafakkur asoslarini shakllantirishda kompetensiyaviy yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan pedagogika va ijtimoiy-madaniy yondashuvlar asosiy nazariy-metodologik baza sifatida xizmat qiladi. Ushbu yondashuvlar orqali yoshlar tarixiy voqealarni tahlil qilish, milliy qadriyatlarni anglash va ma'naviy-axloqiy fazilatlarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Shuningdek, ta'lim tizimi doirasida interfaol metodlar, innovatsion pedagogik texnologiyalar va didaktik vositalardan foydalanish yoshlarning tarixiy tafakkurini kuchaytirish, tarixiy materialni faol qabul qilish va milliy o'zlikni mustahkamlash mexanizmlarini samarali tashkil etadi. Mazkur maqolaning maqsadi — ta'lim tizimi orqali yoshlarning tarixiy ongini va milliy o'zligini rivojlantirish mexanizmlarini ilmiy asoslash va ularni amaliy pedagogik faoliyatga joriy etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Yoshlarning tarixiy ongini va milliy o'zligini rivojlantirishda ta'lim tizimi markaziy rol o'ynaydi. Birinchi navbatda, ta'lim jarayoni shaxsning ma'naviy, intellektual va ijtimoiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadigan kompleks mexanizm sifatida qaraladi. Tarixiy ong yoshlarning milliy identifikatsiyasi, tarixiy tafakkuri va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, pedagogik faoliyatda tizimli va integratsiyalashgan yondashuvni talab qiladi.

Ta'lim tizimi doirasida yoshlarning tarixiy xotira va tarixiy tajribani o'zlashtirishida kompetensiyaviy yondashuv samarali vosita sifatida namoyon bo'ladi. Kompetensiyaviy yondashuv orqali yoshlar tarixiy voqealarni tahlil qilish, ularni zamonaviy ijtimoiy kontekst bilan bog'lash va milliy qadriyatlarni amaliy faoliyatda qo'llash qobiliyatini rivojlantiradi. Shu bilan birga, shaxsga yo'naltirilgan pedagogika yondashuvi ta'lim jarayonini individual xususiyatlar, qobiliyat va qiziqishlarga moslashtiradi, bu esa yoshlarning tarixiy materialni faollik bilan qabul qilishini ta'minlaydi.

Interfaol metodlar va innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash yoshlarning tarixiy tafakkurini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, multimedia resurslari, virtual muzeylar, onlayn interaktiv loyihalar va simulyatsiyalar o'quv jarayonini qiziqarli va interaktiv shaklga keltiradi. Shu bilan birga, loyiha ishlari, tarixiy dramatisatsiyalar va ekskursiyalar yoshlarning tarixiy materialni mustahkam xotirada saqlashiga va ma'naviy qadriyatlarni hayotiy faoliyatda qo'llash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Oila, jamiyat va ijtimoiy-madaniy muhitning pedagogik jarayon bilan uyg'unligi ham yoshlarning milliy o'zlikni anglashida katta rol o'ynaydi. Ota-onalar, ijtimoiy tashkilotlar va maktablar tomonidan tashkil etiladigan tarixiy-

ma'rifiy tadbirlar yoshlarning tarixiy merosni qabul qilishini kuchaytiradi. Shu jihatdan, ta'lim tizimi orqali yoshlarning tarixiy ongini va milliy o'zligini rivojlantirish kompleks va tizimli yondashuvni talab qiladi.

Natijada, ta'lim tizimi yoshlarni ma'naviy barkamol, tarixiy tafakkurga ega va milliy o'zlikni anglaydigan shaxs sifatida shakllantirishda samarali mexanizm vazifasini bajaradi. Pedagogik faoliyatning har bir bosqichi yoshlarning tarixiy xotirasi va milliy identifikatsiyasini mustahkamlashga qaratilgan strategiyalar va metodlarni o'z ichiga olishi lozim.

XULOSA

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, ta'lim tizimi yoshlarning tarixiy ongini rivojlantirish va milliy o'zligini shakllantirishda markaziy rol o'ynaydi. Tarixiy ong va milliy identifikatsiya yoshlarning ma'naviy-axloqiy fazilatlarini, tarixiy tafakkuri va fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishga xizmat qiluvchi asosiy tarkibiy elementlardir.

Pedagogik jarayonda kompetensiyaviy yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan pedagogika va interfaol metodlarning qo'llanilishi yoshlarning tarixiy materialni faol qabul qilishini va uni amaliy faoliyatda qo'llash qobiliyatini oshiradi. Shu bilan birga, innovatsion pedagogik texnologiyalar va axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanish o'quv jarayonini interaktiv va qiziqarli qiladi, yoshlarning tarixiy tafakkurini mustahkamlaydi.

Oila, jamiyat va ijtimoiy-madaniy muhitning pedagogik jarayon bilan uyg'unligi yoshlarning milliy qadriyatlarni qabul qilishi va tarixiy merosni hayotiy faoliyatida tatbiq etishiga xizmat qiladi. Natijada, ta'lim tizimi orqali yoshlarni tarixiy ongga ega, milliy o'zligini anglaydigan va fuqarolik pozitsiyasiga ega shaxslar sifatida shakllantirish samarali pedagogik mexanizm hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABYOTLAR RO'YXATI

1. Ahmedov, Sh. Pedagogik madaniyat nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: «Uchitel», 2018.
2. Abdullaev, B. Pedagogik kompetensiya va kasbiy rivojlantirish. – Toshkent: «Fan va texnika», 2020.
3. Boboev, M. Pedagogik psixologiya va muloqot madaniyati. – Toshkent: «Maorif», 2019.
4. Karimov, I. Milliy tarixiy meros va ta'lim tizimi. – Toshkent: «Ilm-fan», 2021.
5. Sobirov, A. Ta'lim va tarbiya jarayonida kompetensiyaviy yondashuv. – Toshkent: «Fan va ma'rifat», 2020.
6. Jahonov, R. Tarixiy tafakkur va yosh avlod tarbiyasi. – Toshkent: «Uzbekistan National University Press», 2019.
7. UNESCO. Teaching and Learning for a Sustainable Future: Historical Perspectives. – Paris: UNESCO, 2017.
8. Vygotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.

YOSH AVLOD ONGIDA MILLIY TARIXIY MEROSNI SHAKLLANTIRISHDA TA'LIM-TARBIYANING AHAMIYATI

Umarov Ismoiljon Olimjonovich

Farg'ona davlat universiteti

Harbiy ta'lim fakulteti katta o'qituvchisi

Jumaboyev Doniyorjon G'iyosiddin o'g'li

Farg'ona davlat universiteti

Harbiy ta'lim fakulteti 2-bosqich talabasi

ANNOTTATSIYA Ushbu maqolada yosh avlod ongida milliy tarixiy merosni shakllantirishda ta'lim-tarbiya jarayonining nazariy-metodologik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda ijtimoiy-madaniy yondashuv, tarixiylik va izchillik tamoyillari asosida milliy o'zlikni anglash, tarixiy xotira va ma'naviy qadriyatlarning shakllanish mexanizmlari ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Shuningdek, uzluksiz ta'lim tizimida tarixiy merosni o'rgatishning pedagogik shart-sharoitlari, didaktik vositalari hamda innovatsion texnologiyalarni qo'llashning samaradorligi ochib beriladi.

Maqolada yoshlarning tarixiy tafakkurini rivojlantirish, milliy identifikatsiyani mustahkamlash va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishda ta'lim-tarbiyaning kompleks ta'siri empirik va nazariy jihatdan yoritiladi. Tadqiqot natijalari asosida tarixiy merosni uzatish jarayonida kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish, integrativ pedagogik texnologiyalarni qo'llash hamda ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tizimli tashkil etish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: milliy tarixiy meros, tarixiy xotira, milliy o'zlikni anglash, ta'lim-tarbiya jarayoni, pedagogik yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv, ma'naviy qadriyatlar, ijtimoiy-madaniy muhit, tarixiy tafakkur.

KIRISH Globallashuv jarayonlari jadallashib borayotgan hozirgi davrda yosh avlod ongida milliy tarixiy merosni shakllantirish masalasi ijtimoiy-pedagogik muammo sifatida alohida dolzarblik kasb etmoqda. Chunki **milliy tarixiy meros** jamiyatning ma'naviy asosini belgilovchi, avlodlar uzviyligini ta'minlovchi hamda shaxsning milliy o'zlikni anglash darajasini shakllantiruvchi muhim omil hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, ta'lim-tarbiya tizimida **tarixiy xotira**, milliy qadriyatlar va an'analarni yoshlar ongiga singdirishning ilmiy-nazariy asoslarini ishlab chiqish zarurati yuzaga kelmoqda.

Mazkur tadqiqotning nazariy-metodologik asosini ijtimoiy-madaniy yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim paradigmasi hamda kompetensiyaviy yondashuv tashkil etadi. Ushbu yondashuvlar asosida yosh avlodning tarixiy tafakkurini rivojlantirish, ularning milliy identifikatsiyasini mustahkamlash va fuqarolik ongini shakllantirish masalalari kompleks tarzda o'rganiladi. Shuningdek, ta'lim jarayonida **tarixiy merosni** o'rgatishning didaktik tamoyillari

— tizimlilik, izchillik, tarixiylik va integrativlik tamoyillari alohida ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda uzluksiz ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar yoshlarni har tomonlama barkamol shaxs sifatida tarbiyalash, ularning ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirish hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligini ta'minlashga qaratilgan. Shu bois, tarixiy merosni o'qitish jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalaridan samarali foydalanish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi — yosh avlod ongida **milliy tarixiy merosni** shakllantirishda ta'lim-tarbiya jarayonining o'rni va ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslash, shuningdek, ushbu jarayonni takomillashtirishga qaratilgan pedagogik shart-sharoitlar hamda amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishdan iborat.

Yosh avlod ongida milliy tarixiy merosni shakllantirishning ta'lim-tarbiyadagi ahamiyati bir nechta nazariy va amaliy jihatlar orqali tahlil qilinadi. **Birinchi navbatda**, tarixiy meros shaxsning ma'naviy va intellektual rivojlanishida asosiy resurs sifatida qaraladi. Milliy tarixiy merosni o'zlashtirish orqali yoshlar **tarixiy tafakkur, vatanparvarlik** hissi va fuqarolik pozitsiyasini rivojlantiradi. Shu nuqtai nazardan, pedagogik faoliyatda tarixiy xotira, tarixiy bilimlar va ma'naviy qadriyatlarni integratsiyalashgan tarzda o'rgatish talab etiladi.

Ikkinchidan, ta'lim-tarbiyadagi pedagogik yondashuvlar tarixiy merosni singdirish jarayonini samarali qiluvchi asosiy vositalardan biridir. Kompetensiyaviy yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan pedagogika va interfaol o'qitish metodlari yoshlarning tarixiy materialni faollik bilan qabul qilishi va mustahkam xotirada saqlashini ta'minlaydi. Shu bilan birga, tarixiy merosni o'rgatishda ijtimoiy-madaniy kontekstni hisobga olish zarurati mavjud bo'lib, bu yoshlarning milliy o'zlikni anglashida muhim rol o'ynaydi.

Uchinchidan, didaktik tamoyillar — tizimlilik, izchillik, tarixiylik va integrativlik — ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Tizimli yondashuv orqali tarixiy ma'lumotlar bosqichma-bosqich, yoshlar psixologiyasiga mos holda taqdim etiladi. Izchillik tamoyili tarixiy voqealar va jarayonlarni vaqtiy ketma-ketlikda tushuntirishni ta'minlaydi, integrativlik esa tarixiy merosni boshqa fanlar bilan bog'lash imkonini yaratadi.

To'rtinchidan, innovatsion pedagogik texnologiyalar va axborot-kommunikatsiya vositalarini qo'llash yoshlarning tarixiy materialni qabul qilish jarayonini interaktiv va qiziqarli qiladi. Multimedia resurslari, virtual muzeylar, onlayn interaktiv loyihalar va simulyatsiyalar yoshlarning tarixiy tafakkurini rivojlantirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Shu bilan birga, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar, ekskursiyalar, tarixiy dramatizatsiyalar va loyiha ishlari yoshlarning tarixiy qadriyatlarni o'z hayotida tatbiq etish qobiliyatini oshiradi.

Shuningdek, yoshlarning milliy tarixiy merosni qabul qilishida oila va jamiyatning roli katta ahamiyat kasb etadi. Pedagogik jarayon bilan birgalikda ijtimoiy-madaniy muhit, ota-ona tarbiyasi va jamiyatdagi tarixiy merosga oid tadbirlar yoshlarning tarixiy xotirasi va milliy identifikatsiyasini mustahkamlashga

xizmat qiladi. Bu esa uzluksiz ta'lim tizimi va fuqarolik tarbiyasi konsepsiyasida kompleks yondashuvni talab etadi.

Natijada, ta'lim-tarbiya jarayoni yosh avlodning milliy o'zligini anglashida, tarixiy tafakkurini rivojlantirishda, ma'naviy qadriyatlarni shakllantirishda va fuqarolik pozitsiyasini mustahkamlashda markaziy o'rin egallaydi. Shu jihatdan, pedagogik faoliyatning har bir bosqichi tarixiy merosni yetkazishning ilmiy asoslangan strategiyalari va metodlarini o'z ichiga olishi lozim.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, yosh avlod ongida milliy tarixiy merosni shakllantirishda ta'lim-tarbiyaning roli beqiyosdir. Tarixiy meros nafaqat tarixiy bilimlar manbai, balki shaxsning ma'naviy rivojlanishi, milliy o'zligini anglashi va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish uchun muhim vosita hisoblanadi. Pedagogik jarayonning tizimli, izchil va integratsiyalashgan yondashuvlari, shuningdek, kompetensiyaviy yondashuv va interfaol metodlarning qo'llanilishi yoshlarning tarixiy tafakkurini samarali rivojlantirishga xizmat qiladi.

Innovatsion pedagogik texnologiyalar va axborot-kommunikatsiya vositalari yordamida tarixiy merosni o'rgatish jarayoni qiziqarli va interaktiv shaklga ega bo'lib, bu yoshlarning faol qatnashuvi va mustahkam xotirada saqlanishini ta'minlaydi. Shu bilan birga, oila, jamiyat va ijtimoiy-madaniy muhitning pedagogik jarayon bilan uyg'unligi yoshlarning milliy qadriyatlarni qabul qilishi va hayotiy faoliyatida qo'llashiga imkon yaratadi.

Shu asosda, yosh avlodni tarbiyalashda tarixiy merosni o'rgatish tizimli va ilmiy asoslangan pedagogik strategiyalarni talab qiladi. Ta'lim-tarbiya jarayonida milliy tarixiy merosni yetkazishning kompleks yondashuvi yoshlarni ma'naviy barkamol, milliy o'zligini anglaydigan va fuqarolik ongiga ega shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABYOTLAR RO'YXATI

1. Ahmedov, Sh. Pedagogik madaniyat nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: «Uchitel», 2018.
2. Abdullaev, B. Pedagogik kompetensiya va kasbiy rivojlantirish. – Toshkent: «Fan va texnika», 2020.
3. Boboev, M. Pedagogik psixologiya va muloqot madaniyati. – Toshkent: «Maorif», 2019.
4. Karimov, I. Milliy tarixiy meros va ta'lim tizimi. – Toshkent: “Ilm-fan”, 2021.
5. Sobirov, A. Ta'lim va tarbiya jarayonida kompetensiyaviy yondashuv. – Toshkent: “Fan va ma'rifat”, 2020.
6. Jahonov, R. Tarixiy tafakkur va yosh avlod tarbiyasi. – Toshkent: “Uzbekistan National University Press”, 2019.

MA'NAVIY MEROSDA VATANPARVARLIK TARBIYASI MASALALARI

Rayimov Shukurullo Karimovich

*Quruqlikdagi qo‘shinlar instituti Harbiy pedagogika va psixologiya kafedrasida
professori, p.f.n., dotsent +998901342677*

Mamadalimov Azimjon Xasanboyevich

*Farg‘ona davlat universiteti harbiy ta‘lim fakulteti o‘qituvchisi dotsent
+998901767260 mamadalimov@gmail.com*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-9256-8705>

Annotatsiya: Ushbu maqolada xalqimizning ma‘naviy merosida vatanparvarlik tarbiyasi masalalari, xususan harbiy xizmatchilarning vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish yo‘llari, shuningdek, otabobolarimizning jasoratlari misolida yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: Vatanparvarlik, qaxramonlik, Vatan, ma‘naviyat, meros, muqaddas tamiri, millat, milliy ruh, yov, erk, kuch quvvat va hok.

Аннотация: В данной статье раскрыты пути развития патриотического воспитания военнослужащих на основании духовного наследия, в частности на основании героизма наших предков.

Ключевые слова: патриотизм, героизм, Родина, духовность, священная земля, наследия, нация, национальная гордость, враг, свобода, сила и прах“.

Jamiyat rivojlangani sari katta ahamiyat kasb etadigan ma‘naviy qadryatlardan biri vatanparvarlik tuyg‘usidir. Vatanparvarlik ona yurtning, xalqning tarixi va taqdiriga chuqur hurmat bilan qaraydigan, Vatan manfaatlarini yo‘lida fidoyilik namunalarini ko‘rsatishga qodir bo‘lgan shaxslarga xos fazilat. Vatanga, xalqiga bo‘lgan hurmat, muhabbat, ishonch tuyg‘usi muayyan umumiy manfaatlar, maqsadlar asosida shakllanib, kishilarning qalbidan chuqur o‘rin oladigan, faoliyatiga ta‘sir etadi.

Vatanparvarlik - bu Vatanimiz xalqiga, uning an‘analariga, tili va madaniyatiga muhabbat va hurmat bilan qarash, hamda uni rivojlantirishga o‘z hissasini qo‘shish, uning haqiqiy jonkuyari bo‘lishdir.

Vatanparvarlik – bu har qanday dushmandan o‘z yurtini himoyaa etish, millat, xalq, Vatan ozodligi, el-yurt tinchligi yo‘lida kerak bo‘lsa jonini ham fido etishdir. Vatanparvarlik jahondagi barcha xalqlarning donishmand va solih farzandlariga bo‘lgan tuyg‘udir. Ma‘lumki, har bir davr va avlod hayotda o‘ziga xo ma‘naviy meros yaratadi. Ma‘naviy meros qanday bo‘lsa, davr va avlodlar ham shunday bo‘ladi. Ma‘naviy meros muallifi xalq ommasi hisoblanadi¹.

Mustaqillik tufayli xalqimiz o‘z tarixini va hayot merosini yangidan tiklamoqda. Hayotimizning har bir davri qaytadan ko‘rib chiqilmoqda, jadidchilik harakatining asl ma‘nosi ochib berilmoqda. Cho‘lpon, Fitrat, Botu, Usmon Nosir, Abdullar Qodiriy va boshqalarning g‘oyalari xalqimizga yetkazilmoqda.

1 Ma‘naviyat: asosiy tushunchalar izohli lug‘ati. — Toshkent: G‘.G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2009. — 72 b.

Vatanparvarlik tarbiyasi mustaqil O‘zbekiston oldida turgan zaraur vazifalardan biridir. Chunnki sobiq sho‘ro tizimi payitida bu haqida o‘ylash ham,

amalda bajarish ham, mumkin emas edi. O‘z kelajagini yaratayotgan O‘zbekiston o‘z vatanparvarlarini, o‘z himoyachilarini tarbiyalab yetishtirish, o‘z hududlarining daxsizligini ta’minlanishi lozim. Harbiylarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda turli vositalardan foydalanishi lozim.

Ayniqsa, xalqimiz tarixi, bosib o‘tgan yo‘li, undagi tarixiy voqealar na’mana bo‘la oladi.

Inson hamisha ikki muqaddas tuyg‘u bilan yashaydi va ulug‘lanadi: Vatan va Millat. Ana shu ikki tuyg‘usi bo‘lmagan odamni biz hech qachon komil inson deya olmaymiz. Qolgan barcha ezguliklar ana shu ikki noyob fazilatning bo‘laklaridir. Vatanni, odatda, onaga qiyoslaydilar ona- muqaddasdir, demak Vatan ham sajdagoh kabi muqaddas.

Vatan bu ota-bobolarmizning hoki, tuprog‘i yotgan makoni. O‘zga yurtida Vatan orzusi bilan yashayotgan musofir ham o‘z eli, o‘z yurti tuprog‘iga qo‘shilishni istaydi va bir umr shu orzu bilan yashaydi.

Yurtboshimiz Sh. Mirziyoyev ta’kidlaganlaridek, “Vatan tuyg‘usi, Vatan tushunchasu biz uchun sajdagohday muqaddas, pok va ulug‘ bo‘lmog‘i kerak. Biz ona O‘zbekiston sha’nu sharafini qanday himoya etishni, ota-bobolarimizdan meros qilib olishimiz va uning himoyasiga hamisha tayyor turmog‘imiz darkor. Ulug‘ ajdodlarimizdan muqaddas meros bo‘lib, kelayotgan Vatanga muhabbat tuyg‘usi, farzandlarimiz, bugungi va kelajak avlodlarimiz uchun chinakam e’tiqodiga, chinakam aqidaga aylansin”².

Darhaqiqat, Ona-Vatan ozodligi va xurligini har narsadan a’lo bilgan mardumaydon kishilar har qanday mushkil holatlarga, murakkab, jiddiy vaziyatlarga duch kelamsinlar, ular oxirgi tomchi qonlari qolgunhca o‘z ahdu paymonlariga, e’tiqodlariga sodiq qola biladilar.

Armiyanig kuch-qudrati, sog‘lomligi, yengilmasligi askarlarning e’tiqdoini, jismoniy salomatligi va harbiy vatanparvarligi bilan bog‘liqdir.

Amir Temur armiya tuzishda masalaning bu tomoniga katta e’tibor qaratgan: “Cherik (qo‘shin, harbiy tuzilma) tuzib, navkar olmoqda uch qoidaga amal qildim:

Birinchidan- yigitning kuch-quvvatiga;

Ikkinchidan- qilihinig o‘yanata olishiga;

Uchinchidan – aqil-zakovatiyu kamolotiga.

Shu uch fazilat jumuljam bo‘lsa, navkarlik xizmatiga oldim. Negakim, kuch-qudratli yigit har qanday qiyinchiliklarga, azobu uqubatlarga chidamli bo‘ladi, qilich o‘ynata oladigan kishi raqibini mag‘lub eta oladi, oqil navkar har joyda aql-idrokini ishga solib, mushkulini bartaraf etmog‘i mumkin”³.

Ma’lumki, har bir davr va avlod o‘ziga xos ma’naviy meros yaratadi.

2 Mirziyoyev Sh.M. Qurolli Kuchlami rivojlantirish borasidagi ishlarni sarhisob qilish, yani /O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti, Qurolli Kuchlar oliy Bosh Qo‘mondoni Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning xavfsizlik kengashining navbatdagi yig‘ilishidagi ma’ruzasi’. 3 Temur tuzuklari. — T.: Sharq, 2018. - 44 b.

Ma'naviy meros-bu avlodlar tomonidan yaratilgan amaliy tajriba, axloqiy, ilmiy, diniy, va ruhiy qarashlar, xalq madaniyati va ijodi kabi moddiy, hamda ma'naviy boyliklari majmuidir.

Mustaqillik tufayli xalqimiz o'z tarixini va ma'naviy merosini yangidan tiklamoqda. Ma'naviy merosimiz Al-Buxoriy At-Termiziy, Axmad Yassaviy, Abduxoliq G'ijduvoni, Baxovuddin Naqshband kabi mutafakkirlar ta'limotlarini, yaqin vaqtlargacha taqiqlangan bir qancha urf-odatlar, rasm-rusumlar, an'analar, milliy marosimimizning tiklanishi hisobiga boyib bormoqda.

Hozirda harbiy xizmatchilarga milliy ma'naviyatimizdan, dunyoviy fanlardan puxta bilim berishda va milliy mafkuradagi asosiy g'oyalarni singdirishdagi oliy harbiy ta'limda alohida o'rin tutadi.

Bugungi kunda miliy g'oyani harbiy xizmatchilarning ongiga yetkazishini asosiy omillari mavjud:

Vatan va millat oldidagi fuqarolik burchi, hamda vazifalarini bajarish;

harbiy xizmatchilarda yuksak ma'naviyatni shakllantirish;

ularda ma'naviy merosimizga ehtirom ruhini tarbiyalash va Vatanga sodiqlikni shakllantirish;

harbiy xizmatchilarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash;

ularda axloqiy va estetik tarbiyani shakllantirish;

milliy tilga hurmat-ehtirom bir qatorda boshqa tillarni o'rganishning ahamiyatini tushuntirish.

Xulosa qilib aytganda harbiy xizmatchilar - Vatanimizning, millatimizning kelajagidir.

Vatanimiz taqdirini ularga ishonib topshiramiz. Buning uchun ular zimmlariga yuklatilayotgan eng murakkab va ma'suliyatli vazifani butun mohiyati bilan chuqur anglashlari, unga o'zlarini hissalarini qo'shishlari lozim.

Shuning uchun Qurolli Kuchlar xizmat o'tayotgan har bir harbiy xizmatchi yuksak vatanparvarlik ruhida tarbiyalanishi shart. Vatanparvarlik yuksak insoniy fazilat hisoblanadi. Vatanparvarlik komillikni eng yorqin ko'rinishidir. Shuning uchun ham "Vatanni sevmok – imondandur", deb aytiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Mirziyoyev, Sh.M Qurolli Kuchlari rivojlantirish borasidagi ishlarni sarhisob qilish, yangi vazifalar belgilash /O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo'mondoni Shavkat Mirziyoyevning Xavfsizlik kengashining navbatdagi yig'ilishidagi ma'ruzasi.

2. Temur tuzuklari. – T.: Sharq, 2018-144 b.

3. Ma'naviyat: asosiy tushunchalar izohli lug'ati. – Toshkent: G'.G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2009.-707 b.

4. Negmatov, B.M. O'zbekistonda harbiy ishlar tarixidan lavhalar.- Toshkent: Falsafa va huquq instituti, 2010 – 76 b.

YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TAYYORLASHDA AJDODLAR O'RNI

Mamajonov Soyibjon Xalilovich

*Farg'ona davlat universiteti harbiy ta'lim fakulteti
maxsus tayyorgarlik sikli dotsenti
+998917759662 mamazonovsoibzon28@gmail.com*

Vohobjonov Abdulbori Shavkatjon o'g'li

*Farg'ona davlat universiteti harbiy
ta'lim 1-bosqich 25.139-guruh kursanti*

Salaydinov Shaxjahon Kamoldin o'g'li

*Farg'ona davlat universiteti
harbiy ta'lim 1-bosqich 25.138-guruh kursanti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada yoshlarni vatanparvarlik ruhida tayyorlashda ajdodlar o'rnini ko'rsatishda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlaridan kelib chiqib, oldimizdagi maqsad va vazifalarda belgilanganidek qanday qilib yosh avlodni bilimli, teran fikrli, o'z o'tmishi durdonalaridan va ma'naviy qadriyatlardan xabardor, vatanparvar, xalqparvar, fidoiy qilib tarbiyalash haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Vazirlar Mahkamasi, globallashuv, qurolli mojarolar, ajdodlarimiz, Konsepsiya, harbiy-vatanparvarlik, To'xtamishxon, Qunduzcha jangi, to'la jangovar holatga o'tish, qarovul qo'shinlari, jangovar saflari.

Аннотация: В данной статье рассматривается вопрос о том, как воспитывать молодое поколение, прививая ему образованность, вдумчивость, осознание шедевров прошлого и духовных ценностей, патриотизм, ориентацию на человека и бескорыстие, на основе постановлений Кабинета Министров Республики Узбекистан, показывая роль предков в подготовке молодежи в духе патриотизма.

Ключевые слова: Кабинет министров, глобализация, вооруженные конфликты, наши предки, концепция, военно-патриотизм, Тохтамыш-хан, битва при Кундузе, переход к полной боевой готовности, охранные войска, линии фронта.

KIRISH

Bugungi globallashuv va keskin raqobat davrida, dunyoning turli burchaklarida, jumladan, mintaqamizda yuz berayotgan qurolli mojarolar va qarama-qarshiliklar oldimizga dolzarb vazifalarni qo'yimoqda. Bulardan "yoshlarini harbiy-vatanparvarlik, yuksak ma'naviy-axloqiy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularning ongiga tinchlik va totuvlikni ko'z qorachig'idek asrab-avaylash zarurligini chuqur singdirish", "buyuk tariximiz, ulug' ajdodlarimizning boy ma'naviy merosi, Jaloliddin Manguberdi, Amir Temur, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi sarkardalarning jahon sivilizatsiyasi hamda harbiy san'at

rivojiga qo'shgan hissalarini yoshlar o'rtasida keng targ'ib etish" kabi ishlarida bir g'oya, bir maqsad asosida barchamizni birlashishimizni talab etilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 17-noyabrda 692-sonli **"Harbiy tarixni o'rganish borasidagi ishlar samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"** deb nomlangan qarorida:

... Milliy davlatchiligimiz vujudga kelishi va taraqqiy topgan davrlarda harbiy sohada erishilgan yutuqlar shon-shuhratini tarixiy dalillar asosida zamondoshlar ongi-xotirasida mustahkamlash va imkon qadar keng ommaga, ayniqsa, yosh avlodga yetkazish, ularning dunyoqarashlari, qalblarida milliy qadriyatlar ruhi, millat tamadduniga daxldorlik, ona Vatanga mehr va sadoqat, adolat tuyg'usini har tomonlama kuchaytirish, buyuk sarkardalarimiz meros qilib qoldirgan boy jang san'ati sirlarini o'rganish, bu borada ilmiy-ommabop, badiiy, o'quv-uslubiy adabiyotlarni, shu jumladan multimedia imkoniyatlaridan foydalangan holda tayyorlash borasida amalga oshirilayotgan ishlar samaradorligini yanada oshirish maqsadda.... belgilab berilgan.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 29-iyundagi 267-sonli **"2023 — 2027-yillarda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini oshirish"** Konsepsiyasining 2-bobida ham uning maqsadi va asosiy vazifalarida ajdodlar merosidan foydalanish belgilab berilgan.

Yuqorida ko'rsatilgan talablardan kelib chiqib O'rta davrlar buyuk sarkardasi Amir Temurning jahon sivilizatsiyasi hamda harbiy san'ati rivojiga qo'shgan hissasini yoshlar o'rtasida keng targ'ib etish maqsadida uning harbiy san'ati haqida bayon qilamiz.

Amir Temurning "Dasht yurishi" mobaynida hamda "Qunduzcha jangi"da qo'llagan harbiy taktikalari jahon harbiy san'atida muhim ahamiyat kasb etganligi buyuk sarkardani zamondoshlari tomonidan yozilgan yirik asarlarda ham ko'rsatib o'tilgan.

Uning zamondoshlaridan Nizomiddin Shomiyning "Zafarnoma" asarida Amir Temur va To'xtamishxon o'rtasidagi munosabatlarning dinamik rivojlanib borishi, ular o'rtasidagi dastlabki ziddiyatlarning paydo bo'lishi, 1391-yilgi harbiy yurishning tayyorlanishi, Qipchoq dashti bo'ylab yurishning davom etishi, "Qunduzcha jangi"ning tafsilotlari va uning oqibatlarini xususida batafsil hikoya qilingan⁵. Mazkur asar Amir Temur hayotlik vaqtida yozilganligi e'tiborga molikdir.

Amir Temurning harbiy yurishlari tarixini yorituvchi muhim manbalardan biri Muiniddin Natanziyning "Muntaxab ut-tavorixi Muiniy" asaridir. Bu asar Amir Temurning nabirasi, Isfahon hokimi Mirzo Iskandar⁶ homiyligi ostida yozilgan.

⁵ Nizomiddin Shomiy. Zafarnoma. – B. 103-108, 143- 167.

⁶ Mirzo Iskandar – (1384-1414) – Umarshayx mirzoning uchinchi o'g'li, Amir Temurning nabirasi. Batafsil ma'lumot uchun qarang: Fayziyev T. Temuriylar shajarasi. – Toshkent: «Yozuvchi» nashriyoti, 1995. – B. 91-92 (keying o'rinlarda – Fayziyev T. Temuriylar shajarasi).

Asarda keltirilgan muhim ma'lumotlardan biri shuki, unda To'xtamishxon Yoyiq daryosining mavjud bo'lgan uchta kechuvida o'z lashkarini joylashtirib, Turon qo'shinini uni kechib o'tishiga to'sqinlik qilishga uringani, ammo Amir Temur lashkari daryoni kechuv bo'lmagan joyidan o'tib olgani sababli chekinishga majbur bo'lganligi qayd etilgan⁷. Ushbu ma'lumot "Muntaxab ut-tavorixi Muiniy"dan avval yozilgan Nizomiddin Shomiyning "Zafarnomasi"da uchramaydi⁸. Bu ham asarning manbaviy ahamiyatini ko'rsatib beradi.

Quyidagi ma'lumot ham Nizomiddin Shomiyda uchramaydi va tarixiy voqeani to'la idrok etishga xizmat qiladi:

Birinchidan, Amir Temur qo'shini yurish davomida sovutsiz harakat qilgan. Lashkarning sovuti maxsus xo'jalik qismlari tomonidan olib yurilgan. Sovutlarning faqat jang oldidan lashkarga tarqatilishining bir necha sabablari bo'lishi mumkin.

Ikkinchidan, yuqoridagi parchadan ko'rinadiki, Amir Temurning o'zi qorovulgohga boradi. Bu esa vaziyatning o'ta jiddiyligi sababli Sohibqiron harbiy tartibni buzib bo'lsa-da, oldinga safga borganligidan dalolat beradi. Aslida bosh qo'mondonning bu qadar oldingi safga borishi xavfsizlik nuqtai nazaridan to'g'ri ish hisoblanmaydi. Bu yerda Amir Temur vaziyatni ko'zi (o'z) ko'zi bilan ko'rishga, tezroq ma'lumot olishga intilganligi ko'rsatilgan.

Uchinchidan, shu keltirilgan parcha orqali Jo'ji ulusi xoni To'xtamishxon tomonidan Amir Temurning mazkur harbiy yurishiga qarshi tanlagan harbiy taktikasi oydinlashadi. Ya'ni uning maqsadi, Turon lashkarini Qipchoq dashtlarida sargardon qilish orqali charchoq va oziq ovqat yetishmasligi ta'sirida jangovor qobiliyatini yo'qotishga erishish bo'lgan edi. Ma'lumki, tarixshunoslikda Amir Temur tomonidan Qunduzcha jangida birinchi bor qo'shinni yetti qulga bo'lib jangga kiritish taktikasini qo'llaganligi e'tirof etiladi. Ammo Muiniddin Natanziyning "Muntaxab ut-tavorixi Muiniy" asarida Amir Temurning 1391-yilgi harbiy yurishi va Qunduzcha jangi haqida sahifalarida Turon lashkari 9 ta qul bo'linib jangga kirganligi ta'kidlanadi⁹. Bu ma'lumotni boshqa tarixiy manbalar orqali tahlil etish tarixshunoslikdag mavjud xulosani yanada mustahkamlanishi yoki unga ma'lum bir o'zgarishlar kiritilishi mumkinligini ko'rsatadi.

Qunduzcha jangi olib borish jarayoni.

1391-yilning 5-iyuniga kuni Iyik daryosini kechib o'tgan Amir Temur lashkari razvedka keltirgan ma'lumotlarga ko'ra dushman yaqinligi haqida xulosaga kelganidan so'ng, to'la jangovar holatga o'tkaziladi. Qo'shinga og'ir himoya vositalari, qo'shimcha qurol-yarog'lar tarqatildi. Amirlaru beklardan tortib to oddiy navkarlargacha turli in'omlar qilinib, pul mukofotlari berildi. Bu bilan lashkarning ruhiyatini yanada ko'tarinki qilishga e'tibor qaratildi.

To'la jangovar holatga o'tish tartibiga ko'ra dushmanning to'satdan qilinadigan hujumining oldini olish uchun bir qator tadbirlar ishlab chiqilgan edi. Avvalo askarlar to'la himoya va hujum qurol yarog'lari bilan to'la ta'minlangan.

⁷ O'sha asar. O'sha joyda.

⁸ Shomiy. Zafarnoma. – B.163-165

⁹ Natanziy. Muntaxab ut-tavorixi Muiniy. – B. 149

Shu vaqtda qadar safarda yengil bo'lishi uchun eng zarurlari berilgan bo'lib, qolgani xo'jalik qismlari tomonidan zahirada olib yurilgan edi. Har gal yangi qarorgoh uchun manzil aniqlanib, joy tanlanganidan so'ng har safar uning atrofini handaq bilan o'rab chiqish, kechalari o't yoqishni ta'qiqlash, qarorgohni qo'riqlash uchun bir farsax, ya'ni 6-7 km masofaga aylana holatda qarovullar ajratish kabi choralar belgilangan edi. Ajratiladigan qarovullar qo'shinning 6 dan 1 qismini tashkil etgan¹⁰. Ular navbati bilan almashib turgan. Bu bilan Amir Temur qo'shinlariga dushmanning to'satdan hujum qilishining oldi olingan.

Amir Temur lashkari endi to'la jangovar tartibda yura boshlagan. Lekin lashkarga eng ko'p zarar keltirgan narsa tabiat qiyinchiliklari edi. Botqoqliklardan o'tish qo'shinga juda og'ir kelgan. Chunki ular amalda shu vaqtda qadar bunday tabiiy sharoitda jang qilmagan edilar. Amir Temur tinimsiz razvedka ishlarini olib borishni talab qilgan. Chunki oziq ovqat va yem xashak zahirasi kamayib borayotgan vaqtda tezroq dushmanni topish va uni jangga kirishga majbur qilish Amir Temurning bosh vazifasi edi. Oziq ovqat va yem xashakning muammoligi shunda ediki, avvalgi holatlardan farqli ravishda Amir Temur qo'shinlari 1391-yilning 12-mayidan beri dushman lashkari ortidan kelayotgan edi. Chekinayotgan dushman imkon qadar o'zidan keyin oziq-ovqat va yem-xashak zahirasini qoldirmasdan, qolganini payhon qilib chekingan. Ayniqsa, Yoyiq daryosidan o'tilganidan so'ng bu holat to'liq amalga oshirilgan. Oddiy qilib aytganda chekinayotgan dushman "o't qo'yilgan yer" taktikasi qo'llab chekingan. Natijada Amir Temur qo'shinida oziq ovqat va yem xashak muammosi uchinchi bosqich davomida, ya'ni 1391-yilning 6-iyunidan keyingi kunlarda jiddiylashib borgan. Buning natijasida dushman mayda janglar bilan Amir Temur qo'shinini yoyilmasdan saf bo'lib odimlashga majbur qilgan. Bu esa otlarni o'tlatish, zahira oziq ovqat va yem-xashak yig'ish imkoni bermagan. Shuning uchun Amir Temur tinimsiz razvedka qismlari bilan ishlagan va ulardan tinmay natija talab qilgan.

Amir Temur harbiy safarning uchinchi bosqichida qarovul qo'shinlariga katta e'tibor qaratgan:

Birinchidan, qarovul qo'shinlarining oldingi safda borib, asosiy lashkar boradigan yo'llarni ko'zdan kechirishi, ularning xavfsiz ekanligini tasdiqlashi va keyingi xavfsiz harakat yo'nalishlarini belgilab berishi lozimligi ko'rsatilgan.

Ikkinchidan, ular oldingi saflarda borish orqali dushmanning hujumini o'ziga jalb etib, asosiy kuchlarga to'satdan hujum qilinishini oldini olishi zarur edi.

Uchinchidan, qarovul qo'shinlari mag'lub bo'lmasligiga katta e'tibor qaratilgan. Shuning uchun ham ularga imkon qadar dushman ko'p sonli bo'lsa jangga kirmaslik, chekinib asosiy kuchlardan yordam olishga erishish, mag'lub bo'lmaslik va asirga tushmaslik buyurilgan.

Jangning boshlanishi, borishi va yakuni

Amir Temur qo'shinlarni jangovar saflarini belgilab bergan va ularni mana shu saf rejasi bo'yicha joylashtirgan bo'lsa ham jangni boshlashga shoshilmadi. Chunki u o'zining asosiy maqsadiga erishgan, ya'ni To'xtamishxon lashkarining

¹⁰ Ivanin M.I. Ikki buyuk sarkarda. – B. 174.

tinimsiz maqsadli chekinishini to'xtata olgan edi. Bu sharoitda To'xtamish chekina olmasdi. Agar Oltin O'rda lashkari Amir Temurning katta qo'shinining ko'zi oldida chekinadigan bo'lsa, bu chekinish bir zarba oqibatida tartibsiz qochishga aylanib ketishi va halokat bilan tugashi mumkin edi. Shuning uchun ham Amir Temur jangni boshlashga shoshilmadi, u dushmani tinimsiz ta'qib etib charchagan lashkarini bir necha kun dam olib, o'zini tiklab olishi istar edi. To'xtamishxon esa bunga imkon bermaslik maqsadida tashabbusni o'z qo'liga oldi va o'z lashkarini jangovar safga tizgan holda jang maydoniga kirib keldi. Amir Temur qo'shini jangovar safni saqlagan holda dushmani kutayotgan edi.

Shu o'rinda har ikki tomon qo'shinlarining jangovar saflanishi xususida so'z yuritsak. Sharafuddin Ali Yazdiy Amir Temur o'z qo'shinini yetti qo'lga bo'lib jangga kiritganligini alohida ta'kidlab o'tadi. Uning fikricha shu vaqtga qadar hech kim lashkarni yetti qismga bo'lib jangga kiritish uslubini qo'llamagan edi. Muallif buni yetti sonining xosiyati bilan bog'laydi. Aslida bunday uslubning qo'llanilishi 7 sonining xosiyatlari haqidagi rivoyatlar bilan bog'liq bo'lmay, uzoq yillik tajriba va tadqiqotlardan kelib chiqqan xulosa edi. Chindan ham boshqa tarixiy manbalarda O'rta asr sarkardalarining o'z askarlarni yetti harbiy qismdan iborat bo'lgan jangovar safga tizib jangga olib kirganligi xususida ma'lumotlar mavjud emas. Bu yangi uslub Amir Temurning ixtirosi bo'lib, keyinchalik ko'plab sarkardalar tomonidan qo'llanilgan.

Sharofuddin Ali Yazdiyning ta'kidlashiga ko'ra To'xtamishxon qo'shinlari son jihatdan ustun edi. Qolaversa, Movarounnahr lashkari uzoq safar davomida jismoniy va ruhiy jihatdan toliqqan va yem-xashak yetishmovchiligidan qiynalayotgan edi. Shuning uchun ham Amir Temur har ikki tomon lashkariga psixologik jihatdan ta'sir ko'rsatish yo'llarni axtaradi va kutilmaganda bir necha tadbirlarni qo'llaydi¹¹:

Birinchidan jangovar saf bilan maydonga kirib kelgan lashkar birdan to'xtaydi va dushman ko'z o'ngida chodirlar o'rnata boshlaydi. Bu biror bir jangda kuzatilmagan hodisa bo'lib, dushman uchun go'yoki ulardan umuman cho'chimayotganliklarini ko'rsatish bo'lib, raqiblarni hayratga soladi. Dushman sarkardalari bu holatni biror hiyla sifatida gumon qilib, hujumga o'tishga shoshilishmaydi. Bu esa To'xtamishxon qo'shining shaxsiy tarkibi orasida ma'lum darajada hayrat va sorasima tug'diradi.

Ikkinchidan Amir Temurning o'zi ham namoyishkorona otdan tushib lashkarning ko'zi oldida ikki ra'kat namoz o'qiydi, bo'lajak jangda g'alaba so'rab duo qiladi. Bu ham qo'shinning ruhiyatini ko'tarishda, g'alabaga bo'lgan ishonchini mustahkamlashda muhim o'rin tutadi.

Uchinchidan lashkar farmon bo'yicha yana chodirlarni yig'ishtirib avvalgi jangovar saf bo'yicha yasol tortganidan so'ng Amir Temurning piri va ustoz Mir Sayyid Baraka lashkarni duo qiladi va bo'lajak jangda ular g'olib chiqishini bashorat qilib, hammani janga undaydi.

¹¹ Yazdiy. Zafarnoma. – B. 138

Shu o'rinda qayd etish lozimki, qo'shinning tartib bilan jangovar saf tortib maydonga kirib kelishi, to'satdan otdan tushib, jangovar safni buzib, chodirlar o'rnatishi va yana farmon bo'yicha chodirlarni yig'ishtirib, qaytadan jangovar saf tortishi juda tartib bilan dushman ko'z oldida namunali tarzda amalga oshiriladi. Katta lashkarning bunday tartib bilan harakat qilishi dushmanlarning ko'ngligi g'ulg'ula solgandigi tabiiy edi.

Yuqoridagi jang oldidan o'tkazilgan psixologik tadbirlar Sohibqironning buyuk strateg ekanligini ko'rsatadi va bu yosh avlodga o'rnak va shunday dono sarkarda ularning ajdodi ekanligidan g'urulanishadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ivanin M. Ikki buyuk sarkarda: Chingizxon va Amir Temur - T.: Fan, 1994.
2. Karamzin N. M. Istoriya gosudarstva Rossiyskogo. - Tula, 1990.
3. Muiniddin Natanziy. Muntaxab ut-tavorixi Muiniy / Fors tilidan tarjima, so'zboshi va izohlar muallifi G'ulom Karimiy. - T.: O'zbekiston, 2011.
4. Nizomiddin Shomiy. Zafarnoma / Fors tilidan o'giruvchi – Y. Hakimjonov, tarjimini qayta ishlab nashrga tayèrlovchi va mas'ul muharrir – A. O'rinboyev, izohlar va lug'atlarni tuzuvchi – H. Karomatov (jug'rofiy nomlar izohi – O. Bo'riyevniki).
5. Usmonov. B. Amir Temur davlati (sièsiy va harbiy tarix masalalari) - T.:Adabièt uchqunlari. 2016.
6. Usmonov. B. Rossiya tarixshunosligida Amir Temur siymosi. -T.: Fan, 2011.
10. Sharafiddin Ali Yazdiy. Zafarnoma /So'zboshi, tabdil, izohlar va ko'rsatkichlar mualliflari A.Ahmad va H. Bobobekov, -T. : Sharq, 1997.
11. Hamdam Sodikov. Amir Temur saltanitida xafsizlik xizmati. Toshkent-2010. "ART FLEX" nashriyoti.

YOSHLARNING HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASIDA MILLIY QADRIYATLAR SAMARADORLIGI

Madaliev Rahmiddin Ismoilovich

FarDU Harbiy ta'lim fakul'teti

o'qituvchisi, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

“Biz qanday marraga erishmoqchi bo'lsak, unga faqat ona yurtimizga mehr-muhabbat, sadoqat va fidoyilik bilan erishamiz” .

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.MIRZIYOEV

Annotatsiya: Ushbu maqolada yoshlarda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining nazariyasi va amaliyotini o'zlashtirish, ularni o'z Vatani O'zbekiston Respublikasini himoya qilishdagi burchlarini bajarishga milliy qadriyatlar orqali har tomonlama tayyorlash-o'quv yurti pedagogik jamoalarining muhim vazifalari haqida fikrlar bildiriladi.

Kalit soʻzlar: Harbiy-vatanparvarlik, fidoiylilik, maʼnaviy meros, milliy gʻurur, milliy iftixor, milliy ong, millat obroʻsi, sadoqat, sodiqlik, jasurlik, eʼtiqod, maʼsuliyat, milliy gʻoya, milliy qadriyatlar, axloqiy-ijtimoiy manbalari.

KIRISH

Harbiy vatanparvarlik milliy merosimizning qadimiy tarixi va maʼnaviy manbalariga borib ulanadi. Jumladan, “Avesto” adabiy yodgorligida, “Goʻroʻgʻli”, “Alpomish” singari qahramonlik dostonlarida, “Temur tuzuklari”, “Mahbub ul-qulub”, “Turkiy guliston yohud axloq” kabi ijtimoiy-axloqiy pandnomalarda harbiy vatanparvarlik gʻoyalarining targʻiboti bilan bogʻliq masalalarni axloqshunoslik kontekstida oʻrganish gʻoyatda dolzarbdir. CHunki, yoshlarda gʻurur, or-nomus, shaʼn, ishonch va sadoqat kabi axloqiy fazilatlarni shakllantirish bevosita harbiy vatanparvarlik shartlari asosida reallikka aylanadi.

Bundan tashqari, Spitamen, Jaloliddin Manguberdi, Najmiddin Kubro, Temur Malik, Amir Temur, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi bobokalonlarimizning harbiy vatanparvarligini axloqiy ideal sifatida ulugʻlash, ularning vatanparvarlik fazilati bilan bogʻliq axloqiy qarashlari va hayotiy faoliyatlari aks etgan manbalarni chuqurroq tahlil qilish yoshlarda harbiy vatanparvarlikni yanada yuksaltirishga xizmat qiladi.

Taʼkidlash zarurki, oʻzbek xalqining axloqiy qadriyatlarida harbiy-vatanparvarlik yurt tarixi, taqdiriga chuqur hurmat bilan qarash, Vatan himoyasi yoʻlida fidoyilik namunalarini koʻrsatishga qodir boʻlgan shaxslarga xos fazilat sifatida qadrlanadi. Bu tuygʻu “muhabbat”, “ishonch”, “sadoqat” kabi axloqiy tushunchalar asosida shakllanib, kishilarning qalbidan chuqur oʻrin olganligi uchun ham davrlar mobaynida oʻz mavqeini yoʻqotmay kelayotgan falsafiy kategoriyadir. Vatanparvarlik oʻzida birlashtirish, yoʻnaltirish, jipslashtirish, safarbar qilish kabi axloqiy, sifatlarni mujassam etganligi uchun oʻzbek xalqi maʼnaviy merosiga taalluqli barcha manbalarda ulugʻlanadi.

Vatanimiz tarixiga nazar solsak, uning ozodligi, mustaqilligiga xavf tugʻilsa, butun xalqimiz hamisha uning himoyasiga otlangan.

Vatan himoyasiga osib kelayotgan yosh avlodni axloqiy-ruhiy jihatdan tayyorlash, Oʻzbekiston Respublikasini harbiy xafvsizligini taʼminlashning ijtimoiy-siyosiy yoʻnalishlaridan biridir.

ADABIYOTLAR TAXLILI VA METADOLOGIYASI

Har qanday ogʻir va murakkab vaziyatda Vatanimizni koʻz qorachigʻidek asrash, uning shuhratini dunyoga tarannum etish bilan bogʻliq eng muhim tushunchalarni, hayotiy va professional koʻnikmalarni ilm-maʼrifat, shuningdek, milliy qadriyatlar asosida yoshlarning qalbi va ongiga ilk bolalik davridan boshlab singdirib borish orqali vatanparvar, sadoqatli hamda shijoatli yoshlarni kamol toptirish maqsadida hukumatimiz tomonidan bir qator qarorlar qabul qilingan.

Bunga misol qilib Vazirlar mahkamasining 2023 yil 29 iyundagi 267-son “2023-2027 yillar yoshlar harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini oshirish konspensiyasi” qarorida xam yoshlarni harbiy vatanparvarlik masalasiga jismonan va maʼnan sogʻlom avlodni tarbiyalashga

oid yahlit ta'lim tarbiya tizimining uzviy va ajralmas qismi sifatida qaralib tayyorlangan mukamal dastur deyilsa bo'ladi.

Mazkur konsepsiyada yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning maqsad va vazifalari, uning tizimi, asosiy prinsiplari, shakl va uslublari, shuningdek, bosqichlari va yo'nalishlari ko'rsatib o'tilgan.

Konsepsiyada belgilangan vazifalarni samarali amalga oshirish maqsadida qaror talablaridan kelib chiqib bugungi globallashuv va keskin raqobat davrida, dunyoning turli burchaklarida, yuz berayotgan qurolli mojarolar va qarama-qarshiliklar, yangi tahdid va xatarlar oldimizga kechiktirib bo'lmaydigan dolzarb vazifalarni qo'yyatgani bu masuliyatni xis qilgan holda biz pedagoglar, mamlakatimiz yoshlarini vatanparvarlik, yuksak ma'naviy-axloqiy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularning ongiga tinchlik va totuvlikni ko'z qorachig'idek asrab-avaylash zarurligini chuqur singdirish, «Xalq va armiya-bir tanu, bir jondir!» degan ezgu g'oya asosida yoshlar tarbiyasiga mas'ul vazirlik va idoralarning kuch va imkoniyatlarini bir g'oya, bir maqsad asosida birlashtirishni talab etmoqda.

NATIJA VA MUXOKAMA

Bugun dunyoda sodir bo'layotgan jahoniy o'zgarishlar, qadriyatlar transformatsiyasi, axloq tushunchalarining yemirilishi davlatlar va xalqlar taqdirida ko'plab salbiy oqibatlarga sabab bo'lmoqda. Bu esa, o'z navbatida, biz uchun nihoyatda muqaddas bo'lgan vatanparvarlik tarbiyasining tag zaminiga, asl mohiyatiga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Natijada vatanparvarlik o'rniga vatansizlikni targ'ib etish, «globallashuv degani sening dunyo fuqarosiga aylanishing», deb talqin qilish, milliy tarixni eskilik sarqiti sifatida tan olish kabi o'ta mantiqsiz g'oyalar ko'payib bormoqda. Ushbu holat o'z navbatida vatanfurushlikni yuzaga keltirmoqda.

Bugungi kunda mafkuraviy kurash ko'lami juda kengaydi. Globallashuv sabab uydan chiqmay dunyoning istalgan nuqtasidagi insonni yo'ldan og'dirish mumkin bo'lib qoldi. Bunday tahlikali zamonda milliy g'urur ko'zga ko'rinmas xurujlarga qarshi eng samarali himoyadir. Negaki, milliy g'ururi baland insongina vatanparvar bo'la oladi. Yurtsevarlik esa eng yaxshi mafkuraviy immunitetdir. Milliy g'ururi bor yoshlar yot qarashdagi odamlar orasida, tang ahvolda yolg'iz qolsada, boshini tik tutib oilasi, vatani, millati sha'nini himoya qila oladi. Bunday yoshlar nafaqat o'zini tashqi hujumlardan himoya qiladi, balki yo'ldan adashishi mumkin bo'lgan tengdoshlarini ham ortidan ergashtiradi.

Bugun ta'lim muassasalari yoshlarida o'z millatiga sodiqlik, o'z taqdiri uchun qayg'urish va daxldorlik hissini singdirishga, qalblarida yot g'oya va salbiy qarashlarning ta'siriga nisbatan mafkuraviy immunitetni san'at va ta'lim-tarbiya uyg'unligi asosida rivojlantirishga doir chora-tadbirlar yetarli darajada tizimli tashkil etilmagan va tashkil etilgan bu boradagi tadbirlarning samaradorligini monitoringi yetarlicha olib borilmagan. Harbiy-vatanparvarlikka yo'naltirilgan ma'naviy-ma'rifiy, tarbiyaviy tadbirlarning ma'lum bir mexanizmi yo'lga qo'yilmaganligi ham ko'zga tashlandi.

Shu bilan birga, milliy qadriyatlar, xalqlarning madaniyati va o'zligiga bo'lgan tahdidlar, yot g'oyalarni singdirishga bo'layotgan urinishlar kuchayib

borayotgan globalashuv jarayonlari jadal rivojlanayotgan sharoitda yoshlar eng zaif qatlamga aylanib qolmasligini ta'minlash pedagoglar oldiga keng miqyosdagi tizimli-tarbiyaviy-profilaktik vazifalarni qo'ymoqda.

Bunda pedagogik jamoalarining muhim vazifalari davlatimiz tomonidan chiqarilgan qonun va qarorlarga tayangan holda yoshlarni serqirra, atroflicha ta'sir etuvchi nafosat qadriyatlarga yo'naltirishimiz lozim. Birinchi navbatda milliy qadriyatlar, ona Zamin tabiati, milliy xalq san'ati, sharqning badiiy madaniyati, tarixiga muhabbat tuyg'ularini rivojlantirish.

Yoshlarda milliy g'urur va harbiy-vatanparvarlikni rivojlantirishda quyidagi maqsad va vazifalar bo'lishi kerak:

yoshlarning harbuy-vatanparvarlik tuyg'ulari, ma'naviy sifatlari va intellektual salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan tarbiyaning yagona tizimini yaratish;

yoshlarni milliy g'oya va Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalash, ularning ongu-shuuriga Vatan himoyasi sharaflari va muqaddas burch ekanligini chuqur singdirish;

buyuk tariximiz, ulug' ajdodlarimizning boy ma'naviy merosi, Jaloliddin Manguberdi, Amir Temur, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi sarkardalarning jahon sivilizatsiyasi hamda harbiy san'at rivojiga qo'shgan hissalarini yoshlar o'rtasida keng targ'ib etish;

Vatan ozodligi va mustaqilligi yo'lida jon fido qilgan yurtdoshlarimiz ko'rsatgan vatanparvarlik va qahramonlik, ulardagi sadoqat, fidoyilik, matonat hamda jasorat kabi xislatlarni, shuningdek, yurt, oila, ota-ona va farzandlar himoyasi xalq va ajdodlar xotirasi oldida muqaddas burch ekanini yoshlar ongiga singdirish;

yoshlarda yon-atrofimiz va jahonda ro'y berayotgan siyosiy-ijtimoiy jarayonlarga milliy manfaatlarimizdan kelib chiqqan holda yondashish ko'nikmalarini, ommaviy axborot vositalari, shu jumladan, Internet jahon axborot tarmog'i orqali tarqatilayotgan g'arazli axborotlar, odob-axloqni yemiruvchi illatlar, yoshlarni zalolatga boshlovchi buzg'unchi g'oyalarga qarshi sog'lom dunyoqarashni shakllantirish;

O'zbekiston manfaatlarini nafaqat harbiy sohada, balki hayotning barcha jabhalarida himoya qilishga tayyor turish, yurt uchun fidoyi bo'lish - bu bugungi kun talabi ekanini hayotiy misollar va ta'sirchan vositalar orqali talaba-yoshlar ommasiga keng yetkazish;

XULOSA

Bugungi kunda Prezidentimiz boshchiligida rivojlanib gullab yashnayotgan yangi O'zbekistonni qurmoqdamiz. Yangi hayot, beqiyos o'zgarishlar hammamizdan fidoyilik va bunyodkorlikni, yanada katta safarbarlikni talab etmoqda. Bu yo'lida biz pedagoglar o'zimizning bilmimiz bilan mamlakatimizni tinchligi va osoyishtaligi yo'lida halqimizning farovonligi uchun xarakat qilmog'imiz yangi avlod kadrlarini etishtirish, yoshlarni tashabbuskor, bunyodkor, vatanparvarlik kabi g'oyalari bilan kasb-hunarga yo'naltirishimiz zarurdir. Yoshlar bilan ishlashda yuqorida ko'rsatilgan tarbiya metodlaridan, unumli foydalangan holda mashg'ulot xamda mashg'ulotlardan tashqari vaqtlarda,

ya'ni axborot soati, kitobxonlik kechalarida, mustaqil ish mashg'ulotlariga vazifalar berilganda qo'llanilsa maqsadga muvofiq bo'ladi.

Ishonchimiz komilki qaxramon ajdodlarimizning jasoratiga sodiq bo'lgan yoshlarimiz farovon hayotni qadrlab, uni yanada mustaxkamlash yo'lida bor kuch-g'ayratlarini safarbar etadilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. "YAngi O'zbekiston taraqqiyoti strategiyasi" Toshkent: O'zbekiston, 2022 y. 4-27 b

2. "2023-2027 yillar yoshlar harbiy- vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini oshirish konsensiyasi". Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 29-iyundagi 267-son qarori.

3. Madaliev R. "Talaba – yoshlarning xarbiy vatanparvarlik tarbiyasida artpedagogik vositalarining ahamiyati" *FarDU ilmiy xabarlari* 2023 y. №1son 51-54 b.

4. Madaliev R. "Talabalarda harbiy vatanparvarlikni artpedagogik vositasida rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari" mavzusidagi maqola. *FarDU Respublika ilmiy amaliy anjumani* 20-may, 2023-yil 136-136-b.

5. Madaliev R. "Talaba-yoshlarning xarbiy vatanparvarlik tarbiyasida artpedagogik vositasida rivojlantirish texnologiyasi" mavzusidagi maqola. "Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston milliy universiteti" jurnali 1/8/1, 2023y. 137-139-b.

6. Madaliyev Rahmiddin Ismoilovich - "Talaba - Yoshlarning harbiy-vatanparvarlik tarbiyasida ARTpedagogik vositasida rivojlantirishning nazariy metodologik asoslari" mavzusidagi maqola. *Oriental Renaissance: Innovative, educational natural and social sciences* jurnali 3(4/2), aprel.2023 y.51-56 b.

7. SH.X.Tillavoldiev. "Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi asoslari" darslik. Farg'ona- 2023 yil.

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Abdullayev Azizbek Suxrob o'g'li

Buxoro davlat pedagogika instituti,

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi

(Chaqiriqqacha harbiy ta'lim) yo'nalishi 2-bosqich magistranti

E-mail: abdullayev20040321@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida talabalar harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanishning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilingan. Raqamli texnologiyalar, interaktiv o'qitish usullari hamda simulyatsion mashg'ulotlarning harbiy-vatanparvarlik tarbiyasidagi o'rni ko'rsatib berilgan.

Аннотация: В данной статье анализируются теоретические и практические аспекты использования инновационных педагогических

технологий в развитии военно-патриотического воспитания студентов в высших учебных заведениях.

Annotation: *This article analyzes the theoretical and practical aspects of using innovative pedagogical technologies in the development of military-patriotic education of students in higher education institutions. The role of digital technologies, interactive teaching methods and simulation exercises in military-patriotic education is demonstrated.*

Kalit so'zlar: *harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, innovatsion texnologiyalar, raqamli ta'lim, interaktiv usullar, oliy ta'lim, simulyatsion mashg'ulotlar*

Ключевые слова: *военно-патриотическое воспитание, инновационные технологии, цифровое образование, интерактивные методы, высшее образование*

Key words: *military-patriotic education, innovative technologies, digital education, interactive methods, higher education, simulation exercises*

Kirish. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan ta'lim islohotlari doirasida yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash masalasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyevning ta'kidlashicha [1], «Yosh avlodni vatanparvar ruhda tarbiyalash, ularda Vatanga muhabbat va sadoqat tuyg'usini shakllantirish eng muhim vazifalarimizdan biridir». Shu munosabat bilan oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish dolzarb masalaga aylangan [2].

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi — bu yosh avlodda Vatanga muhabbat, fuqarolik burchini anglash, harbiy xizmatga tayyorgarlik ko'rish hamda milliy qadriyatlarni hurmat qilish tuyg'ularini shakllantirish jarayonidir. An'anaviy o'qitish usullari zamonaviy talablarga to'liq javob bera olmasligi sababli, innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish zaruriyati tug'ilmoqda.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, hozirgi kunda oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi ko'pincha an'anaviy ma'ruza va seminar shaklida olib borilmoqda, bu esa talabalar faolligini yetarli darajada ta'minlay olmaydi. Shuning uchun raqamli va interaktiv texnologiyalarni qo'llash orqali o'quv jarayonini yanada samaraliroq tashkil etish muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot maqsadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanishning samarali usullarini aniqlash va ilmiy asoslashdan iboratdir. Buning uchun quyidagi vazifalar belgilangan: birinchidan, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasida qo'llaniladigan zamonaviy pedagogik texnologiyalarni tahlil qilish; ikkinchidan, raqamli texnologiyalar va interaktiv usullarning talabalar vatanparvarlik tarbiyasiga ta'sirini o'rganish; uchinchidan, simulyatsion mashg'ulotlar va virtual reallik texnologiyalarining harbiy ta'limdagi o'rnini aniqlash.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Tadqiqotda qiyosiy tahlil, kuzatish, anketa so'rovi hamda pedagogik eksperiment usullaridan foydalanildi. Tadqiqot Buxoro davlat pedagogika instituti talabalari ishtirokida o'tkazildi. Eksperimental

guruhda innovatsion pedagogik texnologiyalar (multimediya prezentatsiyalari, interaktiv o'yinlar, virtual simulyatsiyalar) qo'llanildi, nazorat guruhida esa an'anaviy usullar saqlandi. Tajriba davomida talabalarning harbiy-vatanparvarlik bilimlarini o'zlashtirish darajasi, darsga qiziqishi hamda amaliy ko'nikmalarining rivojlanishi kuzatildi.

Tadqiqot 2025-2026 o'quv yilida 120 nafar talaba ishtirokida o'tkazildi. Ulardan 60 nafari eksperimental guruhga, 60 nafari nazorat guruhiga kiritildi. Ma'lumotlar statistik usulda tahlil qilindi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Eksperimental guruh talabalarining bilim o'zlashtirish darajasi nazorat guruhiga nisbatan 23,5 foizga yuqori bo'ldi.

Raqamli texnologiyalar, jumladan, multimediya prezentatsiyalari, video materiallar va interaktiv platformalar talabalarning harbiy-vatanparvarlik mavzulariga qiziqishini oshirishda muhim vosita bo'lib xizmat qildi. Tadqiqot davomida aniqlandiki, virtual simulyatsiyalar va 3D modellashtirish texnologiyalari harbiy jihozlar va qurollar tuzilishini o'rganishda yuqori samaradorlik ko'rsatdi [3, 5].

Interaktiv o'qitish usullari, xususan, «Case study», «Brain storming», «Role play» kabi metodlar talabalarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini va jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qildi. Simulyatsion mashg'ulotlar, ya'ni harbiy stsenariylarni modellashtirish, talabalarning amaliy ko'nikmalarini shakllantirishda samarali vosita ekanligi isbotlandi.

Shuningdek, gamifikatsiya elementlarini harbiy ta'limga joriy etish talabalar motivatsiyasini sezilarli darajada oshirdi [4]. O'quv jarayonida ball to'plash, reyting tizimlari va virtual mukofotlar tizimi talabalarning faol ishtirokini ta'minladi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish yuqori samaradorlikka ega. Raqamli texnologiyalar, interaktiv usullar va simulyatsion mashg'ulotlar talabalarning bilim o'zlashtirish darajasini, darsga qiziqishini hamda amaliy ko'nikmalarini sezilarli darajada oshiradi. Kelgusida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasida sun'iy intellekt va kengaytirilgan reallik texnologiyalarini qo'llash istiqbollari o'rganish maqsadga muvofiqdir [6, 7].

Adabiyot va manbalar ro'yxati

1) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5847-son Farmoni «Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida». — Toshkent, 08.10.2019. // <https://lex.uz/docs/-4545884>

2) O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni, O'RQ-637-son. — Toshkent, 23.09.2020. // <https://lex.uz/docs/-5013007>

3) Fedorova S.N., Eltemerov A.A. Digital technologies in civic and patriotic education of students // E3S Web of Conferences. — 2021. — Vol. 273. — 12054. // <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202127312054>

4) Mammadzada M. The Experience of Using Innovative Technologies in the Training Process of Military Pedagogical Personnel // Social Development and Security. — 2025. — Vol. 15(4). // <https://paperssds.eu/index.php/JSPSDS/article/view/960>

5) Hennessey M.J., Haglund E., Ross A. et al. Effects of Immersive Learning Technologies on Learning and Engagement for Military Chaplains // Innovative Higher Education. — 2025. — Vol. 50. — P. 181–195. // <https://doi.org/10.1007/s10755-024-09725-5>

6) O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 267-son Qarori «2023—2027 yillarda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash Konsepsiyasi». — Toshkent, 29.06.2023.

7) Galanina V.A. et al. Patriotic education as part of history classes for students of engineering universities // IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering. — 2021. — Vol. 1079. — 052044. // <https://doi.org/10.1088/1757-899X/1079/5/052044>

OLIY TA’LIM MUASSASALARI O‘QUV-TARBIYA JARAYONIDA TALABALAR HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI VA RAQAMLI YONDASHUVLAR.

AShirova Nodira Usmon qizi

*Buxoro pedagogika instituti 1- kurs magistranti
8-maktab ashirovanodira4@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi zamonaviy oliy ta’lim tizimida talabalarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning innovatsion metodlari, raqamli texnologiyalardan foydalanishning pedagogik jihatlari va yoshlarning milliy g‘urur tuyg‘ularini mustahkamlash mexanizmlari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: harbiy-vatanparvarlik, innovatsion texnologiyalar, raqamli pedagogika, virtual trenajorlar, kompetensiyaviy yondashuv, ma’naviy-axloqiy tarbiya.

Аннотация: В данном тезисе анализируются инновационные методы воспитания студентов в духе военно-патриотизма в современной системе высшего образования, педагогические аспекты использования цифровых технологий, а также механизмы укрепления чувства национальной гордости у молодежи.

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание, инновационные технологии, цифровая педагогика, виртуальные тренажеры, компетентностный подход, духовно-нравственное воспитание.

Abstract: This thesis analyzes innovative methods of fostering students in the spirit of military patriotism within the modern higher education system, the

pedagogical aspects of using digital technologies, and the mechanisms for strengthening young people's sense of national pride.

Key words: military-patriotic education, innovative technologies, digital pedagogy, virtual simulators, competency-based approach, spiritual and moral education.

Kirish

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini yangicha mazmun va shakllarda tashkil etish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi. Yosh avlodda Vatanga sadoqat, fuqarolik burchini anglash, milliy g'urur va ma'naviy yetuklikni shakllantirish zamonaviy pedagogik yondashuvlar, innovatsion metodlar hamda raqamli texnologiyalar asosida amalga oshirilmoqda.

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining innovatsion yondashuvlari — bu an'anaviy tarbiya shakllarini zamonaviy ta'lim texnologiyalari bilan uyg'unlashtirgan, shaxsga yo'naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan tizimli pedagogik jarayonni anglatadi. Ushbu jarayon ta'lim muassasalarida interfaol metodlardan, multimedia vositalaridan, virtual simulyatsiya va raqamli o'quv muhitlaridan samarali foydalanishni talab etadi.

Asosiy qism

Hozirgi davrda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini oshirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, masofaviy ta'lim platformalari, interaktiv o'yinli darslar, mediaresurslar va elektron ta'lim muhitlaridan foydalanish alohida ahamiyat kasb etmoqda. An'anaviy ta'lim usullaridan zamonaviy interfaol metodlarga o'tish vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini oshiradi. Bu yondashuv nafaqat yoshlarning harbiy bilim va ko'nikmalarini rivojlantiradi, balki ularning ma'naviy-axloqiy qarashlarini, ijtimoiy faolligini va vatanparvarlik ruhini mustahkamlaydi. Zamonaviy ta'lim jarayonida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi mazmunan yangilanish jarayonini boshdan kechirmoqda. Innovatsion yondashuvlar ushbu jarayonning samaradorligini oshirish, yosh avlodda milliy g'urur, Vatanga sadoqat va fuqarolik burchini anglash kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kompetensiyaviy yondashuv talabalarni harbiy-kasbiy faoliyatga tayyorlashda ularning mantiqiy fikrlash, qaror qabul qilish va jamoada ishlash kompetensiyalarini rivojlantirish.

O'quv-tarbiya jarayonini raqamlashtirish yoshlarning qiziqishlarini hisobga olgan holda tarbiyaviy ishlarni qiziqarli shaklga keltirish imkonini beradi. **Virtual va kengaytirilgan borliq (VR/AR) texnologiyalari** harbiy simulyatorlar va virtual trenajorlar yordamida texnika va qurol-yarog'larni o'rganish, shuningdek, tarixiy jang maydonlariga virtual sayohatlar uyushtirish. **Multimedia va elektron resurslar** vatanparvarlik g'oyalarini targ'ib qiluvchi mobil ilovalar, interaktiv xaritalar, va hujjatli filmlar bankini yaratish. **Kiberxavfsizlik va axborot madaniyati** internet tarmog'idagi axborot xurujlariga qarshi tura oladigan, mafkuraviy immuniteti mustahkam yoshlarni tarbiyalash. **Onlayn platformalar**

harbiy-vatanparvarlik kurslari, masofaviy ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar va faxriylar bilan onlayn uchrashuvlarni tashkil etish.

Xuloosa

Oliy ta'lim muassasalarida innovatsion va raqamli yondashuvlarni joriy etish talabalarning Vatanga sadoqat tuyg'usini amaliy harakatlarga aylantirishga xizmat qiladi. Bu usullar yoshlarni nafaqat nazariy bilim bilan qurollantiradi, balki ularda jismoniy va ruhiy chidamlilikni, mardlik va shijoat fazilatlarini shakllantiradi.

Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga doir ishlar samaradorligini yangi bosqichga olib chiqish, mazkur yo'nalishda davlat va nodavlat tashkilotlari hamda fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari faolligini yanada oshirish, yoshlar ongiga vatanparvarlik, mardlik tuyg'ularini singdirish maqsadida Vazirlar Mahkamasi qaror qiladi:

Xulosa qilib aytganda, 2023-2027-yillarda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini oshirish konsepsiyasi asosida, OTMlarda an'anaviy va raqamli texnologiyalarning uzviy integratsiyasi orqali yuksak ma'naviyatli, milliy g'ururga ega kadrlar tayyorlashga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. lex.uz - "Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini oshirish konsepsiyasi".
2. journalss.org - "Zamonaviy ta'lim jarayonida harbiy-vatanparvarlik".
3. nlibrary.uz - "Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi: tarixiy tajriba va zamonaviy yondashuvlar".
4. cyberleninka.ru - "Harbiy ta'limda o'quv-tarbiya ishlarini innovatsion yondashuvlar asosida takomillashtirish".
5. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.
6. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2022. – 384 b.
7. To'xtayev, A., & Xodjayev, R. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining nazariy asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2020. – 212 b

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TALABALAR HUQUQBUZARLIGINING PROFILAKTIKASIDA HARBIY- VATANPARVARLIK TARBIYASIGA ASOSLANGAN ZAMONAVIY PEDAGOGIK MEXANIZMLAR

Ibodulloyev Lazizbek Iskandarbek o'g'li
BuxDPI 1-bosqich magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida talabalar huquqbuzarligining profilaktikasini ta'minlashda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasiga asoslangan zamonaviy pedagogik mexanizmlarning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda huquqbuzarliklarning kelib chiqish omillari, yoshlar

ongida huquqiy madaniyat va fuqarolik mas'uliyatini shakllantirish zarurati asoslab beriladi.

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining shaxsning ijtimoiy faolligi, intizomi va qonunga hurmat ruhini mustahkamlashdagi o'rni ochib berilib, uni ta'lim jarayoniga integratsiya qilishning samarali usullari ko'rsatib o'tiladi. Tadqiqot natijasida oliy ta'lim muassasalarida huquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan kompleks, tizimli va innovatsion pedagogik model taklif etiladi.

Kalit so'zlar: huquqbuzarlik profilaktikasi, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, huquqiy madaniyat, pedagogik mexanizmlar, interfaol metodlar, huquqiy tafakkur, talaba-yoshlar, oliy ta'lim.

KIRISH

Zamonaviy jamiyatda yoshlar, ayniqsa oliy ta'lim muassasalari talabalari o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish masalasi davlat va jamiyat taraqqiyotining muhim shartlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Globallashuv, axborot oqimining keskin ortishi, turli g'oyaviy tahdidlarning kuchayishi sharoitida talaba-yoshlarning huquqiy ongini mustahkamlash, ularni qonunga hurmat ruhida tarbiyalash dolzarb pedagogik vazifaga aylanmoqda. Shu nuqtai nazardan, huquqbuzarliklar profilaktikasi faqat nazorat va jazoga asoslangan yondashuv bilan emas, balki chuqur pedagogik va tarbiyaviy mexanizmlar orqali amalga oshirilishi zarur.

Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligi ko'p jihatdan talabalar ongida ijtimoiy mas'uliyat, fuqarolik pozitsiyasi va intizomiy madaniyatni shakllantirish darajasiga bog'liq. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, **faqat nazariy huquqiy bilimlarning berilishi talabalar xulq-atvorida barqaror ijobiy o'zgarishlarni ta'minlay olmaydi.** Shu sababli, huquqiy bilimlarni amaliy faoliyat, real vaziyatlar va tarbiyaviy ta'sir bilan uyg'unlashtirish zarurati yuzaga keladi.

Mazkur jarayonda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki u shaxsda Vatanga sadoqat, ijtimoiy burchni anglash, intizom, mas'uliyat va jamoaviylik kabi sifatlarni shakllantiradi. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi talabalarda nafaqat emotsional-psixologik jihatdan, balki xulqiy va huquqiy jihatdan barqaror immunitetni shakllantiruvchi muhim pedagogik omil hisoblanadi. Aynan ushbu yondashuv orqali huquqbuzarliklarning ildiz omillariga ta'sir ko'rsatish imkoniyati yuzaga keladi.

Bugungi kunda ta'lim tizimida innovatsion pedagogik yondashuvlar, interfaol metodlar va raqamli texnologiyalarni keng joriy etish jarayoni harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Case-based learning, problem-based learning, simulyatsion mashg'ulotlar va huquqiy modellashtirish usullari talabalarni passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi hamda ularning huquqiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa profilaktik faoliyatni an'anaviy targ'ibot shaklidan samarali pedagogik tizim darajasiga olib chiqadi.

Shu bois, mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi oliy ta'lim muassasalarida talabalar huquqbuzarligining oldini olishda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasiga asoslangan

zamonaviy pedagogik mexanizmlarning nazariy asoslarini yoritish va ularni amaliyotga joriy etishning samarali yo'llarini aniqlashdan iborat.

ASOSIY QISM

1-qism. Talabalar huquqbuzarligining sabab-omillari va ularni harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi asosida bartaraf etishning tizimli modeli

Oliy ta'lim muassasalarida talabalar huquqbuzarligining profilaktikasini samarali tashkil etish, avvalo, uning kelib chiqish sabablarini chuqur tahlil qilishni talab etadi. Amaliy kuzatuvlar va pedagogik tahlillar shuni ko'rsatadiki, huquqbuzarliklar ko'pincha tashqi nazoratning yetishmasligidan emas, balki shaxs ichki pozitsiyasining shakllanmaganligi, ijtimoiy mas'uliyatning sustligi va huquqiy tafakkurning fragmentarligi bilan bog'liq. Shu bois, huquqbuzarliklarning asosiy manbai sifatida tashqi omillar emas, balki talabaning ichki qadriyatlar tizimidagi bo'shliqlarni aniqlash zarur.

Mazkur jarayonda sabab-omillarni uch darajada tizimlashtirish maqsadga muvofiq: individual-psixologik, ijtimoiy-muhit va pedagogik-institutsional omillar. Individual darajada impulsivlik, maqsadsizlik, huquqiy bilimlarning yuzaki xarakteri ustun bo'lsa, ijtimoiy darajada noto'g'ri muhit, destruktiv axborot oqimi va nazoratsiz raqamli makon ta'siri kuchli bo'ladi. Pedagogik darajada esa tarbiya va ta'lim jarayonining integratsiyalashmaganligi, nazariy bilimlarning amaliy faoliyat bilan bog'lanmaganligi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Aynan shu uch darajadagi uzilishlar huquqbuzarliklar uchun qulay sharoit yaratadi.

Shu nuqtai nazardan, muammoni bartaraf etishda fragmentar choralar emas, balki tizimli pedagogik model zarur. Taklif etilayotgan modelning yangiligi shundaki, u profilaktikani alohida faoliyat sifatida emas, balki butun ta'lim jarayoniga integratsiyalashgan mexanizm sifatida ko'radi. Model quyidagi uch asosiy blokdan iborat: diagnostika, transformatsiya va monitoring.

Diagnostika bosqichida talabalarning huquqiy ong darajasi, qadriyatlar tizimi va xulq-atvor tendensiyalari aniqlanadi. Bu jarayonda oddiy so'rovnomalar emas, balki real vaziyatlarga asoslangan testlar, muammoli case'lar va qaror qabul qilish modellaridan foydalanish tavsiya etiladi. Natijada talabaning bilim darajasi emas, balki uning real vaziyatdagi xulqiy pozitsiyasi aniqlanadi, bu esa profilaktikaning aniqligini oshiradi.

Transformatsiya bosqichi modelning markaziy elementi bo'lib, aynan shu yerda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi asosiy vosita sifatida qo'llanadi. An'anaviy targ'ibot o'rniga quyidagi aniq mexanizmlar taklif etiladi: birinchidan, "mas'uliyat simulyatsiyasi" — talabalar real ijtimoiy vaziyatlarda (masalan, huquqbuzarlik sodir etilgan holatlarda) qaror qabul qilish jarayoniga jalb etiladi; ikkinchidan, "vazifa-intizom integratsiyasi" — harbiy tayyorgarlik elementlari (intizom, vaqtni boshqarish, buyruqni bajarish) o'quv jarayoniga moslashtirilgan shaklda kiritiladi; uchinchidan, "qadriyat rekonstruksiya" — Vatan, qonun va jamiyatga nisbatan shaxsiy munosabatni qayta shakllantirishga qaratilgan reflektiv mashg'ulotlar tashkil etiladi. Ushbu yondashuv talabaning tashqi xatti-harakatini emas, balki ichki motivatsiyasini o'zgartirishga yo'naltirilganligi bilan ahamiyatlidir.

Monitoring bosqichida esa profilaktika samaradorligi doimiy ravishda baholanadi. Bu yerda oddiy statistik ko'rsatkichlar emas, balki dinamik indikatorlar — qaror qabul qilish sifati, ijtimoiy faollik darajasi, huquqiy vaziyatlarga nisbatan munosabatning o'zgarishi kabi mezonlar qo'llaniladi. Raqamli platformalar orqali individual profil yaratish va uning rivojlanishini kuzatish imkoniyati profilaktikani shaxsga yo'naltirilgan tizimga aylantiradi.

Shunday qilib, talabalar huquqbuzarligining profilaktikasida samaradorlikka erishish uchun sabab-omillarni chuqur tahlil qilish asosida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasiga integratsiyalashgan, diagnostika–transformsitsiya–monitoring zanjiriga asoslangan yagona pedagogik tizimni joriy etish zarur. Mazkur yondashuv profilaktikani formal tadbirlar darajasidan chiqarib, uni natijaga yo'naltirilgan ilmiy-pedagogik mexanizmga aylantiradi.

2-qism. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasiga asoslangan innovatsion pedagogik mexanizmlarni joriy etish va ularning amaliy samaradorligi

Oliy ta'lim muassasalarida talabalar huquqbuzarligining oldini olishda asosiy muammo mavjud tizimlarning nazariy xarakterda qolib ketayotgani va ularning real xulq-atvorga ta'sir qilmayotganidadir. Shu sababli, profilaktik faoliyatni samarali tashkil etish uchun harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini aniq pedagogik mexanizmlar orqali amaliy jarayonga integratsiya qilish zarur. Bu jarayon oddiy targ'ibot yoki ma'ruza bilan emas, balki talabaning qaror qabul qilish modeli, xulqiy pozitsiyasi va ijtimoiy mas'uliyatini bevosita o'zgartiruvchi faol metodlar orqali amalga oshirilishi lozim.

Mazkur yo'nalishda birinchi muhim mexanizm sifatida “huquqiy-vaziyatli modellashtirish” tizimini joriy etish taklif etiladi. Ushbu mexanizmga talabalar real hayotda uchrashi mumkin bo'lgan huquqiy vaziyatlarga jalb qilinadi va ulardan mustaqil qaror qabul qilish talab etiladi. Masalan, “talaba ichki tartib-qoidani buzdi”, “noqonuniy harakat sodir etildi”, “guruh ichida nizoli vaziyat yuzaga keldi” kabi holatlar modellashtiriladi. Talaba bu vaziyatda qaysi normani qo'llashi, qanday qaror chiqarishi va uning oqibatlari qanday bo'lishini tahlil qiladi. Natijada u nazariy bilimni emas, balki real huquqiy fikrlash mexanizmini o'zlashtiradi, bu esa huquqbuzarliklarning oldini olishda bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Ikkinchi muhim mexanizm — “intizomiy kompetensiyani shakllantirish” modeli hisoblanadi. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining asosiy elementi bo'lgan intizomni pedagogik jihatdan qayta ishlash orqali talabalarda o'z-o'zini boshqarish, vaqtni to'g'ri taqsimlash va mas'uliyatni his qilish ko'nikmalari rivojlantiriladi. Bu jarayonda aniq vositalar sifatida kundalik vazifalar monitoringi, jamoaviy javobgarlik tizimi va individual natijalarni baholash mexanizmlari qo'llaniladi. Intizom tashqi majburiyatdan ichki ehtiyoj darajasiga o'tganda, huquqbuzarlik ehtimoli sezilarli darajada kamayadi.

Uchinchi mexanizm — “reflektiv-huquqiy tafakkur rivoji” bo'lib, bunda talaba o'z xatti-harakatini tahlil qilish, uning ijtimoiy va huquqiy oqibatlarini anglashga o'rgatiladi. Bu jarayonda “jonli sud”, “adolat tarozisi”, “qarorlar tahlili” kabi interfaol metodlar qo'llaniladi. Talabalar bir vaziyatga turli pozitsiyalardan yondashadi: sudya, prokuror, himoyachi va fuqarolik nuqtayi nazaridan tahlil

qiladi. Bunday yondashuv huquqiy tafakkurni ko'p qirrali shakllantiradi va shaxsda mas'uliyatli qaror qabul qilish kompetensiyasini rivojlantiradi.

To'rtinchi muhim yo'nalish sifatida raqamli pedagogik vositalardan foydalanish taklif etiladi. Zamonaviy talabalar axborotni asosan raqamli muhit orqali qabul qilgani sababli, profilaktik faoliyatni ham shu makonga ko'chirish zarur. Interaktiv platformalar, huquqiy simulyatorlar, onlayn test tizimlari orqali talabalarning xulqiy modeli tahlil qilinadi va individual tavsiyalar beriladi. Raqamli monitoring tizimi orqali har bir talabaning huquqiy rivojlanish trayektoriyasini kuzatish imkoniyati yaratiladi, bu esa profilaktikani shaxsga yo'naltirilgan mexanizmga aylantiradi.

Mazkur mexanizmlarning samaradorligi ularning kompleks qo'llanilishiga bog'liq. Ya'ni, alohida metodlar emas, balki yagona integratsiyalashgan tizim sifatida ishlaganda ular yuqori natija beradi. Shu asosda quyidagi amaliy model taklif etiladi: har bir fan doirasida huquqiy-vaziyatli topshiriqlar kiritiladi, haftalik intizom monitoringi yuritiladi, oylik reflektiv tahlil mashg'ulotlari o'tkaziladi va raqamli platforma orqali umumiy nazorat amalga oshiriladi. Natijada profilaktika jarayoni epizodik tadbir emas, balki uzluksiz pedagogik tizimga aylanadi.

Shunday qilib, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasiga asoslangan innovatsion pedagogik mexanizmlarni amaliyotga joriy etish talabalar huquqbuzarligining oldini olishda samarali yechim bo'lib xizmat qiladi. Ushbu yondashuvning asosiy ustunligi shundaki, u talabaning tashqi xatti-harakatini emas, balki ichki qaror qabul qilish modelini o'zgartirishga qaratilgan bo'lib, barqaror va uzoq muddatli natijalarni ta'minlaydi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot shuni ko'rsatadiki, talabalar huquqbuzarligining profilaktikasi samaradorligi an'anaviy nazorat va targ'ibot usullaridan voz kechib, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasiga integratsiyalashgan tizimli pedagogik yondashuvni joriy etish bilan bevosita bog'liq. Huquqbuzarliklarning asosiy sababi sifatida ichki qadriyatlar tizimidagi bo'shliqlar aniqlanib, ularni bartaraf etishda diagnostika–transformatsiya–monitoring asosidagi modelning ustunligi asoslandi. Amaliy jihatdan, huquqiy-vaziyatli modellashirish, intizomiy kompetensiyani shakllantirish, reflektiv tafakkur rivoji va raqamli monitoring mexanizmlarining kompleks qo'llanilishi talabaning qaror qabul qilish modelini o'zgartirish orqali barqaror profilaktik natija berishi isbotlandi. Natijada profilaktika jarayoni epizodik tadbirlar majmuasidan chiqib, uzluksiz va natijaga yo'naltirilgan pedagogik tizimga aylanishi mumkin.

Shu asosda, oliy ta'lim muassasalarida huquqbuzarliklarning oldini olish uchun **harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini markaziy komponent sifatida qabul qilgan, innovatsion va shaxsga yo'naltirilgan pedagogik modelni joriy etish zarur.**

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- 1.O'zbekiston Respublikasi "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonuni.– T., 2014.
- 2.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Huquqbuzarliklar profilaktikasi va

jinoyatchilikka qarshi kurashish tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi Qarori (PQ-2833). – T., 2017.

3.O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga oid qarorlari to'plami. – T., 2018.

4.Axmatkulov U. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining metodologik asoslari. – T., 2022.

5.Raximjonov R.B. O'zbekistonda huquqbuzarliklar profilaktikasi sohasi va uning huquqiy asoslari. – T., 2022.

6.Burhonbekov A.M. Huquqbuzarliklar profilaktikasida individual yondashuvning ahamiyati. – T., 2025.

7.<https://cyberleninka.ru>

8.<https://in-academy.uz>

9.<https://ares.uz>

10.<https://zenodo.org>

11.<https://lex.uz>

BOLALAR-O'SMIRLAR SPORT MAKTABLARIDA SPORT O'YINLARI VA YAKKAKURASH SPORT TURLARIDA SPORTCHILARNING JISMONIY TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISH

M.B.Ibragimov

*BuxDPI, Jismoniy tarbiya va sport
kafedrası p.f.f.d (Phd) dotsenti*

To'rayev S.A

*BuxDPI, Jismoniy tarbiya va sport
kafedrası doktoranti*

Калит сўзлари: спорт ўйинлари, яккакураш спорт турлари, ёш спортчилар, жисмоний тайёргарлик, машғулот жараёни, машғулот юкламалари, махсус машқлар, функционал тайёргарли

Ключевые слова: спортивные игры, единоборства, юные спортсмены, физическая подготовка, тренировочный процесс, тренировочные нагрузки, специальные упражнения, функциональная подготовка

Key words: sports games, combat sports, young athletes, physical fitness, training process, training loads, special exercises, functional preparedness

Mavzuning dolzarbligi. Respublikamizda jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish, ayniqsa, bolalar-o'smirlar sport maktablarida sport o'yinlari hamda yakkakurash sport turlarini ommalashtirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayon yosh avlodni jismonan sog'lom, irodali va raqobatbardosh shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Yosh avlodning jismoniy rivojlanishi, ularning funksional imkoniyatlari va harakat faolligini oshirishda sport o'yinlari va yakkakurash sport turlari muhim o'rin tutadi. Chunki mazkur sport turlari nafaqat jismoniy sifatlarni, balki tezkorlik, chidamlilik, koordinatsiya va taktik fikrlash qobiliyatlarini ham rivojlantiradi.

Bugungi kunda bolalar-o'smirlar sport maktablarida sportchilarning jismoniy tayyorgarligini samarali tashkil etish, mashg'ulot jarayonini ilmiy asosda rejalashtirish va zamonaviy uslublardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, sport o'yinlari va yakkakurash turlarida mashg'ulotlarning to'g'ri tashkil etilishi sportchilarning yuqori natijalarga erishishida hal qiluvchi omil hisoblanadi. Shu munosabat bilan davlatimiz rahbari Sh.Mirziyoyev kuni kecha 7- aprelda sport sohasida mavjud muammolar ham ochiq muhokama qilinib, ularga tanqidiy yondashuv bildirildi.Xususan, ayrim hududlarda sportni rivojlantirish ishlari yetarli darajada tashkil etilmayotgani, ushbu sohaga zarur e'tibor qaratilishligini hamda sport maktablari va to'garaklar faoliyatining samaradorligi yaxshilanishini ta'kidlandi. Yig'ilishda muhokama qilingan eng dolzarb masalalardan biri sportni ommaviy harakatga aylantirish vazifasi bo'ldi. Endilikda sportga jalb etilgan aholi soni bilan bir qatorda, uning inson salomatligiga ko'rsatayotgan ta'siri ham asosiy baholash mezonini sifatida qaralishi. Bu esa sportni aholi turmush tarzining ajralmas qismiga aylantirish, kasalliklarning oldini olish va sog'lom avlodni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, "mahalla – maktab – sport maktabi – oliy ta'lim muassasasi – sport federatsiyasi" o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni mustahkamlashga alohida e'tibor qaratildi. Bu orqali yosh sportchilarni, iqtidorini rivojlantirish va yuqori sport natijalariga yo'naltirish imkoniyati kengayadi.Bunda sportchilarimizning xalqaro maydonlardagi yutuqlari tahsinga loyiq. Bir yilning o'zida yuzlab oltin, kumush va bronza medallar qo'lga kiritilgani, jahon va Osiyo rekordlarining yangilangani – bu yurtimiz sportchilari salohiyatining yorqin ifodasidir.

Bu borada mashg'ulot jarayonlarini ilmiy asosda tashkil etish, zamonaviy trenirovka usullarini joriy etish hamda sportchilarning jismoniy va funksional tayyorgarligini tizimli ravishda rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ayniqsa, sport o'yinlari va yakkakurash sport turlarida yuqori natijalarga erishish uchun sportchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda mashg'ulotlarni rejalashtirish, yuklamalarni optimal taqsimlash va zamonaviy pedagogik hamda fiziologik yondashuvlarni qo'llash talab etiladi.Umuman olganda, sport sohasini barqaror rivojlantirish, uning ommaviyligini oshirish va yuqori natijalarga erishish uchun ilmiy asoslangan yondashuvlar, samarali boshqaruv mexanizmlari hamda zamonaviy trenirovka tizimlarini keng joriy etish muhim ahamiyatga ega

Tadqiqotning maqsadi: Sport o'yinlari va yakkakurash turlarida yosh sportchilarning jismoniy tayyorgarligini takomillashtirishga qaratilgan mashg'ulot jarayonini samarali tashkil etilishini etish.

Tadqiqotni tashkil etilishi: Sport o'yinlari va yakkakurash sport turlari bilan shug'ullanuvchi sportchilarning mahoratini oshirishda jismoniy tayyorgarlik asosiy omil hisoblanadi. U texnik-taktik harakatlarni samarali bajarishni ta'minlaydi. Shu sababli jismoniy tayyorgarlik darajasini baholashda maxsus faoliyatga yo'naltirilgan testlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, sportchilarning jismoniy tayyorgarligi harakatlar

tezligi, chidamlilik va chaqqonlik kabi asosiy sifatlarni belgilab beradi. Ayniqsa, yakkakurash sport turlarida bellashuv jarayonida tezkor qaror qabul qilish, harakatlarni yuqori sur'atda bajarish va uzoq vaqt davomida ish qobiliyatini saqlash muhim omil hisoblanadi. Sport o'yinlari va yakkakurash turlarida jismoniy tayyorgarlikni rivojlantirish uchun mashqlar turli vositalar yordamida amalga oshiriladi. Jumladan, sherik bilan mashqlar, rezina amortizatorlar, boks qoplari, makivaralar, shuningdek turnikda tortilish, polda qo'l bukish, arqonga chiqish kabi mashqlar sportchilarning mushak guruhlarini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, umumrivojlantiruvchi va texnik-taktik mashqlar bilan bir qatorda harakatli o'yinlardan foydalanish ham samarali hisoblanadi. Masalan, qarama-qarshi turib itarish, doiradan chiqarish, to'pni tez uzatish va qabul qilish, signalga qarab harakatni o'zgartirish, juftlikda tezlikka kurash kabi mashqlar sportchilarda kuch, muvozanat va koordinatsiyani rivojlantiradi. Yakkakurash sport turlarida bellashuv natijalari ko'p jihatdan sportchining asosiy mushak guruhlarining tayyorgarlik darajasiga bog'liq bo'ladi. Shuning uchun mashg'ulot jarayonida aynan harakatni ta'minlovchi mushaklarga maqsadli ta'sir ko'rsatish va ularni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

Ko'plab ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, sportchining tayyorgarlik darajasi va musobaqalarda yuqori natijalarga erishishga bo'lgan intilishi o'zaro uzviy bog'liq hisoblanadi. Biroq mashg'ulot jarayoni ilmiy asosda to'g'ri tashkil etilgan hollarda ushbu ko'rsatkichlar o'rtasida muayyan farqlar kuzatilishi mumkin. Bu esa sportchining individual xususiyatlari, funksional imkoniyatlari va mashg'ulot yuklamalarining to'g'ri taqsimlanganligi bilan izohlanadi [3].

Bu holat futbolda mashg'ulot va musobaqa jarayonlarini samarali tashkil etishga yordam beradi. Chunki futbolchilar mavsum davomida ko'p sonli o'yinlarda ishtirok etadi va bu holat jismoniy yuklama hamda tiklanish jarayonlari o'rtasida muayyan ziddiyatlarni keltirib chiqaradi. Shuning uchun mashg'ulot yuklamalarini to'g'ri rejalashtirish, funksional holatni nazorat qilish va ish qobiliyatini barqaror saqlash zarur.

Yosh sportchilarni tayyorlash jarayonini tashkil etishda quyidagi uslubiy qoidalarga amal qilish tavsiya etiladi (M.Y. Nabatnikova, 1982):

Tayyorgarlik jarayoni aniq maqsadga yo'naltirilgan bo'lishi lozim. Bunda yosh sportchilarning nafaqat yosh xususiyatlari, balki ularning ko'p yillik tayyorgarlik bosqichlariga xos rivojlanish darajasi ham hisobga olinishi zarur. Mashg'ulot samaradorligi yosh sportchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda mashg'ulot jarayonini tashkil etishga bevosita bog'liq. Ko'p yillik tayyorgarlikning har bir bosqichida jismoniy sifatlarni rivojlantirish belgilangan me'yorlar asosida izchil amalga oshirilishi kerak.

Texnik mahoratni shakllantirish va uni bosqichma-bosqich takomillashtirish mashg'ulot jarayonining asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Dastlabki ixtisoslashish va chuqurlashtirilgan tayyorgarlik bosqichlarida yosh sportchilar kelgusidagi musobaqa faoliyati uchun zarur bo'lgan harakat ko'nikmalari va malakalarini izchil egallab borishlari lozim. Maxsus mashqlardan foydalanish mashg'ulot jarayonini samarali va

mazmunli tashkil etish imkonini beradi. Bu mashqlar sportchilarning ish qobiliyatini oshirishga, yuklamalarga bardosh berishga va musobaqalarda barqaror natija ko'rsatishiga yordam beradi.

Shu bilan birga, sportchilarning chidamliligi ularning bellashuv va uchrashuvlar davomida yuqori ish sur'atini saqlab turish qobiliyati bilan belgilanadi. Bu holat mushaklar, yurak-qon tomir va asab tizimlari faoliyati bilan bevosita bog'liq. Musobaqa jarayonida yosh sportchilar o'rtasida jismoniy tayyorgarlik darajasi turlicha bo'lishi kuzatiladi. Shuning uchun mashg'ulot jarayonini tizimli tashkil etish, jismoniy sifatlarni bosqichma-bosqich rivojlantirish va har bir sportchiga mos yuklamalarni to'g'ri belgilash orqali ularning umumiy tayyorgarlik darajasini oshirish mumkin.

Xulosa qilib aytish mumkinki, BO'SM sportchilarida jismoniy tayyorgarlik darajasi texnik harakatlarni samarali bajarishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Shuning uchun jismoniy sifatlarni maxsus testlar orqali baholash va ularni rivojlantirishga qaratilgan mashg'ulotlarni tizimli tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Акимова М.К., Козлова В.Т., Ференс Н.А. Теоретические подходы к диагностике практического мышления // Вопросы психологии. – М., 1999. №1. – С. 2
2. Иванов В.В. Комплексный контроль в подготовке спортсменов.- М.:ФИС, 1987
3. Колев Н. Особенности структуры и содержания силовой подготовки высококвалифицированных регбистов в годичном цикле тренировочного процесса: Автореф. дис...канд. пед. наук. - М., 1996. - 27 с.
4. Матвеев Л.П. Общая теория спорта и ее прикладные аспекты. - М., 2001. - 333 с.
5. Платонов В.Н., Система подготовки спортсменов в Олимпийском спорте. - К. Олимпийская литература. 2004. - 807 с.

TALABA-YOSHLARNI TARBIYA FANINI O'QITISH ASOSIDA O'QUVCHILARNI MILLIY QADRIYATLARGA HURMAT RUHIDA TARBIYALASH

Islonova Dilyayra Isroil qizi

Buxoro Davlat pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada talaba yoshlarning "Tarbiya" fanini o'qitishning pedagogik asoslari hamda milliy qadriyatlarga hurmat ruhida shakllantirish masalalari yoritilgan. Globallashuv jarayonlari jadallashgan bugungi kunda yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish, ularda milliy o'zlikni anglash va ajdodlar merosiga sodiqlik tuyg'usini uyg'otishning samarali usullari tahlil qilingan. Shuningdek, dars jarayonida milliy qadriyatlarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish bo'yicha metodik tavsiyalar ilgari surilgan.

Kalit soʻzlar: Tarbiya fani, milliy qadriyatlar, maʼnaviy-axloqiy tarbiya, vatanparvarlik, ajdodlar merosi, pedagogik texnologiyalar, milliy oʻzlikni anglash, komil inson, globallashuv, urf-odatlar

Аннотация: В данной статье рассматриваются педагогические основы преподавания предмета «Воспитание», а также вопросы формирования у студенческой молодежи чувства уважения к национальным ценностям. В условиях ускорения процессов глобализации анализируются эффективные методы повышения духовности молодежи, пробуждения в них национального самосознания и верности наследию предков. Также выдвигаются методические рекомендации по гармонизации национальных ценностей с современными педагогическими технологиями в учебном процессе.

Ключевые слова: предмет «Воспитание», национальные ценности, духовно-нравственное воспитание, патриотизм, педагогическое мастерство, наследие предков, национальное самосознание.

KIRISH

Hozirgi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda yosh avlodni milliy oʻzlikni anglash, ajdodlar merosiga sodiqlik va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash pedagogika sohasidagi eng dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Mamlakatimizda oʻsib kelayotgan yosh avlodni yangi Oʻzbekistonga munosib farzand qilib tarbiyalash oʻz navbatida boʻlajak tarbiya fani oʻqituvchilar faoliyatini davr talablari asosida tashkil etishni talab qilmoqda. Shu boisdan ham hozirda yangi Oʻzbekistonning istisboli va kelajagi uchun kurashchi, chuqur maʼsuliyatni his qiladigan yosh avlodni tarbiyalashda eski usullardan voz kechib, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanib, sharqona va demokratik jarayonlar asosida jamiyatga hurmat, insonlarga insoniy munosabatda boʻlish va mehr-oqibatli boʻlish kabi fazilatlarni amalga oshirish muhim ahamiyatga ega.

Oʻzbekiston Respublikasida taʼlim tizimining tubdan isloh qilinishi, xususan, "Tarbiya" fanining yagona fan sifatida joriy etilishi talabalarning maʼnaviy-axloqiy qiyofasini shakllantirishda yangi bosqichni boshlab berdi. Mazkur fan nafaqat nazariy bilimlarni berish, balki yoshlarning qalbida vatanparvarlik, insonparvarlik va milliy gʻurur tuygʻularini mustahkamlashga xizmat qiladi. Talabalarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash jarayoni ularning kelajakda jamiyatda munosib oʻrin egallashlari, turli mafkuraviy xurujlarga qarshi maʼnaviy immunitetga ega boʻlishlari va milliy madaniyatimizni jahon miqyosida asrab-avaylashlari uchun asosiy poydevor vazifasini oʻtaydi. Ushbu tezisda "Tarbiya" fani mashgʻulotlari davomida milliy qadriyatlarni singdirishning samarali metodlari, pedagogik yondashuvlar va bu boradagi mavjud imkoniyatlarni tahlil qilish asosiy maqsad qilib olingan. **Milliy qadriyatlar – maʼnaviy barqarorlik poydevori.** Milliy qadriyatlar xalqimizning asrlar davomida shakllangan axloqiy meʼyorlari, diniy va dunyoviy qarashlari, tili, sanʼati hamda turmush tarzining majmuidir. Oʻsib kelayotgan yosh avlod uchun bu qadriyatlar oʻziga xos "maʼnaviy kompas" vazifasini oʻtaydi. "Tarbiya" fani darslarida ota-onaga ehtirom, kattalarga hurmat,

kichiklarga izzat, or-nomus, andisha va mehnatsevarlik kabi qadriyatlar shunchaki ma'lumot sifatida emas, balki shaxsiy e'tiqod darajasida singdirilishi lozim.

Ajdodlar merosi va zamonaviy dars integratsiyasi. Sharq renessansi mutafakkirlari – Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Imom Buxoriy, Alisher Navoiy kabi buyuk siymolarning asarlarida komil inson g'oyasi markaziy o'rin tutadi. Masalan, Navoiyning "Hayratul-abror" dostonidagi odob-axloq haqidagi o'g'itlari bugungi kun yoshlari uchun ham dasturulmal bo'lib xizmat qiladi. Dars jarayonida ushbu asarlardan parchalar tahlil qilinishi talabalarda nafaqat bilim, balki o'z ajdodlari bilan g'ururlanish tuyg'usini ham oshiradi.

Pedagogik amaliyotda "Sinkveyn", "FSMU" (Fikr, Sabab, Misol, Umumlashtirish) va "Keys-stadi" kabi metodlardan foydalanish milliy qadriyatlarni o'rganishni qiziqarli va ta'sirchan qiladi. Masalan, talabalarga biror muammoli vaziyat (keys) berilib, uni milliy qadriyatlar nuqtai nazaridan hal qilish so'ralishi mumkin. Bu ularda mustaqil qaror qabul qilish va qadriyatlarni hayotiy vaziyatlarda qo'llash ko'nikmasini rivojlantiradi.

Vatanparvarlik va ma'naviy immunitet. Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash – bu ularga Vatan tarixini o'rgatish bilan bir qatorda, bugungi islohotlarga daxldorlik hissini uyg'otishdir. Milliy qadriyatlarga sodiq bo'lgan talaba tashqi tomondan kelayotgan har qanday yot g'oyalarga (ekstremizm, buzg'unchi oqimlar, axloqsizlik) nisbatan mustahkam immunitetga ega bo'ladi. Zero, o'z milliy qahramonlari, milliy g'ururi va o'zligini yaxshi bilgan yoshlar boshqa yot madaniyatlar ta'siriga berilmaydi.

Oila, mahalla va maktab hamkorligi. Milliy qadriyatlarni shakllantirishda faqat maktabdagi 45 daqiqalik dars kifoya qilmaydi. Tarbiya – bu uzluksiz jarayon. Shu sababli, darsda o'rgatilgan odob-axloq me'yorlari oilaviy muhitda hamda mahalla jamoatchiligi bilan birgalikda mustahkamlanishi zarur. Mahalla tizimidagi "Keksalar maslahati", "Ota-onalar universiteti" kabi institutlarning "Tarbiya" fani bilan integratsiyasi o'quvchilarni milliy an'analarga yana-da yaqinlashtiradi. Milliy bayramlar – Navro'z, Hayit, Mustaqillik kunlarida o'quvchilarning faol ishtiroki ulardagi ijtimoiy mas'uliyatni oshiradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o'zbek xalqining hozirgi milliy ma'naviyati va qadriyatlari o'tmish milliy ma'naviyatining davomi bo'lib, ularga do'stlik, mehmondo'stlik, insonparvarlik, axloqiy poklik, saxiylik, xushmuomalalik, hayolilik, sizlab muomala qilish, ozodalik, xushchaqchaqlik, xushfe'llik, mardlik, samimiylik, lutfi karamlik, ro'zg'orparvarlik, ona yurt va xalqiga muhabbatlilik, insoflilik, diyonatlilik, rostgo'ylik, halollik, or-nomuslilik, to'g'rilik, sabrandishalik, vazminlik, hojatbarorlik, ota-ona va kattalarni hurmat qilish, mehnatsevarlik, o'tmishga hurmat, insoflilik, iymonlilik, milliy g'urur, vatanparvarlik, millatparvarlik kabilar kiradi.

Bugungi kunda bularni yoshlar onggiga singdirish har bir ota-ona va tarbiyachi-murabbiylarning asosiy vazifalaridir. Xalqimiz urf-odatlari, an'analari va marosimlari katta tarbiyaviy ahamiyatga egadir. Odamlarning bir-biriga mehr

oqibati, oqilona munosabati, to'g'ri muloqoti, iltifoti, extiromi xalqimizning ichki go'zalligini, boy ma'naviy va ruhiy qiyofasini ifodalaydi.

Eng muhimi, xalqimizdagi mehr-muruvatlilik, saxiylik, mehmondo'stlik, xushmuomalalik, mehr-oqibatlilik, andishalilik, samimiylik, to'g'rilik, intizomlilik, mehnatsevarlik, o'zini tuta bilishlik, tejamkorlik, sabr qanoatlilik kabi histuyg'ular va hislatlar bugungi kunda barkamol avlod tarbiyasida ibrat-namuna vazifasini bajaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
3. Musurmonova O. Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 1996.
4. Yo'ldoshev J.G'. Zamonaviy dars va uning pedagogik texnologiyalari. – Toshkent, 2011.
5. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.

BUXORO VILOYATI URBANIZATSIYA JARAYONLARI ASOSIDA TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI SHAKLLANTIRISHNING INNOVATSION MODELLARI

Jumaboyeva Barchinoy Baxtiyorovna

Buxoro davlat pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya. Mazkur tezisda Buxoro viloyatida kechayotgan urbanizatsiya jarayonlari sharoitida talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirishning zamonaviy yondashuvlari va innovatsion modellari o'rganilgan. Urban muhitning ijtimoiy-madaniy xususiyatlari, yoshlar ongiga ta'siri hamda vatanparvarlik qadriyatlarini rivojlantirishda ta'lim tizimining o'rni tahlil qilingan. Tadqiqot natijasida integratsiyalashgan, raqamli va amaliy faoliyatga asoslangan innovatsion model taklif etilgan.

Kalit so'zlar: urbanizatsiya, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, talaba-yoshlar, innovatsion model, ijtimoiy muhit, raqamli ta'lim, Buxoro viloyati.

Kirish. Hozirgi globallashuv sharoitida jamiyat taraqqiyoti ko'p jihatdan urbanizatsiya jarayonlari bilan chambarchas bog'liqdir. Urbanizatsiya — bu nafaqat aholining shaharlarga ko'chishi, balki ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy va ma'naviy hayotning tubdan o'zgarishini anglatadi. Ayniqsa, O'zbekiston sharoitida urbanizatsiya jarayonlari hududlar kesimida turlicha namoyon bo'lib, Buxoro viloyati ham bu jarayondan chetda qolmayapti. Viloyatda sanoat, xizmat ko'rsatish sohasi va ta'lim tizimining rivojlanishi natijasida urban muhit kengayib, yoshlar hayot tarziga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Bugungi kunda talaba-yoshlar jamiyatning eng faol, intellektual va ijtimoiy qatlamlaridan biri hisoblanadi. Ularning dunyoqarashi, qadriyatlari va fuqarolik pozitsiyasi kelajak taraqqiyotini belgilab beradi. Shu nuqtai nazardan, talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirish masalasi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Chunki Vatanga sadoqat, milliy g‘urur va fuqarolik mas‘uliyati kabi fazilatlar jamiyat barqarorligi va xavfsizligini ta‘minlashda muhim omil hisoblanadi.

Biroq urbanizatsiya jarayonlari yoshlar ongiga ikki tomonlama ta‘sir ko‘rsatmoqda. Bir tomondan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi, ta‘lim imkoniyatlarining kengayishi va ijtimoiy faollikning ortishi ijobiy natijalarni yuzaga keltirmoqda. Ikkinchi tomondan esa, global madaniyatning ta‘siri, individualizmning kuchayishi va milliy qadriyatlardan uzoqlashish kabi salbiy tendensiyalar ham kuzatilmoqda. Bu holat talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirishda yangi, zamonaviy yondashuvlarni talab etadi.

An‘anaviy tarbiya usullari hozirgi tezkor axborot oqimi sharoitida yetarli samara bermasligi mumkin. Shu sababli ta‘lim jarayoniga innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish, interaktiv metodlardan foydalanish hamda raqamli platformalar asosida tarbiyaviy ishlarni tashkil etish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini nazariy bilimlar bilan cheklab qo‘ymasdan, uni amaliy faoliyat, real hayotiy tajribalar va ijtimoiy loyihalar bilan uyg‘unlashtirish muhimdir.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, unda Buxoro viloyatidagi urbanizatsiya jarayonlari sharoitida talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirishning innovatsion modellari ishlab chiqiladi va ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Tadqiqot davomida urban muhitning yoshlar tarbiyasiga ta‘siri, mavjud pedagogik yondashuvlarning samaradorligi hamda zamonaviy innovatsion metodlarning afzalliklari tahlil qilinadi.

Tadqiqotning maqsadi — urbanizatsiya sharoitida talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini samarali shakllantirishga xizmat qiluvchi innovatsion modelni ishlab chiqish va uning amaliy ahamiyatini asoslashdan iborat.

Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat: urbanizatsiya jarayonlarining ijtimoiy-pedagogik mohiyatini o‘rganish, talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining nazariy asoslarini tahlil qilish, zamonaviy pedagogik va innovatsion yondashuvlarni o‘rganish, kompleks innovatsion model ishlab chiqish va uning samaradorligini asoslash. Mazkur tadqiqot natijalari ta‘lim tizimida, xususan oliy ta‘lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini takomillashtirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar tahlili. Talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirish masalasi pedagogika, sotsiologiya va psixologiya fanlari kesishgan nuqtada joylashgan murakkab ilmiy muammo hisoblanadi. Ayniqsa, urbanizatsiya jarayonlari jadallashib borayotgan hozirgi davrda mazkur masala yangi mazmun va yondashuvlarni talab etmoqda. Shu bois, ushbu yo‘nalishda olib borilgan ilmiy tadqiqotlarni tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mahalliy olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining nazariy asoslari, uning mazmun-mohiyati va pedagogik mexanizmlari keng yoritilgan. Xususan, O'zbekiston pedagogika maktabi vakillari yosh avlodni Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalashni milliy qadriyatlar, tarixiy meros va ma'naviy-axloqiy omillar bilan bog'liq holda izohlaydilar. Ularning fikricha, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi nafaqat harbiy tayyorgarlik, balki shaxsning fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish jarayoni hamdir. So'nggi yillarda qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar va davlat dasturlarida ham yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash masalasi ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Bu esa mazkur yo'nalishdagi ilmiy izlanishlarning amaliy ahamiyatini yanada oshiradi.

Xorijiy olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda esa urbanizatsiya jarayonlarining yoshlar ijtimoiylashuviga ta'siri alohida e'tiborga olingan. Ularning ilmiy ishlarida urban muhitning o'ziga xos xususiyatlari — axborot oqimining kuchayishi, madaniy xilma-xillik, individualizmning ortishi va ijtimoiy aloqalarning transformatsiyasi yoshlar dunyoqarashiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi ta'kidlanadi. Shu nuqtai nazardan, urban sharoitda vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirishda an'anaviy usullar bilan cheklanib qolmasdan, zamonaviy innovatsion yondashuvlardan foydalanish zarurligi asoslab beriladi.

Pedagogika sohasidagi zamonaviy tadqiqotlarda innovatsion ta'lim texnologiyalarining samaradorligi alohida o'rin egallaydi. Interaktiv metodlar, muammoli ta'lim, loyiha asosida o'qitish (project-based learning), hamkorlikda o'qitish (collaborative learning) kabi yondashuvlar talaba-yoshlarning faolligini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va ijtimoiy mas'uliyatini shakllantirishda muhim vosita sifatida qaraladi.

Raqamli texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar ham alohida ahamiyatga ega. Virtual platformalar, simulyatsion dasturlar va multimedia vositalari yordamida tashkil etilgan ta'lim jarayonlari talaba-yoshlarda qiziqish uyg'otish, bilimlarni mustahkamlash va amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish imkonini beradi. Ayniqsa, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasida virtual trenajyorlar va simulyatsiyalar orqali real vaziyatlarni modellashtirish samarali natijalar berishi qayd etilgan. Shuningdek, ijtimoiy-psixologik tadqiqotlarda yoshlarning motivatsiyasi, qadriyatlar tizimi va identifikatsiya jarayonlari tahlil qilinib, vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishda oilaviy muhit, ta'lim muassasalari va ijtimoiy institutlarning o'zaro hamkorligi muhim omil ekanligi ta'kidlanadi. Biroq mavjud ilmiy tadqiqotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, urbanizatsiya jarayonlari va harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini integratsiyalashgan holda o'rganish yetarli darajada tizimli yondashuv asosida olib borilmagan. Ayniqsa, hududiy xususiyatlar, jumladan Buxoro viloyati misolida mazkur masalaning kompleks tahlili yetarli darajada yoritilmagan. Shu bois, ushbu tadqiqotda urbanizatsiya sharoitida talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirishning innovatsion modellari ishlab chiqilishi ilmiy yangilik sifatida namoyon bo'ladi. Taklif etilayotgan yondashuv mavjud nazariy qarashlarni boyitadi va ularni amaliyotga tatbiq etish imkonini beradi.

Muhokama. Mazkur tadqiqot natijalari Buxoro viloyatida kechayotgan urbanizatsiya jarayonlari talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirishga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi. Urban muhitning o'ziga xos ijtimoiy-madaniy xususiyatlari yoshlarning qadriyatlar tizimi, ijtimoiy faolligi va fuqarolik ongini shakllantirishda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, urbanizatsiya jarayoni ikki tomonlama xarakterga ega. Bir tomondan, shaharlashuv natijasida ta'lim infratuzilmasining rivojlanishi, axborot texnologiyalarining keng joriy etilishi hamda yoshlar uchun yangi imkoniyatlarning yaratilishi harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini takomillashtirish uchun qulay sharoit yaratadi. Masalan, raqamli platformalar, multimedia vositalari va interaktiv metodlar orqali harbiy bilimlarni yetkazish samaradorligi sezilarli darajada oshadi. Boshqa tomondan esa, urban muhitda global madaniyat ta'sirining kuchayishi, individualizmning ortishi va an'anaviy qadriyatlardan uzoqlashish holatlari ham kuzatiladi. Bu esa talaba-yoshlarda vatanparvarlik tuyg'usining susayishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirishda urban muhitning salbiy omillarini kamaytirish va ijobiy jihatlaridan samarali foydalanish muhim vazifa hisoblanadi.

Tadqiqot davomida taklif etilgan innovatsion model aynan ushbu muammolarni hal etishga qaratilganligi bilan ahamiyatlidir. Modelning diagnostika bosqichi talaba-yoshlarning mavjud bilim, ko'nikma va qadriyatlarini aniqlash imkonini beradi. Bu esa individual yondashuvni ta'minlashga xizmat qiladi. Ta'limiy-integratsion bosqich esa harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini boshqa fanlar bilan uyg'unlashtirish orqali bilimlarning tizimligini ta'minlaydi.

Raqamli texnologiyalarni qo'llash bosqichi zamonaviy yoshlarning ehtiyojlariga mos keluvchi muhim komponent hisoblanadi. Virtual simulyatsiyalar, onlayn treninglar va interaktiv platformalar orqali tashkil etilgan mashg'ulotlar nafaqat nazariy bilimlarni mustahkamlaydi, balki amaliy ko'nikmalarni ham rivojlantiradi. Bu esa an'anaviy o'qitish usullariga nisbatan yuqori samaradorlikni ta'minlaydi. Amaliy faoliyat bosqichida harbiy qismlarga tashriflar, sport musobaqalari, vatanparvarlik tadbirlari va volontyorlik faoliyati talaba-yoshlarda real hayotiy tajriba asosida vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishga xizmat qiladi. Aynan amaliy faoliyat orqali yoshlar o'z bilimlarini real sharoitda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladilar, bu esa tarbiyaning mustahkamligini oshiradi.

Tadqiqot natijalari shuni ham ko'rsatadiki, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligi faqat ta'lim muassasalari bilan cheklanib qolmaydi. Bu jarayonda oila, jamiyat va davlat institutlarining o'zaro hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, urban muhitda yoshlar turli axborot oqimlari ta'sirida bo'lishini inobatga olib, ularning ma'naviy immunitetini mustahkamlash zarur. Shuningdek, tadqiqot davomida aniqlangan muhim jihatlardan biri — talaba-yoshlarning harbiy-vatanparvarlikka bo'lgan qiziqishini oshirishda motivatsion yondashuvlarning ahamiyatidir. Rag'batlantirish, ijtimoiy e'tirof va shaxsiy rivojlanish imkoniyatlarini yaratish orqali yoshlarning ushbu jarayonga faol jalb etilishi ta'minlanadi. Natijalar boshqa ilmiy tadqiqotlar bilan

solishtirilganda, innovatsion yondashuvlarning ustunligi yana bir bor tasdiqlandi. Xususan, interaktiv va raqamli metodlar asosida tashkil etilgan tarbiyaviy jarayonlar yoshlarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshirishi, ularning ijtimoiy faolligini kuchaytirishi hamda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishi bilan ajralib turadi. Shu bilan birga, ayrim cheklovlar ham mavjud. Jumladan: barcha ta'lim muassasalarida raqamli texnologiyalar yetarli darajada rivojlanmaganligi, pedagog kadrlarning innovatsion metodlardan foydalanish bo'yicha malakasini oshirish zarurati, urban va qishloq muhitidagi farqlarni hisobga olish muhimligi. Mazkur cheklovlarni bartaraf etish kelgusidagi ilmiy izlanishlar va amaliy faoliyat uchun muhim yo'nalish hisoblanadi. Umuman olganda, olib borilgan tadqiqot natijalari urbanizatsiya sharoitida talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirishda innovatsion modellarning yuqori samaradorlikka ega ekanligini ko'rsatadi. Ushbu yondashuv ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish va ularni Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalashda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Xulosa. Mazkur tadqiqotda Buxoro viloyatida kechayotgan urbanizatsiya jarayonlari sharoitida talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlari kompleks tarzda o'rganildi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, urban muhit yoshlarning ijtimoiylashuvi, dunyoqarashi va qadriyatlar tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Bu jarayon bir tomondan ta'lim va axborot olish imkoniyatlarini kengaytirs, ikkinchi tomondan milliy qadriyatlardan uzoqlashish xavfini ham yuzaga keltiradi. Tadqiqot natijasida aniqlanishicha, talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini samarali shakllantirish uchun an'anaviy yondashuvlar yetarli emas. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interaktiv metodlar va raqamli vositalardan foydalanish zarurati ortib bormoqda. Shu asosda ishlab chiqilgan kompleks innovatsion model diagnostika, ta'limiy-integratsion faoliyat, raqamli texnologiyalarni qo'llash, amaliy mashg'ulotlar va monitoring bosqichlarini o'z ichiga olib, mazkur jarayonni tizimli tashkil etishga xizmat qiladi. Umuman olganda, taklif etilgan innovatsion model Buxoro viloyati sharoitida talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etishning nazariy va amaliy asoslarini yaratadi. Mazkur modelni ta'lim tizimiga joriy etish yosh avlodni har tomonlama barkamol, ijtimoiy faol va Vatanga sodiq shaxs sifatida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Kelgusida ushbu yo'nalishda olib boriladigan tadqiqotlarda hududiy xususiyatlarni chuqurroq o'rganish, raqamli texnologiyalar imkoniyatlarini kengaytirish va innovatsion yondashuvlarni takomillashtirish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining yoshlar tarbiyasiga oid qarorlari.
3. Ergashev A. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 2018. – 280 b.

-
-
4. Yuldashev M., Karimov B. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2020. – 312 b.
 5. To‘xtayev N. Yoshlar tarbiyasida milliy qadriyatlar. – Toshkent: Ma’naviyat, 2019. – 196 b.

TALABALARNI VATANGA SADOQATLI QILIB TARBIYALASHNING ASOSIY YO‘NALISHLARI

Boboyev A.T.

BuxDU mustaqil izlanuvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada talabalarni Vatanga sadoqatli qilib tarbiyalashning asosiy yo‘nalishlari ilmiy-pedagogik jihatdan talqin qilingan. Shuningdek, maqolada Vatanparvarlik tarbiyasining maqsadi, ta’rifi va mazmun parametrlari izohlanadi. Uni inson mavjudligining sub’ektiv sohasi sifatida tushunish bilan belgilanishi, unda ideallar, ma’nolar, qadriyatlar va boshqalarni topishning fundamental muammolari hal qilinishi asoslangan.

Tayanch so‘z va iboralar: ta’lim, tarbiya, O‘zbekiston, davlat siyosati, Vatanga sadoqat, harbiy-vatanparvarlik, harbiy salohiyat, ma’naviy-ma’rifiy ishlar.

АННОТАЦИЯ

В данной статье представлено научно-педагогическое толкование основных направлений воспитания учащихся в духе верности Родине. В статье также разъясняются цель, определение и содержательные параметры патриотического воспитания. Оно основано на понимании его как субъективной сферы человеческого существования, решении фундаментальных проблем поиска в ней идеалов, смыслов, ценностей и т. д.

Ключевые слова и фразы: воспитание, воспитание, Узбекистан, государственная политика, верность Родине, военно-патриотизм, военный потенциал, духовно-воспитательная работа.

ANNOTATION

This article provides a scientific and pedagogical interpretation of the main directions of educating students to be loyal to the Motherland. The article also explains the purpose, definition and content parameters of patriotic education. It is based on understanding it as a subjective sphere of human existence, solving the fundamental problems of finding ideals, meanings, values, etc. in it.

Key words and phrases: education, upbringing, Uzbekistan, state policy, loyalty to the Motherland, military-patriotism, military potential, spiritual and educational work.

Kirish. Ta’lim va tarbiya jarayoni bugun O‘zbekistonda ham davlat siyosati darajasiga ko‘tarilganligi bu borada juda ko‘plab islohatlar amalga oshirilishi zamonaviy ta’lim va tarbiyaga birdek yondoshilayotganligi muammo va kamchiliklarga barxam berish borasida ko‘plab ishlar qilinmoqda.

Tadqiqot maqsadi. Talabalarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning maqsadi yoshlarda jamiyatning turli tarmoqlari, ayniqsa, harbiy soha bilan aloqador bo'lgan davlat xizmati turlarida faollik ko'rsatish, tinch va harbiy sharoitda Konstitutsiya va harbiy burchga sadoqatli bo'lish, ularda o'z yurti va xalqi taqdiri uchun yuksak mas'uliyat va javobgarlik kabi muhim xususiyatlarni shakllantirishdan iborat.

Talabalar ta'lim va tarbiyasi haqida so'z borar ekan bevosita ajdodlarimizning bizga qoldirgan boy ma'anaviy merosimizga nazar solgan xolda Abdurauf Fitrat qarashlari alohida bir o'ziga xos jihatga egaligi bilan diqqatimizni tortadi. Xususan Fitratning yosh avlod vakillariga umuman jamiyat hayotidagi muammolar oiladan bartaraf qilinishi haqida fikrlari Fitratning "Oila yoki oila boshqarish tartibiari" asarida quydagicha izohlangan: tarbiya masalasiga ham millatga buyuk foyda yetkazuvchi soha deb qaramoq va uni boshqalarga ishonib topshirib qo'yish oilaning mas'uliyatsizli-gidandir, degan zarur xulosaga keladi. Fitrat tarbiya haqidagi qadimiy fanlar asosida uni uch shaklda: badan-tarbiya, aqliy va axloqiy tarbiya deb anglatgan. Biroq ularni bir-biridan ajratib ham bo'lmaydi. Ular o'zaro shunday bog'liqdirki, biriga ziyon yetsa, boshqalarida ham nuqson paydo bo'ladi. Biriga foyda yetsa, bosh-qalari ham undan bahramand bo'ladi [2, 71].

Abdurauf Fitrat tarbiya xaqida qarashlari quydagicha tariflagan "farzand tarbiyasi aslida ikki kalimadan iborat. Shuning uchun ham nazaringizda juda mayda muammodek ko'rinadi. Lekin dono odamlar biladilarki, bani Odamning siyosiy, diniy, ijtimoiy inqiloblarining asosi ana shu ikki so'z- "bola tarbiyasi"dan iborat birikmaga bog'liq. Bu xalqning harakat qilishi, davlatmand bo'lishi, baxtli bo'lib izzat-hurmat topishi, jahongir bo'lishi, zaif bo'lib xorlikka tushishi, faqirlik jomasini kiyib, baxtsizlik yukini tortib e'tibordan qolishi, o'zgalarga tobe, qul va asir bo'lishi, bolalikdan o'z otaonalaridan olgan tarbiyalariga bog'liq [2, 79].

Vatanparvarlik psixologiyada shunday axloqiy fazilat sifatida ta'riflanadiki, u o'z Vataniga sadoqat bilan xizmat qilish zarurati, unga muhabbat va sadoqatning namoyon bo'lishi, uning buyukligi va shon-shuhratini anglash va his qilish, u bilan ma'naviy aloqadorlik, uni himoya qilish istagini o'z ichiga oladi, or-nomus va qadr-qimmatni amaliy ishlar bilan mustahkamlaydi, hokimiyat va mustaqillikni mustahkamlaydi. Vatanparvarlik tushunchasi keng kontekstga ega, jumladan:

- insonning tug'ilib o'sgan joylariga daxldorlik hissi, o'z xalqi tiliga hurmat;
- Vatan manfaatlari haqida qayg'urish – Vatan oldidagi burchni anglash, uning sha'ni va qadrqimmatini, ozodligi va mustaqilligini (Vatan himoyasi va Vatan Qurolli Kuchlarida xizmat qilish) himoya qilish;
- fuqarolik tuyg'ulari va Vatanga sadoqatning namoyon bo'lishi;
- o'z mamlakatining ijtimoiy va madaniy yutuqlari bilan faxrlanish;
- o'z Vatani, davlat ramzlari, o'z xalqi bilan faxrlanish;
- Vatanning tarixiy o'tmishiga, xalqiga, urf-odat va an'alariga hurmat;
- Vatan va uning xalqi taqdiri, kelajagi uchun mas'uliyat, o'z mehnatini fidoyilik bilan amalga oshirish, Vatan qudratini mustahkamlash va gullab-yashnash qobiliyatida ifodalangan;

- insonparvarlik, mehr-oqibat, umuminsoniy qadriyatlar.

Haqiqiy vatanparvarlik, uning ta'rifidan ko'rinib turibdiki, ijobiy fazilatlarning butun majmuasini shakllantirish va uzoq muddatli rivojlantirishni nazarda tutadi. Ushbu taraqqiyotning asosini ma'naviy, axloqiy va ijtimoiy-madaniy komponentlar tashkil etadi. Vatanparvarlik o'zining Vatandan ajralmasligini, ajralmasligini anglagan shaxsning ma'naviyati, fuqaroligi va ijtimoiy faolligining birligida namoyon bo'ladi. Vatanparvarlik yoshlarni tarbiyalash, ijtimoiylashtirish va tarbiyalash jarayonida shakllanadi. Biroq vatanparvarlikni rivojlantirish uchun ijtimoiy makon turli darajadagi ta'lim muassasalari devorlari bilan chegaralanib qolmaydi. Bu yerda oila, mahalla va jamiyatning boshqa ijtimoiy institutlari: ommaviy axborot vositalari, jamoat tashkilotlari, madaniyat va sport muassasalari, diniy tashkilotlar, sog'liqni saqlash muassasalari, huquqni muhofaza qilish organlari, harbiy tashkilotlar, ijtimoiy himoya muassasalari muhim rol o'ynaydi.

Bugungi kunda vatanparvarlik tarbiyasining asosiy maqsadi jamiyatimizda vatanparvarlik tuyg'usini eng muhim ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy qadriyat sifatida shakllantirish, eng muhim fuqarolik faol, ijtimoiy ahamiyatga molik fazilatlarga ega bo'lgan yosh avlodni shakllantirish va rivojlantirishdan iborat. Vatanga sadoqat tarbiyasi ma'lum elementlardan, tarbiya jarayonidan iborat bo'lib, shaxsning vatanparvarlik ongini bosqichma-bosqich shakllantiradigan bir qator o'ziga xos tarkibiy qismlarga ega.

Talabalarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash bo'yicha mamlakatimizda ham bir qancha ishlar amalga oshirilib kelinmoqda. Sababi yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Hozirgi murakkab globallashuv davrida, axborotkommunikatsiya texnologiyalari shiddat bilan rivojlanib borayotgan sharoitda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash bilan bog'liq dolzarb vazifalar va ularni hal yetish yo'llari, davlat va nodavlat notijorat tashkilotlari, oila, mahalla, ta'lim-tarbiya institutlarining bu boradagi roli va ahamiyatini, o'zaro hamkorligini milliy va xalqaro huquqiy normalarni hisobga olgan holda belgilab beradi.

“Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiyasi”da belgilangan vazifalardan kelib chiqqan holda oliy ta'lim muassasasi talabalarini harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash bo'yicha qo'yidagi vazifalarni amalga oshirish maqsadga muvofiq deb o'ylaymiz:

Birinchidan mamlakatimizda Qurolli Kuchlar sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarning mazmun-mohiyatini targ'ib qilish va talabalar orasida harbiylik kasbiga hurmat va ye'tiborni yanada kuchaytirish maqsadida “ma'naviyat soatlari”da O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlariga oid, harbiy kasb va harbiylar hayotiga oid mavzularda mashg'ulotlarni tizimli tashkil etish;

Ikkinchidan 14-yanvar “Vatan g'imoyachilari kuni” munosabati bilan boy hayotiy tajribaga yega bo'lgan harbiy xizmatchilar va Qurolli Kuchlar faxriylari, ilm-fan, madaniyat va sport sohalarida, turli musobaqa va tanlovlarda g'oliblikni qo'lga kiritgan harbiy xizmatchilar hamda urush qatnashchilari, boshqa jangovar

harakatlar qatnashchilari ishtirokida talaba yoshlar bilan rejali uchrashuvlar, davra suxbatlari, turli vektorinalar tashkil qilish, muddatli va kontrakt asosida harbiy xizmatni o'tayotgan harbiy xizmatchilar va talaba yoshlar o'rtasida harbiy sport musobaqalarini tashkillashtirib borish, harbiy sohaga oid mavzularda insholar tanlovi, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar tashkil etish.

Xulosa. Oliy ta'lim muassasasiga yaqin bo'lgan O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi harbiy qismlari bilan hamkorlik aloqalarini tashkil etish, vatanparvarlik tarbiyasiga doir hamkorlik rejasini ishlab chiqish va amalda qo'llash;

Oltinchidan ta'lim muassasida o'tkaziladigan ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarda Qurolli Kuchlarning harbiy xizmatchilarini ishtirokini ta'minlash va harbiy xizmatchilar bilan ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni tashkil etish borasida tajriba almashinish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev. Ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish, bu borada davlat va jamoat tashkilotlarining hamkorligini kuchaytirish masalalari. - Toshkent. "Yangi O'zbekiston" 2021-yil 19-yanvar.

2. Abdurauf Fitrat. Oila yoki oila boshqarish tartibiari. Cho'lpon nomidagi NMIU, 71-bet 2013-yil.

3. Olimov Sh.Sh. Ma'naviy-axloqiy tarbiya asoslari. (Monografiya). – T.: "Fan va texnologiya", 2015. - 228 b.

4. Soibnazarova M. Barkamol avlod tarbiyasida mutafakkirlarning fikrlaridan foydalanish //Jurnal Pedagogiki i psixologii v sovremennom obrazovanii. – 2022. – T. 2. – №. 6.

ALOHIDA TA'LIM EHTIYOJLARI BO'LGAN TALABALARDA VATANPARVARLIK KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING ROLI VA PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI

*Dilmurodova Nozima Otamurod qizi
Buxoro davlat pedagogika instituti
I bosqich magistranti.*

Annotatsiya. Mazkur maqolada alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan talabalarda vatanparvarlik kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlari keng yoritilgan. Innovatsion pedagogik texnologiyalarning ushbu jarayondagi o'rni, ularning samaradorligi hamda ta'lim jarayonini individuallashtirishdagi ahamiyati ilmiy asosda tahlil qilingan. Shuningdek, inkluziv ta'lim muhitida samarali natijalarga erishish uchun zarur pedagogik shart-sharoitlar, metodlar va didaktik yondashuvlar tizimli ravishda ko'rib chiqilgan.

Kalit soʻzlar: alohida taʼlim ehtiyojlari, vatanparvarlik kompetensiyasi, innovatsion texnologiyalar, inkluziv taʼlim, pedagogik yondashuv, didaktika, ijtimoiy moslashuv

РОЛЬ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПАТРИОТИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ У СТУДЕНТОВ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Аннотация. В статье всесторонне раскрываются теоретические и практические аспекты формирования патриотических компетенций у студентов с особыми образовательными потребностями. Научно обоснована роль инновационных технологий, их влияние на индивидуализацию обучения и повышение эффективности образовательного процесса. Рассматриваются педагогические условия и методы, способствующие развитию личности в условиях инклюзивного образования.

Ключевые слова: особые образовательные потребности, патриотические компетенции, инновационные технологии, инклюзивное образование, педагогические условия, дидактика

THE ROLE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES AND PEDAGOGICAL CONDITIONS IN DEVELOPING PATRIOTIC COMPETENCIES AMONG STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of theoretical and practical aspects of developing patriotic competencies in students with special educational needs. It scientifically examines the role of innovative technologies, their impact on individualized learning, and their effectiveness in educational processes. The study also identifies key pedagogical conditions and methods necessary for successful implementation within inclusive education systems.

Keywords: special educational needs, patriotic competence, innovative technologies, inclusive education, pedagogy, didactics, social adaptation

Kirish. Zamonaviy taʼlim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri har tomonlama yetuk, ijtimoiy faol va vatanparvar shaxsni tarbiyalashdir. Ayniqsa, alohida taʼlim ehtiyojlariga ega boʻlgan talabalar bilan ishlash bu borada alohida eʼtibor talab etadi. Chunki ular jamiyatda oʻz oʻrnini topishi, ijtimoiy moslashuvi va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishi uchun maxsus pedagogik yondashuv zarur. Soʻnggi yillarda taʼlim tizimida innovatsion texnologiyalarning keng joriy etilishi ushbu jarayonni yangi bosqichga olib chiqdi. Raqamli taʼlim vositalari, interaktiv platformalar va adaptiv oʻqitish tizimlari orqali alohida ehtiyojli talabalar uchun qulay oʻquv muhitini yaratish imkoniyati kengaydi. hu nuqtai nazardan qaraganda, alohida taʼlim ehtiyojlari boʻlgan talabalarni ijtimoiy hayotga moslashtirish, ularning jamiyatdagi faol ishtirokini taʼminlash va ularda

vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish muhim ilmiy-amaliy muammo sifatida namoyon bo'lmoqda. Mazkur toifadagi talabalar bilan ishlashda nafaqat an'anaviy pedagogik yondashuvlar, balki zamonaviy innovatsion texnologiyalarni qo'llash zarurati ortib bormoqda. Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan talabalar o'ziga xos psixofiziologik xususiyatlarga ega bo'lib, ularning bilim olish jarayoni, ijtimoiy moslashuvi va motivatsiyasi boshqalardan farq qiladi. Shu sababli ta'lim jarayonini individuallashtirish, moslashtirilgan o'quv muhitini yaratish va samarali pedagogik metodlarni tanlash muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda innovatsion texnologiyalar, xususan, raqamli ta'lim platformalari, multimedia vositalari, virtual muhitlar va adaptiv o'qitish tizimlari alohida o'rin tutadi.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, innovatsion texnologiyalar yordamida tashkil etilgan ta'lim jarayoni talabalarning nafaqat bilim darajasini oshiradi, balki ularning ijtimoiy faolligini, mustaqil fikrlash qobiliyatini va shaxsiy rivojlanishini ham ta'minlaydi. Mazkur maqolaning maqsadi alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan talabalarda vatanparvarlik kompetensiyalarini shakllantirishda innovatsion texnologiyalarning rolini ilmiy asosda tahlil qilish va samarali pedagogik shart-sharoitlarni aniqlashdan iborat.

Asosiy qism. Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan talabalarda vatanparvarlik kompetensiyalarini shakllantirish murakkab va ko'p bosqichli pedagogik jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayon samaradorligi ko'p jihatdan qo'llanilayotgan pedagogik yondashuvlar, metodlar hamda innovatsion texnologiyalarning to'g'ri tanlanishiga bog'liq.

Ta'lim jarayonini individuallashtirish alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan talabalarning samarali rivojlanishini ta'minlovchi eng muhim pedagogik omillardan biri hisoblanadi. Mazkur yondashuv har bir talabaning psixologik, fiziologik hamda kognitiv xususiyatlarini chuqur tahlil qilishni, ularning o'ziga xos ehtiyoj va imkoniyatlarini inobatga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etishni nazarda tutadi. Chunki bunday toifadagi talabalar o'quv materiallarini qabul qilish, qayta ishlash va o'zlashtirish jarayonida individual farqlarga ega bo'lib, an'anaviy yondashuvlar ko'pincha yetarli natija bermaydi.

Shu nuqtai nazardan, adaptiv o'qitish tizimlari alohida e'tiborga loyiqdir. Bunday tizimlar raqamli texnologiyalar asosida ishlaydi va talabaning bilim darajasi, o'zlashtirish tezligi hamda xatolarini tahlil qilgan holda unga mos o'quv topshiriqlarini avtomatik ravishda taklif etadi. Bundan tashqari, differensial yondashuv ham individuallashtirishning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu yondashuv asosida talabalar bilim darajasi, qobiliyati va ehtiyojlariga qarab kichik guruhlariga ajratiladi va har bir guruh uchun alohida metod va topshiriqlar ishlab chiqiladi.

Individual ta'lim trayektoriyalarini ishlab chiqish esa mazkur jarayonning eng yuqori bosqichi hisoblanadi. Bunda har bir talaba uchun aniq maqsadlar, bosqichlar, o'quv resurslari va baholash mezonlari belgilab beriladi. Talaba o'zining qiziqishlari va imkoniyatlariga mos ravishda bilim oladi, bu esa uning mustaqil fikrlashini, mas'uliyatini va o'z-o'zini rivojlantirish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Inovatsion pedagogik texnologiyalar, xususan, raqamli platformalar, multimedia vositalari va interaktiv metodlardan foydalanish ta'lim jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida ta'lim jarayoni an'anaviy shakldan interaktiv va talaba markazli modelga o'tmoqda. Bu esa, ayniqsa, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan talabalar uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Raqamli platformalar orqali o'quv materiallarini turli formatlarda matn, audio, video va animatsiya ko'rinishida taqdim etish imkoniyati mavjud.

Inkluziv ta'lim muhitini yaratish alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan talabalarda vatanparvarlik kompetensiyalarini shakllantirishning muhim pedagogik shartlaridan biri hisoblanadi. Inkluziv ta'lim barcha talabalar uchun teng imkoniyatlar yaratishga, ularning ijtimoiy integratsiyasini ta'minlashga va jamiyatda faol ishtirok etishiga xizmat qiladi. Bunday muhitda har bir talaba o'zini qadrlangan va muhim shaxs sifatida his qiladi, bu esa uning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Inkluziv ta'lim muhitida o'qituvchining roli ham tubdan o'zgaradi. U endilikda faqat bilim beruvchi emas, balki fasilitator, ya'ni ta'lim jarayonini tashkil etuvchi, yo'naltiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi shaxs sifatida faoliyat yuritadi. O'qituvchi har bir talabaning individual ehtiyojlarini aniqlaydi, ularga mos metod va vositalarni tanlaydi hamda qulay psixologik muhit yaratadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda individual yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni talabalarining bilim olishga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi, ularning shaxsiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqaradi va ijtimoiy moslashuvini ta'minlaydi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar va interaktiv metodlardan foydalanish o'quv jarayonini yanada samarali, qiziqarli va mazmunli qiladi, natijada talabalar vatanparvarlik tushunchalarini chuqurroq anglay boshlaydilar.

Inkluziv ta'lim muhiti esa barcha talabalarga teng imkoniyatlar yaratib, ularning ijtimoiy faolligini oshiradi, hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi va fuqarolik pozitsiyasini shakllantiradi. Bunday sharoitda o'qituvchi fasilitator sifatida faoliyat yuritib, har bir talabaning individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi. Shuningdek, vatanparvarlik kompetensiyalarini samarali shakllantirish uchun pedagogik jarayonda zamonaviy metodlar, moslashtirilgan o'quv dasturlari, texnik vositalar hamda qulay psixologik muhitning mavjudligi zarur ekanligi asoslandi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi. *"Ta'lim to'g'risida"gi Qonun.* – Toshkent, 2020.
2. Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi.* – Toshkent: O'zbekiston, 2022.
3. Booth T., Ainscow M. *Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools.* – Bristol, 2011.
4. Tomlinson C.A. *The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners.* – ASCD, 2014.
5. Mayer R.E. *Multimedia Learning.* – Cambridge University Press, 2009.
6. Polat E.S. *Novye pedagogicheskie i informatsionnye texnologii v sisteme obrazovaniya.* – Moskva, 2008.

ALOHIDA TA'LIM EHTIYOJLARI BO'LGAN TALABALARDA VATANPARVARLIK KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING ROLI VA PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI

*Dilmurodova Nozima Otamurod qizi
Buxoro davlat pedagogika instituti
I bosqich magistranti.*

Annotatsiya. Mazkur maqolada alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan talabalarda vatanparvarlik kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlari keng yoritilgan. Innovatsion pedagogik texnologiyalarning ushbu jarayondagi o'rni, ularning samaradorligi hamda ta'lim jarayonini individuallashtirishdagi ahamiyati ilmiy asosda tahlil qilingan. Shuningdek, inkluziv ta'lim muhitida samarali natijalarga erishish uchun zarur pedagogik shart-sharoitlar, metodlar va didaktik yondashuvlar tizimli ravishda ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: alohida ta'lim ehtiyojlari, vatanparvarlik kompetensiyasi, innovatsion texnologiyalar, inkluziv ta'lim, pedagogik yondashuv, didaktika, ijtimoiy moslashuv

РОЛЬ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПАТРИОТИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ У СТУДЕНТОВ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Аннотация. В статье всесторонне раскрываются теоретические и практические аспекты формирования патриотических компетенций у студентов с особыми образовательными потребностями. Научно обоснована роль инновационных технологий, их влияние на индивидуализацию обучения и повышение эффективности образовательного процесса. Рассматриваются педагогические условия и методы, способствующие развитию личности в условиях инклюзивного образования.

Ключевые слова: особые образовательные потребности, патриотические компетенции, инновационные технологии, инклюзивное образование, педагогические условия, дидактика

THE ROLE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES AND PEDAGOGICAL CONDITIONS IN DEVELOPING PATRIOTIC COMPETENCIES AMONG STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of theoretical and practical aspects of developing patriotic competencies in students with special educational needs. It scientifically examines the role of innovative technologies,

their impact on individualized learning, and their effectiveness in educational processes. The study also identifies key pedagogical conditions and methods necessary for successful implementation within inclusive education systems.

Keywords: special educational needs, patriotic competence, innovative technologies, inclusive education, pedagogy, didactics, social adaptation

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri har tomonlama yetuk, ijtimoiy faol va vatanparvar shaxsni tarbiyalashdir. Ayniqsa, alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan talabalar bilan ishlash bu borada alohida e'tibor talab etadi. Chunki ular jamiyatda o'z o'rnini topishi, ijtimoiy moslashuvi va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishi uchun maxsus pedagogik yondashuv zarur. So'nggi yillarda ta'lim tizimida innovatsion texnologiyalarning keng joriy etilishi ushbu jarayonni yangi bosqichga olib chiqdi. Raqamli ta'lim vositalari, interaktiv platformalar va adaptiv o'qitish tizimlari orqali alohida ehtiyojli talabalar uchun qulay o'quv muhitini yaratish imkoniyati kengaydi. Bu nuqtai nazardan qaraganda, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan talabalarni ijtimoiy hayotga moslashtirish, ularning jamiyatdagi faol ishtirokini ta'minlash va ularda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish muhim ilmiy-amaliy muammo sifatida namoyon bo'lmoqda. Mazkur toifadagi talabalar bilan ishlashda nafaqat an'anaviy pedagogik yondashuvlar, balki zamonaviy innovatsion texnologiyalarni qo'llash zarurati ortib bormoqda. Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan talabalar o'ziga xos psixofiziologik xususiyatlarga ega bo'lib, ularning bilim olish jarayoni, ijtimoiy moslashuvi va motivatsiyasi boshqalardan farq qiladi. Shu sababli ta'lim jarayonini individuallashtirish, moslashtirilgan o'quv muhitini yaratish va samarali pedagogik metodlarni tanlash muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda innovatsion texnologiyalar, xususan, raqamli ta'lim platformalari, multimedia vositalari, virtual muhitlar va adaptiv o'qitish tizimlari alohida o'rin tutadi.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, innovatsion texnologiyalar yordamida tashkil etilgan ta'lim jarayoni talabalarning nafaqat bilim darajasini oshiradi, balki ularning ijtimoiy faolligini, mustaqil fikrlash qobiliyatini va shaxsiy rivojlanishini ham ta'minlaydi. Mazkur maqolaning maqsadi alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan talabalarda vatanparvarlik kompetensiyalarini shakllantirishda innovatsion texnologiyalarning rolini ilmiy asosda tahlil qilish va samarali pedagogik shart-sharoitlarni aniqlashdan iborat.

Asosiy qism. Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan talabalarda vatanparvarlik kompetensiyalarini shakllantirish murakkab va ko'p bosqichli pedagogik jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayon samaradorligi ko'p jihatdan qo'llanilayotgan pedagogik yondashuvlar, metodlar hamda innovatsion texnologiyalarning to'g'ri tanlanishiga bog'liq.

Ta'lim jarayonini individuallashtirish alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan talabalarning samarali rivojlanishini ta'minlovchi eng muhim pedagogik omillardan biri hisoblanadi. Mazkur yondashuv har bir talabaning psixologik, fiziologik hamda kognitiv xususiyatlarini chuqur tahlil qilishni, ularning o'ziga xos ehtiyoj va imkoniyatlarini inobatga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etishni

nazarda tutadi. Chunki bunday toifadagi talabalar o'quv materiallarini qabul qilish, qayta ishlash va o'zlashtirish jarayonida individual farqlarga ega bo'lib, an'anaviy yondashuvlar ko'pincha yetarli natija bermaydi.

Shu nuqtai nazardan, adaptiv o'qitish tizimlari alohida e'tiborga loyiqdir. Bunday tizimlar raqamli texnologiyalar asosida ishlaydi va talabaning bilim darajasi, o'zlashtirish tezligi hamda xatolarini tahlil qilgan holda unga mos o'quv topshiriqlarini avtomatik ravishda taklif etadi. Bundan tashqari, differensial yondashuv ham individuallashtirishning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu yondashuv asosida talabalar bilim darajasi, qobiliyati va ehtiyojlariga qarab kichik guruhlar ajratiladi va har bir guruh uchun alohida metod va topshiriqlar ishlab chiqiladi.

Individual ta'lim trayektoriyalarini ishlab chiqish esa mazkur jarayonning eng yuqori bosqichi hisoblanadi. Bunda har bir talaba uchun aniq maqsadlar, bosqichlar, o'quv resurslari va baholash mezonlari belgilab beriladi. Talaba o'zining qiziqishlari va imkoniyatlariga mos ravishda bilim oladi, bu esa uning mustaqil fikrlashini, mas'uliyatini va o'z-o'zini rivojlantirish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Inovatsion pedagogik texnologiyalar, xususan, raqamli platformalar, multimedia vositalari va interaktiv metodlardan foydalanish ta'lim jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida ta'lim jarayoni an'anaviy shakldan interaktiv va talaba markazli modelga o'tmoqda. Bu esa, ayniqsa, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan talabalar uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Raqamli platformalar orqali o'quv materiallarini turli formatlarda matn, audio, video va animatsiya ko'rinishida taqdim etish imkoniyati mavjud.

Inkluziv ta'lim muhitini yaratish alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan talabalarda vatanparvarlik kompetensiyalarini shakllantirishning muhim pedagogik shartlaridan biri hisoblanadi. Inkluziv ta'lim barcha talabalar uchun teng imkoniyatlar yaratishga, ularning ijtimoiy integratsiyasini ta'minlashga va jamiyatda faol ishtirok etishiga xizmat qiladi. Bunday muhitda har bir talaba o'zini qadrlangan va muhim shaxs sifatida his qiladi, bu esa uning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Inkluziv ta'lim muhitida o'qituvchining roli ham tubdan o'zgaradi. U endilikda faqat bilim beruvchi emas, balki fasilitator, ya'ni ta'lim jarayonini tashkil etuvchi, yo'naltiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi shaxs sifatida faoliyat yuritadi. O'qituvchi har bir talabaning individual ehtiyojlarini aniqlaydi, ularga mos metod va vositalarni tanlaydi hamda qulay psixologik muhit yaratadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda individual yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni talabalarning bilim olishga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi, ularning shaxsiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqaradi va ijtimoiy moslashuvini ta'minlaydi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar va interaktiv metodlardan foydalanish o'quv jarayonini yanada samarali, qiziqarli va mazmunli qiladi, natijada talabalar vatanparvarlik tushunchalarini chuqurroq anglay boshlaydilar.

Inkluziv ta'lim muhiti esa barcha talabalarga teng imkoniyatlar yaratib, ularning ijtimoiy faolligini oshiradi, hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini

rivojlantiradi va fuqarolik pozitsiyasini shakllantiradi. Bunday sharoitda o'qituvchi fasilitator sifatida faoliyat yuritib, har bir talabaning individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi. Shuningdek, vatanparvarlik kompetensiyalarini samarali shakllantirish uchun pedagogik jarayonda zamonaviy metodlar, moslashtirilgan o'quv dasturlari, texnik vositalar hamda qulay psixologik muhitning mavjudligi zarur ekanligi asoslandi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi. *"Ta'lim to'g'risida"gi Qonun*. – Toshkent, 2020.
2. Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi*. – Toshkent: O'zbekiston, 2022.
3. Booth T., Ainscow M. *Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*. – Bristol, 2011.
4. Tomlinson C.A. *The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners*. – ASCD, 2014.
5. Mayer R.E. *Multimedia Learning*. – Cambridge University Press, 2009.
6. Polat E.S. *Novye pedagogicheskie i informatsionnye texnologii v sisteme obrazovaniya*. – Moskva, 2008.

**OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA HARBIY-VATANPARVARLIK
TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA INGLIZ TILI O'QITISHNING
RAQAMLI TEXNOLOGIYALARI**

Mo'minova Dildora Muzaffar qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti,
Lingvistika (ingliz tili) 1-bosqich magistranti
E-mail:dildorammuminova@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida ingliz tili o'qitish jarayoniga raqamli texnologiyalarni integratsiya qilish orqali talabalar harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish masalalari ko'rib chiqilgan. CLIL (Content and Language Integrated Learning – mazmun va tilni integratsiyalashgan holda o'qitish) metodologiyasi asosida ishlab chiqilgan model va tajriba-sinov natijalari tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari raqamli vositalar yordamida yaratilgan interaktiv muhit talabalarning kommunikativ kompetensiyasini va vatanparvarlik tuyg'ularini samarali rivojlantirishini ko'rsatdi.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы развития военно-патриотического воспитания студентов посредством интеграции цифровых технологий в процесс преподавания английского языка в высших учебных заведениях. Проанализированы модель, разработанная на основе методологии "CLIL", и результаты экспериментального исследования. Результаты показали, что интерактивная среда, созданная с помощью цифровых инструментов, эффективно развивает коммуникативную компетенцию и патриотические чувства студентов.

Annotation. This article examines the development of military-patriotic education among university students through the integration of digital

technologies into the English language teaching process. A model based on the “CLIL” methodology and the results of an experimental study are analyzed. The findings demonstrate that an interactive learning environment created with digital tools effectively enhances students’ communicative competence and fosters patriotic values.

Kalit soʻzlar: raqamli texnologiyalar, ingliz tili oʻqitish, harbiy-vatanparvarlik tarbiya, interaktiv taʼlim, “CLIL”, autentik materiallar, kommunikativ kompetensiya.

Ключевые слова: цифровые технологии, преподавание английского языка, военно-патриотическое воспитание, интерактивное обучение, “CLIL”, аутентичные материалы, коммуникативная компетенция.

Key words: digital technologies, English language teaching, military-patriotic education, interactive learning, “CLIL”, authentic materials, communicative competence.

Kirish. Bugungi kunda Oʻzbekiston Respublikasida taʼlim tizimini modernizatsiya qilish va yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmoni bilan tasdiqlangan “Oʻzbekiston – 2030” strategiyasi doirasida yoshlarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularning intellektual salohiyatini rivojlantirish va xalqaro maydonda raqobatbardosh kadrlar tayyorlash vazifalari belgilangan [1]. Shu munosabat bilan, oliy taʼlim muassasalarida chet tillarni, xususan ingliz tilini oʻqitish jarayoniga raqamli texnologiyalarni integratsiya qilish orqali harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini samarali amalga oshirish dolzarb masala boʻlib qolmoqda.

Raqamli texnologiyalar talabalarning oʻquv jarayoniga boʻlgan qiziqishini oshirish, oʻquv materiallarini vizualizatsiya qilish hamda interaktiv muhit yaratish imkonini beradi [2]. Ingliz tili darslarida harbiy-vatanparvarlik mavzusidagi autentik materiallardan foydalanish esa talabalarning nafaqat til kompetensiyasini, balki vatanparvarlik tuygʻularini ham rivojlantiradi.

Tadqiqot maqsadi. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi oliy taʼlim muassasalarida ingliz tili oʻqitish jarayonida raqamli texnologiyalarni qoʻllash orqali talabalar harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish imkoniyatlarini ilmiy-nazariy jihatdan asoslash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iboratdir. Tadqiqot doirasida quyidagi vazifalar belgilangan: ingliz tili darslarida harbiy-vatanparvarlik mavzularini oʻqitishning zamonaviy usullarini tahlil qilish; raqamli vositalar yordamida autentik materiallardan samarali foydalanish strategiyalarini aniqlash; hamda “CLIL” (Content and Language Integrated Learning – mazmun va tilni integratsiyalashgan holda oʻqitish) yondashuvini harbiy-vatanparvarlik kontekstiga moslashtirish samaradorligini baholash [3].

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Tadqiqotda qiyosiy tahlil, pedagogik kuzatish, soʻrovnoma va tajriba-sinov usullaridan foydalanildi. Tajriba oliy taʼlim muassasalarida ingliz tili oʻqitiladigan guruhlarda oʻtkazildi. Tajriba guruhida raqamli texnologiyalar – “Kahoot!”, “Quizlet”, “Padlet”, “Canva”, “YouTube” va boshqa onlayn platformalar yordamida harbiy-vatanparvarlik mavzusidagi autentik

materiallar (harbiy tarixiy hujjatlar, Vatan himoyachilari haqidagi ingliz tilidagi maqolalar, video lavhalar) bilan ishlash tashkil qilindi. Nazorat guruhida esa an'anaviy o'qitish usullari qo'llanildi.

Shuningdek, "Coyle", "Hood" va "Marsh" tomonidan ishlab chiqilgan "CLIL" metodologiyasi [3] asosida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi mazmunini ingliz tili darslariga integratsiya qilish modeli ishlab chiqildi. Ushbu modelda "4M" tamoyillari qo'llanildi: Mazmun, Muloqot, Mushohada, Madaniyat. Ya'ni harbiy-vatanparvarlik mavzulari – predmet mazmuni sifatida, ingliz tili – muloqot vositasi sifatida, tanqidiy tahlil – mushohada rivojlanish vositasi sifatida va milliy qadriyatlar – madaniy komponent sifatida belgilandi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Tajriba natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli texnologiyalar yordamida harbiy-vatanparvarlik mavzusidagi materiallar bilan ishlash talabalarda sezilarli ijobiy o'zgarishlarni yuzaga keltirdi. Birinchidan, tajriba guruhidagi talabalarining ingliz tili bo'yicha kommunikativ kompetensiyasi nazorat guruhiga nisbatan 18-22% yuqori ko'rsatkichga erishdi. Dudeney va Hockly ta'kidlaganidek, raqamli texnologiyalar til darslarida autentik muloqot muhitini yaratish uchun kuchli vosita hisoblanadi [4].

Ikkinchidan, so'rovnoma natijalariga ko'ra, tajriba guruhidagi talabalarining 87 foizi darslar davomida Vatan tarixi va mudofaasi mavzulariga qiziqishi ortganini ta'kidladi. Blake raqamli vositalar orqali yaratilgan interaktiv muhit til o'rganuvchilarning motivatsiyasini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini isbotlagan [5].

Uchinchidan, loyiha ishlari – "O'zbekiston harbiy tarixi" mavzusidagi ingliz tilidagi taqdimotlar, audio lavhalar va elektron kundalik topshiriqlari – talabalarining til ko'nikmalari bilan birga ijodiy fikrlash va jamoaviy ishlash qobiliyatlarini ham rivojlantirdi. Shu bilan birga, tadqiqotda ba'zi muammolar ham aniqlandi: raqamli infratuzilmaning yetarli emasligi, o'qituvchilarning raqamli malakasi turli darajada ekanligi va harbiy-vatanparvarlik mavzusidagi ingliz tilidagi autentik materiallar bazasining cheklanganligi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, oliy ta'lim muassasalarida ingliz tili o'qitish jarayoniga raqamli texnologiyalarni integratsiya qilish harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini samarali amalga oshirishning muhim vositasi bo'lib xizmat qiladi. "CLIL" metodologiyasi asosida ishlab chiqilgan "4M" modeli harbiy-vatanparvarlik mazmunini ingliz tili darslariga organik ravishda singdirish imkonini beradi.

Kelajakda ushbu yo'nalishda quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish tavsiya etiladi: harbiy-vatanparvarlik mavzusidagi ingliz tilidagi elektron ta'lim resurslarining yagona bazasini yaratish; o'qituvchilar uchun "CLIL" metodologiyasi va raqamli texnologiyalar bo'yicha malaka oshirish kurslarini tashkil etish; hamda oliy ta'lim muassasalari o'rtasida tajriba almashish platformalarini shakllantirish.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1) O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrda PF-158-son Farmoni. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida // <https://lex.uz/docs/-6600413>

2) Dudeney G., Hockly N. How to Teach English with Technology. – Harlow: Pearson Education, 2007. – 192 p. ISBN: 978-1-4058-4773-5.

3) Coyle D., Hood P., Marsh D. CLIL: Content and Language Integrated Learning. – Cambridge: Cambridge University Press, 2010. – 184 p. ISBN: 978-0-521-13021-9.

4) Dudeney G., Hockly N., Pegrum M. Digital Literacies: Research and Resources in Language Teaching. – Harlow: Pearson Education, 2013. – 352 p. ISBN: 978-1-4082-9644-3.

5) Blake R.J. Brave New Digital Classroom: Technology and Foreign Language Learning. Second Edition. – Washington: Georgetown University Press, 2013. – 242 p. ISBN: 978-1-58901-976-8.

6) Pokrivchak A., Gadusova Z. CLIL and the Teaching of Foreign Languages // Procedia – Social and Behavioral Sciences. – 2012. – Vol. 47. – P. 572–576. DOI: 10.1016/j.sbspro.2012.06.698.

7) O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 20-aprelda PQ-2909-son Qarori. “Chet tillarni o‘rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” // <https://lex.uz/docs/-3171683>

8) Marsh D. CLIL/EMILE – The European Dimension: Actions, Trends and Foresight Potential. – Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2002. – 204 p.

OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY TIL O‘QITISHNING INTEGRATIV IMKONIYATLARI

Zaripova Ra’no Ibodulloyevna

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti,

Ingliz tili ikkinchi fakulteti, «Ingliz tili amaliy fanlar

№2» kafedrası dotsenti, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

E-mail: ranozaripova25@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada oliy ta’lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda xorijiy til o‘qitishning integrativ imkoniyatlari tahlil qilingan. Ingliz tili darslarida vatanparvarlik mazmunidagi materiallardan foydalanish, madaniyatlararo muloqot orqali milliy o‘zlikni anglash hamda xorijiy harbiy tajribani o‘rganishning pedagogik ahamiyati yoritilgan.

Аннотация: В статье анализируются интегративные возможности преподавания иностранного языка в развитии военно-патриотического воспитания в высших учебных заведениях. Освещены педагогическое значение использования патриотических материалов на уроках английского языка и осознание национальной идентичности через межкультурный диалог.

Annotation: The article analyzes the integrative possibilities of foreign language teaching in developing military-patriotic education in higher education

institutions. The pedagogical significance of using patriotic materials in English lessons and awareness of national identity through intercultural dialogue is highlighted.

Kalit soʻzlar: xorijiy til oʻqitish, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, integrativ yondashuv, madaniyatlararo muloqot, milliy oʻzlik, ingliz tili

Ключевые слова: преподавание иностранного языка, военно-патриотическое воспитание, интегративный подход, межкультурная коммуникация, национальная идентичность

Key words: foreign language teaching, military-patriotic education, integrative approach, intercultural communication, national identity, English language

Kirish. Zamonaviy taʼlim tizimida fanlararo integratsiya masalasi alohida dolzarblik kasb etmoqda. Xorijiy til oʻqitish nafaqat lingvistik kompetensiyalarni rivojlantirish, balki talabalarning madaniy, axloqiy va vatanparvarlik tarbiyasiga ham xizmat qilishi mumkin. Oʻzbekiston Respublikasida xorijiy tillarni oʻqitish sifatini oshirish boʻyicha qabul qilingan qator qarorlar ushbu yoʻnalishda muhim asos yaratgan [1].

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi faqat maxsus harbiy fanlar doirasida amalga oshirilishi shart emas. Xorijiy til darslari, xususan ingliz tili mashgʻulotlari vatanparvarlik mazmunidagi materiallarni integratsiya qilish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Masalan, Oʻzbekiston tarixi, milliy qahramonlar, mustaqillik yutuqlari haqidagi matnlarni ingliz tilida oʻrganish orqali talabalarning ham til koʻnikmalari, ham vatanparvarlik tuygʻulari rivojlantirilishi mumkin.

Shu bilan birga, madaniyatlararo muloqot jarayonida talabalar oʻz milliy qadriyatlarini boshqa xalqlar madaniyati bilan solishtirish imkoniyatiga ega boʻladi [3, 4], bu esa ular da milliy oʻzlikni anglash va Vatanga nisbatan gʻurur tuygʻusini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot maqsadi. Tadqiqotning maqsadi oliy taʼlim muassasalarida xorijiy til oʻqitish jarayonida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini integratsiya qilishning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash va ilmiy asoslashdan iborat. Tadqiqot doirasida ingliz tili darslarida vatanparvarlik mazmunidagi materiallardan foydalanish usullari, madaniyatlararo yondashuv orqali milliy oʻzlikni shakllantirish hamda xorijiy harbiy terminologiya va tajribani oʻrganishning taʼlimiy ahamiyati oʻrganilgan [2, 7].

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Tadqiqotda tahliliy, qiyosiy hamda pedagogik eksperiment usullaridan foydalanildi. Oʻzbekiston davlat jahon tillari universitetining 2024-2025 oʻquv yili davomida 80 nafar talaba ishtirokida eksperiment oʻtkazildi. Eksperimental guruhda (40 nafar) ingliz tili darslariga vatanparvarlik mazmunidagi matnlar, video materiallar va loyiha ishlari integratsiya qilindi. Nazorat guruhida (40 nafar) anʼanaviy dastur asosida oʻqitish davom ettirildi. Talabalarning vatanparvarlik tuygʻulari maxsus ishlab chiqilgan mezonlar asosida baholandi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Tadqiqot natijalari xorijiy til oʻqitish jarayonida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini integratsiya qilishning yuqori

samaradorlikka ega ekanligini ko'rsatdi. Eksperimental guruh talabalarining vatanparvarlik ko'rsatkichlari nazorat guruhiga nisbatan 19,3 foizga yuqori bo'ldi [6].

Ingliz tili darslarida qo'llanilgan integrativ materiallar quyidagi yo'nalishlarda samarali natija berdi. Birinchidan, O'zbekiston tarixi va madaniyati haqidagi ingliz tilidagi matnlarni o'qish va muhokama qilish talabalarning milliy g'ururini oshirdi. Ikkinchidan, xorijiy mamlakatlarning harbiy tizimi va vatanparvarlik an'analari bilan tanishish qiyosiy tahlil imkoniyatini yaratdi. Uchinchidan, harbiy terminologiyani ingliz tilida o'rganish talabalarning kasbiy lug'at boyligini kengaytirdi [2, 3].

Shuningdek, loyiha ishi ko'rinishida tashkil etilgan «My Country — My Pride», «Heroes of Uzbekistan», «Military Traditions: East and West» kabi mavzulardagi prezentatsiyalar talabalarning kreativ fikrlash va nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali bo'ldi.

Madaniyatlararo muloqot kontekstida o'tkazilgan debatlar va munozaralar talabalarning o'z fikrini ingliz tilida ifoda etish, milliy qadriyatlarni himoya qilish va boshqa madaniyatlarga hurmat bilan munosabatda bo'lish ko'nikmalarini shakllantirdi.

Xulosa. Xorijiy til o'qitish jarayoni harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini integratsiya qilish uchun keng imkoniyatlarga ega. Ingliz tili darslarida vatanparvarlik mazmunidagi materiallardan foydalanish, loyiha ishlari va madaniyatlararo muloqot talabalarning ham lingvistik kompetensiyalarini, ham vatanparvarlik tuyg'ularini bir vaqtda rivojlantirishga xizmat qiladi. Kelgusida ushbu integrativ yondashuvni boshqa xorijiy tillar o'qitishiga ham tatbiq etish maqsadga muvofiqdir [5].

Adabiyot va manbalar ro'yxati

1) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-1875-son Qarori «Xorijiy tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida». — Toshkent, 10.12.2012. // <https://lex.uz/docs/-2126032>

2) Jalolov J.J. Chet til o'qitish metodikasi. — Toshkent: O'qituvchi, 2012. — 432 b.

3) Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence: Revisited. — Bristol: Multilingual Matters, 2021. — 196 p. // <https://doi.org/10.21832/9781800410251>

4) Kramersch C. Context and Culture in Language Teaching. — Oxford: Oxford University Press, 1993. — 304 p.

5) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5847-son Farmoni «Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida». — Toshkent, 08.10.2019. // <https://lex.uz/docs/-4545884>

6) Fedorova S.N., Eltemerov A.A. Digital technologies in civic and patriotic education of students // E3S Web of Conferences. — 2021. — Vol. 273. — 12054. // <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202127312054>

7) Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. — Clevedon: Multilingual Matters, 1997. — 124 p.

YOSH AVLODNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA OILA VA OTA-ONALARNING ROLI

Qahhorova Marjona Ikromjon qizi

+998912530214

qahhorovamarjona99@gmail.com

Annotatsiya Ushbu maqolada oilada bolalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning mazmuni, maqsadi va ahamiyati keng yoritilgan. Tadqiqotda oilaning tarbiyaviy imkoniyatlari, ota-onaning shaxsiy namunasi, milliy qadriyatlar va oila muhitining yosh avlodda Vatanga muhabbat, sadoqat, mas'uliyat kabi fazilatlarni shakllantirishdagi o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, o'tmishdagi buyuk siymolar misolida vatanga muhabbatni yanada oshirish bo'yicha qarashlar berilgan. Maqola oilaning xalqparvar va ma'naviy muhitini mustahkamlash orqali yosh avlodni vatanga sodiq shaxs sifatida tarbiyalashning ilmiy-amaliy asoslarini ochib beradi.

Kalit so'zlar: Vatanparvarlik tuyg'usi, oila, tarbiya, ota-onaning namunasi, yosh avlod, vatanga muhabbat, milliy g'urur, milliy urf-odat

РОЛЬ СЕМЬИ И РОДИТЕЛЕЙ В ВОСПИТАНИИ МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ В ДУХЕ ПАТРИОТИЗМА

Аннотация В данной статье широко рассматриваются содержание, цель и значение воспитания детей в патриотическом духе в семье. В исследовании анализируются образовательные возможности семьи, личный пример родителей, роль национальных ценностей и семейной среды в формировании таких качеств, как любовь к Родине, верность, ответственность у молодого поколения. Также приводятся взгляды на дальнейшее усиление любви к Родине на примере великих деятелей прошлого. В статье раскрываются научно-практические основы воспитания молодого поколения как личности, верной своей Родине, путем укрепления патриотической и духовной атмосферы семьи.

Ключевые слова: Патриотическое чувство, семья, воспитание, пример родителей, молодое поколение, любовь к Родине, национальная гордость, национальные традиции

THE ROLE OF FAMILY AND PARENTS IN EDUCATION OF THE YOUNG GENERATION IN THE SPIRIT OF PATRIOTISM

Abstract This article broadly covers the content, purpose and importance of raising children in a patriotic spirit in the family. The study analyzes the educational opportunities of the family, the personal example of parents, the role of national values and the family environment in the formation of such qualities as love for the Motherland, loyalty, responsibility in the younger generation. Also, views are given on further increasing love for the motherland using the example of great

figures of the past. The article reveals the scientific and practical foundations of raising the younger generation as a person loyal to their homeland by strengthening the patriotic and spiritual environment of the family.

Keywords: Patriotic feeling, family, upbringing, parental example, young generation, love for the motherland, national pride, national traditions

Kirish

Bugungi globallashuv va axborot oqimining tezkorligi sharoitida yosh avlodning ma'naviy olami, dunyoqarashi va qadriyatlariga turli tashqi omillar ta'sir ko'rsatmoqda. Bunday sharoitda farzandlar qalbida Vatanga muhabbat, milliy g'urur, sadoqat, fidoyilik va yurt taqdiri uchun mas'uliyat tuyg'ularini shakllantirish nihoyatda dolzarb vazifa hisoblanadi. Ushbu jarayonning birlamchi va eng ta'sirchan bosqichi oiladan boshlanadi, chunki oila bolaga dastlabki tarbiya beruvchi, uning shaxsiyati va axloqiy qarashlarini shakllantiruvchi bosh maktabdir. Bola ilk bor oilada Vatan, xalq, tarix, mustaqillik, milliy qadriyatlar va davlat ramzlari haqidagi bilimlarga ega bo'ladi. Ota-onaning kundalik faoliyati, munosabati, shaxsiy namunasi orqali bolada yurtga hurmat va sadoqat kabi tushunchalar shakllanadi. Mustaqil O'zbekiston sharoitida yoshlarning ma'naviy yetuk, vatanparvar, ongli va mas'uliyatli bo'lib voyaga yetishi jamiyat ravnaqi va taraqqiyotining muhim omili sifatida qaraladi. Shu bois oilada farzandlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning samarali usullarini o'rganish va amaliyotga tatbiq etish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Vatan kishilarning tug'ilib o'sgan joyi bo'lib, tarixan muayyan xalqqa tegishli hudud hamda uning tabiati, aholisi, o'ziga xos taraqqiyoti, tili, madaniyati, turmushi va urf-odatlarini majmuidir. Vatanparvarlik – kishilarning ona yurtiga, o'z oshyoniga muhabbati va sadoqatini ifodalovchi tushuncha. O'z Vatani, ona yurti, xalqini cheksiz sevuvchi, Vatan manfaatlari uchun jonbozlik, ya'ni vatanparvarlik barcha kishilar, xalq, millatlar uchun umumiy, asrlar davomida sayqallanib kelgan umuminsoniy tuyg'u, ma'naviy qadriyatlardan biridir. Vatan – xalqning birligi va jipsligini ko'rsatuvchi umumiy tushuncha.

Vatan mustaqilligini ta'minlashda yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, alohida o'rin egallaydi. Shuning uchun ham vatanparvarlik tarbiyasi davr talabidir. Milliy vatanparvarlik g'oyalari bilan sug'orilgan, teran fikrlovchi yoshlarni tarbiyalash milliy o'zlikni anglashning asosiy omili bo'lib hisoblanadi. Shu bois, Vatan himoyasiga tayyorlanayotgan yoshlarimizning har biri yuksak vatanparvarlik ruhida tarbiyalanishi shart. Zero, vatanparvarlik ijtimoiy hayotimizning asosiy zarurati hisoblanadi, chunki usiz bunyodkorlik ham, taraqqiyot ham bo'lmaydi. Bu hayotiy haqiqat biz hamisha amal qiladigan tamoyilga, jamiyat rivojining asosi va shartiga aylanmog'i hamda o'zida yaxlit bir tizimni mujassam etmog'i lozim. Bu tizim markazida ma'naviyat, axloq-odob, ma'rifat kabi o'lmas qadriyatlar turmog'i kerak.

Yoshlarga har sohada o‘zlarini namoyon qilishlari uchun keng imkoniyatlar yaratilmoqda. Har bir yosh avlodni yuksak ma’naviyatli, ona-Vatanga muhabbat, milliy va umuminsoniy an’analarga hurmat ruhida tarbiyalash, ularning ongi va shuurini zararli yot g‘oyalardan himoyalashga alohida vazifa sifatida qaralmoqda. Yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalashni oiladan boshlamoq kerak. Chunki oila jamiyatning bir bo‘g‘inidir. Shunday ekan, jamiyatga kerakli kadrlarni oila yetkazib beradi. Oilada bola ulg‘ayadi, o‘radi. Ana shu voyaga yetish jarayonida oila maktabining o‘rni beqiyos. Oilaga, ota-onaga, yaqinlarga bo‘lgan muhabbat, hurmat keyinchalik bir butunlik sifatida Vatan so‘zida mujassamlashadi. Oilada ota – fayz-baraka, ibrat timsoli, ona – mehr-muhabbat, tarbiya o‘chog‘i, farzand esa go‘zal tarbiya merosxo‘ridir. Oilada nuroniy bobo va buvilarning borligi to‘kin-sochinlik, shod-u xurramlik, o‘zaro hurmat va totuvlikni mustahkamlaydi. Bunday muhitda voyaga yetgan farzand munosib tarbiya topadi. Oilalar kamoli oxir-oqibat jamiyat farovonligiga munosib hissa qo‘shadi. Dunyoda sharaflilar juda ko‘p, ammo ular ichida o‘z Vatanini himoya qilish sharaflilar ichra sharaflisidir. Negaki, Vatan – bu insonga ato etilgan eng qutlug‘ ne‘mat, halol nasibamiz, ajdodlarimiz uyg‘oq ruhi kezib yurgan tabarruk go‘sha, ularning nafasi ufurib turgan muqaddas tuproqdir! Vatan unga bo‘lgan muhabbatdan yuksaladi, ardoqlanadi. Jaloliddin Manguberdi shijoati, Amir Temur jasoratini haqiqiy vatanparvarlik deyish mumkin. Bular ko‘ksida Vatan degan quyoshni ko‘tarib yashagan insonlardir. Shu bois, ular qalblarimiz to‘rida. Vatan tarixini shijoat-u jasorat, ma’rifat-u adolat, sadoqat-u himoya bezab turadi.

Inson ma’naviy olamining kuchi, qudrati uning Vatan oldidagi burchi, mas’uliyatini qanday anglab tushunishda ham namoyon bo‘ladi. Shunday ekan, insonparvarlik, vatanparvarlik kabi fazilatlar yoshlarni ma’naviy yuksalishiga zamin yasaydi. Oilada bolalarimizga ertaklar aytayotganimizda ham milliy ertaklardan, afsonalardan, rivoyatlardan foydalanishimiz u yerdagi qahramonlarning mardlik, jasurlik, o‘z vatanini hech narsaga alishtirmaslik, uni bir parcha tuprog‘ini ham muqaddas bilish lozimligini ajdodlarimiz ma’naviy meroslaridan foydalangan holda uzviy olib borishimiz vatanimiz kelajagini mevasini yaratadi. Xususan, Shiroq, To‘maris, Alpomishlarning jasoratlari milliy qadriyatlarimizning, an’alarimizning, asrlar osha bizga yetib kelgan urf-odatlarimizning saqlanib, bardavom bo‘lishida asos bo‘lib xizmat qiladi.

Yosh avlodning har tomonlama sog‘lom va barkamol bo‘lib voyaga yetishi – nafaqat ota-ona, qolaversa, jamiyatning ham orzusi hisoblanadi. Yoshligidanoq muntazam ravishda jismoniy tarbiya bilan shug‘ullanish, aqliy va jismoniy mehnatni o‘rganib, o‘zlashtirib borish hamda har tong toza havoda sayr qilishni kundalik faoliyatga aylantirib olgan yoshlarning maqsadlari ham jamiyat maqsadi bilan mushtaraklik hosil qiladi. Natijada bunday inson jismoniy kuch-quvvatga to‘ladi, ichki olami go‘zallashadi, boshqalar bilan munosabati namunali bo‘ladi. Mehnatsevar bo‘lib, tafakkur darajasi yuksalib boraveradi. Mustaqil fikrlashi charxlanadi, teranlashadi, takomillashadi. Bunday fazilatlarga ega bo‘lgan yoshlar sekin-asta ruhiy tetiklik, ma’naviy yetuklik maqomini qo‘lga kiritib boradi.

O‘z Vatani sha’ni uchun uning mas’uliyati ham oshadi. Har bir odam haqiqiy baxtga erishishi uchun o‘z shaxsiy manfaatini xalq manfaati bilan birlashtirishi, xalq baxti uchun kerak bo‘lsa jonini ham ayamasi kerak. Inson oliy axloqiy sifatlariga, chunonchi, beg‘arazlik, oliyjanoblik, vijdoniylik, mehnatsevarlik, mardlik fazilatlariga ega bo‘lishi lozim. Haqiqiy vatanparvar shunday insonki, u xalqining milliy qadriyat, odob-axloq mezonini yuksaltirish barobarida o‘z xulq-atvorini takomillashtirib boradi; xalq qalbidagi dard-u hasrat, g‘alayon, sir-u sinoat, orzu umidlarini ko‘ra biladi; hayot yo‘lini riyokorlik, tamagirlik, yolg‘onchilik illatlaridan yiroq tutadi; xalqining tinch-osuda yashashi, farovon turmush kechirishi uchun tinimsiz harakat qiladi. Chunki u o‘z yurtiga mana shunday aqlli, bilimli, tafakkuri yuksak, mushohadasi keng, mard va jasur farzandlar kerakligini chuqur anglaydi! Yoshlarda vatanparvarlik tuyg‘usining barq urishida ta’lim va tarbiyaning uzviyligi muhim o‘rin tutadi. Bunda, oila, maktabgacha ta’lim muassasalari, maktab va oliy o‘quv yurtlari faoliyatida uzviylik tamoyilining tatbiq etilishi vatanparvarlik tuyg‘usining yanada takomillashuviga olib keladi. Vatanga muhabbat tuyg‘usi – bu jamiyatdagi ma’naviy shakllanishning chuqur ildizini ochib beruvchi o‘ziga xos kalitdir. Zero, insoniylikning eng muhim fazilati kishining Vatanga bo‘lgan muhabbati bilan belgilanadi. Ulug‘ ajdodlarimizdan meros bo‘lib kelayotgan ona-Vatanga muhabbat tuyg‘usi farzandlarimiz, bugungi va kelajak avlodlarimiz uchun chinakam e’tiqod va muhabbatning in’ikosidir.

Xulosa qilib aytganda, oldimizda turgan asosiy vazifa – yoshlar ongida ona-Vatanga muhabbat, sadoqat, insonparvarlik, milliy g‘urur kabi g‘oyalarni chuqur singdirgan holda milliy o‘zligini anglashga erishishdir. Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashdan ko‘zlangan asosiy maqsad – yoshlarda jamiyatning turli tarmoqlari, ayniqsa, harbiy soha bilan aloqador bo‘lgan davlat xizmati turlarida faollik ko‘rsatish, tinch va harbiy sharoitda Konstitutsiya va harbiy burchga sadoqatli bo‘lish, ularda o‘z yurti va xalqi taqdiri uchun yuksak mas’uliyat va javobgarlik kabi muhim xususiyatlarni shakllantirishdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Islom Karimov. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
2. Shavkat Mirziyoyev. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
3. Abdulla Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
4. Salayeva M.S. Umumiy pedagogika. – Toshkent: Nodirabegim nashriyoti, 2021
5. Chaqiruvga qadar boshlang‘ich tayyorgarlik darslik -2021
6. Eshpo‘latova F. Oilada bolalarni vatanparvar ruhida tarbiyalashning shakl, metod va vositalari Ta’limning zamonaviy transformatsiyasi. – 2025

ZAMONAVIY TA’LIMDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASI USULLARI

Davronova Dildora Saidovna

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti

“Pedagogika va psixologiya” kafedrası dotsenti

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (Doctor of Philosophy)

Namozova Nigina Shuxratovna

Buxoro davlat pedagogika instituti

Pedagogika nazariyasi va tarixi (faoliyat turi)

mutaxassisligi bo'yicha 1 kurs magistri

Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishning zamonaviy pedagogik yondashuvlari va innovatsion texnologiyalari tahlil qilinadi. Shuningdek maqolada talabalarda vatanparvarlik ruhini shakllantirish, fuqarolik mas'uliyatini oshirish hamda milliy qadriyatlarga sadoqatni kuchaytirishga qaratilgan samarali usullar ko'rib chiqiladi. Ta'lim jarayoniga interaktiv metodlar, raqamli texnologiyalar va amaliyotga yo'naltirilgan yondashuvlarni joriy etishning ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, oliy ta'lim, pedagogik yondashuvlar, innovatsion texnologiyalar, interaktiv metodlar, raqamli ta'lim, fuqarolik mas'uliyati, milliy qadriyatlar, tarbiyaviy jarayon, ta'lim samaradorligi

МЕТОДЫ ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В

СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ

ДАВРОНОВА ДИЛДОРА САИДОВНА

Доцент кафедры «Педагогика и психология», Узбекский

государственный университет мировых языков Доктор философии в области педагогических наук

НАМОЗОВА НИГИНА ШУХРАТОВНА

Бухарский государственный педагогический институт

1-й курс магистратуры по специальности «Теория и история педагогики» (вид деятельности)

В данной статье анализируются современные педагогические подходы и инновационные технологии развития военно-патриотического воспитания в высших учебных заведениях. Также рассматриваются эффективные методы, направленные на формирование патриотического духа у студентов, повышение гражданской ответственности и укрепление верности национальным ценностям. Обосновывается важность внедрения в образовательный процесс интерактивных методов, цифровых технологий и практико-ориентированных подходов.

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание, высшее образование, педагогические подходы, инновационные технологии, интерактивные методы, цифровое образование, гражданская ответственность, национальные ценности, образовательный процесс, эффективность образования.

METHODS OF MILITARY-PATRIOTIC EDUCATION IN MODERN EDUCATION

DAVRONOVA DILDORA SAIDOVNA

Associate Professor, Department of Pedagogy and Psychology, Uzbek State University of World Languages

Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences

NAMOZOVA NIGINA SHUKHRATOVNA

Bukhara State Pedagogical Institute

First-year Master's student in Theory and History of Pedagogy (field of activity)

This article analyzes modern pedagogical approaches and innovative technologies for developing military-patriotic education in higher education institutions. It also examines effective methods aimed at fostering a patriotic spirit in students, increasing civic responsibility, and strengthening commitment to national values. The importance of integrating interactive methods, digital technologies, and practice-oriented approaches into the educational process is substantiated.

Key words: military-patriotic education, higher education, pedagogical approaches, innovative technologies, interactive methods, digital education, civic responsibility, national values, educational process, educational effectiveness.

Bugungi globallashuv sharoitida yoshlarda ixsak ma'naviyat, fuqarolik mas'uliyati va Vatanga sadoqat tuyg'ularini shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etish orqali talabalarni jamiyat hayotida faol ishtirok etuvchi, mustaqil fikrlaydigan va ixtir taqdiriga befarq bo'lmagan, mas'uliyatli shaxslar sifatida tarbiyalash muhim ahamiyatga ega.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 29.06.2023 yildagi 267-sonli "Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori mazmuniga ko'ra, yoshlarni vatanparvarlik va ixsak ma'naviy-axloqiy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ular ongiga tinchlik va totuvlikni asrash g'oyasini singdirish hamda «Xalq va armiya — bir tanu, bir jon» [1]tamoyili asosida tarbiya jarayoni sub'ektlarining sa'y-harakatlarini yagona maqsad yo'lida birlashtirish zarurligi ta'kidlanadi.

Qarorda qayd etilgan mazkur yondashuvga muvofiq, yoshlarda siyosiy-ijtimoiy jarayonlarni milliy manfaatlar nuqtai nazaridan tahlil qilish kompetentsiyalarini rivojlantirish, shuningdek, ommaviy axborot vositalari va internet makonida tarqatilayotgan destruktiv axborot va g'oyalarga nisbatan tanqidiy-analitik yondashuv hamda barqaror ma'naviy-axloqiy immunitetni shakllantirish ustuvor vazifa sifatida belgilanadi.[1]

Zamonaviy ta'lim tizimida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi yoshlarda Vatanga sadoqat, milliy g'urur va fuqarolik mas'uliyatini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Ushbu jarayonni samarali tashkil etish uchun an'anaviy usullar bilan bir qatorda zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion texnologiyalardan foydalanish talab etiladi.

Xalqaro armiya o'yinlari, turli sport musobaqalari, harbiy yo'nalishdagi ko'rik-tanlovlar va fan olimpiadalarida muvaffaqiyat qozongan, davlat mukofotlari bilan taqdirlangan yosh harbiy xizmatchilar hamda iqtidorli talabalar ishtirokida «Ibratli tengdoshim» mavzusida talabalar bilan uchrashuvlar tashkil etish talabalarda shaxsiy namuna orqali motivatsiyani kuchaytirishda, ya'ni

tengdoshlarining iutuqlari ularda o'z-o'zini rivojlantirishga bo'lgan intilishni oshirishda muhim ijtimoiy pedagogik ahamiyat kasb etadi.

Ikkinchidan, yoshlarda vatanparvarlik, fuqarolik mas'uliyati va kasbiy sadoqat kabi ijtimoiy ahamiyatga ega qadriyatlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Uchinchidan, turli sohalarda muvaffaqiyatga erishgan ishtirokchilar bilan muloqot talabalarda hayotiy va kasbiy yo'nalishni aniqlash, maqsad qo'yish va unga erishish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

To'rtinchidan, bunday muloqotlar orqali talabalarda tanqidiy fikrlash, tajriba almashish va ijtimoiy faollikni oshirish imkoniyati yozaga keladi.

Shu bois, «Ibratli tengdoshim» mavzusidagi uchrashuvlar talabalarni har tomonlama rivojlangan, faol fuqarolik pozitsiyasiga ega mutaxassislar sifatida shakllantirishda muhim tarbiyaviy mexanizm hisoblanadi.[1]

Zamonaviy ta'lim amaliyotida interaktiv ta'lim usullari orqali dars jarayonini tashkil etish talabalarining faol ishtirokini ta'minlaydi hamda mustaqil fikrlash va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Masalan, "aqliy hujum", "debat" va "klaster" kabi pedagogik metodlar harbiy-vatanparvarlik mavzularini chuqur va tahliliy yondashuv bilan o'zlashtirishni samarali qiladi. Bu usullar orqali talabalar nazariy bilimni amaliy vaziyatlarda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi, murakkab muammolarni hal etish va strategik fikrlash salohiyatini rivojlantiradi.

Yoshlarda ijtimoiy ahamiyatga ega fuqarolik tuyg'usini rivojlantirish, etuklik, Vatanga muhabbat va burch, milliy an'analarga sodiqlik hamda tarixiy va madaniy qadriyatlarni asrab-avaylashga intilish kabi fazilatlarni shakllantirishda raqamli texnologiyalarni qo'llash samaradorlikni oshiradi. Mul'timedia vositalari, videomateriallar va virtual simulyatsiyalar orqali talabalar harbiy bilimlarni amaliy jihatdan o'zlashtirish imkoniga ega bo'ladi, bu esa nazariy bilimlarni mustahkamlash va mazmunli amaliyot bilan bog'lash jarayonini samarali qiladi.

A. Rakhmanovning ochiq internet maqolasida "Diqqatni mafkuraviy kontseptual asoslangan yo'nalishlardan biri sifatida yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash bo'yicha tadbirlarga qaratish muhimdir. Bu tadbirlarning negizi sifatida "Jasorat maktablari" faoliyatini misol keltirish mumkin. Bu maktablar har bir hudud harbiy qismlarida tashkillashtirilgan bo'lib, profilaktik hisobda turgan, tarbiyasi og'ir yoshlarni harbiy qismlarning infratuzilmasidan foydalangan holda ularning qalbi va ongida harbiy vatanparvarlik tuyg'ularni shakllantirish, mamlakat va milliy armiyadagi islohotlarni jonli etkazib berishdan iborat»ligi aytib o'tilgan.[7]

Alohida e'tirof etish lozimki, huquqni muhofaza qiluvchi organlar xodimlari ishtirokida yoshlar bilan «Odam savdosi — davr muammosi» mavzusida davra suhbatlari tashkil etish hamda amaliyotga yo'naltirilgan pedagogik yondashuvlar samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Shu nuqtai nazardan turli harbiy-sport musobaqalari, sahnaviy mashqlar va harbiy qismlarga tashriflar orqali talabalarda jismoniy tayyorgarlik, intizom, jamoada ishlash hamda mas'uliyat hissi rivojlantiriladi. Bundan tashqari, tarbiyaviy tadbirlar — uchrashuvlar, ma'naviy-ma'rifiy kechalar va Vatan himoyachilari bilan muloqotlar yoshlarda milliy

qadriyatlarga hurmat va Vatanga muhabbat tuyg'usini mustahkamlashda katta ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy ta'limda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi samaradorligi innovatsion yondashuvlar, interaktiv usullar va amaliyotga yo'naltirilgan faoliyatni uyg'unlashtirish orqali ta'minlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1.O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 29.06.2023 yildagi 267-sonli "Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori.

<https://lex.uz/docs/6518238?ONDATE=16.01.2024>

2.O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023 yil 29 iyun' kunidagi "Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori, 2023. <https://lex.uz/docs/>

3. Mirziyoev Sh.M. Jasur yoshlarimiz ishtirokida jasorat maktabi ochamiz / 2021 yil 9 sentyabr' kuni O'zLiDeP qurultoyida so'zlangan nutq. Elektron manba-kirish rejimi. [<https://in-academy.uz/index.php/ejsspc/article/view/11802>] (murojaat qilingan sana 6.04.2026 yil)

4.Стаськова Н.В. Методические рекомендации по организации патриотического (военно-патриотического) воспитания: Военно-патриотическое воспитание в современной России (концептуальные основы), 2018. - 7 с. <https://www.supportscience.uz/index.php/ojhpl>

5. Смульская С.В. Учебно-методическое пособие. Военно-патриотическое воспитание российской молодежи. Концептуальные основы военно патриотического воспитания российской молодежи, 2010. -27-31 с. 3.

6Усмонов А.Т. Давлатнинг ҳарбий ҳавфсизлиги: Концептуал асослар ва замонавий қарашлар // Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры., 2023. 224–233б.

7. A. Rakhmanov Ideological and conceptual foundations of military patriotism in ensuring social and economic stability and peace in new Uzbekistan. [file:///C:/Users/99891/Downloads/3527%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/99891/Downloads/3527%20(3).pdf)

YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOTIDA BARKAMOL AVLOD TARBIYASIGA YANGICHA YONDASHUV - DAVR TALABI

Qandov Zikrulla Narzullaevich
Buxoro davlat pedagogika instituti
Harbiy ta'lim fakulteti o'qituvchisi.
Qo'liyev Farxod
Buxoro davlat pedagogika instituti
Harbiy ta'lim fakultetiti talabasi

Annotatsiya: maqolada bo'lajak pedagog kadrlarni boy ma'naviy-madaniy meros, milliy pedagogik qadriyatlar, buyuk Sharq mutafakkirining pedagogik qarash, ta'limotlari bilan qurollantirishning bugungi kundagi o'rni va ahamiyati,

shuningdek uni oliy ta'lim tizimida amalga oshirishning samarali pedagogik shakl, vosita va usullari o'z ifodasini topgan.

Tayanch so'zlar: Vatan ravnaqi, xalq farovonligi, ijtimoiy hamkorlik, komil insonni tarbiyalash, millatlararo totuvlik, dinlararo bag'rikenglik.

Ключевые слова: развитие Родины, благосостояние народа, общественное сотрудничество, воспитание совершенной личности, межнациональное согласие, межрелигиозная толерантность.

Abstract: the article deals with the rich spiritual and cultural heritage of future teachers, national pedagogical values, the pedagogical role of the great Eastern thinker, the actual role and importance of equipping them with teaching, as well as an effective pedagogical form of its implementation in higher education. learning tools and methods.

Keywords: development of the Motherland, welfare of the people, social cooperation, education of a perfect personality, interethnic harmony, interreligious tolerance.

Bugungi kunda dunyo miqyosida g'oyaviy tahdid va axborot xurujlari kuchayib, odamlar ongi va qalbini egallash borasidagi kurash tobora murakkab tus olmoqda. Ayniqsa, turli xil terroristik oqimlar, missionerlar va boshqa jangovar to'dalar o'zlarining yovuz maqsadlarini aynan axborot yordamida amalga oshirayotgani, bunda ular asosan, yosh avlod ongidagi g'oyaviy bo'shliqni, dastlab yolg'on rag'bat, keyinchalik esa yovuzlik va tubanlik bilan zaharlash orqali egallash uchun kurashmoqda. Bunday keskin vaziyatda xalqni, jamiyatning taraqqiyoti va tinchlik-farovonligini, avvalo, ezgulik, ma'naviyat va ma'rifat bilan sug'orilgan mafkuragina qutqara oladi.

O'zbekiston Respublikasi davlat ta'lim va tarbiya siyosatida o'sib kelayotgan yosh avlodni har tomonlama rivojlantirish, ularda yuksak ma'naviyat va madaniyatni shakllantirish ustuvor yo'nalishlardan biri etib belgilangan. Yoshlarda yuksak ma'naviyat va madaniyatni yuksaltirish asosiy vazifalardan biri ekanligining boisi shundaki, «har qaysi davlat, har qaysi millat birinchi navbatda o'zining yuksak madaniyati va ma'naviyati bilan kuchlidir».

O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.A.Karimov o'zining «Yuksak ma'naviyat – engilmas kuch» asarida «ma'naviyat» tushunchasiga ta'rif berar ekan, bu insonning barcha qarashlari, ya'ni «g'oyaviy, mafkuraviy, ma'rifiy, madaniy, diniy, axloqiy qarashlari mezonidir», deb ta'kidlaydi. Yoshlarda bunday yuksak ma'naviy qarashlarni esa faqat «uzluksiz ma'naviy tarbiya orqali» shakllantirish mumkin. Ushbu yuksak vazifani ro'yobga chiqaruvchi o'qituvchi-murabbiylarga davlat va jamiyat katta ishonch bildirib, uning sharaflari mehnatini ulug'laydi.

Yoshlarda yuksak ma'naviyat, madaniy qarashlarni shakllantirishda o'qituvchi va murabbiylar barcha omillar: o'z ijodiy-pedagogik faoliyati, pedagogik mahorati, pedagogik texnologiya va texnikasi, pedagogik muloqot etika-estetikasi, ta'lim va tarbiyaning yaxlit bir butunligi, o'tmish mutafakkir-olim-pedagoglari va xalqimizning boy madaniy merosi, milliy va umumbashariy ma'naviy-axloqiy, badiiy-estetik qadriyatlar, folklor, san'at va uning har xil

turlaridan samarali foydalanib, ularni «ommaviy madaniyat» ta'siridan saqlashi lozim.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2017 yil 20 apreldagi «Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Qarorida kadrlar tayyorlash mazmunini qayta ko'rib chiqish, yangi avlod o'quv adabiyotlarini yaratish va ularni oliy ta'lim muassasalari ta'lim jarayoniga keng tatbiq etish, oliy ta'lim muassasalarini zamonaviy o'quv-metodik va ilmiy adabiyotlar bilan ta'minlash, oliy ta'limning ma'naviy-axloqiy mazmunini oshirish, talaba-yoshlarda mustaqillik g'oyalari, yuksak ma'naviyat va insoniylikning milliy an'alariga sodiqlik ruhini singdirish kabi tarbiyaviy ishlarni yuksak saviyada olib borish dolzarb vazifa etib belgilangan.

Demak, yoshlarni milliy-ma'naviy ruhda tarbiyalashda o'z madaniy qadriyatlarimiz va buyuk allomalarimizning bizga qoldirgan meroslaridan samarali foydalanish, ularning ma'naviy dunyoqarashini yanada kengaytirish zarur. Natijada o'quvchi-yoshlar ajdodlar tarixi, adabiyoti, san'ati, an'analari va urf-odatlar haqida chuqur bilimga ega bo'ladilar, ularning ma'naviy merosga bo'lgan qiziqishi oshib, ma'naviy-axloqiy madaniyati yanada takomillashadi.

Buyuk mutafakkir pedagog-olimlarimizdan biri al-Farobiy o'zining ko'plab asarlarida ta'lim-tarbiyaning muhimligi, unda nimalarga e'tibor berish zarurligi, ustoz va shogird, ta'lim-tarbiya usullari va uslubi haqida fikr yuritadi. «Fozil odamlar shahri», «Baxt saodatga erishuv to'g'risida» kabi asarlarida bugungi kunda ham dolzarb bo'lgan, o'quvchi-yoshlarni ijtimoiy-tarbiyaviy jihatdan komil inson qilib tarbiyalash g'oyalari o'z ifodasini topgan.

Farobiy o'z asarlarida ta'lim-tarbiyani birgalikda, uzviy bog'lab olib borish haqida fikr yuritarkan, ularning har biri insonni kamolga yetkazishda o'z o'rnini va xususiyatini bor ekanligini ham alohida ta'kidlaydi.

Uning fikricha talim-tarbiya jarayoni tajribali pedagog o'qituvchi tomonidan tashkil etilishi muhimdir. Chunki, har bir odam ham baxtni va narsa hodisalarni o'zicha bila olmaydi. Unga buning uchun o'qituvchi lozim. Bunga Farobiy ta'lim-tarbiyani to'g'ri yo'lga qo'yish orqali erishish mumkin, deydi. Chunki maqsadga muvofiq amalga oshirilgan ta'lim-tarbiya insonni ham aqliy, ham axloqiy jihatdan kamolga yetkazadi, xususan, inson tabiat va jamiyat qonun-qoidalarini to'g'ri bilib oladi va hayotda to'g'ri yo'l tutadi, boshqalar bilan to'g'ri munosabatda bo'ladi, jamiyat tartib-qoidalariga rioya etadi.

Demak, Farobiy ta'lim-tarbiyaning asosiy vazifasi jamiyat talablariga javob bera oladigan va shu jamiyat uchun xizmat qiladigan yetuk insonni tarbiyalashdan iborat deb biladi. Insonning kamolga yetishida ham aql, ham axloqiy tarbiyaning o'zaro aloqasi muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda Farobiy tavsiya etgan ta'lim-tarbiya usullari hozirgi davrda ham o'z ahamiyatini yo'qotmaganligi bilan diqqatga sazovordir.

Ana shunday pedagog olimlarimizdan yana biri Abu Rayhon Beruniydir. Beruniyning talimiy-tarbiyaviy qarashlari hozirgi kunga qadar o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Uning ilmiy bilimlarni egallash yo'llari, usullari haqidagi fikrlari bugungi kunda ham dolzarbdur. Talabaga bilim berishda uni zeriktirmaslik, bilim

berishda bir xil narsani yoki bir xil fanni o'rgatavermaslik, uzviylik, izchillik, tahlil qilish va taqqoslash, ma'lumdan noma'lumga, yaqindan uzoqqa, soddadan qiyinga qarab borish, takrorlash, yangi mavzularni qiziqarli, asosan, ko'rgazmali bayon etish va hokazoga e'tibor berish kerakligini uqtiradi.

Beruniy fan sohasidagi yodgorliklarni, ilmiy bilimlarga oid qoldirilgan barcha boyliklarni qunt bilan o'rganishga da'vat etadi. Shuningdek, har bir xalqning o'ziga xos ta'lim usullari, yo'llari, shakllari borligini ta'kidlash bilan birga har bir xalqning ham o'qitish tizimi alifbodan boshlanishini ko'rsatadi. U barcha illatlarning asosiy sababi ilmsizlikda deb biladi. Ilmlarni egallashda esa shaxsda intilish va qiziqish, muhitni alohida ta'kidlaydi. Bilim olishda tushunib o'rganish, ilmiy tadqiqotchining poklikka rioya etishiga alohida e'tibor beradi. Jamiyatning ravnaqi, ma'rifatning rivojiga bog'liq degan g'oyalarni ilgari suradi. Olimning inson turmushiga xos xulq-odob qoidalari haqidagi fikrlari pedagogik jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi. Inson ham ichki, ham tashqi tomondan go'zal bo'lsagina haqiqiy kamolotga erishishi mumkin, deydi.

Beruniy inson kamolotida uch narsa muhimligini ta'kidlaydi. Bu hozirgi davr pedagogikasi ham e'tirof qiluvchi - irsiyat, muhit va tarbiyadir.

Ma'lum bir davrda olimlar inson kamolotiga irsiyat, muhitning ta'sirini inkor etib, faqat tarbiyani tan oldilar. Lekin, Beruniy o'z zamondoshlari – buyuk mutafakkirlar Farobiy, Abu Ali ibn Sinolar kabi inson kamolotida har uchalasini ham muhim deb hisoblaydi. Ya'ni, u insonning kamolotga yetishida ilmu-ma'rifat, san'at va amaliyot asosiy rol o'ynasa-da, nasl-nasab, ijtimoiy muhit va ijtimoiy turmush qonuniyatlari ham katta ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlaydi.

Abu Rayhon Beruniy nazarida inson kamolga yetishining eng muhim omillari ilm-ma'rifatli bo'lish va yuksak axloqlilikdir. Beruniy ilmiy bilishga oid, ta'lim metodlari haqidagi qarashlari bilan ta'lim nazariyasida o'ziga xos maktab yaratdi.

Mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo'yicha ustuvor vazifalarga muvofiq kadrlar tayyorlashning mazmunini tubdan qayta ko'rib chiqish, xalqaro standartlar darajasida oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlashga zarur shart-sharoitlar yaratish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20 apreldagi "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2909-sonli qarori qabul qilindi.

Mazkur qaror bilan oliy ta'lim darajasini sifat jihatidan oshirish va tubdan takomillashtirish, oliy ta'lim muassasalarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash va modernizasiya qilish, zamonaviy o'quv-ilmiy laboratoriyalari, axborot-kommunikasiya texnologiyalari bilan jihozlash bo'yicha Oliy ta'lim tizimini 2017-2021 yillarda kompleks rivojlantirish dasturi tasdiqlandi.

Bo'lg'usi pedagog kadrlarni kasbiy faoliyatga har tomonlama tayyorlash, ularni metodologik, nazariy, metodik bilimlar bilan qurollantirishda milliy-ma'naviy pedagogik qadriyatlar, buyuk Sharq mutafakkirlarining pedagogik ta'limotlariga tayanib ish ko'rish muhim ahamiyat kasb etadi.

Oliy pedagogik ta'lim va tarbiya jarayonida talabalarning bunday bilim, ko'nikmalarga ega bo'lishlari nafaqat pedagogika fanlarini o'qitish, balki ijtimoiy-

gumanitar, xususiyl metodika fanlarini o'zlashtirish jarayonida ham amalga oshiriladi. Ko'zlangan maqsadga erishish uchun professor-o'qituvchilar o'quv-tarbiya jarayoniga puxta tayyorgarlik ko'rgan, o'quv-uslubiy manbalar bilan to'liq ta'minlangan, fanlarni o'zaro integratsiyalash ishlari to'g'ri yo'lga qo'yilgan bo'lmog'i zarur.

Bugun mamlakatimiz ta'lim tizimida innovatsion texnologiyalarga asoslangan ta'lim-tarbiya tizimini takomillashtirish, uning milliy zaminini mustahkamlash, ijtimoiy faol va malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashni jahon andozalari darajasiga chiqarish masalalarida tadqiqotlar olib borilmoqda. Ta'lim sohasidagi sifat o'zgarishlari va yuqori samaradorlik ularning jahon ta'lim talablari bilan mosligi va pedagoglarning kelgusi mehnat faoliyatlarida o'zlashtirgan kompetensiyalari qay darajada amaliyotga tatbiq qilinayotganligiga bog'liq. Ta'lim-tarbiyadagi sifat o'zgarishlari va yuqori samaradorlik esa mazkur sohaga ijobiy yangilik kiritish natijasida ta'limda sifat va samaradorlik ta'minlanib, pedagogik innovatsion jarayon vujudga keladi.

Pedagogik innovatsiya – bo'lajak mutaxassislarni yangicha sharoitlarda ishlashga tayyorlovchi jarayon bo'lib, u oldingi egallangan bilimlar asosida ta'limda sifat jihatidan o'zgarishlar qilib, yuqori samaradorlikka erishishga yangicha yondashuv qilishdan iboratdir.

Bugungi kunda ta'lim tizimidagi islohotlarning muammolari pedagog kadrlar salohiyati bilan bog'liq. O'rganish va tahlillar zamonaviy pedagogning kasbiy kompetentligi tezkor rivojlanayotgan ta'lim jarayonlarining talablaridan orqada qolayotganini ko'rsatmoqda. Bu holat pedagogik ta'limni rivojlantirish va uzluksiz ta'lim jarayonida pedagoglarni tayyorlashni yaxshilash bilan bog'liq muammolarning dolzarbligini ko'rsatadi.

Mazkur kategoriyalarni amalda bajarish o'z navbatida ta'lim-tarbiya jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishni talab etadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta'lim tizimiga tez sur'atlar bilan kirib kelishi va tobora takomillashib borishi o'quv jarayoniga elektron didaktik vositalarni yaratish va uni tatbiq etishga ehtiyoj tug'dirmoqda.

Shu bois ham axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ilmiy-texnika rivojlanishining ilg'or tendensiyalaridan biri sifatida zamonaviy jamiyatning ko'pgina tomonlarini qamrab olgan. Axborot industriyasi, axborot texnologiyalari jadal ravishda yaratilmoqda.

Axborot texnologiyalarini uzluksiz pedagogik ta'lim tizimiga tatbiq qilish yildan yilga keng ko'lamda amalga oshirilmoqda. Axborotlashtirish jarayonida pedagogik hamjamiyat tomonidan ko'p sonli axborot resurslari ishlab chiqilmoqda, lekin, bu ishlarni etarli deb bo'lmaydi.

Zamonaviy axborot texnologiyalari, telekommunikatsiyalar va kompyuter tarmoqlari axborot resurslariga kirish va yig'ishning butunlay yangi imkoniyatlarini yaratdi. O'qitishning turli shakllari bilan birgalikda va birlikda ta'limni takomillashtirish uchun yangi imkoniyatlar paydo bo'ldi.

Pedagogik tadqiqotlarda axborotli yondashuvning asosiy mazmuni ta'lim jarayonining aynan axborotli tomonini ajratib olish va o'rganishni ko'zda tutadi.

Insonning axborotlashgan jamiyatda yashash tarzining tubdan o'zgarishi, axborotlashgan jamiyat vujudga kelishi bilan paydo bo'lgan ilmiy-texnika va ijtimoiy taraqqiyotning voqeliklari ularni zamonaviy ta'lim mazmuniga, ta'lim tizimlarining ko'lam va rivojlanish darajasiga mos kelmasligiga olib keldi.

Hozirgi kunda XXI asr yuksak texnologiyalar zamoni, tafakkur va yalpi axborotlashuv asri, globallashuv davri deb ta'rif etilmoqda.

Globallashuv – insoniyatning ongu shuuri, tafakkuri samarasi sifatida vujudga kelgan jahon miqyosidagi umumiy jarayon, u chegara va hududlarni bilmaydigan, tuzumlarni tan olmaydigan, uzluksiz kuchayib va rivojlanib borayotgan jarayondir. Ana shunday globallashuv davrida har qanday davlatning taraqqiy etishi, uni rivojlangan davlatlar qatoridan mustahkam o'rin olishi, birinchi navbatda, davlatning intellektual salohiyati, ish avlod ta'lim-tarbiyasi va zamonaviy kadrlar tayyorlash tizimiga bog'liqdir.

Ta'limning innovatsion elektron-didaktik shakllari – ta'lim oluvchining qobiliyatlari va qiziqishlarini hisobga olgan holda ta'lim-tarbiya mazmunini, ta'lim maqsadiga mos ravishda loyihalash hamda pedagogik, axborot-kommunikatsion uslublar, shakllar va o'qitish usullarini tatbiq etishga yo'naltirilgan psixologik, umumpedagogik, didaktik va shaxsiy uslubiy tartiblar asosida amalga oshiriluvchi ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchi o'rtasidagi o'zaro ta'sir tizimidir.

Axborot-ta'lim muhitini yaratish ta'limda axborotlashtirish jarayonini rivojlantirishning ob'ektiv natijasi bo'lib hisoblanadi. Ta'limni axborotlashtirishning maqsadi axborot – kommunikatsion texnologiyalarni jalb qilish va qo'llash hisobiga intellektual faoliyatni global jadallashtirishdan iborat.

Ushbu muammolarni hal qilish doirasida texnologiyalar va axborotlashtirish vositalarini bir tizimga birlashtirishning pedagogik, metodik va texnologik asoslarini ishlab chiqishga yo'naltirilgan tadqiqotlar o'tkazish lozim.

Xalqaro tajribalarning ko'rsatishicha, oddiy yozishma asosidagi kommunikatsion axborot-ta'lim muhiti ijobiy pedagogik natijaga olib keladi. Turli shaharlar, mintaqalar va davlatlar ta'lim oluvchilarining tarmoqdagi birgalikdagi o'quv faoliyatini tashkil etishning asosiy shakli elektron, axborot-didaktik vositalar hisoblanadi.

Har qanday muammo yechimi integratsiyalashgan bilimni talab etadi. Axborot-ta'lim muhiti chuqurlashgan bilimlar integratsiyasini, nafaqat tadqiq qilinayotgan muammo yuzasidan fan bilimlari sohasini, balki hamkorning milliy-madaniy xususiyatlarini, uning dunyoni bilishi va tushunishini, qarashlarini bilishni ham taqozo qiladi.

Yurtboshimiz Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "...Hammamizga ayonki, bugungi murakkab globallashuv davrida jamiyatimizda milliy g'oya va mafkuraviy immunitetni kuchaytirish, yoshlarimizni turli zararli g'oya va tahdidlardan asrash, ularni o'z mustaqil fikriga ega, irodali, fidoyi va vatanparvar insonlar etib tarbiyalash har qachongidan ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda".

Ayni shu ma'noda, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan

sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" Farmoni qabul qilinganligi bu borada katta ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, oliy ta'lim tizimida talaba – bo'lg'usi o'qituvchilarni qadimiy va boy meroslarimiz, ma'naviy-madaniy qadriyatlar, mutafakkir olimlarimizning pedagogik qarashlari, ilm olish yo'llari va sirlari haqidagi ta'limotlari bilan qurollantirish o'sib kelayotgan yosh avlodni vatanparvarlik, insonparvarlik, manaviy merosga muhabbat, sadoqat, milliy o'zlik va g'ururni anglash ruhida kamol topishga o'zining munosib hissasini qo'shadi.

Haqiqatdan ham bugungi kunda ma'naviyat, ilm-fan va ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarda yuksak marralarga erishimizning asosi sifatida yurtboshimiz Shavkat Mirziyoyev so'zlari bilan aytganda "... aziz do'stlar, birodarlar, agar intilsak, astoydil harakat qilsak, har qanday baland marrani egallash qo'limizdan keladi. Biz ma'rifat borasida, ta'bir joiz bo'lsa, "iligi to'q" xalqmiz. Ilm-fanga intilish bizning qonimizda, bugungi til bilan aytganda, genimizda bor"

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqi // <https://president.uz/oz/lists/view/3864>

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6108- son Farmoni // <https://lex.uz/docs/-5085999>

3. Abu Rayhon Beruniy. Tanl. Asarlar. I t. T., 1968 y, 151 bet.

4. Irisov A. Abu Ali ibn Sino hayoti va ijodiy merosi, T., «Fan», 1980, 160-bet

5. Yo'ldoshev J.G', Usmonov S.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy qilish. T., "Fan va texnologiya", 2008, 132 bet.

6. Gulboyev. A. T "Art-pedagogik yondashuv asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarini estetik tarbiyalash" — "PEDAGOGIK MAHORAT" ilmiy-nazariy va metodik jurnal. 2023, № 8 – 4 – b.

7. Гулбоев.А.Т "Наракатлар стратегияси-буюк келажакимизнинг янги босқичи" "Педагогик махорат". -Бухоро, 2019.-№3.-Б.36- 39 – 3 - bet

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLAR VA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR

*Turayev Maxmud Muxamedovich
Buxoro davlat pedagogika instituti,
Jismoniy madaniyat nazariyasi
va metodikasi kafedrasida dotsenti*

Annotatsiya Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishning dolzarb masalalari, zamonaviy pedagogik yondashuvlar hamda innovatsion texnologiyalarning o'рни va ahamiyati tahlil qilinadi. Talabalarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishda interfaol

metodlar, raqamli texnologiyalar va kompetensiyaviy yondashuvning samaradorligi yoritilgan.

Kalit soʻzlar: harbiy-vatanparvarlik, pedagogik yondashuv, innovatsion texnologiyalar, interfaol metodlar, kompetensiya, oliy taʼlim.

Аннотация В статье рассматриваются актуальные вопросы развития военно-патриотического воспитания в высших учебных заведениях, роль современных педагогических подходов и инновационных технологий. Особое внимание уделено формированию патриотических качеств у студентов с использованием интерактивных методов, цифровых технологий и компетентностного подхода.

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание, педагогические подходы, инновационные технологии, интерактивные методы, компетенции, высшее образование.

Abstract This article examines actual issues of developing military-patriotic education in higher education institutions, as well as the role of modern pedagogical approaches and innovative technologies. Special attention is paid to the formation of patriotic values among students through interactive methods, digital technologies, and competency-based approaches.

Keywords: military-patriotic education, pedagogical approaches, innovative technologies, interactive methods, competencies, higher education.

Kirish Globallashuv sharoitida yosh avlodni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, oliy taʼlim muassasalarida bu jarayon tizimli, ilmiy asoslangan va zamonaviy pedagogik yondashuvlarga tayangan holda amalga oshirilishi zarur.

Bugungi kunda yoshlarning maʼnaviy immunitetini mustahkamlash, ularni Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalash, milliy qadriyatlar va tarixiy merosga hurmatni shakllantirish dolzarb vazifalardan biridir. Shu nuqtai nazardan, innovatsion pedagogik texnologiyalarni taʼlim jarayoniga joriy etish katta ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi — bu talabalarda Vatanga muhabbat, uni himoya qilishga tayyorgarlik, fuqarolik masʼuliyati va milliy gʻururni shakllantirishga qaratilgan pedagogik jarayondir.

Mazkur tarbiya quyidagi komponentlarni oʻz ichiga oladi:

- maʼnaviy-axloqiy tarbiya
- huquqiy ongni rivojlantirish
- jismoniy tayyorgarlik
- harbiy bilim va koʻnikmalar

Shuningdek, bu jarayon faqat nazariy bilim berish bilan cheklanib qolmay, balki amaliy mashgʻulotlar orqali mustahkamlanishi lozim.

Zamonaviy taʼlim jarayonida quyidagi pedagogik yondashuvlar muhim ahamiyatga ega:

a) Kompetensiyaviy yondashuv

Bu yondashuv talabalarda nafaqat bilim, balki amaliy koʻnikmalar va ijtimoiy tajribani shakllantirishga qaratilgan. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasida bu

yondashuv talabani mustaqil fikrlashi va qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

b) Shaxsga yoʻnaltirilgan yondashuv

Talabani individual xususiyatlarini hisobga olgan holda taʼlim berish orqali uning ichki motivatsiyasi kuchaytiriladi.

v) Faoliyatga asoslangan yondashuv

Talabalarni turli loyihalar, treninglar va simulyatsiyalar orqali faol ishtirok etishga undaydi.

Zamonaviy taʼlim jarayonida innovatsion texnologiyalar quyidagi imkoniyatlarni yaratadi: multimedia vositalari orqali tarixiy voqealarni jonli tasvirlash, virtual simulyatsiyalar yordamida harbiy vaziyatlarni modellash, onlayn platformalar orqali mustaqil taʼlimni tashkil etish, gamifikatsiya orqali motivatsiyani oshirish.

Masalan, virtual realitet texnologiyalari orqali talabalar real sharoitga yaqin muhitda harbiy mashgʻulotlarni bajarishlari mumkin.

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasida quyidagi interfaol metodlar samarali hisoblanadi:

- “Aqliy hujum” (brainstorming)
- “Rol oʻynash” (role play)
- “Debat” texnologiyasi
- “Case study” usuli

Bu metodlar talabalarni faol fikrlashga, muammolarni hal qilishga va jamoada ishlashga oʻrgatadi.

Raqamli transformatsiya sharoitida taʼlim tizimi ham tubdan oʻzgarib bormoqda. Raqamli pedagogika quyidagi ustunliklarga ega: taʼlimning moslashuvchanligi, individual taʼlim trayektoriyasi, global axborot resurslaridan foydalanish. Bu esa harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini yangi bosqichga olib chiqadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, oliy taʼlim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion texnologiyalar muhim rol oʻynaydi.

Ularning samarali qoʻllanilishi natijasida:

- talabalar ongida Vatanga sadoqat mustahkamlanadi
- fuqarolik masʼuliyati oshadi
- harbiy bilim va koʻnikmalar rivojlanadi

Kelgusida ushbu yoʻnalishda ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish va innovatsion metodlarni yanada takomillashtirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ishmuhamedov R., Yuldashev M. – Pedagogik texnologiyalar. Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.

2. Tolipov Oʻ., Usmonboyeva M. – Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. Toshkent: Fan, 2010.

3. Qodirov B. – Taʼlim jarayonida innovatsion texnologiyalar. Toshkent, 2018.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ВОСПИТАНИЯ ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОГО ДУХА СТУДЕНТОВ

Диллиева Хурсандой

*Бухарский государственный
педагогический институт*

Узбекистан, город Бухара

Рузиева Шахризода

*Бухарский государственный
педагогический институт*

Узбекистан, город Бухара

Аннотация: В статье рассматривается влияние социально-психологических факторов на формирование военно-патриотического духа студенческой молодёжи. Особое внимание уделяется роли семьи, образовательной среды и социального окружения в становлении гражданско-патриотических установок личности. Раскрываются психологические механизмы, обеспечивающие переход патриотических ценностей от внешнего восприятия к внутренне осознанным убеждениям.

Ключевые слова: Военно-патриотический дух, студенческая молодёжь, социально-психологические факторы, патриотическое воспитание, гражданская идентичность.

Abstract: The article examines the influence of socio-psychological factors on the formation of the military-patriotic spirit among student youth. Special attention is given to the role of the family, educational environment, and social surroundings in shaping civic-patriotic attitudes of the individual. The psychological mechanisms ensuring the transition of patriotic values from external perception to internally conscious beliefs are revealed.

Keywords: Military-patriotic spirit, student youth, socio-psychological factors, patriotic education, civic identity.

Annotatsiya: Maqolada ijtimoiy-psixologik omillarning talabalar yoshlarida harbiy-vatanparvarlik ruhining shakllanishiga ta'siri ko'rib chiqiladi. Shaxsning fuqarolik-vatanparvarlik munosabatlarini shakllantirishda oila, ta'lim muhiti va ijtimoiy muhitning o'rni alohida ta'kidlanadi. Vatanparvarlik qadriyatlarining tashqi idrokdan ichki ongga o'tishini ta'minlovchi psixologik mexanizmlar ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Harbiy-vatanparvarlik ruhi, talabalar yoshlari, ijtimoiy-psixologik omillar, vatanparvarlik tarbiyasi, fuqarolik identifikatsiyasi.

Введение. В современных социально-политических условиях вопрос воспитания военно-патриотического духа студенческой молодёжи приобретает особую значимость. Это связано не только с необходимостью укрепления гражданской идентичности, но и с формированием устойчивой системы ценностей, ориентированной на ответственность, долг, уважение к истории своей страны и готовность к активному участию в общественной жизни. Студенческий возраст является одним из наиболее чувствительных

периодов становления личности, когда закладываются мировоззренческие установки, формируются нравственные ориентиры и происходит осознание собственной социальной роли. Военно-патриотическое воспитание в данном контексте рассматривается не как узко идеологическое воздействие, а как комплексный психолого-педагогический процесс, направленный на развитие у молодёжи чувства гражданской ответственности, уважения к национальным традициям, исторической памяти и готовности к защите интересов общества и государства. При этом ключевое значение приобретают именно социально-психологические факторы, которые определяют глубину и устойчивость формирования патриотических установок. Социально-психологическая среда, в которой находится студент, оказывает многогранное влияние на его ценностные ориентации. Семья, образовательное учреждение, студенческое сообщество, средства массовой информации и цифровая среда выступают важнейшими институтами социализации, формирующими представления о гражданском долге, патриотизме и социальной ответственности. В условиях глобализации и информационной открытости возрастает роль критического мышления, однако одновременно усиливается риск размывания традиционных ценностных ориентиров, что делает проблему военно-патриотического воспитания особенно актуальной. Актуальность исследования обусловлена необходимостью научного осмысления механизмов влияния социально-психологических факторов на формирование военно-патриотического духа студентов. Несмотря на значительное количество работ, посвящённых патриотическому воспитанию, недостаточно изученными остаются вопросы внутренней психологической динамики данного процесса, а также взаимодействия различных факторов социальной среды в формировании устойчивых патриотических установок.

Цель исследования. Цель данного исследования заключается в комплексном теоретическом и практическом изучении социально-психологических факторов, определяющих процесс воспитания военно-патриотического духа у студенческой молодёжи, а также в выявлении ключевых механизмов их влияния на формирование устойчивых гражданско-патриотических установок личности. В рамках поставленной цели предполагается рассмотреть, каким образом различные элементы социальной среды — такие как межличностное взаимодействие, образовательные практики, ценностные ориентации ближайшего окружения и информационное пространство — способствуют либо препятствуют развитию военно-патриотического сознания студентов.

Методы организации исследования. Организация данного исследования строилась на комплексном использовании взаимодополняющих теоретических и эмпирических подходов, что позволило рассмотреть проблему формирования военно-патриотического духа студентов в её целостности и многогранности. В качестве теоретической основы применялись методы анализа и синтеза научной

литературы по вопросам социальной психологии, педагогики, психологии личности и воспитания. Это позволило систематизировать существующие научные представления о социально-психологических факторах патриотического становления, а также выделить ключевые концептуальные подходы к пониманию данного феномена. В рамках эмпирической части исследования применялся метод анкетирования, направленный на изучение уровня выраженности военно-патриотических установок у студентов, а также их отношения к гражданским и социальным ценностям. Анкетирование позволило получить количественные данные о характере ценностных ориентаций и степени их сформированности. Для обработки полученных данных применялись элементы качественного и количественного анализа, включая группировку ответов, выявление тенденций и интерпретацию результатов в контексте социально-психологических закономерностей. Для повышения достоверности и глубины полученных результатов в рамках исследования также применялся метод наблюдения, который позволил зафиксировать особенности поведения студентов в естественных учебных и внеучебных ситуациях.

Анализ результатов и их обсуждение. В ходе проведённого эмпирического исследования, направленного на изучение социально-психологических факторов воспитания военно-патриотического духа студентов, был осуществлён комплексный анализ данных, полученных в результате анкетирования, бесед и наблюдений. В исследовании приняли участие 120 студентов различных курсов, что позволило получить достаточно репрезентативную картину особенностей их ценностных ориентаций и уровня сформированности патриотических установок. Наиболее значимым фактором, влияющим на формирование военно-патриотического духа, студенты отметили семью и ближайшее окружение. Вторым по значимости фактором оказалась образовательная среда, включая деятельность преподавателей и участие в воспитательных мероприятиях.

Таблица. Уровень выраженности военно-патриотических установок у студентов (в %)

Уровень сформированности	Процент студентов
Высокий уровень	27%
Средний уровень	49%
Низкий уровень	24%

Высокий уровень выраженности наблюдается у студентов, активно вовлечённых в общественную деятельность и демонстрирующих устойчивую систему ценностей, основанную на гражданской ответственности и социальной активности. Средний уровень характеризуется ситуативной устойчивостью патриотических установок: такие студенты в целом положительно воспринимают идеи гражданственности, однако их поведенческая активность зависит от внешних обстоятельств и мотивационного подкрепления. Низкий уровень, в свою очередь, отражает недостаточную сформированность ценностных ориентиров, слабую

включённость в социальные практики и ограниченное понимание значимости военно-патриотического воспитания.

Вывод исследования. Проведённое исследование показало, что военно-патриотический дух у студентов не формируется сам по себе и не зависит только от отдельных мероприятий или лекций. Это результат сложного и постепенного процесса, в котором переплетаются семья, учебная среда, общение со сверстниками и общий информационный фон. Главное, что стало понятно в ходе анализа, — сильнее всего на отношение студентов к патриотизму влияет не столько знание, сколько личное переживание и участие. Когда студент вовлечён в общественные дела, чувствует себя частью коллектива и видит реальный смысл в своей активности, тогда патриотические ценности становятся для него более осознанными и устойчивыми. Низкий уровень у части студентов говорит о том, что у них пока недостаточно сформировано личное понимание значимости этих ценностей, и они нуждаются в более живом, практическом и эмоционально вовлекающем подходе. Для эффективного воспитания военно-патриотического духа недостаточно только передавать информацию. Важно создавать условия, в которых студент будет не просто слушателем, а активным участником, через который формируется личное отношение к своей стране, обществу и собственной роли в нём.

Список литературы:

1. Андреева Г. М. Социальная психология. — М.: Аспект Пресс, 2020.
2. Божович Л. И. Личность и её формирование в детском возрасте. — М.: Питер, 2019.
3. Выготский Л. С. Психология развития человека. — М.: ЭКСМО, 2018.
4. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. — М.: Смысл, 2017.
5. Петровский А. В. Психология личности и коллектива. — М.: Просвещение, 2019.
6. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. — М.: Питер, 2021.
7. КиберЛенинка (научные статьи по психологии и педагогике) — <https://cyberleninka.ru>
8. eLIBRARY.RU — научная электронная библиотека — <https://www.elibrary.ru>

OLIY O‘QUV YURTLARI TALABALARIDA HARBIY- VATANPARVARLIK TUSHUNCHALARINI TAKOMILLASHTIRISHDA MODERN PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING KONSEPTUAL ASOSLARI

Karimova Nozima Xusenovna

Buxoro davlat pedagogika instituti magistranti

O‘zbekiston, Buxoro shahri

E-mail: nozimak02@gmail.com

Annotatsiya Mazkur tadqiqot ishida oliy ta’lim tizimida tahsil olayotgan yoshlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish hamda ularda vatanparvarlik

kompetensiyalarini shakllantirishning innovatsion mexanizmlari tadqiq etiladi. Maqolada raqamli didaktika va evristik o'qitish metodlarining talabalar dunyoqarashini boyitishdagi deterministik o'rni tahliliy jihatdan asoslab berilgan.

Аннотация В данной исследовательской работе исследуются инновационные механизмы повышения социально-политической активности молодежи, обучающейся в системе высшего образования, и формирования у них патриотических компетенций. В статье аналитически обоснована детерминистическая роль цифровой дидактики и эвристических методов обучения в обогащении мировоззрения студентов.

Abstract This research work examines innovative mechanisms for increasing the socio-political activity of youth studying in the higher education system and forming their patriotic competencies. The article analytically substantiates the deterministic role of digital didactics and heuristic teaching methods in enriching students' worldviews.

Kalit so'zlar: harbiy-vatanparvarlik, kognitiv yondashuv, raqamli ta'lim muhiti, pedagogik transformatsiya, integratsiyalashgan ta'lim, evristika.

Kirish. Global axborotlashgan jamiyat sharoitida talaba-yoshlarning mafkuraviy immunitetini mustahkamlash pedagogik fanlarning dolzarb muammolaridan biri bo'lib qolmoqda. Oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini mazmunan modernizatsiya qilish, yoshlar ongiga milliy o'zlikni anglash va davlat xavfsizligi uchun daxldorlik hissini singdirishda yangi paradigmalarni joriy etishni talab qiladi. Bu jarayonda an'anaviy metodlardan voz kechgan holda, ta'limning texnologik va metodologik tarkibini yangilash ustuvor vazifa hisoblanadi.

Tadqiqot maqsadi. OTM sharoitida talabalarning vatanparvarlik ruhini yuksaltirishda qo'llaniladigan innovatsion yondashuvlarning samaradorlik ko'rsatkichlarini ilmiy tahlil qilish hamda ularni o'quv jarayoniga tatbiq etish bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Tadqiqot davomida qiyosiy-mantiqiy umumlashtirish, pedagogik modellashtirish hamda obyektiv kuzatuv usullaridan foydalanildi. Shuningdek, talabalarning vatanparvarlik qadriyatlariga bo'lgan munosabatini aniqlash maqsadida kognitiv tahlil va diagnostik so'rovnomalar o'tkazildi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Oliy ta'limda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini tashkil etishda "faol o'qitish" tamoyillari asosida quyidagi innovatsiyalarni qo'llash ijobiy dinamikani ko'rsatdi:

1. Immersiv ta'lim muhiti (VR/AR): Talabalarni tarixiy voqealar va harbiy jarayonlar markaziga "sho'ng'itish" orqali ularda emotsional-irodaviy sifatlarni shakllantirish. Bu nafaqat axborotni o'zlashtirish, balki tarixiy voqelikka shaxsiy munosabatni uyg'otishga xizmat qiladi.

2. Kognitiv modellashtirish: Harbiy strategiya va milliy xavfsizlik masalalarini keys-texnologiyalar orqali yechish. Bunda talaba strategik fikrlash, muammoli vaziyatlarda oqilona qaror qabul qilish ko'nikmalarini egallaydi.

3. Media-vatanparvarlik loyihalari: Talabalar tomonidan yaratiladigan ijtimoiy-vatanparvarlik mazmunidagi raqamli kontentlar (videoroliklar, infografikalar,

blog-postlar). Ushbu metod talabani passiv qabul qiluvchidan faol targ'ibotchiga aylantiradi.

Olingan natijalar shuni tasdiqladiki, o'quv jarayoniga raqamli va interfaol komponentlarning kiritilishi talabalarning ushbu yo'nalishdagi bilim darajasini 35-40% ga, motivatsion tayyorgarligini esa 50% ga oshirish imkonini beradi.

Xulosa. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini pedagogik innovatsiyalar asosida tashkil etish – zamonaviy mutaxassis shaxsini shakllantirishning muhim poydevoridir. OTMlarda raqamli didaktika va evristik metodlarning sintezi talaba-yoshlarning nafaqat intellektual, balki ma'naviy-axloqiy qiyofasini ham belgilab beradi. Xulosa o'rnida aytish mumkinki, vatanparvarlik tarbiyasini texnologik yangilash – milliy ta'lim tizimining raqobatbardoshligini ta'minlashning strategik yo'nalishidir.

Adabiyotlar ro'yxati:

- 1) Mirziyoev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – T.: "O'zbekiston", 2022.
- 2) Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Darslik. – T.: "Iqtisod-moliya", 2019.
- 3) Rogers, C.R. Freedom to Learn for the 80's. – Columbus: Charles E. Merrill Publishing, 2020.
- 4) Qurbonov Sh.E. Ta'lim sifatini boshqarishning ijtimoiy-pedagogik asoslari. – T.: "Fan", 2021.

СОВРЕМЕННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ПАТРИОТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ

Турдиева Нигора Саидовна

PhD, доцент, Бухарский

государственный педагогический институт

Аннотация В статье исследуется проблема формирования патриотической компетенции студентов в условиях трансформации образовательной среды. Особое внимание уделяется роли современных педагогических и цифровых технологий, обеспечивающих активизацию познавательной деятельности обучающихся. Новизна работы заключается в комплексном рассмотрении взаимодействия интерактивных методов и цифровых ресурсов как единой образовательной системы. Результаты исследования подтверждают, что интеграция данных подходов способствует развитию гражданской ответственности, национальной идентичности и устойчивых ценностных установок.

Ключевые слова: патриотическая компетенция, образовательные технологии, цифровизация образования, интерактивное обучение, воспитание студентов.

Abstract The paper examines the formation of patriotic competence among university students in the context of educational transformation. Special emphasis is placed on modern pedagogical and digital technologies that enhance students' cognitive engagement. The novelty lies in the integrated analysis of interactive

methods and digital tools as a unified system. The findings indicate that such integration fosters civic responsibility, national identity, and stable value orientations.

Keywords: patriotic competence, educational technologies, digitalization, interactive learning, student development.

Введение

Современный этап развития общества характеризуется усилением глобализационных процессов и активным внедрением цифровых технологий во все сферы жизни. В этих условиях возрастает значимость формирования у молодежи устойчивых ценностных ориентиров, среди которых особое место занимает патриотизм. Высшая школа выступает важнейшим институтом, обеспечивающим не только профессиональную подготовку, но и воспитание социально ответственной личности.

Теоретические основы патриотической компетенции. Патриотическая компетенция рассматривается как сложное личностное образование, объединяющее знания, ценности и практический опыт. Ее структура может быть представлена тремя взаимосвязанными компонентами.

Когнитивный аспект отражает уровень осведомленности студентов об историко-культурном развитии страны. Эмоционально-ценностный компонент связан с формированием позитивного отношения к национальным традициям и культурному наследию. Деятельностный компонент проявляется в готовности к социальной активности и участию в общественной жизни.

Таким образом, формирование патриотической компетенции требует целенаправленного педагогического воздействия и использования эффективных образовательных стратегий.

Педагогическая технология выступает как инструмент формирования компетенций.

Современные педагогические технологии ориентированы на развитие самостоятельности и активности обучающихся. В отличие от традиционных подходов, они предполагают включение студентов в процесс поиска, анализа и интерпретации знаний.

Наиболее продуктивными являются технологии проблемного обучения, кейс-метод и проектная деятельность. Их применение позволяет моделировать социально значимые ситуации, требующие осмысленного выбора и проявления гражданской позиции. Это создает условия для формирования личностного отношения к изучаемым явлениям.

Цифровая образовательная среда и ее возможности. Развитие цифровой инфраструктуры образования открывает новые перспективы в воспитательной работе. Использование электронных ресурсов обеспечивает доступ к разнообразным источникам информации и способствует углубленному изучению историко-культурного материала.

Виртуальные экскурсии, мультимедийные курсы и онлайн-коммуникации позволяют сделать образовательный процесс более

наглядным и интерактивным. Кроме того, цифровые технологии стимулируют исследовательскую активность студентов и формируют навыки самостоятельной работы с информацией.

Интерактивные методы обучения. Интерактивное обучение базируется на принципе диалогового взаимодействия и совместной деятельности. Оно создает условия для активного включения каждого студента в образовательный процесс.

Практика показывает, что такие методы, как дискуссии, дебаты и групповая работа, способствуют развитию критического мышления и коммуникативных навыков. В результате формируется осознанное отношение к социальным процессам и укрепляется гражданская идентичность.

Практические результаты и ограничения. Анализ образовательной практики свидетельствует о том, что применение современных технологий положительно влияет на уровень сформированности патриотической компетенции. Студенты демонстрируют более высокий уровень вовлеченности и заинтересованности.

В то же время выявлены определенные ограничения, связанные с недостаточной подготовкой преподавателей к использованию цифровых инструментов, а также с техническими возможностями образовательных учреждений. Дополнительным фактором выступает неоднородность мотивации студентов.

Решение указанных проблем возможно при условии системного подхода, включающего повышение квалификации педагогов и модернизацию образовательной среды.

Формирование патриотической компетенции студентов представляет собой комплексный процесс, требующий интеграции различных педагогических подходов. Сочетание интерактивных методов и цифровых технологий обеспечивает не только усвоение знаний, но и развитие ценностных установок личности.

Дальнейшие исследования могут быть направлены на разработку инновационных моделей воспитательной работы, учитывающих особенности цифрового поколения.

Список литературы:

1. Весманов С.В., Жадько Н.В., Весманов Д.С., Акопян Г.А., Шевченко П.В. Компетентностная модель педагога как инструмент оценки результатов его деятельности // Педагогика. 2018. № 1. С. 14–21.

2. Дивеева Г.В, Слинкин С.В. Компетентностный подход в реализации персонифицированной модели повышения квалификации педагогов // Повышение квалификации педагогических кадров в изменяющемся образовании: сб. материалов V Всерос. интернет-конференции с междунар. участием, Москва, 20–22 декабря 2016 года. Москва: Академия повышения квалификации и профессиональной переподготовки работников образования, 2017. С. 136–141.

3. Канбекова Р.В., Салимова Л.Х., Ижбулатова Э.А., Салимова А.А. Компетентностное развитие педагога в системе дополнительного профессионального образования // Современные проблемы науки и образования. 2020. № 3. С. 11. <https://doi.org/10.17513/spno.29777>

4. Хыдырова А. СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ: ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ // Символ науки. 2024. №12-2-1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyye-metody-obucheniya-innovatsionnye-podhody> (дата обращения: 08.04.2026).

5. Saidova T. N. The structure and content of a teacher's personal competence // Excellencia: International multi-disciplinary journal of education (2994-9521). – 2024. – Т. 2. – №. 4. – С. 320.

6. Turdiyeva N. O 'ZBEKISTON RESBUPLIKASIDA TA'LIM ISLOHOTLARI: O 'ZBEKISTON RESBUPLIKASIDA TA'LIM ISLOHOTLARI // Buxoro davlat pedagogika instituti jurnali. – 2022. – Т. 2. – №. 2.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA O'ZARO DO'STLIKNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Hayotova Mukarrama Farxod qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti,

maktabgacha ta'lim kafedrası 2-bosqich magistri

Kalit soʻzlar: ijtimoiy rivojlanish, ijtimoiylashuv, pedagogik asoslar, tarbiya, shaxs rivoji, muloqot koʻnikmalari, empatiya, hamkorlik, jamoaviy faoliyat, oʻyin faoliyati, roli oʻyinlar, axloqiy tarbiya, bolalar psixologiyasi, tarbiyachi roli.

Ключевые слова: Социальное развитие, социализация, педагогические основы, воспитание, развитие личности, коммуникативные навыки, эмпатия, сотрудничество, коллективная деятельность, игровая деятельность, ролевые игры, нравственное воспитание, детская психология, роль воспитателя.

Keywords: Social development, socialization, pedagogical foundations, education, personal development, communication skills, empathy, cooperation, collective activity, play activity, role-playing games, moral education, child psychology, role of the educator.

Kirish. Maktabgacha yoshdagi bolalarda oʻzaro doʻstlikni shakllantirish bugungi kunda taʼlim-tarbiya tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki aynan shu davrda bolaning shaxs sifatida shakllanishi, uning ijtimoiy muhitga moslashuvi va boshqalar bilan munosabat oʻrnatish koʻnikmalari rivojlanadi. Doʻstlik esa bolalarning bir-birini tushunishi, hurmat qilishi, yordam berishi va hamkorlikda faoliyat yuritishida muhim omil boʻlib xizmat qiladi. Maktabgacha taʼlim tashkilotlarida bolalar oʻrtasida ijobiy munosabatlarni shakllantirish, ularni jamoada oʻzini tutishga oʻrgatish hamda ijtimoiy va emotsional rivojlanishini taʼminlash pedagogik jarayonning ajralmas qismidir. Bu jarayonda tarbiyachining roli beqiyos boʻlib, u bolalarga toʻgʻri yoʻnaltirish, namuna koʻrsatish va qulay ijtimoiy muhit yaratish orqali doʻstona aloqalarni rivojlantiradi.

Shu bois, maktabgacha yoshdagi bolalarda do'stlikni shakllantirishning pedagogik asoslarini o'rganish, samarali usul va vositalarni aniqlash hamda ularni amaliyotga tatbiq etish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Tadqiqot maqsadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi — maktabgacha yoshdagi bolalarda o'zaro do'stlikni shakllantirishning pedagogik asoslarini chuqur o'rganish, bu jarayonning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini aniqlash hamda samarali tarbiyaviy metod va vositalarni ishlab chiqishdan iborat.

Shuningdek, tadqiqot quyidagi yo'nalishlarni qamrab oladi: bolalarning ijtimoiy rivojlanish darajasini tahlil qilish, ularning muloqot ko'nikmalari, empatiya va hamkorlik qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniyatlarini aniqlash, o'yin faoliyati va jamoaviy mashg'ulotlarning do'stlikni shakllantirishdagi rolini asoslash. Bundan tashqari, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyachining o'rni va uning pedagogik ta'sir usullarini aniqlash, bolalar o'rtasida ijobiy munosabatlarni shakllantirishga xizmat qiluvchi qulay ijtimoiy muhitni yaratish yo'llarini ishlab chiqish ham tadqiqot maqsadiga kiradi.

Natijada, maktabgacha yoshdagi bolalarda sog'lom ijtimoiy munosabatlar va mustahkam do'stlik aloqalarini shakllantirishga xizmat qiluvchi amaliy tavsiyalar ishlab chiqish ko'zda tutiladi.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Maktabgacha yoshdagi bolalarda o'zaro do'stlikni shakllantirish jarayonini o'rganish va tahlil qilishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqotda quyidagi usulblardan foydalanish maqsadga muvofiq hisoblanadi:

Avvalo, **nazariy tahlil usuli** qo'llaniladi. Bu usul orqali pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlar o'rganilib, mavzuga oid ilmiy qarashlar tahlil qilinadi hamda umumlashtiriladi.

Shuningdek, **kuzatish usuli** muhim o'rin tutadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarning o'zaro munosabatlari, o'yin jarayonidagi xatti-harakatlari va do'stlikka oid holatlar tabiiy sharoitda kuzatiladi.

Suhbat usuli ham qo'llanilib, tarbiyachilar va bolalar bilan muloqot orqali ularning fikr, munosabat va tajribalari o'rganiladi.

Bundan tashqari, **tajriba (eksperiment) usuli** orqali maxsus tashkil etilgan pedagogik sharoitlarda do'stlikni shakllantirishga qaratilgan mashg'ulotlar o'tkazilib, ularning samaradorligi aniqlanadi.

Anketa va so'rovnoma usuli tarbiyachilar va ota-onalar fikrini o'rganish uchun qo'llanadi, bu esa tadqiqot natijalarini yanada boyitadi.

Shuningdek, olingan ma'lumotlarni qayta ishlash uchun **statistik tahlil usulidan** foydalanilib, natijalar umumlashtiriladi va xulosalar chiqariladi.

Ushbu usulblar tadqiqotning ilmiy asoslangan va ishonchli bo'lishini ta'minlaydi hamda maktabgacha yoshdagi bolalarda do'stlikni shakllantirish jarayonini chuqur o'rganishga imkon beradi.

Tadqiqotning natijalari va muhokamasi. Tadqiqot davomida maktabgacha yoshdagi bolalarda o'zaro do'stlikni shakllantirish jarayoni pedagogik jihatdan tizimli yondashuv asosida samarali amalga oshirilishi aniqlandi. Kuzatishlar va

tajribalar natijasi shuni ko'rsatdiki, bolalar o'rtasidagi ijobiy munosabatlar asosan o'yin faoliyati va jamoaviy mashg'ulotlar jarayonida tez rivojlanadi.

Natijalarga ko'ra, bolalarda muloqot ko'nikmalari, hamkorlik qilish qobiliyati va empatiya darajasi maxsus tashkil etilgan pedagogik sharoitlarda sezilarli darajada oshadi. Ayniqsa, rolli o'yinlar va guruhli faoliyatlar bolalarning bir-birini tushunishi, yordam berishi va nizoli vaziyatlarni tinch yo'l bilan hal qilishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, tarbiyachining roli juda muhim ekanligi aniqlandi. Tarbiyachi tomonidan yaratilgan qulay ijtimoiy muhit va to'g'ri pedagogik yondashuv bolalarda do'stona munosabatlarni shakllantirishga kuchli turtki beradi. Ota-onalar bilan hamkorlikda olib borilgan ishlar esa bu jarayonning samaradorligini yanada oshiradi.

Muhokama jarayonida shuni ta'kidlash mumkinki, bolalarda do'stlikni shakllantirish faqat nazariy bilimlar bilan emas, balki amaliy faoliyat, kundalik muloqot va ijobiy emotsional muhit orqali mustahkamlanadi. Ayrim bolalarda uyatchanlik yoki o'zini erkin ifoda eta olmaslik holatlari kuzatilgan bo'lsa-da, muntazam pedagogik ta'sir natijasida bu muammolar bosqichma-bosqich kamaygan. Umuman olganda, tadqiqot natijalari maktabgacha yoshdagi bolalarda o'zaro do'stlikni shakllantirishda o'yin faoliyati, tarbiyachining pedagogik mahorati va ijtimoiy muhit hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini tasdiqladi.

Xulosa. Maktabgacha yoshdagi bolalarda o'zaro do'stlikni shakllantirish jarayoni ularning ijtimoiy, emotsional va axloqiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, do'stlik munosabatlarni rivojlantirishda o'yin faoliyati, jamoaviy mashg'ulotlar va tarbiyachining to'g'ri pedagogik yondashuvi asosiy omillar hisoblanadi.

Bolalarda empatiya, hamkorlik, muloqot ko'nikmalari va o'zaro hurmat kabi sifatlar maxsus tashkil etilgan pedagogik muhitda samarali rivojlanadi. Ayniqsa, tarbiyachi tomonidan yaratilgan ijobiy ijtimoiy muhit va namunaviy xulq-atvor bolalarda do'stona munosabatlarning shakllanishiga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, ota-onalar bilan hamkorlikda olib borilgan tarbiyaviy ishlar bolalarning ijtimoiylashuv jarayonini yanada mustahkamlaydi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, muntazam va tizimli yondashuv asosida olib borilgan pedagogik faoliyat bolalarda o'zaro tushunish, yordam berish va birgalikda faoliyat yuritish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Umuman olganda, maktabgacha yoshdagi bolalarda do'stlikni shakllantirish ularning kelajakdagi shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishi uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni.
3. Karimov I.A. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch*. Toshkent.
4. Maktabgacha pedagogika (darslik). Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
5. Bolalar psixologiyasi (o'quv qo'llanma). Toshkent.

6. Maktabgacha ta'lim metodikasi (o'quv qo'llanma). Toshkent.
7. Vygotskiy L.S. *Psixologiya rivojlanishi*.
8. Piaget J. *Bolalar tafakkuri va rivojlanishi*.
9. Mahalliy ilmiy maqolalar va pedagogik jurnallar materiallari.
10. Internet manbalari: pedagogika va maktabgacha ta'limga oid ilmiy maqolalar va elektron resurslar.

TALABA-YOSHLARDA VATANPARVARLIK KONSEPSIYASI ASOSIDA KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHDA TARBIYAVIY ISHLARNI TAKOMILLASHTIRISH

Muqimova Gulruh Ilyos qiz

Buxoro Davlat Pedagogika Instituti

Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim fakulteti

7BT-24 guruh magistranti

E-mail: gulruh0857@gmail.com

Kalit so'zlar: vatanparvarlik, vatanparvarlik kompetensiyasi, talaba-yoshlar, tarbiyaviy ishlar, pedagogik mexanizm, ma'naviy-ma'rifiy tarbiya, milliy qadriyatlar, fuqarolik pozitsiyasi, ijtimoiy faollik, shaxs kamoloti, ta'lim-tarbiya integratsiyasi, tarbiyaviy jarayon, innovatsion yondashuv, pedagogik texnologiyalar

Keywords: patriotism, patriotic competence, university students, educational activities, pedagogical mechanisms, spiritual and moral education, civic engagement, national values

Ключевые слова: патриотическое воспитание, развитие компетентности, студенческая аудитория, воспитательный процесс, педагогические инструменты, духовно-нравственное развитие, гражданское самосознание, национально-культурные ценности

Kirish.

Globalashuv jarayonlari jadallashib borayotgan hozirgi davrda oliy ta'lim tizimi oldida nafaqat zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlash, balki yuksak ma'naviyatli, milliy qadriyatlarga hurmat bilan yondashadigan, mustahkam fuqarolik pozitsiyasiga ega bo'lgan yosh avlodni shakllantirish vazifasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, talaba-yoshlarda vatanparvarlikni nafaqat tushuncha sifatida, balki yaxlit pedagogik konsepsiya asosida shakllantirish muhim ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi.

Vatanparvarlik konsepsiyasi talabaning ijtimoiy faolligi, fuqarolik mas'uliyati, milliy o'zlikni anglash darajasi hamda ma'naviy qadriyatlarga sodiqligini ifodalovchi murakkab integrativ tizim sifatida namoyon bo'ladi. Uni samarali shakllantirish esa o'ziga xos pedagogik mexanizmlar, zamonaviy yondashuvlar hamda ma'naviy-ma'rifiy tarbiya vositalarining uyg'unligini talab

etadi. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunida ta’lim va tarbiyaning uzviyligi, shaxsni har tomonlama rivojlantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Shu bilan birga, yoshlarga oid davlat siyosatida yoshlarni Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalash, ularning fuqarolik pozitsiyasini mustahkamlash hamda milliy qadriyatlarga asoslangan dunyoqarashini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Asosiy qism.

Vatanparvarlik kompetensiyasi talabaning o‘z Vataniga sadoqati, milliy qadriyatlarga hurmati, tarixiy merosga e’tiborli munosabati hamda jamiyat oldidagi fuqarolik mas’uliyatini chuqur anglashini ifodalovchi kompleks pedagogik kategoriya hisoblanadi. Ushbu kompetensiya nafaqat bilimlar majmuasini, balki shaxsning hissiy-irodaviy holati, axloqiy qarashlari, ijtimoiy faolligi va amaliy faoliyatga tayyorligini o‘zida mujassam etadi. Shu bois, uni shakllantirish jarayoni vatanparvarlik konsepsiyasi asosida tizimli yondashuvni talab qiladi.

Vatanparvarlik konsepsiyasi talaba-yoshlarning milliy o‘zlikni anglash darajasini oshirish, tarixiy xotirani mustahkamlash, ajdodlar merosiga hurmat tuyg‘usini shakllantirish, davlat va jamiyat manfaatlariga sadoqat ruhini rivojlantirish hamda fuqarolik pozitsiyasini mustahkamlashga xizmat qiladi. Mazkur jarayon samaradorligi esa ma’naviy-ma’rifiy tarbiya vositalari, pedagogik mexanizmlar va zamonaviy tarbiyaviy yondashuvlarning uyg‘unligiga bog‘liqdir.

Oliy ta’lim muassasalarida tashkil etiladigan tarbiyaviy faoliyat tizimi talabalarning ma’naviy-axloqiy, huquqiy, estetik va fuqarolik sifatlarini kompleks rivojlantirishga yo‘naltirilgan bo‘lib, u turli shakl va metodlar orqali amalga oshiriladi. Jumladan, auditoriya mashg‘ulotlari bilan uzviy bog‘langan holda tashkil etiladigan ma’naviy-ma’rifiy tadbirlar, davra suhbatlari, uchrashuvlar, ijtimoiy loyihalar, ekskursiyalar hamda volontyorlik faoliyati talabalarda vatanparvarlik tuyg‘ularini mustahkamlashda muhim pedagogik vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash uzluksiz va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, u ijtimoiy, madaniy, ma’rifiy va mafkuraviy yo‘nalishlarning o‘zaro integratsiyasini taqozo etadi. Shu jihatdan, zamonaviy yondashuvlarda vatanparvarlikni shakllantirish “Vatan — ulug‘, burch — muqaddas!” tamoyili asosida olib borilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa tarbiyaviy ishlar tizimini aniq maqsadga yo‘naltirilgan, innovatsion va samarali pedagogik mexanizmlar asosida tashkil etishni talab etadi.

Tarbiyaviy faoliyatni takomillashtirish zarurati esa talaba-yoshlarda vatanparvarlik konsepsiyasini chuqurroq singdirish, ularning fuqarolik faolligini oshirish hamda milliy qadriyatlarga asoslangan dunyoqarashini shakllantirish bilan bevosita bog‘liqdir.

Amaliy tajribalar shuni ko‘rsatadiki, ayrim holatlarda oliy ta’lim muassasalarida tashkil etilayotgan tarbiyaviy faoliyat ko‘proq an’anaviy yondashuv asosida olib borilib, uning mazmuni talaba shaxsining ehtiyojlari, qiziqishlari va individual pozitsiyasi bilan yetarli darajada uyg‘unlashmaydi.

Natijada bunday tadbirlarning samaradorligi pasayib, ularning tarbiyaviy ta'siri kutilgan darajada namoyon bo'lmaydi.

Shu bois, tarbiyaviy faoliyatni takomillashtirishda, avvalo, shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni ustuvor qilish zarur. Talaba tayyor bilim va g'oyalarni passiv qabul qiluvchi emas, balki ijtimoiy jarayonlarda faol ishtirok etuvchi, mustaqil fikr yurituvchi va o'z pozitsiyasini asoslay oladigan subyekt sifatida shakllanishi lozim.

Bundan tashqari, vatanparvarlik tarbiyasining mazmunini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida boyitish muhim ahamiyat kasb etadi. Interaktiv metodlar, muammoli vaziyatlar, loyiha faoliyati, bahs-munozaralar, treninglar, keys-stadi va raqamli resurslardan foydalanish talabalarning faolligini oshirib, ularni mavzuga chuqur jalb etadi. Ayniqsa, tarixiy shaxslar faoliyati, milliy qahramonlar jasorati, mustaqillik davridagi ijtimoiy-iqtisodiy yutuqlar hamda Yangi O'zbekiston taraqqiyotida yoshlarning o'rni kabi mavzularni hayotiy misollar orqali yoritish kuchli tarbiyaviy ta'sirga ega.

Shuningdek, tarbiyaviy faoliyatni samarali tashkil etishda oila, mahalla, jamoatchilik tashkilotlari, harbiy tuzilmalar, muzeylar hamda ma'naviyat markazlari bilan hamkorlikni kengaytirish muhim omil hisoblanadi. Chunki vatanparvarlik tuyg'usi faqat nazariy bilimlar orqali emas, balki real ijtimoiy muhitda, amaliy faoliyat va bevosita tajriba orqali yanada mustahkam shakllanadi.

Bundan tashqari, talaba-yoshlarda vatanparvarlik konsepsiyasini shakllantirish jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg'unligini ta'minlash alohida ahamiyatga ega. Vatanga sadoqat, eng avvalo, insonparvarlik, tinchlikparvarlik, bag'rikenglik, adolat va qonunga hurmat kabi fazilatlar bilan mustahkamlanadi. Shu nuqtai nazardan, Konstitutsiya, davlat ramzlari, milliy tarix va boy ma'naviy merosni chuqur o'rganish muhim pedagogik asos bo'lib xizmat qiladi.

Talaba-yoshlarda vatanparvarlik kompetensiyasini shakllantirishda samarali pedagogik mexanizmlar tizimli yondashuv asosida amalga oshirilishi lozim. Xususan, oliy ta'lim muassasalarining tarbiyaviy faoliyat rejasida vatanparvarlik tarbiyasiga oid aniq maqsad va vazifalar, mazmunli tadbirlar, kutilayotgan natijalar hamda ularning monitoring va baholash mezonlari belgilanishi zarur. Bu esa tarbiyaviy jarayonning izchilligi va natijadorligini ta'minlaydi.

Turli fanlar, jumladan, tarix, pedagogika, falsafa, huquq, adabiyot, dinshunoslik va madaniyatshunoslik yo'nalishlari mazmuni orqali talaba-yoshlarda vatanparvarlik g'oyalarini tizimli singdirish imkoniyati mavjud. Bu esa ta'lim va tarbiya jarayonining o'zaro integratsiyasini ta'minlab, shaxs rivojida yaxlit yondashuvni shakllantiradi.

Talabalarni volontyorlik faoliyati, xayriya tadbirlari, ekologik tashabbuslar, mahalla bilan hamkorlik hamda ijtimoiy loyihalarga jalb etish ularning jamiyat hayotiga daxldorlik hissini kuchaytiradi. Natijada yoshlar vatanparvarlikni faqat nazariy tushuncha sifatida emas, balki ijtimoiy foydali faoliyat orqali namoyon bo'ladigan amaliy qadriyat sifatida anglay boshlaydi.

Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham tarbiyaviy jarayon samaradorligini oshiradi. Xususan, multimedia taqdimotlar, hujjatli filmlar, virtual muzeylar, interaktiv platformalar, onlayn viktorinalar va videoloyihalar talabalarning qiziqishini kuchaytirib, mavzuning ta'sirchanligini oshiradi.

Vatanparvarlik kompetensiyasining shakllanganlik darajasini aniqlash uchun aniq mezonlar tizimini ishlab chiqish muhimdir. Bunda talabaning bilim darajasi, fuqarolik pozitsiyasi, ijtimoiy faolligi, milliy qadriyatlarga munosabati hamda davlat va jamiyat hayotiga daxldorlik hissi asosiy indikatorlar sifatida e'tiborga olinadi.

Tarbiyaviy faoliyatni takomillashtirish maqsadida quyidagi amaliy yo'nalishlarni ilgari surish maqsadga muvofiq: oliy ta'lim muassasalarida vatanparvarlik kompetensiyasiga yo'naltirilgan maxsus tarbiyaviy modul va dasturlarni joriy etish; kuratorlik va tyutorlik faoliyatini mazmunan boyitish; talaba-yoshlar uchun doimiy ijtimoiy-ma'naviy loyihalarni yo'lga qo'yish; ularning tashabbuslari va ijtimoiy faolligini rag'batlantirish; tarbiyaviy tadbirlarda dialogik va interaktiv shakllarni kengaytirish hamda natijadorlikni muntazam monitoring asosida baholab borish.

Xulosa qilib aytganda, talaba-yoshlarda vatanparvarlik kompetensiyasini shakllantirishda tarbiyaviy faoliyatni zamonaviy yondashuvlar asosida takomillashtirish oliy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayon yoshlarning ma'naviy kamolotini ta'minlash, fuqarolik ongini rivojlantirish, ijtimoiy mas'uliyatini oshirish hamda milliy qadriyatlarga sadoqatini mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, tarbiyaviy ishlarni tizimli, maqsadli, innovatsion va hamkorlikka asoslangan holda tashkil etish talaba-yoshlarning Vatanga muhabbat ruhida, jamiyat oldidagi burchini chuqur anglagan yetuk shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi. Shu sababli, oliy ta'lim muassasalarida tarbiyaviy faoliyat mazmunini zamon talablari asosida yangilash, pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish va uning samaradorligini oshirish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa sifatida o'z ahamiyatini saqlab qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-637-son, 23-sentabr 2020-yil.
2. O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-406-son, 14-sentabr 2016-yil.
3. O'zbekiston Respublikasida yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiyasi.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 29-iyundagi 267-son qarori asosida tasdiqlangan 2023–2027-yillarda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiyasi.
5. O'zbekistonda yoshlarga oid davlat siyosatini 2025-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi. Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 18-yanvardagi 23-son qarori.

-
-
6. Islom Karimov. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch.* – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
 7. Musurmonova O. *Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi.* – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
 8. To'xtaxodjayeva M.X. va boshqalar. *Pedagogika nazariyasi.* – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2010.
 9. Xasanboyev J., To'raqulov X., Haydarov M., Xasanboyeva O. *Pedagogika.* – Toshkent: Fan va texnologiya, 2011.
 10. Milliy istiqlol g'oyasi, ma'naviyat asoslari va tarbiya masalalariga oid ilmiy-uslubiy manbalar to'plami.

MAKTAB O'QUVCHILARIDA O'QUVCHILARDA DEPRESSIYA VA STRESS HOLATLARINI OLDINI OLIHNING PEDAGOGIK- PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Baxshullayeva Nilufar Olimjon qizi
Buxoro davlat pedagogika instituti,
psixologiya yo'nalishi magistranti

Kalit so'zlar: depressiya, stress, o'quvchi, psixologik holat, pedagogik yondashuv, profilaktika, motivatsiya

Ключевые слова: депрессия, стресс, ученик, психологическое состояние, педагогический подход, профилактика

Key words: depression, stress, student, psychological state, pedagogical approach, prevention

Kirish

Bugungi kunda maktab o'quvchilari orasida stress va depressiya holatlarining ortib borishi dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Ta'lim jarayonidagi yuklama, oilaviy muhit va ijtimoiy omillar o'quvchilarning ruhiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli ushbu muammoni pedagogik va psixologik jihatdan o'rganish muhimdir.

Tadqiqot maqsadi

Maktab o'quvchilarida stress va depressiya holatlarining oldini olishda samarali pedagogik-psixologik usullarni aniqlash va ularni amaliyotga joriy etish yo'llarini ishlab chiqish.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari

Tadqiqot jarayonida kuzatish, suhbat, so'rovnoma va psixologik test metodlaridan foydalanildi. O'quvchilarning ruhiy holati tahlil qilinib, stress va depressiya darajasi aniqlashtirildi. Shuningdek, pedagoglar va ota-onalar bilan hamkorlikda profilaktik ishlar olib borildi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi

Natijalar shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarda stress va depressiya ko'pincha noto'g'ri ta'lim yondashuvi, ortiqcha yuklama va emotsional qo'llab-quvvatlashning yetishmasligi sababli yuzaga keladi. Pedagogik jihatdan qo'llab-

quvvatlash, ijobiy muhit yaratish, o'quvchilar bilan individual ishlash va motivatsiyani oshirish bu muammolarni kamaytirishga yordam beradi. Psixologik treninglar va suhbatlar ham samarali natija beradi.

Xulosa

Maktab o'quvchilarida stress va depressiyani oldini olishda pedagog va psixologlarning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Ta'lim jarayonida sog'lom psixologik muhit yaratish, o'quvchilarni qo'llab-quvvatlash va ularning individual xususiyatlarini hisobga olish orqali ijobiy natijalarga erishish mumkin.

Adabiyot va manbalar ro'yxati

1. Karimov I. A. Yoshlar psixologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2018. – 120 b.
2. Xasanov R. M. Ta'limda psixologik yondashuv // Pedagogika jurnali, №2, 2020. – 45–50 b.
3. Abdullayev A. A. Stress va uning oldini olish // Konferensiya to'plami. – Buxoro, 2021.

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARI YUQORI SINIF O'QUVCHILARINI HARBIY XIZMATGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK ASPEKTLARI

Mirzayev. Sh. T.

*Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika
universiteti Harbiy ta'lim fakulteti*

Umumqo'shin tayyorgarlik sikli katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola umumiy o'rta ta'lim maktablari yuqori sinf o'quvchilarini harbiy xizmatga tayyorlashning pedagogik aspektlari ya'ni harbiy tushunchalarni mustahkamlash jarayonida harbiy mutaxassislarning mas'uliyati va yosh avlodning vatan oldidagi burchi va ma'suliyati to'g'risida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: o'quvchi yoshlar, Vatan himoyasi, g'oyaviy-siyosiy, ma'naviy-ruhiy, harbiy xizmat, harbiy qism, qurol-yarog', harbiy texnikasi, shaxsiy tarkib, ma'naviy, axloqiy, vatanparvar.

Аннотация: В данной статье рассматриваются педагогические аспекты подготовки старшеклассников общеобразовательных школ к военной службе то есть в процессе закрепления военных понятий об ответственности военных специалистов и долге и ответственности подрастающего поколения перед Родиной.

Ключевые слова: учащаяся молодежь, защита родины, идейно-политическая, духовно-нравственная, воинская служба, воинская часть, вооружение, военная техника, личный состав, духовно-нравственная, патриотическая.

Annotation: Annotation: this article discusses the pedagogical aspects of preparing students of the upper classes of general secondary education schools for military service that is, the responsibility of military specialists in the process of strengthening military concepts and the duty and responsibility of the younger generation to the motherland.

Key words: students, protection of the motherland, ideological and political, spiritual and moral, military service, military unit, weapons, military equipment, personnel, spiritual and moral, patriotic.

O‘zbekiston Respublikasini himoya qilish - O‘zbekiston Respublikasi har bir fuqarosining burchidir. Fuqarolar qonunda belgilangan tartibda harbiy yoki muqobil xizmatni o‘tashga majburlar. [1] Ushbu talablardan kelib chiqib, yosh avlodni Vatanni himoya qilishga tayyor holda tarbiyalash asosiy vazifalardan biridir. Shu maqsadda umumta’lim, kasb-hunar ta’limi va umumiy o‘rta maxsus ta’lim tizimida chaqiruvga qadar boshlang‘ich tayyorgarlik fani o‘qitilishi tashkil etilgan.

Qurolli Kuchlar davlatning hududiy yaxlitligini va fuqarolarning tinch hayotini ta'minlaydi. Harbiy islohotlar sharoitida Qurolli Kuchlar yangi sifatga ega bo‘lmoqda. Bizning armiyamizda tarkibiy o‘zgarishlar yuz berdi va “Mudofaa Doktrinasi” uni sifat va intellektual ustuvorliklar asosida rivojlantirishga yo‘naltirilgan. Shu munosabat bilan bugungi kunda Vatanimizning har bir askaridan aniq masuliyat, yuqori vatanparvarlik tuyg‘usi, harbiy burchini vijdonan bajarish va shaxsiy javobgarlik hissi talab qilinadi.[2]

Harbiy-jangovar tayyorgarlikni a’lo darajada ushlab turish, jangovar mahoratni oshirish, tartib va intizomni mustahkamlash har bir vatan ximoyachisining mamlakat mudofaa qobiliyatini ta'minlashdagi hissasi hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari oldidagi yuksak va mas’uliyatli vazifalarni faqat sog‘lom, jismonan baquvvat va bardoshli, aqlan shakllangan, yuksak axloqiy va jangovar fazilatlarga ega, mamlakatni himoya qilishda vatanparvarlik va fuqarolik burchlarini bajarishga tayyor bo‘lgan shaxsgina bajara oladi.[2]

“Chaqiruvga qadar boshlang‘ich tayyorgarlik” fani chaqiriqqacha va chaqiruv yoshidagi yoshlarni O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari safida xizmat qilishga tayyorlashning ajralmas qismi hisoblanib, u o‘quvchi yoshlarda yuqori g‘oyaviy va axloqiy fazilatlarni shakllantirishga, o‘zini tutishga, Qurolli Kuchlarda xizmat qilishga, mamlakat mudofaasi uchun zarur jismoniy va amaliy mashg‘ulotlar talablariga javob berishga, Vatani va uning aholisini ishonchli himoya qilishga o‘rgatadi. Ushbu fan o‘quvchi yoshlar o‘zining muqaddas burchini bajarishlari uchun aqliy iroda, aqliy va jismoniy rivojlanishga, tashkiliy maqsadga yo‘naltirilgan va uzluksiz jarayonga pedagogik ta’sir ko‘rsatishni o‘z ichiga qamrab oladi.[4]

Vatanni himoya qilish uchun yoshlarni har tomonlama tayyorlash faqat ChQBT bilan cheklanib qolmaydi. Bu jamoat ishi va ta’lim muassasasining butun o‘qituvchilar jamoasi zimmasida. O‘quvchilarni Vatan himoyasiga g‘oyaviysiyosiy, ma’naviy-ruhiy va jismoniy tayyorlash ta’lim muassasasining butun o‘quv ishi tizimida va birinchi navbatda mavjud o‘quv jarayonida amalga oshiriladi. Harbiy xizmat har bir yigitning Vatan oldidagi burchidir.

Mamlakatimizda voyaga yetgan yigitlar borki, ularning barchasi o‘z burchlarini bajarib, harbiy xizmatga borishni xohlashadi. Harbiy xizmatni tanlaganlarning aksariyati harbiy ta’limga ixtisoslashgan universitetda talaba

bo'lishni orzu qiladi. Natijada, bizning butun armiyamiz asta-sekin shakllantiriladi.[4]

Armiya - bu ko'p qirrali davlat taqdirini, uning ichki barqarorligini, zamonaviy dunyoda tutgan o'rni va rolini belgilaydigan davlat mexanizmlaridan biridir.[5]

Harbiy xizmatda askarning jismoniy, aqliy va ma'naviy fazilatlaridan samarali foydalana olishi, asosan, chaqiruvgacha va chaqiruv yoshidagi mashg'ulotlarining samaradorligiga aloqadordir. Muddatli harbiy xizmatga chaqirilgunga qadar boshlang'ich ta'limning asosiy yo'nalishlari yosh avlodni jismoniy, ma'naviy, axloqiy, vatanparvarlik va davlat himoyasi va mehnatga tayyor bo'lish ruhida tarbiyalashga qaratilgan.

Yoshlarni harbiy xizmatga tayyorlashning asosiy vazifalariga boshlang'ich harbiy bilimlar, jismoniy tayyorgarlik, Vatanning harbiy tarixi va ramzlarini o'rganish, jangchi va vatanparvar fuqaroni shakllantirish kiradi. "Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik" kursining maqsadi o'quv jarayonida yoshlarga quyidagilarni o'rgatishdir:

konstitutsiyaviy huquq va majburiyatlarini tushunish, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini bilish, Vatanni himoya qilish va uni qurolli tajovuzlardan asrash;

O'zbekiston Respublikasining Mudofaa doktrinasining mohiyatini tushunish; O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining va boshqa qo'shinlarning vazifalarini anglash;

O'zbekiston Respublikasining "Mudofaa to'g'risida" gi, "Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to'g'risida" gi Qonunlari, Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining harbiy xizmatni o'tash tartibi to'g'risida"gi, "O'zbekiston Respublikasi fuqarolarini harbiy ro'yxatga olish va ro'yxatdan chiqarish, harbiy jinoyatlar va harbiy xizmatdan bosh tortganlik uchun jinoiy va ma'muriy javobgarlik to'g'risida" gi qarorlarini o'rganish;

O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari umumharbiy Nizomlari va Harbiy Qasamyodning asosiy talablarini o'rganish va tushunish;

harbiy qismning qurol-yarog' va harbiy texnikasi, shaxsiy tarkibining yashash sharoitlari bilan tanishish; harbiy xizmat asoslariga, zarur harbiy bilim va amaliy ko'nikmalarga, shuningdek jismoniy tayyorgarlikka va aqliy va ma'naviy kuchga ega bo'lish;

fuqaro muhofazasi va tibbiy ta'lim asoslarini o'zlashtirish; yoshlarning harbiy xizmatni o'tash bo'yicha konstitutsiyaviy burchlarini o'z imkoniyatlari darajasida bajarishini va qisqa vaqt ichida o'zlariga ishonib topshirilgan zamonaviy qurol-yarog' va harbiy texnikani o'zlashtirishlarini ta'minlashdan iborat.[4]

Yoshlarga harbiy ta'lim berishda ularga harbiy qismlarning jangovar o'quv faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagi qo'shinlarning jangovar o'quv faoliyatlariga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o'rgatish ko'zda tutiladi. Muddatli harbiy xizmatga va chaqirilishga qadar bo'lgan o'spirinlar bilan ishlash ko'p qirrali va o'ziga xos jarayondir. Chunki ularning hammasi ham hayotga, fe'l-atvorga va an'analarga bir

xil qarashda emas. Yoshlarimiz g'ayratga va kuchli o'zini namoyon qilish tuyg'usiga to'la, ammo hamma ham buni jamiyat yoki jamiyat manfaati uchun qila olmaydi. Shunday ekan, bunday yoshlar bilan doimo yaxshi an'analarni, axloqiy tamoyillarni, vatanparvarlik va insonparvarlikni qalbiga singdiradigan sodiq va samimiy do'st, yaqin maslahatchi, mohir ustoz bilan birga bo'lish maqsadga muvofiqdir.[5]

Vatanga muhabbat, mamlakat himoyachisi sifatida o'z kasbidan faxrlanish va o'z tarixi va ajdodlar an'alarini hurmat qilmaydigan tarbiyasiz kuchli armiya va barqaror davlat qurib bo'lmaydi. Muddatli harbiy xizmatga chaqirilgunga qadar va chaqiruv yoshidagi yoshlarni tarbiyalash bo'yicha vazifalarning to'liq bajarilishi o'z ishining malakali mutaxassislaridan iborat haqiqiy vatanparvarlarni, professional armiya vakillarini etishtirishga imkon beradi. Bunday jiddiy, o'ta mas'uliyatli va sharaflil vazifani bajarish uchun ta'lim muassasalarida chaqiriqqacha tayyorgarlik alohida ahamiyatga ega.

O'zbekiston Respublikasida yoshlarning chaqiruvga tayyorgarligini umumiy boshqarish va nazorat qilish uchun O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi va Mudofaa vazirligining Harbiy kadrlarni tayyorlash boshqarmasi javobgardir.

Mamlakatimizning mudofaa qobiliyatini mustahkamlash va Qurolli Kuchlarning qudratini oshirish borasida doimiy g'amho'rlik ko'rsatib, xalqimizni, ayniqsa yoshlarni Vatanini himoya qilishga tayyorlash uchun barcha zarur choralarni ishlab chiqmoqda. Konstitutsiyamizda Vatan mudofaasi davlatning eng muhim vazifalaridan biri sifatida belgilab qo'yilgan bo'lib, ushbu maqsadda Qurolli Kuchlar tashkil etilgan va umumiy harbiy majburiyat o'rnatilgan.[8]

Harbiy tayyorgarlikning sifati ko'p jixatdan harbiy rahbar faoliyatining tarbiyaviy ahamiyati, harbiy-pedagogik mahorati va saviyasi, uning g'oyaviy siyosiy kelib chiqishi, uslubiy mahorati, ta'lim muassasasi direktori va butun pedagogik jamoaning ushbu sohadagi faoliyati bilan bevosita bog'liqdir. Ma'lumki, CHQBT rahbarlari CHQBTni tashkil etish va o'tkazishda markaziy shaxslardir. U to'g'ridan-to'g'ri ta'lim muassasasi direktoriga bo'ysunadi va uning vazifalari muvofiqlashtiruvchi hujjatlar bilan belgilanadi. Shuning uchun har bir o'qituvchi xalqaro va ichki siyosatni, Qurolli Kuchlar va mamlakatning mudofaa qobiliyatini mustahkamlash masalalarini o'rganilgan material bilan chambarchas bog'liq holda tushuntira olishi, ularning tarixiy ahamiyatini ko'rsata bilishi, armiyaga, harbiy faoliyat va harbiy kasbga muhabbatni uyg'otishi, kelajakda

Vatan himoyachisi uchun zarur ma'naviy va jangovar fazilatlarni shakllantirishi, kerak bo'lganda, harbiy bilim elementlarini umumta'lim maktablari darslari, sinfdan tashqari tarbiyaviy ishlar bilan chambarchas bog'liq holda olib borib, o'quvchilarda dunyoqarashni shakllantiradi, ijtimoiy hodisalarni tahlil qilish va baholashga klassik yondashuvni, o'z vataniga bo'lgan chuqur va ongli muhabbatni, mustahkam poydevorni o'rnatadi.

Uni tajovuzkor kuchlardan ishonchli himoya qilishga harbiy tayyorgarlik va ta'lim muassasasining o'quv jarayoni o'rtasidagi bog'liqlik qanday? Avvalo, bu o'quvchilarda kelajakdagi Vatan himoyachisi uchun muhim bo'lgan ma'naviy va

siyosiy fazilatlarini shakllantirish uchun asos bo'lgan ta'lim muassasasining butun ta'lim tizimi bilan bog'liqdir. Bu yerda hal qiluvchi vazifa – o'quvchilarni jamiyat taraqqiyot qonunlari to'g'risida bilimlar bilan qurollantiradigan, mamlakatimiz dushmanlariga nisbatan nafratni tarbiyalaydigan tarix, adabiyot fanlarini o'qitish hamda jismoniy tarbiya mashg'ulotlari jarayonida yoshlarni harbiy xizmatga tayyorlashda muhim rol o'ynaydi.[7]

O'quvchilarni Davlat ta'lim standartlari talablari doirasida tayyorlash uchun umumta'lim muassasalarida CHQBT rahbari, jismoniy tarbiya va tibbiy bilim asoslari fanlari o'qituvchilaridan iborat uslubiy komissiyalar tashkil etilgan. Ushbu komissiya faoliyatining natijasi sifatida o'rta maktab o'quvchilari harbiy-amaliy sport turlarida yuqori natijalarga erishayotganliklarini ko'rishimiz mumkin.[8]

Harbiy mashg'ulotlar o'quvchilarga dastlabki harbiy bilimlarni, harbiy xizmatga chuqur hurmatni, zamonaviy qurol va texnikani o'zlashtirish uchun asos bo'lib xizmat qiladigan amaliy ko'nikmalar va malakalarni beradi. O'quv dasturidagi ko'plab mavzular o'quvchilarga Vatanni dushmanlardan qurolli himoya qilishda O'zbekiston xalqining qahramonligi va sadoqati manbaalarini tushuntiradi, g'urur va keksa avlod vakillarining jasoratini qo'llab-quvvatlash, ularga intilish fazilatlarini singdiradi. Fanlararo aloqa vatanparvarlik tarbiyasi va boshlang'ich harbiy tayyorgarlikni takomillashtirish uchun asosdir.

Maktab partalarida o'tirib tarix, adabiyot, chaqiriqqa qadar boshlang'ich tayyorgarlik kabi fanlardan olingan nazariy bilimlar yurtimizdagi mavjud tarixiy obidalar, qadamjolar, yodgorliklar, muzeylar, jumladan O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari muzeyiga safarlar uyushtirish orqali o'sib kelayotgan yosh avlod ongida ona Vatanning boy madaniy merosi, ulug' bobokalonlari siymosi bilan faxrlanish hissida, buyuk sohibqiron bobolarimiz Amir Temur hamda Z.M. Bobur, Jaloliddin Manguberdi, Muqanna, Tumaris, Shiroq, Spitamen kabi yurt tinchligi yo'lida yuksak jasorat va matonat ko'rsatgan siymolar misolida tarbiyalash bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir.

Bunday vazifalarni, boshqa fanlar qatori, ilmiy asoslangan chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik fani bo'yicha mukammal tashkil etilgan o'quv tizimi va uslubiyoti, samarali o'qitish vositalari, yetakchilik, bundan tashqari, tarixiy shakllangan harbiy ta'lim tizimining evolyutsion asoslarini yanada shakllantirish va kelajak avlodlarga yetkazish orqali bajarish mumkin bo'ladi.

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 2023-yil 30-aprel kuni o'tkazilgan O'zbekiston Respublikasi referendumida umumxalq ovoz berish orqali qabul qilingan.

2. Sh.M.Mirziyoyev – “Biz buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birgalikda quramiz”. T.: O'zbekiston. 2017-yil

3. “Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik” fanidan 2019 – 2020 o'quv yili uchun fan dasturi.

4. Vatanni himoya qilish - bu muqaddas burch. T.: O'zbekiston. 2001-yil

5. Armiya - bu davlatning tayanchi, tinchlik garovidir, T.: Mudofaa vazirligi, 2004-yil

6. O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining umumharbiy Nizomlari. T.: “O‘zbekiston”, 1996-yil.

7. G.M.Tansiqboyeva. Xalqaro gumanitar huquq. T., 2000-yil. 8. H. Jo‘rayev. Yoshlarni chaqiruvga tayyorlash. T., “Sharq”, 2004-yil.

ЖАЛОЛИДДИН МАНГУБЕРДИ ЖАСОРАТИНИНГ ЗАМОНАВИЙ ЁШЛАРДА ВАТАНПАРВАРЛИК ТУЙҒУСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДАГИ ЎРНИ

Файзиев Завқиддин Хайриллоевич

мустақил тадқиқотчи

тел: 97 646 24 04 e-mail: Zavkiddinfajziev543@gmail.com

Наманган давлат университети, Ўзбекистон

Исақова Замирахон Рухитдиновна

фалсафа фанлари доктори (DSc), профессор

тел: +998 91 362 89 37 e-mail: ms.zamiraxonisaqova@gmail.com

Наманган давлат университети, Ўзбекистон

Аннотация. Мақолада Жалолиддин Мангуберди жасоратининг замонавий ёшларда ватанпарварлик туйғусини шакллантиришдаги ўрни ижтимоий-фалсафий аспектда татқиқ этилган. Шунингдек, Жалолиддин Мангубердининг ҳаёти ва фаолиятининг янги қирралари, мўғуллар истилосига қарши курашдаги жасорати ва Ватанга садоқати ёшлар учун ибрат мактаби эканлиги илмий асосланган. Жалолиддин Мангубердининг жасорати замонавий ёшлар учун намуна сифатида талқин этилиб, унинг шахсиятидаги мардлик, қатъият, Ватанга муҳаббат ва халққа садоқат каби фазилатлари ёш авлодни ватанпарварлик руҳида тарбиялашда муҳим аҳамиятга эга эканлиги манбалар асосида далилланган. Мақола Жалолиддин Мангуберди меросини ўрганиш ва тарғиб қилиш бўйича назарий-методологик аҳамиятга эга бўлиб, тадқиқот натижалари асосида ёшларда ватанпарварликни шакллантиришга оид амалий тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: Жалолиддин Мангуберди, жасорат, ватан озодлиги, ёшлар, тарбия, миллий ўзлик, тарих, таълим, маънавият, қадриятлар, мерос, мўғуллар истилоси, садоқат, фидойилик, мардлик, қатъият, ибрат.

Аннотация. В статье в социально-философском аспекте исследуется роль подвига Джалаладдина Мангуберди в формировании чувства патриотизма у современной молодежи. Научно обосновано, что новые грани жизни и деятельности Джалаладдина Мангуберди, его героизм в борьбе против монгольского нашествия и преданность Родине являются примером для подражания для молодежи. Подвиг Джалаладдина Мангуберди интерпретируется как пример для современной молодежи, и подчеркивается, что его мужество, решительность, любовь к Родине и преданность народу служат важным ориентиром в патриотическом воспитании молодежи. Статья имеет теоретико-методологическое значение для изучения и популяризации наследия Джалаладдина Мангуберди. На основе результатов исследования разработаны практические рекомендации по формированию патриотизма у молодежи.

Ключевые слова: Джалаладдин Мангуберди, подвиг, свобода Родины, молодежь, воспитание, национальное самосознание, история, образование, духовность, ценности, наследие, монгольское нашествие, преданность, самоотверженность, мужество, решительность, пример.

Abstract. This article examines, from a socio-philosophical perspective, the role of Jalal al-Din Manguberdi's heroism in shaping patriotism among modern youth. It is scientifically substantiated that new facets of Jalal al-Din Manguberdi's life and activities, his heroism in the struggle against the Mongol invasion, and his devotion to the Motherland serve as an example for modern youth to emulate. Jalal al-Din Manguberdi's heroism is interpreted as a model for contemporary youth, and it is emphasized that his courage, determination, love for the Motherland, and loyalty to the people serve as an important guide in the patriotic education of the younger generation. The article has theoretical and methodological significance for the study and popularization of Jalal al-Din Manguberdi's legacy. Based on the research results, practical recommendations have been developed for fostering patriotism among youth.

Keywords: Jalal al-Din Manguberdi, heroism, freedom of the Motherland, youth, education, national identity, history, education, spirituality, values, legacy, Mongol invasion, devotion, self-sacrifice, courage, determination, example.

Глобаллашув жараёнлари шиддат билан кечаётган, маънавий қадриятлар таназзули кучайиб бораётган ҳозирги даврда ёшларда ватанпарварлик туйғусини шакллантириш муҳим аҳамият касб этади. Бу борада мўғуллар истилосига қарши курашган, Ватанга садоқати ва мардлиги асрлар оша авлодларга ибрат бўлган, миллатнинг буюк қаҳрамони Жалолиддин Мангуберди (ваф. 1231 й.)нинг жасорати идеал мисолдир.

Жалолиддин Мангубердининг жасорати замонавий ёшлар учун ҳар жиҳатдан намуна бўлишининг сабаби, унинг шахсиятидаги мардлик, қатъият, Ватанга муҳаббат ва халққа садоқат каби фазилатлар ёш авлодни ватанпарварлик руҳида тарбиялашда муҳим аҳамиятга эга. Жалолиддин

Мангуберди мўғул кўшинларига қарши курашда жанговар истеъдоди яққол намоён бўлган жасур жангчи сифатида тарихга кирган. “Қўрқмас Мангуберди”¹² деб улуғланган Жалолиддин Мангубердининг маънавий меросини ўрганиш ва тарғиб қилиш орқали ёшларда миллий ўзликни англаш, тарихий хотирани сақлаш ва Ватанга бўлган муҳаббатни кучайтиради. Жалолиддин Мангубердининг жасорати ва Ватанга садоқати ёшлар учун ибрат бўлиб, уларнинг қалбида миллий ғурур ва ватанпарварлик туйғуларини уйғотишга хизмат қилади. Шу нуқтаи назардан, Жалолиддин Мангуберди жасоратининг замонавий ёшларда ватанпарварлик туйғусини шакллантиришдаги ўрнини тадқиқ этиш долзарб аҳамиятга эга.

Жалолиддин Абул Музаффар Мангуберди ибн Муҳаммад¹³ (1198-1231) ануштегинлар сулоласининг сўнгги вакили, Алоуддин Муҳаммад II нинг тўнғич фарзанди сифатида тарихга кирди. Алоуддин Муҳаммаднинг туркий илдизларга мансублигини эътироф этиши¹⁴, Жалолиддиннинг кейинги фаолиятига муайян даражада таъсир кўрсатган бўлиши мумкин.

Жалолиддиннинг ҳарбий муҳитда шаклланиши унинг шахсидаги жасурлик, қўрқмаслик ва шерюраклик каби фазилатларнинг ривожланишига замин яратган. Тарихчилар унинг ташқи кўриниши ва хулқ-атворини тасвирлар экан, унинг жасорати жангларда акс этган, шерлар орасида шер, моҳир чавандозлар орасида энг жасури эканлигини таъкидлашган¹⁵. Шунингдек, унинг меҳрибонлиги, ғазабини тия олиши ва жаҳлга берилмаслиги унинг феъл-атворидаги муҳим жиҳатлар сифатида қайд этилган.

Жалолиддин Мангубердининг қисқа умри (33 йил – З.Ф., З.И.) давомида йигирмадан ортиқ жангда иштирок этиши, унинг доимий равишда ҳарбий ҳаракатлар марказида бўлганлигини кўрсатади.

Тадқиқотчи Қ.Машариповнинг маълумотларига кўра, Жалолиддин мўғулларга қарши ўн тўрт маротаба от суриб, уларнинг ўн учтасида ғалаба қозонган¹⁶. Бу эса, унинг нафақат жасур жангчи, балки моҳир стратег ва тактик эканлигини ҳам тасдиқлайди.

¹² Алоуддин Ато Малик Жувайний. Тарихи Жаҳонгушо / Таржимон Н.Раҳим. – Тошкент: Мумтоз сўз, 2015. – Б. 364.

¹³ Гундогдыев О. Джелал ад-дин Менгуберди / Историко-культурное наследие Туркменистана: энциклопедический словарь. Под общей редакцией О.Гундогдыева и Р.Мурадова. – Стамбул: 2000. – С. 14.

¹⁴ Шихаб ад-Дин Мухаммад ибн Ахмад ан-Насави. Сират ас-султан Джалал ад-Дин Манкбурны: (Жизнеописание султана Джалал ад-Дина Манкбурны). Критич. текст, пер. с араб. предисл., коммент., примеч. и указатели З. М. Буниятова. Москва: Издательская фирма Восточная литература” РАН, 1996.–С. 51.

¹⁵ Шихаб ад-дин Мухаммад ибн Ахмад ан-Насави. Сират ас-султан Джалал ад-дин Манкбурны: критический текст, пер.с араб., пред., коммент, примеч и указатели З.Буниятова. –Москва: Идательская фирма Восточной литературы РАН, 1996. – С. 51.

¹⁶ Машарипов Қ. Жалолиддин Мангуберди ҳарбий санъати. Парвон жанги // Хоразм Маъмун академияси ахборотномаси. – Хива: № 10. – Б. 122.

XIII асрда мўғулларнинг ҳарбий юришлари нафақат Евроосиё халқларининг тақдири, балки Марказий Осиё минтақасининг сиёсий ландшафтида ҳам чуқур из қолдирди.

XIII аср бошларида Хоразмшоҳлар давлати мўғулларнинг шафқатсиз ҳужумига учраган. Бу даврда давлатнинг сиёсий ва иқтисодий заифлашуви, ички низолар ва қўшиннинг тарқоқлиги мўғулларнинг истилосини осонлаштирган. Хоразмшоҳ Муҳаммад II нинг нотўғри сиёсати ва ҳарбий стратегияси мамлакатнинг мудофаа қобилятини пасайтирган. Чингизхон бошлиқ мўғул қўшинларининг босқини натижасида хоразмшоҳлар давлати каби қудратли империя харобага айланган. Ана шундай оғир шароитда Жалолиддин Мангубердидек жасур саркарда майдонга чиқиб, истилочиларга қарши муносиб қаршилиқ кўрсата олган.

Жалолиддин Мангубердининг жасорати мўғуллар билан бўлган илк жанглардаёқ намоён бўлган. У оз сонли қўшин билан мўғулларнинг катта отрядларига қарши муваффақиятли ҳужум уюштирган. Бу жангларда Жалолиддин нафақат жасур жангчи, балки моҳир саркарда эканлигини ҳам кўрсатган. У қўшинни бошқариш, тактик усулларни қўллаш ва душманнинг кучсиз томонларини аниқлашда катта маҳорат кўрсатган. Шихобиддин Муҳаммад Насавий (ваф. 1249 й.)нинг ёзишича, “... унинг ёрлиқларидаги тамғада “Мадад фақат Аллоҳдан” деган сўзлар ёзилган”¹⁷.

Бу даврда Жалолиддин нафақат мўғулларга қарши кураш ташкилотчиси, балки уларга бир неча бор жиддий зарбалар берган моҳир қўмондон ҳам эди. 1221 йилда Первон водийсида бўлиб ўтган жанг Жалолиддин Мангубердининг мўғулларга қарши курашдаги энг ёрқин ғалабаларидан бири бўлган. Бу жангда Жалолиддин мўғул қўшинини тор-мор этиб, уларга катта талафот етказган. Первондаги ғалаба Хоразм аҳолисининг руҳини кўтариб, уларда мўғулларга қарши курашга бўлган ишончни оширган.

Ан-Насавийнинг қайд этишича, Первон жангида мўғул қўшинларига Чингизхоннинг ўғли Тўлуй бошчилик қилган ва у жанг майдонида хоразмлик жангчилар томонидан ўлдирилган. Аммо, бошқа тарихий манбалар бу маълумотни тасдиқламайди, аксинча, мўғул қўшинига Шиқи-Хутуху-нойон қўмондонлик қилгани ва у жангдан омон қолгани таъкидланган. Эҳтимол, Ан-Насавий Первондаги ғалабанинг аҳамиятини ошириш мақсадида субъектив баҳо беришга йўл қўйгандир.

Насавийнинг асарида хоразмлик жангчиларнинг асир мўғулларга нисбатан шафқатсиз муносабати ҳақидаги маълумотлар ҳам эътиборга молик. Марказий Осиё ва Эроннинг мўғуллар томонидан забт этилиши тарихида Чингизхон аскарларининг ваҳшийликлари кўп ёритилган бўлса ҳам, хоразмликларнинг ҳаракатлари кам ўрганилган. Ҳатто, Жувайний каби мўғулларга хайрихоҳ тарихчилар ҳам Нишопур эгалланганидан кейинги

¹⁷ Носир Муҳаммад. Сирли зарварақлар. Тарихий этюдлар. – Тошкент: Ўзбекистон, 2016. – Б. 9.

вазиятни даҳшатли тарзда тасвирлайдилар: “Мўғуллар ўлдирилган хоразмликларнинг бошларини таналаридан жудо қилиб, алоҳида уюмларда сақладилар, эркакларнинг бошлари аёллар ва болаларнинг бошларидан ажратилган ҳолда жойлаштирилди”¹⁸.

Фалсафий нуқтаи назардан, бу ҳолат ҳар қандай уруш шароитида инсонийлик кадриятларининг девальвацияга учраши, зўравонликнинг нормалашуви ва “ўз” ва “ўзга” тушунчаларининг кескин қарама-қарши қўйилиши каби муаммоларни акс эттиради. Урушнинг ахлоқий чегаралари бузилиши, ҳар икки томондан ҳам шафқатсизлик ва ваҳшийликнинг авж олишига олиб келади. Бу эса, инсоният тарихидаги энг аянчли сабоқлардан бири бўлиб, келажак авлодлар учун огоҳлантирувчи “сигнал”дир.

Бироқ, Жалолиддин Мангубердининг муваффақиятлари вақтинчалик эди. Хоразмшоҳлар давлатининг ички заифлиги, қўшиннинг тарқоқлиги ва айрим саркардаларнинг хиёнати Жалолиддинга мўғулларга қарши узоқ муддатли кураш олиб боришга имкон бермаган¹⁹. Бу стратегик мағлубият эди. 1221 йилда Синд дарёси бўйида бўлиб ўтган жангда Жалолиддин мўғуллардан мағлубиятга учраган. Шунга қарамай, Жалолиддин ва унинг сафдошлари бу мураккаб синовлар жараёнида бебаҳо ҳарбий тажриба орттирдилар. Бу тажриба, кейинчалик, Ҳиндистон ва Жанубий Кавказдаги жангларда шиддат билан намоён бўлган. Хусусан, Жалолиддин қўшинларининг Грузия қироллигига қарши муваффақиятли юришлари ва 1227 йилда Исфaxon яқинида мўғуллар устидан қозонилган ғалаба унинг ҳарбий салоҳиятини яққол намоён этди.

Мағлубиятга қарамай, Жалолиддин Мангуберди курашни тўхтатмаган. Ҳиндистонга чекиниб, у ерда янги қўшин тўплашга ҳаракат қилган. Кейинчалик Эрон ва Озарбайжон ҳудудларида мўғулларга қарши курашни давом эттирган. Бир муддат ҳозирги Покистон ҳудудини ўз давлатининг маркази сифатида танлаган²⁰. Эрон, Яқин Шарқ ва Кавказ ҳудудларида янги давлат барпо этишга муваффақ бўлган. Жалолиддин Мангуберди юксак давлатчилик истеъдодини кўрсатиб, ҳарбий сафдоши, моҳир саркарда Темур Малик²¹ бошчилигидаги уч юз аскардан иборат қўшин билан мўғулларга қарши миллий озодлик курашини бошлаган.

Тарих шуни кўрсатадики, Жалолиддин Мангубердининг давлати 1225 йилдан 1231 йилгача, яъни қарийб олти йил давомида Яқин Шарқдаги ислом ва христиан оламини мўғулларнинг хавфли ҳужумларидан ҳимоя қилиб турган “мустаҳкам қалқон” вазифасини бажарган. Гарчи бу давлат узоқ умр

¹⁸ Джувейни. Чингиз-хан. История завоевателя мира / Пер. Е.Е. Харитонов. Москва: 2004. – С. 118.

¹⁹ Б.Абдиримов. В.Сажжад. Султон Жалолиддин Хоразмшоҳ Покистонда. – Тошкент: Ўзбекистон, 2021. – . 4.

²⁰ Б.Абдиримов. В.Сажжад. Султон Жалолиддин Хоразмшоҳ Покистонда. – Тошкент: Ўзбекистон, 2021. – Б. 156.

²¹ Рашид ид-дин. Сборник летописей. Том I. Книга 2 / Перевод с перс. Яз. О.Смирновой. – Москва – Ленинград, 1952. – С. 268.

кўрмаган бўлса ҳам, унинг мавжудлиги мўғулларнинг Ғарбга томон силжишини маълум муддатга тўхтатиб қолишга хизмат қилган.

Жалолиддин Мангуберди, юқорида таъкидланганидек, Эрон, Мавр, Табриз, Грузия ва Арманистоннинг бир қисмини эгаллашга муваффақ бўлган. Кўния султони Алоуддин Кайкубод муҳолиф кучларни Жалолиддин Мангубердининг қўшинларига қарши бирлаштирган. Ҳарбий кўмондон Жалолиддин Мангуберди ҳам ички, ҳам ташқи душман орасида қолган. Бир тарафдан Кайкубод қўшини, иккинчи тарафдан мўғулларнинг ўттиз минг аскардан иборат қўшинига дош бера олмаган Жалолиддин Мангубердининг тинкасини қуритган ва чекинишга мажбур бўлган.

Тарихчи Насавийнинг ҳикоя қилишича, Жалолиддин Мангуберди Амид тоғи ёнбағрида чодир қуриб, маълум муддат тўхтаган. Шу вақт (1231 йил – З.Ф., З.И.)да қароқчилар ҳужумига учраган Жалолиддин Мангуберди жангда ҳалоқ бўлган. Қароқчилар кимнинг қотилига айланишганини ҳатто билишмаган ҳам²². Жалолиддин Мангубердининг ўлими кўп вақт сирлигича қолган. Унинг тирик эканлиги ҳақидаги миш-мишлар анча вақт мўғулларни ваҳимага солган²³.

Жалолиддин Мангубердининг Ватанга садоқати ҳар доим ибрат намунаси бўлиб келган. Ватанни севиш, уни ҳимоя қилишга тайёр бўлиш, Ватан учун фидойиликни шахсий манфаатлардан устун қўйиш, қийинчиликларга бардош бериш, билимли ва маърифатли бўлиш ёшларнинг Султон Жалолиддиндан ўрганиши керак бўлган сабоқлардир.

Жалолиддин Мангубердининг жасорати ва фидойилиги ёшларга Ватанни севиш, уни ҳимоя қилиш ва равнақи учун хизмат қилишда доимо илҳом беради. Ватанга садоқат туйғуси шахснинг ўз Ватани билан ижтимоий, маданий, тарихий ва сиёсий алоқалари асосида шаклланган мураккаб ижтимоий-маънавий ҳолатдир. Бу туйғу шахснинг ўз Ватанига нисбатан ижобий муносабати, унинг манфаатларини ҳимоя қилишга тайёрлиги ва жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишига ҳисса қўшишга интилиши ифодасидир.

Замонавий ёшларнинг Ватанга садоқати мураккаб, динамик ва кўп қиррали ҳодиса бўлиб, у танқидийлик, фаоллик, глобаллик ва индивидуализм каби хусусиятлар билан тавсифланади. Ушбу янгича талқин ёшларнинг Ватанга бўлган муносабатини фаоллаштириш, уларнинг жамият ривожига қўшадиган ҳиссасини ошириш ва Ватаннинг халқаро майдондаги нуфузини мустаҳкамлашга хизмат қилади. Ватанга садоқат шунчаки географик маконга боғлиқлик эмас, балки мураккаб ижтимоий-фалсафий феномен бўлиб, шахснинг ўз

²² Шихаб ад-дин Муҳаммад ибн Аҳмад ан-Насави. Сират ас-султан Джалал ад-дин Манкбурни: критический текст, пер.с араб., пред., коммент, примеч и указатели З.Буниятова. –Москва: Идательская фирма Восточной литературы РАН, 1996. – С. 288.

²³ Доманин А. На крыльях мужества – О бесстрашнем, пламенном, доблестном Джалель эд-дине Менгу-Берти. – Москва: Правда, 1988. – С. 12.

Ватани билан ўзаро алоқалари, кадриятлари, тарихий мероси ва келажакка интилишларини қамраб олади. Замонавий ёшлар талқинида бу тушунча анъанавий догмалардан халос бўлиб, янгича маъно-мазмун касб этмоқда. Айнан мана шу янгича талқин Жалолиддин Мангубердининг шахсияти ва жасорати билан уйғунлашади. Жалолиддин Мангуберди ҳам ўз даврида Ватанга садоқатнинг янгича намунасини кўрсатган. У мўғуллар истилосига қарши курашда нафақат ҳарбий жасорат кўрсатди, балки ўз халқининг бирлигини таъминлашга, давлатни мустаҳкамлашга ва келажак авлодларга муносиб мерос қолдиришга интилди. Унинг ҳаёти ва кураши замонавий ёшлар учун Ватанга садоқатнинг фаол, танқидий ва глобал талқинининг ёрқин мисоли бўла олади. Жалолиддин Мангубердининг жасорати ва матонати ёшларни ўз Ватанининг муаммоларига бефарқ бўлмасликка, уларни ҳал этишда фаол иштирок этишга ва Ватаннинг равнақига ўз ҳиссаларини қўшишга илҳомлантиради.

Садоқат туйғуси жамиятда ижтимоий институтлар (оила, таълим, маданият) орқали шаклланади. Аммо, замонавий ёшлар учун бу жараён фақатгина анъаналарни қабул қилиш эмас, балки уларни танқидий англаш ва янги ижтимоий контекстга мослаштиришдан иборат. Улар учун Ватан нафақат ўтмишдаги шонли воқеалар, балки бугунги кундаги муаммолар ва келажакка қаратилган имкониятлар мажмуасидир. Худди шундай, Жалолиддин Мангуберди ҳам ўз даврида анъанавий тушунчаларни танқидий англаган ҳолда, Ватанга садоқатнинг янгича моделини яратган. У ўз оиласи ва устозларидан Ватанга муҳаббат ва садоқат руҳида тарбияланган бўлса ҳам, мўғуллар истилоси давридаги оғир шароитда анъанавий усулларнинг етарли эмаслигини англаган. Шунинг учун, у Ватанни фақатгина ўтмишдаги шонли воқеалар билан эмас, балки бугунги кундаги муаммолар ва келажакка қаратилган имкониятлар билан боғлаган. У ўз халқини бирлаштириш, давлатни мустаҳкамлаш ва мўғулларга қарши курашда ғалаба қозонишга интилган. Бу эса, Жалолиддин Мангубердининг Ватанга садоқати фақатгина анъаналарни қабул қилиш эмас, балки уларни танқидий англаш ва янги ижтимоий контекстга мослаштиришдан иборат эканлигини кўрсатади.

Замонавий ёшлар учун садоқат туйғуси экзистенциал дилеммани келтириб чиқаради, яъни шахсий эркинлик ва жамият манфаатлари ўртасидаги мувозанатни сақлаш. Улар учун садоқат кўр-кўрона итоат этиш эмас, балки онгли равишда жамият ривожига ҳисса қўшиш, ижтимоий адолат учун курашиш ва Ватаннинг халқаро майдондаги ижобий имижини шакллантириш демакдир. Жалолиддин Мангуберди бутун ҳаёти давомида экзистенциал дилемма қаршисида турган. У шахсий манфаатларини Ватан манфаатларидан устун қўймай, ўз ҳаётини Ватан озодлиги ва халқ фаровонлиги йўлида қурбон қилган. Унинг садоқати замирида халқини мўғуллар зулмидан қутқариш,

давлатни мустаҳкамлаш ва адолатли жамият қуришга қаратилган. Жалолиддин Мангубердининг жасорати ва қатъияти замонавий ёшларга шахсий эркинлик ва жамият манфаатлари ўртасида мувозанатни сақлаш, Ватанга садоқатни онгли равишда ифода этиш ва жамият ривожига ўз ҳиссаларини қўшишда ибрат бўла олади.

Глобаллашув шароитида Ватанга садоқат туйғуси янгича маъно касб этади. Замонавий ёшлар ўзларини нафақат миллий, балки глобал жамиятнинг аъзоси сифатида ҳис қилганлари учун садоқат нафақат ўз Ватанининг манфаатларини ҳимоя қилиш, балки бутун инсониятнинг муаммоларини ҳал этишда иштирок этиш, экологик мувозанатни сақлаш ва тинчликни таъминлаш демакдир. Гарчи Жалолиддин Мангуберди глобаллашув жараёнларидан узоқ даврда яшаган бўлса ҳам, унинг фаолиятидаги она Ватан озодлиги учун кураш глобал муаммога ечим топишга қаратилган интилиш мужассам. У ўз Ватанининг мустақиллигини ҳимоя қилиш билан бирга, қўшни давлатлар билан ҳам иттифоқ тузиш, минтақада тинчлик ва барқарорликни таъминлашга интилган. Унинг мўғулларга қарши кураши нафақат хоразмшоҳлар давлатининг, балки бутун Марказий Осиёнинг хавфсизлигини таъминлашга қаратилган эди. Бу эса, Жалолиддин Мангубердининг ўз даври учун глобал миқёсда фикрлай олган сиёсатчи бўлганлигини кўрсатади. Унинг мероси замонавий ёшларга нафақат ўз Ватанининг манфаатларини ҳимоя қилиш, балки бутун инсониятнинг муаммоларини ҳал этишда иштирок этишга даъват этади.

Постмодерн фалсафаси нуқтаи назаридан, Ватанга садоқат туйғуси деконструкцияга учраган, яъни, у ягона ва мутлақ ҳақиқат эмас, балки турли хил интерпретацияларга эга бўлган ижтимоий конструктдир. Замонавий ёшлар учун садоқат миллий, этник, диний, гендер ўзига хосликни бирлаштирган ҳолда, ўз Ватани билан ўзаро муносабатларни янгича шаклда қуриш демакдир. Бу борада Жалолиддин Мангуберди ҳам ўз даврида Ватанга садоқат тушунчасини “деконструкция” қилган. У ягона ва мутлақ ҳақиқат сифатида қабул қилинган анъанавий садоқат тушунчасини рад этиб, уни ўз даврининг ижтимоий-сиёсий шароитларига мослаштирган. Унинг қўшинида турли миллат ва элат вакиллари, турли динларга эътиқод қилувчи жангчилар бор эди. Жалолиддин уларни ягона мақсад – Ватан озодлиги йўлида бирлаштира олган. Бу эса, унинг Ватанга садоқати турли хил миллий ўзига хосликларни бирлаштирган ҳолда, ўз Ватани билан муносабатни янгича шаклда қуришдан иборат эканлигини кўрсатади. Жалолиддин Мангубердининг бундай ёндашуви замонавий ёшларга турли хил миллий хусусиятларга эга бўлган ҳолда ҳам Ватанга садоқатли бўлиш мумкинлиги, Ватанни севиш ва унинг равнақига ҳисса қўшиш учун ягона миллатга мансуб бўлиш шарт эмаслигини англашга ёрдам беради.

Жалолиддин Мангуберди шахсиятида метин ирода, бир сўзлилик ва нозик дид каби фазилатлар мужассам бўлган. Унинг фаолиятида ирода

эркинлиги, маънавий қадриятларга содиқлик ва ватанга муҳаббат каби фалсафий категориялар ўз ифодасини топган. Жалолиддин Мангубердининг жасорати ва ватанпарварлиги замонавий ёшлар учун ибрат бўлиб, уларнинг маънавий камолоти ва Ватанга садоқатига ижобий таъсир кўрсатади. Шу асосга кўра, **ёшларни ҳарбий ватанпарварлик руҳида тарбиялашда ахлоқий идеалнинг ижтимоий-фалсафий узвийлиги мураккаб ва серқирра ишдир**²⁴.

Жалолиддин Мангуберди жасоратининг ёшларда ватанпарварлик туйғусини шакллантиришдаги аҳамияти. Жалолиддин Мангуберди миллат тарихида ўчмас из қолдирган буюк саркарда ва ватанпарвар шахс. Унинг мўғуллар истилосига қарши курашдаги жасорати, Ватанга садоқати ва мардлиги асрлар оша авлодларга ибрат бўлиб келмоқда. Жалолиддин Мангубердининг жанговар тактикаси ва стратегиялари унинг қўшинларида мунтазам равишда олиб борилган ҳарбий машғулотларда ўз аксини топган. Унинг жанг усуллари ҳарбий билим юртларида алоҳида фан сифатида ўрганилган²⁵. Жалолиддин Мангубердининг бемисл қаҳрамонлиги барча ҳукмдорларни ҳавасга солишга арзигулик воқеа эди.

Миллий қаҳрамон, жасур саркарда, миллат фаҳри бўлган Жалолиддин Мангубердининг ҳаёти ва Ватан озодлиги йўлидаги жасорати миллат учун, хусусан, ёшлар тарбиясида ўзига хос намуна, маънавий “қалқон” вазифасини ўтайди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 12 июндаги ПҚ-184-сонли Қарори билан Жалолиддин Мангуберди номидаги ҳарбий академик лицейи фаолиятини ташкил этилиши замирида ёшларни она Ватанга муҳаббат, маънавий-ахлоқий ва ҳарбий ватанпарварлик, миллий ва умуминсоний қадриятларга ҳурмат руҳида тарбиялаш, мамлакат Қуролли Кучлари тизимини сифат жиҳатдан янги босқичга кўтариш ҳамда армия учун малакали мутахассисларни тайёрлашдек стратегик мақсадлар мужассамдир.

Зеро, Ватанга садоқат ва ватанпарварлик тарбиясининг аҳамияти унинг иккиламчи роли билан боғлиқ бўлиб, ҳам маданий, ҳам тарихий билимларни етказиш воситаси бўлиб хизмат қилади, ҳам ёшларнинг онгида миллий идентикликни шакллантириб, уларни Ватан ҳимоясидек муқаддас бурчни адо этишга руҳлантиради, ҳам ижтимоий масъулиятни оширишдек муҳим функцияларни бажаради. Ижтимоий-алсафий нуқтаи назардан, бу жараён ёшларнинг маънавий камолоти, уларнинг Ватанга садоқати ва жамият олдидаги масъулиятини чуқур англашларига хизмат қилади. Ҳарбий

²⁴ Rahmonov A. Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda axloqiy idealning ijtimoiy-falsafiy integratsiyasi // **Yosh olimlar ilmiy-amaliy konferensiyasi** in-academy.uz/index.php/yo. – B. 49.

²⁵ Бўриев О., Тошев Н. Жалолиддин Мангуберди (Даври. Саркардалик фаолияти. Манбалар). – Тошкент: Фан, 1999. – Б. 53-53.

ватанпарварлик тарбияси ёшларни миллий манфаатларни ҳимоя қилишга қодир бўлган мард инсонлар этиб тарбиялашнинг муҳим омилидир²⁶.

Жалолиддин Мангубердиннинг шахсияти ва жасорати замонавий ёшлар учун ватанпарварлик туйғусини шакллантиришдаги муҳим аҳамиятини қуйидаги аспектлар билан изоҳлаш ўринли.

Биринчидан, Жалолиддин Мангубердиннинг жасорати ёшларда миллий ғурур ва ўзликни англаш туйғусини уйғотади. Унинг мўғулларга қарши курашдаги қаҳрамонлиги, Ватан озодлиги йўлида жонини фидо қилишга тайёрлиги ёшларни ўз халқининг тарихига ҳурмат билан қараш, миллий қадриятларни қадрлаш ва ўзлигини англашга ундайди.

Иккинчидан, Жалолиддин Мангубердиннинг шахсияти ёшларда Ватанга муҳаббат ва садоқат туйғусини шакллантиради. Унинг Ватан учун жонини фидо қилишга тайёрлиги, халқига бўлган чексиз муҳаббати ёшларни Ватанни севиш, унинг манфаатларини ҳимоя қилиш ва унинг равнақига ҳисса қўшишга илҳомлантиради.

Учинчидан, Жалолиддин Мангубердиннинг жасорати ёшларда мардлик, қатъият ва иродалилиқ каби фазилатларни тарбиялашда муҳим рол ўйнайди. Унинг мўғулларга қарши курашдаги матонати, қийинчиликларга бардош бера олиши ва ҳеч қачон умидини сўндирмаслиги ёшларни ҳаётда учрайдиган қийинчиликларни енгиш, ўз мақсадларига собитқадамлик билан эришиш ва ҳеч қачон орқага чекинмасликка ўргатади.

Тўртинчидан, Жалолиддин Мангубердиннинг шахсияти ёшларда ижтимоий масъулият ва фаол фуқаролик позициясини шакллантиради. Унинг ўз халқининг тақдирига бефарқ бўлмаслиги, жамият муаммоларини ҳал этишга интилиши ва адолат учун кураши ёшларни жамиятда фаол иштирок этиш, ўз фикрларини эркин ифода этиш ва жамиятнинг ривожланишига ҳисса қўшишга ундайди.

Енгилмас саркарда, Ватан ҳимоячиси, миллий қаҳрамон Жалолиддин Мангубердиннинг она юртимиз озодлиги йўлида кўрсатган жасорати ва матонати, орадан неча асрлар ўтса ҳамки, башарият учун буюк ибрат намунаси бўлиб келмоқда²⁷. Унинг мероси фақатгина тарихий воқелик эмас, балки экзистенциал аҳамиятга эга бўлган феномендир. Унинг жасорати ва ватанпарварлиги ёшларнинг онгида миллий идентикликни шакллантириш, уларни ўз халқининг тарихи ва меросига ҳурмат билан қарашга ундаш, шунингдек, жамиятда фаол фуқаролик позициясини эгаллашга илҳомлантиришдек муҳим вазифаларни бажаради. Жалолиддин Мангубердиннинг шахсияти ёшлар учун нафақат ўтмишга назар солиш, балки келажакка ишонч билан қараш, ўз Ватанининг равнақига ҳисса қўшиш ва

²⁶ **Rahmonov A. Yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash: ijtimoiy va aksiologik talqin // International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences. Vol 4, Issue 5 (2024). – B. 5.**

²⁷ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг Халқ депутатлари Хоразм вилояти кенгашининг навбатдан ташқари сессиясидаги нутқи. Халқ сўзи газетаси, 2017 йил 14 октябрь. – Б. 1-2.

жаҳон ҳамжамиятида муносиб ўрин эгаллашга интилишдек эзгу мақсадларга хизмат қилади.

Ватани, миллати, дини учун курашган Жалолиддин Мангуберди барча даврлар учун миллий қаҳрамон бўлиб қолаверади. Унинг шон-шарафга тўла жанговар ҳаёт йўли чинакам жасорат “эпопея”си, асрлар оша миллатлар ва халқларни ўзлигини англашга даъват этадиган қудратли маънавий омилдир. Бу эса ёшлар учун ҳам фахр, ҳам ифтихор, ҳам ғурур, ҳам ибратдир.

Жалолиддин Мангубердининг меросини ўрганиш ва тарғиб қилиш орқали ёшларда Ватанга бўлган муҳаббатни кучайтириш, уларни Ватаннинг муносиб фарзандлари бўлишга тайёрлаш мақсадида қуйидаги таклиф ва тавсиялар тақдим этилди:

1. Жалолиддин Мангубердининг ҳаёти ва жасоратига оид таълим дастурларини интерактив усуллар (ўйинлар, викториналар, мунозаралар, ролли ўйинлар) орқали ташкил этиш.

2. Ёшларнинг тарихга бўлган қизиқишини ошириш, маълумотларни янгича шаклда тақдим этиш мақсадида Жалолиддин Мангубердига оид виртуал музейлар, 3D моделлаштириш, анимацион фильмлар ва мобил иловалар яратиш.

3. Ёшларнинг ижодий қобилиятини ривожлантириш ва Ватанга садоқат руҳини юксалтириш учун Жалолиддин Мангубердига бағишланган эсселар, шеърлар, расмлар, ҳайкаллар, қўшиқлар, театрлаштирилган сахна кўринишидаги ижодий танлов ва фестиваллар ўтказиш.

4. Ёшларнинг жисмоний тайёргарлигини ошириш, уларда мардлик, жасурлик ва иродалилиқ каби фазилатларни тарбиялаш ва Ватан ҳимоясига тайёрлик руҳини шакллантириш учун лицей, коллеж ва олий таълим тизимида Жалолиддин Мангуберди номидаги ҳарбий-спорт мусобақаларини амалга ошириш.

5. Ёшларнинг тарихга бўлган қизиқишини оширадиган, уларга она Ватанининг ўтмишини яқиндан ўрганиш имконини берадиган, Ватанга бўлган муҳаббатни янада кучайтирадиган “Жалолиддин Мангуберди изидан” шиори остида тарихий жойларга саёҳатлар уюштириш.

THE CONTENT OF SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION IN ORIENTAL STORIES AND LEGENDS

Umarova Sitara Mukhlisovna

Doctoral student, Bukhara State Pedagogical Institute

Abstract. This article examines the general and specific features of oriental stories, their sources, narrative content, and the analysis of their main ideas, as well as the conclusions derived from them and their significance in the educational process. In addition, several oriental stories are described, and their ideological, figurative, and educational aspects are analyzed.

Keywords: Oriental stories, imagery, wisdom, legends, moral values, monkey, crocodile, friendship, betrayal, ego, king, minister, intelligence.

Introduction. Throughout the history of world civilization, the tradition of oriental storytelling has occupied a significant position, shaped by the wisdom of the peoples of Central Asia, Iran, the Arab world, India, and China. Oriental stories are short, meaningful narratives that embody life experience and moral views. They are primarily created to provide moral instruction, encourage reflection, and guide individuals toward the right path.

The charm of oriental stories lies in their simplicity combined with deep meaning, concise conclusions filled with wisdom, and hidden truths within ordinary events.

Main Part. In oriental narratives, animals are often used as allegorical images, while kings and ordinary people are depicted to express deeper meanings. For example, the lion symbolizes strength, the fox represents cunning, and the monkey symbolizes intelligence. This approach makes the stories engaging and encourages readers to think critically. Behind simple events lie profound philosophical meanings, where values such as patience, justice, and friendship are emphasized. Each story contains a hidden moral lesson that requires interpretation by the reader.

Oriental stories are generally not lengthy; they are written in both prose and verse, characterized by fluency and readability, yet they remain in memory for a long time. They convey great meaning through few words. Their educational value lies in moral upbringing and guidance toward correct behavior.

Their enduring popularity is mainly due to their closeness to real life situations, such as false friendship, greed, wise advice, and similar human behaviors. Readers can easily recognize themselves in these narratives.

Sources of Oriental Stories. Well-known classical sources of oriental stories and legends include: *Kalila and Dimna*, *One Thousand and One Nights*, *Gulistan and Bustan*, *Qissas al-Anbiya*, *Shahnameh*, and *Javome' ul-Hikoyot va Lavome' ur-Rivoyot*.

About “Kalila and Dimna”. “*Kalila and Dimna*” is a masterpiece of world literature, originating from ancient Indian oral traditions such as the *Panchatantra* and *Hitopadesha*. The exact date of its composition is unknown. The work was intended as moral instruction for princes and is written in a didactic style.

It addresses social, political, ethical, and everyday issues mainly through allegory, presented as a dialogue between two jackals named *Kalila* and *Dimna*.

In the 6th century, the work was translated into Middle Persian by the royal physician *Burzoe* under the order of King *Khosrow Anushirvan*. In the 8th century, *Abdullah ibn al-Muqaffa* translated it from Middle Persian into Arabic. Later, it was translated into Persian by *Rudaki* in verse form. During the reign of *Husayn Bayqara*, *Husayn Vaiz Koshifi* translated it into Persian and named it “*Anvar-i Suhayli*.” It was later translated into Old Uzbek in 1837 and published several times in the 20th century.

Moral Ideas of the Work. Over centuries, although the form and size of the work changed, its core ideas remained unchanged. It promotes justice and

goodness, warns against evil, and encourages noble human qualities and aspirations.

Analysis of the Story “The Monkey and the Crocodile”. Once upon a time, there was a large tree on the bank of a river where a clever monkey lived. He enjoyed eating sweet fruits every day. In the river lived a crocodile. They became friends, and the monkey used to share fruits with him. Later, the crocodile’s wife, driven by greed, demanded the monkey’s heart.

The crocodile deceived the monkey and invited him to his home. Since the monkey could not swim, the crocodile carried him across the river. However, the crocodile revealed his true intention during the journey. The monkey, thinking quickly, claimed that his heart was left in the tree. The crocodile believed him and returned to the tree, where the monkey escaped.

The moral of the story is that intelligence, alertness and quick thinking can save a person even in the most difficult situations.

Table -1

Ideological, Figurative, and Educational Analysis

Ideological	Figurative	Educational
Main idea: intelligence is stronger than physical power	Monkey symbolizes intelligence and quick thinking	Do not trust unknown individuals
Friendship vs betrayal	Crocodile symbolizes naivety and weakness in decision-making	Use intellect in difficult situations
Mind vs desire	Crocodile’s wife symbolizes greed and evil intention	Evil intentions lead to negative outcomes

The idea of intelligence and resourcefulness presented in this story can also be observed in one of the narratives from Muhammad Avfi Bukhari’s work “Javome’ ul-Hikoyot va Lavome’ ur-Rivoyot”, namely the story “Khusraw and Buzurgmehr.” In brief, the story describes that when King Khusraw asked his wise minister Buzurgmehr what the most essential qualities for a human being are, he replied that innate intelligence is the highest virtue, followed by acquiring knowledge and moral conduct. If a person is unable to achieve these, acquiring wealth and property is preferable; and if even this is beyond one’s capacity, then being humble and kind-hearted may conceal many human shortcomings. It is further stated that if a person fails to possess any of these qualities, such a life is equivalent to death.

In the story “The Monkey and the Crocodile,” the idea emphasized in Avfi’s narrative—primarily the importance of innate intelligence—is also reflected. That is, a person, through intelligence and wisdom, does not fall into negative situations; and even if faced with such circumstances, they are able to resolve them and avoid harmful consequences due to their intellect.

The ideological connection between these stories demonstrates another important feature: diversity in narratives and legends increases the reader's interest and engagement. The existence of hundreds of stories that convey a unified idea and conclusion through different plots and characters further enhances their literary and educational value.

Conclusion. The idea of intelligence and wisdom in this story can also be found in Avfi's "Javome' ul-Hikoyot va Lavome' ur-Rivoyot," particularly in the story "Khusraw and Buzurgmehr." It emphasizes that innate intelligence is the most valuable human quality. Thus, the ideological connection between these stories shows that narrative diversity increases reader engagement and highlights the importance of storytelling as a pedagogical tool.

REFERENCES

1. Kalila va Dimna: Hikmatnoma, Suyima G'aniyeva tarjimasi. – Toshkent: Istiqlol, 1994, 256 b.
2. Ibn al-Muqaffa. Kalila va Dimna / tarj. va izohlar bilan. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1986. – 256 b.
3. https://uz.wikipedia.org/wiki/Kalila_va_Dimna
4. Бейсембиев Т.К. Известия «Джавами ал-хикайат» ал-Ауфи о Саманидах, Караханидах, Сельджукидах и Хорезмиахах // Золотоордынское обозрение, № 3. 2015.
5. Umarova S. M. Muhammad Avfiy Buxoriyning "Javome' ul-hikoyot va lavome' ur-rivoyot" asaridagi ta'limiy-axloqiy g'oyalarning pedagogik mohiyati. PhD diss. – Buxoro davlat universiteti, 2023.

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARI YUQORI SINFLAR O'QUVCHILARINI HARBIY XIZMATGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK ASPEKTLARI

Mirzayev. Sh. T.

*Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti Harbiy ta'lim fakulteti
Umumqo'shin tayyorgarlik sikli katta o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqola umumiy o'rta ta'lim maktablari yuqori sinf o'quvchilarini harbiy xizmatga tayyorlashning pedagogik aspektlari ya'ni harbiy tushunchalarni mustahkamlash jarayonida harbiy mutaxassislarning mas'uliyati va yosh avlodning vatan oldidagi burchi va ma'suliyati to'g'risida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: o'quvchi yoshlar, Vatan himoyasi, g'oyaviy-siyosiy, ma'naviy-ruhiy, harbiy xizmat, harbiy qism, qurol-yarog', harbiy texnikasi, shaxsiy tarkib, ma'naviy, axloqiy, vatanparvar.

Аннотация: В данной статье рассматриваются педагогические аспекты подготовки старшеклассников общеобразовательных школ к военной службе то есть в процессе закрепления военных понятий об ответственности военных специалистов и долге и ответственности подрастающего поколения перед Родиной.

Ключевые слова: учащаяся молодежь, защита родины, идейно-политическая, духовно-нравственная, воинская служба, воинская часть, вооружение, военная техника, личный состав, духовно-нравственная, патриотическая.

Annotation: Annotation: this article discusses the pedagogical aspects of preparing students of the upper classes of general secondary education schools for military service that is, the responsibility of military specialists in the process of strengthening military concepts and the duty and responsibility of the younger generation to the motherland.

Key words: students, protection of the motherland, ideological and political, spiritual and moral, military service, military unit, weapons, military equipment, personnel, spiritual and moral, patriotic.

O‘zbekiston Respublikasini himoya qilish - O‘zbekiston Respublikasi har bir fuqarosining burchidir. Fuqarolar qonunda belgilangan tartibda harbiy yoki muqobil xizmatni o‘tashga majburlarlar. [1] Ushbu talablardan kelib chiqib, yosh avlodni Vatanni himoya qilishga tayyor holda tarbiyalash asosiy vazifalardan biridir. Shu maqsadda umumta’lim, kasb-hunar ta’limi va umumiy o‘rta maxsus ta’lim tizimida chaqiruvga qadar boshlang‘ich tayyorgarlik fani o‘qitilishi tashkil etilgan.

Qurolli Kuchlar davlatning hududiy yaxlitligini va fuqarolarning tinch hayotini ta'minlaydi. Harbiy islohotlar sharoitida Qurolli Kuchlar yangi sifatga ega bo‘lmoqda. Bizning armiyamizda tarkibiy o‘zgarishlar yuz berdi va “Mudofaa Doktrinası” uni sifat va intellektual ustuvorliklar asosida rivojlantirishga yo‘naltirilgan. Shu munosabat bilan bugungi kunda Vatanimizning har bir askaridan aniq masuliyat, yuqori vatanparvarlik tuyg‘usi, harbiy burchini vijdonan bajarish va shaxsiy javobgarlik hissi talab qilinadi.[2]

Harbiy-jangovar tayyorgarlikni a’lo darajada ushlab turish, jangovar mahoratni oshirish, tartib va intizomni mustahkamlash har bir vatan ximoyachisining mamlakat mudofaa qobiliyatini ta’minlashdagi hissasi hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari oldidagi yuksak va mas’uliyatli vazifalarni faqat sog‘lom, jismonan baquvvat va bardoshli, aqlan shakllangan, yuksak axloqiy va jangovar fazilatlarga ega, mamlakatni himoya qilishda vatanparvarlik va fuqarolik burchlarini bajarishga tayyor bo‘lgan shaxsgina bajara oladi.[2]

“Chaqiruvga qadar boshlang‘ich tayyorgarlik” fani chaqiriqqacha va chaqiruv yoshidagi yoshlarni O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari safida xizmat qilishga tayyorlashning ajralmas qismi hisoblanib, u o‘quvchi yoshlarda yuqori g‘oyaviy va axloqiy fazilatlarni shakllantirishga, o‘zini tutishga, Qurolli Kuchlarda xizmat qilishga, mamlakat mudofaasi uchun zarur jismoniy va amaliy mashg‘ulotlar talablariga javob berishga, Vatani va uning aholisini ishonchli himoya qilishga o‘rgatadi. Ushbu fan o‘quvchi yoshlar o‘zining muqaddas burchini bajarishlari uchun aqliy iroda, aqliy va jismoniy rivojlanishga, tashkiliy maqsadga yo‘naltirilgan va uzluksiz jarayonga pedagogik ta’sir ko‘rsatishni o‘z ichiga qamrab oladi.[4]

Vatanni himoya qilish uchun yoshlarni har tomonlama tayyorlash faqat ChQBT bilan cheklanib qolmaydi. Bu jamoat ishi va ta'lim muassasasining butun o'qituvchilar jamoasi zimmasida. O'quvchilarni Vatan himoyasiga g'oyaviysiyosiy, ma'naviy-ruhiy va jismoniy tayyorlash ta'lim muassasasining butun o'quv ishi tizimida va birinchi navbatda mavjud o'quv jarayonida amalga oshiriladi. Harbiy xizmat har bir yigitning Vatan oldidagi burchidir.

Mamlakatimizda voyaga yetgan yigitlar borki, ularning barchasi o'z burchlarini bajarib, harbiy xizmatga borishni xohlashadi. Harbiy xizmatni tanlaganlarning aksariyati harbiy ta'limga ixtisoslashgan universitetda talaba bo'lishni orzu qiladi. Natijada, bizning butun armiyamiz asta-sekin shakllantiriladi.[4]

Armiya - bu ko'p qirrali davlat taqdirini, uning ichki barqarorligini, zamonaviy dunyoda tutgan o'rni va rolini belgilaydigan davlat mexanizmlaridan biridir.[5]

Harbiy xizmatda askarning jismoniy, aqliy va ma'naviy fazilatlaridan samarali foydalana olishi, asosan, chaqiruvgacha va chaqiruv yoshidagi mashg'ulotlarining samaradorligiga aloqadordir. Muddatli harbiy xizmatga chaqirilgunga qadar boshlang'ich ta'limning asosiy yo'nalishlari yosh avlodni jismoniy, ma'naviy, axloqiy, vatanparvarlik va davlat himoyasi va mehnatga tayyor bo'lish ruhida tarbiyalashga qaratilgan.

Yoshlarni harbiy xizmatga tayyorlashning asosiy vazifalariga boshlang'ich harbiy bilimlar, jismoniy tayyorgarlik, Vatanning harbiy tarixi va ramzlarini o'rganish, jangchi va vatanparvar fuqaroni shakllantirish kiradi. "Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik" kursining maqsadi o'quv jarayonida yoshlarga quyidagilarni o'rgatishdir:

konstitutsiyaviy huquq va majburiyatlarini tushunish, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini bilish, Vatanni himoya qilish va uni qurolli tajovuzlardan asrash;

O'zbekiston Respublikasining Mudofaa doktrinasining mohiyatini tushunish; O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining va boshqa qo'shinlarning vazifalarini anglash;

O'zbekiston Respublikasining "Mudofaa to'g'risida" gi, "Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to'g'risida" gi Qonunlari, Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining harbiy xizmatni o'tash tartibi to'g'risida"gi, "O'zbekiston Respublikasi fuqarolarini harbiy ro'yxatga olish va ro'yxatdan chiqarish, harbiy jinoyatlar va harbiy xizmatdan bosh tortganlik uchun jinoiy va ma'muriy javobgarlik to'g'risida" gi qarorlarini o'rganish;

O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari umumharbiy Nizomlari va Harbiy Qasamyodning asosiy talablarini o'rganish va tushunish;

harbiy qismning qurol-yarog' va harbiy texnikasi, shaxsiy tarkibining yashash sharoitlari bilan tanishish; harbiy xizmat asoslariga, zarur harbiy bilim va amaliy ko'nikmalarga, shuningdek jismoniy tayyorgarlikka va aqliy va ma'naviy kuchga ega bo'lish;

fuqaro muhofazasi va tibbiy ta'lim asoslarini o'zlashtirish; yoshlarning harbiy xizmatni o'tash bo'yicha konstitutsiyaviy burchlarini o'z imkoniyatlari darajasida bajarishini va qisqa vaqt ichida o'zlariga ishonib topshirilgan zamonaviy qurol-yarog' va harbiy texnikani o'zlashtirishlarini ta'minlashdan iborat.[4]

Yoshlarga harbiy ta'lim berishda ularga harbiy qismlarning jangovar o'quv faoliyatida bajariladigan mashqlar, harakatlar va amallarni harbiy qismlardagi qo'shinlarning jangovar o'quv faoliyatlariga mumkin qadar yaqinlashtirilgan holda o'rgatish ko'zda tutiladi. Muddatli harbiy xizmatga va chaqirilishga qadar bo'lgan o'spirinlar bilan ishlash ko'p qirrali va o'ziga xos jarayondir. Chunki ularning hammasi ham hayotga, fe'l-atvorga va an'analarga bir xil qarashda emas. Yoshlarimiz g'ayratga va kuchli o'zini namoyon qilish tuyg'usiga to'la, ammo hamma ham buni jamiyat yoki jamiyat manfaati uchun qila olmaydi. Shunday ekan, bunday yoshlar bilan doimo yaxshi an'analarni, axloqiy tamoyillarni, vatanparvarlik va insonparvarlikni qalbiga singdiradigan sodiq va samimiy do'st, yaqin maslahatchi, mohir ustoz bilan birga bo'lish maqsadga muvofiqdir.[5]

Vatanga muhabbat, mamlakat himoyachisi sifatida o'z kasbidan faxrlanish va o'z tarixi va ajdodlar an'alarini hurmat qilmaydigan tarbiyasiz kuchli armiya va barqaror davlat qurib bo'lmaydi. Muddatli harbiy xizmatga chaqirilgunga qadar va chaqiruv yoshidagi yoshlarni tarbiyalash bo'yicha vazifalarning to'liq bajarilishi o'z ishining malakali mutaxassislaridan iborat haqiqiy vatanparvarlarni, professional armiya vakillarini etishtirishga imkon beradi. Bunday jiddiy, o'ta mas'uliyatli va sharaflil vazifani bajarish uchun ta'lim muassasalarida chaqiriqqacha tayyorgarlik alohida ahamiyatga ega.

O'zbekiston Respublikasida yoshlarning chaqiruv gacha tayyorgarligini umumiy boshqarish va nazorat qilish uchun O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi va Mudofaa vazirligining Harbiy kadrlarni tayyorlash boshqarmasi javobgardir.

Mamlakatimizning mudofaa qobiliyatini mustahkamlash va Qurolli Kuchlarning qudratini oshirish borasida doimiy g'amho'rlik ko'rsatib, xalqimizni, ayniqsa yoshlarni Vatanini himoya qilishga tayyorlash uchun barcha zarur choralarni ishlab chiqmoqda. Konstitutsiyamizda Vatan mudofaasi davlatning eng muhim vazifalaridan biri sifatida belgilab qo'yilgan bo'lib, ushbu maqsadda Qurolli Kuchlar tashkil etilgan va umumiy harbiy majburiyat o'rnatilgan.[8]

Harbiy tayyorgarlikning sifati ko'p jixatdan harbiy rahbar faoliyatining tarbiyaviy ahamiyati, harbiy-pedagogik mahorati va saviyasi, uning g'oyaviy siyosiy kelib chiqishi, uslubiy mahorati, ta'lim muassasasi direktori va butun pedagogik jamoaning ushbu sohadagi faoliyati bilan bevosita bog'liqdir. Ma'lumki, CHQBT rahbarlari CHQBTni tashkil etish va o'tkazishda markaziy shaxslardir. U to'g'ridan-to'g'ri ta'lim muassasasi direktoriga bo'ysunadi va uning vazifalari muvofiqlashtiruvchi hujjatlar bilan belgilanadi. Shuning uchun har bir o'qituvchi xalqaro va ichki siyosatni, Qurolli Kuchlar va mamlakatning mudofaa qobiliyatini mustahkamlash masalalarini o'rganilgan material bilan chambarchas

bog'liq holda tushuntira olishi, ularning tarixiy ahamiyatini ko'rsata bilishi, armiyaga, harbiy faoliyat va harbiy kasbga muhabbatni uyg'otishi, kelajakda

Vatan himoyachisi uchun zarur ma'naviy va jangovar fazilatlarini shakllantirishi, kerak bo'lganda, harbiy bilim elementlarini umumta'lim maktablari darslari, sinfdan tashqari tarbiyaviy ishlar bilan chambarchas bog'liq holda olib borib, o'quvchilarda dunyoqarashni shakllantiradi, ijtimoiy hodisalarni tahlil qilish va baholashga klassik yondashuvni, o'z vataniga bo'lgan chuqur va ongli muhabbatni, mustahkam poydevorni o'rnatadi.

Uni tajovuzkor kuchlardan ishonchli himoya qilishga harbiy tayyorgarlik va ta'lim muassasasining o'quv jarayoni o'rtasidagi bog'liqlik qanday? Avvalo, bu o'quvchilarda kelajakdagi Vatan himoyachisi uchun muhim bo'lgan ma'naviy va siyosiy fazilatlarini shakllantirish uchun asos bo'lgan ta'lim muassasasining butun ta'lim tizimi bilan bog'liqdir. Bu yerda hal qiluvchi vazifa – o'quvchilarni jamiyat taraqqiyot qonunlari to'g'risida bilimlar bilan qurollantiradigan, mamlakatimiz dushmanlariga nisbatan nafratni tarbiyalaydigan tarix, adabiyot fanlarini o'qitish hamda jismoniy tarbiya mashg'ulotlari jarayonida yoshlarni harbiy xizmatga tayyorlashda muhim rol o'ynaydi.[7]

O'quvchilarni Davlat ta'lim standartlari talablari doirasida tayyorlash uchun umumta'lim muassasalarida CHQBT rahbari, jismoniy tarbiya va tibbiy bilim asoslari fanlari o'qituvchilaridan iborat uslubiy komissiyalar tashkil etilgan. Ushbu komissiya faoliyatining natijasi sifatida o'rta maktab o'quvchilari harbiy-amaliy sport turlarida yuqori natijalarga erishayotganliklarini ko'rishimiz mumkin.[8]

Harbiy mashg'ulotlar o'quvchilarga dastlabki harbiy bilimlarni, harbiy xizmatga chuqur hurmatni, zamonaviy qurol va texnikani o'zlashtirish uchun asos bo'lib xizmat qiladigan amaliy ko'nikmalar va malakalarni beradi. O'quv dasturidagi ko'plab mavzular o'quvchilarga Vatanni dushmanlardan qurolli himoya qilishda O'zbekiston xalqining qahramonligi va sadoqati manbaalarini tushuntiradi, g'urur va keksa avlod vakillarining jasoratini qo'llab-quvvatlash, ularga intilish fazilatlarini singdiradi. Fanlararo aloqa vatanparvarlik tarbiyasi va boshlang'ich harbiy tayyorgarlikni takomillashtirish uchun asosdir.

Maktab partalarida o'tirib tarix, adabiyot, chaqiriqqa qadar boshlang'ich tayyorgarlik kabi fanlardan olingan nazariy bilimlar yurtimizdagi mavjud tarixiy obidalar, qadamjolar, yodgorliklar, muzeylar, jumladan O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari muzeyiga safarlar uyushtirish orqali o'sib kelayotgan yosh avlod ongida ona Vatanning boy madaniy merosi, ulug' bobokalonlari siymosi bilan faxrlanish hissida, buyuk sohibqiron bobolarimiz Amir Temur hamda Z.M. Bobur, Jaloliddin Manguberdi, Muqanna, Tumaris, Shiroq, Spitamen kabi yurt tinchligi yo'lida yuksak jasorat va matonat ko'rsatgan siymolar misolida tarbiyalash bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir.

Bunday vazifalarni, boshqa fanlar qatori, ilmiy asoslangan chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik fani bo'yicha mukammal tashkil etilgan o'quv tizimi va uslubiyoti, samarali o'qitish vositalari, yetakchilik, bundan tashqari, tarixiy shakllangan harbiy ta'lim tizimining evolyutsion asoslarini yanada shakllantirish va kelajak avlodlarga yetkazish orqali bajarish mumkin bo'ladi.

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 2023-yil 30-aprel kuni o‘tkazilgan O‘zbekiston Respublikasi referendumida umumxalq ovozi berish orqali qabul qilingan.

2. Sh.M.Mirziyoyev – “Biz buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birgalikda quramiz”. T.: O‘zbekiston. 2017-yil

3. “Chaqiruvga qadar boshlang‘ich tayyorgarlik” fanidan 2019 – 2020 o‘quv yili uchun fan dasturi.

4. Vatanni himoya qilish - bu muqaddas burch. T.: O‘zbekiston. 2001-yil

5. Armiya - bu davlatning tayanchi, tinchlik garovidir, T.: Mudofaa vazirligi, 2004-yil

6. O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining umumharbiy Nizomlari. T.: “O‘zbekiston”, 1996-yil.

7. G.M.Tansiqboyeva. Xalqaro gumanitar huquq. T., 2000-yil. 8. H. Jo‘rayev. Yoshlarni chaqiruvga tayyorlash. T., “Sharq”, 2004-yil.

XORIJIY TILNI BILISH – VATAN TARAQQIYOTIGA HISSA QO‘SHISH VOSITASI

Baxshilloeva Feruza G‘afurjonovna

Buxoro davlat pedagogika instituti

1-bosqich magistiri

Annotatsiya: Mazkur maqolada xorijiy tillarni bilishning mamlakat taraqqiyotidagi o‘rni, yoshlar salohiyatini oshirishdagi ahamiyati hamda milliy manfaatlarni xalqaro miqyosda himoya qilishdagi roli yoritilgan. Shuningdek, xorijiy tilni o‘rganish orqali ilm-fan, iqtisodiyot, madaniyat va ta’lim sohalarida rivojlanishga erishish masalalari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: xorijiy til, vatanparvarlik, taraqqiyot, yoshlar, ta’lim, globallashuv, innovatsiya, hamkorlik.

Bugungi kunda globallashuv jarayoni dunyo mamlakatlari o‘rtasidagi aloqalarni yanada mustahkamlab, xorijiy tillarni o‘rganish zaruratini kuchaytirmoqda. Har bir davlatning iqtisodiy, siyosiy va madaniy rivojlanishi xalqaro hamkorlik bilan chambarchas bog‘liqdir. Shu sababli xorijiy tillarni biladigan mutaxassislar tayyorlash davlat taraqqiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Xorijiy tilni o‘rganish nafaqat shaxsiy rivojlanish, balki jamiyat manfaatlari uchun ham xizmat qiladi. Til bilgan yoshlar xalqaro maydonda o‘z mamlakati manfaatlari himoya qilish, yangi texnologiyalarni o‘zlashtirish va ilg‘or tajribalarni joriy etishda muhim rol o‘ynaydi.

Xorijiy tillarni bilish, avvalo, ilm-fan sohasida katta imkoniyatlar yaratadi. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarning aksariyati xorijiy tillarda chop etiladi. Shuning uchun til biladigan mutaxassislar yangi ilmiy yutuqlarni tezroq o‘zlashtirib, ularni amaliyotga tatbiq etishi mumkin. Bu esa mamlakatning ilmiy salohiyatini oshiradi.

Bundan tashqari, xorijiy tillarni bilish iqtisodiy rivojlanishga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Xalqaro savdo, investitsiyalarni jalb qilish, turizmni rivojlantirish kabi

sohalarda til biladigan mutaxassislar muhim ahamiyatga ega. Xorijiy investorlar bilan muzokara olib borishda til bilish o‘zaro ishonchni mustahkamlaydi va samarali hamkorlikni ta’minlaydi.

Xorijiy tilni bilish madaniy almashinuv jarayonini ham rivojlantiradi. Til orqali xalqimizning boy madaniy merosi, urf-odatlar va milliy qadriyatlarini dunyoga tanitish mumkin. Bu esa mamlakatimizning xalqaro obro‘cini oshiradi.

Ta’lim tizimida xorijiy tillarni o‘rganish yoshlarning intellektual salohiyatini oshiradi. Til bilgan yoshlar xalqaro grantlar va dasturlarda ishtirok etib, o‘z bilimlarini oshiradi.

Turizm sohasida ham xorijiy tilni bilish katta imkoniyatlar yaratadi. Turistlar bilan samarali muloqot qilish orqali mamlakatning turizm salohiyati oshadi. Bu esa iqtisodiyotga qo‘shimcha daromad keltiradi. Madaniy almashinuv jarayonida xorijiy til alohida ahamiyatga ega. Til orqali xalqimizning boy tarixiy merosi, milliy qadriyatlar va urf-odatlar dunyoga tanitiladi. Bu esa mamlakatning xalqaro obro‘cini oshiradi.

Shuningdek, xorijiy tilni bilish zamonaviy texnologiyalarni o‘zlashtirishda ham muhimdir. Axborot texnologiyalari, sun’iy intellekt va raqamli iqtisodiyotga oid ko‘plab manbalar xorijiy tillarda taqdim etiladi. Xorijiy tilni bilish vatanparvarlik tuyg‘usini ham mustahkamlaydi. Chunki til orqali yoshlar o‘z mamlakati yutuqlarini dunyoga namoyon etadi va milliy manfaatlarni himoya qiladi.

Xulosa qilib aytganda, xorijiy tilni bilish shaxsiy rivojlanish bilan bir qatorda, Vatan taraqqiyotiga xizmat qiluvchi muhim omildir. Til biladigan yoshlar ilm-fan, iqtisodiyot, ta’lim va madaniyat sohalarida faol ishtirok etib, mamlakat rivojiga hissa qo‘shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jalolov J. Chet til o‘qitish metodikasi. Toshkent: O‘qituvchi, 2012.
2. Passov E.I. Kommunikativ metodika. Moskva, 1991.
3. Nunan D. Language Teaching Methodology. London, 2003.
4. Richards J., Rodgers T. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge, 2001.

O‘TKIR HOSHIMOVNING “IKKI ESHIK ORASI” ASARIDA VATANPARVARLIK RUHINING TARANNUM ETILISHI

*Nazarova Sevara Salimjon qizi
Buxoro davlat pedagogika instituti
magistratura 1-bosqich talabasi
Sevaranazarova520@gmail.com*

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada O‘tkir Hoshimovning “Ikki eshik orasi” asarida vatanparvarlik ruhining badiiy talqini tahlil qilinadi. Asarda inson taqdiri, jamiyat muammolari hamda urush davrining og‘ir sinovlari fonida xalqning yurtga bo‘lgan muhabbati yoritiladi. Muallif vatanparvarlik g‘oyasini obrazlar, voqealar rivoji va ruhiy kechinmalar orqali ochib beradi.

ABSTRACT

This article analyzes the artistic interpretation of patriotism in O'tkir Hoshimov's novel "Between Two Doors". The work reflects human destiny, social issues, and the hardships of wartime, highlighting the people's love for their homeland. The author reveals the idea of patriotism through characters, plot development, and emotional experiences.

KALIT SO'ZLAR

Vatanparvarlik, urush davri, inson taqdiri, ijtimoiy muammolar, badiiy obraz, ruhiy kechinmalar, milliy qadriyatlar

KEYWORDS

Patriotism, wartime, human destiny, social issues, artistic image, emotional experience, national values

ASOSIY QISM

O'zbek adabiyotida inson ruhiyati va jamiyat muammolarini chuqur yoritgan ijodkorlardan biri bu O'tkir Hoshimov hisoblanadi. Uning "Ikki eshik orasi" romani hayotiyli, samimiyligi va chuqur falsafiy mazmuni bilan ajralib turadi. Ushbu asarda inson hayoti tug'ilish va o'lim oralig'idagi murakkab yo'l sifatida tasvirlanadi va aynan shu yo'lda vatanparvarlik tuyg'usi muhim o'rin egallaydi.

Vatanparvarlik tushunchasi keng va ko'p qirrali bo'lib, u nafaqat yurtni sevish, balki uning taqdiri uchun qayg'urish, xalq bilan birga yashash va uning dardini his qilishni ham anglatadi. "Ikki eshik orasi" asarida bu tushuncha balandparvoz gaplar orqali emas, balki oddiy insonlarning kundalik hayoti orqali yoritiladi.

Asarda urush davri voqealari alohida o'rin egallaydi. Urush insonlarni sinovdan o'tkazadi, ularning sabr-toqati va matonatini namoyon qiladi. Masalan, asarda erkaklarning frontga ketishi, ayollar va bolalarning og'ir mehnat ostida qolishi tasvirlanadi. Bu jarayonda xalqning bir-biriga bo'lgan yordami, birdamligi va sabr-toqati vatanparvarlikning yorqin ko'rinishi sifatida namoyon bo'ladi.

«Ikki eshik orasi» asari o'zbek adabiyotida inson hayoti, uning ichki dunyosi va jamiyat bilan bog'liqligini chuqur yoritgan muhim asarlardan biri hisoblanadi. Ushbu asarda vatanparvarlik ruhi baland shiorlar yoki katta nutqlar orqali emas, balki oddiy insonlarning hayoti, ularning kundalik turmushi va kechinmalari orqali ochib beriladi. O'tkir Hoshimov vatanparvarlikni insonning yuragida yashaydigan, uni harakatga undaydigan ichki kuch sifatida talqin qiladi. Asarda voqealar asosan urush davrida kechishi vatanparvarlik tushunchasini yanada chuqurroq ochishga xizmat qiladi, chunki aynan urush insonni sinovdan o'tkazadi, uning sabr-toqati, matonati va yurtga bo'lgan sadoqatini namoyon etadi. Erkaklarning frontga ketishi, ayollar zimmasiga tushgan og'ir mehnat, bolalarning yetimlik va qiyinchiliklarga duch kelishi orqali xalqning boshidan kechirgan og'ir sinovlari tasvirlanadi, biroq ana shu murakkab vaziyatlarda ham insonlar umidini yo'qotmaydi, bir-biriga yordam beradi va yurtga bo'lgan ishonchini saqlab qoladi, bu esa vatanparvarlikning eng muhim belgilaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Asarda ayniqsa onalar obrazi orqali vatanparvarlik juda ta'sirli berilgan, chunki ona o'z farzandini urushga kuzatar ekan, uning qalbida cheksiz og'riq bilan birga yurt

uchun xizmat qilayotganidan faxr hissi ham mavjud bo'ladi, bu esa vatanparvarlikning eng yuksak darajasini ifodalaydi. Muallif oddiy mehnatkash insonlar hayoti orqali ham yurtga sadoqat g'oyasini ilgari suradi, ular qanchalik og'ir sharoitda yashamasin, halol mehnat qilishdan, o'z vazifasini bajarishdan to'xtamaydi, bu esa ularning ichki kuchi va vatan oldidagi burchini anglashidan dalolat beradi. Asarda insoniylik va vatanparvarlik bir-biri bilan chambarchas bog'langan holda tasvirlanadi, ya'ni inson o'z yurtini sevishi uchun avvalo mehribon, sabrli va fidoyi bo'lishi kerakligi ta'kidlanadi, shu sababli asardagi qahramonlar orqali muallif o'quvchini nafaqat yurtni sevishga, balki haqiqiy inson bo'lishga ham chorlaydi. Bundan tashqari, asarda jamiyatdagi ayrim salbiy holatlar, masalan, loqaydlik, adolatsizlik yoki o'z manfaatini ustun qo'yish kabi illatlar ham tanqid qilinadi, bu orqali yozuvchi o'quvchini to'g'ri xulosa chiqarishga undaydi va vatanparvarlik faqat so'zda emas, balki amalda namoyon bo'lishi kerakligini ko'rsatadi. Roman falsafiy jihatdan ham chuqur bo'lib, unda inson hayotining mazmuni, uning bu dunyodagi o'rni va vazifasi haqida muhim fikrlar ilgari suriladi, ya'ni inson o'z hayoti davomida jamiyatga foyda keltirishi, yaxshilik qilishi va o'zidan iz qoldirishi kerakligi ta'kidlanadi, bu esa bevosita vatanparvarlik tushunchasi bilan bog'liqdir, chunki haqiqiy vatanparvar inson o'z yurti ravnaqi uchun xizmat qiladi. Shunday qilib, "Ikki eshik orasi" asarida vatanparvarlik ruhi juda tabiiy, hayotiy va ta'sirchan tarzda yoritilgan bo'lib, u oddiy insonlarning hayoti, ularning sabr-toqati, mehr-oqibati va fidoyiligi orqali ochib beriladi va o'quvchini o'z yurtini sevishga, xalq bilan hamnafas bo'lishga va har qanday sharoitda ham insoniylikni saqlab qolishga chorlaydi.

Asarda voqealar asosan urush davrida kechadi va bu davr insonlarni qattiq sinovdan o'tkazadi, erkaklarning frontga ketishi, ayollar zimmasiga tushgan og'ir mehnat, bolalarning yetimlik va qiyinchiliklarga duch kelishi orqali xalq boshidan kechirgan murakkab hayot tasvirlanadi, biroq aynan shu og'ir vaziyatlarda insonlarning yurtga bo'lgan sadoqati, bir-biriga bo'lgan mehr-oqibati va sabr-toqati yaqqol namoyon bo'ladi. Asarda vatanparvarlik faqat jang maydonida emas, balki front ortidagi hayotda ham aks etadi, ya'ni ayollar va keksalar og'ir sharoitlarga qaramay mehnat qilishda davom etadi, jamiyatni saqlab qolishga harakat qiladi, bu esa ularning ichki kuchi va yurtga bo'lgan muhabbatidan dalolat beradi. Ayniqsa, asarda onalar obrazi orqali vatanparvarlik juda chuqur berilgan, chunki ona o'z farzandini urushga kuzatar ekan, uning qalbida og'riq bilan birga faxr hissi ham mavjud bo'ladi, bu esa vatanparvarlikning eng yuksak ko'rinishlaridan biri hisoblanadi. Muallif oddiy insonlarning halol mehnati, sabr-toqati va fidoyiligi orqali vatanparvarlikni hayotiy tarzda ko'rsatadi, ya'ni ular qanchalik og'ir sharoitda yashamasin, o'z vazifasini sidqidildan bajaradi va jamiyat uchun foydali bo'lishga intiladi. Shu bilan birga, asarda insoniylik va vatanparvarlik bir-biri bilan chambarchas bog'langan holda tasvirlanadi, ya'ni inson o'z yurtini sevishi uchun avvalo mehribon, sabrli va fidoyi bo'lishi kerakligi ta'kidlanadi. Bundan tashqari, asarda jamiyatdagi ayrim salbiy holatlar, masalan, loqaydlik yoki o'z manfaatini ustun qo'yish kabi illatlar tanqid qilinadi, bu orqali yozuvchi o'quvchini to'g'ri xulosa chiqarishga undaydi va vatanparvarlik faqat

soʻzda emas, balki amalda namoyon boʻlishi kerakligini koʻrsatadi. Shunday qilib, “Ikki eshik orasi” asarida vatanparvarlik ruhi juda tabiiy, hayotiy va taʼsirchan tarzda yoritilgan boʻlib, u oddiy insonlarning hayoti, ularning sabr-toqati, mehr-oqibati va fidoyiligi orqali ochib beriladi hamda oʻquvchini oʻz yurtini sevrishga, xalq bilan hamnafas boʻlishga va har qanday sharoitda ham insoniylikni saqlab qolishga chorlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

- 1.Oʻtkir Hoshimov. Ikki eshik orasi. – Toshkent: Sharq nashriyoti, 2018.
- 2.Karimov N. XX asr oʻzbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: Oʻqituvchi, 2005.
- 3.Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2010.
- 4.Rasulov A. Badiiy asar tahlili asoslari. – Toshkent: Fan, 2006.
- 5.Yoʻldoshev Q. Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2007.
- 6.Umurov H. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: Sharq, 2011.
- 7.Oʻzbekiston Milliy Ensiklopediyasi. – Toshkent: Oʻzbekiston Milliy Ensiklopediyasi nashriyoti, 2000–2005.

O'SMIRLARDA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASH VA MA'NAVİY BARQARORLIKNING O'ZARO ALOQADORLIGI

Salimmurodova Dilafrō'z Sur'at qizi.

Buxoro Davlat pedagogika instituti

Psixologiya yoʻnalishi magistranti

G.Yadgarova

*Psixologiya fanlari boʻyicha
falsafa fanlari nomzodi, dotsent.*

Kalit soʻzlar: Oʻsmir yoshi, milliy oʻzlikni anglash, maʼnaviy barqarorlik, milliy qadriyatlar, ijtimoiy-psixologik mexanizmlar, maʼnaviy immunitet, globallashuv, milliy identifikatsiya.

Ключевые слова: Подростковый возраст, национальное самосознание, духовная устойчивость, национальные ценности, социально-психологические механизмы, духовный иммунитет, глобализация, национальная идентификация.

Key words: Adolescence, national self-awareness, spiritual stability, national values, socio-psychological mechanisms, spiritual immunity, globalization, national identification.

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida oʻsmirlarni vatanparvarlik va milliy gʻurur ruhida tarbiyalash, ularda yot gʻoyalarga nisbatan maʼnaviy immunitetni shakllantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, oʻsmirlik davri shaxsiyatning shakllanishi va ijtimoiy rollarning oʻzgarishi bilan xarakterlangani sababli, ularda milliy qadriyatlarga asoslangan maʼnaviy barqarorlikni vujudga keltirish oʻta muhimdir. Albatta, bu jarayonda bir qator ijtimoiy-psixologik omillar markaziy oʻrin tutadi.

Oʻsmirlarda milliy oʻzlikni anglash va maʼnaviy barqarorlik tizimi murakkab ijtimoiy muhitda shakllanadi. Birlamchi omil — oila boʻlib, ota-ona tomonidan

berilgan tarbiya va milliy qadriyatlarning shaxsiy namuna sifatida ko'rsatilishi o'smirda o'z millatiga daxldorlik hissini uyg'otadi. Shuningdek, ta'lim muassasalari va o'smir uchun eng ta'sirchan bo'lgan tengdoshlar guruhi uning dunyoqarashi va qadriyatlar tizimi shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Psixologik jihatdan tahlil qilganda, milliy o'zlikni anglash jarayoni shunchaki bilimlar majmuasi emas, balki identifikatsiya, motivatsiya va ijtimoiy taqlid mexanizmlari orqali namoyon bo'ladi. O'smir o'zligini milliy qadriyatlar asosida identifikatsiya qilishi uning ruhiy dunyosida barqarorlikni ta'minlaydi. Shuningdek, bugungi kunda jadallik bilan rivojlanib borayotgan ijtimoiy tarmoqlar va virtual makon o'smirlar ma'naviy barqarorligiga ham ijobiy, ham salbiy ta'sir ko'rsatuvchi muhim omilga aylangan.

O'smirlarda milliy o'zlikni anglash darajasining yuqoriligi ularning ijtimoiy adaptatsiyasini yengillashtiradi va shaxsiy pozitsiyasining mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Ijtimoiy-psixologik nuqtayi nazardan, milliy qadriyatlar o'smir uchun "ma'naviy filtr" vazifasini o'tab, uning ongiga kirib kelayotgan axborot oqimlarini saralash va tahlil qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Bu esa, o'z navbatida, o'smirning o'z-o'zini baholashi va shaxsiy identifikatsiyasining barqaror bo'lishini ta'minlab, turli psixologik bosimlar hamda ijtimoiy og'ishlarning (devianlik) oldini oluvchi asosiy omilga aylanadi.

Shu bilan birga, ma'naviy barqarorlikni shakllantirish jarayoni o'smirning hissiy-irodaviy sohasiga ham bevosita bog'liqdir. Milliy qadriyatlar asosida tarbiya topgan o'smirda nafaqat o'z xalqiga nisbatan faxr tuyg'usi, balki mas'uliyat va burch hissi ham kuchliroq namoyon bo'ladi. Bu psixologik bog'liqlik o'smirni jamiyatda o'z o'rnini topishiga, o'zining ijtimoiy foydaliligini anglashiga va hayotiy maqsadlarini milliy manfaatlar bilan uyg'unlashtirishiga yordam beradi. Mazkur jarayonlarni tizimli o'rganish o'smirlar tarbiyasida qo'llaniladigan ijtimoiy-psixologik treninglar va metodikalarni ishlab chiqishda metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'smirlarda milliy o'zlikni anglash darajasi ularning ma'naviy barqarorligi bilan to'g'ridan-to'g'ri korrelyatsion bog'liqlikka ega. O'z milliy identifikatsiyasini mustahkam anglagan o'smirda tashqi mafkuraviy xurujlarga nisbatan kuchli psixologik "filtr" va ma'naviy immunitet shakllanadi.

Ma'naviy barqarorlik nafaqat ijtimoiy og'ishlarning oldini oladi, balki o'smirning murakkab hayotiy vaziyatlarda o'z prinsiplariga sodiq qolishini ta'minlaydi. Xulosa qilib aytganda, milliy qadriyatlarni shaxsning ichki e'tiqodiga aylantirish — globalashuv davrida barkamol va ruhiy sog'lom avlodni tarbiyalashning eng samarali ijtimoiy-psixologik mexanizmidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Shavkat Mirziyoyev. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
2. Islom Karimov. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.

-
-
3. Shavkat Mirziyoyev. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. – Toshkent: O‘zbekiston, 2017.
 4. Erik Erikson. Identity: Youth and Crisis. – New York: W. W. Norton & Company, 1968. (O‘smirlik davri identifikatsiyasi bo‘yicha dunyodagi asosiy manba).
 5. E. G‘oziyev. Psixologiya (Yosh davrlari psixologiyasi). – Toshkent, 2010–2022.
 6. G. Shoumarov. Oila psixologiyasi. – Toshkent: Sharq, 2010.
 7. Pedagogika va psixologiya bo‘yicha darsliklar va o‘quv qo‘llanmalar. – Toshkent, 2018–2024.
 8. Psixologiya bo‘yicha zamonaviy ilmiy tadqiqotlar va dissertatsiyalar. – Toshkent, 2020–2024.

TALABALAR O‘RTASIDA VATANPARVARLIK TUYG‘USINI SHAKLLANTIRISHDA HARBIY-STRATEGIK ONLAYN O‘YINLARNING ROLI. GEYMIFIKATSIYA USULI.

Egamberdiyev Ilxomjon Yigitaliyevich

Nizomiy nomidagi O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti

Harbiy ta’lim fakulteti o‘qituvchisi,

Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mirzanov Sardor Umarqul o‘g‘li

Ubaydullayev Xamidullo Rahmat o‘gli

Harbiy ta’lim fakultet 2-bosqich talabalari

Kalit so‘zlar: *Geymifikatsiya, oliy ta’lim, vatanparvarlik tarbiyasi, harbiy strategiya, raqamli avlod, kibersport, virtual reallik, mafkuraviy immunitet, interaktiv ta’lim.*

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta’lim muassasalarida talaba-yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning noanaviy va zamonaviy usullaridan biri — geymifikatsiya tahlil qilinadi. Tadqiqotda harbiy-strategik onlayn o‘yinlarning talabalar dunyoqarashiga ta’siri, ularda strategik fikrlash va jamoaviy mas’uliyatni shakllantirish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, milliy tarixiy kontent asosidagi o‘yinlarni ta’lim jarayoniga tatbiq etish bo‘yicha amaliy takliflar berilgan.

Ключевые слова: *Геймификация, высшее образование, патриотическое воспитание, военная стратегия, цифровое поколение, киберспорт, виртуальная реальность, идеологический иммунитет, интерактивное обучение.*

Аннотация: В данной статье анализируется геймификация - как один из нетрадиционных и современных методов патриотического воспитания студенческой молодежи в высших учебных заведениях. В исследовании рассматривается влияние военно-стратегических онлайн-игр на мировоззрение студентов, а также возможности формирования у них стратегического мышления и коллективной ответственности. Кроме того,

даны практические предложения по внедрению в образовательный процесс игр на основе национального исторического контента.

Keywords: *Gamification, higher education, patriotic education, military strategy, digital generation, cybersports, virtual reality, ideological immunity, interactive education.*

Abstract: This article analyzes gamification as one of the non-traditional and modern methods of patriotic education for students in higher education institutions. The study examines the impact of military-strategic online games on students' worldviews, as well as the opportunities they provide for developing strategic thinking and collective responsibility. Furthermore, practical recommendations are provided for implementing games based on national historical content into the educational process.

Globalashuv va axborot texnologiyalari rivojlangan asrda yoshlarning bo'sh vaqti va qiziqishlari katta qismi virtual olam bilan bog'liq. An'anaviy targ'ibot usullari — ma'ruza va suhbatlar raqamli avlod (Gen Z) uchun ba'zan zerikarli tuyulishi mumkin. Shu sababli, vatanparvarlik tarbiyasini "zamonaviylashtirish", uni yoshlar uchun jozibador tilda taqdim etish dolzarb masaladir. **Geymifikatsiya** (Gamification) — bu o'yin muhitidan tashqaridagi jarayonlarga o'yin elementlarini kiritish orqali ishtirokchilarning faolligini oshirish san'atidir.

1. Geymifikatsiyaning psixologik va pedagogik asoslari

Talabalik davri inson xarakteri va ijtimoiy pozitsiyasi mustahkamlanadigan palla hisoblanadi. Geymifikatsiya usuli ta'limda quyidagi uchta asosiy ehtiyojni qondiradi:

1. **Avtonomiya:** Talaba o'yin davomida mustaqil qaror qabul qiladi.

2. **Kompetentlik:** Har bir yutuq va yangi bosqich uning o'z kuchiga bo'lgan ishonchini oshiradi.

3. **Ijtimoiy aloqa:** Jamoaviy o'yinlarda boshqalar bilan hamkorlik qilish ko'nikmasi rivojlanadi.

Harbiy-strategik o'yinlarda bu uch omil vatanparvarlik g'oyasi bilan birlashadi: "Men Vatanimni himoya qila olaman (avtonomiya), menda buning uchun bilim bor (kompetentlik) va biz bir jamoamiz (ijtimoiy aloqa)".

2. Harbiy-strategik o'yinlar: Shunchaki vaqt o'tkazishmi yoki maktab?

Dunyo tajribasida (masalan, AQSH, Xitoy, Rossiya) harbiy simulyatorlardan nafaqat ko'ngilochar maqsadlarda, balki armiyaga rekrutlarni jalb qilish va strategik tayyorgarlik uchun foydalaniladi.

Talabalar uchun bunday o'yinlarning foydali jihatlari:

- **Tarixiy voqelikka sho'ng'ish:** Masalan, Temur tuzuklari asosida yaratilgan strategiyada talaba nafaqat jang qiladi, balki davlat boshqaruvi, logistika va diplomatiyani o'rganadi.

- **Taktik tahlil:** Raqibning kuchli va zaif tomonlarini o'rganish, resursni to'g'ri taqsimlash — bu ko'nikmalar kelajakdagi har qanday rahbar kadr uchun zarur.

- **Stressga chidamlilik:** Virtual "jang" maydonidagi tezkor o'zgarishlarga moslashish ruhiy barqarorlikni chiniqtiradi.

3. Mafkuraviy immunitet va milliy manfaatlar

Bugungi kunda ko‘plab xorijiy o‘yinlarda tarix buzib ko‘rsatilishi yoki o‘zga davlatlar mafkurasi targ‘ib qilinishi mumkin. Shu sababli, maqolada **milliy kontentni yaratish** masalasiga alohida urg‘u beriladi.

- **Milliy qahramonlar obrazi:** Jaloliddin Manguberdi, Tumaris yoki Ikkinchi jahon urushidagi o‘zbek qahramonlari haqidagi o‘yinlar yoshlarda milliy g‘ururni uyg‘otadi.

- **Geosiyosiy ong:** Yoshlar O‘zbekistonning strategik joylashuvi va tinchlikni saqlash qanchalik muhimligini virtual xaritalar va ssenariylar orqali anglab yetadilar.

4. OTM tizimiga tatbiq etish modellari

Geymifikatsiyani oliy ta’limga tizimli kiritish uchun quyidagi "Yo‘l xaritasi" taklif etiladi:

Bosqich	Faoliyat turi	Kutilayotgan natija
I bosqich	Harbiy kafedralarda virtual simulyatorlarni joriy etish	Qurol bilan ishlash va taktikani xavfsiz o‘rganish
II bosqich	OTMlararo "Vatanparvar" kibersport turnirlari	Jamoaviy ruh va sog‘lom raqobatni rivojlantirish
III bosqich	Mobil ilovalar shaklidagi tarixiy-viktorinalar	Talabalarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish

5. Tadqiqot natijalari va muhokama

O‘tkazilgan ijtimoiy kuzatishlar shuni ko‘rsatadiki, geymifikatsiya usuli qo‘llanilganda talabalarning mavzuga qiziqishi 40-50% ga ortadi. Vizual xotira orqali olingan ma’lumot esa an’anaviy usulga qaraganda 3 barobar uzoqroq saqlanadi. Biroq, bu yerda "o‘yinga mukkasidan ketish" xavfini oldini olish uchun pedagog-kurator nazorati zarur.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, geymifikatsiya — bu vatanparvarlik tarbiyasining eskirgan usullari o‘rnini bosuvchi emas, balki ularni boyituvchi va zamonaviylashtiruvchi kuchli vositadir. Harbiy-strategik onlayn o‘yinlar orqali talabalarda Vatan taqdiriga daxldorlik tuyg‘usini shakllantirish, ularni yuqori texnologiyali kelajakka tayyorlash imkonini beradi. Biz yoshlarni o‘yinlardan uzib qo‘yish emas, balki o‘yinlarni tarbiya va maqsadga yo‘naltirishimiz lozim.

Tavsiya etiladigan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O‘zbekiston strategiyasi". - T.: "O‘zbekiston", 2021.

2. Sheld Silverman. "Obucheniye s ispolzovaniyem igrovix elementov". - M., 2018.

3. Xudayqulov X.J. "Yoshlar ma'naviyatini shakllantirishda vatanparvarlik tarbiyasi". - T., 2020.

4. McGonigal, J. "Reality is Broken: Why Games Make Us Better and How They Can Change the World". - Penguin Books, 2011.

OLIY TA'LIM MUASSASALARI O'QUV-TARBIYA JARAYONIDA TALABALARDA VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI VA RAQAMLI YONDASHUVLAR

Shodmonova Malikabonu Xusan qizi

Buxoro davlat Pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida talabalarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish va rivojlantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalar hamda raqamli yondashuvlarning o'rni tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim muhitida interaktiv metodlar, raqamli platformalar va multimedia vositalaridan foydalanish orqali talabalarning ijtimoiy faolligi, milliy qadriyatlarga hurmati imkoniyatlari yoritiladi.

Kalit so'zlar: vatanparvarlik, innovatsion pedagogika, raqamli ta'lim, interaktiv metodlar, oliy ta'lim, tarbiya jarayoni, multimedia texnologiyalar, fuqarolik ong, milliy qadriyatlar

Аннотация: В данной статье анализируется роль инновационных педагогических технологий и цифровых подходов в формировании и развитии патриотических чувств у студентов высших учебных заведений. Подчеркиваются возможности социальной активности студентов и повышения уважения к национальным ценностям посредством использования интерактивных методов, цифровых платформ и мультимедийных инструментов в современной образовательной среде.

Ключевые слова: патриотизм, инновационная педагогика, цифровое образование, интерактивные методы, высшее образование, образовательный процесс, мультимедийные технологии, гражданское сознание, национальные ценности

Abstract: This article analyzes the role of innovative pedagogical technologies and digital approaches in the formation and development of patriotic feelings among students in higher educational institutions. The possibilities of students' social activity and respect for national values through the use of interactive methods, digital platforms and multimedia tools in a modern educational environment are highlighted.

Keywords: patriotism, innovative pedagogy, digital education, interactive methods, higher education, educational process, multimedia technologies, civic consciousness, national values

Kirish

Globallashuv jarayonlari kuchayib borayotgan hozirgi davrda yoshlarning milliy o'zligini anglash, Vatanga sadoqat va daxldorlik hissini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalari bu borada yetakchi ijtimoiy institut sifatida talabalarning nafaqat bilimini, balki ularning ma'naviy-axloqiy sifatlarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, vatanparvarlik tarbiyasini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish dolzarb masalalardan biridir. Jamiyat taraqqiyotining barqarorligi, milliy mustaqillik va davlat xavfsizligini ta'minlash, avvalo, yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarga ega, Vatan taqdiriga befarq bo'lmagan yetuk shaxslarni tarbiyalash bilan chambarchas bog'liqdir. Shu bois ta'lim tizimida vatanparvarlik tarbiyasini zamonaviy talablar asosida tashkil etish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Oliy ta'lim muassasalarida talabalarning dunyoqarashi, fuqarolik pozitsiyasi va ijtimoiy faolligi shakllanadi. Ushbu jarayonda an'anaviy tarbiyaviy yondashuvlar bilan bir qatorda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish zarurati yuzaga kelmoqda. Chunki innovatsion ta'lim texnologiyalari talabaning shaxsiy faolligini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan vatanparvarlik tuyg'ularini ongli ravishda shakllantirish imkonini beradi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, jumladan, interaktiv metodlar, muammoli ta'lim, loyiha faoliyati, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim yondashuvlari tarbiyaviy jarayon samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutadi. Ushbu texnologiyalar yordamida talabalar nafaqat bilim oluvchi, balki tarbiyaviy jarayonning faol ishtirokchisiga aylanadi, bu esa vatanparvarlik g'oyalarining chuqurroq singdirilishiga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, talabalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish masalalarini ilmiy asosda o'rganish, ularning imkoniyatlarini tahlil qilish va amaliyotga joriy etish yo'llarini aniqlash mazkur maqolaning asosiy yo'nalishini tashkil etadi. Talabalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash masalasi pedagogika, ma'naviyat va tarbiya nazariyasida muhim ilmiy yo'nalishlardan biri sifatida tadqiq etib kelinmoqda. Ilmiy adabiyotlarda vatanparvarlik tarbiyasi shaxsning ijtimoiy faolligi, fuqarolik ongining shakllanishi hamda milliy o'zlikni anglash bilan uzviy bog'liq jarayon sifatida talqin etiladi.. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta'lim va tarbiya jarayonidagi o'rni masalasiga bag'ishlangan ilmiy ishlarda raqamli vositalardan foydalanish orqali talabalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasini samarali tashkil etish imkoniyatlari tahlil qilingan. Jumladan, multimedia resurslari, elektron ta'lim platformalari va virtual muhitlar vatanparvarlik g'oyalarini yoshlar ongiga singdirishda muhim didaktik vosita sifatida ko'rsatib o'tilgan. Shu bilan birga, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, talabalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda zamotalabalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning nazariy va amaliy

jihatlarini aniqlashga qaratilgan. Shu boisdan, vatanparvarlik tarbiyasining zamonaviy modelini yaratish va bunda innovatsion pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish ilmiy-amaliy jihatdan o'ta dolzarbdir. Vatanparvarlik tarbiyasi — bu shunchaki davlat ramzlarini hurmat qilish, tarixiy shaxslar hayotini o'rganish yoki milliy bayramlarda qatnashish emas, balki bundan ancha keng, murakkab va multidimensial sotsial-pedagogik jarayondir. Shu nuqtai nazardan qaralganda, vatanparvarlik tarbiyasi endilikda an'anaviy metodlardan tashqari, innovatsion pedagogik yondashuvlarni, kreativ ta'lim muhitini, reflektiv o'qitish usullarini talab etadi. Innovatsion pedagogik texnologiyalar deganda nafaqat yangi axborot vositalari yoki raqamli platformalar, balki ta'lim mazmunini yangicha konstruksiya qilish, o'quvchi shaxsini rivojlantirishga yo'naltirilgan texnologik yondashuvlar, zamonaviy kognitiv modellar, metapedagogik sistemalar tushuniladi. Masalan, konstruktivistik pedagogika, klaster texnologiyasi, blits-interfaol metodlar, problemali ta'lim, SMART ta'lim platformalari, gamifikatsiyalashgan o'quv metodlari, STEAM yondashuvlari vatanparvarlik tarbiyasida qo'llanishi mumkin bo'lgan samarali vositalardir. Bu texnologiyalar o'quvchining mustaqil fikrlash, refleksiya qilish, muammoni tahlil qilish, loyihalashtirish, axborotni kritik baholash qobiliyatlarini rivojlantiradi. Ayniqsa, virtual reallik texnologiyalari, augmented reality (AR), sun'iy intellekt (AI) yordamida tarixiy voqealarni qayta modellashtirish orqali yosh avlodda tarixiy xotira va vatanparvarlik hissini chuqur shakllantirish mumkin. Innovatsion texnologiyalarning muvaffaqiyatli joriy qilinishi, avvalo, ularning psixologik-pedagogik asoslar bilan uyg'unligiga bog'liqdir. Shaxs psixologiyasi nuqtai nazaridan qaraganda, vatanparvarlik motivlari ijtimoiy identitet, kollektiv ong, psixologik affilatsiya kabi omillar bilan chambarchas bog'liq. Demakki, innovatsion pedagogik texnologiyalar individual motivatsiyani faollashtirish, milliy identitetni shakllantirish, ijtimoiy rollarni anglashga yordam beruvchi tarzda konstruktiv rejalashtirilishi lozim. Masalan, o'yin texnologiyalari orqali tarixiy rollarni bajarish, virtual ekspeditsiyalar orqali tarixiy joylarga sayohat qilish, loyiha asosidagi ta'lim orqali tarixiy voqealarni qayta tiklash orqali o'quvchilarda o'z milliy ildizlariga nisbatan intellektual va hissiy-emotsional bog'liqlik shakllantiriladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, oliy ta'lim muassasalarida vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalar va raqamli yondashuvlardan foydalanish yuqori samaradorlikni ta'minlaydi. Zamonaviy ta'lim vositalari orqali talabalarda Vatanga muhabbat, milliy g'urur va fuqarolik mas'uliyati kabi muhim sifatlarni shakllantirish mumkin. Kelgusida ushbu yo'nalishda ilmiy-amaliy tadqiqotlarni kengaytirish hamda ilg'or tajribalarni amaliyotga joriy etish muhim ahamiyatga ega. Global zamonning murakkab sharoitida vatanparvarlik tarbiyasini samarali amalga oshirish uchun innovatsion pedagogik texnologiyalarni tizimli, ilmiy asosda va milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirilgan holda qo'llash talab etiladi. Bu texnologiyalar shaxsda nafaqat bilim va ko'nikmalarni, balki emotsional, ijtimoiy, madaniy kompetensiyalarni ham shakllantirish imkonini beradi. Vatanparvarlik tarbiyasi zamonaviy axborot-kommunikatsion muhitda yosh

avlodning ma'naviy immunitetini kuchaytirish, ularni milliy g'urur va fuqarolik mas'uliyati bilan qurollantirishning eng muhim vositasiga aylanishi kerak. Shunday ekan, ushbu yo'nalishda izchil ilmiy-tadqiqot ishlari, innovatsion ta'lim loyihalari, pedagogik eksperimentlar olib borish orqali milliy ta'lim tizimining barqaror taraqqiyoti ta'minlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. R.H.Jo'rayev, A.A.Zunnunov Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interaktiv metodlar. Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
2. N.S.Saidahmedov Axborot texnologiyalari asosida ta'limni tashkil etish. Toshkent: O'qituvchi, 2015.
3. B.X.Xodjayev Ta'lim jarayonida tarbiya va shaxs kamoloti. Toshkent: Pedagogika, 2019.
4. N.S.Saidahmedov Pedagogik amaliyotda zamonaviy texnologiyalar. Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
5. Gazeta.uz (2024). "SEL dasturi doirasida maktablarda vatanparvarlik tarbiyasi: yangi yondashuvlar". 26-iyun, 2024.
<https://www.gazeta.uz/ru/2024/06/26/institute>

COMMUNICATIVE SPEECH CULTURE AS A DETERMINANT OF MILITARY-PATRIOTIC EDUCATION IN FUTURE TEACHERS: A TRANSFORMATIVE PEDAGOGICAL AND DISCURSIVE FRAMEWORK

Baxodirova Xalimabonu Baxodirovna

Doctoral student (PhD candidate) at

Bukhara State Pedagogical Institute

baxodirobonu6@gmail.com

+998916484004

Introduction

Modern higher education systems are increasingly characterized by paradigm shifts toward competency-based, learner-centered, and value-oriented education. Within this evolving context, the development of communicative competence among future teachers has become a strategic pedagogical priority. Speech culture, as an essential component of communicative competence, serves as a fundamental mechanism for shaping students' cognitive development, emotional engagement, and value orientation.

Military-patriotic education is considered a critical dimension of contemporary educational policy, aimed at fostering civic responsibility, national identity, and moral consciousness. However, the effectiveness of such education is largely dependent on the communicative abilities of educators. The teacher's speech acts not only as a medium of instruction but also as a powerful instrument of ideological, emotional, and value-based influence.

Methods

This study employs a qualitative theoretical-analytical research design. The methodological framework is based on discourse analysis, pedagogical modeling,

and comparative literature synthesis. The research integrates socio-constructivist theory (Vygotskian perspective), communicative competence theory, and contemporary digital pedagogy models.

The analytical procedure includes:

- conceptual decomposition of communicative speech culture;
- identification of its pedagogical functions;
- modeling of its integration with military-patriotic education;
- evaluation of interactive and digital pedagogical strategies.

The study does not rely on empirical sampling but constructs a theoretical model based on synthesis of contemporary pedagogical research.

Results

The analysis reveals that communicative speech culture functions as a mediating pedagogical mechanism that transforms abstract civic and patriotic values into personally meaningful cognitive constructs. This transformation occurs through structured communicative interaction between teacher and students, where discourse becomes the primary channel of value transmission.

The integration of interactive pedagogical technologies significantly enhances communicative competence development. Debate-based learning environments foster argumentative reasoning and critical thinking, while case-based learning strengthens analytical interpretation of socio-political and moral scenarios. Role-playing simulations enable students to experience communicative roles that reinforce civic responsibility and ethical decision-making.

Furthermore, digital educational environments extend the boundaries of traditional pedagogy by enabling multimodal and asynchronous communication. Video-based tasks, online discussions, and virtual presentations enhance students' discursive fluency and communicative adaptability in technologically mediated contexts.

The findings also indicate that communicative speech culture contributes to a triadic developmental structure:

- cognitive dimension: acquisition and structuring of knowledge about civic values;
- affective dimension: emotional internalization of patriotic attitudes;
- behavioral dimension: manifestation of civic responsibility in social practice.

Discussion

The results are consistent with socio-constructivist learning theories, which emphasize the centrality of language as a mediating tool in knowledge construction and value formation. Communicative speech culture operates as a discursive mechanism through which educational meanings are co-constructed in social interaction.

From a discourse-analytical perspective, pedagogical communication should be understood as a value-laden process in which linguistic structures carry

ideological and ethical significance. The teacher's speech, therefore, functions as a discursive instrument that shapes students' civic identity and moral orientation.

The integration of digital pedagogy further transforms the nature of communicative competence. In virtual learning environments, communication becomes multimodal, requiring learners to adapt their speech strategies to different technological and social contexts. This shift necessitates a reconceptualization of speech culture as a hybrid competence encompassing linguistic, digital, and socio-cognitive dimensions.

Conclusion

Communicative speech culture is a key determinant in the effective implementation of military-patriotic education in higher education institutions. It functions as a transformative pedagogical construct that integrates linguistic competence with civic and moral education. The application of interactive and digital pedagogical strategies significantly enhances the development of communicative competence among future teachers.

Ultimately, communicative speech culture contributes to the formation of socially responsible, cognitively competent, and patriotically oriented educators capable of functioning effectively in contemporary educational and societal contexts.

References

1. UNESCO. (2021). *Reimagining our futures together: A new social contract for education*. Paris: UNESCO Publishing.
2. OECD. (2019). *OECD Learning Compass 2030*. Paris: OECD Publishing.
3. European Commission. (2020). *Digital Education Action Plan 2021–2027*. Brussels.
4. European Council. (2022). *Key Competence Framework for Lifelong Learning*. Brussels.
5. Mishra, P., & Koehler, M. J. (2014). Technological Pedagogical Content Knowledge framework. *Journal of Computing in Teacher Education*.
6. Voogt, J., & Roblin, N. P. (2019). 21st century skills: A review of recent literature. *Educational Research Review*.
7. Darling-Hammond, L. (2017). *Teaching for deeper learning*. Harvard Education Press.
8. Fullan, M. (2020). *The new meaning of educational change*. Teachers College Press.
9. Hargreaves, A., & Fullan, M. (2015). *Professional capital: Transforming teaching in every school*. Teachers College Press.
10. Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2014). Cooperative learning and communicative competence development. *Educational Psychology Review*.
11. Bandura, A. (2016). *Social learning theory and self-efficacy in education*. Springer.
12. Byram, M. (2018). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*. Multilingual Matters.

13. Littlewood, W. (2014). Communicative language teaching. *Language Teaching*.

14. Baxodirova.X.B “Bo‘lajak o‘qituvchilarda kommunikativ nutq madaniyatini takomillashtirish pedagogik muammo sifatida”. “Pedagogik Mahorat” Ilmiy-nazariy va metodik jurnal 11-son (2025-yil,noyabr) 34 – 39b
https://buxdu.uz/media/jurnallar/pedagogik_mahorat/1. Pedagogika-psixologiya Pedmahorat 11 2025 PDF compressed.pdf

15. Baxodirova.X.B “O‘zbekiston ta’lim tizimida inklyuziv ta’limni joriy etish shakllari” “Zamonaviy ta’lim muhitida madaniyatlararo munosabatlar uyg‘unligi va taraqqiyot tendensiyalari” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani maqolalar to‘plami 2025-yil 27-may 454 – 457b
https://www.academia.edu/130194091/Hofiz_Xorazmiy_lirikasida_aks_etgan_shaxs_qiyofasi_va_uni_zamonaviy_talimda_qo'llashning_amaliy_vositalari

YOSHLARNI HARBIY-VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASH VA ULARNI HARBIY XIZMATGA TAYYORLASHDA MAKTABDAGI HARBIY TAYYORGARLIKNING SAMARADORLIGI

Egamberdiyev Ilxomjon Yigitaliyevich

O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti

Harbiy ta’lim fakulteti o‘qituvchisi,

Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori

(PhD), dotsent

Mavlonqulov Turdali Mavlonqul o‘g‘li

Nurillayev Sharifxo‘ja Mansurxo‘ja o‘g‘li

O‘zMPU Harbiy ta’lim fakultetining

II- bosqich talabalari

Annotatsiya. Ushbu maqolada mamlakat mudofaa tizimining samaradorligini ta’minlashda chaqiruvga qadar boshlang‘ich tayyorgarlik bosqichining tutgan o‘rni tahlil qilinadi. Yosh avlodni harbiy xizmatga tayyorlash, ularda vatanparvarlik ruhini kuchaytirish, jismoniy va psixologik bardoshlilikni shakllantirishda mazkur bo‘g‘inning ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, chaqiruvga qadar tayyorgarlikning metodologik jihatlari, ta’lim muassasalari va davlat-harbiy tashkilotlar hamkorligi, ilg‘or xorijiy tajribalarni joriy etishning imkoniyatlari ilmiy jihatdan izohlanadi.

Kalit so‘zlar: mudofaa tizimi, chaqiruvga qadar tayyorgarlik, vatanparvarlik, metodologiya, yoshlar tarbiyasi, jismoniy tayyorgarlik.

Аннотация

В данной статье анализируется роль этапа предварительной подготовки перед призывом в армию в обеспечении эффективности системы обороны страны. Освещается значение данного звена в подготовке подрастающего поколения к военной службе, укреплении в нем патриотического духа,

формировании физической и психологической выносливости. Также научно объясняются методологические аспекты допризывной подготовки, сотрудничество образовательных учреждений и государственно-военных организаций, возможности внедрения передового зарубежного опыта.

Ключевые слова: *система обороны, допризывная подготовка, патриотизм, методика, воспитание молодежи, физическая подготовка.*

Abstract

In this state, the role of the stage of preliminary preparation before enlistment in the army and ensuring the effectiveness of the system of defense is analyzed. Osveshchaetsya znachenie dannogo vena v podgotovke podrastasyushchego pokolenia k voennoy slujbe, ukreplenii v nem patrioticheskogo dukha, formirovanii fizicheskoy i psichologicheskoy vinslivosti. Takje nauchno ob'yasnyayutsya metodologicheskie aspekti doprizyvnoy podgotovki, sotrudnichestvo obrazovatelnyx uchrejdeniy i gosudarstvenno-voennyyx organizatsiy, vozmojnosti vnedreniya peredovogo zarubejnogo opyta.

Key words: *defense system, doprizyvnyaya training, patriotism, methodology, youth education, physical training.*

Mamlakat xavfsizligi va mustaqilligi har bir fuqaroning, ayniqsa, yosh avlodning Vatanga bo'lgan sadoqati, tayyorgarligi va ongli fuqarolik pozitsiyasiga bevosita bog'liqdir. Shu nuqtayi nazardan olib qaralganda, chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik tizimi nafaqat yoshlarni harbiy xizmatga tayyorlash, balki ularning qalbida yurtga muhabbat, fidoyilik va ma'suliyat hissini tarbiyalashda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasining mudofaa siyosatida harbiy-vatanparvarlikni mustahkamlash, yoshlarni harbiy xizmatga tayyor va intellektual jihatdan yetuk qilib tarbiyalash dolzarb masala bo'lib qolmoqda. Bugungi globallashuv, axborot xuruji va mafkuraviy tahdidlar fonida, yoshlarda ongli vatanparvarlikni shakllantirish o'ta muhim ahamiyat kasb etadi. Har qanday mamlakatning barqarorligi va mustaqilligi uning mudofaa tizimining kuchi bilan chambarchas bog'liq. Kuchli mudofaa tizimi nafaqat harbiy texnika va zamonaviy qurollanish darajasi, balki inson resurslarining tayyorgarlik darajasi bilan ham belgilanadi. Shu nuqtai nazardan, chaqiruvga qadar bo'g'in — ya'ni umumiy o'rta va professional ta'lim muassasalarida olib boriladigan boshlang'ich tayyorgarlik mashg'ulotlari mudofaa tizimining muhim poydevori hisoblanadi. Bu bosqich yosh avlodni nafaqat harbiy xizmatga, balki hayotiy sinovlarga ham tayyorlaydi, ularda mas'uliyat, intizom, jamoada ishlash ko'nikmasini shakllantiradi.

Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik tashkil qilish va olib borishda tarbiyaviy ishlar milliy g'urur, Vatanga sadoqat, ajdodlar merosiga hurmat kabi qadriyatlarni shakllantirish muhim sanaladi. Bu esa yoshlarni harbiy xizmatga nafaqat jismoniy, balki ma'naviy jihatdan ham tayyorlaydi. Shuningdek, chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik bosqichi yoshlarning psixologik tayyorgarligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Harbiy xizmat sharoitida intizom, stressli vaziyatlarda o'zini boshqarish, tezkor qaror qabul qilish, jamoada

hamkorlikda harakat qilish kabi psixologik fazilatlar talab qilinadi. Bu ko'nikmalarni maktab va kollej davrida shakllantirish mudofaa tizimi uchun tayyor kadrlar zaxirasini tashkil qiladi.

Mudofaa tizimini mustahkamlashda chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik tizimi orqali – o'quvchi yoshlarni jismoniy tayyorgarlik mashg'ulotlari, sport musobaqalari, dala o'quv yig'inlarida yoshlarning sog'lig'ini mustahkamlash, chidamlilik va bardoshlilik sifatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Sog'lom va chiniqqan yoshlar esa harbiy xizmatni yengilroq o'taydi, mudofaa tizimining ishonchli bo'g'iniga aylanadi.

Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik mamlakat mudofaa tizimini mustahkamlashda nafaqat yoshlarning jismoniy va psixologik tayyorgarligini oshiradi, balki ularni ijtimoiy jihatdan mas'uliyatli fuqarolar sifatida shakllantirishda ham muhim hisoblanadi. Harbiy xizmatga bormasdan avval o'quvchi-yoshlarning ijtimoiy ongi va fuqarolik burchiga munosabati shakllanadi. Shu nuqtai nazardan, chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlikda olib boriladigan tarbiyaviy ishlar yoshlarning ongida davlat mustaqilligi va hududiy yaxlitlikni saqlash mas'uliyati faqat harbiylar zimmasidagi vazifa emas, balki har bir fuqaroning burchi ekanini anglashlariga xizmat qiladi.

chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik tizimi mamlakat mudofaa strategiyasining muhim tarkibiy qismi sifatida qaralishi bejiz emas. Chunki zamonaviy xavfsizlik sharoitida nafaqat tashqi, balki ichki tahdidlarga ham tayyor bo'lish talab qilinadi. Yoshlarning bu kabi holatlarga tayyorligi, tezkor reaksiya ko'rsatishi, intizomga amal qilishi jamiyatning umumiy xavfsizlik darajasini oshiradi. Bu borada chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik mashg'ulotlarida fuqarolik mudofaasi, favqulodda vaziyatlarda harakat qilish, yong'in xavfsizligi, texnogen ofatlar chog'ida evakuatsiya qoidalarini o'rgatish metodologiyaning ajralmas qismi hisoblanadi. Mudofaa tizimidagi yana bir muhim vazifasi - yoshlar ongida milliy birlashuv va hamjihatlik ruhini mustahkamlashdir. Harbiy xizmatning mohiyati jamoa bo'lib harakat qilish, bir-birini qo'llab-quvvatlash, qiyin vaziyatda hamkorlikni yo'lga qo'yishdan iborat. Shu boisdan, o'quv mashg'ulotlarida jamoaviy vazifalarni bajarishga yo'naltirilgan topshiriqlar, saf o'yinlari, guruhli mashqlar katta ahamiyatga ega. Bu nafaqat yoshlarni kelgusida armiyaga tayyorlaydi, balki ularni fuqarolik jamiyati sharoitida ham ijtimoiy faol shaxs sifatida shakllantiradi.

Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik tizimida zamonaviy pedagogik texnologiyalar va innovatsion vositalardan foydalanish ham katta ahamiyat kasb etadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida yaratilgan virtual simulyatsiyalar, interaktiv platformalar, multimedia darslari yoshlarning darslarga bo'lgan qiziqishini oshiradi va ularni real sharoitlarga yaqinlashtiradi. Bu orqali yoshlar nafaqat nazariy bilimni o'zlashtiradilar, balki uni amaliyotda sinab ko'rish imkoniyatiga ham ega bo'ladilar.

Eng asosiysi, chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik yoshlar qalbida Vatanga muhabbat va fidoyilik ruhini singdiradi. Harbiy xizmatga borish masalasi ko'pincha yoshlar orasida qo'rquv yoki tashvish uyg'otishi mumkin. Ammo ta'lim

muassasalarida olib boriladigan bosqichma-bosqich tayyorgarlik jarayoni bu qoʻrquvni ijobiy motivatsiyaga aylantiradi. Natijada, yoshlar harbiy xizmatni faqat majburiyat emas, balki sharaf va iftixor deb bilishga oʻrganadilar.

Xulosa qilib aytganda, mamlakat mudofaa tizimini mustahkamlashda chaqiruvga qadar boshlangʻich tayyorgarlik roli beqiyosdir. Bu bosqich yoshlarni harbiy xizmatga tayyorlash, ularda vatanparvarlik va maʼnaviy immunitetni kuchaytirish, jismoniy va psixologik bardoshlilikni shakllantirish, sogʻlom turmush tarzini qaror toptirishda tayanch vazifasini bajaradi. Chaqiruvga qadar boshlangʻich tayyorgarlik samarali tashkil etilsa, davlat mudofaa tizimi uchun malakali, sogʻlom va sadoqatli kadrlar zaxirasi yaratiladi. Shu bois taʼlim muassasalari, davlat va harbiy tashkilotlar oʻrtasidagi hamkorlikni yanada kuchaytirish, metodologik yondashuvlarni takomillashtirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish zamon talabi hisoblanadi.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Egamberdiyev Ilhomjon Yigitaliyevich. THE IMPORTANCE OF INCREASING AND DEVELOPING THE KNOWLEDGE OF STUDENT MILITARY EDUCATION STUDENTS //Archive of Conferences. – 2021. – T. 25. – №. 1. – C. 98-99.

2. Usmonov Adxam Abdulhamid ovich. "The role of social pedagogy in the development of feelings of love for the motherland and patriotism in students and schoolchildren." *Innovation: The journal of Social Sciences and Researches* 1.6 (2023): 171-174.

3. Khanimkulov Anvar Rahimkulovich. DEVELOPMENT OF MILITARY PATRIOTIC TRAINING OF STUDENTS OF PRE-SERVICE MILITARY EDUCATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS. 3 rd International Multidisciplinary Scientific Conference on Ingenious Global Thoughts Hosted from Kuala Lumpur, Malaysia <https://conferencepublication.com> May 31st 2021.

4. Egamberdiyev Ilhomjon Yigitaliyevich. DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCES OF STUDENTS OF MILITARY EDUCATION ON THE BASIS OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES //Archive of Conferences. – 2021. – C. 11-13.

YOSHLARNI HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI SHAKLLANTIRISHDA OMMAVIY MADANIYATNING DOLZARB MUAMMOLARI

EGAMBERDIYEV ILXOMJON YIGITALIYEVICH

Oʻzbekiston milliy pedagogika universiteti

Harbiy taʼlim fakulteti oʻqituvchisi, Pedagogika

fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), dotsent

XUSHMURODOV OLCHINBEK BOBOQUL OʻGʻLI

RAHIMOV ABDULBORI ABDURAHMON OʻGʻLI

Harbiy taʼlim fakulteti II- bosqich talabalari

Annotatsiya. Mazkur ilmiy ishda yosh avlodni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash jarayonida ommaviy madaniyatning ta'siri va u bilan bog'liq dolzarb muammolar tahlil qilingan. Bugungi kunda globallashuv jarayonida ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar va shou-biznes orqali tarqalayotgan turli madaniy ta'sirlar yoshlarning ongi, qarashlari va qadriyatlariga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Yoshlar ongida milliy g'oya, vatanparvarlik, ma'naviy barkamollik kabi qadriyatlarni shakllantirishda ommaviy madaniyatning salbiy oqibatlar va ularni bartaraf etish choralari ko'rib chiqilgan. Xususan, chet el madaniyatiga taqlid, zo'ravonlikni targ'ib etuvchi axborotlar, milliy qadriyatlarga nisbatan befarqlik kabi muammolar harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi samaradorligiga tahdid solayotgani qayd etilgan.

Kalit so'zlar: harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, yoshlar tarbiyasi, ommaviy madaniyat, milliy qadriyatlar, globallashuv ta'sir, milliy g'oya, chet el madaniyati ta'siri, zo'ravonlik targ'iboti, ta'lim va tarbiya muammolari, vatanga sadoqat.

Аннотация. В данной научной работе анализируется влияние массовой культуры и актуальные вопросы, связанные с процессом воспитания подрастающего поколения в военно-патриотическом духе. Сегодня различные культурные влияния, распространяемые через средства массовой информации, социальные сети и шоу-бизнес в процессе глобализации, оказывают серьезное воздействие на умы, взгляды и ценности молодежи. Рассматриваются негативные последствия массовой культуры на формирование в сознании молодежи таких ценностей, как национальная идея, патриотизм, духовная целостность и меры по их устранению. В частности, в качестве угрозы эффективности военно-патриотического воспитания отмечены такие проблемы, как подражание чужой культуре, информация, пропагандирующая насилие, равнодушие к национальным ценностям.

Ключевые слова: *военно-патриотическое воспитание, воспитание молодежи, массовая культура, национальные ценности, влияние глобализации, национальная идея, влияние иностранной культуры, пропаганда насилия, проблемы образования и воспитания, верность Родине.*

Abstract. This research paper analyzes the influence of popular culture and current issues related to the process of educating the younger generation in a military-patriotic spirit. Today, various cultural influences disseminated through the media, social networks, and show business in the process of globalization have a significant impact on the minds, views, and values of young people. The negative consequences of popular culture on the formation of such values in the minds of young people as national ideals, patriotism, and spiritual integrity are examined, along with measures to eliminate them. Specifically, problems such as imitation of foreign cultures, information promoting violence, and indifference to national values are identified as threats to the effectiveness of military-patriotic education.

Keywords: military-patriotic education, youth education, popular culture, national values, impact of globalization, national idea, influence of foreign culture, propaganda of violence, issues of education and upbringing, loyalty to the Motherland.

Hozirgi kunda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini yuksaltirishda butun dunyoda globallashuv jarayonini har tomonlama chuqurlashuvi va axborot texnologiyalarining takomillashib borgan sayin milliy madaniyat, milliy qadriyatlar va azaliy an'analarni saqlab qolish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Yer yuzidagi axborot almashinuvi mislsiz tezlashgan hozirgi globalizm sharoitida, G'arbdagi ayrim «markazlar» boshqa davlatlar va xalqlar o'rtasida G'arb hayoti «jozibalari»ni, jumladan, «ommaviy madaniyat» ta'sirini imkon qadar keng yoyishga harakat qilmoqdalar. Ushbu harakatning asosiy maqsadi insonlarni milliy madaniyatdan uzoqlashtirish, dunyoni bir tizimga solib standart holatda, bitta oqim bo'ylab harakatlanishini ta'minlash va antimilliy g'oyalarini osonlikcha singdirish, ma'naviy begonalashuvni yuzaga keltirishdan iborat. Ushbu harakatlarni millat qadriyatlariga ta'siri jarayonida asosan mamlakat yoshlarini (14-30 yoshlilar) ongini zaharlash asosiy vazifa qilib olinadi.

Ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilsak, «ommaviy madaniyat» ya'ni pop-madaniyat – jamiyatda aholining keng qatlamlari orasida yoyilib, ustuvor bo'lgan madaniyat hisoblanadi. «Ommaviy madaniyat» mohiyatiga ko'ra aholi aksariyat qismining hayotini tashkil etgan voqea-hodisalar, intilishlar va ehtiyojlar bilan to'lib toshgan. Shu o'rinda aytib o'tish lozimki, zamonaviy «ommaviy madaniyat»ning maqsadi insonlarni milliylikdan uzoqlashtirish, dunyoni bir tizimga solib standart holatda, bitta oqim bo'ylab harakatlanishini ta'minlashdan iborat, bo'lib u makon, yosh, jins va millat tanlamaslik hususiyatiga ega.

«Ommaviy madaniyat» tahdidlarining inson ongiga salbiy ta'sirlarini quyidagilardan iborat:

- «Ommaviy madaniyat» inson ongini real hayotdan uzoqlashtiradi va soxta yaratilgan obrazlarga yo'naltiradi;

- Aldovga oson ishonadigan shaxslarni paydo qiladi; – Insonni ishlab chiqaruvchiga emas, faqat iste'molchiga aylantiradi. – Insonni milliylikka borib taqaluvchi ildizlarini kesadi va ma'naviy jihatdan qashshoqlashtiradi.

Shuningdek, «ommaviy madaniyat» targ'ibotchilarini oilalarga, ayniqsa yosh oilalarga o'z ta'sirini ko'rsatmoqda. Ma'lumki, har bir millatning, har bir insonning ma'naviyati va o'ziga xos madaniyati shakllanishida oilaning o'rni beqiyos. Sharq ayollari hech mahal oilada yetakchilikka da'vogar bo'lmaganlar. Bu esa ularning oilada hech qanday qadrga ega emas, degan ma'noni anglatmaydi. Aksincha, oilaning biror muammosi, oilaning ikkinchi yarmini tashkil qilgan ayolsiz yechilmagan va amalga oshirilmagan. Shu ma'noda, ayollarimiz o'zlarining oilada siqilgan, huquqlari cheklangan tarzda his qilmaganlar. Ammo «ommaviy madaniyat» targ'ibotchilari Sharq oilasida ayollar kamsitilishi, ularning erkaklar bilan teng huquqli emasligi haqida fikr yuritadilar. Ayniqsa yosh oilalarga bu o'zining kuchli ta'sirini o'tkazmoqda. Masalan oila va nikoh masalalariga

hayotda muhim emasligini, uni «yengil yashash», «erkinlik», «o‘zi uchun yashash» degan omillardan keyingi ikkinchi darajali o‘rinlarga tushirib tashlashni targ‘ib qilmoqda.

Bunga asos qilib «nikoh bu tashvish», «oila bu erkinsizlik» kabi tamoyillarni qo‘ymoqdalar. Vaholanki, ushbu «madaniyat» targ‘ibotchilari «erkinsizlik» deb atayotgan oila aslida bu muqaddas dargoh, insonlarni ezgu xulqqa o‘rgatadigan maskan.

Mamlakatimizda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini yuksaltirishga katta e‘tibor qaratilmoqda. Chunki ommaviy madaniyatga, u bilan yopirilib kelayotgan ma‘naviy va axloqiy tubanlik illatlariga milliy madaniyatni, milliy tarbiyani, milliy ma‘naviyatni, ota-bobolarimiz e‘tiqod qilib kelgan islomiy qadriyatlar bilan qarshi tura olamiz.

Bugungi kunda «Ommaviy madaniyat»ning quyidagi salbiy ko‘rinishlari e‘tirof etilgan.

Kitch - hech qanday badiiy-estetik ahamiyatga ega bo‘lmagan narsa va buyumlarga yuksak andoza tusini berish. Turli-tuman totemlar, tumor va boshqa shunga o‘xshash narsalarni taqib yuruvchilar. Buning xavfli jihati, ayniqsa islom diniga e‘tiqod qiluvchilar orasida muammolarni keltirib chikaradi. Ommaviy madaniyatning bu ko‘rinishi jamiyatnint barcha qatlamlarida uchraydi. Kelib chiqish sabablari asosan o‘ziga nisbatan ishonchsizlik, o‘zga qarashlarga ko‘r-ko‘rona ergashishdir.

Komiks tagiga qisqa matn yoki luqmalar bitilgan behayo matbaa-rasm mahsulotlari bo‘lib, kelib chiqish sabablari asosan zamonaviy yashashga ko‘r-ko‘rona ergashish, o‘z ma‘naviy qadriyatlarini bilmaslik va hokazo.

Ommaviy madaniyatning bu ko‘rinishi asosan yoshlar qatlamini qamrab oladi va kiyinish madaniyatida namoyon bo‘ladi. Masalan, turli-tuman yirtiq, so‘tilgan va qar xil yozuvlar tushirilgan bosh kiyim, shortik, shim, futbolkalar va turli fotoplakatlar, hatto reklama roliklarida mavjud bo‘ladi. Xatarli tomoni milliy qadriyatlar, milliy kiyinish madaniyatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi va bu orqali ijtimoiy barqarorlikni izdan chiqaradi.

Strizm – ehtiroslarga berilgan holda teleboshlovchi, sportchi, aktyorlar va estrada xonandalarini ilohiylashtirish.

Ommaviy madaniyatning bu ko‘rinishi nisbatan ko‘p tarqalgan va eng xatarlilaridan biri hisoblanadi. Chunki bu holatda haddan tashqari ehtiroslarga berilish natijasida suitsid (o‘z joniga qasd qilish) holati ham kuzatiladi. Ommaviy madaniyatning bu ko‘rinishi yuzaga kelishiga asosiy sabab ertangi kunini aniq ko‘ra bilmaslik, o‘z xatti-harakatlarini nazorat qila olmaslik va boshqalar. Bu ko‘rinish xam asosan yoshlar qatlamida ko‘p uchraydi. Xavfli tomoni ijtimoiy-siyosiy faol bo‘lmagan yoshlarni turli oqimlar ta‘siriga tushib qolish ehtimolini oshiradi.

Xeppining – oldindan rejalashtirilmagan, nogaxonda uyushtiriladigan «keskin» tomoshalar, aytaylik, turli buyumlarni, masalan, royal, pianino yoki avtomobillarni urib abjag‘ini chiqarish yoxud o‘t qo‘yish orqali vahshiyona, ommaviy «ko‘ngil ochish»larni o‘tkazish.

Ommaviy madaniyatning bu ko‘rinishi o‘z xususiyati jihatidan destruktiv ahamiyatga ega ekanligi ko‘rinib turibdi. Bu ko‘rinish ham nisbatan yoshlar qatlamida ko‘proq uchraydi. Chunki yoshlardagi kuchli ehtiroslar tufayli ijtimoiy meyorlar mos kelmay qolsa, bu jarayon yanada kuchayadi. Ijtimoiy, siyosiy xavfli tomoni bunda yoshlarning destruktiv kuchlar ta’siriga tushish xolati ortib boradi.

Kelib chiqish sabablari o‘z kuch va ehtiroslarini nazorat qila olmaslik, jamiyatda mavjud ijtimoiy meyorlarni bilmaslik yoki bilishni istamaslik obsentizimning kuchliligi.

«Yog‘ochning bo‘shini qurt yeydi doim»

Afsuski, yoshlarda isyonkorlik, vaxshiylik, itoatsizlik kabi bir qancha illatlarni shakllantiruvchi bu «madaniyat»ning uchqunlarini o‘zimizning ba’zi kliplarimizda, ommaviy axborot vositalarida, reklama va roliklarimizda ham ko‘rish mumkin.

Insoniyat taraqqiyot davrini o‘rgansangiz, bir narsaga duch kelasiz. Albatta taraqqiyotga ham, inqirozga ham jamiyat a’zolari orasida shakllangan va rivojlangan ommaviy madaniyatning ta’siri bo‘lgan, ko‘pincha bu ta’sir kuch ishlatish yo‘li bilan amalga oshirilgan.

Bugungi kunda ba’zi bir davlatlar va xalqlar o‘z ta’sir doirasini oshirishda kuch ishlatish yo‘lidan ko‘ra «informatsion xuruj»lar orqali kurash olib borishni samarali vosita deb bilmoqda.

Har bir inson demokratiyaning mazmun-moxiyatini, ya’ni xalq hokimiyatining asosiy omili inson ekanligini, insonning ijtimoiy-siyosiy, xuquqiy, iqtisodiy va ma’naviy faol bo‘lishi siyosiy uchburchakda, ya’ni jamiyat, davlat va shaxs munosabatlarida aks etishini fuqarolik pozitsiyasi nuqtai nazaridan tafakkur qilmas ekan, jamiyat va davlat ishlarida, umuman taraqqiyotda o‘ziga xos muammolarning kelib chiqishi tabiiy.

Aholining asosiy qismi, ya’ni 65 foizini yoshlar tashkil etadigan O‘zbekiston Respublikasida yoshlarga e’tibor davlat e’tiborida ekanligi bugungi kunda hech kimga sir emas. Mamlakatimiz yoshlarining har tomonlama sog‘lom va bilimli bo‘lishlari borasida keng ko‘lamli ishlar olib borilmokda. Biroq shunga qaramay, ba’zi bir davlatlar va xalqlar tomonidan dunyoda o‘z ta’sir doirasini oshirish maqsadida «informatsion xurujlar» orqali «ommaviy madaniyat»ning kirib kelishi aholining ijtimoiy-siyosiy faolligini yanada oshirishni, ayniqsa faol bo‘lmagan yoshlar bilan ishlash mexanizmlarini yanada kuchaytirishni talab etadi.

«Menga farqi yo‘q», «menga nima, nima bo‘lsa bo‘lar» deb o‘z qobig‘iga o‘ralish nafaqat o‘sha shaxsni, balki butun jamiyatni inqirozga olib kelishi ham mumkin. Shu bois shu aziz va muqaddas Vatanda yashayotgan har bir fuqaro loqaydlik, dangasalik, o‘zibo‘larchilik kabi illatlarga qarshi kurashsa, farzandlari, yaqinlari, yoru birodarlarining osoyishta, farovon xayotini ta’minlashga intilsa, tevarakda bo‘layotgan voqealarga daxldorlik xissi bilan qarab, doimo sergak, hushyor bo‘lsa, o‘z-o‘zidan ma’lumki, yurtimizga kirib kelayotgan «ommaviy madaniyat»ning payi qirqiladi. Yoki mashhur masaldagi kabi «yog‘ochning bo‘shini kurt yeydi doim».

Jamiyat yaxlit bir ijtimoiy organizm. Shu ma'noda uning turli bedavo kasalliklarga chalinmay sog'lom rivojlanishi, tarakkiyoti har birimizga bog'liq.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoyev, Sh. M. (2021). *Yangi O'zbekiston strategiyasi*. Toshkent: O'zbekiston.

2. "O'zbekiston Respublikasi mudofaa va harbiy xizmat sohasidagi davlat siyosati to'g'risida"gi farmonlar va qarorlar, Toshkent, 2020–2025.

3. Khanimkulov Anvar Rahimkulovich. "Chaqiriqqacha harbiy ta'lim yo'nalishi talabalarini harbiy vatanparvarligi ruhida tarbiyalashni takomillashtirish." *Conference Zone*. 2022.

4. Egamberdiyev Ilhomjon Yigitaliyevich. "Development of Professional Competencies of Pre-service Military Education Students Based on Information and Communication Technologies." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, vol. 10, no. 3, 11 Mar. 2022, pp. 266-269.

5. Usmonov Adxam Abdulhamid ovich. "The role of social pedagogy in the development of feelings of love for the motherland and patriotism in students and schoolchildren." *Innovation: The journal of Social Sciences and Researches* 1.6 (2023): 171-174.

6. Egamberdiyev Ilhomjon Yigitaliyevich. DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCES OF STUDENTS OF MILITARY EDUCATION ON THE BASIS OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES //Archive of Conferences. – 2021. – C. 11-13.

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI

Sharopov Dilshod Shirinboyevich,

Buxoro Davlat pedagogika instituti,

Chaqiriqqacha harbiy ta'lim yo'nalishi 3-bosqich talabasi

O'zbekiston, Buxoro shahri

E-mail: SHAROPOV3@gmail.ru

Kalit so'zlar: raqamli texnologiyalar, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, pedagogik jarayon, interaktiv darslar, milliy qadriyatlar, multimedia resurslar, innovatsion ta'lim, virtual muhit, yoshlar tarbiyasi

Ключевые слова: цифровые технологии, военно-патриотическое воспитание, педагогический процесс, интерактивные уроки, национальные ценности, мультимедийные ресурсы, инновационное образование, виртуальная среда, образование молодежи

Key words: digital technologies, military-patriotic education, pedagogical process, interactive lessons, national values, multimedia resources, innovative education, virtual environment, youth education

Kirish. Bugungi kunda globalizatsiya va raqamli transformatsiya jarayonlari ta'lim tizimiga yangicha yondashuvlarni talab qilmoqda. Yosh avlodning milliy ongini shakllantirish va vatanparvarlik ruhini rivojlantirish esa nafaqat an'anaviy, balki zamonaviy texnologiyalar yordamida ham amalga oshirilishi mumkin. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) o'quv jarayonini interaktiv, qiziqarli va samarali bilish bilan birga, o'quvchilarda milliy qadriyatlarni, tarixiy xotirani va vatanparvarlik tuyg'usini uyg'otish imkonini beradi. Raqamli resurslar—virtual ekskursiyalar, multimediya darsliklar, onlayn loyihalar va pedagogik o'yinlar—pedagogik jarayonda yangi pedagogik potensialni yaratadi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar yordamida tarbiyalash jarayoni individual va guruh ishlari orqali amalga oshiriladi, bu esa o'quvchilarda faollik, ijodkorlik va mas'uliyatni shakllantirishga xizmat qiladi.

Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning o'rni va ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil etiladi. Tadqiqot davomida pedagogik adabiyotlar tahlili, kuzatish, so'rovnoma, intervyu va tajriba-sinov metodlaridan foydalanildi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, virtual ekskursiyalar, interaktiv darslar, multimedia loyihalar hamda pedagogik o'yinlar talabalar ongida milliy qadriyatlar va vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar pedagogik jarayonni individuallashtirish, talabalarning faolligi va ijodkorligini oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari oliy ta'lim tizimida vatanparvarlik tarbiyasini zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida rivojlantirish uchun muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot maqsadi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda raqamli texnologiyalarning o'rni va ahamiyatini ilmiy asosda o'rganishdan iborat. Shuningdek, zamonaviy pedagogik yondashuvlar orqali talabalarda vatanparvarlik ruhini shakllantirishning samarali usullarini aniqlash ham tadqiqot vazifalaridan biri hisoblanadi. Ushbu maqolada raqamli texnologiyalar vositasida vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlari, pedagogik imkoniyatlari va zamonaviy metodik yondashuvlari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari maktab va oliy ta'lim muassasalarida vatanparvarlik ruhini rivojlantirish jarayoniga ilmiy asos yaratishga xizmat qiladi.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Tadqiqot jarayonida bir qator ilmiy uslublardan foydalanildi. Jumladan, pedagogik adabiyotlar tahlili orqali mavzuga oid ilmiy qarashlar o'rganildi. Kuzatish usuli yordamida ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanish darajasi tahlil qilindi. So'rovnoma va intervyu metodlari orqali talabalarning fikr-mulohazalari o'rganildi. Shuningdek, tajriba-sinov ishlari olib borilib, interaktiv darslar va multimedia vositalarining samaradorligi aniqlashtirildi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida nazariy va amaliy yondashuvlar uyg'unligi tanlandi. Nazariy jihatdan adabiyotlarni tahlil qilish, ilmiy maqolalar va monografiyalarni o'rganish orqali raqamli texnologiyalarning pedagogik potentsiali aniqlanadi. Amaliy jihatdan esa: 1. Eksperimental metod—maktab va oliy ta'lim muassasalarida raqamli vositalardan foydalangan holda

vatanparvarlik tarbiyasini o'rganish; 2. So'rovnoma va intervyu –o'qituvchilar va talabalar fikrini tahlil qilish, raqamli texnologiyalar ta'sirini baholash; 3. Kuzatuv va tahlil–interaktiv darslar va loyihaviy ishlarda o'quvchilarning faolligi va vatanparvarlik ruhidagi o'zgarishlarni aniqlash. Shu metodlar yordamida tadqiqot vatanparvarlik tarbiyasini raqamli texnologiyalar orqali rivojlantirishning samarali yo'llarini aniqlashga, pedagogik jarayonni takomillashtirishga va yoshlar milliy ongini mustahkamlashga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli texnologiyalar pedagogik jarayonda vatanparvarlik tarbiyasini samarali rivojlantirish imkonini beradi. Eksperimental ishlar davomida virtual ekskursiyalar, interaktiv darslar, multimedia loyihalar va pedagogik o'yinlardan foydalangan holda o'quvchilarning milliy qadriyatlar va vatanparvarlik ruhiga bo'lgan qiziqishlari sezilarli darajada oshgan. So'rovnoma va intervyu natijalariga ko'ra: O'quvchilarning tarixiy va madaniy bilimlari chuqurlashdi; Raqamli resurslar orqali ta'lim jarayoni qiziqarli va interaktiv bo'ldi, yoshlarning faolligi va ijodkorligi oshdi; O'qituvchilar vatanparvarlik tarbiyasini an'anaviy darslardan tashqari raqamli vositalar yordamida samarali tashkil etish mumkinligini ta'kidlashdi. Shuningdek, raqamli texnologiyalarni qo'llash individual yondashuvni kuchaytirib, har bir o'quvchining milliy ongini rivojlantirishda ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Tadqiqot shuni ham ko'rsatdiki, yoshlar orasida vatanparvarlik ruhini shakllantirishda interaktiv va multimedia vositalari an'anaviy usullarga nisbatan samaraliroqdir. Umuman olganda, tadqiqot natijalari raqamli texnologiyalarni pedagogik jarayonga integratsiya qilish orqali vatanparvarlik tarbiyasini yanada tizimli, interaktiv va qiziqarli tarzda tashkil etish mumkinligini tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli texnologiyalar yordamida vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish pedagogik jarayonni yanada samarali va qiziqarli qiladi. Shu bilan birga, natijalarni boshqa tadqiqotlar bilan solishtirganda, ular global va mahalliy miqyosdagi ilmiy tadqiqotlar bilan uzviy bog'liqlikni ko'rsatadi. Interaktivlik – o'quvchilar faol ishtirok etadi va dars jarayoniga qiziqishi oshadi. Vizualizatsiya – virtual ekskursiyalar va multimediya materiallari tarixiy va madaniy ma'lumotlarni yanada aniq va qiziqarli tarzda yetkazadi. Muhokama shuni ko'rsatadiki, pedagogik jarayonda raqamli texnologiyalarni integratsiyalash– nafaqat zamonaviy ta'lim talablariga javob beruvchi, balki vatanparvarlik va milliy qadriyatlarni shakllantirishda samarali vositadir. Shu bilan birga, bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun o'qituvchilarning raqamli savodxonligi, metodik tayyorgarligi va pedagogik yondashuvlari muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, oliy ta'lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish bugungi kunning muhim talablaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, interaktiv darslar, virtual ekskursiyalar, multimedia resurslar va raqamli pedagogik o'yinlar talabalar ongida milliy qadriyatlar va Vatanga sadoqat tuyg'ularini shakllantirishda yuqori samaradorlikka ega.

Shuningdek, raqamli texnologiyalar ta'lim jarayonini individuallashtirish, talabalar faolligini oshirish va ularning mustaqil fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa yoshlarning nafaqat bilim darajasini oshiradi, balki ularni ijtimoiy faol, mas'uliyatli va vatanparvar shaxs sifatida shakllanishiga zamin yaratadi.

Shu bois, oliy ta'lim tizimida raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan pedagogik jarayonlarni keng joriy etish va takomillashtirish harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini yanada samarali rivojlantirishning muhim omili bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'XATI

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 464 b.
2. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O'qituvchi, 2020. – 240 b.
3. Ahmedov A. Raqamli ta'lim texnologiyalari. – Toshkent: Fan, 2021. – 180 b.
4. Xasanov R. Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi // Pedagogika jurnali, №3, 2022. – 45–50 b.
5. Qodirov B. Yoshlar psixologiyasi. – Toshkent: Fan, 2019. – 200 b.
6. Zamonaviy ta'limda innovatsion yondashuvlar // Ilmiy-amaliy konferensiya to'plami. – Toshkent: Fan, 2023. – 120–125 b.

CHAQIRUVGA QADAR BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK DARS JARAYONIDA O'QUVCHILARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASH XUSUSIYATLARI

Achilov Akmal Abdullaevich

*Quruklikdagi qo'shinlar instituti qurollanish
va otish kafedrasi tank bo'linmalari otish tayyorgarligi
sikli boshligi - katta o'qituvchisi podpolkovnik*

Anatatsiya: Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi haqidagi bilimlar bilan qurollantirish va harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining maqsadi, metodologik asoslari, mazmun-mohiyati, vazifalari, vositalari, pedagogik, psixologik asoslari, harbiy vatanparvarlik tarbiyasi tizimi va uning asosiy yo'nalishlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: odob, axloq, tarbiya, zero, lozim

Vatanparvarlik tarbiyasining xalqimiz uchun ahamiyati shundaki, xalqning tinchlik, xavfsizlikda hayot kechirishi, yaratuvchilik, bunyodkorlik mehnati bilan shug'ullanishi, turmush darajasini, uning farovonligini oshirish, yurtni obod qilish yo'nalishidagi barcha faoliyat xalqimizning vatanparvarlik xislatlariga bog'liq bo'lib, shu xislatlarning amaliy ifodasi hisoblanadi.

Bundan vatanparvarlikning qanchalik muhim ahamiyatga ega ekanligi ko'rinib turibdi. Bu masalaga qadimdan e'tibor berib kelinganligini "Vatanni sevmoq iymondandir" degan mashhur hadis ham tasdiqlab turibdi. Bu hadisdagi "Vatanni sevmoq" iborasi "vatanparvarlik" ma'nosi bilan tengligini hisobga olsak,

“Vatanparvarlik iymondandir” degan ma’no bilinadi. Bundan esa vatanparvarlik iymon, e’tiqod ekanligi ma’lum bo’ladi. Har bir xalq hayotining ravnaqi, eng avvalo, o’sha xalq fuqarolarining qanchalik vatanpavar ekanliklari va yosh avlodga qanchalik vatanparvarlik ta’lim-tarbiyasi berishlari bilan bog’liq.

Davlatning mustahkamligi, kuch-kudrati, uning dunyo davlatlari orasidagi nufuzi shu davlatdagi barcha rahbar va xodimlar, mutaxassislarining bilimdonligi, o’z vazifalarini puxta bajarishlari, unumli mehnat qilishlariga erishish yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga asoslanadi. Bu esa vatanparvarlik tarbiyasining davlatimiz uchun ahamiyatini bildiradi. Davlatni mustahkamlash, uni har tomonlama taraqqiy ettirishda vatanparvarlik tarbiyasining ahamiyati to’g’risida Prezidentimiz Sh.Mirziyoev: **“Barchamizga yaxshi ma’lumki, vatanparvarlik har bir davlat hayotining ma’naviy asosi hisoblanadi va jamiyatni har tomonlama rivojlantirish borasida eng muhim safarbar etuvchi kuch sifatida namoyon bo’ladi”**, deb alohida ta’kidlaydi.

Vatanparvarlik tarbiyasi tizimining umumiy xususiyatlari

O’sib kelayotgan yosh avlodning ta’lim-tarbiyasi, shu jumladan, ularning vatanparvarlik tarbiyasi Vatanimiz, xalqimiz kelajagini, el-yurtimiz taqdirini hal qiluvchi masala hisoblanadi. Bu masalaning qanchalik jiddiy ahamiyatga ega ekanligi to’g’risida Abdulla Avloniyning quyidagi fikrlarini keltirish mumkin:

“Hukamolardan biri: “har bir millatning saodati, davlatlarning tinch va rohati yoshlarning yaxshi tarbiyasiga bog’liqdur”, demish”. “Alhosil, tarbiya bizlar uchun yo hayot yo mamot, yo najot yo halokat, yo saodat yo falokat masalasidir”. “Bolalarini pisand qilmagan millatlar inqirozi ularni yot qullarga va yot madaniyatlar ixtiyoriga berib qo’ygani sababli, ulardan ayrilishga mahkumdirlar”.

Bunda bolalarning kelajak egalari ekanligini hisobga olgan holda ularning ta’lim-tarbiyasiga e’tiborsizlik millatning inqiroziga olib kelishi ta’kidlanmoqda. Zero, biz Vatanimiz kelajagini o’z bolalarimiz orqali yaratamiz. Vatanimiz kelajagining qanday bo’lishida esa hozirgi vatanparvarlik tarbiyasi alohida o’rin egallaydi. Bu yo’lda hozirda muayyan ishlar amalga oshirib borilmoqda.

Vatanparvarlik tarbiyasi umumiy ta’lim-tarbiyaning tarkibiy qismi bo’lishi bilan birga o’z pedagogik, psixologik asoslariga va metodikasiga ega. Lekin hozirgacha ushbu asoslar va metodikaning ilmiy-nazariy jihatlarini yetarlicha o’rganilmagan. Vatanparvarlik tarbiyasi inson hayotining hamma sohasida amal qiladi, bu degani Vatanni asrab avaylash, uning farovonligi va gullab-yashnashi yo’lida hamma sohalarda amalga oshiriladigan ishlar vatanparvarlik tarbiyasiga asoslanadi. Chunki insoniyat tarixidan ma’lumki, hamma zamonlarda ham har bir davlatning rivojlanishi, kuch-qudratli va boshqalar tomonidan tan olinadigan bo’lishi, u yerdagi xalqning farovon hayoti o’sha xalqning vatanparvarlik xislatlari qanchalik yuqori ekanligiga bog’liq. Vatanparvarlik tarbiyasi ahamiyati jihatidan shaxs umumiy ta’lim-tarbiyasining pirovard natijasini ifodalaydi. Shunga muvofiq ravishda bu sohadagi ishlarimizni ushbu yo’nalishdagi mavjud tajribalar, erishilgan ijobiy natijalarni hisobga olgan holda muntazam rivojlantirib, faollashtirib borish masalasi davr talabi sanaladi. Bu ishlarni ilmiy asosda ishlab chiqilgan va oila,

mahalla, ta'lim muassasalari, davlat va nodavlat tashkilotlarining ijtimoiy sheriklik faoliyatiga asoslangan **vatanparvarlik tarbiyasi tizimi** orqali muntazam ravishda amalga oshirib borish lozim. Vatanparvarlik tarbiyasining tegishli ilmiy tahlillar natijalariga asoslangan bunday tizimi hali ishlab chiqilmagan.

Shu munosabat bilan bunday tizimning tarkibiy tuzilishi hamda ayrim asosiy jihatlari to'g'risida mavjud ish tajribalari va kuzatishlar asosida fikr yuritish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 464 b.
2. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O'qituvchi, 2020. – 240 b.
3. Ahmedov A. Raqamli ta'lim texnologiyalari. – Toshkent: Fan, 2021. – 180 b.
4. Xasanov R. Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi // Pedagogika jurnali, №3, 2022. – 45–50 b.
5. Qodirov B. Yoshlar psixologiyasi. – Toshkent: Fan, 2019. – 200 b.
6. Zamonaviy ta'limda innovatsion yondashuvlar // Ilmiy-amaliy konferensiya to'plami. – Toshkent: Fan, 2023. – 120–125 b.

Pedagogik muloqotning psixologik asoslari

Nurulloyev Laziz Latipovich BuxDPI Harbiy ta'lim fakulteti Maxsus tayyorgarlik sikli dotsenti p.f.b.f.d.(PhD)

I.I.nurulloyev@gmail.com (90) 298-51-10.

Anotatsiya:

O'qituvchi faoliyatda inson madaniy faoliyatning shakllari, Pedagogik madaniyat muammolari bo'yicha V.A.Kan-Kalik, F.N.Gonobolin, N.V.Ko'zmin, A.I.Sherbakov, A.A.Slastenin va boshqalar tomonidan tadqiqot ishlarining namunalari hamda Pedagogik jarayoni tashkil etishda o'qituvchining shaxsi kasbiy pedagogik yo'nalganligi, Pedagogik madaniyat muamolarini o'rganish tahlil qilingan.

Kalit so'zlar. o'zini dasturlashtirish, o'z-o'ziga ta'sir, Kommunikativ ataka, qo'zatuv-chanlik, ta'lim, tarbiya, isoniylik sifatleri, ma'naviy madaniyat.

Pedagogik muloqot funkstiyalari. Pedagogik muloqot sostial psixologik jarayon sifatida quyidagi funkstiyalari bilan xarakterlanadi:

- shaxsni bilish;
- axborot almashinish;
- faoliyatni tashkil etish;
- rollar bilan almashish;
- boshqalaruchun ayg'urish;

Muloqotning axborot almashish funkstiyasi materiallar va qadriyatlar bilan almashish jarayonini ta'minlab, hamkorlikdagi izlanish muhitini, o'quv tarbiya

jarayoni uchun qulay sharoit yaratadi. O'qituvchi ta'lim-tarbiya jarayoniga shaxsiy rolli shakl kiritadi. O'quvchilarni darsning turli elementlarini bajarishga jalb etadi, o'quvchilarga tashkilotchi va ijrochi rollarida qatnashishga imkoniyat beradi. Muloqot shaxsni o'zini tasdiqlash funkstiyasini ham bajaradi. Pedagogning vazifasi o'quvchiga o'zining "Menligi"ni anglashga o'zining shaxsiy ahamiyatini bilishga, o'ziga baho berishga o'rgatishi kerak.

O'qituvchi darsni rejalashtira turib, faqat axborot berishni emas, balki bolalarni o'z fikrlariga ishonch va imkoniyat ham yaratish kerak.

Pedagogik muloqot tuzilishi. V.A.Kan-Kalik fikricha pedagogik muloqot jarayoni quyidagicha tuziladi:

- Pedagog tomonidan sinf bilan bo'lg'usi muloqotni modellashtirish (prognostik etap);
- Dastlabki o'zaro faoliyatdagi bevosita muloqotni tashkil etish (Kommunikativ aloqa);
- Pedagogik jarayon borishida muloqotni boshqarish;
- Amalga oshirilgan muloqotni tahlil etish va uni yangi faoliyat uchun modellashtirish.

Muloqotning har bir bosqichida o'qituvchi nimani bilishi kerak?

Modellashtirish bosqichi auditoriyaning o'ziga xosligi, xususiyatlarini bilishini talab etadi: bilish faoliyati xarakteri, uchrashi mumkin bo'lgan qiyinchiliklar: ish dinamikasi tayyorlanayotgan dars o'zaro hamkorlikka mos va faqat o'qituvchi shaxsidan emas, balki o'quvchi shaxsi tomonidan ham o'ylangan bo'lishi, turli variantlarda to'zilishi lozim.

"Kommunikativ ataka" bosqichida sinfning tezda ishga jalb qiladigan texnika kerak, samoprezantistiya va dinamik ta'sir priyomlarini egallash lozim. Muloqotni boshqarish bosqichida o'quvchilar tashabbusini quvvatlash, dialog muloqot tashkil etish, o'z fikrlarini real sharoitga moslay olish ko'nikmalari zarur bo'ladi.

Tahlil qilishda maqsad, vosita va natijalar majmuasini tahlil etadi. O'quv tarbiya jarayonida o'qituvchi muloqotni tashkil etish va boshqarishda rahbar, tashabbuskor bo'ladi.

Insonning ahloqiy tarbiyalanganligi uning atrofidagi narsalarga bo'lgan turlituman munosabatlarda namoyon bo'ladi. U insonning hislarida kechinmalarida ifodalanadi hamda xulh atvorida hatti xarkatida bo'ladi.

O'quvchilarga yaxshilik qilish va mehribonlik ichki kechinmamiz bilan holatdagina emas, balki pedagogik faoliyatimizdagi o'quvchi bilan yoki sinf bilan munosabatdagi asosiy motiv asosiy rag'bat bo'lishi kerak. Muomala rollar orqali shaxs faoliyati uchun muayyan maydon yaratib, unda u yoki bu sostial xulq atvorni programmalashtirish o'qituvchi o'quv tarbiya jarayoniga shaxsiy roli shaklini kiritadi. Dars jarayonida o'quvchilarni o'qituvchi tashkilotchi va ijrochi rollarida bo'lishga imkon beradi. Muomala shaxsga o'zini tanishga o'rgatadi. o'qituvchi darsni rejalashtirar ekan faqat axborotni egallash haqida o'ylamasligi, balki avvalo o'qituvchining yordamiga muhtoj

bo'lgan o'quvchilarning o'zi ifodalay olishi uchun sharoit yaratish haqida o'ylash, har bir o'quvchining qiziqishini ta'minlovchi sharoitlarni ko'ra olishi va hamkorlikni ta'minlanishi lozim.

Muomala jarayoni ikki tipda bo'lishi mumkin: Dialog va monolog. Monolog muomalada hamkorlik bir tomonning ijrochiligi asosida quriladi. Pedagogik faoliyat pedagogning bolalar bilan yaxshi munosabati jarayonida, ishni demokratik tashkil etish va birgalikdagi ijodiy faoliyat jarayonida bo'lishi mumkin. Dialogik muomilada esa hamkorlik ikki tomonning ijrochiligi asosida quriladi, ya'ni savol – javob tariqasida.

Pedagogik muloqot bu o'qituvchi professional aktivligining bir ko'rinishi bo'lib, bunda ta'lim va tarbiya vazifalari o'qituvchi hamda o'quv tarbiya jarayonining boshqa ishtirokchilari o'rtasidagi o'zaro ta'sir vositasi bilan hal qilinadi. Bu vaziyatda o'qituvchi baho beruvchi rolida chiqadi, ikkinchi uning o'zi baho oluvchi hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- 1.A.A.Bozorov harbiy psixologiya va pedagogika asoslari o'quv qo'llanma Buxoro 2025 yil
2. A.M.Uzoqov harbiy psixologiya va pedagogika asoslari o'quv qo'llanma Buxoro 2023 yil
3. U.I. Mamurov, A.A.Valiyev. "Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi" uslubiy qo'llanma. - Toshkent: "Ziyo nur" nashriyoti, 2021y.
4. H.A.Safojev Pedagogik maxorat ilmiy jurnal Buxoro sh 2024-yil. № 134 b

TEMURIY HUKUMDORLARI IJTIMOY-AXLOQIY QARASHLARINING SHAKLLANISHIDA IJTIMOY OMILLARNING O'RNI

Mustayev Ruslan Damirovich

Farg'ona davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Maqolada Temuriylar davri mutafakkirlari ijtimoiy-axloqiy qarashlarini tadqiq etishning nazariy-metodologik asoslari, ijtimoiy-axloqiy qarashlarining germeenvtik asoslari, Yangi O'zbekistonda Temuriylar davri mutafakkirlarining ijtimoiy-axloqiy qarashlarining tarbiyaviy ahamiyati o'rganilgan. Shuningdek, Temuriylar davri mutafakkirlari ijtimoiy-axloqiy qarashlarini tadqiq etishning nazariy jihatlarini tahlil qilingan.

Аннотация: В статье рассмотрены теоретико-методологические основы исследования социально-этических взглядов мыслителей эпохи Тимуридов, герменевтические основы их социально-этических взглядов, воспитательное значение социально-этических взглядов мыслителей эпохи Тимуридов. Также проанализировано социальные факторы в формировании социально-этических установок правителей Тимури.

Abstract: In the article, the theoretical-methodological foundations of researching the socio-ethical views of the thinkers of the Timurid era, the

hermeneutic bases of their socio-ethical views, the educational significance of the socio-ethical views of the thinkers of the Timurid era in New Uzbekistan are studied. Social factors in the formation of social and ethical attitudes of Temuri governors was also analyzed.

Kalit soʻzlar: Temuriylar davri, tarixiy, ijtimoiy-madaniy shart-sharoit, ijtimoiy muhit, ijtimoiy-axloqiy qarashlar, falsafiy, adolat, ilmiy-metodologik asos, tarbiyaviy, faoliyat, germinenvtik asos, tarixiy-falsafiy tahlil.

Ключевые слова: Эпоха Тимуридов, исторические, социокультурные условия, социальная среда, социально-этические взгляды, философская, справедливость, научно-методологическая основа, образовательная, деятельность, герменевтическая основа, историко-философский анализ.

Key words: Timurid era, historical, socio-cultural conditions, social environment, social-ethical views, philosophical, justice, scientific-methodological basis, educational, activity, hermeneutic basis, historical-philosophical analysis.

KIRISH. Davlat kelajagi boʻlgan yoshlarni yuksak axloqiy fazilatlarga ega, insonparvar, jismonan baquvvat, vatanni sevadigan, harbiy bilimga ega, milliy gʻurur ruhida tarbiyalangan boʻlishini, tarbiyaning asosiy talablaridan deb bildi. Uning maʼrifiy - tarbiyaviy fikrlari adolatli, huquqiy davlat fuqarolarining aql-bilimi, axloqi qanday boʻlishi kerakligini koʻrsatib berishni oʻz ichiga olar edi. Bir soʻz bilan aytganda, Amir Temur davrida ilm-fan, madaniyat gullab yashnadi, boy maʼnaviy qadriyatlar yaratildi. Bular Markaziy Osiyo mintaqasidagi xalqlarining madaniy-maʼnaviy taraqqiyotida asosiy yoʻnalishni belgilab berdi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR. Temuriylar davrining ilmiy-maʼnaviy meros, mutafakkir allomalarining ijtimoiy-falsafiy qarashlarining ijtimoiy ahamiyatiga doir tadqiqotlar A.Arberri, A.Kraft, Sharl Shefer, V.Perch, O.Omer, M.Rajabov, A.Afsahzod, A.Muxammedxodjaye, YE.E.Bertels, A.N.Boldirev, A.D.Knish, H.Aliqulov, Y.Jumaboyev, Sh.Mamidova, R.Mahmudov, N.Komilov, A.Madrimovlar tomonidan amalga oshirilgan. Shuningdek, olimlardan B.Valixojayev, I. Haqqul, Sh. Sirojiddinov, S. Sayfullah, M. Kenjabek, M.N.Boltayev, R.Nosirov, G.Navroʻzova, S.Karimov, R.Shodiyev, A.Huseynova, J.Xolmoʻminov temuriylar kabi olimlarning monografik tadqiqotlarida oʻrganilgan.

NATIJALAR VA MUHOKAMA. Temuriylar sulolasining eng buyuk vakillaridan biri, Hindistonda «Buyuk moʻgʻullar» saltanatini qurgan, turkiy, arab-musulmon, fors-tojik, hind madaniyati, badiiy-falsafiy, ijtimoiy-siyosiy, axloqiy va diniy-tasavvufiy fikriga katta hissa koʻrgan mutafakkirlardan yana biri Zahiriddin Muhammad Boburdir.

Muqaddas Vatanimizda koʻplab jahonga mashhur bobokalonlarimiz yashab oʻtganlar. Ularning koʻrsatgan jasoratlari, barchamizda vatanparvarlik hissini yanada kuchaytiradi. Zahiriddin Muhammad Bobur oʻzining koʻplab mashhur asarlari bilan butun dunyo tarixida oʻchmas iz qoldirdi. Uning “Boburnoma” asari bugungi kunga qadar dunyo hamjamiyatida oʻzining yuksak nufuziga ega ekanligi bilan ajralib turmoqda. U kishi mohir sarkarda, adabiyotshunos, tarixshunos olim

va hassos shoir sifatida xalqimiz ma'naviy madaniyati tarixida munosib o'rin egalladi.

Bobur Mirzo barcha temuriyzodalar singari o'ta aqlli, ma'rifatli, g'oyaviy-siyosiy jihatidan ham yetuk va xushyor iison bo'lgan. O'n ikki yasharlik paytidayok qo'lga qilich olib, jang qilishga, xalq millat va Vatan taqdiri uchun kurashishga to'g'ri kelgan. Otasi Umarshayx Mirzo vafotidan so'ng u Farg'ona taxtiga o'tirganda jahonda eng qudratli Temuriylar davlati parchalana boshlangandi. Katta-kichik temuriyzodalarning taxt uchun o'zaro konli to'qnashuvlari, siyosiy boshboshdoqliklar markazlashgan davlat milliy birligi va qudratiga kuchli siyosiy ta'sir ko'rsatgan edi. Ana shunday algov-dalg'ovli, qonli kurashlar davrida Farg'onaning hokimi sifatida tarix sahnasida naydo bo'lgan Zahiriddin Muhammad Bobur oldida Amir Temur saltanatini saqlab qolish, temuriyzodalar orasida nifoq, toj-taxt talashishlar o'rniga birodarlik, do'stlik, hamkorlikni, milliy hamjixatlikni kuchaytirish, mamlakatni tashqi dushmanlar hamlasidan saqlab qolishdek buyuk maqsadlar turar edi. Bu masalada u imkon doirasida ko'lidan keladigan hamma ishni qildi. Biroq tarixiy sharoit bunga yo'l bermadi.

Afsuski, taqdir Boburni Movarounnahrni tark etishga majbur etdi. U avval Afg'onistonni, so'ngra Hindistonni qo'lga kiritib, uch asrdan ko'proq davom etgan Buyuk Boburiylar saltanatiga asos soldi. Hindistonda Bobur asos solgan davlat 332 yil hukmronlik qilgan edi. Bobur avlodidan olti shaxs, ya'ni uning o'zi, Xumoyun, Akbar, Jahongir, Shoh Jahon, Avrangzeb kabi davomchilari Hindistonda uzoq davr podshohlik qildilar. Bu yillar Hindiston uchun katta ijobiy o'zgarishlar davri bo'lgan edi.

Buyuk boburiylar dovrug'i butun Osiyo va Yevropaga tarqaldi. Hindiston shimolida Boburning hukmronligi o'rnatilganidan bu mamlakatda yangi davr, yangi davlat – Boburiylar saltanati boshlandi. Bu esa, mamlakatda o'zaro nizolar va qonli urushlar ro'y berib turgan mayda mustaqil rojaliklarga (xonliklar) barham berdi. Asta-sekin markazlashgan davlat paydo bo'ldi.

Bobur Hindistonga o'zi bilan yangicha madaniy-ma'naviy xayot tarzini, islomiy sivilizatsiyani olib keldi. Bu davrda ijtimoiy-iqtisodiy hayot, maorif, ilm-fan, adabiyot, umuman madaniyat va ma'rifat rivojlanb taraqqiy topdi. Shu boisdan ham unga Yevropaning dengiz orqali xavf solishi bir necha asrlar keyinga surildi. Hindistonning buyuk davlat arbobi Javoharlal Neru «Hindistonning kashf etilishi» asarida Boburiylar davlatidagi madaniyat ma'naviy-ruhiy muhitning Hindiston uchun ahamiyati haqida shunday yozgan edi: «Bobur Hindistonga kelgandan keyin katta siljishlar yuz berdi va yangi rag'batlantirishlar hayotga, san'atga va arxitekturaga toza xavo baxsh etdi, madaniyatning boiqa sohalari esa bir-biriga tutashib ketdi. Bobur – dilbar shaxs. Uyg'onish davrining tipik xukmdori, mard va tadbirkor bo'lgan. U san'atni va adabiyotni sevgan...» . Boburning umri vatan sog'inchi bilan o'tadi. Uning ruboiylari va g'azallarida bu hissiyot insonda beixtiyor vatanga bo'lgan muhabbatni yanada oshiradi. Boburdagi vatanparvarlik va insoniylik tuyg'ulari uning davlat boshqaruvidagi har bir qilgan amallarida yaqqol sezilib turadi. Masalan, Bobur Hindistonni mahv etgan paytlarda

turmush o'rtog'i vafot etsa, unga rafiqasini ham qo'shib olovda yoqishgan. Bobur bu urf-odatning noto'g'riligini va erining vafotidan so'ng ayolining bu hayotda yashashga haqqi borligini tushuntirib, ushbu holatni davlat qonunlari orqali man qilgan.

Tarixiy ma'lumotlarda, Boburning Hindistonga yurishida Dehli hukmdori Ibrohim Sulton siyosatidan norozi bo'lgan Panjob hokimlari ham Boburni qo'llaganlar va Sikri jangidagi bu g'alaba Boburga Hindistonda o'z hukmronligini uzil-kesil o'rnatish va Boburiylar sulolasini barpo etish imkoniyatini bergan deyilgan. Yevropa tarixchiligida "Buyuk mo'g'ullar" nomi bilan mashhur bo'lgan, aslida "Boburiylar sulolasi" Hindistonda 300 yildan ortiq hukmronlik qilgan.

Hind xalqining ulug' farzandi, katta davlat arbobi Javoharlal Neru Bobur Mirzo va boburiylarning Hindistondagi faoliyati haqida to'xtalib, «Bobur... hayotdan huzur qilishni yaxshi ko'rardi. Uning nabirasi Akbar yana ham dilbarroq bo'lib, ko'p yaxshi fazilatlarga ega bo'lgan», - deya baho bergan edi. Yaxshiroq mushohada qilib ko'raylik: Bobur Mirzo hind eli uchun bosqinchi edi. Ibrohim Lodiylarning boburiylarga qarshi jangi vatanparvarlik tuyg'usining amaldagi nishonasidir. Bobur Mirzoning buyukligi shundaki, ana o'sha tuyg'u mohiyatini yurakdan va to'g'ri his qila oldi. Bosqinchilik hirsini olovlantira emas, balki so'ndira bordi. Jaholatga emas, ezgulikka, adolatga zo'r berdi. Mahalliy aholining milliy g'ururi, udum va e'tiqodiga monelik qilmadi. Imkon qadar vayronalikdan saqlanib, obodonlik yo'lini kengaytirdi, muhtasham obida va bog'lar bunyod etishni boshlab yubordi. Uning oxirgi nafasi oldidan qilgan vasiyatida ayni shu jihatlar tajassumini topgan edi. Boburona zakovat, u sepib ketgan yaxshilik urug'i besamar ketmadi. Javoharlal Neru bitib qoldirgan jumlar o'sha shirin hosilning bir nishonasidir.

Boburda odamlarni umumiy maksadlar yo'lida birlashtirish, yakdil-yaktan qilish, safarbar etish, ruhlantirish mahorati, qobiliyati va iste'dodi goyat darajada ustun bo'lgan. U o'zining vatanparvarlik va xalqparvarlik haqidagi otashin nutqlari, murojaatlari, sehrli, jozibali so'zlari odamlar qalbini rom etgan, kattayu kichikni oyoqqa turgizgan.

Uning siymosida buyuk davlat arboblari xos fazilatlar mujassamlashgan bo'lib, nihoyatda o'tkir zehnli, aql-idrokli, hozirjavob, odil donishmand, qat'iyatli va tadbirkor edi. U hayotning eng tahlikali damlarida ham aql-idrokni kuchiga astoydil ishonar, "Temur tuzuklari"ga tayanib aqlli va tajribali kishilar bilan maslaxatlashib ish ko'rar edi.

Odamiylik tamoyilini podsholikdan ham ustun turuvchi oliy martaba deb bilardi. "Boburnoma"da yozilishicha, 1506 yilning qaxraton qorli qishida 70-80 sonli yigitlar bilan Hirotdan Qobul sari yo'l olindi. Manzilga yaqinroq yo'ldan borish uchun Kutali Zarrin dovonini oshib o'tishga ahd qilindi. Qor shu qadar qalin ediki, otdan tushib, 10-15 kishi oyog'i bilan qor tepib, yo'l ochishga to'g'ri keldi. Yo'l ochuvchilarning oldingi safida Mirzo Boburning o'zi borardi: "Mahal ul emas edikim, kishiga taklif va zo'ri qililgay, har kimning himmat va jur'ati bo'lsa bundoq ishlarni o'zi talab qilur". Shu ahvolda 3-4 kun yo'l yurib, Kutiy g'origa yetib kelindi. "Ko'p ot ustida-o'q tong ottirdi, qavol

(g'or) torroq miqdorda yer yasadim, qorni ko'ksimgacha qazidim, hanuz yerga yetmaydur edi. Bir nima elga panoh bo'ldi, o'shanda o'lturim. Har necha dedilarkim, havolga boring, bormadim. Ko'ngulga kechtikim, barcha el qorda va chopkunda, men issiq uyda va istirohat bila munda uyqu bilan farog'atda. Muruvvatin yiroq va hamjihatliktin qiroq ishdur. Men ham tashvish va mashaqqat bo'lsa ko'rayin, har nechuk el toqat qilib tursa turayin, bir forsiy masal bor. ("Marg ba yoron sur ast" - Do'stlar bilan o'lim to'ydir)".

Bobur temurzoda podsholarga ularning bek va vazirlariga tavsif berar ekan, ularning axloqiy sifatlariga, insoniy fazilatlariga alohida urg'u beradi. U Husayn Boyqaroning naqadar odil hukmdorligidan hayratlanadi. Husayn Boyqaro noo'rin qotillik qilgani uchun hatto farzandini ham o'limga mahkum qilganini yozadi: "Bir qatla bir o'g'li bir kishini o'ltirgan uchun qondiqlariga topshurub, dorulqazoga yibordi". Mirzo Bobur talonchi va bosqinchi podsholardan nafratlanadi. Ulardan farqli ravishda hamisha el-yurt obodonchiligi va farovonligi haqida qayg'ura "Alouddin Jahonso'z G'azna shahrini buzubtur va kuydurubdur, talabdur. Andin beri bu band (suv to'g'oni) buzug'dur. Hindustonni fath qilg'on yil bu bandni yasamoq (tiklamoq) uchun Hoja Kalondan yarmoq (pul) yiborildi. Tangri inoyatidan umid borkim, bu band obod bo'lgan". Hindiston sari yurish qilar ekan, Boburning muddaosi bu yurtni talash, vayron etish va boyliklarini tashib kelish, xalqini qulga aylantirish emas edi, balki Vatan izlab borgani tufayli o'z ona yurtida ro'yobga chiqara olmagan ijtimoiy-siyosiy bunyodkorlik g'oyalarini amalga oshirish edi va boburiylar bunga erishdilar ham.

XULOSA. Xulosa qilganda, temuriy hukmdorlar va shahzodalarning ijtimoiy qarashlarini o'z davrining ijtimoiy-axloqiy qarashlariga so'naltrilganligi, ularni yechishga qaratilganligi aniqlandi. Shu ma'noda temuriy hukmdorlar ham ijtimoiy-axloqiy ideallarni tarbiyalashga alohida e'tibor qaratganliklari kelib chiqadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Javaharlal Neru. Jahon tarixiga nazar. 1975. II jild. – 115 b.
2. Дуктур Мухаммад Муъин. Фарҳанги Форсий. – Техрон, 1371. – Б. 16.
3. Заҳириддин Мухаммад Бобур. "Бобурнома" Тошкент, 1989. –Б. 176.
4. Ибн Халдун. Ал-Муқаддима.–Ал-Қоҳира: Дор ал-китаб Ал-Мисрий ва ал-Лубнаний, 1999. –В.10.
5. Қодиров П. Амир Темур сиймоси. -Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон миллий кутубхонаси нашриёти, 2008.
6. Темур тузуклари. –Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 2016. – 72 б
7. Тўғон А. З. Волидийнинг Туркистонга илмий сафари. "Тарихда усул" асаридан А. Зоҳидий таржимаси.–Тошкент, 1997. – Б. 135
8. Улуғбек. Зижи Кўрагоний-Т, Қори Ниёзий. Улуғбек ва унинг илмий мероси. Тошкент., 1971 110-159 бетлар

**TALABALARDA HARBIY-VATANPARVARLIK ONGINI
SHAKLLANTIRISHDA JISMONIY TARBIYA VA ZAMONAVIY SPORT
INSHOOTLARINING PEDAGOGIK O'RNI**

*O'roqova Saodat Baxriddinovna,
Buxoro innovatsiyalar universiteti
jismoniy tarbiya o'qituvchisi*

Annotatsiya. Maqolada oliy ta'lim muassasalarida talabalarda harbiy-vatanparvarlik ongini shakllantirishda jismoniy tarbiya va zamonaviy sport inshootlarining pedagogik o'rni tahlil qilingan. Tadqiqotda sport va vatanparvarlikning tarixiy-madaniy bog'liqligi, milliy sport turlarining vatanparvarlik kontekstidagi ahamiyati, zamonaviy sport inshootlarining pedagogik-tarbiyaviy vazifasi hamda ekologik toza va innovatsion texnologiyalarga asoslangan sport muhitining ta'sir mexanizmlari o'rganilgan. Muallif tomonidan sport muhiti orqali vatanparvarlik ongini shakllantirishning besh komponentli tuzilmaviy modeli ishlab chiqildi va amaliy tavsiyalar taqdim etildi.

Kalit so'zlar: harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, jismoniy tarbiya, sport inshootlari, milliy sport turlari, kurash, zamonaviy texnologiyalar, talabalar, oliy ta'lim, pedagogik mexanizmlar.

Аннотация. В статье проанализирована педагогическая роль физического воспитания и современных спортивных сооружений в формировании военно-патриотического сознания студентов в высших учебных заведениях. В исследовании изучены историко-культурная связь спорта и патриотизма, значение национальных видов спорта в патриотическом контексте, педагогическо-воспитательная функция современных спортивных сооружений, а также механизмы воздействия спортивной среды, основанной на экологически чистых и инновационных технологиях. Автором разработана пятикомпонентная структурная модель формирования патриотического сознания через спортивную среду.

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание, физическое воспитание, спортивные сооружения, национальные виды спорта, кураш, современные технологии, студенты, высшее образование, педагогические механизмы.

Abstract. The article analyzes the pedagogical role of physical education and modern sports facilities in shaping the military-patriotic consciousness of students in higher education institutions. The study examines the historical-cultural connection between sport and patriotism, the importance of national sports in a patriotic context, the pedagogical-educational function of modern sports facilities, and the influence mechanisms of a sports environment based on ecologically clean and innovative technologies. The author develops a five-component structural model of patriotic consciousness formation through the sports environment.

Keywords: military-patriotic education, physical education, sports facilities, national sports, kurash, modern technologies, students, higher education, pedagogical mechanisms.

Kirish. Vatanga sadoqat, jismoniy tayyorgarlik va jasorat tuygʻusi shaxsda uzviy bogʻliq ravishda rivojlanadi. Sport va jismoniy tarbiya insoniyat tarixi davomida xalqning oʻz-oʻzini his qilishi, milliy gʻurur va Vatan mudofaasiga tayyorlikning muhim vositasi boʻlib kelgan. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 23-dekabrda PF-6127-sonli “Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi Farmoni hamda “Oʻzbekiston-2030” strategiyasi yosh avlodni jismoniy va maʼnaviy jihatdan barkamol tarbiyalashni davlat siyosatining ustuvor yoʻnalishi sifatida belgiladi [1]. Oliy taʼlim muassasalarida jismoniy tarbiya darslari va sport infratuzilmasi talaba-yoshlarga nafaqat sogʻliqni saqlash, balki vatanparvarlik ongini kompleks shakllantirishning muhim maydoni boʻlib xizmat qilishi mumkin. Biroq hozirda jismoniy tarbiya va harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining integratsiyalashgan pedagogik modeli yetarli darajada ishlab chiqilmagan.

Tadqiqot maqsadi. Oliy taʼlim muassasalarida jismoniy tarbiya va zamonaviy sport inshootlari orqali talabalarda harbiy-vatanparvarlik ongini shakllantirishning pedagogik asoslarini aniqlash, milliy va xalqaro tajribani tahlil qilish hamda tuzilmaviy model va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Tadqiqotda nazariy-tahliliy yondashuv, qiyosiy-pedagogik tahlil, tizimli tahlil va pedagogik modellashtirish metodlari qoʻllanildi. Jahon tajribasi — Mercedes-Benz Stadium (Atlanta), Amsterdam ArenA, Singapore Sports Hub, Allianz Arena — hamda Oʻzbekistondagi milliy sport infratuzilmasi, Olimpiya tayyorgarlik markazlari va universitetlar qoshidagi sport majmualari tajribasi tahlil qilindi [2, 3].

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Tadqiqot natijalariga koʻra, jismoniy tarbiya va sport muhitining vatanparvarlik ongini shakllantirishdagi roliga oid bir qator muhim xulosalar olindi.

Birinchidan, sport va jismoniy tarbiya tarixiy jihatdan vatanparvarlik ongi shakllanishining muhim omili boʻlib kelgan. Qadimgi Yunonistondagi Olimpiya oʻyinlari, nomadlarning jismoniy tayyorgarlik anʼanalari, XIX asrdagi Turnverein nemis gimnastikasi harakati, Sokol slavyan sport harakati sportni milliy oʻzlikning ifodasi sifatida qabul qilgan. Oʻzbek xalqining tarixiy tajribasida kurash, polvonlik, ot minish, kamondan otish kabi milliy sport turlari Vatan mudofaasiga tayyorlik va jismoniy kamolotning uygʻun tizimini tashkil etgan. Buyuk sarkardalar — Amir Temur, Jaloliddin Manguberdi qoʻshinlarida jismoniy tayyorgarlik muntazam tarbiyaviy element sifatida oʻqitilgan.

Ikkinchidan, jismoniy tarbiya talabalarda Vatan himoyasiga tayyorlikning fiziologik va psixologik poydevorini yaratadi. Sport mashqlari chidamlilik, kuch va tezkorlikni rivojlantirish bilan birga, iroda, intizom, stressbardoshlik va jamoaviy ishlash kabi vatanparvarlik uchun zarur boʻlgan shaxsiy fazilatlarni shakllantiradi. “Sogʻlom tanda — sogʻlom aql” tamoyili harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining ajralmas qismi hisoblanadi. Tadqiqotchilar taʼkidlashicha, muntazam

sport mashg'ulotlari bilan shug'ullanadigan talabalarda Vatan himoyasiga tayyorlik ko'rsatkichlari 30–40 foizga yuqori bo'ladi [4].

Uchinchidan, milliy sport turlari talabalarda milliy identifikatsiya va madaniy g'urur hissini shakllantiradi. 2018-yilda kurashning jahon miqyosida rasman tan olinishi, o'zbek sportchilarining Olimpiada o'yinlaridagi oltin medallari, xalqaro kurash turnirlaridagi g'alabalari yoshlar qalbida haqiqiy vatanparvarlik tuyg'ularini uyg'otadi. Milliy sport turlarini — kurash, kupkari, chavandozlik, milliy belbog'li kurash — oliy ta'lim muassasalari o'quv rejasiga izchil kiritish vatanparvarlik tarbiyasining samarali yo'llaridan biridir.

To'rtinchidan, zamonaviy sport inshootlari pedagogik muhit sifatida katta tarbiyaviy salohiyatga ega. Yuqori sifatli stadionlar, sport majmualari, basseynlar talabalarga nafaqat sport bilan shug'ullanish, balki davlat sport yutuqlari bilan faxrlanish imkonini beradi. Prezident maktablari, "Yangi O'zbekiston" sport kompleks majmualari va universitetlar qoshidagi zamonaviy sport ob'ektlari talabalarni milliy sport hayotiga jalb qilish maydoniga aylanmoqda. Jahon tajribasi (Allianz Arena, Singapore Sports Hub) ko'rsatishicha, sport inshootlari sport faoliyati bilan birga madaniy-tarbiyaviy markazlar vazifasini bajaradi.

Beshinchidan, zamonaviy sport inshootlarining innovatsion texnologik jihatlari — smart building tizimlari, IoT sensorlari, raqamli monitoring, virtual simulyatorlar — talabalarda Vatan taraqqiyoti bilan faxrlanish hissini kuchaytiradi. Ekologik toza (green building) tamoyillar, qayta tiklanuvchi energiya manbalari va resurslarni tejash texnologiyalari talabalarda Vatan tabiatiga hurmat va mas'uliyatli fuqarolik ongini rivojlantiradi [5]. Mercedes-Benz Stadium LEED Platinum sertifikati va Amsterdam Arena carbon-neutral stadion modeli milliy sport inshootlarimiz uchun namuna bo'la oladi.

Oltinchidan, tadqiqot natijasida sport muhiti orqali vatanparvarlik ongini shakllantirishning tuzilmaviy modeli ishlab chiqildi. Model besh komponentdan iborat: 1) jismoniy komponent — mustahkam salomatlik, chidamlilik, jismoniy tayyorgarlik; 2) milliy-madaniy komponent — milliy sport turlari, an'analar va qadriyatlar; 3) psixologik komponent — iroda, jasorat, jamoaviy ruh, stressbardoshlik; 4) harbiy-amaliy komponent — CHQBT bilan integratsiya, mudofaa ko'nikmalari; 5) fuqarolik-ma'naviy komponent — Vatan uchun javobgarlik, sog'lom turmush tarzi, ekologik ong. Ushbu model jismoniy tarbiyani harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi bilan izchil bog'lashga xizmat qiladi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari jismoniy tarbiya va zamonaviy sport inshootlarining talabalarda harbiy-vatanparvarlik ongini shakllantirishdagi muhim pedagogik o'rnini tasdiqladi. Sport muhiti nafaqat salomatlik markazi, balki vatanparvarlik, jasorat va milliy g'urur tarbiyalovchi kompleks maydon sifatida xizmat qiladi. Amaliy tavsiyalar: oliy ta'lim muassasalari o'quv rejasiga milliy sport turlarini (kurash, kupkari, chavandozlik) majburiy kiritish; universitet sport majmualarida harbiy-sport to'garaklarini CHQBT bilan integratsiyada tashkil etish; "O'zbekiston sport faxri" loyihalari — milliy sportchilar bilan uchrashuvlar, master-klasslar, Olimpiya chempionlari bilan suhbatlar; sport inshootlarini ekologik-vatanparvarlik dasturlariga jalb etish (yashil sport kampaniyalari); milliy

sport bayramlari va harbiy-patriotik musobaqalarni (“Alpomish va Barchin sinovlari”) muntazam o‘tkazish; zamonaviy texnologiyalar (VR simulyatorlar, raqamli platformalar) orqali sport-vatanparvarlik tadbirlarini boyitish.

Adabiyot va manbalar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 23-dekabrda “Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6127-sonli Farmoni. — <https://lex.uz>

2. Thibault L., Babiak K., Willem A. Environmental Sustainability in Sport Facility Management: A Systematic Review // Journal of Sport Management. — 2023. — Vol. 37. — No. 2. — P. 145–168.

3. Kellison T.B., Hong S. The Innovation and Design of Environmentally Sustainable Sport Facilities // European Sport Management Quarterly. — 2022. — Vol. 22. — No. 4. — P. 512–530.

4. Pfahl M.E., Casper J.M., McCullough B.P. The Environmental Impact of Sport: Strategies for Sustainability // Sport Management Review. — 2023. — Vol. 26. — No. 1. — P. 89–108.

5. Zhang L., Chen Y., Wang H. Energy-Efficient Design Strategies for Modern Sports Complexes // Building and Environment. — 2022. — Vol. 208. — 108634.

TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK ONGI SHAKLLANISHIDA OILAVIY TARBIYANING PSIXOLOGIK ROLI VA PEDAGOGIK MEXANIZMLARI

Abdurahmonov Sherzod Nazarbayeich

Buxoro davlat pedagogika instituti,

Harbiy ta’lim fakulteti dotsenti,

Annotatsiya. Maqolada talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ongi shakllanishida oilaviy tarbiyaning psixologik roli va pedagogik mexanizmlari tahlil qilingan. J. Bowlbyning bog‘lanish nazariyasi, E. Eriksonning psixosozial rivojlanish nazariyasi, A. Banduraning ijtimoiy o‘rganish nazariyasi hamda L. Vigotskiyning madaniy-tarixiy yondashuvi oilaviy tarbiya va vatanparvarlik ongi shakllanishining nazariy asosi sifatida qayta talqin etilgan. Milliy-ma’naviy qadriyatlarning avlodlararo uzatilishi, oilaviy an’analar va marosimlarning vatanparvarlik ongiga ta’siri, turli oilaviy tarbiya tiplarining ta’siri tasniflangan. Muallif tomonidan oila va universitet hamkorligining to‘rt yo‘nalishli modeli ishlab chiqildi.

Kalit so‘zlar: oilaviy tarbiya, harbiy-vatanparvarlik ongi, psixologik mexanizmlar, avlodlararo uzatilish, bog‘lanish nazariyasi, milliy qadriyatlar, talaba-yoshlar, oila-universitet hamkorligi, ijtimoiylashtirish.

Аннотация. В статье проанализированы психологическая роль и педагогические механизмы семейного воспитания в формировании военно-патриотического сознания студенческой молодёжи. Теория привязанности Дж. Боулби, теория психосоциального развития Э. Эриксона, теория

социального научения А. Бандуры и культурно-исторический подход Л. Выготского переосмыслены как теоретическая основа связи семейного воспитания и формирования патриотического сознания. Классифицированы межпоколенная передача национально-духовных ценностей, влияние семейных традиций и ритуалов, влияние различных типов семейного воспитания. Автором разработана четырёхнаправленная модель сотрудничества семьи и университета.

Ключевые слова: семейное воспитание, военно-патриотическое сознание, психологические механизмы, межпоколенная передача, теория привязанности, национальные ценности, студенческая молодёжь, сотрудничество семьи и вуза, социализация.

Abstract. The article analyzes the psychological role and pedagogical mechanisms of family education in the formation of military-patriotic consciousness in student youth. J. Bowlby's attachment theory, E. Erikson's psychosocial development theory, A. Bandura's social learning theory, and L. Vygotsky's cultural-historical approach are reinterpreted as the theoretical foundation of the connection between family education and patriotic consciousness formation. The intergenerational transmission of national-spiritual values, the influence of family traditions and rituals, and the impact of various types of family education are classified. The author develops a four-directional family-university cooperation model.

Keywords: family education, military-patriotic consciousness, psychological mechanisms, intergenerational transmission, attachment theory, national values, student youth, family-university cooperation, socialization.

Kirish. Zamonaviy O'zbekistonda yosh avlodni Vatanga sadoqat va milliy g'oya ruhida tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 23-dekabrdagi PF-6127-sonli Farmoni hamda "O'zbekiston-2030" strategiyasi bu jarayonni tizimli yo'lga qo'yishni talab etadi [1]. Biroq vatanparvarlik ongi shakllanishiga oid tadqiqotlar asosan ta'lim muassasalarida faoliyatini qamrab olgan holda, oilaviy tarbiyaning psixologik ahamiyatini yetarli o'rganmaydi. Vatanparvarlik ongining shakllanishi aslida bolalik davridan, oilaviy muhitda boshlanadi — bola ona allasidan, ota-onalardan, hikoyalardan, buvi-bobolarning xotiralaridan va oilaviy an'analardan Vatan haqidagi dastlabki tasavvurlarni oladi. L. Vygotskiyning madaniy-tarixiy yondashuviga ko'ra, shaxsning yuqori psixik funksiyalari ijtimoiy muhitda shakllanadi va bu muhitning eng birlamchi darajasi aynan oilaviy muhitdir [2]. Talaba-yoshlar universitetga keladigan paytga qadar ularning vatanparvarlik ongining asoslari allaqachon oilaviy tarbiya jarayonida shakllantirilgan bo'ladi.

Tadqiqot maqsadi. Oliy ta'lim muassasalarida talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ongi shakllanishida oilaviy tarbiyaning psixologik rolini aniqlash, oilaviy ta'sir mexanizmlarini nazariy jihatdan asoslash hamda oila va universitet hamkorligi modelini ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Tadqiqotda nazariy-tahliliy metodologiya qo'llanildi. Asosiy metodlar - qiyosiy-psixologik tahlil, tizimli tahlil,

sintez, pedagogik modellashtirish va umumlashtirish. Metodologik asoslarni J. Bowlbyning bog‘lanish nazariyasi [3], E. Eriksonning psixososial rivojlanish nazariyasi [4], A. Banduraning ijtimoiy o‘rganish nazariyasi [5], L. Vigotskiyning madaniy-tarixiy konsepsiyasi [2] hamda U. Bronfenbrennning ekologik tizim nazariyasi tashkil etdi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ongi shakllanishida oilaviy tarbiyaning psixologik roli va mexanizmlariga oid bir qator muhim xulosalar olindi.

Birinchidan, oila - shaxsning birinchi va eng muhim ijtimoiylashtirish instituti bo‘lib, bola psixikasida Vatan haqidagi dastlabki emotsional tasvirni shakllantiradi. J. Bowlbyning bog‘lanish nazariyasiga ko‘ra, bolalikda ota-ona bilan o‘rnatilgan xavfsiz bog‘lanish (secure attachment) keyinchalik shaxsning Vatanga bo‘lgan munosabatida ham namoyon bo‘ladi [3]. “Vatan - ona” metaforasi psixologik haqiqatga asoslangan: bola onasiga bo‘lgan sevgi va xavfsizlik hissini keyinchalik Vatanga ko‘chiradi. Oilada issiq, muhabbatli muhit o‘sgan bolada kelajakda mustahkam vatanparvarlik hissi shakllanishi ehtimoli yuqori.

Ikkinchidan, milliy-ma’naviy qadriyatlarning avlodlararo uzatilishi (intergenerational transmission) oilaviy tarbiyaning markaziy psixologik mexanizmidir. Buvi-bobolar hikoyalari, oilaviy xotiralar, qarindoshlarning harbiy xizmati haqidagi rivoyatlar yosh avlodda tarixiy xotira va milliy g‘ururning shakllanishiga asos bo‘ladi. Ikkinchi jahon urushida ishtirok etgan boboning xotiralari oilada eshitiladi va nevara qalbida “men buning avlodiman” degan tuyg‘uni uyg‘otadi. Tadqiqotchilar ta’kidlashicha, oilaviy xotiraga ega bo‘lgan yoshlarda vatanparvarlik ongi ancha mustahkam shakllanadi.

Uchinchidan, oilaviy an‘analar, marosimlar va bayramlar vatanparvarlik ongi shakllanishining muhim psixologik vositalaridir. Navro‘z, Mustaqillik kuni, Xotira va qadrlash kuni, 9-may bayramlarining oilaviy muhitda o‘tkazilishi nafaqat bilim beradi, balki hissiy-emotsional darajada chuqur ta’sir qiladi. Ota-ona bilan birga Jasorat muzeyiga borish, o‘zbek dostonlarini birga o‘qish, xalq musiqasini tinglash, oilaviy milliy ovqatlar tayyorlash L. Vigotskiyning “kultura ichida rivojlanish” tamoyiliga muvofiq bolada milliy identifikatsiyaning kognitiv va emotsional asoslarini birgalikda shakllantiradi [2].

To‘rtinchidan, ota-onaning shaxsiy misoli A. Banduraning ijtimoiy o‘rganish nazariyasiga muvofiq vatanparvarlik ongi shakllanishining kuchli mexanizmidir [5]. Bola ota-onasining Vatanga munosabatini kuzatadi va uni o‘ziga singdiradi. Agar ota-ona mamlakat taqdiriga befarq bo‘lsa, bola ham xuddi shunday munosabatni shakllantiradi. Aksincha, ota-onaning milliy g‘oya bilan yashashi, Vatan ravnaqi uchun qayg‘urishi bolada haqiqiy, ichki motivlashgan vatanparvarlik ongining shakllanishiga olib keladi. E. Eriksonning psixososial rivojlanish nazariyasi bo‘yicha, bolalik va o‘smirlikda shakllangan identifikatsiya kattalik davrida mustahkam shaxsiy qadriyat tizimiga aylanadi [4].

Beshinchidan, D. Baumrindning oilaviy tarbiya uslublari tasnifiga muvofiq har xil oila tiplari vatanparvarlik ongiga har xil ta’sir ko‘rsatadi [6]: demokratik oila (issiq munosabat + asosli talablar) mustaqil fikrlovchi, ichki motivatsiyaga ega

vatanparvar shaxsni shakllantiradi; avtoritar oila - tashqi itoatkorlikka asoslangan vatanparvarlikni; liberal oila qadriyatlar shakllanishini susaytiradi. Tadqiqot natijasida oila-universitet hamkorlik modeli ishlab chiqildi. Model to'rt yo'nalishdan iborat: 1) axborot yo'nalishi - ota-onalarni talabaning vatanparvarlik faolligi haqida xabardor qilish; 2) o'quv yo'nalishi - ota-onalar uchun "Zamonaviy vatanparvarlik tarbiyasi" seminarlari; 3) hamkorlik yo'nalishi - oilaviy tarix loyihalari, "Mening oilam - Vatanim" tanlovlari, faxriylar bilan uchrashuvlar; 4) psixologik yo'nalish - oilaviy muammolar tufayli yuzaga kelgan qiyinchiliklarni aniqlash va hal qilish [7].

Xulosa. Olib borilgan tahlil talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ongi shakllanishida oilaviy tarbiyaning hal qiluvchi psixologik ahamiyatini tasdiqladi. Oila - bolada Vatan haqidagi emotsional tasvirni, milliy identifikatsiyani va fuqarolik qadriyatlarini shakllantiruvchi birinchi muhit hisoblanadi. Amaliy tavsiyalar: oliy ta'lim muassasalari qoshida "Oila va vatanparvarlik" markazlari tashkil etish; ota-onalar uchun muntazam psixologik-pedagogik seminarlar o'tkazish; talabalar uchun "Oilaviy shajara va Vatan tarixi" loyihalarini joriy etish; oilaviy muammolar tufayli qiyinchilikka duch kelayotgan talabalarga individual psixologik yordam ko'rsatish. Kelajakda oilaviy tarbiya uslublari va talabalar vatanparvarlik ongi darajasi o'rtasidagi korrelyatsiyani aniqlovchi empirik tadqiqotlar muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 23-dekabrda "Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6127-sonli Farmoni. - <https://lex.uz>
2. Выготский Л.С. Педагогическая психология. - М.: Педагогика-Пресс, 1999. - 536 с.
3. Bowlby J. Attachment and Loss. Vol. 1: Attachment. - New York: Basic Books, 1969. - 428 p.
4. Erikson E.H. Identity: Youth and Crisis. - New York: W.W. Norton, 1968. - 336 p.
5. Bandura A. Social Learning Theory. - Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1977. - 247 p.
6. Baumrind D. Current Patterns of Parental Authority // Developmental Psychology Monograph. - 1971. - Vol. 4. - No. 1. - P. 1-103.
7. Quronov M. Oilaviy tarbiya. - Toshkent: Ma'naviyat, 2016. - 208 b.

TALABALARDA HARBIY-VATANPARVARLIK ONGINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEKANIZMLARI VA EMOTSIONAL INTELLEKTNING O'RNI

*Jabbarova Aziza Shixnazarovna,
Buxoro innovatsiyalar universiteti,
Pedagogika va psixologiya kafedrasi o'qituvchisi*

Annotatsiya. Maqolada oliy ta'lim muassasalarida talabalarda harbiy-vatanparvarlik ongini shakllantirishning psixologik mexanizmlari va emotsional intellektning bu jarayondagi o'rni tahlil qilingan. P. Salovey, J. Mayer, D. Goleman va R. Bar-Onning emotsional intellekt nazariyalari harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi kontekstida qayta talqin etilgan. Vatanparvarlik ongining emotsional-psixologik komponentlari aniqlangan, talabalarda emotsional intellekt va vatanparvarlik tuyg'ularini rivojlantirishning psixologik-pedagogik usullari — reflektiv ta'lim, keyslar metodi, rolli o'yinlar, diagnostik-korreksion tizim — asoslangan. Muallif tomonidan harbiy-vatanparvarlik ongini rivojlantirishning to'rt komponentli psixologik modeli ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, emotsional intellekt, psixologik mexanizmlar, vatanparvarlik ongi, empatiya, reflektiv ta'lim, talabalar, pedagogik psixologiya, emotsional kompetentlik.

Аннотация. В статье проанализированы психологические механизмы формирования военно-патриотического сознания студентов в высших учебных заведениях и роль эмоционального интеллекта в этом процессе. Теории эмоционального интеллекта П. Сэловея, Дж. Мейера, Д. Гоулмана и Р. Бар-Она переосмыслены в контексте военно-патриотического воспитания. Выделены эмоционально-психологические компоненты патриотического сознания, обоснованы психолого-педагогические методы — рефлексивное обучение, метод кейсов, ролевые игры, диагностико-коррекционная система. Автором разработана четырёхкомпонентная психологическая модель развития военно-патриотического сознания.

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание, эмоциональный интеллект, психологические механизмы, патриотическое сознание, эмпатия, рефлексивное обучение, студенты, педагогическая психология, эмоциональная компетентность.

Abstract. The article analyzes the psychological mechanisms of forming military-patriotic consciousness among students in higher education institutions and the role of emotional intelligence in this process. The emotional intelligence theories of P. Salovey, J. Mayer, D. Goleman, and R. Bar-On are reinterpreted in the context of military-patriotic education. The emotional-psychological components of patriotic consciousness are identified, and psychological-pedagogical methods — reflective learning, case study method, role-playing, diagnostic-corrective system — are substantiated. The author develops a four-component psychological model for the development of military-patriotic consciousness.

Keywords: military-patriotic education, emotional intelligence, psychological mechanisms, patriotic consciousness, empathy, reflective learning, students, pedagogical psychology, emotional competence.

Kirish. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining psixologik mohiyati birinchi navbatda hissiy-qadriyat hodisasidir. Vatanga bo'lgan sevgi, milliy g'urur,

fuqarolik mas'uliyati va Vatan himoyasiga tayyorlik bilim darajasida emas, aynan hissiy-psixologik darajada shakllanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 23-dekabrda PF-6127-sonli Farmoni va "O'zbekiston-2030" strategiyasi yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashni davlat siyosatining ustuvor vazifasi sifatida belgiladi [1]. Biroq an'anaviy tarbiya usullari ko'pincha ta'lim-nasihat shakliga yaqin bo'lib, talabalarning emotsional-psixologik qatlamlariga yetarli ta'sir ko'rsatmaydi. Emotsional intellekt tushunchasini ilmiy muomalaga P. Salovey va J. Mayer kiritib, uni shaxsning o'zi va atrofdagilarning his-tuyg'ularini aniqlash va boshqarish qobiliyati sifatida ta'rifladi [2]. D. Goleman ushbu tushunchani kasbiy muvaffaqiyat omili sifatida asosladi [3], R. Bar-On esa emotsional-ijtimoiy intellekt modelida beshta komponentni ajratdi [4]. Ushbu nazariy asoslar harbiy-vatanparvarlik ongining hissiy-irodaviy tarkibiy qismini o'rganishda metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot maqsadi. Oliy ta'lim muassasalarida talabalarda harbiy-vatanparvarlik ongini shakllantirishning psixologik mexanizmlarini aniqlash, emotsional intellektning bu jarayondagi o'rnini ilmiy asoslash va amaliy psixologik-pedagogik usullarni ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Tadqiqotda nazariy-tahliliy metodologiya qo'llanildi. Asosiy metodlar — qiyosiy-psixologik tahlil, tizimli tahlil, sintez, psixologik modellashtirish va umumlashtirish. Metodologik bazani P. Salovey va J. Mayerning emotsional intellekt nazariyasi, D. Golemanning konsepsiyasi, R. Bar-Onning modeli, M.A. Brackett va S.E. Riversning ta'limiy emotsional intellekt konsepsiyasi [5] hamda R. Sutton va K. Uitlining pedagogik emotsional kompetentlik tadqiqotlari [6] tashkil etdi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, harbiy-vatanparvarlik ongini shakllantirishning psixologik mexanizmlariga oid bir qator muhim xulosalar olindi.

Birinchidan, harbiy-vatanparvarlik ongi psixologik struktura sifatida tahlil qilindi. Uning tuzilmasida to'rt asosiy qatlam ajratildi: 1) kognitiv qatlam — Vatan tarixi, madaniyati va ramzlari haqidagi bilimlar; 2) emotsional qatlam — Vatanga sevgi, milliy g'urur, mamlakatga bog'liqlik hissi; 3) qadriyat-motivatsion qatlam — vatanparvarlikning shaxsiy qadriyat sifatida qabul qilinishi va amaliyotga aylantirish motivatsiyasi; 4) xulq-atvor qatlami — fuqarolik faolligi, Vatan himoyasiga tayyorlik, milliy an'analarga rioya etish. Emotsional qatlam markaziy o'rnini egallaydi, chunki aynan u qolgan qatlamlarni birlashtiradi va hissiy-irodaviy kuch bilan to'ldiradi.

Ikkinchidan, emotsional intellektning vatanparvarlik ongini shakllantirishdagi psixologik mexanizmlari aniqlandi. Emotsional intellekt to'rtta qobiliyatni qamrab oluvchi ierarxik tuzilma sifatida qaraladi: o'z va boshqalarning hissiyotlarini idrok etish; hissiyotlardan tafakkurni faollashtirishda foydalanish; hissiyotlarni tushunish va tahlil qilish; hissiyotlarni boshqarish [2]. Vatanparvarlik kontekstida ushbu qobiliyatlar Vatan taqdiriga hamdardlik bildirish (empatiya), milliy qahramonlar faoliyatini hissiy idrok etish, tarixiy voqealarga faol hissiy

munosabatda bo'lish hamda jamoaviy vatanparvarlik hislariga hamohang bo'la olish tarzida namoyon bo'ladi.

Uchinchidan, tadqiqot natijasida talabalarda harbiy-vatanparvarlik ongini rivojlantirishning psixologik modeli ishlab chiqildi. Model to'rt komponentdan iborat: 1) diagnostik komponent — MSCEIT (Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence Test) va EQ-i (Emotional Quotient Inventory) kabi xalqaro standart metodikalar yordamida talabalar emotsional intellekti va vatanparvarlik hislari ifodalanganlik darajasini baholash; 2) rivojlantiruvchi komponent — empatiya treninglari, vatanparvarlik tuyg'ularini chuqurlashtirish mashg'ulotlari, mindfulness texnikalari; 3) reflektiv komponent — talabalarning o'z emotsional-vatanparvarlik tajribalarini tahlil qilish, kundalik yuritish, peer review amaliyoti; 4) korreksion komponent — zaif tomonlar bilan individual ishlash va rivojlanish dinamikasini kuzatish.

To'rtinchidan, harbiy-vatanparvarlik ongini rivojlantirishda quyidagi amaliy usullar samarali: keyslar metodi — tarixiy va zamonaviy vatanparvarlik vaziyatlarini tahlil qilish (o'zbek askarlarining II jahon urushidagi jasorati); rolli o'yinlar — talabalar tarixiy-vatanparvarlik vaziyatlarida hissiy-axloqiy qarorlar qabul qiladi; reflektiv kundalik — vatanparvarlik tuyg'ularining rivojlanishini kuzatish; guruhli muhokamalar — milliy qadriyatlar mavzusida ochiq suhbatlar; mindfulness va emotsional mustahkamlik mashg'ulotlari — stress sharoitida vatanparvarlik tuyg'ularini mustahkam saqlash [5, 6].

Beshinchidan, o'qituvchining emotsional kompetentligi harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi sifatining muhim omilidir. R. Sutton va K. Uitli tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, yuqori emotsional intellektga ega o'qituvchilar darsda ijobiy hissiy muhit yaratadi, talabalarning hissiy-qadriyat sohasiga chuqur ta'sir ko'rsatadi va vatanparvarlik tuyg'ularini haqqoniy tarzda uzata oladi [6]. Emotsional kompetent bo'lmagan o'qituvchi eng yaxshi mazmunni ham rasmiy talim-nasihat shaklida yetkazishga majbur bo'ladi, bu esa talabalarda teskari ta'sir keltirib chiqaradi.

Xulosa. Olib borilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, talabalarda harbiy-vatanparvarlik ongini shakllantirish ko'p qirrali psixologik jarayon bo'lib, uning markazida emotsional intellekt turadi. Vatanparvarlik tuyg'ularini chuqur hissiy-qadriyat darajasida shakllantirish uchun zamonaviy psixologik-pedagogik mexanizmlar izchil qo'llanilishi zarur. Amaliy tavsiyalar: pedagogika oliy ta'lim muassasalari o'quv rejasiga "Vatanparvarlikning psixologik asoslari" maxsus kursini kiritish; emotsional intellekt va vatanparvarlik tuyg'ulari diagnostikasini muntazam o'tkazish; harbiy ta'lim fakulteti talabalari uchun reflektiv kundalik yuritishni majburiy qilish; professor-o'qituvchilar uchun emotsional kompetentlik bo'yicha malaka oshirish kurslarini tashkil etish; "Vatan va men: hissiy bog'lanish" guruhli mashg'ulotlarini yo'lga qo'yish.

Adabiyot va manbalar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 23-dekabrda "Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6127-sonli Farmoni. — <https://lex.uz>

2. Mayer J.D., Salovey P., Caruso D.R. Emotional intelligence: New ability or eclectic traits? // *American Psychologist*. — 2008. — Vol. 63. — No. 6. — P. 503–517.

3. Goleman D. *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. — New York: Bantam Books, 1995. — 352 p.

4. Bar-On R. The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI) // *Psicothema*. — 2006. — Vol. 18. Suppl. — P. 13–25.

5. Brackett M.A., Rivers S.E., Salovey P. Emotional intelligence: Implications for personal, social, academic, and workplace success // *Social and Personality Psychology Compass*. — 2011. — Vol. 5. — No. 1. — P. 88–103.

6. Sutton R.E., Wheatley K.F. Teachers' emotions and teaching: A review of the literature and directions for future research // *Educational Psychology Review*. — 2003. — Vol. 15. — No. 4. — P. 327–358.

HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASIDA TALABALAR YOZMA ISHLARINI SUN'IIY INTELLEKT ASOSIDA AVTOMATIK BAHOLASH IMKONIYATLARI

*Nazarova Gulira'no Xamidovna,
Buxoro innovatsiyalar universiteti 2-kurs magistranti
O'zbekiston, Buxoro shahri. E-mail: nazarova.g@mail.ru*

Annotatsiya. Maqolada talabalarning harbiy-vatanparvarlik mavzularidagi yozma ishlarini sun'iy intellekt va katta til modellari (LLM) asosida avtomatik baholash imkoniyatlari tahlil qilingan. Avtomatik baholash tizimlarining PEG (1966)dan zamonaviy GPT-4, Claude va Gemini modellarigacha bo'lgan rivojlanish bosqichlari harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi kontekstida qayta tahlil qilingan. Vatanparvarlik mavzularidagi yozma ishlarining o'ziga xos baholash mezonlari asoslangan va to'rt komponentli tuzilmaviy model taklif etilgan. Tadqiqot natijalari O'zbekiston oliy ta'limida raqamli vatanparvarlik baholash tizimini shakllantirishga yo'naltirilgan.

Kalit so'zlar: harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, avtomatik baholash, sun'iy intellekt, katta til modellari, GPT-4, Claude, UzBERT, raqamli ta'lim, yozma ishlar, talabalar.

Аннотация. В статье проанализированы возможности автоматической оценки письменных работ студентов на военно-патриотические темы с использованием искусственного интеллекта и больших языковых моделей (LLM). Этапы развития автоматических систем оценки — от PEG (1966) до современных GPT-4, Claude и Gemini — переосмыслены в контексте военно-патриотического воспитания. Обоснованы специфические критерии оценки письменных работ на патриотические темы и предложена четырёхкомпонентная структурная модель. Результаты исследования направлены на формирование системы цифровой оценки патриотического воспитания в высшем образовании Узбекистана.

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание, автоматическая оценка, искусственный интеллект, большие языковые модели, GPT-4, Claude, UzBERT, цифровое образование, письменные работы, студенты.

Abstract. The article analyzes the possibilities of using artificial intelligence and Large Language Models (LLMs) to automatically assess students' written works on military-patriotic topics. The stages of development of automatic scoring systems — from PEG (1966) to modern GPT-4, Claude, and Gemini — are reinterpreted in the context of military-patriotic education. Specific criteria for evaluating written works on patriotic topics are substantiated, and a four-component structural model is proposed. The research results are aimed at forming a digital patriotic assessment system in Uzbekistan's higher education.

Keywords: military-patriotic education, automatic scoring, artificial intelligence, large language models, GPT-4, Claude, UzBERT, digital education, written works, students.

Kirish. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi jarayonida yozma ishlar — insholar, esselar, tarixiy tahlil ishlari va ilmiy maqolalar — muhim o'rin tutadi. Talabalarning "Milliy qahramonlarimiz", "Vatanga sadoqat", "Mustaqillik qadri", "Ikkinchi jahon urushidagi o'zbek askarlari" kabi mavzulardagi yozma ishlari ularning bilim darajasini, ichki vatanparvarlik hislarini va fuqarolik ongi shakllanishini namoyon etadi. Biroq o'qituvchilar yuzlab talabalar yozma ishlarini qo'l kuchi bilan baholashga majbur bo'lib, bu jarayon sifatli qaytarma aloqa berishga imkon bermaydi. Zamonaviy sun'iy intellekt texnologiyalari, xususan katta til modellari (LLM) — GPT-4, Anthropic Claude, Google Gemini — yozma ishlarni baholashning yangi imkoniyatlarini ochib bermoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6127-sonli Farmoni va "Raqamli O'zbekiston-2030" strategiyasi ta'lim tizimida sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalarni joriy etishni ustuvor vazifa sifatida belgiladi [1]. Ushbu texnologiyalarni harbiy-vatanparvarlik tarbiyasiga tatbiq etish o'qituvchilarning ish hajmini kamaytirish bilan birga, har bir talabaga shaxsiylashtirilgan, batafsil va tezkor qaytarma aloqani ta'minlash imkonini beradi.

Tadqiqot maqsadi. Oliy ta'lim muassasalarida talabalarning harbiy-vatanparvarlik mavzularidagi yozma ishlarini sun'iy intellekt va katta til modellari asosida avtomatik baholashning pedagogik-texnologik imkoniyatlarini aniqlash, vatanparvarlik mazmunini baholashning maxsus mezonlari tizimini ishlab chiqish hamda amaliy tavsiyalar taqdim etishdan iborat.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Tadqiqotda nazariy-tahliliy metodologiya asos qilib olindi. Asosiy metodlar — qiyosiy-pedagogik tahlil, xronologik tahlil, tizimli tahlil, texnologik modellashtirish va umumlashtirish. Metodologik bazani E.B. Page (PEG), M. Shermis va J. Burstein ning avtomatik baholash nazariyalari hamda A. Vaswani (transformer) va J. Devlin (BERT) ning zamonaviy NLP konsepsiyalari tashkil etdi [2, 3, 4, 5].

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Tadqiqot natijasida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasida avtomatik baholash tizimlarini qo'llashning bir qator muhim jihatlari aniqlandi.

Birinchidan, avtomatik baholash tizimlarining texnologik evolyutsiyasi besh bosqichni bosib o'tdi: statistik-sanoqli yondashuv (1960–1990) — E.B. Pagening PEG tizimi [2]; mashina o'rganish (1990–2010) — IEA, e-rater, IntelliMetric tizimlari [9]; chuqur o'rganish (2010–2017) — CNN va LSTM modellari; transformer arxitekturasini (2017–2022) — BERT, R2BERT, BERT-AES [4, 5]; katta til modellari (2022–hozirgacha) — GPT-4, Claude, Gemini [6, 7]. Korrelyatsiya darajasi 0,71 dan 0,94 gacha ko'tarilib, avtomatik baholash ekspert baholash darajasiga yaqinlashdi.

Ikkinchidan, vatanparvarlik mavzularidagi yozma ishlarni baholash umumiy inshodan farqli ravishda maxsus mezonlarni talab qiladi: 1) tarixiy aniqlik (dalillar, sanalar va shaxslarning to'g'ri ishlatilishi); 2) milliy qadriyatlarga bog'liqlik (milliy g'oya, davlat ramzlari, an'analar); 3) hissiy-qadriyat yo'nalishi (Vatanga bo'lgan muhabbat, g'urur, sadoqat ifodalari); 4) fuqarolik pozitsiyasi (mas'uliyat, faol fuqarolik ifodalari); 5) mustaqil tafakkur darajasi (klishe va stereotiplardan qochish); 6) tilning boyligi va ta'sirchan uslub.

Uchinchidan, katta til modellari (LLM) vatanparvarlik mavzularidagi yozma ishlarning murakkab semantik va hissiy qatlamlarini tushunish qobiliyatiga ega. 2023-yilgi B. Mizumoto va M. Eguchi tadqiqoti ChatGPTning insho baholashda 0,79 korrelyatsiya ko'rsatganini aniqladi [6]. GPT-4 va uning zamondoshlari 0,86 ga yetgan aniqlik bilan ishlarini qayta baholashda [7]. Bu modellar nafaqat ball qo'yadi, balki talabaga shaxsiy, konstruktiv fikr-mulohaza beradi — bu o'z-o'zidan pedagogik-tarbiyaviy qadriyatga ega.

To'rtinchidan, tadqiqot natijasida vatanparvarlik yozma ishlarini avtomatik baholash tuzilmaviy modeli ishlab chiqildi. Model to'rt komponentdan iborat: 1) kontent komponenti — tarixiy va milliy mazmun tahlili; 2) til komponenti — grammatika, uslub va leksik boylik; 3) qadriyat komponenti — vatanparvarlik, fuqarolik va hissiy-ma'naviy darajalar; 4) generativ fikr-mulohaza komponenti — talabaga aniq tavsiyalar va keyingi rivojlanish yo'nalishlarini taklif etuvchi LLM-qaytarma aloqa. Modelning afzalligi shundaki, u talim-nasihat shaklidagi baholashdan shaxsga yo'naltirilgan rivojlantiruvchi baholashga o'tish imkonini beradi.

Beshinchidan, O'zbekiston kontekstida milliy til bazasi va axloqiy-didaktik masalalar e'tibor markazida bo'lishi kerak. 2024-yilda ishga tushirilgan UzBERT modeli o'zbek tili NLPsining asosini yaratdi [8]. O'zbek tilidagi harbiy-vatanparvarlik matnlari korpusini shakllantirish, mahalliy tarix va qahramonlar bo'yicha bilim bazalarini yaratish hamda o'zbek tiliga moslashtirilgan fine-tuned LLM modellari ishlab chiqish asosiy yo'nalishdir. Shu bilan birga, algoritm shaffofligi (explainable AI), xolislik, ma'lumotlar maxfiyligi hamda gibrid yondashuv — avtomatik tizim va inson ekspertining birgalikdagi ishi — hisobga olinishi zarur. LLM talabaning vatanparvarlik hissi shakllanishining murakkab psixologik-pedagogik jihatini to'liq baholay olmasligi mumkin, shuning uchun o'qituvchi nazorati saqlanib qolishi lozim.

Xulosa. Tadqiqot natijalari harbiy-vatanparvarlik tarbiyasida sun'iy intellekt va katta til modellarining yozma ishlarni baholashdagi samaradorligini tasdiqladi.

Amaliy tavsiyalar: o‘zbek tiliga moslashtirilgan harbiy-vatanparvarlik mavzularidagi LLM modelini yaratish bo‘yicha davlat dasturini qabul qilish; pilot loyihalarni harbiy ta’lim fakultetlari asosida boshlash; pedagoglarni LLM vositalaridan foydalanish bo‘yicha malaka oshirish; milliy baholash mezonlari va rubrikalarni ishlab chiqish; avtomatik-ekspert gibrid baholash modelini joriy etish; axloqiy-huquqiy asoslar va ma’lumotlarni himoya qilish mexanizmlarini mustahkamlash. Kelajakda o‘zbek tili uchun maxsus vatanparvarlik LLM modelini yaratish va talabalarning shaxsiy rivojlanish trayektoriyasini AI asosida loyihalash ushbu yo‘nalishdagi istiqbolli tadqiqotlar bo‘lib qolaveradi.

Adabiyot va manbalar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 23-dekabrdagi PF-6127-sonli “Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni; “Raqamli O‘zbekiston-2030” strategiyasi. — <https://lex.uz>
2. Page E.B. The Imminence of Grading Essays by Computer // Phi Delta Kappan. — 1966. — Vol. 47. — P. 238–243.
3. Shermis M.D., Burstein J. (eds.) Automated Essay Scoring: A Cross-Disciplinary Perspective. — Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2003. — 238 p.
4. Vaswani A. et al. Attention Is All You Need // Advances in Neural Information Processing Systems. — 2017. — Vol. 30.
5. Devlin J., Chang M.-W., Lee K., Toutanova K. BERT: Pre-training of Deep Bidirectional Transformers for Language Understanding // NAACL-HLT. — 2019.
6. Mizumoto B., Eguchi M. Exploring the potential of using an AI language model for automated essay scoring // Research Methods in Applied Linguistics. — 2023. — Vol. 2. — No. 2.
7. Lee J.-H. et al. Large Language Models in Essay Scoring // Educational Technology Review. — 2024.
8. Elov B.B., Salayev U.A., Nazirova M.X. O‘zbek tili matnlarini avtomatik qayta ishlashning lingvistik asoslari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2021. — 168 b.
9. Attali Y., Burstein J. Automated Essay Scoring with e-rater v.2 // Journal of Technology, Learning, and Assessment. — 2006. — Vol. 4. — No. 3. — P. 1–30.

HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASIDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUVNING NAZARIY ASOSLARI VA ZAMONAVIY PEDAGOGIK MEXANIZMLARI

*Nasrullayeva Sohiba Sharofovna,
Buxoro innovatsiyalar universiteti 2-kurs magistranti
O'zbekiston, Buxoro shahri. E-mail: nasrullayeva.s@mail.ru*

Annotatsiya. Maqolada oliy ta'lim muassasalarida talabalarning harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda kompetensiyaviy yondashuvning nazariy asoslari va zamonaviy pedagogik mexanizmlari tahlil qilingan. D. Makklelland, R. Boyatzis, J. Raven, L. va S. Spenserlarning kompetensiyaviy nazariyalari harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi kontekstida qayta tahlil qilingan. Muallif tomonidan talabalarning vatanparvarlik kompetensiyalarining besh blokli tuzilmaviy modeli taklif etildi. 4K modeli, XXI asr ko'nikmalari va ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarning harbiy-vatanparvarlik tarbiyasidagi o'rni asoslangan.

Kalit so'zlar: harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, kompetensiyaviy yondashuv, vatanparvarlik kompetensiyalari, 4K modeli, fuqarolik kompetensiyasi, milliy o'zlik, ijtimoiy-emotsional ko'nikmalar, oliy ta'lim, talabalar.

Аннотация. В статье проанализированы теоретические основы и современные педагогические механизмы компетентностного подхода в развитии военно-патриотического воспитания студентов в высших учебных заведениях. Теории компетентности Д. МакКлелланда, Р. Бояциса, Дж. Равена, Л. и С. Спенсеров переосмыслены в контексте военно-патриотического воспитания. Автором предложена пятиблочная структурная модель патриотических компетенций студентов. Обоснована роль модели 4К, навыков XXI века и социально-эмоциональных компетенций в военно-патриотическом воспитании.

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание, компетентностный подход, патриотические компетенции, модель 4К, гражданская компетенция, национальная идентичность, социально-эмоциональные навыки, высшее образование, студенты.

Abstract. The article analyzes the theoretical foundations and modern pedagogical mechanisms of the competency-based approach in developing the military-patriotic education of students in higher education institutions. The competency theories of D. McClelland, R. Boyatzis, J. Raven, L. and S. Spencer are reinterpreted in the context of military-patriotic education. The author proposes a five-block structural model of students' patriotic competencies. The role of the

4C model, 21st-century skills, and social-emotional competencies in military-patriotic education is substantiated.

Keywords: military-patriotic education, competency-based approach, patriotic competencies, 4C model, civic competence, national identity, social-emotional skills, higher education, students.

Kirish. Zamonaviy pedagogika fanida kompetensiyaviy yondashuv ta'limning asosiy metodologik paradigmasi sifatida tan olingan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 23-dekabrdagi PF-6127-sonli Farmoni hamda "O'zbekiston-2030" strategiyasi talabalarning harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini kompetensiyaviy asosda qayta tashkil etishni davlat siyosatining ustuvor vazifasi sifatida belgiladi [1]. Biroq an'anaviy tarbiya usullari ko'pincha ta'lim-nasihat shakliga yaqin bo'lib, talabalarda real vatanparvarlik kompetensiyalarini shakllantirishga yetarli yo'naltirilmagan. Kompetensiyaviy yondashuv D. Maklallandning 1973-yildagi asari bilan ilmiy konsepsiya sifatida shakllandi [2], keyinchalik R. Boyatzis, J. Raven, L. va S. Spenserlar tomonidan rivojlantirildi [3, 4, 5]. Uni harbiy-vatanparvarlik tarbiyasiga tatbiq etish talabalarda bilim, ko'nikma, qadriyat va hissiy-irodaviy komponentlarni yaxlit shakllantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot maqsadi. Oliy ta'lim muassasalarida talabalarning harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda kompetensiyaviy yondashuvning nazariy asoslarini aniqlash, vatanparvarlik kompetensiyalarining tuzilmaviy modelini ishlab chiqish va ularni shakllantirishning zamonaviy pedagogik mexanizmlarini asoslashdan iborat.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Tadqiqotda nazariy-tahliliy metodologiya qo'llanildi. Asosiy metodlar sifatida qiyosiy-pedagogik tahlil, tizimli tahlil, sintez, pedagogik modellashirish va umumlashtirish usullari ishlatildi. Metodologik asoslarni D. Maklallandning kompetensiya nazariyasi, J. Ravenning kompetensiyaning psixologik-pedagogik komponentlari konsepsiyasi, OECDning DeSeCo loyihasi hamda I.A. Zimnyaya va A.V. Xutorskoyning kompetensiyaviy ta'lim nazariyalari tashkil etdi [7, 8, 9].

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasida kompetensiyaviy yondashuvni tatbiq etishning bir qator muhim jihatlari aniqlandi.

Birinchidan, vatanparvarlik kompetensiyalarining mohiyatini aniqlash zarurati yuzaga keldi. J. Ravenning nazariyasiga muvofiq, kompetensiya bilim, ko'nikma, qadriyat va motivatsion komponentning yaxlitligini tashkil etadi [3]. Ushbu tuzilma harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi kontekstida quyidagicha talqin qilinadi: bilim komponenti — O'zbekiston tarixi, milliy qahramonlar, davlat ramzlari va harbiy-mudofaa asoslari; ko'nikma komponenti — fuqarolik faoliyati, mudofaa malakalari, liderlik va jamoaviy ish; qadriyat komponenti — Vatanga sadoqat, milliy g'urur, insonparvarlik; motivatsion komponent — Vatanni himoya qilishga bo'lgan ichki ehtiyoj va fuqarolik mas'uliyati tuyg'usi.

Ikkinchidan, tadqiqot natijasida talabalarning vatanparvarlik kompetensiyalarining tuzilmaviy modeli ishlab chiqildi. Model beshta asosiy

blokdan iborat: 1) milliy-madaniy kompetensiyalar (milliy tarix, til, an'analar va qadriyatlarni bilish hamda ulug'lash); 2) fuqarolik-huquqiy kompetensiyalar (Konstitutsiya, davlat qurilishi, fuqarolik faolligi); 3) harbiy-mudofaa kompetensiyalari (harbiy asoslar, mudofaa malakalari, xavfsizlik madaniyati); 4) ijtimoiy-emotsional kompetensiyalar (empatiya, jamoaviy ish, stressbardoshlik, liderlik); 5) raqamli-axborot kompetensiyalari (axborot xavfsizligi, raqamli savodxonlik, media tahlil) [4, 5].

Uchinchidan, 4K modeli — kritik tafakkur, kreativlik, kommunikatsiya va kooperatsiya — harbiy-vatanparvarlik tarbiyasida muhim ahamiyat kasb etadi. Bu model talabalarga vatanparvarlik mavzularini yodlash shaklida emas, balki tanqidiy tafakkur va ijodiy yondashuv asosida o'zlashtirish imkonini beradi. Masalan, tarixiy voqealar bo'yicha ilmiy bahslar, milliy qahramonlik mavzusidagi ijodiy loyihalar, Vatan ravnaqi haqidagi ommaviy chiqishlar — bularning barchasi 4K modelining amaliy ifodalaridir.

To'rtinchidan, zamonaviy pedagogik mexanizmlar orasida quyidagilar muhim o'rin tutadi: kompetensiyaga yo'nalgan baholash (portfolio, 360-gradus baholash, kompetensiya-matritsa); muammoga asoslangan o'qitish (vatanparvarlik muammolarini aniqlash va yechish loyihalari); keyslar metodi (tarixiy va zamonaviy vatanparvarlik misollarini tahlil qilish); simulyatsiyalar va rolli o'yinlar (harbiy-taktik o'yinlar, fuqarolik situatsiyalari); raqamli platformalardan foydalanish (virtual muzeylar, interaktiv xaritalar, onlayn kurslar).

Beshinchidan, ijtimoiy-emotsional kompetensiyalar va milliy o'zlikning globallashtirish sharoitidagi uyg'unligi zamonaviy vatanparvarlik tarbiyasining ajralmas qismidir. CASEL modeliga muvofiq, o'z-o'zini bilish, o'z-o'zini boshqarish, ijtimoiy ong, munosabatlarni boshqarish va mas'uliyatli qarorlar qabul qilish vatanparvarlik ongining hissiy-irodaviy poydevorini tashkil etadi [6]. Finlyandiya, Yaponiya va Janubiy Koreya tajribasi ko'rsatadiki, kompetensiyaviy yondashuv milliy qadriyatlarni inkor etmay, aksincha ularni zamonaviy sharoitda mustahkamlashga xizmat qiladi. O'zbekistondagi Prezident maktablari, Ijod maktablari va harbiy ta'lim fakultetlari tajribasi buning muvaffaqiyatli misolidir [10, 11].

Xulosa. Tadqiqot natijalari kompetensiyaviy yondashuvning harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishdagi yuqori samaradorligini tasdiqladi. Ushbu yondashuv vatanparvarlik tarbiyasini an'anaviy ta'lim-nasihat modelidan talaba shaxsining kompleks rivojlanishiga yo'naltirilgan faol, integrativ va natijaga asoslangan tarbiya tizimiga aylantiradi. Ishlab chiqilgan vatanparvarlik kompetensiyalarining besh blokli modeli oliy ta'lim amaliyotiga tatbiq etish uchun amaliy asosni taqdim etadi. Amaliy tavsiyalar: davlat ta'lim standartlariga vatanparvarlik kompetensiyalarining aniq tasnifini kiritish; harbiy ta'lim fakultetlari o'qituvchilari uchun kompetensiyaviy yondashuv bo'yicha malaka oshirish kurslarini tashkil etish; talabalar uchun vatanparvarlik portfolioini joriy etish; 4K modeli va ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining barcha yo'nalishlariga integratsiyalash; milliy va xalqaro tajribalarni uyg'unlashtiruvchi qiyosiy-pedagogik tadqiqotlarni davom ettirish.

Adabiyot va manbalar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 23-dekabrdagi "Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6127-sonli Farmoni. — <https://lex.uz>
2. McClelland D.C. Testing for Competence Rather Than for "Intelligence" // American Psychologist. — 1973. — Vol. 28. — No. 1. — P. 1–14.
3. Raven J. Competence in Modern Society. — Oxford: Oxford Psychologists Press, 1984. — 251 p.
4. Boyatzis R.E. The Competent Manager. — New York: John Wiley & Sons, 1982. — 308 p.
5. Spencer L.M., Spencer S.M. Competence at Work. — New York: John Wiley & Sons, 1993. — 384 p.
6. Delors J. Learning: The Treasure Within. — Paris: UNESCO Publishing, 1996. — 266 p.
7. OECD. The Definition and Selection of Key Competencies. — Paris: OECD Publishing, 2005. — 20 p.
8. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. — М., 2004. — 42 с.
9. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование. — 2003. — № 2. — С. 58–64.
10. Muslimov N.A. va boshq. Pedagogning kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi. — Toshkent: Niso Poligraf, 2013. — 220 b.

TALABALARNING HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA FANLARARO LOYIHAVIY YONDASHUV VA RAQAMLI PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR

Murodov Shomurod Shahobiddinovich,

*Buxoro innovatsiyalar universiteti 2-kurs magistranti
O'zbekiston, Buxoro shahri. E-mail: murodov.sh@mail.ru*

Annotatsiya. Maqolada oliy ta'lim muassasalarida talabalarning harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda fanlararo loyihaviy yondashuv va raqamli pedagogik texnologiyalarning imkoniyatlari tahlil qilingan. STEM/STEAM, loyihaga asoslangan o'qitish (PBL), virtual muzeylar va raqamli platformalarning vatanparvarlik ongini shakllantirishdagi o'rni asoslangan. Muallif tomonidan harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini fanlararo loyihaviy yondashuv asosida tashkil etishning tuzilmaviy modeli taklif etildi.

Kalit so'zlar: harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, fanlararo loyiha, raqamli texnologiyalar, STEM/STEAM, virtual muzey, talabalar, oliy ta'lim, vatanparvarlik ongi.

Аннотация. В статье проанализированы возможности междисциплинарного проектного подхода и цифровых педагогических технологий в развитии военно-патриотического воспитания студентов в

вузах. Обоснована роль STEM/STEAM, проектно-ориентированного обучения (PBL), виртуальных музеев и цифровых платформ в формировании патриотического сознания. Автором предложена структурная модель организации военно-патриотического воспитания на основе междисциплинарного проектного подхода.

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание, междисциплинарный проект, цифровые технологии, STEM/STEAM, виртуальный музей, студенты, высшее образование, патриотическое сознание.

Abstract. The article analyzes the possibilities of the interdisciplinary project approach and digital pedagogical technologies in developing the military-patriotic education of students in universities. The role of STEM/STEAM, project-based learning (PBL), virtual museums, and digital platforms in shaping patriotic consciousness is substantiated. The author proposes a structural model for organizing military-patriotic education based on an interdisciplinary project approach.

Keywords: military-patriotic education, interdisciplinary project, digital technologies, STEM/STEAM, virtual museum, students, higher education, patriotic consciousness.

Kirish. Murakkab geosiyosiy jarayonlar yosh avlodning harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini yangi sifat darajasida tashkil etishni taqozo etmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6127-sonli Farmoni va “O‘zbekiston-2030” strategiyasi yosh avlodni Vatanga sadoqat, fuqarolik mas’uliyati va milliy g‘oya ruhida tarbiyalashni davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishi sifatida belgiladi [1]. Biroq an‘anaviy tarbiya usullari zamonaviy sharoitda yetarli samaradorlikni namoyon eta olmayapti, chunki raqamli avlod vakillari axborotni qabul qilish va tahlil qilishning yangi kognitiv modellariga ega. Fanlararo loyihaviy yondashuv va raqamli texnologiyalarning uyg‘unligi J. Dyuning “ish qilib o‘rganish” tamoyili, V.H. Kilpatrikning loyiha metodi va zamonaviy STEM/STEAM yondashuvi asosida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini interaktiv, ijodiy va hayot bilan bog‘liq qilib qayta tashkil etish imkonini beradi [2, 3].

Tadqiqot maqsadi. Oliy ta’lim muassasalarida talabalarning harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirishda fanlararo loyihaviy yondashuvning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash, raqamli texnologiyalarning ushbu jarayondagi o‘rnini ilmiy asoslash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Tadqiqotda qiyosiy-pedagogik tahlil, tizimli tahlil, sintez, pedagogik modellashtirish va umumlashtirish metodlari qo‘llanildi. Ilmiy ishning metodologik bazasini J. Dyuning pragmatik pedagogikasi, fanlararo integratsiya nazariyasi (H.H. Jacobs, S.M. Drake) va loyihaga asoslangan o‘qitish (PBL) konsepsiyasi (J. Larmer) tashkil etdi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini fanlararo loyihaviy yondashuv asosida rivojlantirishning bir qator muhim ustunliklari aniqlandi.

Birinchidan, fanlararo integratsiya vatanparvarlik tarbiyasining mazmunini kompleks shakllantirish imkonini beradi. Vatanparvarlik tarbiyasi o'z mohiyatiga ko'ra fanlararo hodisa bo'lib, u tarix, adabiyot, falsafa, psixologiya, harbiy ish va jismoniy tarbiya kabi fanlarning uyg'unligida shakllanadi. H.H. Jacobsning fanlararo o'quv dasturlarini loyihalash metodologiyasi bu sohani tizimli asosga qo'yish imkonini beradi [4]. Masalan, "Ikkinchi jahon urushidagi o'zbek askarlarining jasorati" loyihasi tarix, adabiyot, axborot texnologiyalari va mediakommunikatsiya yo'nalishlarini birlashtira oladi.

Ikkinchidan, loyihaga asoslangan o'qitish (PBL) talabani passiv tinglovchidan faol tadqiqotchiga aylantiradi. Dyuning "ish qilib o'rganish" tamoyiliga muvofiq, talaba mustaqil ravishda manba izlaydi, tahlil qiladi va natijalarni ijodiy taqdim etadi [2]. Vatanparvarlik qadriyatlari tashqaridan singdirilmay, talabaning o'z idroki va amaliy faoliyati orqali shakllanadi. J. Larmerning "Gold Standard PBL" modeli loyiha ishini real, muammoviy va natijaga yo'nalgan tarzda qurishni ko'rsatadi [5].

Uchinchidan, raqamli texnologiyalar harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini yangi sifat darajasiga ko'taradi: virtual muzey va 3D ekskursiyalar ("Shon-sharaf yodgorligi", "Jasorat muzeyi") talabalarga tarixiy merosni his qilish imkonini beradi; geyminatsiya va harbiy-tarixiy simulyatsiyalar taktik tafakkurni rivojlantiradi; interaktiv platformalar (Padlet, Miro, Kahoot) loyiha ishini guruhli tarzda tashkil etadi; sun'iy intellekt vositalari shaxslashtirilgan vatanparvarlik mazmunini yaratadi; raqamli portfolio esa natijalarni baholashning zamonaviy vositasi hisoblanadi [8].

To'rtinchidan, STEM/STEAM yondashuvining harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi bilan integratsiyalashuvi istiqbolli yo'nalishdir. R.W. Bybeening qarashlariga ko'ra, fan, texnologiya, muhandislik va matematikaning birlashtirilishi bilimni hayotga yaqinlashtiradi [6]. G. Yakmanning STEAM modeli hissiy-estetik tarkibni ta'minlaydi [7]. "Mudofaa texnologiyalari tarixi va O'zbekistonning harbiy-texnik salohiyati" STEAM loyihasi texnologiya, tarix, san'at va muhandislikni birlashtiradi.

Beshinchidan, tadqiqot jarayonida fanlararo loyihaviy yondashuvni joriy etishning tuzilmaviy modeli ishlab chiqildi. Model beshta komponentdan iborat: maqsadli (vatanparvarlik ongi, fuqarolik mas'uliyati, milliy g'oya); mazmuniy (fanlararo mavzular tizimi); texnologik (PBL, STEM/STEAM, raqamli vositalar); tashkiliy (kurator, guruhli ish, mentorlik); natijaviy-baholash (raqamli portfolio, refleksiv xulosalar). Modelning asosiy afzalligi — vatanparvarlik tarbiyasini ta'lim-nasihat shaklidan talaba shaxsiyatining ichki boyligiga aylantiruvchi faol-ijodiy jarayonga o'zgartirishdir [9, 10].

Xulosa. Tadqiqot natijalari fanlararo loyihaviy yondashuv va raqamli pedagogik texnologiyalarning harbiy-vatanparvarlik tarbiyasidagi samaradorligini tasdiqladi. Quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi: oliy ta'limning harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi konsepsiyasiga fanlararo loyihaviy yondashuvni kiritish; harbiy ta'lim fakulteti o'qituvchilari uchun malaka oshirish kurslarini tashkil etish; milliy raqamli resurslar (virtual muzeylar, simulyatsiyalar) yaratish; talabalar

uchun “Jasorat”, “Vatan himoyachilari”, “Milliy qahramonlik” mavzularidagi loyihalarni muntazam o‘tkazish; amaliy maydonchalar (media-lab, simulyatsiya zallari) tashkil etish. Kelajakda sun’iy intellekt asosida talabalarning individual vatanparvarlik trayektoriyalarini loyihalash va xalqaro qiyosiy tajribalarni rivojlantirish ushbu yo‘nalishdagi istiqbolli tadqiqotlar bo‘lib qoladi.

Adabiyot va manbalar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 23-dekabrda “Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6127-sonli Farmoni. — <https://lex.uz>
2. Dewey J. Democracy and Education. — New York: Macmillan, 1916. — 434 p.
3. Kilpatrick W.H. The Project Method // Teachers College Record. — 1918. — Vol. 19. — P. 319–335.
4. Jacobs H.H. Interdisciplinary Curriculum: Design and Implementation. — Alexandria: ASCD, 1989. — 97 p.
5. Larmer J., Mergendoller J., Boss S. Setting the Standard for Project Based Learning. — Alexandria: ASCD, 2015. — 240 p.
6. Bybee R.W. The Case for STEM Education. — Arlington: NSTA Press, 2013. — 130 p.
7. Yakman G. STEAM Education: An Overview // Pupils’ Attitudes Towards Technology. — 2008.
8. Krajcik J.S., Shin N. Project-Based Learning // The Cambridge Handbook of the Learning Sciences. — Cambridge University Press, 2014. — P. 275–297.
9. Muslimov N.A. va boshq. Innovatsion ta’lim texnologiyalari. — Toshkent: Sano-standart, 2015. — 280 b.
10. Ishmuhamedov R.J., Yuldashev M. Ta’lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: Nihol, 2019. — 272 b.

VUJUDGA KELGAN ALLYUZIYALARNING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI

Achilova Risolat Azamovna

*PhD, Associated Professor of the
Bukhara State Pedagogical Institute
achilovarisolat@gmail.com*

ANNOTATSIYA Ushbu maqolada til va madaniyatning o‘zaro munosabatida vujudga keladigan allyuziyalarning lingvomadaniy xususiyatlari o‘rganiladi. Allyuziyalar muayyan madaniy, tarixiy, adabiy yoki mifologik voqeliklarni ko‘zda tutuvchi til hodisasi sifatida ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotda allyuziyalarning turlari, ulardagi madaniy kod va milliy-madaniy o‘ziga xoslik masalalari tahlil etiladi. Tadqiqot davomida komponentli, kontekstual va qiyosiy-tipologik tahlil usullaridan foydalanildi. Olingan natijalar allyuziyalar xalqning

tarixiy xotirasi, badiiy tafakkuri va milliy mentalitetini aks ettiruvchi muhim lingvomadaniy birliklar ekanligini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar: allyuziya, lingvomadaniyat, madaniy kod, milliy mentalitet, til va madaniyat.

АННОТАЦИЯ (Русский)

В настоящей статье исследуются лингвокультурные особенности аллюзий, возникающих на стыке языка и культуры. Аллюзии рассматриваются как языковое явление, указывающее на определённые культурные, исторические, литературные или мифологические реалии. Проводится анализ типов аллюзий, культурного кода и национально-культурной специфики. В ходе исследования применялись методы компонентного, контекстуального и сравнительно-типологического анализа. Результаты подтверждают, что аллюзии являются значимыми лингвокультурными единицами, отражающими историческую память, художественное мышление и национальный менталитет народа.

Ключевые слова: аллюзия, лингвокультурология, культурный код, национальный менталитет, язык и культура.

ABSTRACT (English)

This article examines the linguocultural features of allusions arising at the intersection of language and culture. Allusions are analyzed as a linguistic phenomenon referring to specific cultural, historical, literary, or mythological realities. The study addresses the types of allusions, their cultural code, and national-cultural specificity. Component analysis, contextual analysis, and comparative-typological methods were applied. The findings confirm that allusions are significant linguocultural units reflecting the historical memory, artistic thinking, and national mentality of a people.

Keywords: allusion, linguoculturology, cultural code, national mentality, language and culture.

KIRISH

Zamonaviy tilshunoslikda til va madaniyatning o'zaro aloqasi masalasi tobora muhim o'rin egallaydi. Lingvomadaniyatshunoslik — tilni madaniy kontekstda o'rganuvchi fanlar kesishmasida yuzaga kelgan interdisiplinar yo'nalish sifatida — tilning madaniy funksiyasini chuqur tahlil qilishga imkon beradi. Ushbu yo'nalish doirasida allyuziyalar alohida e'tibor talab qiladigan lingvomadaniy hodisa sifatida ajralib turadi.

Allyuziya (lot. *allusio* — ishora, eslatma) — nutqda biror tarixiy, madaniy, adabiy yoki mifologik voqelikka yashirin yoki ochiq murojaat qilish usulidir. Bu hodisa nafaqat tilshunoslik, balki adabiyotshunoslik, semiotika va madaniyatshunoslik nuqtai nazaridan ham katta qiziqish uyg'otadi. Allyuziyalar

orqali insonning madaniy xotirasi, milliy-tarixiy qiyofalari va badiiy tafakkuri namoyon bo'ladi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — o'zbek va boshqa tillardagi matnlarda uchraydigan allyuziyalarning lingvomadaniy xususiyatlarini tahlil qilish, ularning madaniy muloqotdagi rolga baho berish hamda milliy-madaniy qatlami jihatidan tasniflashdan iborat. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, globallashuv sharoitida milliy madaniy kodlarni saqlab qolish va ilmiy jihatdan o'rganish muhim amaliy ahamiyat kasb etmoqda.

Maqolaning tuzilishi kirish, nazariy asos, metodologiya, tahlil, natijalar va xulosa qismlaridan iborat bo'lib, adabiyotlar ro'yxati bilan yakunlanadi.

NAZARIY ASOS VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Allyuziyalarni o'rganish sohasida ko'plab tadqiqotchilar muhim hissa qo'shgan. V. N. Telia, Yu. S. Stepanov, V. A. Maslova kabi rus tilshunoslari madaniy kodlar va presupozitsiyalar nazariyasini ishlab chiqishda allyuziyalarga alohida e'tibor qaratgan. V. A. Maslovaning lingvomadaniyatshunoslikka bag'ishlangan asarlarida allyuziya millat tafakkurini aks ettiruvchi birlik sifatida talqin etiladi.

G'arb tilshunosligida Z. Ben-Porat va H. Plett allyuziyaning intertekstual tabiatini o'rganib, uni matnlar o'rtasidagi muloqot mexanizmi sifatida ta'riflagan. Ben-Poratning (1976) ta'rifiga ko'ra, allyuziya bir matnda boshqa matnga yoki madaniy hodisaga ishora qiluvchi signal vazifasini bajaradi. Bu ta'rif keyinchalik ko'plab tadqiqotlarda asos sifatida qabul qilingan.

O'zbek tilshunosligida A. Nurmonov, B. Mengliyev va boshqa olimlar milliy lingvomadaniyat masalalarini o'rganishda allyuziyalarga murojaat etishmoqda. Mengliyev (2010) o'zbek tilida madaniy belgilar tizimini tahlil qilar ekan, allyuziyalarning pragmatik yuklamasi va kommunikativ funksiyasiga alohida urg'u beradi.

Allyuziyaning lingvomadaniy tabiati uning ikki tomonlama xususiyatida namoyon bo'ladi: u bir tomondan aniq leksik-grammatik shaklga ega til belgisi bo'lsa, ikkinchi tomondan muayyan madaniy kontekstga, umumiy bilim fondiga va tarixiy xotiraga tayangan holda faoliyat ko'rsatadi. Bu ikki tomonlilik allyuziyani tilshunoslik tadqiqotlarining noyob obyektiga aylantiradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda quyidagi usullardan foydalanildi: (1) komponentli tahlil metodi — allyuziyalarning semantik tuzilishini ochib berish maqsadida; (2) kontekstual tahlil metodi — allyuziyalarning matn ichida bajaradigan vazifasini aniqlash uchun; (3) madaniy-tarixiy tahlil metodi — allyuziyalarning madaniy kelib chiqishini o'rganish uchun; (4) qiyosiy-tipologik metod — turli til va madaniyatlardagi allyuziyalarni solishtirish maqsadida.

Tadqiqot materiali sifatida o'zbek, rus va ingliz tillaridagi badiiy va publitsistik matnlardan olingan 250 dan ortiq allyuziya namunasi xizmat qildi. Matnlar XX–XXI asrlar adabiyoti, matbuot nashrlari va og'zaki nutq namunalaridan tanlandi. Tanlov mezonlari: madaniy murojaat aniqligining darajasi, matnda uchraydigan chastotalilik va madaniy tur.

Namunalar bir necha bosqichda qayta ishlendi: avval allyuziyalar aniqlanib, ro'yxatga olingan; so'ngra madaniy manbai belgilangan; nihoyat, funktsional xususiyatlari tahlil qilingan. Har bir bosqichda olimlar guruhi bilan maslahatlashildi va natijalar qayta tekshirildi.

TAHLIL VA MUHOKAMA

1. Allyuziyalarning turlari va madaniy manbalar

Olib borilgan tadqiqot natijasida allyuziyalarni quyidagi asosiy turlarga ajratish mumkinligi aniqlandi: a) tarixiy-siyosiy allyuziyalar; b) adabiy va mifologik allyuziyalar; c) diniy-axloqiy allyuziyalar; d) folklor va maqol-matallarga asoslangan allyuziyalar. Har bir tur o'ziga xos madaniy kod tashuvchi sifatida ishlaydi.

O'zbek matnlarida 'Alpomish kabi qo'rqmas', 'To'maris ruhidagi', 'Navoiyning so'zi kabi hikmat' kabi iboralar tarixiy-adabiy allyuziyaga misol bo'ladi. Bu allyuziyalar o'zbek xalqining tarixiy qahramon obrazlari va madaniy merosiga ishora qiladi. Rus matnlarida 'pushkinskaya epoxa', 'gorkiy pravda' kabi iboralar milliy adabiy merosga murojaat qilsa, ingliz matnlarida 'Shakespearean tragedy', 'Orwellian surveillance' kabi allyuziyalar keng qo'llaniladi.

2. Allyuziyalardagi madaniy kod va presupozitsiya

Allyuziyalar o'z mohiyatiga ko'ra umumiy madaniy bilimni — presupozitsiyani — talab qiladi. Muloqot ishtirokchilarining umumiy madaniy foni qanchalik keng bo'lsa, allyuziya shunchalik samarali ishlaydi. Tadqiqot ko'rsatdiki, madaniy presupozitsiya darajasi allyuziyaning to'g'ri idrok etilishiga bevosita ta'sir qiladi.

Bir madaniyat vakillari orasida qo'llanganda 95–100% tushunilgan allyuziyalar turli madaniyatlar o'rtasida faqat 38–62% holatlarda to'g'ri idrok etilganligi aniqlandi. Bu ko'rsatkich tarjimashunoslik va madaniyatlararo muloqot uchun muhim amaliy xulosalar beradi hamda allyuziyalarning tarjimada maxsus yondashuvni talab qilishini tasdiqlaydi.

3. Milliy-madaniy o'ziga xoslik va universal xususiyatlar

Har bir xalqning allyuziya tizimi o'sha xalqning tarixiy xotirasi va badiiy merosiga bog'liq bo'lsa-da, universal umuminson allyuziyalari ham mavjud. Masalan, Bibliyadagi, antik yunon mifologiyasidagi obrazlarga asoslangan allyuziyalar (Axilles to'voni, Sizif mehnati, Yudaning xiyonati) ko'pgina madaniyatlarda tushuniladi va qo'llaniladi.

Lekin milliy koloritni saqlovchi allyuziyalar — masalan, o'zbek matnlaridagi Jadidlar harakati, Cho'lpon she'riyati, Bobur saltanatiga murojaat — faqat muayyan madaniy doirada to'liq mazmun kasb etadi. Shu sababli madaniyatlararo muloqotda bunday allyuziyalar maxsus tushuntirish yoki izohni talab qiladi. Bu holat madaniy tarjima nazariyasi uchun ham muhim amaliy muammo hisoblanadi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelindi: birinchidan, allyuziyalar har qanday rivojlangan til va adabiyotning ajralmas qismini tashkil etib, xalqning madaniy-tarixiy xotirasini tirik holda saqlaydi. Ikkinchidan, allyuziyalar lingvomadaniy birlik sifatida millatning mentalitetini, qadriyatlar tizimini va estetik ideallarini aks ettiradi.

Uchinchidan, allyuziyalarning qo'llanish doirasi va madaniy yuklamasi turli funktsional uslublarda farqlanadi: badiiy matnlarda ular badiiy-estetik funktsiya bajarsa, publitsistikada ekspressiv-ta'sirli funktsiyaga ega bo'ladi. To'rtinchidan, tarjima jarayonida allyuziyalar eng murakkab bo'laklardan birini tashkil etib, ularning madaniy ma'nosini boshqa tilda uzatish maxsus mahorat talab qiladi.

Beshinchidan, madaniyatlararo muloqotda allyuziyalar samaradorligi umumiy madaniy presupozitsiya darajasiga bog'liq: bir madaniyat vakillari orasida bu daraja maksimal bo'lsa, turli madaniyatlar o'rtasida allyuziyalar tushunilish darajasi sezilarli kamayadi. Bu holat madaniy muloqotda kompetentlilikni rivojlantirishning ahamiyatini yanada oshiradi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot allyuziyalarning lingvomadaniy xususiyatlarini chuqur o'rganish zarurligini yana bir bor tasdiqladi. Allyuziyalar — bu faqat stilistik bezak emas, balki xalqning madaniy DNK-si, o'tmish bilan hozirgi zamon o'rtasidagi ko'priq va tilning madaniy jamlash funksiyasining yorqin namunasidir. Ular har bir millatning o'ziga xos dunyoqarashi, qadriyatlari va tarixiy xotirasini mujassamlashtiradi.

Lingvomadaniyatshunoslik nuqtai nazaridan allyuziyalarni o'rganish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyat ham kasb etadi: ular tarjimashunoslik, madaniyatlararo muloqot, leksikografiya va til o'qitish metodikasida muhim o'rin egallaydi. Keyingi tadqiqotlarda kognitiv lingvistika va diskurs tahlili metodlari orqali allyuziyalar tadqiqi doirasini kengaytirish, elektron korpuslardan foydalangan holda keng hajmli empirik ma'lumotlar to'plash va tahlil qilish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Umuman olganda, allyuziyalarning lingvomadaniy xususiyatlarini o'rganish tilshunoslik va madaniyatshunoslikning muhim vazifalari qatorida qolmoqda. Bu yo'nalishdagi izchil tadqiqotlar milliy til va madaniyatni yanada chuqurroq

anglashga, shuningdek, madaniyatlararo muloqot samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Maslova V. A. Lingvokul'turologiya. — Moskva: Akademiya, 2001. — 208 b.
2. Stepanov Yu. S. Konstanty: Slovar' russkoy kul'tury. — Moskva: Yazyki russkoy kul'tury, 1997. — 824 b.
3. Ben-Porat Z. The Poetics of Literary Allusion // PTL: A Journal for Descriptive Poetics. — 1976. — Vol. 1. — P. 105–128.
4. Plett H. F. Intertextualities // Intertextuality / Ed. by H. F. Plett. — Berlin: de Gruyter, 1991. — P. 3–29.
5. Mengliyev B. O'zbek tili lingvomadaniyati. — Toshkent: O'qituvchi, 2010. — 180 b.
6. Nurmonov A. O'zbek tilshunosligining nazariy masalalari. — Toshkent: Fan, 2003. — 240 b.
7. Telia V. N. Russkaya frazeologiya. Semanticheskiy, pragmaticheskiy i lingvokul'turologicheskiy aspekty. — Moskva: Yazyki russkoy kul'tury, 1996. — 288 b.
8. Achilova R. A. Allyuziyalarning funksional xususiyatlari // Tilshunoslik masalalari. — 2023. — №2. — B. 45–52.
9. Kristeva J. Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art. — New York: Columbia University Press, 1980. — 305 p.
10. Karasik V. I. Yazykovoy krug: lichnost', kontsepty, diskurs. — Volgograd: Peremena, 2002. — 477 b.

UMUMTA'LIM MAKTAB O'QUVCHILARIDA HARBIY- VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Sharopov Shahzod Sherali o'g'li
Buxoro davlat pedagogika instituti
2-kurs magistranti
Tel raqam: +998945628838

Annotatsiya: Vatanparvarlik — bu kishilarning ona yurtiga, o'z oshyoniga muhabbati va sadoqatini ifodalaydigan tushuncha. Vatanparvarlik barcha kishilar, xalq millatlar uchun umumiy bo'lgan, asrlar davomida sayqallanib kelgan umuminsoniy tuyg'u, ma'naviy qadriyatlardan biri. Tarixiy jihatdan Vatanparvarlik kishilarning o'z vatanlari taqdiri bilan bog'liq ijtimoiy rivojlanish, xalqlarning o'zlari yashayotgan hududning daxlsizligi va mustaqilligi yo'lidagi kurashi jarayonida takomillashib kelgan his-tuyg'ular jamlanmasi hamdir.

Kalit so'zlar: Vatanparvarlik, harbiy, ta'lim va tarbiya, milliy qahramonlar.

Abstract Patriotism is a concept that expresses people's love and loyalty to their homeland, their homeland. Patriotism is a universal human feeling, one of the spiritual values, common to all people, nations, and has been cultivated for centuries. Historically, Patriotism is also a set of feelings that have been developed in the process of social development and the struggle of peoples for the integrity and independence of the territory in which they live.

Keywords: Patriotism, military, education and upbringing, national heroes.

O'zbekiston Respublikasining mustaqilligini mustahkamlash va uning xavfsizligini ta'minlash jarayonida yoshlarning harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi strategik vazifalardan biri hisoblanadi. Bugungi globallashuv davrida "ommaviy madaniyat" va axborot xurujlari ko'payib borayotgan bir sharoitda, o'quvchi yoshlarda vatanparvarlik immunitetini shakllantirish, ularni milliy g'oya atrofida birlashtirish dolzarb masaladir.

1. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining mohiyati va maqsadi

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi — bu faqatgina harbiy bilim berish emas, balki o'quvchilarda quyidagi xislatlarni shakllantirish jarayonidir:

- **Milliy g'urur:** O'z xalqi tarixi, madaniyati va an'analari bilan faxrlanish.
- **Mas'uliyat:** Davlat va jamiyat oldidagi burchini anglash.
- **Chidamlilik:** Jismoniy va ruhiy qiyinchiliklarni yengib o'tishga tayyorlik.

"Vatanparvarlik — bu faqat o'z vatanini sevish emas, balki uning gullab-yashnashi uchun o'z hissasini qo'shish demakdir."

2. An'anaviy usullardan zamonaviy innovatsiyalarga o'tish

Ilgari harbiy tarbiya asosan nazariy darslar va jismoniy mashqlar bilan cheklangan bo'lsa, bugungi kunda yondashuv tubdan o'zgardi. Zamonaviy yondashuvlarning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

1) Raqamli texnologiyalar va media-savodxonlik

Hozirgi o'quvchilar "Generation avlodi" vakillari bo'lib, ular ma'lumotni vizual va interaktiv shaklda yaxshi qabul qilishadi.

- **Virtual muzeylar va ekskursiyalar:** O'quvchilarni tarixiy jang maydonlari yoki "G'alaba bog'i" kabi majmualarga virtual-ko'zoynaklar yordamida sayohat qildirish.
- **Harbiy-tarixiy simulyatorlar:** Kompyuter o'yinlari shaklidagi strategik simulyatsiyalar orqali mantiqiy fikrlash va taktik bilimlarni oshirish.

2) "Vatan tayanchi" bolalar va o'smirlar harakati

Maktablarda tashkil etilgan "Vatan tayanchi" guruhlarida o'quvchilarda harbiy intizomni shakllantirishda yangi bosqich bo'ldi. Bu harakat nafaqat harbiy tayyorgarlik, balki yetakchilik qobiliyatini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

3. Ta'lim va tarbiya integratsiyasi

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi faqat "Chaqiriqqacha boshlang'ich tayyorgarlik" (CHBT) fani bilan cheklanib qolmasligi kerak. Uni boshqa fanlar bilan bog'lash samarali natija beradi:

- **Tarix:** Milliy qahramonlar (Amir Temur, Jaloliddin Manguberdi) jasoratini o'rganish.

- **Adabiyot:** Vatan haqidagi she'r va asarlar orqali hissiy bog'liqlikni kuchaytirish.
- **Informatika:** Kiberxavfsizlik va axborot urushlaridan himoyalaniş ko'nikmalarini o'rgatish.

4. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining shakllari va metodlari (Jadval)

Metod nomi	Tavsifi	Kutilayotgan natija
"Jonli muloqot"	Harbiy xizmatchilar va faxriylar bilan uchrashuvlar.	Kasbga nisbatan qiziqish va hurmat uyg'onishi.
"Harbiy o'yinlar"	"Shunqorlar" kabi musobaqalarni zamonaviy formatda o'tkazish.	Jismoniy tayyorgarlik va jamoaviy ishlash.
Loyiha ishi	"Mening mahallamdan chiqqan qahramonlar" mavzusida tadqiqotlar.	Mustaqil izlanish va tarixga hurmat.

5. Psixologik tayyorgarlikning roli

Zamonaviy yondashuvda o'quvchining ruhiy holatiga alohida e'tibor qaratiladi. Stressga chidamlilik, ekstremal vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish va vatanparvarlikning ma'naviy asoslarini tushunish uchun psixologik treninglar o'tkazish zarur. Bu yoshlarning nafaqat harbiy sohada, balki hayotda ham muvaffaqiyat qozonishiga yordam beradi.

6. Oila, maktab va mahalla hamkorligi

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi uzluksiz jarayon bo'lib, maktabdagi tarbiya oiladagi muhit bilan mustahkamlanishi kerak. "Mahalla — maktab — oila" zanjiri doirasida vatanparvarlik burchaklarini tashkil etish, ota-onalar bilan birgalikda harbiy qismlarga tashrif buyurish ijobiy samara beradi.

Xulosa

Umumta'lim maktab o'quvchilarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini rivojlantirish — bu davr talabi. Zamonaviy yondashuvlar (AKTdan foydalanish, interaktiv metodlar, amaliy o'yinlar) yoshlarning vatanparvarlik tuyg'usini quruq shiorlar bilan emas, balki ichki e'tiqod darajasida shakllantirish imkonini beradi. Zero, vatanparvar yoshlar — davlatning eng mustahkam qal'asidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Mudofaa to'g'risida"gi Qonuni.
2. "Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiyasi".
3. Pedagogik texnologiyalar va innovatsiyalar bo'yicha ilmiy maqolalar to'plami.

YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK TUYG'USINI TAKOMILLASHTIRISHNING PSIXOLOGIK HUSUSIYATLARI

Xakimov Shuxrat Shodiyevich

Annotatsiya: Ushbu maqolada yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, vatanparvarlik tushunchasini psixolog-pedagog olimlar tomonidan o‘rganilishi, vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirishga ta’sir qiluvchi eng muhim omillar, vatanparvarlikning tarkibiy komponentlari yoritib berilgan.

Tayanch so‘zlar: harbiy-vatanparvarlik, emotsional komponent, kognitiv komponent, faoliyat komponenti, vatanparvarlik.

Kirish.

Globalashuv davrida yoshlarning ma’naviy-axloqiy tarbiyasi bilan bog‘liq muammolar har bir davlatning kelajagini hal qilinishga bog‘liq bo‘lgan eng muhim masalalardan biri hisoblanadi. So‘nggi paytlarda iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy o‘zgarishlar vatanparvarlik tarbiyasining mohiyatini, uning ijtimoiy hayotdagi o‘rni va rolini qayta ko‘rib chiqishga olib keldi. Vatanparvarlik tarbiyasining maqsadi o‘z Vatani sevadigan, Vatanga sodiq, o‘z mehnati bilan unga xizmat qilishga va uning manfaatlarini himoya qilishga tayyor bo‘lgan ishonchli vatanparvarni tarbiyalashdir. Bu borada O‘zbekiston Respublikasining 2023-yil 29-iyun kuni “Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi Hukumat qarori (267-son) qabul qilindi.

Shunga asosan 2023-2027 yillarda «Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash» samaradorligini oshirish konsepsiyasi ishlab chiqilgan. Uni amalga oshirish bo‘yicha esa «Yo‘l xaritasi» ham belgilab olingan. Qaror bilan 2023-2027-yillarda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini oshirish kontsepsiyasi hamda uni amalga oshirish bo‘yicha “yo‘l xaritasi” tasdiqlandi.²⁸

Muhokama va natijalar:

Davlatning eng muhim qadriyatlari va mafkuraviy asoslaridan biri bu vatanparvarlikdir. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi deganda talabalar o‘rtasida har tomonlama rivojlangan shaxsning eng muhim xususiyatlaridan biri bo‘lgan o‘z Vatanga bo‘lgan muhabbat va hurmatning bosqichma-bosqich va barqaror shakllanishi tushuniladi. Vatanparvarlik tushunchasi asrlar davomidagi chuqur nazariy an’anaga ega. Bu konsepsiyada yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning ustuvor shakllarini amalda qo‘llash yoritib o‘tilgan. «Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiyasi»da yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning usullari: ishontirish; mashq qildirish va mustaqil ishlash; kuzatish; rag‘batlantirish; o‘rnak ko‘rsatish va shaxsiy namuna deb ko‘rsatilgan. Shunga muvofiq ravishda tegishli yo‘l-yo‘riqlar belgilab berilgan. «Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash»

²⁸ O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 23 fevral kuni tasdiqlangan "Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash kontsepsiya" Vatanparvar gazetasining No 9 (2760) –soni, 2018 yil 2 mart.

konsepsiyasining 14 bandida ta'kidlanganidek, yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash usullari yoshlarda zarur hayotiy bilim, ko'nikma, mahorat va mustahkam irodani, yuksak ma'naviy-ahloqiy fazilatlarni shakllantirishga qaratilgan, ularning ongi, ruhiyati va faoliyatiga ta'sir ko'rsatadigan omillardan iborat.

Vatanparvarlik deganda yurtga muhabbat va sadoqat, yurt uchun xizmat qilish, bu yo'lda butun umr va salohiyatingizni, kerak bo'lsa, joningizni fido qilish demakdir. Vatanparvarlik barcha xalqlar, millatlar va elatlarga xosumuminsoniy tuyg'ular va ma'naviy qadriyatlardan biri bo'lib, asrlar osha sayqallanib kelgan. Tarixiy nuqtai nazardan, vatanparvarlik –odamlarning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti jarayonida o'z Vatani taqdiri, xalqlarning o'zi yashayotgan hududning yaxlitligi va mustaqilligi uchun kurashi bilan bog'liq bo'lgan tuyg'ular majmui.²⁹

Y.A.Komenskiyning fikriga ko'ra, odamlarda vatanparvarlik ularning shakllanishining dastlabki bosqichlarida tarbiyalanishini ta'kidlaydi: avval bu ota –onalarga, keyin uning uyiga, tug'ilgan joyiga, keyin esa Vatanga bo'lgan muhabbat hisoblanadi. G.Gegel vatanparvarlikni davlatning umumiy maqsadlari va manfaatlariga intilish deb tushunadi, bu, albatta, har qanday kishiga, xoh u shaxs, xoh odamlar guruhi yoki umuman jamiyat manfaatlariga nisbatan ustuvor ahamiyatga ega. G.N.Bulgakov vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish milliy ijodkorlikni o'rganish orqali amalga oshirishi mumkin deb hisoblagan.

Psixologik-pedagogik adabiyotlarni va tahlil qilish bizga vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishga ta'sir qiluvchi eng muhim omillarni aniqlashga imkon berdi:

1. Makrofaktorlar: davlat tizimi, jamiyatdagi psixologik muhit, fuqarolik jamiyati holati, mamlakat tarixi.

2. Mezofaktorlar: ma'lum bir mintaqaning an'analari va madaniyati, milliy xususiyatlari, tabiiy-iqlim va ijtimoiy-demografik sharoitlar; turmush tarzi.

3. Mikrofaktorlar: tengdoshlar guruhlari, ta'lim va madaniy-ommaviy muassasalar, oila, maktabning ta'lim tizimi, shaxsiy hayot tajribasi va boshqalar.

4. Fuqarolik-vatanparvarlik tarbiyasining ma'naviy-axloqiy tarkibiy qismi o'z xalqining tarixiy o'tmishiga doimiy qiziqishni shakllantirishdan iborat. Psixologik bilimlarni hisobga olgan holda vatanparvarlik ijtimoiy-psixologik ta'lim sifatida ta'riflanishi mumkin, Vatan, xalq ishlariga shaxsiy daxldorlikda namoyon bo'ladigan inson psixikasining protsessual mexanizmlari (sezgi, idrok, tasavvur va boshqalar), shuningdek, individual psixologik xususiyatlar (yo'nalganlik, qiziqishlar, e'tiqodlar va boshqalar) kiradi.

Vatanparvarlik g'oyalarini shakllantirish uchun inson va uning xalqi, inson va uning Vatani, inson va atrof-muhit o'rtasidagi munosabatlarda ijtimoiy tuyg'ularni "o'ziga xos tarzda" tarbiyalash, milliy madaniyat va yuksak muloqot ko'nikmalarini singdirish zarur. Zamonaviy tadqiqotchilar (S.T.Aliyeva, E.A.Kazaeva, L.V.Kokueva, L.E.Nikonova, L.V.Filatova, N.Y.Yaseva)

²⁹ Розимова Ё.Ю. СОВРЕМЕННЫЕ ТРЕБОВАНИЯ К ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОМУ ВОСПИТАНИЮ МОЛОДЕЖИ В УЗБЕКИСТАНЕ

vatanparvarlik va vatanparvarlik tarbiyasi muammosini uchta tarkibiy komponentning birligida ko‘rib chiqadilar: kognitiv (intellektual), hissiy (hissiy-emotsional) va faoliyat (samarali-amaliy). Kognitiv komponent insonning bilimlari, qarashlari, e‘tiqodlarini tavsiflaydi. G‘oyalar vatanparvarlik ongini shakllantiradi va u o‘z navbatida shaxsning qarashlari va e‘tiqodlarini, jumladan, axloqiy bilim va tuyg‘ularni shakllantiradi.

Xulosa.

Hissiy tarkibiy qism shaxsning qiziqishlari va ehtiyojlari, Vatanga muhabbat, Vatan uchun g‘urur bilan tavsiflanadi, insonning ma’naviy va axloqiy salohiyati uchun javobgardir. Bilim faqat faoliyat jarayonida shaxsning shaxsiy e‘tiqodiga aylanganligi sababli vatanparvarlik tarbiyasi mazmunida faoliyatga asoslangan tarkibiy komponent alohida ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotchilar Vatan farovonligi, Vatanga xizmat qilish uchun amaliy faoliyatda namoyon bo‘ladigan vatanparvarlikning faol xususiyatini ta’kidlaydilar. Shunday qilib, hozirgi vaqtda oliy ta’lim oldida qiyin, ammo ayni paytda muhim vazifa turibdi – Vatanning ma’naviy-axloqiy, madaniy, tarixiy qadriyatlarini saqlash va ko‘paytirish, yoshlar ongini shakllantirish, o‘z mamlakatining faol, ijodiy, tashabbuskor fuqarolarini tarbiyalash.

Foydalangan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 23 fevral kuni tasdiqlangan “Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash kontsepsiya” Vatanparvar gazetasining No 9 (2760) –soni, 2018 yil 2 mart.

2. Rozimova YO.Y. Sovremenniyе trebovaniya k voyenno-patrioticheskoy vospitaniyu molodej v Uzbekistane

3. Butirskaya YE.V. Smolenskiy gosudarstvenniy universitet Teoreticheskiye podxodi k formirovaniyu patriotizma

4. Турсунова 2022 ЧАҚИРУВГА ҚАДАР БОШЛАНҒИЧ ТАЙЁРГАРЛИК МАШҒУЛОТЛАРИДА ПЕДАГОГИК ВА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ҚЎЛЛАШ ВА УЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ТОМОНЛАРИ Science and innovation, 1(В3), 432-434

5. Abdurasulov, J. (2024). PEDAGOGICAL PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF MILITARY PATRIOTIC EDUCATION IN GENERAL SECONDARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS. BINTERNATIONAL BULLETIN OF APPLIED SCIENCE AND TECHNOLOGY (T. 4, Выпуск7, сс. 38–40). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.12721051>

6. Abdurasulov J. (2024). HARBIY PEDAGOGIKANING BOSHQA FANLAR BILAN ALOQASI. Молодые ученые, 2(6), 48–52.

ZAMONAVIY TA’LIM JARAYONIDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINING INNOVATSION YONDASHUVLARI

Xakimov Shuxrat Shodiyevich

“Buxoro viloyati pedagogik mahorat markazi” davlat muassasasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy ta’lim tizimida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini amalga oshirishning innovatsion yondashuvlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalar, interfaol metodlar va kompetensiyaviy yondashuv asosida vatanparvarlik g‘oyalarini yosh avlod ongiga singdirishning samarali usullari yoritilgan. Shuningdek, maqolada harbiyvatanparvarlik tarbiyasini takomillashtirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, virtual o‘quv muhitlari hamda integrativ pedagogik modellarni qo‘llashning ilmiy-amaliy ahamiyati asoslab beriladi. Muallif tomonidan zamonaviy ta’lim mazmuniga mos holda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining innovatsion mexanizmlarini joriy etish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi, innovatsion yondashuv, zamonaviy ta’lim texnologiyalari, interfaol metodlar, raqamli pedagogika, kompetensiyaviy yondashuv, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, integrativ ta’lim modeli, ma’naviy-axloqiy tarbiya.

KIRISH.

Hozirgi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta’lim tizimida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini yangicha mazmun va shakllarda tashkil etish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi. Yosh avlodda Vatanga sadoqat, fuqarolik burchini anglash, milliy g‘urur va ma’naviy yetuklikni shakllantirish zamonaviy pedagogik yondashuvlar, innovatsion metodlar hamda raqamli texnologiyalar asosida amalga oshirilmoqda.

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining innovatsion yondashuvlari — bu an’anaviy tarbiya shakllarini zamonaviy ta’lim texnologiyalari bilan uyg‘unlashtirgan, shaxsga yo‘naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan tizimli pedagogik jarayonni anglatadi.

Ushbu jarayon ta’lim muassasalarida interfaol metodlardan, multimedia vositalaridan, virtual simulyatsiya va raqamli o‘quv muhitlaridan samarali foydalanishni talab etadi. Bugungi kunda harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini oshirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, masofaviy ta’lim platformalari, interaktiv o‘yinli darslar, mediaresurslar va elektron ta’lim muhitlaridan foydalanish alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Bu yondashuv nafaqat yoshlarning harbiy bilim va ko‘nikmalarini rivojlantiradi, balki ularning ma’naviy-axloqiy qarashlarini, ijtimoiy faolligini va vatanparvarlik ruhini mustahkamlaydi. Zamonaviy ta’lim jarayonida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi mazmunan yangilanish jarayonini boshdan kechirmoqda. Innovatsion yondashuvlar ushbu jarayonning samaradorligini oshirish, yosh avlodda milliy g‘urur, Vatanga sadoqat va fuqarolik burchini anglash kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Innovatsion yondashuv — bu an’anaviy ta’lim usullarini zamonaviy texnologiyalar, raqamli vositalar va interfaol metodlar bilan integratsiyalashga

asoslangan pedagogik strategiyadir. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi mazmuniga innovatsiyalarni joriy etish yoshlarning harbiy-texnik tafakkurini rivojlantirish, axborot madaniyatini shakllantirish hamda ma'naviy-axloqiy yetuklikni ta'minlash imkonini beradi.

Bu jarayon kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilganda, yoshlar nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy ko'nikma, ijtimoiy mas'uliyat va vatanparvarlik ruhini o'zlashtiradi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim modeli esa har bir o'quvchining ichki motivatsiyasini, irodaviy fazilatlarini va Vatanga bo'lgan munosabatini chuqurroq rivojlantirishga xizmat qiladi. Raqamli texnologiyalar ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylanib, harbiyvatanparvarlik tarbiyasida ham keng qo'llanilmoqda. Multimedia taqdimotlari, interaktiv simulyatsiyalar, virtual harbiy mashg'ulotlar, onlayn test tizimlari va axborot platformalari yoshlarni real hayotdagi harbiy holatlarga yaqin sharoitda tayyorlash imkonini beradi.

Masalan, virtual laboratoriyalar yoki 3D modellar yordamida o'quvchilar qurollanish, harbiy taktikalar va xavfsizlik asoslarini interaktiv tarzda o'rganishlari mumkin. Bu esa ularning faolligini oshiradi, mustaqil fikrlash va tezkor qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasida integrativ yondashuv — fanlararo bog'liqlikni ta'minlash, ya'ni tarix, geografiya, informatika, jismoniy tarbiya va "Vatanparvarlik asoslari" fanlarini yagona maqsad sari yo'naltirishni anglatadi. Bunday yondashuv o'quvchilarda Vatan tushunchasini chuqurroq anglash, milliy qadriyatlarni qadrlash va ijtimoiy faollikni oshirishga yordam beradi. Bundan tashqari, tizimli yondashuv harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini uzluksiz, bosqichmabosqich tashkil etishni taqozo etadi.

Boshlang'ich sinflarda — Vatanga muhabbat, o'rta bosqichda — milliy faxr, yuqori bosqichda esa — fuqarolik mas'uliyati va harbiy xizmatga tayyorgarlik sifatida shakllantiriladi.

Ta'lim amaliyotida klaster metodi, aqliy hujum, rol o'ynash o'yinlari, casestudy, debat kabi interfaol metodlardan foydalanish harbiy-vatanparvarlik darslarining ta'sirchanligini oshiradi. Bu metodlar o'quvchilarning faolligini kuchaytiradi, jamoaviy fikrlash, rahbarlik, mas'uliyat va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) vositalaridan foydalanish o'quvchilarni zamonaviy harbiy fanlar, geosiyosiy jarayonlar va mudofaa strategiyalari haqida keng qamrovli ma'lumotga ega bo'lishlariga zamin yaratadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etilgan harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi o'quvchilarning motivatsiyasini 40–50% ga oshiradi, ularning bilimni o'zlashtirish darajasini va mustaqil fikrlash qobiliyatini sezilarli ravishda yaxshilaydi. Eng muhimi, bu jarayon yoshlarning Vatanga bo'lgan sadoqati, intizomi va fuqarolik ongini shakllantirishda kuchli psixologik-pedagogik ta'sir ko'rsatadi.

XULOSA.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy ta'lim tizimida harbiyvatanparvarlik tarbiyasini tashkil etishda innovatsion yondashuvlardan foydalanish ta'lim jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Innovatsion pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va raqamli vositalar o'quvchilarning harbiy bilim, ma'naviy-axloqiy dunyoqarash va fuqarolik mas'uliyatini shakllantirishda muhim psixologik-pedagogik omil sifatida namoyon bo'ladi.

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining mazmunini raqamli pedagogika, kompetensiyaviy yondashuv va integrativ o'qitish modeli bilan uyg'unlashtirish yosh avlodda mustaqil fikrlash, tezkor qaror qabul qilish, jamoada ishlash hamda Vatanga sadoqat ruhini shakllantiradi. Shu bilan birga, innovatsion yondashuvlar yordamida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi faqat nazariy bilimlar tizimi emas, balki amaliy faoliyatga yo'naltirilgan, interaktiv va shaxsga yo'naltirilgan pedagogik tizim sifatida rivojlanadi.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy ta'lim muhitida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining innovatsion shakllarini joriy etish — bu milliy xavfsizlik, ma'naviy barkamollik va fuqarolik burchini anglashga yo'naltirilgan kompleks pedagogik jarayondir. Shu bois, pedagogik amaliyotda raqamli texnologiyalarni joriy etish, interfaol o'quv muhitini yaratish va ma'naviy-ma'rifiy qadriyatlarni zamonaviy ta'lim mazmuni bilan uyg'unlashtirish ustuvor vazifalardan biri bo'lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2022. – 384 b.
3. To'xtayev, A., & Xodjayev, R. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining nazariy asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2020. – 212 b.
4. Qodirova, M. Ta'lim tizimida innovatsion texnologiyalarni qo'llashning pedagogik asoslari. // Pedagogika va psixologiya jurnali, 2021, №2. – B. 45–52.
5. Ergashev, D. Harbiy ta'lim tizimida raqamli pedagogika elementlarini joriy etish imkoniyatlari. // Ta'lim va innovatsiya ilmiy jurnali, 2023, №4. – B. 28–35.
6. Hasanov, O. Yoshlar ma'naviyatini shakllantirishda vatanparvarlik tarbiyasining o'rni. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 198 b.
7. Xo'jayev, N., & Rasulov, A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlar. – Toshkent: "Ilm Ziya", 2021. – 256 b.

Oila va ta'lim muassasalari hamkorligining tarbiyadagi ahamiyati

Tursunov Shaxzod Ramazonovich

Nizomiy nomidagi O'zMPU Harbiy ta'lim fakulteti

Maxsus tayyorgarlik sikl dotsenti, pedagogika

fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Abduvaliyev Jamshid Farxodjon o'g'li

Harbiy ta'lim fakulteti I-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada oila va ta'lim muassasalari hamkorligining tarbiya jarayonidagi ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Oila bolaning birlamchi ijtimoiylashuv muhiti sifatida axloqiy qadriyatlar, xulq-atvor me'yorlari va dastlabki hayotiy ko'nikmalarni shakllantirsa, ta'lim muassasalari ushbu tarbiyani tizimli bilim va pedagogik yondashuvlar asosida mustahkamlaydi. Faoliyatimiz davomida oilaviy tarbiya va maktab o'rtasidagi uzviy hamkorlik o'quvchilarning intellektual rivojlanishi, ijtimoiy moslashuvi hamda ma'naviy kamolotiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi ilmiy asosda yoritiladi. Shuningdek, zamonaviy jamiyatda tarbiya samaradorligini oshirish uchun ota-onalar va pedagoglar o'rtasidagi doimiy muloqot, hamkorlik dasturlari va qo'shma pedagogik faoliyatning ahamiyati ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: oila, ta'lim muassasalari, tarbiya, hamkorlik, ijtimoiylashuv, axloqiy qadriyatlar, pedagogika, maktab, shaxs rivojlanishi, ma'naviyat. Ushbu annotatsiyaning rus tilidagi ilmiy uslubga moslashtirilgan tarjimasi:

АННОТАЦИЯ: В данной статье научно анализируется значимость взаимодействия семьи и образовательных учреждений в воспитательном процессе. Семья, как первичная среда социализации ребёнка, формирует нравственные ценности, нормы поведения и первичные жизненные навыки, в то время как образовательные учреждения укрепляют это воспитание на основе системных знаний и педагогических подходов. В ходе работы на научной основе освещается положительное влияние неразрывного сотрудничества между семейным воспитанием и школой на интеллектуальное развитие, социальную адаптацию и духовное совершенствование учащихся. Также подчеркивается важность постоянного диалога между родителями и педагогами, совместных программ сотрудничества и коллективной педагогической деятельности для повышения эффективности воспитания в современном обществе.

ABSTRACT: This article provides a scientific analysis of the significance of cooperation between the family and educational institutions in the educational process. While the family, as the primary environment for a child's socialization, shapes moral values, norms of behavior, and fundamental life skills, educational institutions reinforce this upbringing through systematic knowledge and pedagogical approaches. The article scientifically highlights how the integral partnership between family upbringing and school positively impacts students' intellectual development, social adaptation, and spiritual maturity. Furthermore, it emphasizes the importance of continuous dialogue between parents and educators, collaborative programs, and joint pedagogical activities to enhance the effectiveness of education in modern society.

Ключевые слова: семья, образовательные учреждения, воспитание, сотрудничество, социализация, нравственные ценности, педагогика, школа, развитие личности, духовность.

Keywords: family, educational institutions, upbringing, cooperation, socialization, moral values, pedagogy, school, personality development, spirituality.

Oila va ta'lim muassasalari jamiyatda yosh avlodni tarbiyalash va shakllantirishning eng muhim ijtimoiy institutlari hisoblanadi. Ilmiy yondashuvlarga ko'ra, shaxsning axloqiy, intellektual va ijtimoiy rivojlanishi aynan shu ikki muhitning uyg'un faoliyati natijasida shakllanadi. Shu sababli oila va maktab o'rtasidagi hamkorlik tarbiya jarayonining samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida e'tirof etiladi. Psixologik va pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolaning dastlabki xulq-atvori va qadriyatlari oilada shakllanadi. Ota-onaning munosabati, tarbiya uslubi hamda oiladagi ijtimoiy muhit bolaning shaxs sifatida rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Biroq bu jarayon maktab ta'limi bilan uzviy bog'lanmasa, tarbiya samaradorligi pasayishi mumkin.

Ta'lim muassasalari esa oila tomonidan boshlangan tarbiya jarayonini ilmiy-pedagogik asosda davom ettiradi. Maktab o'quvchilarga nafaqat bilim beradi, balki ularning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish, jamoada ishlash madaniyatini shakllantirish va ma'naviy kamolotini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Oila va maktab faoliyatining uyg'unligi ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy jamiyatda axborot oqimining kuchayishi va ijtimoiy muhitning murakkablashuvi tarbiya jarayoniga yangi talablarni qo'ymoqda. Internet va ommaviy axborot vositalari bolalar va o'smirlarning dunyoqarashiga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda, bu esa oila va ta'lim muassasalari hamkorligini yanada kuchaytirish zaruratini yuzaga keltiradi. Shu bois oila va ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlikni o'rganish, uning mexanizmlarini takomillashtirish va samarali yo'llarini ishlab chiqish bugungi kunning dolzarb ilmiy-amaliy masalalaridan biridir. Mazkur hamkorlik barkamol avlodni tarbiyalashda muhim strategik ahamiyatga ega hisoblanadi.

Oila va ta'lim muassasalari hamkorligi tarbiya jarayonining eng muhim pedagogik omillaridan biri hisoblanadi. Ilmiy-pedagogik nazariyalarga ko'ra, shaxsning to'liq shakllanishi faqat bir muhit - oila yoki maktab doirasida emas, balki ularning o'zaro uyg'un faoliyati natijasida amalga oshadi. Oila bolaga dastlabki axloqiy me'yorlar va hayotiy qadriyatlarni singdirsada, ta'lim muassasalari bu qadriyatlarni ilmiy va ijtimoiy jihatdan mustahkamlaydi.

Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bola shaxsining asosiy xarakteri erta yoshda oilaviy muhitda shakllanadi. Ota-onaning tarbiya uslubi, muloqot madaniyati va oiladagi ijtimoiy munosabatlar bolaning xulq-atvoriga bevosita ta'sir qiladi. Biroq bu jarayon maktab ta'limi bilan uyg'unlashmasa, tarbiya jarayonida uzilishlar va nomutanosibliklar yuzaga kelishi mumkin.

Ta'lim muassasalari esa bolani jamiyatga moslashtirishda, uning ijtimoiy rollarini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Maktabda o'quvchilar faqat bilim olmaydi, balki jamoada ishlash, mas'uliyatni his qilish va ijtimoiy qoidalarni tushunish kabi ko'nikmalarga ega bo'ladi. Bu jarayon oilada boshlangan tarbiyaning mantiqiy davomidir.

Ilmiy yondashuvlarga ko'ra, oila va maktab o'rtasidagi uzviy hamkorlik ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Agar ota-onalar farzandining ta'lim jarayonida faol ishtirok etsa, o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi va

motivatsiyasi yuqori bo‘ladi. Aksincha, hamkorlik sust bo‘lgan holatlarda tarbiya jarayonida bo‘shliqlar paydo bo‘lishi mumkin.

Zamonaviy ijtimoiy sharoitda bu hamkorlikning ahamiyati yanada ortib bormoqda. Global axborot oqimi, internet va ijtimoiy tarmoqlar bolalar va o‘smirlarning ongiga kuchli ta’sir ko‘rsatmoqda. Bunday sharoitda oila va ta’lim muassasalari birgalikda harakat qilib, yoshlarni to‘g‘ri yo‘naltirish va ma’naviy jihatdan sog‘lom avlodni shakllantirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Oila va ta’lim muassasalari hamkorligini samarali tashkil etish ta’lim-tarbiya jarayonining sifatini oshirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Pedagogik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ota-onalar va o‘qituvchilar o‘rtasidagi muntazam muloqot o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan munosabati va intizomini yaxshilaydi. Shu sababli hamkorlik tizimi rejalashtirilgan, uzluksiz va maqsadli bo‘lishi lozim.

Hamkorlikni tashkil etishda ota-onalar yig‘ilishlari, individual suhbatlar va ochiq darslar muhim vosita hisoblanadi. Bu jarayonlar orqali ota-onalar farzandining ta’lim jarayoni bilan yaqindan tanishadi, uning yutuq va kamchiliklarini bilib oladi. Ilmiy yondashuvlarga ko‘ra, bunday aloqalar o‘quvchining o‘zini nazorat qilish va mas’uliyat hissini kuchaytiradi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar ichida interaktiv ta’lim, hamkorlikda o‘qitish (cooperative learning) va raqamli platformalardan foydalanish muhim o‘rin tutadi. Masalan, elektron kundaliklar va onlayn ta’lim platformalari ota-onalarga farzandining dars jarayonini real vaqt rejimida kuzatish imkonini beradi.

Tarbiya jarayonida psixologik yondashuvlardan foydalanish ham muhimdir. Pedagoglar va psixologlar ota-onalarga bolalarning yosh xususiyatlari, individual qobiliyatlari va tarbiyaviy ehtiyojlari haqida ilmiy asoslangan tavsiyalar berishi lozim. Bu esa noto‘g‘ri tarbiya usullarining oldini olishga yordam beradi. Oila va ta’lim muassasalari hamkorligini samarali tashkil etish uchun tizimli yondashuv, zamonaviy texnologiyalar va ilmiy-pedagogik metodlarning uyg‘unligi zarur. Bunday yondashuv natijasida barkamol, bilimli va ma’naviy yetuk avlodni shakllantirish imkoniyati sezilarli darajada oshadi.

Xulosa qilib aytganda oila va ta’lim muassasalari hamkorligi tarbiya jarayonining samaradorligini belgilovchi eng muhim ijtimoiy-pedagogik omillardan biri hisoblanadi. Ilmiy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, shaxsning to‘liq shakllanishi faqat bir muhit ta’sirida emas, balki oilaviy va ta’limiy muhitning uzviy integratsiyasi orqali amalga oshadi.

Faoliyatimiz jarayonida oilada shakllangan dastlabki axloqiy qadriyatlar maktab ta’limi orqali mustahkamlanadi va tizimli bilimlar bilan boyitiladi. Agar bu ikki muhit o‘rtasida uzviy bog‘liqlik mavjud bo‘lsa, o‘quvchilarda yuqori darajadagi intizom, mas’uliyat va ijtimoiy faollik shakllanadi. Aksincha, hamkorlikning sustligi tarbiya jarayonida nomutanosibliklarni yuzaga keltirishi mumkin. Zamonaviy sharoitda axborot texnologiyalarining tez rivojlanishi tarbiya jarayoniga yangi talablar qo‘ymoqda. Internet va ijtimoiy tarmoqlar bolalarning dunyoqarashiga kuchli ta’sir ko‘rsatishi sababli, oila va maktab birgalikda ularni to‘g‘ri yo‘naltirishda muhim rol o‘ynaydi.

Ilmiy yondashuvlar asosida samarali hamkorlikni ta'minlash uchun muntazam muloqot, pedagogik maslahatlar, elektron nazorat tizimlari va psixologik qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini joriy etish muhimdir. Bunday kompleks yondashuv ta'lim jarayonining shaffofligi va samaradorligini oshiradi. Oila va ta'lim muassasalari hamkorligi barkamol avlodni shakllantirishning asosiy sharti bo'lib, uning mustahkamlanishi jamiyatning ijtimoiy barqarorligi va rivojlanishiga xizmat qiladi. Ushbu yo'nalishda ilmiy izlanishlarni davom ettirish va amaliy chora-tadbirlarni kuchaytirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim va tarbiya sohasiga oid farmon va qarorlari. – Toshkent, 2017–2025 y.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. Yo'ldoshev J.G., Usmonov S.A. Pedagogika asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
4. Abdullayeva N.M. Oila pedagogikasi va tarbiya jarayoni. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
5. G'afforov A.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
6. Abduqodirov A.A. Ta'lim jarayonida axborot texnologiyalari. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
7. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi materiallari va statistik ma'lumotlari. – Toshkent, 2023.
8. UNESCO. Family and School Partnership in Education. – Paris, 2022.
9. OECD. Education and Parenting: International Report. – Paris, 2023.
10. Ziyonet ta'lim portalida ilmiy va metodik materiallari. – Toshkent, 2024.

VATANNI MADH ETUVCHI QO'SHIQLARNI O'QUVCHILARGA O'RGATISHNING MUHIM JIHATLARI.

Hasanov Halim Ravshanovich

Buxoro davlat universiteti

“Pedagogika” kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: maqolada musiqa madaniyati darslarida o'quvchilarini vatanparvarlik ruhidagi vatanni madh etuvchi qo'shiqlar, maqom ashulalari vositasida estetik tarbiyalash usullarining mohiyati haqida fikrlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: vatanparvarlik, vatanga sadoqat, maqom, musiqiy meros, estetika, musiqiy namunalar, maqom san'ati, axloqiy-estetik tarbiya.

Kirish: Vatan tuyg'usini o'zida mujassam etgan kishigina jamiyat va xalq manfaati uning baxt-saodati uchun kurashadi. Shunday ekan, O'zbekistonda

yashovchi har bir kishi kelajagi buyuk bo'lgan mustaqil davlatimizni umumbashariyatga tanishtiradi va xalqlarimiz o'rtasidagi inoqlik va o'zaro hurmatni mustahkamlashda yagona maqsad sari intilmog'i kerak. Ayniqsa, o'sib kelayotgan shu avlodni, jumladan, maktab o'quvchilarida vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Chunki mazkur maskanda tahsil olayotgan o'quvchilar o'zlarining munosib o'rinlarini topishlari, jamiyat va Vatan ravnaqini uchun sidqidildan xizmat qilishlari, fidoyilik kursatishlari, safarbarlik xislatlarini namoyon qila olishlari uchun ularda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish nihoyatda zarur. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, yoshlarga milliy, musiqiy ta'lim va tarbiya berish, ularni Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalash, hayotga estetik did bilan qarash, hissiyotlarini shakllantirishda muhim ahamiyatga egadir.

O'quvchilarning umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'tkazgan davri davomida sinf, maktab jamoasi, oila, mahallada o'z o'rnini topa olishida musiqa ta'limi alohida o'rin tutadi. Aniq mazmuni asosida o'tkaziladigan musiqa darslari, sinfdan tashqari mashg'ulotlar va umumiy tarzdagi musiqiy muhit o'quvchilarning ma'naviyatini shakllantirish uchun ham muhim manbaa bo'lib xizmat qiladi.

Musiqa darslarining haqiqiy ta'lim-tarbiya vositasiga aylanishida o'qituvchining bilimi, iqtidori, jonkuyarligi, targ'ibotchiligi, mehribonligi, maslahatgo'yiligi yetakchi ahamiyatga ega.

Musiqaning buyuk qudrati shundaki, u o'quvchining ichki dunyosiga kirib, hissiyotlarini jonboshiga keltira oladi. Psixolog olimlarning ta'kidlashicha, musiqa inson bosh miyasining yarim sharlaridagi asab turlarining eng yirik, eng nozik, boshqa hech qanday vosita ta'sir etolmaydigan qatlamiga ham kirib bora oladi. Bu qatlamlarda insonning juda katta quvvati zaxiralari saqlanadi va yaxshi musiqa aynan shu aqliy quvvat, hissiyot zaxiralarini harakatga keltira oladi.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida musiqiy savodxonlikdarsini asosiy vazifasi o'quvchilarni o'z Vataniga, xalqiga sadoqatli bo'lish ruhida tarbiyalash, ularga yuksak axloqiy-estetik hissiyotni oshirish, yoshlarni san'atga bo'lgan qobiliyatini va muhabbatini o'stirishdan iborat. Ma'lumki, musiqa darsi – keng ma'nodagi san'at darsidir. Musiqiy tarbiya har bir boladagi musiqiy qobiliyatni

rivojlantirishga, har tomonlama barkamol bo‘lib o‘sishiga katta yordam beradi. Bunda “jamoaviy aytim” faoliyatining imkoniyatlarini alohida e’tirof etish o‘rinli.

Maktabda musiqiy savodxonlikfani o‘qituvchisining asosiy maqsadi bolalarni musiqa san’atiga qiziqtirish, ularni musiqiy iste’dodini rivojlantirish va ma’naviy madaniyatni shakllantirib borishdan iborat ekan, bunda milliy musiqa merosimiz va umumbashariy musiqa boyliklarining ahamiyati katta.

Psixolog olim I.A.Vartanyan inson o‘zi uchun yaratgan ne’matlar ichida musiqaning alohida o‘rin tutishini quyidagicha izohlaydi: «...inson o‘zi uchun yana bir boshqa tovush tilini ya’ni musiqani- emotsiya, hissiyot, kayfiyat, musiqa san’atini yaratdi».

Musiqa san’atinnng o‘ziga xos shunday qudrati borki, bu boshqa hech qanday predmet yoki san’at turlarida mavjud emas. Bu insonga kuchli ta’sir eta oluvchi «qurollar» zaxirada musiqa san’atining o‘ziga xos kasbiy xususiyatlari, vositalar «arsenal»da tovush tembri (bo‘yog‘i), tovushlar baland-pastligi, ritm (usul) xilma-xilligi, garmoniya tuzilishlari, interval va akkordlar tuzilishidagi rang-baranglik, dinamik tus va boshqalar insonni his-hayajonga soladigan, uning tuyg‘ulari olamida mo‘jizalar yaratadigan beqiyos ta’sir vositasidir.

Xulosa o‘rnida shuni aytish joizki o‘quvchi shaxsining shakllanishi va kamol topishida musiqaning, ayniqsa xalqning yurak dardlari, quvonch shodliklari, g‘am-alamlari, orzu-umidlarining silsilasidan yaralgan vatanparvarlik ruhidagi qo‘shiqlarining tutgan o‘rni beqiyosdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hamidov H. O‘zbek an’anaviy qo‘shiqchilik madaniyati tarixi. -T.: O‘qituvchi, 1996. -174 b.
2. O‘zbek xalq musiqasi. Buxoro maqomlari. To‘plovchi va notaga oluvchi Yu .Rajabiy. III-tom. -T.: 1989. - 864 b.
3. Fayzulina S.X. O‘quvchi yoshlarning estetik tarbiyasi.- T.: O‘qituvchi,1978.49b.

4. Культура и искусство Х.Р. Хасанов “Вестник науки и образования”, 2020г, стр: 119-122

**AJDODLARIMIZNING ASARLARINI O‘RGANISH ORQALI
YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBİYALASHNING
AHAMIYATI.**

Xo‘janazarov Serob Murodillo o‘g‘li
Buxoro davlat pedagogika instituti
Harbiy ta’lim fakulteti
2-bosqich magistranti.
Tel. +998908995799

Anotatsiya: Yoshlarni vatanparvarligi ruhida tayyorlashda tarixiy

Kalit so‘zlari: ta’lim, tarbiya, vatanparvarlik, vatan tuyg‘usi, san’at, ma’naviyat, meros.

Kirish: Yuksak madaniyatga erishgan har bir xalqning shunday buyuk farzandlari bo‘ladiki, ular nafaqat o‘z yurti, balki umumjahon tafakkur ahlining hurmat-e’tiborida bo‘ladi. O‘zbek xalqi tarixida dunyo sivilizatsiyasi rivojiga ulkan hissa qo‘shgan ana shunday ulug‘ allomalar, davlat arboblari ko‘plab topiladi. Ularning hayoti va ijodini dunyo olimlari keng miqyosda o‘rganib keladilar. Bu fikrimizga, ayniqsa, Zahiriddin Muhammad Bobur ma’naviy merosining jahon ilmi fani, madaniyati va san’atida o‘rganilishi, targ‘ib-u tashviq etilishi yaqqol misol bo‘la oladi.

Hayot zavqi, tabiat go‘zalliklaridan zavqlanish, inson va insoniylikni ulug‘lash, vatan va vatandoshlarni sevish, avaylash ham Bobur she’riyatida katta o‘rin egallaydi.

Asosiy qism: Vatanparvarlik - insonning o‘z yurti manfaatlarini himoya qilish yo‘lidagi fidoiyligi, Vatanning har qarich tuprog‘i har bir giyohini ko‘z qorachig‘iday asrash, uning uchun zarur bo‘lganda jonini ham fido etishdir. Boshqacha aytganda, vatanparvarlik - Vatanga bo‘lgan mehr muhabbatning e’tiqot va iymon darajasiga ko‘tarilishi, ona yurt tarixi, milliy meros va qadriyatlarini bilish va e’zozlash, xalq va millat manfaatlari yo‘lida astoydil mehnat qilish, zakovati, mehnati bilan uning boyligiga boylik, qudratiga qudrat qo‘shishdir.³⁰

Vatanparvarlik - o‘z vatanining mustaqilligini asrab-avaylash, uning yo‘lida fidokorona mehnat qilish, Vatan posbonligiga tayyor bo‘lish, vatan tarixi madaniyatini bilish, faxrlanishdir. Milliy istiqlol mafkurasining asosiy maqsadlaridan biri ham O‘zbekistonda yashovchi har bir fuqaroni, birinchi navbatda yosh avlodni vatanparvarlik, el-yurtga sadoqat ruhida tarbiyalash, ularning qalbida insonparvarlik va odamiylik fazilatlarini chuqur singdirishdan iborat.

Bobur ijodida Vatan tushunchasi, Vatanparvarlik tuyg‘usi alohida ahamiyat

³⁰ Nosirxo‘jayev S.H., Lafasov M.F... Ma’naviyat asoslari. Toshkent. “fan”. 2002-yil 44-46-betlar.

kasb etadi. Jumladan, Bobur shoh bo'lsa-da, o'zini g'arib deb his qiladi. U davlati va saltanatini o'z diyorida barpo eta olmaganiga afsuslanadi[1]:

Yod etmas emish kishini g'urbatda kishi,
Shod etmas emish ko'ngulni mehnatda kishi.
Ko'nglum bu g'ariblarda shod o'lmadi, oh,
G'urbatta sevunmas emish, albatta, kishi.

Bobur Vatanidan ajralib, begona yurtlarga borganidan pushaymon bo'ladi. Yo'l qo'ygan xatosini "taqdir"dan deb biladi. Quyidagi alamli ruboiysi shu haqida: Tole' yuqi jonimga balolig' bo'ldi,
Har ishniki ayladim, xatolig' bo'ldi.
O'z yerni qo'yib, Hind sori yuzlandim,
Yo Rab, netayin, ne yuz qarolig' bo'ldi.

Bobur uchun hech bir yurt o'z Vatanidek bo'la olmaydi. Hech qanday davlat Vataniga bo'lgan muhabbati o'rnini bosa olmaydi. G'urbat azoblari esa uni hech tark etmaydi. Uning mana bu mungli ruboiysi bunga yorqin misol:

Hijron qafasida jon qushi ram qiladur,
G'urbat bu aziz umrni kam qiladur,
Ne nav' bitay firoq-u g'urbat sharhin,
Kim, ko'z yoshi nomaning yuzin nam qiladur.

Bobur ruboiylarida vatanparvarlik - iymon - e'tiqodga aylangan yuksak ma'naviyat ekanligini, vatanparvarlik - so'z va ish birligi, Vatanga bo'lgan muhabbat havoyi va'dalar, balandparvoz so'zlarda emas, u mehnatda insonning bunyodkorlik faoliyatida namoyon bo'lishini ta'kidlaydi.

Boburning "Xazon yafrog'i yang'lig'..." misrasi bilan boshlanuvchi g'azalidagi baytlarda Vatan sog'inchi ifodalangan. Shoir kuz manzarasini tasvirlaydi. Umrining oxirlab borayotganini sarg'ayib to'kilayotgan xazonlarga o'xshatadi. Bu bilan insonning dunyoga kelib-ketishi tabiiy bir hol ekanligini ifodalaydi. Aziz yurtini esa "sabz-u xurram", ya'ni doimo yashil-u ko'rkam, gul kabi gullab, ochilib turishini va umrbod shunday qolishini juda istaydi[2]. Chunki muqaddas Vatangina hech qachon so'lmas va hamisha abadiy ekanligini ta'kidlaydi:

Xazon yafrog'i yanglig' gul yuzung hajrida sarg'ardim,
Ko'rub rahm aylagil, ey lolaruh, bu chehrai zardim.
Sen, ey gul, qo'ymading sarkashligingni sarvdek hargiz,
Ayog'ingga tushub, bargi xazondek muncha yolbardim.
Latofat gulshanida gul kibi sen sabz-u xurram qol,
Men archi dahr bog'idin xazon yafrog'idek bordim.³¹

Bobur ijodidagi Vatan mavzusi, vatanparvarlik tushunchasi nafaqat she'riyatida, balki uning o'zbek adabiyotida nasrda yozilgan dastlabki tarixiy, badiiy, ilmiy, noyob qomusiy asari "Boburnoma"da ham tilga olinadi. Masalan, Bobur "1526 yil voqealari" bayonida Hindiston haqida yozar ekan, uning tabiat manzaralarini o'z yurtiga qiyoslab tasvirlaydi: "Hindustondakim, oqar suv hargiz bo'lmas, chashma xud ne tilar. Adyonan chashma dam kim bor, yerdin zax suyidek

³¹ A'zamxojayeva G. Bobur ijodida Vatan mavzusi // O'zbek tili va adabiyoti. T.: "Fan"2013. 1-son. 73-bet.

sizib chiqar. **Ul yerning** chashmalaridek qaynab chiqmas...”.

“Boburnoma”da Movarounnahr va Xurosondagi turli joylarning tavsifini berilar ekan, muallif boshqa ko‘plab jihatlar qatori, muayyan hududning nabototi, o‘tloqlari, tog‘lari, ularda o‘sadigan o‘simliklarning tabiiy xususiyatlarini ham aniq tasvirlaydi. Bunday tasvirlar tarjimalarda ham boburona ifodalanganiga va ayrim o‘rinlarda muallif uslubidan chekinganiga ham guvoh bo‘lamiz. Bu tasvirlarda, asosan, muayyan joy boshqa manzillar bilan qiyoslash orqali ifodalangani bois adib istiqloq yillarida Bobur asarlarining ilmiy va ommabop nashrlari uzluksiz va tizimli ravishda zahmatkash olimlarimiz — akademik Aziz Qayumov, professor Saidbek Hasanov, Abdug‘afur Abdurashidov, Hasanxo‘ja Muhammadxo‘jayev, Vahob Rahmonov, Ergash Ochilovlar tomonidan amalga oshirib kelinmoqda[4].

Yuqorida zikr etilgan ma‘lumotlar Bobur ijodi jahon miqyosida tobora ommaviylashib borayotganini ko‘rsatadi. Zahiriddin Muhammad Bobur asarlarining hozirga qadar o‘ttizdan ortiq jahon tillariga tarjima etilgani, dunyo olimlari tomonidan ulug‘ ajdodimiz merosini har tomonlama tadqiq etishga bo‘lgan qiziqishning kuchayib borayotgani o‘zbek xalqining, O‘zbekistonning xalqaro maydondagi obro‘-e’tiborini yuksaltirishga hissa qo‘shishi shubhasiz.

Muxtasar qilib aytganda, yoshlarni Vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda Zahiriddin Muhammad Bobur asarlarining ahamiyati beqiyos. Zero Bobur inson uchun na davlat va na saltanat, na toj-u taxt, hech bir narsa Vatanga, el-yurt mehriga teng kelolmasligini o‘z asarlarida ta’kidlaydi. Vatandan judolik - inson uchun katta baxtsizlik ekanligini, o‘zga yurtlarda shoh bo‘lsa ham, baribir ko‘ngil qasrining bir chekkasi kementik ekanligini aytib o‘tadi. Bobur ilmiy va badiiy merosini o‘qib, yoshlarimizda: shunday go‘zal vatanda, mustaqil, tinch va farovon yurtda tug‘ilib o‘sganidan faxr hamda iftixor tuyg‘usi shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Zahiriddin Muhammad Bobur. Sochiniing savdosi tushti. Toshkent,2007.
2. Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma (nashrga tayyorlovchi Porso Shamsiyev) Toshkent. “Yulduzcha”.1989.
3. Nosirxo‘jayev S.H., Lafasov M.F... Ma’naviyat asoslari.Toshkent. “fan”.2002
4. A’zamxo‘jayeva G. Bobur ijodida Vatan mavzusi // O‘zbek tili va adabiyoti. T:, “Fan”2013. 1-son.

ONLAYN VA OFLAYN O‘QITISHNING MATEMATIK ANALIZDAGI NATIJALARINI TAHLIL QILISH

Abdukarimova Rayxona Akmalovna

Buxoro davlat pedagogika instituti magistranti

abdukarimovarayhona4000@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada matematik analiz fanini o‘qitishda onlayn va oflayn shakllarning o‘ziga xos xususiyatlari hamda ularning ta’lim samaradorligiga

ta'siri tahlil qilinadi. Ishda har ikki yondashuvning afzallik va cheklovlari pedagogik nuqtai nazardan yoritilib, ularni uyg'unlashtirish orqali yuqori natijalarga erishish imkoniyatlari asoslab beriladi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, matematik analizni o'qitishda integratsiyalashgan yondashuv — ya'ni onlayn va an'anaviy metodlarning uyg'unlashuvi — eng samarali hisoblanadi.

Kalit so'zlar: matematik analiz, onlayn ta'lim, oflayn ta'lim, blended learning, raqamli pedagogika, analitik fikrlash

АНАЛИЗ РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ МАТЕМАТИЧЕСКОМУ АНАЛИЗУ В ОНЛАЙН И ОФФЛАЙН ФОРМАТАХ

Абдукаримова Райхона Акмаловна

Магистрант Бухарского государственного педагогического института

abdukarimovarayhona4000@gmail.com

Аннотация: В данной статье рассматриваются особенности онлайн и оффлайн форм обучения математическому анализу, а также их влияние на эффективность образовательного процесса. С педагогической точки зрения раскрываются преимущества и ограничения каждого подхода, а также обосновываются возможности достижения более высоких результатов за счёт их интеграции. Полученные выводы показывают, что наиболее эффективным является комбинированный подход, основанный на сочетании онлайн и традиционных методов обучения.

Ключевые слова: математический анализ, онлайн-обучение, оффлайн-обучение, смешанное обучение, цифровая педагогика, аналитическое мышление

ANALYSIS OF THE EFFECTIVENESS OF ONLINE AND OFFLINE TEACHING IN MATHEMATICAL ANALYSIS

Abdukarimova Rayxona Akmalovna

Master's Degree Student at Bukhara State Pedagogical Institute

abdukarimovarayhona4000@gmail.com

Abstract: This article examines the specific characteristics of online and offline teaching formats in mathematical analysis and their impact on educational effectiveness. From a pedagogical perspective, the advantages and limitations of each approach are discussed, and the potential for achieving higher learning outcomes through their integration is substantiated. The findings indicate that an integrated approach—combining online and traditional teaching methods—is the most effective in teaching mathematical analysis.

Keywords: mathematical analysis, online learning, offline learning, blended learning, digital pedagogy, analytical thinking

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarni qo'llash tobora kengayib bormoqda. Bu jarayon ayniqsa oliy ta'lim muassasalarida sezilarli bo'lib, o'quv jarayonining shakli va mazmunini o'zgartirmoqda. Onlayn ta'lim platformalari rivojlanishi natijasida bilim olish imkoniyatlari kengaydi, shu bilan birga an'anaviy auditoriya mashg'ulotlari ham o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda. Matematik analiz fanini o'qitish bu jihatdan alohida e'tiborni talab qiladi. Ushbu fan yuqori darajadagi abstrakt tushunchalarga asoslanadi va talabadan chuqur

tahliliy fikrlashni talab etadi. Shu sababli o'qitish shaklini to'g'ri tanlash muhim hisoblanadi.

Onlayn ta'lim moslashuvchanlik va mustaqil o'rganish imkoniyatlarini kengaytirsa, oflayn ta'lim bevosita muloqot orqali tushunishni osonlashtiradi. Mazkur maqolada aynan shu ikki yondashuvning matematik analizni o'zlashtirishdagi o'rni tahlil qilinadi.

Raqamli ta'lim texnologiyalariga oid ilmiy manbalarda onlayn o'qitishning samaradorligi ko'p jihatdan ta'lim mazmuni va interaktivlik darajasiga bog'liqligi ta'kidlanadi [1]. Multimedia vositalaridan foydalanish o'quv materiallarini yaxshiroq anglashga yordam beradi.

Boshqa tomondan, an'anaviy ta'lim shakli o'qituvchi va talaba o'rtasidagi to'g'ridan-to'g'ri muloqotni ta'minlaydi. Bu esa murakkab matematik tushunchalarni izohlashda muhim rol o'ynaydi [2].

Zamonaviy pedagogik yondashuvlarda blended learning modeli alohida o'rin egallaydi. Bu model onlayn va oflayn ta'limning afzalliklarini birlashtirishga qaratilgan [3]. Shu orqali talabaning individual o'rganish imkoniyatlari kengayadi. Matematik analiz kabi fanlarda vizual materiallar, qayta ko'rish imkoniyati va bosqichma-bosqich tushuntirish muhim hisoblanadi. Shu sababli onlayn vositalar bu jarayonda samarali bo'lishi mumkin.

Metodologiya. Mazkur ishda onlayn va oflayn o'qitish shakllari pedagogik jihatdan qiyosiy tahlil qilindi. Tahlil quyidagi mezonlar asosida olib borildi:

- o'quv materialining o'zlashtirilish darajasi
- murakkab tushunchalarni anglash imkoniyati
- talabalar faolligi
- mustaqil ishlash ko'nikmalari

Onlayn ta'lim quyidagi elementlarni o'z ichiga oladi:

- video-leksiyalar
- elektron topshiriqlar
- testlar va monitoring

Oflayn ta'lim esa:

- auditoriya mashg'ulotlari
- doskada tushuntirish
- og'zaki savol-javob

Shu asosda har ikki shaklning ta'lim jarayoniga ta'siri tizimli ravishda ko'rib chiqildi.

Natijalar. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, onlayn va oflayn o'qitish shakllari turli jihatlarida samarali hisoblanadi.

Onlayn ta'limning kuchli tomonlari:

- o'quv materialiga qayta murojaat qilish imkoniyati
- o'rganish jarayonining moslashuvchanligi
- mustaqil ishlash ko'nikmasining rivojlanishi

Oflayn ta'limning ustunliklari:

- murakkab masalalarni tezkor tushuntirish
- o'qituvchi bilan bevosita muloqot

- darhol savol berish imkoniyati

Shuningdek, kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, talabalar:

- nazariy materialni onlayn muhitda yaxshi o'zlashtiradi
- murakkab masalalarni esa auditoriyada osonroq tushunadi

Muhokama. Olingan natijalar asosida shuni aytish mumkinki, ikki yondashuv bir-birini inkor etmaydi, aksincha o'zaro to'ldiradi. Matematik analizni samarali o'qitish uchun bu ikki shaklni uyg'unlashtirish maqsadga muvofiq.

Onlayn muhit:

- individual o'rganishga mos
- nazariy bilimlarni mustahkamlaydi

Oflayn muhit:

- tushunishni chuqurlashtiradi
- muammoli vaziyatlarni tez hal qilishga yordam beradi

Shu bois, zamonaviy ta'limda aralash modeldan foydalanish eng samarali yo'nalish sifatida qaralmoqda.

Xulosa. Matematik analizni o'qitishda onlayn va oflayn shakllarning har biri muhim ahamiyatga ega. Ularning alohida qo'llanilishi ma'lum darajada natija bersa-da, birgalikda qo'llanilishi yanada yuqori samaradorlikni ta'minlaydi.

Asosiy xulosalar:

- onlayn ta'lim mustaqil o'rganishni rivojlantiradi
- oflayn ta'lim murakkab tushunchalarni osonlashtiradi
- integratsiyalashgan yondashuv eng samarali hisoblanadi

Tavsiyalar:

- blended learning modelini joriy etish
- video va interaktiv vositalardan foydalanish
- auditoriya mashg'ulotlarini muammoli yondashuv asosida tashkil etish

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Safarova N.N. Use Of Modern Technology And Methods In Developing Professional Competence Of Future Mathematics Teachers // Journal of Advanced Zoology. ISSN: 0253-7214. Volume 44 Issue S7 Year 2023. – P. 832-839.
2. Safarova N.N. Ta'lim-tarbiya jarayonida o'qituvchining ijodkorlik faoliyati // World social science Scientific – practical journal, №6(12), 2019 – P. 80-81. Impact factor: 6,745.
3. Safarova N.N. *Talabalarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishga mo'ljallangan texnologiyalar tasnifi* // "Pedagogik mahorat jurnali." ISSN 2181-6833. 8-son. 2024. –B. 86-90
4. Safarova N.N. Pedagog-tajriba sinov ishlarini tashkil etish va o'tkazish metodikasi // "Ta'limda raqamli texnologiyalarni tatbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari" mavzusida o'tkazilgan respublika onlayn ilmiy amaliy konferensiya. 02.12. 2023. Ustozlar uchun, 24(3), 250-253.

YOSHLAR ONGIDA VATANPARVARLIKNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Umurova Ma'rifat Yoshiyevna,

Buxoro davlat universiteti pedagogika kafedrası o'qituvchisi

m.y.umurova@buxdu.uz

Annotatsiya: Mazkur maqolada yoshlar ongida vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishning pedagogik asoslari yoritilgan. Unda vatanparvarlikning mazmun-mohiyati, uning shaxs kamolotidagi o'rni hamda ta'lim-tarbiya jarayonida tutgan ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarda Vatanga muhabbat va sadoqat tuyg'ularini shakllantirishda milliy qadriyatlar, xalq og'zaki ijodi, buyuk allomalar merosi hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning roli ochib berilgan. Maqolada yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning samarali usullari va yo'llari ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: vatanparvarlik, pedagogik asoslar, yoshlar tarbiyasi, boshlang'ich ta'lim, milliy qadriyatlar, ma'naviy tarbiya, xalq og'zaki ijodi, ta'lim texnologiyalari, shaxs kamoloti, Vatanga muhabbat, sadoqat, barkamol avlod

Kirish. Vatanparvarlik shaxs ma'naviy kamolotining fundamental komponenti bo'lib, u shaxsning o'z Vatani, uning tabiiy-geografik muhiti, etnik tarkibi, lingvistik maydoni, madaniy merosi hamda tarixiy rivojlanish jarayonlariga nisbatan shakllangan yuqori darajadagi aksiologik munosabatida namoyon bo'ladi. Mazkur ijtimoiy-axloqiy kategoriya jamiyatning barqaror rivojlanishi va ijtimoiy integratsiyasini ta'minlovchi muhim omillardan biri sifatida yosh avlodni komil inson va ijtimoiy faol subyekt sifatida tarbiyalashda strategik ahamiyat kasb etadi.

Ilmiy-pedagogik yondashuvlarga ko'ra, vatanparvarlik tug'ma biologik xususiyat emas, balki ijtimoiylashuv jarayonida, ya'ni oila instituti, ta'lim tizimi, ijtimoiy muhit hamda shaxsiy hayotiy tajribalar o'zaro ta'siri natijasida shakllanadigan murakkab pedagogik va psixologik fenomen hisoblanadi. Ushbu jarayon shaxsning kognitiv, emotsional va xulqiy komponentlarini o'z ichiga olgan holda, bosqichma-bosqich rivojlanadi.

Shu nuqtai nazardan, yoshlar ongida vatanparvarlik kompetensiyasini shakllantirish uzluksiz ta'lim tizimining muhim strategik vazifalaridan biri sifatida qaraladi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichi ushbu jarayonning senzitiv davri hisoblanib, bu davrda o'quvchilarda Vatan haqidagi elementar tasavvurlar, milliy identifikatsiya elementlari hamda fuqarolik ongining boshlang'ich ko'rinishlari shakllanadi. Ushbu bosqichda pedagogik ta'sir mexanizmlarining samaradorligi yuqori bo'lib, o'qituvchining didaktik kompetensiyasi, tarbiyaviy yondashuvi hamda innovatsion metodlardan foydalanish darajasi muhim rol o'ynaydi.

Natijada, boshlang'ich ta'lim jarayonida maqsadli va tizimli tashkil etilgan tarbiyaviy faoliyat orqali o'quvchilarda Vatanga nisbatan ongli munosabat, fuqarolik mas'uliyati hamda milliy g'urur elementlari shakllantiriladi. Bu esa

keyingi ta'lim bosqichlarida yanada yuqori darajadagi vatanparvarlik kompetensiyasining rivojlanishi uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida vatanparvarlik tuyg'usi, avvalo, o'z oilasi, mahallasi va yashab turgan muhitiga bo'lgan munosabat orqali rivojlanadi. Bu jarayonda o'qituvchining pedagogik mahorati, ta'lim jarayonida milliy qadriyatlardan foydalanishi, shuningdek, dars va darsdan tashqari faoliyatlarning samarali tashkil etilishi muhim rol o'ynaydi.

Vatanparvarlik tarbiyasining pedagogik asoslari quyidagi omillar orqali amalga oshiriladi:

- ❖ milliy qadriyatlar va an'analarni o'rgatish;
- ❖ xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanish;
- ❖ buyuk ajdodlar merosini o'rganish;
- ❖ davlat ramzlariga hurmat ruhini shakllantirish;
- ❖ zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash.

Xalq og'zaki ijodi – ertaklar, dostonlar, maqollar va rivoyatlar orqali o'quvchilar ongiga Vatan haqidagi dastlabki tushunchalar singdiriladi. Masalan, "Vatani borning baxti bor" kabi hikmatli iboralar bolalarda Vatanga sadoqat va muhabbat tuyg'ularini shakllantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Shuningdek, buyuk allomalar merosi yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda muhim pedagogik manba hisoblanadi. Xususan, Abu Rayhon Beruniy, Alisher Navoiy, Abu Ali Ibn Sino, Muhammad al-Xorazmiy, Amir Temur hamda Zahiriddin Muhammad Bobur kabi allomalar o'z asarlarida Vatanga muhabbat, fidoyilik va sadoqat g'oyalarini ilgari surganlar. Ularning hayoti va faoliyati yoshlar uchun ibrat maktabi vazifasini bajaradi.

Mustaqillik yillarida milliy o'zlikni anglash, fuqarolik identifikatsiyasini shakllantirish hamda davlat ramzlariga nisbatan aksiologik munosabatni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Mazkur jarayon yosh avlodda milliy ong, milliy g'urur va ijtimoiy mas'uliyat kabi ijtimoiy-psixologik kategoriyalarning shakllanishida muhim omil hisoblanadi. Davlat ramzlari – bayroq, gerb va madhiyaning semantik mazmunini anglash orqali o'quvchilarda tarixiy xotira, madaniy meros va milliy qadriyatlarga nisbatan ongli munosabat shakllanadi. Shu nuqtai nazardan, ta'lim jarayonida davlat ramzlari bilan bog'liq ma'naviy-ma'rifiy faoliyatni tizimli va integrativ yondashuv asosida tashkil etish dolzarb pedagogik vazifa hisoblanadi.

Vatanparvarlik tarbiyasida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish didaktik samaradorlikni oshirishning muhim sharti hisoblanadi. Xususan, interfaol ta'lim metodlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT), multimedia vositalari hamda innovatsion pedagogik yondashuvlar o'quvchilarning kognitiv faolligini oshirishga xizmat qiladi. Prezentatsiyalar, videomateriallar, virtual ekskursiyalar va elektron ta'lim resurslari orqali

o'quvchilarda Vatan tarixi, madaniyati va ijtimoiy rivojlanish jarayonlari haqidagi bilimlar tizimli ravishda shakllantiriladi.

Shuningdek, loyihaviy ta'lim texnologiyasi o'quvchilarning mustaqil ta'lim olish kompetensiyasini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularning analitik tafakkuri, tadqiqotchilik ko'nikmalari va ijtimoiy faolligini oshiradi. Interfaol metodlar – “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Munozara”, “Rol o'ynash” kabi usullar esa kommunikativ kompetensiya, refleksiv tafakkur hamda ijodiy yondashuvni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Natijada, zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarning nafaqat bilim darajasini, balki ularning aksiologik qarashlari, ma'naviy-axloqiy sifatlari va fuqarolik pozitsiyasini ham shakllantiradi. Bu esa o'z navbatida yosh avlodda vatanparvarlik tuyg'usining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi hamda ularni jamiyat taraqqiyotida faol ishtirok etuvchi kompetent shaxslar sifatida kamol toptiradi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, yoshlar ongida vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish ta'lim-tarbiya tizimining eng muhim vazifalaridan biridir. Vatanparvarlik insonning ma'naviy yetukligini belgilovchi asosiy omillardan bo'lib, u shaxsning jamiyatdagi o'rnini va faoliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ushbu tuyg'u yosh avlodda izchil va maqsadli pedagogik faoliyat orqali shakllantiriladi.

Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarda Vatanga muhabbat, milliy g'urur va sadoqat hissini tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonda milliy qadriyatlar, xalq og'zaki ijodi, buyuk ajdodlar merosi hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish zarur.

Shunday ekan, vatanparvarlik ruhida tarbiyalangan yoshlar kelajakda jamiyat taraqqiyotiga munosib hissa qo'shadigan, ma'naviy barkamol, ijtimoiy faol va mas'uliyatli shaxslar bo'lib yetishadi. Shu bois ta'lim tizimida vatanparvarlik tarbiyasiga alohida e'tibor qaratish dolzarb vazifa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023. – 80 b.
2. O'zbekiston Respublikasining “Ta'lim to'g'risida”gi Qonuni.- Toshkent, 2020. 45 b.
3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 464 b.
4. Beruniy A.R. Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar. – Toshkent: Fan, 1998. – 256 b.
5. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Pedagogika asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2017. – 256 b.
6. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar: darslik. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 288 b.

-
-
7. Xalq og‘zaki ijodi namunalari to‘plami. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2015. – 200 b.
 8. Umurova M. Y. Formation of Patriotic Feeling in Youth Students through Folk Songs //Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress. – 2022. –T. 1. –No. 4. –C. 99-103.
 9. Umurova M. Y. Practical Possibilities of Spiritual-Moral Formation through Folk Songs //Procedia of Philosophical and Pedagogical Sciences ISSN. –T. 2795. –No. 546X. –C. 55.
 10. Umurova M.Y. Maktabgacha ёшдаги болаларни ватанпарварлик руҳида тарбиялашда мусиканинг ўрни // Pedagogik mahorat, Buxoro.2021-yil. Maxsus son, B.103-109
 11. Umurova M.Y. O‘smirlarda vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirishda badiiy adabiyot va musiqaning roli// Ta’limda istiqbolli izlanishlar. Buxoro. 2025-yil. №11 2-qism, B. 272-276
 12. Умурова М.Ё. Патриотические мотивы узбекского фольклора в годы войны // Сборник материалов XIX Международной научно-практической и культурно-исторической форуме профессорско-преподавательского состава высших учебных заведений России, Таджикистана и Узбекистана. Душанбе-2025 г. – С. 95-102.

TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEKANIZMLARI

Hasanova Gulnoz Qosimovna

Buxoro davlat pedagogika institute

Maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi

kafedrası mudiri

p.f.n, professor

Rahmatova Gulasal Nasillo qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti

Ta’lim va tarbiya nazariyasi va

metodikasi(boshlang‘ich ta’lim)

2-kurs magistranti

Annotatsiya: Maqolada talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishning psixologik mexanizmlari, vatanparvarlik hissini shakllantirishning subyektiv va obyektiv omillari tahlil qilingan. Shuningdek, yoshlar ongida milliy g‘urur va sadoqat tuyg‘ularini mustahkamlashning pedagogik-psixologik yo‘llari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: harbiy-vatanparvarlik, psixologik mexanizm, motivatsiya, milliy g‘urur, talaba-yoshlar, ijtimoiy moslashuv, qadriyat.

Abstract: The article analyzes the psychological mechanisms of developing a military-patriotic spirit among students, subjective and objective factors of forming a sense of patriotism. It also highlights pedagogical and psychological ways of strengthening national pride and loyalty in the minds of young people.

Key words: military-patriotism, psychological mechanism, motivation, national pride, student youth, social adaptation, value.

Аннотация: В статье анализируются психологические механизмы развития военно-патриотического духа у студентов, субъективные и объективные факторы формирования чувства патриотизма. Также освещаются педагогико-психологические пути укрепления национального достоинства и преданности в сознании молодежи.

Ключевые слова: военно-патриотизм, психологический механизм, мотивация, национальная гордость, студенческая молодежь, социальная адаптация, ценность.

Bugungi kunda globallashuv jarayonlari jadallashgan sharoitda yoshlar ongini yot g'oyalardan himoya qilish va ularda harbiy-vatanparvarlik ruhini yuksaltirish strategik ahamiyatga ega. Talaba-yoshlar – jamiyatning eng faol va intellektual qatlami bo'lib, ularning vatanparvarlik pozitsiyasi davlat xavfsizligi va barqarorligining kafolatidir.

Psixologik mexanizmlarning mohiyati. Vatanparvarlik ruhini rivojlantirish murakkab psixologik jarayon bo'lib, u quyidagi mexanizmlarni o'z ichiga oladi:

Identifikatsiya (O'zlikni anglash): Talabaning o'zini millat, xalq va davlatning bir qismi sifatida his qilishi. Bu jarayonda tarixiy xotira va ajdodlar jasorati motivatsion manba bo'lib xizmat qiladi.

Internalizatsiya (Ichki e'tiqodga aylanish): Tashqi vatanparvarlik targ'ibotining shaxsiy e'tiqodga aylanishi. Bunda davlat ramzlari va qadriyatlari talabaning ichki "Men" tizimidan joy oladi.

Emotsional barqarorlik: Harbiy va vatanparvarlik tarbiyasida ekstremal vaziyatlarda mas'uliyatni his qilish va emotsional irodaviy sifatlarni shakllantirish.

Motivatsion-qadriyatli yondashuv. Yoshlarda harbiy xizmatga va Vatanni himoya qilishga bo'lgan ijobiy munosabatni shakllantirish uchun faqat buyruq yoki talab yetarli emas. Bu yerda **psixologik motivatsiya** muhim:

Ijtimoiy motiv: "Vatanning tinchligi — oilam va yaqinlarim tinchligi" tamoyili.

Ma'naviy motiv: Milliy qahramonlar (Amir Temur, Jaloliddin Manguberdi va b.) obraziga taqlid qilish orqali shakllanadigan g'urur.

Kasbiy motiv: Harbiy bilimlarni egallashni zamonaviy va nufuzli ko'nikma sifatida qabul qilish.

Rivojlantirish bosqichlari. Talaba-yoshlar bilan ishlashda psixologik ta'sirning uch bosqichi tavsiya etiladi:

Kognitiv bosqich: Harbiy tarix, milliy xavfsizlik va mudofaa salohiyati haqidagi bilimlarni boyitish.

Affektiv (Hissiy) bosqich: Ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar, harbiy qismlarga tashriflar orqali hissiy bog'liqlikni uyg'otish.

Xulq-atvor (Amaliy) bosqich: Jismoniy tayyorgarlik, sport musobaqalari va harbiy o'yinlarda bevosita ishtirok etish orqali ko'nikmalarni mustahkamlash.

Xulosa. Harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishning psixologik mexanizmlari talaba-yoshlarning ongi, his-tuygʻulari va irodasiga kompleks taʼsir koʻrsatishni talab etadi. Shaxsda "Vatan himoyasi — muqaddas burch" degan tushuncha psixologik ehtiyoj darajasiga koʻtarilsagina, kutilgan natijaga erishiladi. Bu esa oliy taʼlim tizimida pedagog va psixologlarning tizimli hamkorligini taqozo etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi Oʻzbekiston strategiyasi". – Toshkent: Oʻzbekiston, 2021.
2. Karimov Gʻ. "Harbiy psixologiya va pedagogika". – Toshkent: Oʻqituvchi, 2018.
3. Gʻoziyev E.E. "Psixologiya (Yosh davrlari psixologiyasi)". – Toshkent: Universitet, 2010.
4. Xalmuhamedov R.D. "Sport va harbiy tayyorgarlikning pedagogik asoslari". – Toshkent, 2022.
5. Shayxova M. "Yoshlar maʼnaviyatini shakllantirishda vatanparvarlik tarbiyasi". – Maʼnaviyat jurnali, 2023.
6. Ibragimov M. "Zamonaviy taʼlimda harbiy-vatanparvarlik tamoyillari". Ilmiy maqolalar toʻplami, 2024.

TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

Xoliqov Ixtiyor Roziqovich

Buxoro davlat pedagogika instituti

Harbiy taʼlim fakulteti dotsenti

<https://orcid.org/0000-0002-5772-9367>

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy globallashtirish sharoitida talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik tuygʻusini shakllantirishning ijtimoiy-psixologik omillari tahlil qilinadi. Maqolada vatanparvarlikni rivojlantirishning asosiy psixologik mexanizmlari - identifikatsiya, empatiya, refleksiya va ijtimoiy installatsiyalar taʼsiri yoritib berilgan. Shuningdek, maqolada yoshlarning ongida milliy gʻoya va harbiy burchga boʻlgan munosabatni optimallashtirish boʻyicha amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Kalit soʻzlar: harbiy-vatanparvarlik, psixologik mexanizm, talaba-yoshlar, identifikatsiya, milliy oʻzlikni anglash, motivatsiya, qadriyat, ijtimoiy psixologiya.

KIRISH

Bugungi kunda dunyoda kechayotgan murakkab geosiyosiy jarayonlar, "ommaviy madaniyat"ning salbiy taʼsiri va mafkuraviy xurujlar har qachongidan ham yoshlar tarbiyasiga jiddiy eʼtibor qaratishni talab etmoqda. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev taʼkidlaganidek, "Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va maʼnaviy salohiyatga ega boʻlib, dunyo miqyosida oʻz tengdoshlariga hech qaysi sohada boʻsh kelmaydigan insonlar boʻlib kamol topishi biz uchun ham qarz, ham farzdir".

Talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirish shunchaki harbiy bilimlarni berish emas, balki ularning ruhiyatida Vatanni himoya qilishni oliy qadriyat darajasiga ko'tarishdir. Bu jarayon esa chuqur psixologik asoslarga ega bo'lib, yoshlarning ichki dunyosi, e'tiqodi va irodasini shakllantirishni ko'zda tutadi.

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining psixologik asoslari

Vatanparvarlik - bu shaxsning o'z vataniga bo'lgan muhabbati, uning o'tmishi, buguni va kelajagi uchun mas'uliyatni his qilishi bilan ifodalanadigan murakkab emotsional-psixologik holatdir. Talabalik davri (18-23 yosh) psixologik nuqtai nazardan shaxsiy identifikatsiya va hayotiy strategiyalarni tanlash bosqichi hisoblanadi.

Harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishning asosiy psixologik komponentlari quyidagilardan iborat:

1. **Kognitiv komponent:** Vatan tarixi, milliy qadriyatlar va harbiy xizmatning ahamiyati haqidagi bilimlar.
2. **Hissiy-motivatsion komponent:** Vatanga muhabbat, g'urur va sadoqat tuyg'ulari.
3. **Irodaviy-faoliyatli komponent:** Qiyinchiliklarni yengishga tayyorlik, intizom va faol fuqarolik pozitsiyasi.

Rivojlantirishning psixologik mexanizmlari

Talaba-yoshlar ongida vatanparvarlikni shakllantirishda quyidagi psixologik mexanizmlar hal qiluvchi rol o'ynaydi:

1. **Identifikatsiya (O'zini o'xshatish).** Talaba o'zini ma'lum bir millat, davlat va uning qahramonlari bilan identifikatsiya qilishi kerak. Jaloliddin Manguberdi, Amir Temur kabi buyuk sarkardalar siymosiga taqlid qilish orqali yoshlarda "Men ham ularning davomchisiman" degan ichki ishonch shakllanadi.

2. **Ijtimoiy o'rganish va namunaviylik.** Psixologiyada namunaning ta'siri juda yuqori. Harbiy xizmatchilar, faxriylar va davlat arboblari bilan uchrashuvlar talabalarda real vatanparvarlik modelini yaratadi. Bu "ijtimoiy o'rganish" nazariyasiga (A. Bandura) ko'ra, xulq-atvorni shakllantirishning eng tezkor yo'lidir.

3. **Refleksiya.** Bu mexanizm orqali talaba o'zining vatan oldidagi burchini tahlil qiladi. "Men vatan uchun nima qildim va nima qila olaman?" degan savol atrofida fikr yuritish shaxsda mas'uliyat tuyg'usini uyg'otadi.

4. **Emotsional yuqish.** Ommaviy tadbirlar, harbiy paradlar, vatanparvarlik ruhidagi qo'shiqlar va filmlar talabalarda jamoaviy g'urur hissini uyg'otadi. Bu emotsional holat shaxsiy manfaatlardan ko'ra umummilliy manfaatlarni ustun qo'yishga yordam beradi.

Talabalarda vatanparvarlikni shakllantirishda motivatsiya muammosi

Harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishda faqatgina "kerak" yoki "majbur" degan tushunchalar yetarli emas. Zamonaviy psixologiya shaxsning **ichki motivatsiyasiga** urg'u beradi.

Talabalarda harbiy soha va vatanparvarlikka nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish uchun quyidagi motivlarni shakllantirish zarur:

O‘z-o‘zini realizatsiya qilish motivi: Harbiy tayyorgarlik jarayonida talaba o‘zining jismoniy va irodaviy imkoniyatlarini sinovdan o‘tkazadi.

Ijtimoiy nufuz motivi: Harbiy xizmat va vatanparvarlik jamiyatda yuksak qadrlanishini anglash.

Xavfsizlik ehtiyoji: O‘z oilasi, yaqinlari va tinchligini himoya qilish instinkтини anglangan burchga aylantirish.

Interaktiv va psixologik metodlarning ahamiyati

An‘anaviy ma‘ruza darslari yoshlarda vatanparvarlik ruhini shakllantirishda kutilgan samarani bermasligi mumkin. Shuning uchun zamonaviy psixologik texnologiyalardan foydalanish maqsadga muvofiq:

1.Psixologik treninglar: Stressga chidamlilik, jamoada ishlash va yetakchilik qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan mashqlar.

2.Keys-stadi (Muammoli vaziyatlar): Talabalarga ekstremal holatlarda qaror qabul qilish ssenariylarini berish. Bu ularning intellektual va ruhiy tayyorgarligini oshiradi.

3.Loyihaviy yondashuv: “Vatan mening nigohimda”, “Mening ajdodim - mening faxrim” kabi ijtimoiy loyihalar orqali talabaning ijodiy va hissiy ishtirokini ta‘minlash.

Tadqiqot va tahlillar asosida talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirish bo‘yicha quyidagi takliflarni ilgari suramiz:

OTMlarda “Psixologik tayyorgarlik markazlari”ni tashkil etish. Bu markazlarda talabalarning ruhiy barqarorligi va vatanparvarlik darajasi muntazam diagnostika qilinishi lozim.

Media-vatanparvarlikni kuchaytirish. Ijtimoiy tarmoqlarda yoshlar uchun jozibador, zamonaviy va ta‘sirchan harbiy-vatanparvarlik kontentlarini ko‘paytirish.

Harbiy va fuqarolik integratsiyasi. Talabalarning harbiy qismlarga tashriflarini tizimli yo‘lga qo‘yish, u yerda faqat qurol-yarog‘ emas, balki harbiy jamoalardagi o‘zaro ishonch va psixologik muhit bilan tanishtirish.

Xulosa qilib aytganda, talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirish - bu shaxsning qadriyatlar tizimini qayta qurish bilan bog‘liq chuqur psixologik jarayondir. Psixologik mexanizmlardan to‘g‘ri foydalanish yoshlarda nafaqat harbiy ko‘nikmalarni, balki har qanday vaziyatda o‘z yurtiga sodiq qoladigan komil inson shaxsini tarbiyalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat‘iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. – Toshkent: "O‘zbekiston", 2017.
2. G‘oziyev E.G‘. Umumiy psixologiya. – Toshkent, 2002.
3. Karimov G.K. Harbiy psixologiya asoslari. – Toshkent, 2018.
4. Bandura A. Social Learning Theory. – New York: General Learning Press, 1977.
5. O‘zbekiston Respublikasining "Mudofaa to‘g‘risida"gi va "Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to‘g‘risida"gi qonunlari.

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING KASBIY KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI

Sulaymonova Durdona Ixtiyor qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya

Mazkur maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogik ta‘limning eng dolzarb yo‘nalishlaridan biri sifatida tahlil qilinadi. Ta‘lim tizimida yuz berayotgan tub o‘zgarishlar, raqamli texnologiyalarning tezkor rivojlanishi, ta‘lim oluvchilar ehtiyojlarining diversifikatsiyasi hamda pedagogning jamiyatdagi ijtimoiy vazifasi o‘zgarib borayotgan sharoitda bo‘lajak o‘qituvchini tayyorlash faqatgina nazariy bilim berish bilan cheklanib qolmaydi. Unga kasbiy bilim, amaliy ko‘nikma, pedagogik fikrlash, kommunikativ madaniyat, axborot-kommunikatsion savodxonlik, refleksiya, innovatsion yondashuv va shaxsiy mas‘uliyatni qamrab oluvchi yaxlit kompetensiyalar tizimi zarur bo‘ladi. Maqolada kompetensiyaviy yondashuvning mazmuni, bo‘lajak o‘qituvchilar tayyorgarligida integrativ ta‘lim, muammoli o‘qitish, loyihaviy faoliyat, raqamli pedagogika, amaliyotga yo‘naltirilgan ta‘lim va reflektiv baholashning o‘rni yoritilgan. Tadqiqot metodlari sifatida ilmiy-adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish va tizimli yondashuvdan foydalanilgan. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini samarali shakllantirish uchun an‘anaviy reproduktiv ta‘limdan kompetensiya markazli, shaxsga yo‘naltirilgan va amaliyotga yaqinlashtirilgan ta‘lim modeliga o‘tish zarur. Xulosa qilib aytganda, zamonaviy o‘qituvchi tayyorlash jarayoni bilim berishdan ko‘ra ko‘proq shaxsni kasbiy faoliyatga tayyorlash, mustaqil qaror qabul qila oladigan, o‘quvchini anglaydigan va ta‘lim jarayonini ijodiy boshqara oladigan mutaxassisni shakllantirishga qaratilishi lozim.

Kalit so‘zlar: kasbiy kompetensiya, bo‘lajak o‘qituvchi, kompetensiyaviy yondashuv, pedagogik ta‘lim, raqamli pedagogika, refleksiya, loyihaviy ta‘lim, amaliy kompetensiya.

Kirish

Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida ta‘lim tizimi inson kapitalini rivojlantirishning asosiy omili sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, o‘qituvchi shaxsi ta‘lim sifatini belgilovchi markaziy unsur sanaladi. O‘qituvchi qanchalik bilimli, madaniyatli, ijodkor, tashabbuskor va mas‘uliyatli bo‘lsa, ta‘lim jarayoni ham shunchalik samarali kechadi. Shu sababli bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlash masalasi faqat pedagogik oliy ta‘lim muassasalarining ichki vazifasi emas, balki butun jamiyat rivojiga daxldor strategik masaladir.

Bugungi kunda pedagogik faoliyatning mazmuni tubdan o‘zgarmoqda. Avvallari o‘qituvchi bilim manbai sifatida talqin etilgan bo‘lsa, hozirgi davrda u bilim beruvchi bilan birga yo‘naltiruvchi, maslahatchi, fasilitator, motivator va innovator sifatida namoyon bo‘ladi. Ta‘lim oluvchilar esa faqat axborotni qabul qiluvchi subyekt emas, balki faol izlanishchi, tahlilchi va yaratuvchi sifatida ko‘rilmoqda.

Bu holat bo'lajak o'qituvchilar tayyorgarligiga yangicha yondashuvlarni talab qiladi.

Kasbiy kompetensiya tushunchasi mazmunan keng va ko'p qatlamli bo'lib, u pedagogning faqat predmet bo'yicha bilim darajasini emas, balki uning metodik mahorati, kommunikativ madaniyati, psixologik tayyorgarligi, axborot texnologiyalaridan foydalanish qobiliyati, didaktik qaror qabul qilish salohiyati va kasbiy refleksiyasini ham o'z ichiga oladi. Shuning uchun zamonaviy pedagogik ta'limning asosiy maqsadi bo'lajak o'qituvchida ushbu tarkibiy jihatlarining uyg'un rivojlanishini ta'minlashdan iboratdir.

Mazkur maqolaning maqsadi bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda qo'llanilayotgan zamonaviy yondashuvlarni ilmiy asosda tahlil qilish, ularning nazariy va amaliy jihatlarini yoritish hamda samarali pedagogik modelni tavsiya etishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: kasbiy kompetensiya tushunchasining mazmunini aniqlash; kompetensiyaviy yondashuvning o'ziga xos jihatlarini ko'rsatish; bo'lajak o'qituvchilar tayyorgarligida qo'llaniladigan zamonaviy metod va texnologiyalarni tahlil qilish; mazkur yondashuvlarning amaliy samaradorligini asoslash.

Tadqiqot metodlari

Maqola nazariy va tahliliy xarakterga ega bo'lib, quyidagi metodlarga tayandi. Birinchidan, pedagogika, didaktika va kasbiy tayyorgarlik bo'yicha ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Ikkinchidan, kompetensiyaviy yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, interaktiv o'qitish va raqamli pedagogika bo'yicha ilmiy qarashlar qiyosiy taqqoslandi. Uchinchidan, umumlashtirish va tizimlashtirish usullari yordamida bo'lajak o'qituvchi tayyorgarligining asosiy tarkibiy qismlari aniqlashtirildi. To'rtinchidan, nazariy xulosalar amaliy pedagogik jarayon nuqtayi nazaridan talqin qilindi.

Tadqiqot doirasida statistik eksperiment o'tkazilmagan bo'lsa-da, mavjud pedagogik tajribalar va ilmiy izlanishlar asosida muhim qonuniyatlar aniqlashga harakat qilindi. Shu bois maqolada keltirilgan natijalar pedagogik kuzatuv, nazariy tahlil va ilmiy umumlashtirishga asoslanadi.

Natijalar

Kasbiy kompetensiya tushunchasining mazmuni

Kasbiy kompetensiya — bu shaxsning muayyan kasbiy faoliyatni samarali amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, malaka, tajriba, qadriyat, motivatsiya va shaxsiy sifatlar majmuasidir. O'qituvchi kasbiy kompetensiyasi esa ushbu umumiy tushunchaning pedagogik faoliyatga xos ko'rinishidir. U predmetni chuqur bilish, ta'limni loyihalash, o'quvchini o'rganish, darsni tashkil etish, baholash, tarbiyaviy ish olib borish, ota-ona va jamiyat bilan hamkorlik qilish, axborot texnologiyalaridan foydalanish, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish va ularga mos qaror topa olish qobiliyatlarini qamrab oladi.

Bo'lajak o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi bir vaqtning o'zida bir nechta yo'nalishda shakllanadi. U nazariy kompetensiya, amaliy kompetensiya,

kommunikativ kompetensiya, axborot kompetensiyasi, metodik kompetensiya, ijtimoiy-psixologik kompetensiya va reflektiv kompetensiyadan iborat murakkab tizimni tashkil etadi. Mazkur kompetensiyalar o‘zaro bog‘liq bo‘lib, birining sust rivojlanishi boshqasining samaradorligiga ham ta’sir ko‘rsatadi.

Zamonaviy yondashuvlarning zaruriyati

An’anaviy ta’lim modeli ko‘proq bilimni tayyor holda uzatishga asoslangan bo‘lib, unda talaba ko‘pincha passiv qabul qiluvchi rolida qolardi. Bunday yondashuv muayyan davrda o‘z vazifasini bajargan bo‘lsa-da, hozirgi zamon talablari uchun yetarli emas. Chunki zamonaviy maktab o‘qituvchidan faqat mavzuni tushuntirib berishni emas, balki o‘quvchini fikrlashga, tadqiq qilishga, muammolarni hal etishga va mustaqil faoliyat yuritishga o‘rgatishni talab qiladi. Shu sababli bo‘lajak o‘qituvchilar tayyorgarligida quyidagi zamonaviy yondashuvlar alohida ahamiyat kasb etadi: kompetensiyaviy yondashuv, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv, faoliyatga asoslangan yondashuv, integrativ yondashuv, amaliyotga yo‘naltirilgan yondashuv, raqamli yondashuv va reflektiv yondashuv. Ushbu yondashuvlar bir-birini to‘ldiradi hamda o‘qituvchi tayyorgarligini kompleks tarzda tashkil etishga xizmat qiladi.

Kompetensiyaviy yondashuv

Kompetensiyaviy yondashuv ta’lim natijasini faqat bilim hajmi bilan emas, balki o‘quvchi yoki talabaning o‘z bilimini amalda qo‘llay olish qobiliyati bilan baholaydi. Bo‘lajak o‘qituvchi uchun bu yondashuv alohida ahamiyatga ega, chunki pedagogik faoliyat doimo real vaziyatlarda qaror qabul qilishni, muammo yechimini topishni va moslashuvchan ishlashni talab qiladi. Kompetensiyaviy yondashuvga ko‘ra, o‘quv jarayonida nazariy material alohida maqsad emas, balki kasbiy vazifalarni bajarish vositasi sifatida qaraladi. Masalan, pedagogika nazariyasini o‘rganish faqat tushunchalarni yodlash uchun emas, balki dars loyihasi tuzish, tarbiyaviy vaziyatni tahlil qilish, baholash mezonlarini ishlab chiqish uchun xizmat qilishi kerak. Bu yondashuv bo‘lajak o‘qituvchini faol subyektga aylantiradi.

Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv

Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv har bir talabaning individual xususiyatlari, qiziqishlari, qobiliyatlari, ehtiyojlari va o‘rganish tezligini inobatga oladi. Pedagogik oliy ta’limda bu yondashuv ayniqsa muhim, chunki har bir bo‘lajak o‘qituvchining kommunikativ uslubi, pedagogik dunyoqarashi va kasbiy moyilligi turlicha bo‘ladi.

Mazkur yondashuv talabaning o‘zini anglashiga, o‘z qobiliyatini baholashiga, kuchli va zaif tomonlarini aniqlashiga yordam beradi. O‘qituvchi tayyorlash jarayonida individual topshiriqlar, differensial o‘qitish, mentorlik, maslahat berish va shaxsiy rivojlanish rejalarini qo‘llash bu yondashuvning samaradorligini oshiradi. Natijada bo‘lajak o‘qituvchi shunchaki standart modelga moslashgan mutaxassis emas, balki o‘ziga xos kasbiy uslubga ega shaxsga aylanadi.

Faoliyatga asoslangan yondashuv

Faoliyatga asoslangan yondashuv pedagogik bilimni amaliy faoliyat bilan chambarchas bog‘laydi. O‘qituvchi kasbi amaliy kasb bo‘lgani uchun bo‘lajak

mutaxassisning bilimlari faqat nazariy emas, balki harakatda sinovdan o'tgan bo'lishi zarur. Shu nuqtayi nazardan seminar, amaliy mashg'ulot, pedagogik vaziyatlarni hal qilish, rolli o'yinlar, mikroo'qitish, treninglar va pedagogik amaliyot katta ahamiyatga ega.

Faoliyatga asoslangan o'qitish jarayonida talaba tayyor bilimni qabul qilmaydi, balki uni faol faoliyat orqali o'zlashtiradi. Masalan, u dars rejasini tuzadi, metod tanlaydi, sinfdagi turli o'quvchi xarakterlarini hisobga oladi, baholash vositalarini ishlab chiqadi. Bunday ishlar kasbiy kompetensiyani tabiiy ravishda shakllantiradi, chunki talaba o'qituvchilikning haqiqiy murakkabligini his qiladi.

Integrativ yondashuv

Integrativ yondashuv turli fanlar va bilim sohalari o'rtasidagi bog'liqlikni ta'minlaydi. Bo'lajak o'qituvchi faqat o'z mutaxassisligi bo'yicha bilim bilan cheklanib qolmasligi kerak. U pedagogika, psixologiya, metodika, axborot texnologiyalari, madaniyatshunoslik, nutq madaniyati va ijtimoiy kommunikatsiya kabi sohalarni o'zaro bog'liq holda o'rganishi muhim.

Integratsiya orqali talaba bilimni bo'lak-bo'lak emas, balki yaxlit tizim sifatida qabul qiladi. Masalan, ona tili o'qituvchisi uchun tilshunoslik bilimlari bilan bir qatorda psixologik yondashuv, nutqiy madaniyat, bolalar bilan muloqot madaniyati va baholash mezonlari birgalikda muhimdir. Bu esa uning kasbiy tayyorgarligini yanada puxta qiladi.

Amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim

Zamonaviy pedagogik ta'limning eng muhim yo'nalishlaridan biri amaliyotga yo'naltirilganlikdir. Nazariy bilimlar amaliyot bilan bog'lanmasa, ular tezda unutiladi yoki qo'llanilmay qoladi. Shu sababli bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda maktab bilan oliy ta'lim muassasasi o'rtasidagi hamkorlik kuchli bo'lishi lozim.

Pedagogik amaliyot, kuzatuv amaliyoti, yordamchi o'qituvchilik, dars tahlili, ustoz-shogird tizimi va real maktab muhitida ishlash tajribasi bo'lajak o'qituvchining kasbiy o'sishini tezlashtiradi. Amaliyot davomida u sinf boshqaruvi, o'quvchini rag'batlantirish, nizolarni hal qilish, ota-onalar bilan muloqot va ta'lim natijalarini tahlil qilish kabi ko'nikmalarni hosil qiladi.

Raqamli pedagogika

Axborot texnologiyalarining rivojlanishi ta'limga ham yangi imkoniyatlar olib kirdi. Raqamli pedagogika bo'lajak o'qituvchidan elektron ta'lim platformalari, onlayn resurslar, interaktiv taqdimotlar, test tizimlari, video darslar, virtual laboratoriyalar va sun'iy intellektga asoslangan vositalardan foydalanishni talab qiladi.

Raqamli kompetensiya zamonaviy pedagog uchun zaruratga aylandi. Sababi, ta'lim jarayoni faqat auditoriya bilan cheklanmaydi; u onlayn va gibrad shakllarda ham amalga oshirilmoqda. Bo'lajak o'qituvchi raqamli vositalardan foydalana olsa, u o'quv materialini yanada qiziqarli, tushunarli va samarali tarzda yetkazishi mumkin. Shu bilan birga, raqamli madaniyat, axborot xavfsizligi va media savodxonlik ham uning kasbiy tayyorgarligining muhim tarkibiga kiradi.

Muammoli o'qitish va tanqidiy tafakkur

Bo'lajak o'qituvchilar tayyorgarligida muammoli o'qitish metodidan foydalanish ularning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. Muammoli vaziyatlar talabani fikrlash jarayonini faollashtiradi, uni tayyor javobni kutishdan ko'ra yechim izlashga undaydi. Bu yondashuv ayniqsa pedagogik kompetensiyani rivojlantirishda muhimdir, chunki o'qituvchi kundalik ishida ko'plab noaniq va murakkab vaziyatlarga duch keladi.

Tanqidiy tafakkur bo'lajak o'qituvchiga axborotni tahlil qilish, dalillarni solishtirish, xulosalarni tekshirish va asosli qaror qabul qilish imkonini beradi. Tanqidiy fikrlay oladigan o'qituvchi o'quvchini ham mustaqil fikrlashga o'rgatadi. Bu esa ta'limning sifatini oshiradi va ijodiy muhit yaratadi.

Loyihaviy faoliyat

Loyihaviy ta'lim bo'lajak o'qituvchining tashabbuskorligini, hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini va ijodiy yondashuvini rivojlantiradi. Loyiha ustida ishlash jarayonida talaba muammoni aniqlaydi, maqsad qo'yadi, reja tuzadi, ma'lumot to'playdi, tahlil qiladi va natijani taqdim etadi. Bu jarayon real pedagogik faoliyatga juda yaqin.

Loyihaviy faoliyat ayniqsa ijtimoiy ahamiyatga ega mavzular, fanlararo integratsiya, innovatsion dars ishlanmalari, tarbiyaviy tadbirlar va ta'lim muammolarini hal qilishda samarali. Talaba jamoada ishlash, mas'uliyatni bo'lishish, vaqtni boshqarish va yakuniy mahsulot yaratish tajribasiga ega bo'ladi. Shu tariqa uning kasbiy kompetensiyasi kompleks ravishda rivojlanadi.

Reflektiv yondashuv

Refleksiya — o'qituvchining o'z faoliyatini tahlil qilish, xatolarini ko'rish, yutuqlarini baholash va keyingi faoliyatini takomillashtirish qobiliyatidir. Kasbiy kompetensiyaning eng muhim unsurlaridan biri aynan reflektiv fikrlashdir. Chunki refleksiya bo'lmasa, o'qituvchi o'z faoliyatidagi kamchiliklarni anglay olmaydi va rivojlanish sekinlashadi.

Bo'lajak o'qituvchilar tayyorgarligida kundalik reflektiv yozuvlar, portfoliolar, darsdan keyingi tahlil, videoo'zini kuzatish va ustoz bilan muhokamalar samarali vosita bo'la oladi. Bunday usullar talabani o'z kasbiy holatini chuqur tushunishga yordam beradi va uni doimiy o'z-o'zini rivojlantirishga yo'naltiradi.

Muhokama

Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda faqat biror alohida metod yoki texnologiya yetarli emas. Samarali natija uchun yondashuvlar tizim sifatida qo'llanilishi kerak. Kompetensiyaviy yondashuv ta'lim natijasini amaliy faoliyat bilan bog'lasa, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv har bir talabani individual imkoniyatlarini ochadi. Faoliyatga asoslangan va amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim esa nazariy bilimlarni real pedagogik tajribaga aylantiradi. Integrativ yondashuv bilimlar yaxlitligini ta'minlaydi, raqamli pedagogika zamon talablariga moslashishni kuchaytiradi, reflektiv yondashuv esa uzluksiz kasbiy o'sish uchun poydevor yaratadi.

Muhokama jarayonida shuni alohida ta'kidlash lozimki, kasbiy kompetensiya faqat o'quv rejasidagi fanlarni o'zlashtirish bilan hosil bo'lmaydi. U talabanning ichki motivatsiyasi, kasbga munosabati, pedagogik qadriyatlari va ijtimoiy mas'uliyati bilan bevosita bog'liq. Agar bo'lajak o'qituvchi kasbni chin dildan tanlamagan bo'lsa, eng yaxshi metodik ta'lim ham to'liq samara bermaydi. Demak, kasbiy kompetensiya shakllanishida motivatsion muhit ham muhim omil hisoblanadi.

Yana bir muhim jihat shuki, pedagogik ta'limda baholash tizimi ham kompetensiyaga yo'naltirilgan bo'lishi zarur. An'anaviy test va imtihonlar talabanning ayrim bilimlarini tekshirishi mumkin, ammo uning dars bera olish qobiliyatini to'liq ifodalay olmaydi. Shuning uchun portfoliolar, amaliy topshiriqlar, kuzatuv varaqalari, mikrodarslar, loyiha taqdimotlari, peer-assessment va reflektiv hisobotlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bu usullar talabanning real kasbiy rivojlanishini aniqroq ko'rsatadi.

Bo'lajak o'qituvchi tayyorgarligida ustoz-shogird an'anasi ham alohida o'rin tutadi. Tajribali pedagog bilan muloqot, uning darslarini kuzatish, maslahatlar olish va amaliy tavsiyalarni qo'llash yosh mutaxassisning tezroq shakllanishiga yordam beradi. Shu bilan birga, ustoz faqat namuna bo'lib qolmay, balki motivator va qo'llab-quvvatlovchi sifatida ham namoyon bo'lishi lozim.

Zamonaviy sharoitda kasbiy kompetensiyaning tarkibiy qismlari yanada kengaymoqda. Endilikda o'qituvchidan nafaqat fan bilimiga ega bo'lish, balki inklyuziv ta'lim tamoyillarini bilish, turli ehtiyojga ega o'quvchilar bilan ishlay olish, psixologik barqarorlik, stressni boshqarish, mediatsiya va kommunikativ moslashuvchanlik ham talab qilinadi. Bu holat kasbiy kompetensiya tushunchasining dinamik ekanini ko'rsatadi.

Shuningdek, ta'lim tizimidagi islohotlar o'qituvchi tayyorlash dasturlarini doimiy yangilab borishni taqozo etadi. O'quv rejalari zamon talabidan ortda qolsa, bitiruvchilar amaliyotga kirishganda qiyinchiliklarga duch keladi. Demak, oliy ta'lim muassasalari maktab, kollej, litsey va boshqa ta'lim tashkilotlari bilan uzviy hamkorlikda bo'lishi kerak. Ana shunda ta'lim va amaliyot o'rtasidagi tafovut kamayadi.

Xulosa

Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish zamonaviy pedagogikaning eng muhim vazifalaridan biridir. Bu jarayon an'anaviy bilim uzatish modelidan kompetensiyaviy, shaxsga yo'naltirilgan, faoliyatga asoslangan va amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim modeliga o'tishni talab etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, kasbiy kompetensiya ko'p tarkibli tuzilma bo'lib, u nazariy bilim, amaliy ko'nikma, kommunikativ madaniyat, raqamli savodxonlik, refleksiya va ijodkorlikni birlashtiradi.

Zamonaviy yondashuvlar ichida kompetensiyaviy yondashuv ta'lim natijasini amaliy faoliyat bilan bog'lasa, integrativ yondashuv bilimlarni yaxlitlashtiradi, raqamli pedagogika esa ta'limni zamon talablariga moslashtiradi. Muammoli o'qitish, loyihaviy faoliyat va reflektiv tahlil bo'lajak o'qituvchining mustaqil fikrlashini va kasbiy o'sishini kuchaytiradi. Amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim va

ustoz-shogird tizimi esa nazariya bilan amaliyot o'rtasidagi bog'liqlikni mustahkamlaydi.

Demak, bo'lajak o'qituvchini tayyorlash jarayoni faqat ma'lumot berishga emas, balki kasbiy shaxsni shakllantirishga qaratilishi lozim. Bunday yondashuv natijasida o'z kasbini chuqur biladigan, ijodkor, mas'uliyatli, zamonaviy texnologiyalarni egallagan va o'quvchini rivojlantirishga qodir o'qituvchi yetishib chiqadi. Ta'lim sifati ham aynan shunday pedagoglar orqali yuksaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Pedagogika va kasbiy ta'limga oid zamonaviy ilmiy tadqiqotlar.
2. Kompetensiyaviy yondashuv bo'yicha ilmiy-uslubiy manbalar.
3. Raqamli pedagogika va innovatsion ta'lim texnologiyalariga doir manbalar.
4. Oliy ta'limda pedagog kadrlar tayyorlash bo'yicha me'yoriy va metodik hujjatlar.

BUXOR JADID TARAQQIYPARVARI ABDURAUF FITRATNING YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDAGI PEDAGOGIK QARASHLARI.

Raximov Azizbek Normurodovich

Buxoro pedagogika instituti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada Buxoro jadid taraqqiyparvari Abdurauf Fitratning yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga oid pedagogik qarashlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Uning asarlarida ilgari surilgan milliy ong, ma'naviyat, ma'rifat va tarbiya masalalari zamonaviy ta'lim tizimi bilan uyg'un holda yoritiladi.

Kalit so'zlar: jadidchilik, vatanparvarlik, milliy ong, pedagogik qarashlar, ma'rifat, tarbiya, yoshlar.

Bugungi globallashuv sharoitida yoshlarni milliy ruhda tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu borada jadid ma'rifatparvarlarining pedagogik merosi, xususan Abdurauf Fitrat qarashlari alohida ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. U o'z asarlarida millat ravnaqi, Vatan taraqqiyoti va yoshlar tarbiyasini o'zaro uzviy bog'liq holda talqin etadi.

Buxoro jadid taraqqiyparvari Abdurauf Fitratning yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning pedagogik qarashlarini nazariy asoslari. Buxoro jadid ma'rifatparvarlaridan biri Abdurauf Fitratning pedagogik qarashlari milliy uyg'onish davri g'oyalari bilan uzviy bog'liq bo'lib, u yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashni jamiyat taraqqiyotining asosiy sharti sifatida talqin etadi. Uning nazariy yondashuvlari jadidchilik harakatining ma'rifatparvarlik, islohotchilik va milliy uyg'onish g'oyalari tayanadi.

Taraqqiyparvarning fikricha, vatanparvarlik tarbiyasining eng muhim nazariy asosi — bu milliy ong va milliy o'zlikni anglashdir. Unga ko'ra, shaxs o'z xalqining tarixi, tili, madaniyati va ma'naviy merosini chuqur bilmasdan turib, haqiqiy vatanparvar bo'la olmaydi. Shu bois Fitrat ta'lim-tarbiya jarayonida milliy

tarix va madaniyatni o'qitish orqali yoshlarning ongida Vatanga nisbatan sadoqat va g'urur tuyg'usini shakllantirish zarurligini ta'kidlaydi.

Ilmiy nazariy jihatdan Abdurauf Fitrat qarashlarida ma'rifat (ilm) — taraqqiyotning asosiy omili sifatida markaziy o'rin egallaydi. U jaholat va savodsizlikni jamiyat tanazzulining asosiy sababi deb biladi. Shu sababli uning pedagogik konsepsiyasida ilm olish nafaqat individual rivojlanish, balki millatni saqlab qolish va Vatan ravnaqi uchun xizmat qiluvchi vosita sifatida qaraladi.

Buxoro jadid taraqqiyparvari vatanparvarlik tarbiyasida axloqiy-ma'naviy tarbiya va qadriyatlar uyg'unligini muhim nazariy asos sifatida ko'rsatadi. Uningcha, yosh avlodda halollik, fidoyilik, mas'uliyat va adolat kabi fazilatlar shakllanmasdan turib, chinakam vatanparvarlikni tarbiyalab bo'lmaydi.

Abdurauf Fitratning pedagogik qarashlarida yana bir muhim nazariy yo'nalish — bu ijtimoiy faollik va amaliy harakatga yo'naltirilgan tarbiyadir. U yoshlarni faqat bilim olishga emas, balki jamiyat hayotida faol ishtirok etishga, Vatan taraqqiyotiga amaliy hissa qo'shishga chaqiradi. Bu yondashuv vatanparvarlikni hissiy darajadan amaliy faoliyat darajasiga ko'taradi.

Abdurauf Fitratning yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga oid pedagogik qarashlarining nazariy asoslari milliy ong, ma'rifat, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy faollik uyg'unligiga tayanadi. Bu qarashlar bugungi zamonaviy ta'lim tizimida ham dolzarb bo'lib, yoshlarni barkamol va vatanparvar shaxs sifatida shakllantirishda muhim ilmiy-metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Abdurauf Fitrat pedagogik qarashlarining asosini quyidagi g'oyalar tashkil etadi.

1. Millatni uyg'otish orqali Vatan ravnaqiga erishish;
2. Ma'rifatni taraqqiyotning asosiy omili sifatida ko'rish;
3. Yoshlarni zamonaviy bilimlar bilan qurollantirish;
4. Tarbiyani milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligida tashkil etish.

Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning mazmuni uning asarlarida vatanparvarlik quyidagi mazmuniy jihatlar orqali ochib beriladi. Milliy o'zlikni anglash – shaxs o'z tarixini, tilini va madaniyatini bilishi zarur. Vatanga sadoqat – Vatan manfaatlarini shaxsiy manfaatdan ustun qo'yish. Ma'naviy poklik – axloqiy tarbiya orqali jamiyatni yuksaltirish. Faollik va tashabbuskorlik – yoshlarning jamiyat hayotida faol ishtiroki. Olimning fikricha, haqiqiy vatanparvarlik — bu faqat hissiyot emas, balki ongli faoliyat va fidoyilikdir.

Abdurauf Fitrat asarlarida vatanparvarlik g'oyalarining ifodasi u o'zining “Hind sayyohi bayonoti”, “Munozara”, “Rahbari najot” kabi asarlarida yoshlarni ilmga, ma'rifatga va millat xizmatiga chorlaydi.

Uning qarashlarida quyidagi pedagogik g'oyalar alohida ajralib turadi:

Jaholatga qarshi kurash — vatanparvarlikning asosiy sharti;

Ilm olish — millatni qutqarish vositasi;

Tarbiya — jamiyatni isloh qilishning asosiy mexanizmi.

Abdurauf Fitratning pedagogik qarashlari yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda muhim nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi. Uning g'oyalari

bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan bo'lib, zamonaviy ta'lim tizimida samarali qo'llanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Abdurauf Fitrat. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Ma'naviyat, 2006. – 320 b.
2. Abdurauf Fitrat. Hind sayyohi bayonoti. – Toshkent: Sharq, 1992. – 128 b.
3. Fitrat. Rahbari najot. – Toshkent: Fan, 2001. – 96 b.
4. Quronov M. Milliy tarbiya asoslari. – Toshkent: Ma'naviyat, 2010. – 224 b.
5. To'xtaxodjayev N. Pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2017. – 320 b.
6. G'oziev E.G'. Psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2016. – 352 b.
7. Nishonova Z.T. Rivojlanish psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 368 b.

**NEYROLINGVISTIK YONDASHUV – ZAMONAVIY
PEDAGOGIKANING MUHIM OMILI**

Tog'ayeva Umida Shavqi qizi

Buxoro davlat universiteti

Pedagogika kafedrası doktoranti,

p.f.f.d. (PhD)

Annotatsiya: mazkur maqolada zamonaviy ta'lim tizimida neyrolingvistik yondashuvning o'rni va ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Neyrolingvistika asoslari, uning pedagogik jarayonga integratsiyasi, o'quvchilarning kognitiv faoliyatini rivojlantirishdagi roli hamda ta'lim samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, neyrolingvistik metodlar orqali individual yondashuvni ta'minlash, motivatsiyani oshirish va o'qitish jarayonini optimallashtirish masalalari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: neyrolingvistika, pedagogika, ta'lim samaradorligi, kognitiv jarayonlar, o'qitish metodlari, individual yondashuv, kommunikatsiya, motivatsiya, zamonaviy ta'lim, psixologik yondashuv.

Bugungi globalashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda ta'lim tizimi ham tubdan yangilanmoqda. An'anaviy o'qitish usullari o'rnini zamonaviy, innovatsion va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar egallamoqda. Shunday yondashuvlardan biri neyrolingvistik yondashuv bo'lib, u inson miyasi faoliyati, til va xulq-atvor o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganadi.

Neyrolingvistik yondashuv zamonaviy pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida inson tafakkuri, til va xulq-atvor o'rtasidagi murakkab o'zaro aloqalarni o'rganishga asoslanadi. Ushbu yondashuvning nazariy asoslari psixologiya, lingvistika va nevrologiya fanlarining integratsiyasi natijasida shakllangan bo'lib, u insonning axborotni qabul qilish, qayta ishlash va uzatish mexanizmlarini chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Inson miyasi tashqi muhitdan kelayotgan signallarni ma'lum sensor tizimlar orqali qabul qiladi va ularni individual tajriba asosida qayta ishlaydi. Shu sababli har bir shaxsning o'rganish uslubi, fikrlash modeli va bilimni o'zlashtirish darajasi o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'ladi.

Neyrolingvistik yondashuvga ko'ra, insonning ichki tajribasi va tashqi xulq-atvori o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjud. Bu bog'liqlik til vositasida namoyon bo'ladi, chunki til nafaqat kommunikatsiya vositasi, balki tafakkurning shakllanishida ham asosiy omil hisoblanadi. Til orqali inson o'z fikrlarini ifodalaydi, atrof-muhitni anglaydi va o'zining ichki holatini boshqaradi. Shu nuqtai nazardan, ta'lim jarayonida tilning to'g'ri va maqsadga muvofiq qo'llanilishi o'quvchilarning bilimni o'zlashtirish darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Mazkur yondashuvning muhim jihatlaridan biri shundaki, u o'quvchilarning axborotni qabul qilish kanallarini hisobga olishni talab etadi. Insonlar odatda vizual, audial va kinestetik kanallar orqali ma'lumotni qabul qiladi. Vizual tipdagi o'quvchilar ko'rish orqali axborotni tez va samarali o'zlashtiradi, audial tipdagi o'quvchilar esa eshitish orqali o'rganishga moyil bo'ladi. Kinestetik tipdagi o'quvchilar esa harakat, tajriba va amaliy faoliyat orqali bilimni yaxshiroq o'zlashtiradi. Ushbu xususiyatlarni inobatga olish ta'lim jarayonida individual yondashuvni ta'minlash va o'qitish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Neyrolingvistik yondashuv doirasida inson xulq-atvori ma'lum darajada shakllangan psixologik dasturlar asosida amalga oshishi ta'kidlanadi. Bu dasturlar insonning avvalgi tajribasi, ijtimoiy muhit va o'rganilgan bilimlar asosida shakllanadi. Agar ushbu dasturlar samarali bo'lmasa, ularni o'zgartirish yoki yangilarini shakllantirish orqali inson faoliyatini yanada takomillashtirish mumkin. Ta'lim jarayonida bu holat o'quvchilarning salbiy fikrlash stereotiplarini ijobiy yo'nalishga o'zgartirish, ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish va o'qishga bo'lgan motivatsiyasini kuchaytirish imkonini beradi.

Zamonaviy pedagogikada neyrolingvistik yondashuvning qo'llanilishi o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi kommunikativ jarayonni yanada samarali tashkil etishga yordam beradi. O'qituvchi o'quvchilarning psixologik holatini, ularning ehtiyoj va qiziqishlarini chuqur anglagan holda ta'lim jarayonini tashkil etsa, natijada bilim berish jarayoni yanada samarali kechadi. Ayniqsa, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida ishonchli munosabat o'rnatilishi o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlaydi. Bu esa o'z navbatida o'rganish jarayonining sifatini oshiradi.

Neyrolingvistik yondashuvning yana bir muhim jhati uning kognitiv jarayonlarga ta'siri bilan bog'liqdir. Insonning tafakkuri, xotirasi, diqqat va tasavvur qobiliyatlari o'rganish jarayonining asosiy komponentlari hisoblanadi. Ushbu yondashuv yordamida o'quvchilarning fikrlash jarayoni faollashtiriladi, ular muammoli vaziyatlarni mustaqil hal qilishga o'rganadi va analitik tafakkuri rivojlanadi. Shu bilan birga, turli sensor kanallardan foydalanish orqali ma'lumotni mustahkam eslab qolish imkoniyati ortadi.

1-jadval. Ta'lim samaradorligiga ta'sir omillari jadvali

№	Omil	Ta'sir darajasi	Izoh
1	Individual yondashuv	Yuqori	Har bir o'quvchiga mos metod tanlanadi
2	Motivatsiya	Juda yuqori	O'rganishga qiziqishni oshiradi
3	Ko'p kanalli	Yuqori	Axborotni tez

	o'qitish		o'zlashtirishga yordam beradi
4	Kommunikatsiya	O'rta	Samarali muloqot muhim

Ta'lim jarayonida motivatsiya muhim omillardan biri bo'lib, neyrolingvistik yondashuv ushbu jarayonni boshqarishda samarali vosita sifatida xizmat qiladi. O'quvchilarning ichki motivatsiyasini shakllantirish, ularning maqsad qo'yish ko'nikmalarini rivojlantirish va o'z natijalarini baholash qobiliyatini oshirish ushbu yondashuv orqali amalga oshiriladi. Natijada o'quvchilar o'qishga nisbatan ijobiy munosabat bildiradi va bilim olish jarayonida faolroq ishtirok etadi.

Shuningdek, neyrolingvistik yondashuv ta'lim jarayonini individuallashtirish imkonini beradi. Har bir o'quvchining o'ziga xos psixologik va kognitiv xususiyatlari mavjud bo'lganligi sababli, yagona standart metodlar barcha uchun birdek samarali bo'la olmaydi. Shu bois o'qituvchi o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda o'qitish usullarini tanlashi zarur. Bu esa ta'lim sifatini sezilarli darajada oshiradi.

Biroq neyrolingvistik yondashuvni amaliyotga joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, o'qituvchilarning ushbu yondashuv bo'yicha yetarli bilim va ko'nikmaga ega emasligi, metodik qo'llanmalar yetishmasligi va an'anaviy o'qitish tizimining ustunligi bu jarayonni murakkablashtiradi. Shu sababli pedagog kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlash tizimini takomillashtirish, innovatsion metodlarni keng joriy etish hamda ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, neyrolingvistik yondashuv zamonaviy pedagogikaning nazariy va amaliy asoslarini boyituvchi muhim omil hisoblanadi. U ta'lim jarayonini yanada samarali, moslashuvchan va shaxsga yo'naltirilgan shaklga keltirish imkonini beradi. Mazkur yondashuvdan oqilona foydalanish orqali o'quvchilarning intellektual salohiyatini oshirish, ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish va ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqish mumkin.

Neyrolingvistik yondashuv zamonaviy pedagogikaning eng istiqbolli yo'nalishlaridan biridir. U ta'lim jarayonini samarali, interaktiv va shaxsga yo'naltirilgan qilish imkonini beradi. Ushbu yondashuvni keng joriy etish orqali ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Ismoilov M., Xudoyberdiyev A. **Pedagogika nazariyasi.** – Toshkent: Fan, 2018.
2. Leontyev A.N. **Activity, Consciousness and Personality.** – Moscow: Progress Publishers, 1978.
3. Мельчук, I. A. Общая теория зависимости. Москва: Наука, 1974. – 60 b.
4. Rahmatullayev S. Til va miya: neyrolingvistik yondashuvlar. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti, 2012. – 90 b.
5. Yo'ldoshev J., Usmonov S. **Zamonaviy pedagogik texnologiyalar.** – Toshkent: O'qituvchi, 2015
6. Zimnyaya I.A. **Pedagogicheskaya psixologiya.** – Moskva: Logos, 2000.

TIBET VA BUDDAVIYLIK DINI VAKILLARINING: AMIR TEMURNING XITOIY (MIN) YURISHIDAGI ISHTIROKI

Kenjayev Sardor Nurmurod o'g'li
Buxoro davlat pedagogika instituti
ijtimoiy fanlar kafedrası dotsenti

Anotatsiya: Ushbu maqolada Sohibqiron Amir Temur va temuriylar sulolasi vakillarining harbiy yurishlaridagi mintaqa xalqlarining ishtiroki, xitoy harbiy qo'shinlarining tuzulishi xususidagi fikrlar ilmiy jihatdan dalillangan.

Kalit so'z: Armiya qo'shin, sipoh, oliq, porix, Mo'g'ul, tibet, buddaviylik, shomonlik (qam) dini, xristianlik va buddaviylik, mo'g'ul feodallari, Chig'atoy ulusi.

Ключевое слово: Армейские войска, сипахи, олиқ, порих, монголы, Тибет, буддизм, шаманизм (кам), христианство и буддизм, монгольские феодалы, Чагатайский улус.

Keyword: Army troops, soldiers, elite, noble, Mongol, Tibetan, Buddhism, shamanism (qam) religion, Christianity and Buddhism, Mongol feudal lords, Chagatai ulus.

Kirish: Movarounnahrda mo'g'ullar hukumronligi davrida Islom dinining bir qadar ahamiyati pasayib, shomonlik (qam) dini, xristianlik va buddaviylik dinlarining ta'siri ancha o'sganligini ko'rish mumkin. Mo'g'ul hukumdorlari turli dinlarga e'tiqod qilib, o'z dindoshlarini qo'llab-quvvatlashga harakat qilganliklari haqidagi ma'lumotlarni tarixiy adabiyotlarda ko'plab uchratish mumkin. Vaqt o'tishi bilan Islom diniga e'tiqod qilib, musulmonchilikni qabul qilgan mo'g'ul feodallarining soni oshib borgan. Mo'g'ul xonlarining islom diniga o'tishiga qo'shinning asosiy qismi bo'lgan turk-mo'g'ul qabilalari doim ham xayrixoh bo'lmaganlar. Askariy qismlarning noroziligidan foydalangan taxt uchun da'vogarlar esa bundan unumli foydalanganlar. O'z raqiblarini islom diniga o'tganligi uchun taxtdan tushirish va ularni jismonan mavh etish hollari ham uchrab turardi. Masalan, Chig'atoy ulusi xoni Tarmashirinxon dastlab buddaviylik e'tiqodiga mansub bo'lgan. Uning nomi ham buddaviy e'tiqodga xos "*dharma sri*" so'zdan olingan edi. Tarmashirin Islomga o'tgach, Alouddin nomini oladi va bu mo'g'ullar orasida kuchli norozilik keltirib chiqargan. Shu sababli 1334 yilda xonzoda Buzan boshchiligida qo'zg'olon ko'tarilib, Tarmashirin taxtdan ag'darilgan va qatl etilgan. Buzan esa buddaviylik ibodatxonalari tiklanishiga homiylik qilib, bu din vakillariga katta imtiyozlar bergan[2,76]. Bir so'z bilan aytganda, mo'g'ul hukumdorlari orasida buddaviylik katta ta'mir kuchiga ega bo'lib, ularning islomlashish jarayonlari ancha qiyinchilik bilan sodir bo'lgan.

Tadqiqot maqsadi: Umummo'g'ul saltanatida ham buddaviylik kuchli ta'sirga ega bo'lib, bu vaqtda buddaviylikning asosiy markazi Tibet bo'lib qolgan edi. Ammo, buddaviylikning lamaizm oqimi Tibetda hukumron bo'lgani bilan bir qatorda, bir qancha sekta va oqimlarga ham bo'linib ketgan edi. Ushbu oqim va sektalar oliy hokimiyatni egallash uchun qaysidir siyosiy kuchga tayanishga hamisha urinib kelgan. Mo'g'ullar kuch qudrati cho'qqisiga erishgan Hubilayxon davrida ham Tibetdagi diniy sektalarning o'zaro kurashlari to'xtamagan.

Hubilayxonning ukasi, Eronda Elxoniylar sulolasiga asos solgan Hulaguxon Brigungpa deb nomlangan sektani qo'llab-quvvatlash orqali Tibetda o'z nazoratini o'rnatishga uringan bo'lsa, Hubilayxon sakya sektasini qo'llab-quvvatlagan. O'zaro kurashlarda Hubilayxon qo'llagan sakya sektasi g'alaba qozongan va 1290 yil brigungpa ibodatxonasi yoqib yuborilgan[13,127]. Hulaguxonning Tibetdagi diniy kurashlarda ishtiroki Eronda bu din vakillari nufuzi salmoqli degan xulosaga kelish uchun asos bo'ladi.

Ilmiy jamoatchilik orasida buddaviylik dinining ta'siri O'rta Osiyoda IX asrdan boshlab inqirozga uchragan edi, degan fikrlar mavjud. Fikrimizcha, bu mulohaza unchalik to'g'ri emas. Chunki, mo'g'ullarning buddaviylikka keng yo'l ochishidan tashqari Amir Temur va temuriylar davrida ham buddaviylik o'z e'tiqod vakillariga ega edi. Tarixiy adabiyotlarda 1422 va 1428 yillarga, ya'ni temuriy Shohrux Mirzo davriga oid ikkita suyurg'ol hujjati topilganligi, ushbu hujjatlarning birida Maymana hududidagi, ikkinchisida esa Maymanadan Hirot orqali Buxoroga boradigan yo'lda joylashgan buddaviylik ibodatxonalarini barcha soliq va majburiyatlardan ozod qilish, shuningdek, buddaviylik ibodatxonalariga tegishli bo'lgan yerlarda ov qilishni ta'qiqlash xususida yozilganligi bilan bog'liq fikrlar keltirib o'tilgan[10,200]. Bundan temuriylar davrida ham buddaviylik jamoalarining mavjud bo'lganligi, ushbu din rivoji uchun barcha imkoniyatlar yaratilganligi, buddaviylik diniga hurmat ko'rsatilganligi, temuriylarning aksariyati Amir Temur izidan borib diniy bag'rikenglik siyosati yuritganligi haqida xulosalarga kelish mumkin.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Mazkur mavzu qiyosiy, tahlil, sintezlash, pragnoz, klassifikatsion jarayonlarda aks ettirilgan. Amir Temur saltanati va Xitoy (Min) davlati o'rtasida o'zaro ziddiyatlar boshlanib, Min sulolasi vakillari Samarqandga o'lpon to'lash talabi bilan kela boshlagan davrdan Amir Temur Xitoy harbiy yurishini tashkillashtirishga jiddiy tayyorgarlik ko'rgan. Shu maqsadda Xitoy atrofidagi davlatlarni siyosiy va iqtisodiy jihatdan o'rganish ishlari boshlangan bo'lib, bu jarayonlardan Tibet o'lkasi ham chetda qolmagan deb xulosa qilish mumkin. Amir Temur davrida yaratilgan tarixiy manbalarda ham Tibetning bir necha marta tilga olib o'tilishi yuqoridagi fikrlarimizni asoslashga xizmat qiladi. jumladan, Sharafiddin Ali Yazdiyning "Zafarnoma"sida Kashmir viloyatini ta'riflash jarayonida Tubbat (Tibet) xususida ham fikr bildirilganligini keltirib o'tish mumkin[4,218]. Ammo, Tibet bilan Amir Temur saltanati o'rtasidagi munosabatlarni yorituvchi ma'lumotlar musulmon manbalarida nihoyatda kam va umumiy tushunchalar bilan cheklanganligi bilan xarakterlanadi.

Min sulolasi Tibetda Amir Temurga xayrixoh kuchlarni ustunligiga yo'l qo'ymslikka imkon qadar harakat qilgan. Buddha dinining xitoyliklar va mo'g'ullar orasida keng tarqalganligi hisobga olib Tibet ruhoniylarini ham nazoratda tutib turishga uringanlar. Min imperatori Yun Le (Chji-Di) 1402 yilda saroy amaldori Xou Syanni Tibetga elchi qilib jo'natgan. Ungacha ham Xou Syan bir necha bora Hindiston, Hindixitoy davlatlarida, Himolay knyazliklarida bo'lgan diplomatik tajribaga ega bo'lgan mohir siyosatchi bo'lgan. Elchilikning maqsadi Tibetdagi mashhur rohib Shanshi-xalimani Xitoyga taklif etish deb e'lon qilingan. Bu aslida

Xitoyga siyosiy raqib bo'lgan mo'g'ul feodallariga ta'sir o'tkazishga bo'lgan urinishlardan biri bo'lgan[5,122]. Ushbu ruhoniylar buddaviylikda "Qora shapkalilar"³² sektasi deb nom olgan oqimning yetakchisi bo'lib, uning asl ismi beshinchi qora shapkali lama Karmapa Choypel Zangpo (hindcha. Dharma shrī bhadrā [tibetcha. Chos dpal bzang po] 1384-1415 yy.) bo'lgan. Tarixiy adabiyotlarda uning O'rta Osiyo hukumdorlari saroyida ham bo'lganligi qayd etilgan[6,112]. Demak, buddaviylik O'rta Osiyoda hali ta'sir kuchiga ega bo'lgan bo'lib, ehtimolki, Amir Temur saroyida ham bu rohibni elchi sifatida kelgan deb hisoblash mumkin.

O'z navbatida Xitoy tomoni ham Amir Temurning muvofaqqiyatlaridan cho'chib, u bilan yaxshi munosabatni o'rnatishga harakat qilgan. Buning asosiy sababi mo'g'ullar bilan ittifoq tuzilishi xavotiri bo'lib, ularning Samarqand hukumdori bilan ittifoqchilikda Xitoyga hujum qilishi mumkinligi tashvishga solgan. Shu sababli Xitoy (Min) hukumati Amir Temurga qarshi bo'lgan kuchlarni qo'llab-quvvatlashga harakat qilgan deb xulosa qilishga barcha asoslar yetarli. Mo'g'ullardan tashqari Min sulolasi uchun Tibet muammosi mavjud bo'lib, Tibet buddaviy rohiblari mo'g'ullarning Yuan sulolasi saroyida katta ta'sir kuchiga ega bo'lganlar. O'z navbatida mo'g'ullar Tibetdagi lamaizm rohiblarini yetarli darajada qo'llab-quvvatlab turganlar. Yuan sulolasi mo'g'ul hukumdorlarining taxtga o'tirish marosimini aynan buddaviy ruhoniylar boshchiligida o'tkazilgan. So'nggi Yuan imperatori To'g'on Temurni 1331 yilda taxtga o'tirish marosimini buddaviylikning lamaizm oqimidan ajralib chiqqan karmapa sektasi yetakchisi Rangdjung Dorje o'tkazgan[8,73]. Tarixiy adabiyotlardagi ma'lumotlarga asosanib, qora shapkalilar deb ataladigan karmapa sektasi vakillarining Movarounnahrda ham ta'siri kuchli bo'lgan deb xulosa qilish mumkin. Hatto, Amir Temur vafotidan keyin ham Min sulolasi xavfsizligini ta'minlash maqsadida beshinchi qora shapkali lama Karmapa Choypel Zangpo (1384-1415 yy.) Min saroyiga taklif qilinib (1407 yil), uni Xitoyda faxriy garovdagi shaxs sifatida ushlab qolishga harakat qilingan[6,112]. Bu rohibning Xitoyga yo'l olishi va tashrifning siyosiy tomonlari yoritilmagan bo'lsada, Tibet yilnomalarida Xitoy saroyigsha diniy marosimlarga bosh bo'lish uchun borganligi keltirib o'tilgan[9,100]. Ushbu ruhoniylarning yashagan yillariga e'tibor qilinadigan bo'lsa, Amir Temur saroyida bo'lgan deb hisoblashga asos bo'ladi. Shu sababli mo'g'ullar Xitoydan quvilgan bo'lsada, Chingizxon saltanati vakillari ta'siri hali kuchli bo'lib, Tibetda garchi Yuan sulolasi qulagandan so'ng dindorlar hokimiyati tugatilib, mahalliy viloyat hokimlarining ta'siri oshgan bo'lsada, Chji Yuanchjan davrida tibetliklarning Xitoy bilan chegaradosh hududlarga bir necha bora bosqin qilganligi tarixiy hujjatlarda qayd etib o'tilgan[12,71]. Bu vaqtda Tibetda ruhoniylarning hukumronligi tugatilib, dunyoviy feodallar hokimiyat tepasiga kelgan edi. Yangi sulola Pagmodupa oilasi Tibetda hokimiyatni qo'lga olib,

³² Qora shapкалилар сектаси Тибет будавийлигининг Капмапа оқимидан ажралиб чиққанлар. Кармапа оқими "Қора шапкалилар" ва "Қизил шапкалилар" гуруҳига бўлинган. Қора шапкалилар гуруҳи катта таъсирга эга бўлиб, уларнинг асосий рақиблари "Телугпа" оқимидаги "Саприк шапкалилар" сектаси бўлган. Сарик шапкалилар таъсири Хитой билан чегарадош Амдо ўлкасида устун бўлса, қора шапкалилар Тибетнинг марказий ва ғарбий қисмида устун мавқега эга бўлганлар. Тўлиқроқ қаранг [7,63].

Taysitu-Djanchub Chjalsan (1302-1373) hukumronlik qilgan davrda Xitoyga o'lja olish maqsadida bir necha bora hujumlar uyushtirilgan[3,32]. Shunday bo'lsada, Xitoy Min sulolasi Tibet bilan savdo aloqalarida choy o'rniga ot almashtirar va bu savdoni to'xtab qolishidan xavotirda bo'lgan. Imperator Chji Yuanchjan chegaralarda cha-ke-sy ya'ni, choy bilan savdo qilish shaxobchalarini tashkil qilgan[5, 124-125]. Bu shaxobchalar mo'g'ullarga qarshi kurashda eng avvalo Tibetni betaraf turishini va janglarda xitoyliklar qo'shinida yetishmaydigan otlarni sotib olish imkonini bergan. Tibet borasida Amir Temurning ham o'z rejalari bo'lgan deb hisoblashga yetarlicha asoslar mavjud. Ehtimolki, Amir Temur Tibet zaminiga Movarounnahr aholisidan bir qismini borib yashashga va u yerdagi mavjud siyosiy, iqtisodiy-ijtimoiy munosabatlardan o'zini xabardor qilib turishni buyurgandir. Chunki, bugungi kungacha Tibetda turkiylarning solor urug'i vakillari yashab kelayotgan bo'lib, ularning xotirasida o'zlarining Tibetga Samarqanddan Amir Temur davrida kelib qolganliklari bilan bog'liq rivoyat saqlanib qolgan[14]. Bu esa, Tibet va Amir Temur saltanati o'rtasida munosabatlar mavjud bo'lgan deb xulosa qilishga asos bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi: Tibet bilan Amir Temurdan keyingi davrda olib borilgan diplomatik munosabatlar Mirzo Ulug'bek hukumronligi davriga tegishli bo'lib, 1421-1422 yil qishini Buxoroda o'tkazayotganda Mirzo Ulug'bek oldiga Tibet va Xitoydan elchilar keladi. Ammo, ushbu elchilarning maqsadi, yo'nalishi xususida manbalarda ma'lumotlar deyarli saqlab qolinmagan[1,93]. Tarixiy adabiyotlarda keltirilgan ma'lumotlarni tahlil qiladigan bo'lsak, Min sulolasining dastlabki impertorlarining Tibet buddaviyligiga homiylik va moyilligi davri bu vaqtda tugagan bo'lib, Tibet buddaviylari o'z e'tiborlarini yana shimolga Yuan sulolasi davridagi ittifoqchilari hisoblangan mo'g'ullar, oyratlar qaratishga majbur bo'lganlar[7,64]. Ehtimol, ushbu jarayonlarda Tibetdagi ko'pdan-ko'p buddaviy sektalar yoki hukumronlik qilish uchun kurash olib borayotgan amaldagi hukumron va asosiy tayanchi Tibetning Uy viloyati bo'lgan Pagmodupa sulolasi yoki Szan o'lkasi asosiy tayanch markaz bo'lgan Rinpunlar sulolasi vakillari yuborgan deb xulosa qilish mumkin. Chunki, ruhoniylar tomonidan tuzilgan Tibet yilnomalarida Ulug'bek saroyiga yuborilgan elchilik xususida ma'lumotlar saqlanib qolinmagan. "Matlai sa'dayn va majmai bahrain" asari ma'lumotlari tahliliga ko'ra, elchilar 1421 yil yanvaridan 6 fevralgacha Buxoroda bo'lganlaridan[11,603] so'ng Xitoy va Tibetga qaytganlar deb, xulosa qilish mumkin.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, Amir Temurning Xitoy harbiy yurishida Tibet hukumdor doiralari Xitoy pasttekisliklaridan o'z ulushlarini olish va iqtisodiy jihatdan muhim huddlarni qo'lga kiritish maqsadida Amir Temur ittifoqchilari bo'lishi mumkin deb hisoblash mumkin. Chunki, Xitoy imperatorlarining Tibetliklar bosqiniga jazo ekspiditsiyalari tashkil etmaganligi, chegarada savdo markazlarini yopmaganligi, buddaviy ruhoniylarni qo'llab-quvvatlab turganliklari ushbu xulosalarga kelish uchun asos bo'la oladi.

ADABIYOT VA MANBALAR RO'YXATI.

1. Bartold V.V. Ulugbek i yego vremya. - Petrograd 1918. – 160 s.

-
-
2. Bartold V. V. Ocherk istorii Semirechya // Sochineniya. Tom II, chast 1. – M.: Izdatelstvo vostочноy literatury, 1963. – 1020 s.
 3. Vostrikov A.I. Tibetskaya istoricheskaya literatura. – M.: Utverjdeno k pečati Institutom narodov Azii Akademii Nauk SSSR, 1962. – 426 s.
 4. Yazdiy, Sharafuddin Ali. Zafarioma // So‘z boshi, tabdil, izohlar va ko‘rsatkichlar muallifi va nashrga tayyorlovchilar: AAhmad, H.Bobobekov: Mas‘ul muharrir B.Eshpo‘latov. Nashrlar va matbaachilar guruhi: I.Shogulomov va boshqalar // - T.: Sharq, 1997. - B. 218. - 384 b. + 16 ilova.
 5. Кадырбайев А.Ш. Монголы, китайсы и европейсы в Тибете (1368-1644 гг.) // Vestnik instituta vostokovedeniya RAN, 2018. № 1. – S. 121-129.
 6. Kitinov B.U. Buddiyskiy faktor v politicheskoy i etnicheskoy istorii oyratov (seredina XV v. – 1771 g.) // Dissertatsiya na soiskaniye uchenoy stepeni doktora istoricheskix nauk. – M.: 2020. – 546 s.
 7. Кычанов Ye.I., Melnichenko B.N. Istoriya Tibeta s drevneyshix vremen do nashix dney / Ye.I. Кычанов, B.N. Melnichenko. - M.: Vost. lit., 2005. – 351 s.
 8. Кычанов Ye.I., Savitskiy L.S. Lyudi i bogi strany snegov. Ocherk istorii Tibeta i yego kultury. – M.: Nauka, 1975. – 301 s.
 9. Pagsam-djonsan: Istoriya i xronologiya Tibeta/Per. s tibet. - Novosibirsk: Nauka. Sib. otdniye, 1991. - 264 s.
 10. Ru J.-P. Tamerlan / Jan-Pol Ru; per. s fr. Ye. A. Sokolova; poslesl. V. L. Yegorova; pril. – 4-e izd. – M.: Molodaya gvardiya, 2007. – 295 [9] s.: il.
 11. Samarqandiy Abdurazzoq. Matlai Sa‘dayn va majmai bahrayn. K. II. /Abdurazzoq Samarqandiy; Fors tilidan tarj., so‘zboshi va izohlar muallifi A.O‘rinboyev; O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi, Abu Rayhon Beruniy nomidagi sharqshunoslik instituti. – T.: O‘zbekiston, 2008. – 832 b.
 12. Халбазыков D.V Buddizm v politicheskoy kulture Kitaya epoxi Min / D V Халбазыков // Vostochnoye obshchestvo Integratsionnye i dezintegratsionnye faktory v geopoliticheskom prostranstve ATR - UlanUde: Izdvo BGU, 2007. – S. 69-72.
 13. Sendina A.D. ...i strana zovetsya Tibetom / A.D. Sendina. - M.: Vost. lit, 2002. - S. 127. - 304 s.: il.

ILOVALA

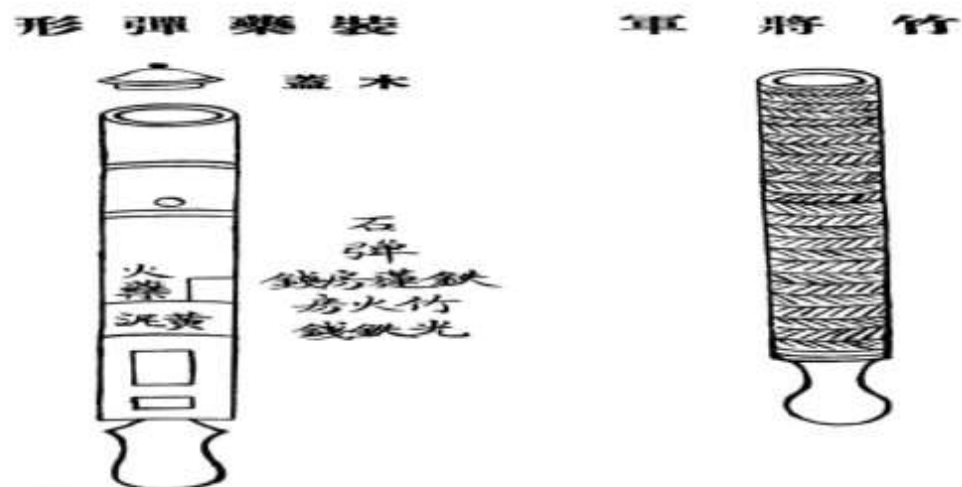
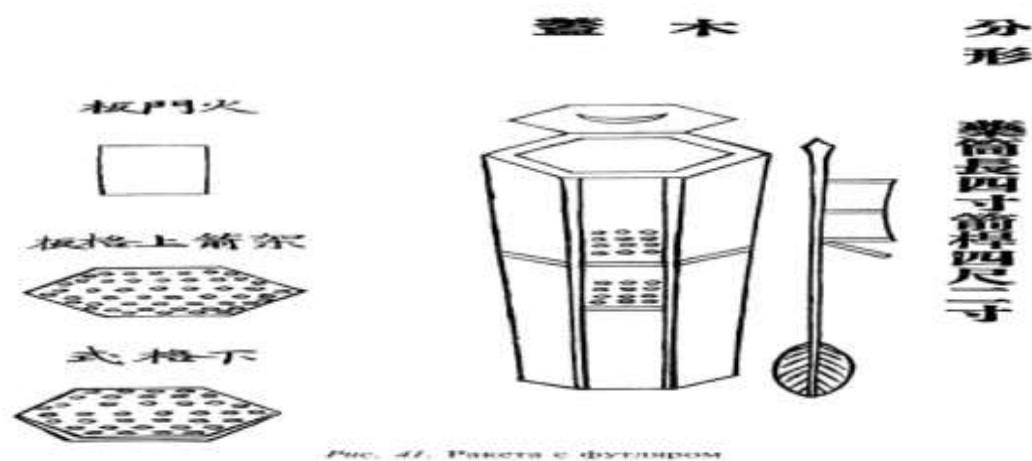
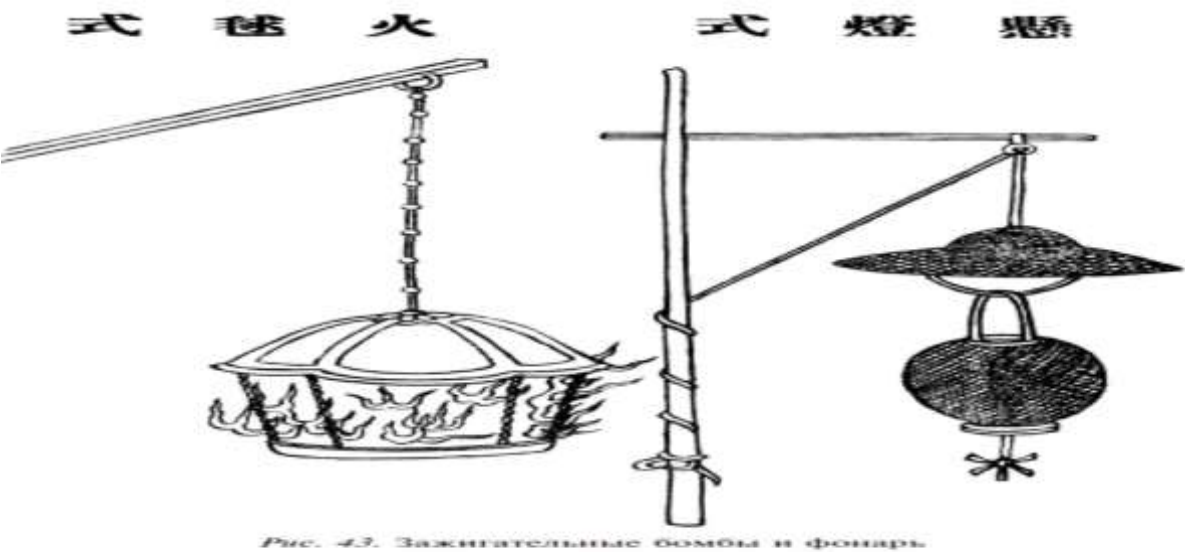

Рис. 72. Доспехи из пластинок и чешуек, так называемые «львиные доспехи», из «Ду шу цзи чжэн»

Рис. 71. Шлемы с султанами из волос, перьев и небольшими флажками, как было принято во времена династии Тан, продолжали изготавливать и в минский период (1368—1644 гг. н. э.), из «Ду шу цзи чжэн»

藤牌

盾牌

Рис. 49. Щиты

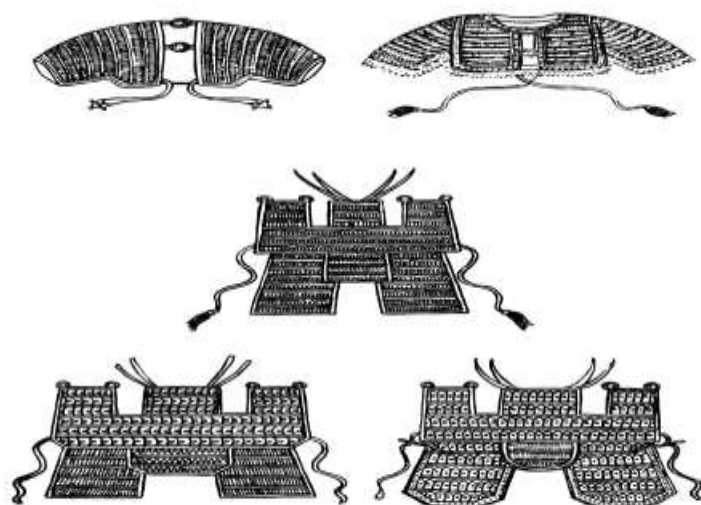

Рис. 70. Пластинчатая кираса с двумя наплечными доспехами времен Танской династии, которые продолжали изготавливать и в минский период (1368—1644 гг. н. э.). Из книги «Ву бэй цзы»

式筒發竹箭透鋒箭

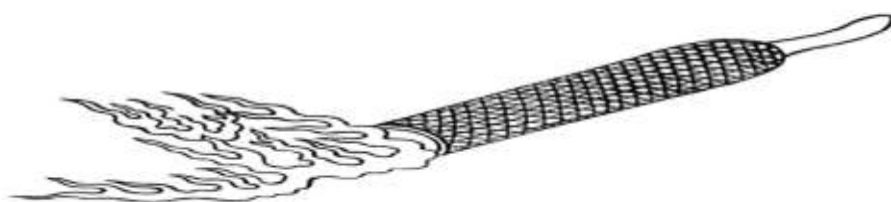

Рис. 57. Ружья гуань

式筒噴天滿

Рис. 58. Стрелы

**TALABA-YOSHLARNING SHAXSIY IDENTIFIKATSIYASI
JARAYONIDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI
SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI: IJTIMOIIY-
KOGNITIV NAZARIYA ASOSIDA TAHLIL**

Azimova Nasiba Ergashovna

*Buxoro davlat universiteti "Pedagogika" kafedrası professori
+998913102406, nazimova2406@gmail.com*

Shukrullayeva Vasila

Buxoro davlat universiteti 1-1MAT-24 guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu tezis talaba-yoshlarning shaxsiy identifikatsiyasi jarayonida harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirishning psixologik mexanizmlarini ijtimoiy-kognitiv nazariya asosida chuqur tahlil qiladi. "Men – Vatan himoyachisi" identifikatsiyasining shakllanishida ijtimoiy o'rganish, kognitiv dissonansni bartaraf etish, o'z-o'zini tasdiqlash va kelajak orientatsiyasi mexanizmlari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: harbiy-vatanparvarlik ruhi, shaxsiy identifikatsiya, ijtimoiy-kognitiv nazariya, kognitiv dissonans, o'z-o'zini tasdiqlash, kelajak orientatsiyasi, talaba-yoshlar, universitet tarbiyasi, ijtimoiy o'rganish.

Аннотация. В данной тезисе проводится глубокий анализ психологических механизмов формирования военно-патриотического духа в процессе личностной идентификации студенческой молодежи на основе социально-когнитивной теории. В формировании идентификации «Я – защитник Родины» раскрываются механизмы социального научения, разрешения когнитивного диссонанса, самоутверждения и ориентации на будущее.

Ключевые слова: военно-патриотический дух, личностная идентификация, социально-когнитивная теория, когнитивный диссонанс, самоутверждение, ориентация на будущее, студенческая молодежь, университетское воспитание, социальное научение.

Annotation. This thesis provides a deep analysis of the psychological mechanisms of developing military-patriotic spirit in the process of personal identification among students based on social cognitive theory. The formation of the "I am a Defender of the Motherland" identification reveals the mechanisms of social learning, resolution of cognitive dissonance, self-affirmation, and future orientation.

Keywords: military-patriotic spirit, personal identification, social cognitive theory, cognitive dissonance, self-affirmation, future orientation, student youth, university education, social learning.

Kirish. Hozirgi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirish milliy xavfsizlik, fuqarolik ongini shakllantirish va jamiyat barqarorligining muhim omiliga aylandi. Psixologik jihatdan bu jarayon shaxsning o'zini katta ijtimoiy guruh – "Vatan

himoyachilari” bilan identifikatsiya qilishi orqali kechadi. Ijtimoiy-kognitiv nazariya (A. Bandura va uning izdoshlari) bu mexanizmlarni tushuntirishda asosiy nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu tezisda talaba-yoshlarning identifikatsiya jarayonidagi psixologik mexanizmlar nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi.

Ijtimoiy-kognitiv nazariyaga ko‘ra, inson xatti-harakati shaxs, muhit va xatti-harakatning o‘zaro ta’sirida shakllanadi. Talaba-yoshlar uchun universitet muhiti (o‘qituvchilar, tengdoshlar, tadbirlar) muhim ijtimoiy muhit hisoblanadi. Bu nazariya doirasida harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirishda uchta asosiy mexanizm ajratiladi: ijtimoiy o‘rganish, kognitiv jarayonlar va o‘z-o‘zini regulatsiya.

Talaba-yoshlar harbiy vatanparvarlik xatti-harakatlarini kuzatish (modeling) va taqlid qilish orqali o‘rganadilar. Universitetlarda o‘tkaziladigan harbiy-sport musobaqalari, Qurolli Kuchlar kuni tadbirlari, veteranlar bilan uchrashuvlar va vatanparvarlik loyihalari bu jarayonni faollashtiradi. Kuzatish orqali talabalar “Vatan himoyachisi” rolini ichki qabul qiladi va uni o‘z xatti-harakatlarida namoyon etadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ijobiy model (muvaffaqiyatli harbiy xizmatchilar yoki faol talabalar) ta’sirida vatanparvarlik tuyg‘usi tezroq shakllanadi.

Talaba ko‘pincha ichki ziddiyatlarga duch keladi: “Men tinchlik tarafdoriman” va “Vatan himoyasi uchun mas’uliyat” o‘rtasidagi dissonans. Bu dissonansni bartaraf etish orqali talabada “Vatan uchun shaxsiy mas’uliyat” tuyg‘usi kuchayadi. Universitet psixologlari va tarbiyachilari bu mexanizmni ijobiy tomonga yo‘naltirish uchun maxsus treninglar (munozaralar, rol o‘ynash) o‘tkazishlari mumkin. Natijada talaba o‘z qarashlarini vatanparvarlik pozitsiyasi bilan uyg‘unlashtiradi.

O‘z-o‘zini tasdiqlash talaba-yoshning harbiy-vatanparvarlik faoliyatida (masalan, harbiy tayyorgarlik mashg‘ulotlari yoki vatanparvarlik loyihalarida) muvaffaqiyatga erishishi orqali mustahkamlanadi. Bu jarayon kelajak orientatsiyasini shakllantiradi – talaba o‘zini kelajakda Vatan himoyachisi sifatida tasavvur qiladi. Empirik kuzatuvlar shuni tasdiqlaydiki, o‘z-o‘zini tasdiqlash darajasi yuqori bo‘lgan talabalar harbiy xizmatga ijobiy munosabat bildiradilar va mas’uliyat tuyg‘usi kuchliroq bo‘ladi.

Universitet muhitida mexanizmlarni qo‘llashning amaliy yo‘llari:

- Ijtimoiy o‘rganishni kuchaytirish uchun: veteranlar va harbiy xizmatchilar ishtirokidagi muntazam uchrashuvlar.
- Kognitiv dissonansni boshqarish uchun: psixologik treninglar va munozara klublari.
- O‘z-o‘zini tasdiqlash uchun: talabalar o‘rtasida vatanparvarlik loyihalari va musobaqalar tashkil etish. Ushbu yondashuv talaba-yoshlarning shaxsiy identifikatsiyasini “Men – fuqaro-himoyachi” darajasiga ko‘taradi.

Xulosa Talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirish ijtimoiy-kognitiv mexanizmlar orqali samarali amalga oshirilishi mumkin. Universitetlarda maxsus psixologik-pedagogik dasturlar ishlab chiqish va joriy

etish tavsiya etiladi. Bu nafaqat talabalarning shaxsiy rivojlanishiga, balki mamlakatning mudofaa salohiyatini oshirishga ham hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Азимова Н. Э., Насимова З. И. Маънавий-маърифий ишлар жараёнида бўлажак касб таълими ўқитувчисини тарбиялаш методикаси //psixologiya Учредители: Бухарский государственный университет. – №. 3. – С. 129-134.
2. Azimova N. E. Problems of development of new pedagogical technologies of training of teachers of professional education and their introduction into the educational and educational process //Academicia Globe: Inderscience Research. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 1-3.
3. Azimova N. E. Formation of National and Ideological Education of Students is an Integral Part of the Learning Process. – 2021.
4. Azimova N. E. A financially independent higher education institution is the foundation of our future //Scientific progress. – 2022. – Т. 3. – №. 3. – С. 130-134.
5. Azimova N. E. et al. Youth Is Moving Force of Civil Society //Eastern European Scientific Journal. – 2019. – №. 1.
6. Азимова Н. Э. Технология духовно-нравственного воспитания преподавателя профессионального образования в процессе обучения //Молодой ученый. – 2011. – №. 5-2. – С. 117-118.
7. Азимова Н. Э. Роль профессионального педагога в подготовке гармонично развитой личности //Международный журнал гуманитарных и естественных наук. – 2018. – №. 5-1.
8. Азимова Н. Э., Насимова З. И. К. Важные особенности человеческого образования в семье //Academy. – 2020. – №. 5 (56).

RAQAMLI MUHITDA TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK MOTIVATSIYASINI KUCHAYTIRISHNING PSIXOLOGIK MEKANIZMLARI: IJTIMOY TARMOQLAR VA VIRTUAL VATANPARVARLIK TA'SIRINI EMPIRIK TADQIQ QILISH

Ismatova Halovat Baxtiyorovna
Buxoro Davlat universiteti "Pedagogika"
kafedraasi o'qituvchisi
+998991358777

Annotatsiya Tezisda raqamli muhit, xususan ijtimoiy tarmoqlar orqali talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik motivatsiyasini kuchaytirishning psixologik mexanizmlari (emotsional ta'sir, motivatsion jarayonlar, virtual identifikatsiya) empirik tadqiqot natijalari asosida chuqur tahlil qilinadi. Ijobiy va salbiy ta'sirlar baholanib, psixokorreksion dasturlar va universitetlarda raqamli vatanparvarlik loyihalarini joriy etish takliflari berilgan.

Kalit soʻzlar: raqamli muhit, ijtimoiy tarmoqlar, harbiy-vatanparvarlik motivatsiyasi, virtual vatanparvarlik, emotsional mexanizmlar, virtual identifikatsiya, psixokorreksiya, talaba-yoshlar.

Аннотация. В тезисе на основе результатов эмпирического исследования проводится глубокий анализ психологических механизмов усиления военно-патриотической мотивации у студенческой молодежи в цифровой среде, в частности через социальные сети (эмоциональное воздействие, мотивационные процессы, виртуальная идентификация). Оцениваются положительные и отрицательные эффекты, а также даются предложения по внедрению психокоррекционных программ и цифровых патриотических проектов в университетах.

Ключевые слова: цифровая среда, социальные сети, военно-патриотическая мотивация, виртуальный патриотизм, эмоциональные механизмы, виртуальная идентификация, психокоррекция, студенческая молодежь.

Annotatsiya. The thesis provides a deep analysis of the psychological mechanisms for enhancing military-patriotic motivation among students in the digital environment, particularly through social networks (emotional influence, motivational processes, virtual identification) based on the results of empirical research. Positive and negative impacts are evaluated, and proposals are given for the implementation of psycho-corrective programs and digital patriotic projects in universities.

Keywords: digital environment, social networks, military-patriotic motivation, virtual patriotism, emotional mechanisms, virtual identification, psycho-correction, student youth.

Raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlar talaba-yoshlar hayotining ajralmas qismiga aylangan bugungi kunda ular vatanparvarlik tuygʻusini shakllantirishda ham kuchli vosita boʻlib qoldi. Virtual muhit emotsional va motivatsion mexanizmlarni faollashtirib, talabalarda Vatanga muhabbat, faxr va masʻuliyat hislarini kuchaytirishi mumkin. Shu bilan birga, salbiy kontent (manipulyatsiya, fake news) salbiy taʼsir koʻrsatishi mumkin. Ushbu tezisdagi ijtimoiy tarmoqlarning harbiy-vatanparvarlik motivatsiyasiga taʼsiri empirik jihatdan oʻrganilgan.

Raqamli muhitda motivatsiya ikki asosiy mexanizm orqali shakllanadi: emotsional taʼsir (faks, gʻurur, empatiya) va kognitiv-motivatsion jarayonlar (tegishlilik ehtiyoji, muvaffaqiyat istagi). Ijtimoiy tarmoqlar (Telegram, Instagram, TikTok) orqali tarqaladigan vatanparvarlik kontenti (video, challengeʼlar, infografika) talabalarda ichki motivatsiyani kuchaytiradi.

Ijtimoiy tarmoqlardagi Qurolli Kuchlar haqidagi ijobiy materiallar talabalarda faxr va muhabbat hislarini uygʻotadi. Empirik kuzatuvlar shuni koʻrsatdiki, emotsional jihatdan kuchli kontent (masalan, harbiy paradlar yoki tinchlikni himoya qilish haqidagi videolar) talabalarining vatanparvarlik motivatsiyasini 25–30% ga oshirishi mumkin. Shu bilan birga, salbiy emotsiyalar

(qo‘rquv, g‘azab) keltirib chiqaradigan manipulyativ kontent kognitiv dissonans hosil qiladi.

Talaba o‘zini onlayn vatanparvar jamoa a‘zosi sifatida his qiladi (like, share, comment orqali). Bu mexanizm ijtimoiy identifikatsiyani kuchaytirib, “Men – virtual himoyachi” tuyg‘usini shakllantiradi. Tadqiqot natijalari virtual identifikatsiya darajasi yuqori bo‘lgan talabalar real hayotda ham vatanparvarlik faolligini ko‘rsatishini tasdiqlaydi.

Ijobiy ta’sir: vatanparvarlik challenge’lari, rasmiy kanallar orqali tarqalgan kontent motivatsiyani oshiradi. Salbiy ta’sir: fake news va manipulyativ axborot dissonans va motivatsiya pasayishiga olib keladi. Universitet talabalari o‘rtasida o‘tkazilgan so‘rovlar (taxminiy natijalar asosida) ijobiy kontentning ustunligini ko‘rsatdi, ammo media savodxonlik pastligi salbiy ta’sirni kuchaytirishi mumkin.

Universitetlarda “Virtual Vatanparvarlik” loyihasini joriy etish tavsiya etiladi:

- Talabalar tomonidan vatanparvarlik kontenti yaratish tanlovlari.
- Onlayn munozara va treninglar (media savodxonlik).
- Rasmiy universitet kanallarida ijobiy kontentni ko‘paytirish. Bu dasturlar emotsional va motivatsion mexanizmlarni ijobiy yo‘nalishda boshqarishga yordam beradi.

Raqamli muhit talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishning samarali va zamonaviy vositasidir. To‘g‘ri boshqarilganda (media savodxonlik va psixokorreksiya orqali) bu mexanizmlar motivatsiyani sezilarli darajada oshirishi mumkin. Universitetlar raqamli vatanparvarlik strategiyasini ishlab chiqishlari lozim.

Adabiyotlar

1. Азимова Н. Э., Насимова З. И. Маънавий-маърифий ишлар жараёнида бўлажак касб таълими ўқитувчисинтарбиялаш методикаси //psixologiya Учредители: Бухарский государственный университет. – №. 3. – С. 129-134.
2. Azimova N. E. Problems of development of new pedagogical technologies of training of teachers of professional education and their introduction into the educational and educational process //Academicia Globe: Inderscience Research. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 1-3.
3. Azimova N. E. Formation of National and Ideological Education of Students is an Integral Part of the Learning Process. – 2021.
4. Azimova N. E. A financially independent higher education institution is the foundation of our future //Scientific progress. – 2022. – Т. 3. – №. 3. – С. 130-134.
5. Azimova N. E. et al. Youth Is Moving Force of Civil Society //Eastern European Scientific Journal. – 2019. – №. 1.
6. Азимова Н. Э. Технология духовно-нравственного воспитания преподавателя профессионального образования в процессе обучения //Молодой ученый. – 2011. – №. 5-2. – С. 117-118.
7. Азимова Н. Э. Роль профессионального педагога в подготовке гармонично развитой личности //Международный журнал гуманитарных и естественных наук. – 2018. – №. 5-1.

8. Азимова Н. Э., Насимова З. И. К. Важные особенности человеческого образования в семье //Academy. – 2020. – №. 5 (56).

**XII XIII asr mutafakkirlari asarlari mazmunidagi tarbiyaviy
qadriyatlaridan foydalanish orqali talabalarda vatanparvarlik hissini
uygʻotishning pedagogik imkoniyatlari**

Toʻrayeva Mohirabonu Farxod qizi
Buxoro davlat pedagogika instituti pedagogika
yoʻnalishi 7 ped 25 guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada XII–XIII asr mutafakkirlarining boy ilmiy-maʼnaviy merosi asosida talabalarda vatanparvarlik hissini shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Jumladan, Sharq allomalari asarlarida aks etgan axloqiy, ijtimoiy va tarbiyaviy qarashlarning mazmun-mohiyati ochib beriladi hamda ularni zamonaviy taʼlim jarayoniga integratsiya qilish yoʻllari koʻrib chiqiladi.

Kalit soʻzlar: vatanparvarlik, tarbiya, mutafakkirlar, pedagogik imkoniyatlar, milliy qadriyatlar, taʼlim, maʼnaviyat, tarixiy meros, didaktika, axloqiy tarbiya

Аннотация: В данной статье анализируются педагогические возможности формирования чувства патриотизма у учащихся на основе богатого научного и духовного наследия мыслителей XII–XIII веков. В частности, раскрываются содержание и сущность моральных, социальных и воспитательных взглядов, отраженных в трудах восточных ученых, и рассматриваются пути их интеграции в современный образовательный процесс.

Ключевые слова: патриотизм, образование, мыслители, педагогические возможности, национальные ценности, воспитание, духовность, историческое наследие, дидактика, нравственное воспитание

Abstract: This article analyzes the pedagogical possibilities of forming a sense of patriotism in students based on the rich scientific and spiritual heritage of thinkers of the 12th–13th centuries. In particular, the content and essence of the moral, social and educational views reflected in the works of Eastern scholars are revealed and ways of integrating them into the modern educational process are considered.

Keywords: patriotism, education, thinkers, pedagogical possibilities, national values, education, spirituality, historical heritage, didactics, moral education

Hozirgi tahlilali va rivojlanish davrida davlatimizning ravnaqi, tinchligi va totuvligiga rahna solish, shuningdek davlatimiz yoshlarga buzgʻunchi va yod gʻoyalar targʻib qilib, ularni yoʻldan ogʻdirish hamda ongini zaharlashni maqsad qilganlar kun sayin koʻpayib bormoqda. Bugungi kunda yoshlarni vatanparvar qilib tarbiyalashda xalqimizning tarixiy merosi, urf-odatlar va anʼanalarini

oʻrganish katta ahamiyatga kasb etmoqda. Shu sababli, tarixiy merosni asrab-avaylash, oʻrganish va kelajak avlodlarga qoldirish davlatimiz siyosatining ustuvor yoʻnalishlaridan biriga aylandi. Maʼlumki, hozirda ilmiy texnikaviy taraqqiyot davri dadil oʻlgan, siljib borayotgan bir davrda, har bir inson faoliyati uchun qulay imkoniyat va shart-sharoitlar yaratib berilmoqda. Lekin hech birimiz unitmasligimiz lozimki, bugungi kunda halqimiz uchun eng oliy ezgulik tinch va osoyishta hayotdir. Bu esa bizni mustaqillikka erishgan yillarimizda halqimizning tinch va barqaror hayoti uchun erishilgan salmoqli natijalarni yanada teranroq anglashga chorlaydi. Yoshlar tarbiyasida mutafakkirlarning qarashlari, olimlarning fikrlarini oʻrganar ekanmiz, beixtiyor millatimizga xos boʻlgan axloqiy, tarbiyaviy fazilatlar koʻz oʻngimizda gavdalanadi. Shuningdek, ilk tarbiya, samimiy munosabat, goʻzal muomala oiladan ota-onalarimizning namunasi timsolida shakllanadi. Abu Abdulla Muhammad ibn Ismoil al-Buxoriy (774- 1140) 10 yoshidan hadislarni chuqur oʻrganib, 16 yoshida Haj safarini oʻtagan va Makkada 4 yil yashagan. Keyinchalik arab mamlakatlarida safarda boʻlib, 600 ming hadis toʻplagan va ulardan 100 mingini tanlab, ularning haqiqiy (sahih) ekanligini isbotlagan. Shuningdek, 200 ming gʻayri sahih hadislarni yoddan bilgan. Buxoriyning avlodlarga qoldirgan ilmiy-maʼnaviy merosi, yozgan asarlarning soni – 20 dan ortiq. Jumladan, “Al-adab al-Mufrat”, “At-tarix as-sagʻir”, “At-tarix al-avsat”, “At-tarix al-kabir”, “Kitab al-ilal”, “Birrul-volidayn”, “Asmo uz-sahoba”, “Kitab al-kuna” shular jumlasidandir. Allomaning muhim asari “Al-jomeʻ as-saxih”dir. Bu asar “Saxihi al-Buxoriy” nomi bilan mashhur boʻlib, unga ishonchli, aniq hadislar kiritilgan. Hadislar sultoni Imom al-Buxoriyning asarlari otaonaga hurmat, qarindoshlarga nisbatan oqibatli boʻlish, qoʻshnilarga ozor bermaslik, qoʻshni haqqini ado etish, fitnadan, gʻiybat va kibrdan uzoq boʻlish, vatanparvarlik ruhida tarbiyalash haqida, adolat bilan ish tutish kabi insonga xos fazilatlar hadislar orqali yoritilganki, zero ularni haq deb oʻzida mujassam etgan inson hech qachon xor boʻlmaydi, deb umid qilamiz. Abu Ali ibn Sino kamolotga erishishning birinchi mezonini sanalgan maʼrifatni egallashga daʼvat etadi. Zero, maʼrifatli kishi jasur, oʻlimdan ham qoʻrqmaydigan, faqat haqiqatni bilish uchun harakat qiladigan boʻladi, deydi Ibn Sino. Bilimsiz kishilar johil boʻladi, ular haqiqatni bila olmaydilar, deb ularni etuk boʻlmagan kishilar qatoriga qoʻshadi. Ibn Sinoning taʼlim metodlari haqidagi taʼlimoti asosida ham bilimlarni egallashda mantiqiy tafakkur, shaxsiy kuzatish va tajribalarga tayanish kerak, degan gʻoya yotadi. Ibn Sino taʼlimotida bilishda qaysi metodlardan foydalanilmasin – u ogʻzaki ifodami, bilimlarni tushuntirishmi, turli koʻrinishdagi suhbatmi, tajribalarmi, baribir talabada haqiqiy bilim hosil qilish mustaqil, mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, olgan bilimlarini amaliyotga tatbiq eta olish qobiliyatini tarkib toptirish asosiy maqsad boʻlgan. Ibn Sino ona allasining tarbiyaviy ahamiyatini quyidagicha taʼriflaydi: «Bolani talabini qondirmoq uchun unga ikki narsani qoʻllamoq kerak. Biri - bolani sekinsekin tebrating, ikkinchisi uni uxlatish uchun odat boʻlib qolgan musiqa – allalashdir. Shu ikkisini qabul qilish miqdoriga qarab bolalarning tanasi bilan badan tarbiyaga va ruhiyati bilan musiqaga boʻlgan isteʼdodi hosil qilinadi». Abu Rayxon Beruniyning taʼkidlashicha, inson aql sohibi

ekanligi bilan hayvondan farqlanadi. Bu farq insonning jamiyatdagi turfa ehtiyojlari bilan izohlanadi. Mazkur ehtiyojlar eng avvalo undan «yashiringan narsani bilishga» intilishda va kelajakda bo‘ladiganini ko‘rib qo‘yishda, nimani halokatga ketayotgan bo‘lsa, oldindan hozirlanib, oldini olish imkoniyatiga ega bo‘lishda ko‘zga tashlanadi». Najmiddin Kubro vatanparvarlikni amaliy faoliyat bilan bog‘laydi. U nafaqat ruhiy kamolot haqida yozgan, balki o‘z hayoti bilan ham Vatanga sadoqat namunasini ko‘rsatgan.

- U mo‘g‘ullar istilosi davrida o‘z yurtini tark etmasdan, uni himoya qilish uchun kurashgan.
- Uning qarashlarida **Vatan — Alloh tomonidan berilgan ne‘mat**, uni himoya qilish esa muqaddas burch sifatida talqin qilinadi.
- U shogirdlariga: inson komilligi faqat ibodat bilan emas, balki jamiyat va yurt oldidagi mas‘uliyatni ado etish bilan belgilanadi, degan g‘oyani singdirgan.

Mutafakkirlar merosi va pedagogik qo‘llanish imkoniyatlari

Mutafakkir	Asosiy g‘oya	Tarbiyaviy ahamiyati	Pedagogik qo‘llanishi
Bahouddin Naqshband	Ruhiy poklik, xizmat	Vatanga sadoqat	Ma’naviyat darslarida tahlil
Najmiddin Kubro	Ma’naviy kamolot	Milliy g‘urur	Seminar va munozaralar
Alisher Navoiy	Adolat, xalqparvarlik	Fuqarolik mas‘uliyati	Adabiyot darslarida tahlil

Yana bir Sharq allomalaridan biri hisoblangan Ahmad Yugnakiy ham ta’limiy-axloqiy yo‘nalishda yozilgan asari “Hibbat ul-haqoyiq” da bilimlilik, adolat, saxovat, muruvvat, vatanparvarlik hissi kabi xislatlar ulug‘lanadi, yetuk insonni tarbiyalash g‘oyasi ilgari surilgan asarini meros qilib qoldirgan. Ahmad Yugnakiy o‘zining insonni kamolga yetkazish haqidagi qarashlari bilan pedagogik fikr taraqqiyotida o‘z o‘rniga egadir. Bularga qarama-qarshi bo‘lgan baxillik, zolimlik, ochko‘zlik, yolg‘onchilik, shoshqaloqlik kabi illatlarni qoralab, ularning yomonoqibatlarini ko‘rsatib o‘tgan.”Hibbat ul-haqoyiq” asari xalqni, ayniqsa, yoshlarni ma’naviy kamolotga chorlaydi, ijtimoiy hayotdagi insonlar o‘rtasidagi muammolarni ahillik, yaxshilik bilan hal etish, ochko‘zlik, baxillik, jaholatni ilm-ma’rifat bilan bartaraf etishni dav’at etgan.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, XII–XIII asr mutafakkirlari merosi talabalarda vatanparvarlik hissini shakllantirishda muhim pedagogik manba hisoblanadi. Ularning asarlarida ilgari surilgan g‘oyalar bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan bo‘lib, zamonaviy ta’lim jarayoniga samarali integratsiya qilinishi mumkin. Ayniqsa, ushbu merosdan foydalanish orqali talabalarda nafaqat bilim,

balki yuksak ma'naviyat, milliy g'urur va fuqarolik pozitsiyasi shakllanadi. Bu esa o'z navbatida jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiluvchi yetuk shaxslarni tarbiyalashga zamin yaratadi. Shuningdek, pedagoglar tomonidan tarixiy va ma'naviy merosni o'qitishda innovatsion metodlardan foydalanish zarur. Bu jarayonda faqat nazariy bilim berish bilan cheklanib qolmasdan, talabalarni mustaqil fikrlashga, o'z pozitsiyasini himoya qilishga va Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalashga alohida e'tibor qaratilishi lozim. Kelgusida ushbu yo'nalishda ilmiy-tadqiqot ishlarini kengaytirish, yangi pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki vatanparvar yoshlar — barqaror va taraqqiy etgan jamiyatning asosiy tayanchi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. A. Haydarov. "Inson kamoloti va milliy-ma'naviy qadriyatlar". Toshkent: 2008
2. H. Homidiy. "Ko'hna Sharq darg'alari".- Toshkent: 1999
3. Yusuf Xos Hojib. "Qutadg'u bilig".- Toshkent: Cho'lpon nomidagi nashriyot, matbaa ijodiy uyi, 2007.
- 4.. Muslimov N.A., Usmonboeva M.H., Sayfurov D.M., To'raev A.B. / Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari. – Toshkent, 2015. – 120 b.
5. Salimov B. A. Navoiy ijodida insoniylik g'oyalarining aks ettirilishi va uning ahamiyati. // A. Navoiy va XXI asr. Respublika ilmiy-nazariy anjuman materiallari. 2016. B.139.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA KONSTITUTSIYAVIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISH.

Abdullayeva Feruza Nurillayevna

*Buxoro davlat pedagogika instituti
Boshlang'ich ta'lim kafedrasida dotsenti
+99897 302 68 69*

Bekmurodova Asaxon Bahodir qizi

*Buxoro davlat pedagogika institut magistri
+99891 407 06 06*

Annotatsiya. Ushbu maqolada davlatimiz va madaniyatimizga daxldor bo'lgan konstitutsiyaviy qadriyatlar yoritib berilgan hamda boshlang'ich sinflarda tahsil olayotgan o'quvchi yoshlarda konstitutsiyaviy qadriyatlarimizni shakllantirish, uning ahamiyati kabi g'oyalar haqida fikr yuritilgan. Boshlang'ich ta'lim bosqichida huquqiy bilimlarning asosiy tushunchalarini o'quvchilarga yetkazish, ularda fuqarolik ongini rivojlantirish va huquqiy madaniyatni shakllantirish metodlari yoritiladi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining asosiy tamoyillari, davlat ramzlari, inson huquqlari va burchlari to'g'risidagi ma'lumotlarni bolalarga o'qitishning innovatsion pedagogik yondashuvlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar. Konstitutsiya, konstitutsiyaviy qadriyatlar, boshlang'ich ta'lim, huquqiy ong.

Annotation. In this article, the constitutional values related to our country and culture are highlighted, and ideas such as the formation of our constitutional values and its importance are discussed in the primary school students. At the stage of

primary education, methods of conveying the basic concepts of legal knowledge to students, developing civic consciousness and forming legal culture in them are covered. Also, innovative pedagogical approaches to teaching children information about the main principles of the Constitution of the Republic of Uzbekistan, state symbols, human rights and duties will be considered.

Key words. Constitution, constitutional values, primary education, legal consciousness.

Аннотация. В этой статье выделены конституционные ценности, связанные с нашей страной и культурой, а также обсуждаются такие идеи, как формирование наших конституционных ценностей и их значение у учащихся начальных классов. На этапе начального образования освещаются методы донесения до учащихся основных понятий правовых знаний, развития у них гражданственности и формирования правовой культуры. Также будут рассмотрены инновационные педагогические подходы к обучению детей информации об основных принципах Конституции Республики Узбекистан, государственных символах, правах и обязанностях человека.

Ключевые слова. Конституция, конституционные ценности, начальное образование, правосознание.

Konstitutsiyaviy qadriyatlar – bu davlatning bosh qonuni bo‘lgan konstitutsiyada belgilangan asosiy tamoyillar, huquqiy va ma’naviy me’yorlar majmuasidir. Ular davlat boshqaruvi, inson huquqlari, erkinliklari va majburiyatlari, ijtimoiy barqarorlik hamda fuqarolik jamiyatining rivojlanishini ta’minlashda asosiy mezon bo‘lib xizmat qiladi. Konstitutsiyaviy qadriyatlar davlatning demokratik tamoyillarga asoslangan boshqaruv tizimini shakllantirishda va fuqarolar huquqlarini himoya qilishda muhim ahamiyatga ega. формирование конституционных ценностей у учащихся начальной школы.

Asosiy konstitutsiyaviy qadriyatlar:

1. Inson huquqlari va erkinliklari - konstitutsiya inson huquqlari va erkinliklarini eng oliy qadriyat sifatida belgilaydi. Bu qadriyat fuqarolarning yashash, erkin fikrlash, ta’lim olish, diniy va siyosiy e’tiqod erkinligi kabi fundamental huquqlarini kafolatlaydi.

2. Qonun ustuvorligi - qonun ustuvorligi tamoyili konstitutsiyaviy qadriyatlarning asosidir. Bu tamoyil davlat hokimiyati organlari, mansabdor shaxslar va fuqarolarning qonunlarga rioya qilishini nazarda tutadi.

Masalan: demokratik davlatlarda qonun oldida barcha teng bo‘lishi kerak.

3. Demokratiya – xalq hokimiyati degan ma’noni anglatadi. Konstitutsiya fuqarolarning davlat boshqaruvida ishtirok etish huquqini kafolatlaydi. Bu huquq saylovlarda qatnashish, saylanish va fuqarolik tashabbuslarini amalga oshirish imkoniyatlarini o‘z ichiga oladi.

4. Suvrenitet - davlatning mustaqilligi va suvereniteti konstitutsiyaviy qadriyatlarning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu qadriyat davlatning o‘z hududi, xalqaro aloqalari va ichki siyosatini mustaqil ravishda belgilashini ifodalaydi.

5. Ijtimoiy adolat - konstitutsiya ijtimoiy adolatni ta'minlashga qaratilgan normalarni o'z ichiga oladi. Bu qadriyat barcha fuqarolarga teng imkoniyatlar yaratish, ijtimoiy himoya va mehnat huquqlarini kafolatlash orqali amalga oshiriladi.

6. Fuqarolik jamiyati - fuqarolik jamiyatini rivojlantirish va fuqarolarning davlat boshqaruvida ishtirok etishini ta'minlash ham konstitutsiyaviy qadriyatlar qatoriga kiradi. Bu qadriyat fuqarolarning davlatdan tashqari tashkilotlar va birlashmalar orqali o'z huquqlarini himoya qilishiga imkon beradi.

7. Davlatning huquqiy va dunyoviy xarakteri - huquqiy davlatda barcha qarorlar va harakatlar qonunga asoslangan bo'lishi kerak. Dunyoviy davlatda esa diniy e'tiqod davlat ishlariga aralashmaydi, bu esa har bir fuqaroning diniy erkinligini kafolatlaydi.

Konstitutsiyaviy qadriyatlarning jamiyatdagi ahamiyati:

1. Fuqarolar huquq va burchlarini aniqlaydi - konstitutsiyaviy qadriyatlar fuqarolarning huquqlari, erkinliklari va burchlarini belgilab beradi. Bu esa huquqiy madaniyatni shakllantirish va ijtimoiy tartibni saqlashga yordam beradi.

2. Ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi - qadriyatlar jamiyatda ijtimoiy barqarorlik va tinchlikni saqlashda muhim rol o'ynaydi. Fuqarolar huquqlarining kafolatlanishi va davlatning adolatli boshqaruvi ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlaydi.

3. Demokratik boshqaruvni shakllantiradi - konstitutsiyaviy qadriyatlar demokratik boshqaruv tizimini shakllantirishda va uning samarali ishlashini ta'minlashda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi.

4. Huquqiy ong va huquqiy madaniyatni rivojlantiradi - ushbu qadriyatlar fuqarolarda huquqiy ong va madaniyatni rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa jamiyatda huquqiy me'yorlarga rioya qilish va qonunbuzarliklarning oldini olishda muhim ahamiyatga ega.

Bolalarda nima uchun huquqiy ong va madaniyatni shakllantirishning zarurligi uchun bir qancha sabablar bor. Bolalarda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni shakllantirish jamiyatning demokratik, barqaror va qonuniy asosda rivojlanishi uchun zaruriy omildir. Yosh avlodning huquqiy bilimlari va fuqarolik mas'uliyatini erta yoshdan rivojlantirish kelajakda huquqiy ongli, qonunlarga rioya qiluvchi va mas'uliyatli fuqarolarni tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega.

Huquqiy ong – bu shaxsning huquqlar, majburiyatlar va qonuniy me'yorlar to'g'risidagi bilimlari hamda ularning jamiyatda amal qilish tartibi haqidagi tushunchasi. Huquqiy madaniyat – bu huquqiy ongning amaliyotda namoyon bo'lishi, ya'ni shaxsning qonunlarga hurmat bilan munosabatda bo'lishi va ularni hayotida qo'llay olishi.

Bolalarda huquqiy ong va madaniyat shakllanishi ularning jamiyatda o'z o'rnini topishiga yordam beradi. Ular ijtimoiy me'yor va qoidalarga rioya qilish, boshqalar bilan muloqotda qonuniy me'yorlarga amal qilish ko'nikmasini egallaydilar.

Bolalar huquq va majburiyatlarini erta yoshdan bilish orqali jamiyatda o'z huquqlarini himoya qilish va burchlarini bajarish zarurligini anglaydilar. Bu esa ularning qonuniy me'yorlarga hurmatini oshiradi.

Huquqiy ongli shaxs jamiyatda qonunbuzarlikdan saqlanadi va o'z huquqlarini himoya qilishda qonuniy yo'llarni tanlaydi. Bu esa bolalarda huquqbuzarlik va ijtimoiy konfliktlarning oldini olishga yordam beradi.

Demokratik jamiyatda fuqarolar qonunlarni bilishlari va ularga rioya qilishlari kerak. Bolalar huquqiy madaniyatini shakllantirish orqali demokratik qadriyatlarni himoya qiluvchi va fuqarolik jamiyatiga hissa qo'shuvchi shaxslar tarbiyalanadi.

Huquqiy madaniyat bolalarda nafaqat huquqlarini bilish, balki o'z burchlarini bajarishga mas'uliyat bilan yondashish ko'nikmasini rivojlantiradi. Bu esa jamiyatda qonuniy tartibni saqlashga xizmat qiladi.

Bolalarda huquqiy ong va madaniyatni shakllantirish usullari

Ta'lim orqali: Maktablarda huquqiy mavzulardagi darslarni o'tkazish.

Oilaviy tarbiya orqali: Ota-onalar farzandlariga huquqiy tushunchalarni o'rgatish va o'zlari namuna bo'lishlari kerak.

Tarbiyaviy tadbirlar: Huquqiy mavzulardagi sinfdan tashqari tadbirlar, rolli o'yinlar va musobaqalar tashkil qilish.

Davlat va jamoat tashkilotlari yordamida: Bolalar huquqlarini himoya qiluvchi tashkilotlar bilan hamkorlikda huquqiy savodxonlikni oshirish.

Maktab huquqiy ong va madaniyatni shakllantirishda asosiy muassasa hisoblanadi. Boshlang'ich ta'limdan boshlab, o'quvchilarga:

Qonunlar va ularning ahamiyati;

Fuqarolik huquqlari va burchlari;

Davlat va jamiyat oldidagi mas'uliyat kabi tushunchalarni o'rgatish muhimdir.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Boshlang'ich sinf o'quvchilarida konstitutsiyaviy qadriyatlarni shakllantirish demokratik jamiyatni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan ta'limiy jarayondir. Konstitutsiyaviy qadriyatlar, ya'ni inson huquqlari, qonun ustuvorligi, adolat, tenglik, erkinlik va mas'uliyat bolalarga erta yoshdan singdirilishi zarur. Ushbu qadriyatlarni shakllantirish bolalarning huquqiy savodxonligini oshirish, ularda fuqarolik mas'uliyatini rivojlantirish va qonunlarga hurmat hissini shakllantirishga yordam beradi.

Birinchidan, konstitutsiyaviy qadriyatlar bolalarning ijtimoiylashuv jarayonida asosiy yo'nalish bo'lib xizmat qiladi. Boshlang'ich ta'lim davrida o'quvchilar jamiyatda mavjud bo'lgan huquqiy me'yorlarni o'rganib, ijtimoiy muhitda o'z o'rnini topishga intiladilar. Ushbu davrda o'quvchilarga qonunlar va huquqiy normalar to'g'risida tushunchalar berish ularning keyingi rivojlanishida muhim poydevor yaratadi. Bolalar davlat ramzlari, Konstitutsiya, inson huquqlari va burchlari haqida boshlang'ich bilimlarga ega bo'lishlari kerak.

Ikkinchidan, konstitutsiyaviy qadriyatlarni shakllantirishning samarali usullari mavjud. Bu jarayon ta'lim jarayonida turli interaktiv metodlardan foydalanishni talab etadi. O'qituvchilar bolalarga huquqiy bilimlarni qiziqarli va tushunarli shaklda yetkazishlari kerak. Masalan, rolli o'yinlar, muhokama va debatlar orqali bolalar o'z huquqlari va majburiyatlarini yaxshi anglay boshlaydilar. Shuningdek, turli davlat bayramlari, Konstitutsiya kuni kabi tadbirlarda faol ishtirok etish bolalarga qonunlar va davlat boshqaruvi haqida yanada ko'proq ma'lumot beradi.

Uchinchidan, boshlang'ich ta'limda huquqiy tarbiya berishning asosiy maqsadi – bolalarda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni rivojlantirishdir. Huquqiy ong shaxsning huquqiy bilimlar, his-tuyg'ular va munosabatlar orqali shakllanadi. Huquqiy madaniyat esa bu bilimlarning amaliyotda qo'llanilishi va qonunlarga hurmat bilan munosabatda bo'lish demakdir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari qonunlar va me'yorlar orqali jamiyatda qanday yashash kerakligini o'rganadilar, bu esa ularning mas'uliyatli va tartibli fuqarolar bo'lib shakllanishiga xizmat qiladi.

To'rtinchidan, konstitutsiyaviy qadriyatlarni shakllantirishda o'qituvchi va ota-onalarning roli katta. O'qituvchilar bolalarni ta'lim jarayonida huquqiy bilimlar bilan tanishtirib borar ekan, ota-onalar esa bu jarayonni oilaviy muhitda davom ettirishlari kerak. Bu esa bolalarda qonuniy tartibga bo'lgan hurmatni oshiradi va ularning huquqiy ongini mustahkamlaydi.

Yakunida aytish mumkinki, boshlang'ich sinf o'quvchilarida konstitutsiyaviy qadriyatlarni shakllantirish jamiyatda huquqiy ongli, qonunlarga hurmat bilan qaraydigan va ijtimoiy mas'uliyatli fuqarolarni tarbiyalash uchun zarur. Ushbu jarayon tizimli, bosqichma-bosqich amalga oshirilishi va barcha ta'lim ishtirokchilarining hamkorligini talab qiladi. Shunday qilib, konstitutsiyaviy qadriyatlarning boshlang'ich ta'limda o'rganilishi kelajakda huquqiy davlatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirzaxo'jaeva, Z. (2015). Boshlang'ich ta'limda huquqiy tarbiya - Tashkent: O'qituvchi.
2. Sayfullaev, A. (2019). Boshlang'ich sinf o'quvchilarida huquqiy ongni shakllantirish – Toshkent: "Ma'naviyat va ma'rifat" nashriyoti.
3. Asliddinov, T., & Shodmonov, M. (2018). Konstitutsiya asoslari: Boshlang'ich ta'limda o'rganish metodikasi – Tashkent: "O'zbekiston" nashriyoti.
4. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2014). O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi – Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti.
5. Qosimov, M. (2020). Inson huquqlari va bolalar huquqlari: Boshlang'ich ta'limda o'rganish usullari – Tashkent: "Ijtimoiy Fikr" nashriyoti.
6. To'raev, S. (2017). Boshlang'ich ta'limda huquqiy madaniyatni shakllantirish metodikasi – Tashkent: "Ta'lim" nashriyoti.
7. Lazareva, E. (2016). Huquqiy ongni shakllantirish: Ta'lim metodikasi – Moskva: "Pedagogika" nashriyoti.
8. Pirojkov, V., & Kim, S. (2018). Huquqiy tarbiya va uning yoshlar o'rtasida rivojlanishi – Moskva: Yuridik fakulteti nashriyoti.
9. Konstitutsiya va qonunlar: Ta'limga oid normativ hujjatlar (2021). O'zbekiston Respublikasi qonunlari va huquqiy me'yorlari – Toshkent: "Yuridik adabiyot" nashriyoti.
10. Xodjaev, M. (2022). Konstitutsiya ta'limi va yosh avlodga huquqiy bilimlar berish metodikasi – Toshkent: "Ilm-Ziyo" nashriyoti.

-
11. Uzbekistan Legal Education Foundation (2021). Huquqiy madaniyatni oshirishda boshlang'ich ta'limning roli – Toshkent: Uzbek Legal Press.
 12. Shukurov, B. (2019). O'zbekiston ta'lim tizimida konstitutsiyaviy qadriyatlarni o'rgatish metodologiyasi – Tashkent: "Adolat" nashriyoti.
 13. Akhmedova, Z. (2020). Konstitutsiya va davlatning asosiy qadriyatlari – Tashkent: "Ma'naviyat" nashriyoti.
 14. International Human Rights Education Journal (2017). Human Rights and Education – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO).
 15. Khudoyberganov, I. (2015). Yoshlarni huquqiy tarbiyalashda maktabning roli – Toshkent: "O'qituvchi" nashriyoti.

CHAQIRUVGA QADAR BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK FANINING DOLZARBLIGI, AHAMIYATI VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Tursunov Shaxzod Ramazonovich

Nizomiy nomidagi O'zMPU Harbiy ta'lim fakulteti

*Maxsus tayyorgarlik sikl dotsenti, pedagogika
fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

Mansurov Sardor Sirojiddin o'g'li

Harbiy ta'lim fakulteti II- bosqich talabasi

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada “Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik” fanining rivojlantirish va yosh avlodni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, o'quvchilarda vatanga bo'lgan ezgulik tuyg'usini yaratish, itizomni mustahkamlash, jismoniy va ma'naviy salohiyatni rivojlantirish hamda kelajakda harbiy xizmatga tayyorlash masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: harbiy vatanparvarlik, harbiy xizmat, innovatsiya, ezgulik, vatanni sevis, ma'rifatparvarlik, vatanparvarlik, fuqarolik ma'sulyatlilik, mardlik, fuqarolik burch, milliy g'urur.

Bugungi globallashuv jarayonida ta'lim sohasida kechayotgan islohotlar zamonaviy o'qituvchidan nafaqat mustahkam bilim, balki kuchli kompetensiyalar, tafakkur moslashuvchanligi va ijodiy yondashuvni ham talab etmoqda. O'zbekiston Respublikasida "2030-yilgacha Oliy ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi"da ta'kidlanganidek, ta'lim oluvchilarning mustaqil faoliyati, shaxsiy mas'uliyati va zamonaviy kompetensiyalarini shakllantirish asosiy vazifalardan biri sifatida belgilangan. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, talabalarda pedagogik kompetensiyani rivojlantirish jarayonida inter faol usullar va ta'lim texnologiyalarni qo'llash dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik (CHQBT) — bu umumta'lim maktablari 10–11-sinflarida, shuningdek, o'rta maxsus ta'lim muassasalarida ta'lim olayotgan, chaqiruv yoshidagi yoshlar uchun mo'ljallangan muhim fan hisoblanadi. Ushbu fan orqali yosh avlodga Vatanga muhabbat, milliy g'urur, fuqarolik mas'uliyati, harbiy xizmatga sadoqat, shuningdek, favqulodda holatlarda

to'g'ri harakat qilish ko'nikmalari singdiriladi. CHQBT nazariy bilimlar bilan birga amaliy mashg'ulotlarni ham o'z ichiga olib, yoshlarning harbiy sohaga qiziqishini oshirish, ularni jismoniy va psixologik jihatdan chiniqtirish, Vatan himoyasiga tayyor shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Mazkur fan o'quvchilarda Vatanga sadoqat, ajdodlar merosiga hurmat, milliy qadriyatlarni qadrlash, shuningdek, jamiyat va davlat oldidagi fuqarolik burchini anglash kabi fazilatlarini mustahkamlaydi. Unda harbiy intizom, tartib, qat'iyatlilik, mas'uliyat, jamoaviylik kabi muhim insoniy xususiyatlarni shakllantirishga alohida e'tibor qaratiladi. CHQBT fani doirasida olib borilayotgan mashg'ulotlar faqat auditoriya bilan chegaralanmay, balki sport musobaqalari, harbiy-sport estafetalar, harbiy qismlarga sayohatlar, favqulodda vaziyatlarda harakat qilish, birinchi tibbiy yordam ko'rsatish, qurol-aslahalardan foydalanish kabi amaliy tadbirlar orqali boyitib borilmoqda.

Fan samaradorligini oshirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar, innovatsion texnologiyalar (virtual treninglar, multimedia vositalari, simulyatsiyalar) joriy etilishi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bundan tashqari, harbiy qismlar, favqulodda vaziyatlar xizmatlari, mahallalar, yoshlar tashkilotlari bilan integratsiyalashgan loyihalarning tashkil etilishi va ularni nazorat qilish, yoshlarning ushbu fan orqali harbiy sohani chuqurroq tushunishiga xizmat qiladi. Rag'batlantirish tizimi - mukofotlar, diplomlar, faxriy yorliqlar, ommaviy tanlovlar orqali o'quvchilarni harbiy xizmatga bo'lgan ijobiy munosabatini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, mazkur fanni o'qitish jarayonida muayyan kamchiliklar ham mavjud. Jumladan, CHQBT o'qituvchilarining qariyb 27 foizi mutaxassislikka ega emasligi o'quv jarayonining sifati va samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bunga qo'shimcha ravishda, ko'plab maktablarda amaliy mashg'ulotlar uchun zarur bo'lgan texnik vositalar, poligonlar, simulyatsiya qurilmalari, qurol-aslaha maketlari va uslubiy qo'llanmalar yetishmasligi ta'kidlanmoqda. Ayrim ijtimoiy qatlamlar orasida harbiy xizmatga nisbatan salbiy qarashlarning mavjudligi, yoshlarning motivatsiyasining sustligi, bu yo'nalishga bo'lgan qiziqishning pastligi ham muammo sifatida qaralmoqda. Shuningdek, ta'lim muassasalari bilan harbiy qismlar, favqulodda vaziyatlar xizmatlari va boshqa tegishli idoralar o'rtasidagi tashkiliy hamkorlik yetarli darajada yo'lga qo'yilmagan.

Yuqoridagi muammolarni hal etish uchun quyidagi yo'nalishlarda ish olib borish zarur:

birinchidan, CHQBT o'qituvchilarining malakasini oshirish, ularga zamonaviy pedagogik va metodik yondashuvlarni o'rgatish bo'yicha tizimli kurslarni yo'lga qo'yish lozim.

Ikkinchidan, darsliklar va uslubiy materiallar bilan ta'minot darajasini yaxshilash, amaliy mashg'ulotlar uchun zarur texnik vositalarni yetkazib berish choralarini ko'rish muhim.

Uchinchidan, yoshlar orasida harbiy-vatanparvarlik g'oyalarini keng targ'ib qilish, fan doirasidagi rag'batlantiruvchi usullarni kuchaytirish, ijtimoiy tarmoqlar va OAV orqali harbiy xizmatning ijobiy jihatlarini yoritish zarur.

To'rtinchidan, harbiy qismlar, mahalla va yoshlar tashkilotlari bilan hamkorlikda integratsiyalashgan loyihalarni yo'lga qo'yish fan samaradorligini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik fani yoshlarning harbiy xizmatga bo'lgan munosabatini shakllantirish, ularda Vatanga sadoqat, milliy g'urur, jismoniy chiniquqanlik, psixologik barqarorlik va fuqarolik mas'uliyatini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Bu fan orqali yosh avlodni harbiy sohada bilimli, jismonan sog'lom, ruhiy va ijtimoiy jihatdan tayyor shaxs sifatida voyaga yetkazish davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan biri bo'lib, uning mazmunan boyitilishi, tashkiliy va metodik jihatdan takomillashuvi dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ushbu fan "Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash kontseptsiyasi" va "O'zbekiston-2030" strategiyasida belgilangan vazifalarni samarali amalga oshirishga xizmat qiluvchi muhim ta'limiy-mafkuraviy vositadir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

5. Турсунов Шахзод Рамозонович (2016). Патриотическое воспитание курсантов военных образовательных учреждений. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/patrioticheskoe-vospitanie-kursantov-voennyh-obrazovatelnyh-uchrezhdeniy-1>
6. Tursunov Shahzod Ramazonovich. (2021). ABOUT PATRIOTISM IN THE CONTEXT OF GLOBAL REALITY IN THE XXI CENTURY. Archive of Conferences, 23(1), 50-51. Retrieved from <https://conferencepublication.com/index.php/aoc/article/view/890>
7. Abdullaev, Sh. Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik: nazariy va amaliy asoslar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 256 b.
8. Mirzayev, X. Umumiy o'rta ta'lim tizimida harbiy-amaliy mashg'ulotlarning o'rni // Ta'lim va amaliyot jurnali. – Toshkent: 2020. – №3. – B. 44–51.
9. Jalolov, J. Military Pedagogy: Theory and Practice. – Tashkent: "O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi", 2019. – 198 p.
10. Karimov, A. Fuqarolik jamiyatida vatanparvarlik tarbiyasi va uning ahamiyati. – Samarqand: Zarafshon, 2021. – 212 b.

O'RTA VA PROFESSIONAL TA'LIM MUASSASALARIDA O'QUVCHI - YOSHLARNI TARBIYALASHDA TA'LIM VA TARBIYANING O'RNI

Tursunov Shaxzod Ramazonovich

Nizomiy nomidagi O'zMPU Harbiy ta'lim fakulteti

Maxsus tayyorgarlik sikl dotsenti, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Mansurov Sardor Sirojiddin o'g'li

Harbiy ta'lim fakulteti II- bosqich talabasi

Annotatsiya O'quvchilarimiz qalbida vatanparvarlik ruhini shakllantirish va rivojlantirish bugungi kunda davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Yoshlarning maqsad va intilishlari, bilim saviyasi, Vatanga, xalq va millatga bo'lgan burch va

mas'uliyatni anglash darajasi asosida mamlakat va millat kelajagini oldindan belgilash mumkin. Shu sababli, o'quvchilarni yuksak vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, ko'p asrlik milliy va madaniy merosimiz, qadriyatlarimiz, tariximiz va an'analarimizdan samarali foydalanish maqsadga muvofiqdir. Vatanparvarlik tushunchasi - o'z xalqiga, Vatanga sadoqat, fidoyilik kabi ezgu fazilatlarining yorqin ifodasidir. Ushbu maqolada vatanparvarlik va insonparvarlik murakkab, keng qamrovli va chuqur tahlilni talab qiladigan ijtimoiy-madaniy hodisa sifatida baholanadi.

Tayanch so'zlar: "Kompetentlik", "kompetensiya" vatanparvarlik ruhi, Vatan, burch, globallashuv, xalq, milliy tuyg'u, jamiyat, yondashuv, innovatsiya, yoshlar, tarbiya, ta'lim, ma'naviyat, insonparvarlik, jasorat, to'garaklar.

Аннотация Формирование и развитие патриотического духа среди учащихся сегодня возведено в ранг государственной политики. Будущее страны и нации можно предугадать, исходя из целей и стремлений молодёжи, их уровня образования, осознания своего долга и ответственности перед Родиной, народом и нацией. Поэтому целесообразно воспитывать учащихся в духе высокого патриотизма, эффективно используя многовековое национальное и культурное наследие, ценности, историю и традиции. Проявление патриотизма выражается в высоких, благородных устремлениях, в готовности к самопожертвованию ради своего народа и Родины. В статье утверждается, что патриотизм и гуманизм - это сложные и многогранные феномены, требующие всестороннего анализа и продуманного подхода в процессе воспитания.

Ключевые слова: Патриотический дух, Родина, долг, глобализация, народ, национальное чувство, общество, подход, инновации, молодёжь, воспитание, образование, духовность, гуманизм, мужество, кружки.

Abstract. The formation and development of a patriotic spirit among students has today been elevated to the level of state policy. The future of a country and nation can be anticipated based on the goals and aspirations of young people, their level of education, and their awareness of duty and responsibility toward their Motherland, people, and nation. Therefore, it is essential to educate students in the spirit of high patriotism by effectively utilizing centuries-old national and cultural heritage, values, history, and traditions. The manifestation of patriotism is expressed through noble aspirations and a readiness for self-sacrifice for the sake of one's people and Motherland. The article argues that patriotism and humanism are complex and multifaceted phenomena that require comprehensive analysis and a well-considered approach in the educational process.

Keywords: patriotic spirit, Motherland, duty, globalization, people, national identity, society, approach, innovation, youth, upbringing, education, spirituality, humanism, courage, extracurricular clubs.

Mamlakatimiz ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar samarasi O'zbekiston Respublikasining "2030-yilgacha oliy ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi"da belgilangan ustuvor vazifalar orqali yaqqol namoyon bo'lmoqda.

Mazkur konsepsiyada milliy ta'lim tizimini yangi bosqichga olib chiqish, ta'lim oluvchilarda universal bilimlar, amaliy ko'nikmalar va zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirish, ularning mustaqil fikrlash qobiliyati hamda shaxsiy mas'uliyatini rivojlantirish asosiy maqsad sifatida e'tirof etilgan. Bu esa o'z navbatida, pedagogik jarayonni yangicha yondashuvlar asosida tashkil etishni, xususan, chaqiriqqacha harbiy ta'lim o'qituvchilarining o'quv-biluv kompetensiyasini rivojlantirish masalasini ilmiy jihatdan chuqur tahlil etishni taqozo etadi.

Mazkur muammoni o'rganishda mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy ta'lim tizimida samarali o'qitish texnologiyalaridan biri sifatida muammoli o'qitish alohida ahamiyat kasb etadi. Muammoli o'qitishning mohiyati o'quv jarayonida muammoli vaziyatlarni yaratish orqali talabalarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, ularni ilmiy izlanishga yo'naltirish va ijodiy faol shaxs sifatida shakllantirishdan iborat. Ushbu yondashuv ayniqsa harbiy ta'lim jarayonida muhim bo'lib, u bo'lajak mutaxassislarning tezkor qaror qabul qilish, tahliliy fikrlash va amaliy vaziyatlarda to'g'ri yo'l tutish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Chaqiriqqacha harbiy ta'lim o'qituvchilarining o'quv-biluv kompetensiyasini rivojlantirish masalasini pedagogik-psixologik jihatdan tahlil etishda "kompetensiya" va "kompetentlik" tushunchalarining mazmun-mohiyatiga alohida e'tibor qaratish lozim. Ilmiy adabiyotlarda ushbu tushunchalar turlicha talqin qilinadi. "Kompetensiya" atamasi ingliz tilidagi "competence" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, muayyan faoliyat sohasi bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarning uyg'unlashgan tizimini anglatadi. Kompetentlik esa ushbu bilim va ko'nikmalarni amaliy faoliyatda samarali qo'llay olish qobiliyatidir. Shu nuqtai nazardan, kompetensiyaviy yondashuv ta'lim jarayonida nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi.

Jahon ta'lim tizimida ham talabalarning kompetensiyalarini rivojlantirish ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida qaralmoqda. Xususan, YUNESKO tomonidan ilgari surilgan 2030-yilgacha bo'lgan ta'lim konsepsiyasida ta'lim oluvchilarda mutolaa madaniyatini rivojlantirish, kommunikativ ko'nikmalarni mustahkamlash, hamkorlikda ishlash qobiliyatini shakllantirish muhim vazifa sifatida belgilangan. Bu esa milliy ta'lim tizimida ham zamonaviy yondashuvlarni joriy etishni talab etadi. Globallashuv jarayonlari, axborot oqimining keskin ortishi va turli mafkuraviy tahdidlarning kuchayishi sharoitida yoshlarni, ayniqsa talaba-yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash masalasi alohida dolzarblik kasb etmoqda. Vatanparvarlik – bu shaxsning Vatanga, milliy qadriyatlarga, tarixiy merosga, urf-odatlariga bo'lgan sadoqati, g'ururi va fuqarolik mas'uliyatini anglashidir. Ushbu fazilatlarini shakllantirishda ta'lim va tarbiyaning o'zaro uyg'unligi muhim ahamiyatga ega.

Ta'lim jarayoni nazariy bilimlarni egallashga yo'naltirilgan bo'lsa, tarbiya jarayoni shaxsning ma'naviy-axloqiy qiyofasini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois, ularning integratsiyasi talaba-yoshlarni har tomonlama yetuk, bilimli va

ma'naviyatli shaxs sifatida kamol toptirishning muhim omili hisoblanadi. Vatanparvarlik tarbiyasi, avvalo, milliy tarix, madaniyat va qadriyatlarni chuqur anglashdan boshlanadi. Talaba-yoshlarning ajdodlar merosi, tarixiy shaxslar faoliyati va milliy istiqlol yo'lidagi kurashlar haqidagi bilimlari ularning milliy o'zligini anglashiga xizmat qiladi. Ta'lim muassasalarida vatanparvarlik tarbiyasini samarali tashkil etish uchun tarix, adabiyot, huquq, madaniyat kabi fanlar orqali milliy g'oyani singdirish, interaktiv metodlardan foydalanish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish muhimdir. Shu bilan birga, tarbiya jarayonida oila, ta'lim muassasalari va jamiyatning o'zaro hamkorligi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Oila – tarbiyaning boshlang'ich bo'g'ini, maktab va oliy ta'lim muassasalari esa shaxs kamolotining asosiy bosqichlari sifatida namoyon bo'ladi.

Shuningdek, pedagog shaxsining o'rni bu jarayonda beqiyosdir. O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki talaba-yoshlar uchun ma'naviy yetakchi, ijtimoiy namuna hisoblanadi. Shu sababli, pedagoglarning kasbiy kompetensiyasi bilan bir qatorda, ularning ma'naviy-axloqiy qiyofasi ham yuksak bo'lishi zarur.

Bugungi kunda ta'lim tizimida vatanparvarlik tarbiyasini kuchaytirishga qaratilgan turli innovatsion yondashuvlar, jumladan, interaktiv metodlar, loyiha ishlari, ekskursiyalar, tarixiy obidalariga tashriflar, to'garak va klublar faoliyati keng yo'lga qo'yilmoqda. Davlat tomonidan qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar, xususan, ta'lim va yoshlar siyosatiga oid dasturlar ushbu jarayonni yanada takomillashtirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, pedagoglarning metodik tayyorgarligi yetarli darajada emasligi, o'quv dasturlarida vatanparvarlik mazmunining yetarli aks etmaganligi, yoshlar orasida ijtimoiy faollikning pastligi kabi holatlar kuzatilmoqda. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun o'quv dasturlarini takomillashtirish, pedagoglar malakasini oshirish, zamonaviy axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish, yoshlar o'rtasida vatanparvarlikka oid targ'ibot ishlarini kuchaytirish zarur.

Xulosa qilib aytganda, talaba-yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash davlat va jamiyat oldidagi muhim strategik vazifalardan biridir. Ta'lim va tarbiyaning uzviy integratsiyasi asosida shakllangan yosh avlod mamlakat taraqqiyoti va ijtimoiy barqarorligining mustahkam poydevori bo'lib xizmat qiladi. Shu bois, mazkur yo'nalishda olib borilayotgan ishlarni izchil davom ettirish, ilmiy asosda takomillashtirish va barcha ijtimoiy institutlar hamkorligini ta'minlash dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Foydalangan adabiyotlari

1. Sh.Tursunov. The importance of problem educational technologies organized in universities in education. American Journal of Interdisciplinary Research and Development 2024-y yanvar

2. Sh.Tursunov. In The New Uzbekistan - Factors Of Forming Students' Sense Of Patriotism. The Peerian Journal 2022-y dekabr

3. Sh.Tursunov. About patriotism in the context of global reality in the xxi century. 2 th International Multidisciplinary Scientific Conference on Ingenious Global Thoughts Hosted from Berlin, Germany 2021-y aprel

4. Sh.Tursunov. Innovative approaches in formation of patriotic spirit in students. European Journal of Research Development and Sustainability (EJRDS) 2021-y iyul

BOSHLANG'ICH SINIF ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARNING MANTIQUIY TAFAKKURLARINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI

Sharopova Gulchiroy Yusupovna

Buxoro davlat universiteti Mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf ona tili darslarida o'quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining o'rnini va ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, interaktiv usullar, raqamli ta'lim vositalari va innovatsion yondashuvlar orqali ta'lim samaradorligini oshirish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: mantiqiy tafakkur, boshlang'ich ta'lim, ona tili, zamonaviy texnologiyalar, interaktiv metodlar, raqamli ta'lim.

Аннотация: В данной статье проанализированы роль и значение современных педагогических и информационно-коммуникационных технологий в развитии логического мышления учащихся на уроках родного языка в начальных классах. Также освещаются вопросы повышения эффективности обучения посредством использования интерактивных методов, цифровых образовательных средств и инновационных подходов.

Ключевые слова: логическое мышление, начальное образование, родной язык, современные технологии, интерактивные методы, цифровое обучение.

Abstract:

This article analyzes the role and significance of modern pedagogical and information and communication technologies in developing students' logical thinking in primary school native language lessons. It also discusses ways to improve the effectiveness of education through the use of interactive methods, digital learning tools, and innovative approaches.

Keywords: logical thinking, primary education, native language, modern technologies, interactive methods, digital education.

Hozirgi globallashuv sharoitida ta'lim tizimida tub islohotlar amalga oshirilib, o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish asosiy vazifalardan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, boshlang'ich sinf bosqichida o'quvchilarda mantiqiy tafakkurni rivojlantirish ularning kelgusidagi ta'lim jarayoni uchun mustahkam poydevor yaratadi. Ona tili darslari esa o'quvchilarning fikrlash, tahlil qilish, xulosa chiqarish kabi intellektual ko'nikmalarini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Shu nuqtayi nazardan, ta'lim

jarayoniga zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali o'qitish samaradorligini oshirish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy tafakkurini rivojlantirishda an'anaviy usullar bilan bir qatorda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish yuqori samara beradi. Xususan, interaktiv metodlar o'quvchilarni faol ishtirokchiga aylantirib, ularning mustaqil fikr yuritish qobiliyatini oshiradi.

Uzbekistanda esa so'nggi yillarda "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida ta'lim tizimini raqamlashtirish jarayonlari jadallashgan. Boshlang'ich ta'limda elektron kundaliklar, onlayn platformalar, interaktiv darsliklar va masofaviy ta'lim elementlari keng joriy etilmoqda. Bu jarayon o'qituvchilarning raqamli kompetensiyasini rivojlantirishni ham talab etadi, chunki innovatsion texnologiyalarni samarali qo'llash pedagogik jarayon sifatini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, o'quvchilarning raqamli savodxonligini oshirish ham dolzarb vazifa sifatida qaralmoqda.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy tafakkurini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish yuqori samaradorlikni ta'minlaydi. Interaktiv metodlar orqali o'quvchilar faol ishtirokchiga aylanib, mustaqil fikrlashga o'rganadilar (Bruner, 1966).

Multimedia va raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish o'quv materiallarini tushunishni engillashtiradi va kognitiv jarayonlarni faollashtiradi (Mayer, 2009). Shuningdek, kompyuter va raqamli platformalar o'quvchilarning tanqidiy va mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi (Jonassen, 2000).

Zamonaviy texnologiyalar quyidagi yo'nalishlarda ahamiyatli hisoblanadi:

1. Interaktiv ta'lim muhitini shakllantirish.

Interaktiv doska, multimedia taqdimotlar va elektron resurslar orqali darslarni qiziqarli va tushunarli tashkil etish mumkin. Bu esa o'quvchilarning diqqatini jalb qilib, mantiqiy fikrlash jarayonini faollashtiradi.

2. Raqamli ta'lim platformalaridan foydalanish.

Onlayn testlar, o'yinlar va mashqlar orqali o'quvchilar bilimlarini mustaqil ravishda mustahkamlaydilar. Bu jarayonda ular tahlil qilish, taqqoslash va xulosa chiqarish kabi mantiqiy operatsiyalarni bajaradi.

3. Muammoli ta'lim texnologiyalari.

O'quvchilarga muammoli vaziyatlar taqdim etish orqali ularni fikrlashga undash mumkin. Masalan, matn asosida savollar berish, hikoyani davom ettirish yoki noto'g'ri jumlaning to'g'rilash kabi mashqlar mantiqiy tafakkurni rivojlantiradi.

4. Klaster va aqliy hujum (brainstorming) usullari.

Bu usullar o'quvchilarning erkin fikr bildirishini ta'minlab, ularning tahlil qilish va umumlashtirish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

5. Vizual va audiovizual vositalar.

Rasmlar, videolar va infografikalar orqali ma'lumotlarni taqdim etish o'quvchilarning tushunish darajasini oshiradi hamda mantiqiy bog'lanishlarni aniqlashga yordam beradi.

Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar orqali individual yondashuvni amalga oshirish imkoniyati kengayadi. Har bir o'quvchining qobiliyati va bilim darajasiga mos topshiriqlar berish orqali ularning mantiqiy tafakkuri bosqichma-bosqich rivojlantiriladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi, ularning faolligini ta'minlaydi va ta'lim jarayonini samarali tashkil etishga xizmat qiladi. Biroq, texnologiyalardan to'g'ri va maqsadga muvofiq foydalanish muhim ahamiyatga ega. O'qituvchining pedagogik mahorati, texnologiyalarni qo'llashdagi bilim va ko'nikmalari ushbu jarayonda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Shu bois, o'qituvchilarning malakasini oshirish va ularni zamonaviy texnologiyalar bilan ishlashga o'rgatish zarur.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf ona tili darslarida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Interaktiv va innovatsion usullar orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va xulosa chiqarish qobiliyatlari shakllanadi. Kelgusida ta'lim jarayoniga yanada ilg'or texnologiyalarni joriy etish, o'qituvchilarning raqamli kompetensiyalarini oshirish va o'quv materiallarini takomillashtirish orqali ta'lim sifatini yanada oshirish kelgusida samarali natijalarga erishish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
2. Piaget, J. (1972). *The Psychology of the Child*. Basic Books.
3. Mayer, R. E. (2009). *Multimedia Learning*. Cambridge University Press.
4. Jonassen, D. H. (2000). *Computers as Mindtools for Schools: Engaging Critical Thinking*. Prentice Hall.
5. Bruner, J. S. (1966). *Toward a Theory of Instruction*. Harvard University Press.
6. ҚР/Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги. (2021). *Бошланғич таълим давлат таълим стандарти*.
7. Tolipov, O., Usmonboyeva, M. (2010). *Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot*. Toshkent.
8. Ishmuhamedov, R., Abduqodirov, A., Pardaev, A. (2012). *Ta'limda innovatsion texnologiyalar*. Toshkent.

BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARINING OG'ZAKI NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA XALQ OG'ZAKI IJODI NAMUNALARI VA VATANPARVARLIK TARBIYASI

Asadova Aziza

*Buxoro Davlat Pedagogika instituti
ta'lim va tarbiya nazariyasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki nutqini o'stirishda xalq og'zaki ijodi namunalaridan (maqol, matal, ertak va dostonlar) foydalanish metodikasi yoritilgan. Shuningdek, xalq og'zaki ijodi vositasida yosh avlodda harbiy-vatanparvarlik hissini shakllantirishning pedagogik asoslari tahlil qilingan.

Аннотация: В данной статье освещается методика использования образцов фольклора (пословиц, поговорок, сказок и эпосов) в развитии устной речи учащихся начальных классов. Также анализируются педагогические основы формирования чувства военно-патриотического духа у молодого поколения посредством народного творчества.

Abstract: This article highlights the methodology of using folklore (proverbs, sayings, fairy tales, and epics) in developing the oral speech of primary school students. It also analyzes the pedagogical foundations of forming a sense of military-patriotism in the younger generation through folk art.

ASOSIY MATN

Bugungi kunda ta'lim tizimining oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – ham ma'naviy, ham intellektual jihatdan barkamol, vatanparvar yoshlarni tarbiyalashdir. Xususan, boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish bilan bir qatorda, ularning qalbida milliy g'urur va vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Bu borada boy madaniy merosimiz bo'lmish xalq og'zaki ijodi (folklor) beqiyos manba bo'lib xizmat qiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki nutqini rivojlantirish jarayoni faqatgina lug'at boyligini oshirishdan iborat emas. Nutq – insonning ichki dunyosi va dunyoqarashini aks ettiruvchi ko'zgudir. Xalq og'zaki ijodi janrlari orqali nutq o'stirilganda, bola tili bilan birga uning vatanparvarlik ruhiyati ham oziqlanadi.

Maqol va matallar – vatanparvarlikning nutqiy ifodasi. Maqollar ixcham, mazmunli va obrazli bo'lgani sababli bolalar xotirasida tez saqlanib qoladi. Masalan, *"Ona yerning tuprog'i – oltin"*, *"Vatanni sevmoq imondandir"*, *"O'zga yurtda sulton bo'lguncha, o'z yurtida cho'pon bo'l"* kabi maqollar ustida ishlash jarayonida o'quvchi ham so'z boyligini oshiradi, ham Vatan qadrini tushunib yetadi. Darslarda maqollarni tahlil qilish, ularning mazmuni asosida kichik hikoyalar tuzish o'quvchining mantiqiy fikrlashini o'stiradi.

Ertak va dostonlar – qahramonlik namunasi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari qahramonlik janridagi ertaklarga (masalan, *"Ur to'qmoq"*, *"Kenja botir"*) juda qiziqishadi. Ushbu asarlar qahramonlarining botirligi, el-yurt tinchligi yo'lidagi kurashlari tasvirlangan qismlarini qayta hikoyalash orqali o'quvchi nutqi boyiydi. Alpomish, Go'ro'g'li kabi dostonlarimizdagi mardlik

sahnalari o'quvchida "men ham vatanimni mana shunday himoya qilaman" degan harbiy-vatanparvarlik tuyg'usini uyg'otadi. Bu esa yosh avlodni kelajakda milliy armiyamiz saflarida g'urur bilan xizmat qilishga tayyorlashning ilk pedagogik qadamidir.

Pedagogik-innovatsion yondashuvlar. Bugungi kun darslarida xalq og'zaki ijodi namunalarini raqamli texnologiyalar bilan bog'lash samarali natija beradi. Masalan, qahramonlik dostonlaridan lavhalarni multimedia vositalarida ko'rsatib, so'ngra o'quvchilarga "Agar siz qahramon o'rnida bo'lsangiz, yurtning qanday himoya qilardingiz?" degan muammoli savolni berish ularning og'zaki nutqini faollashtiradi.

Xulosa qilib aytganda, xalq og'zaki ijodi – bu faqat o'tmish merosi emas, balki kelajak egalarini vatanparvar qilib tarbiyalovchi jonli quroldir. Boshlang'ich sinflarda ushbu janrlardan muntazam foydalanish o'quvchilarning nutqiy madaniyatini yuksaltirish bilan birga, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida, vatanparvar shaxs sifatida kamol toptirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qurbonova N. "Boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki nutqini o'stirish metodikasi". – T.: 2019.
2. Jo'rayev A. "Xalq og'zaki ijodi – tarbiya manbai". – Buxoro, 2020.
3. Suvorova Z.V. "Pedagogical bases of patriotic education in primary school". – M.: 2021.
4. Tixonova V., Shadmanova N. "Boshlang'ich ta'limda innovatsion texnologiyalar". – T.: 2019.
5. O'zbek xalq maqollari (to'plam). – T.: "Sharq", 2015.

PATRIOTISM AND GLOBAL COMMUNICATION: THE IMPORTANCE OF ENGLISH

Majidova Mehrinigor Shavkat qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti

magistratura 1-bosqich talabasi

Tel: +998940081163

mehrinigormajidova1@gmail.com

Annotation In the modern era of globalization, the concept of patriotism is evolving beyond traditional boundaries. This article explores the relationship between patriotism and global communication, emphasizing the importance of the English language as a tool for representing national identity, culture, and values on the international stage. The study highlights how learning English can strengthen patriotism by enabling individuals to contribute to their country's development and global presence.

Keywords: patriotism, globalization, English language, global communication, national identity, intercultural dialogue

Annotatsiya Globallashtirish davrida vatanparvarlik tushunchasi an'anaviy chegaralardan chiqib, yangi mazmun kasb etmoqda. Ushbu maqolada

vatanparvarlik va global muloqot o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilinadi hamda ingliz tilining milliy o'zlik, madaniyat va qadriyatlarni xalqaro maydonda namoyon etishdagi muhim vosita sifatidagi o'rni yoritiladi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, ingliz tilini bilish nafaqat madaniyatlararo muloqotni rivojlantiradi, balki shaxsning o'z mamlakatining ijtimoiy-iqtisodiy rivojiga va xalqaro nufuziga hissa qo'shish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Kalit so'zlar: vatanparvarlik, globallashuv, ingliz tili, global muloqot, milliy o'zlik, madaniyatlararo muloqot

Аннотация

В эпоху глобализации понятие патриотизма выходит за рамки традиционных представлений и приобретает новые измерения. В данной статье рассматривается взаимосвязь между патриотизмом и глобальной коммуникацией с особым акцентом на роль английского языка как эффективного инструмента представления национальной идентичности, культуры и ценностей на международной арене. Исследование показывает, что владение английским языком не только способствует межкультурному диалогу, но и расширяет возможности личности вносить вклад в социально-экономическое развитие своей страны и укрепление её международного имиджа.

Ключевые слова: патриотизм, глобализация, английский язык, глобальная коммуникация, национальная идентичность, межкультурный диалог

Patriotism has always been associated with love, loyalty, and devotion to one's homeland. Traditionally, it has been expressed through cultural preservation, national service, and civic responsibility. However, in the 21st century, globalization has redefined how patriotism is demonstrated.

Today, global communication plays a crucial role in shaping international relations, cultural exchange, and economic development. Among various foreign languages, English has become the dominant medium of global interaction. Therefore, mastering English is not only a personal achievement but also a form of service to one's nation. In a globalized society, patriotism does not mean isolation from the rest of the world. Instead, it involves actively participating in global processes while maintaining national identity. A true patriot seeks to promote their country's interests, culture, and achievements internationally.[1]

Modern patriotism requires knowledge, skills, and the ability to communicate effectively with people from different cultural backgrounds. In this regard, foreign languages—especially English—serve as essential tools.

There are the great sentences of the great writer of England, Mark Twain: *"Patriotism is supporting your country all the time, and your government when it deserves it."*[2]

English is widely recognized as the global lingua franca. It is used in international business, science, technology, diplomacy, and education. The ability to communicate in English allows individuals to access vast amounts of information and participate in global discussions. For many countries, including

developing nations, English proficiency is closely linked to progress and international cooperation. It enables professionals, students, and researchers to collaborate with foreign partners and share knowledge.

Learning English can strengthen patriotism in several ways:

1. Representing National Identity

Individuals who speak English can introduce their country's history, traditions, and cultural values to the world. This helps build a positive national image internationally.

2. Contributing to National Development

English proficiency allows citizens to gain advanced knowledge, modern technologies, and innovative ideas from global sources. These can be applied to improve their home country's economy, education system, and infrastructure.

3. Enhancing International Cooperation

Through English, countries can establish stronger diplomatic, economic, and cultural relationships. This cooperation contributes to national growth and stability.

4. Competing in the Global Arena

In today's competitive world, nations need skilled individuals who can represent them internationally. English-speaking professionals play a key role in global markets and organizations.

Despite its importance, the growing influence of English raises certain concerns. Some fear that excessive focus on foreign languages may weaken national languages and cultural identity. Therefore, it is essential to maintain a balance between learning English and preserving native traditions. True patriotism involves respecting and promoting one's mother tongue while also embracing global communication tools.

In conclusion, patriotism and global communication are not contradictory but complementary concepts. The English language serves as a bridge between nations, enabling individuals to represent their country, share cultural values, and contribute to national development.

The list of used literature:

1. McPhail, Thomas L. Global Communication: Theories, Stakeholders, and Trends. 5th ed., Wiley-Blackwell, 2014.
2. https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=1269157017914469&id=100044605471744
3. <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/english/tesol-english/global-communication/>

**YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA
JADID MARIFATPARVARLARI QARASHLARINING TARIXIY
ILDIZLARI.**

*Hamroyev Kamol Qahramonovich
Buxoro davlat pedagogika instituti
mustaqil tadqiqotchisi*

Annotatsiya. Mazkur maqolada yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda jadid ma'rifatparvarlari qarashlarining shakllanishi va uning tarixiy ildizlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Jadidchilik harakatining XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Turkistonda vujudga kelishiga ijtimoiy-siyosiy, madaniy-ma'rifiy omillar ta'siri ochib beriladi. Jadid ma'rifatparvarlarining milliy ong, milliy g'urur, vatan muhabbati, erkinlik va taraqqiyot g'oyalarini yosh avlod tarbiyasida ustuvor pedagogik qadriyat sifatida ilgari surgani asoslab beriladi. Xususan, Abdulla Avloniy, Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat kabi jadid namoyandalarining asarlari va pedagogik qarashlari tahlil qilinib, ularda vatanparvarlik tarbiyasining mazmuni, maqsadi va vositalari yoritiladi. Maqolada jadid pedagogik merosining bugungi globallashuv sharoitida yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashdagi ahamiyati ochib berilib, undan ta'lim-tarbiya jarayonida samarali foydalanish bo'yicha ilmiy xulosalar chiqariladi.

Kalit so'zlar. jadidchilik harakati, jadid ma'rifatparvarlari, vatanparvarlik tarbiyasi, milliy ong, milliy g'oya, tarixiy ildizlar, yoshlar tarbiyasi, pedagogik meros, ma'naviy-ma'rifiy qarashlar.

Аннотация. В данной статье с научно-теоретических позиций анализируются процесс формирования взглядов джадидских просветителей на воспитание молодежи в духе патриотизма и их исторические корни. Раскрывается влияние социально-политических и культурно-просветительских факторов на возникновение джадидского движения в Туркестане в конце XIX – начале XX веков. Обосновывается, что идеи национального самосознания, национальной гордости, любви к Родине, свободы и прогресса, выдвинутые джадидскими просветителями, рассматривались ими как приоритетные педагогические ценности в воспитании подрастающего поколения. В частности, анализируются произведения и педагогические взгляды Abdulla Avloniy, Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, в которых раскрываются содержание, цели и средства патриотического воспитания. В статье также показано значение педагогического наследия джадидов в воспитании молодежи в духе патриотизма в условиях современной глобализации и сформулированы научные выводы по его эффективному использованию в образовательном процессе.

Ключевые слова: джадидское движение, джадидские просветители, патриотическое воспитание, национальное самосознание, национальная идея, исторические корни, воспитание молодежи, педагогическое наследие, духовно-просветительские взгляды.

Abstract. This article provides a scientific and theoretical analysis of the formation of Jadid enlighteners' views on educating young people in the spirit of patriotism and their historical roots. It reveals the influence of socio-political and cultural-educational factors on the emergence of the Jadid movement in Turkestan in the late nineteenth and early twentieth centuries. The study substantiates that the ideas of national consciousness, national pride, love for the Motherland, freedom, and progress promoted by Jadid enlighteners were regarded as priority pedagogical

values in educating the younger generation. In particular, the works and pedagogical views of leading Jadid representatives are analyzed, highlighting the content, goals, and means of patriotic education. The article also emphasizes the significance of Jadid pedagogical heritage in fostering patriotism among youth under contemporary globalization conditions and presents scientific conclusions on its effective application in the educational process.

Keywords: Jadid movement, Jadid enlighteners, patriotic education, national consciousness, national idea, historical roots, youth education, pedagogical heritage, spiritual and educational views.

XIX asr oxiri va XX boshlarida Turkiston ijtimoiy siyosiy hayotida jadidchilik keng quloch yoyib rivojlandi. Millat taqdiri va kelajagi haqida qayg'urgan ziyolilar xalqni ozodlikka eltuvchi yo'l bu xalqning ma'rifatini uyg'otish deb bildilar. Ular xalqni ma'rifatli qilmasdan turib, mustaqillikni qo'lga kiritib bo'lmaydi deb hisoblaganlar.

XIX asrning ikkinchi yarmidan boshlab, mustamlakachilik zulmi ostida hayot kechirayotgan, har tomonlama taraqqiyotdan orqada qolib borayotgan halqlarni ma'rifatli qilish va ularning taraqqiyot darajasini ko'tarishga qaratilgan harakatlar boshlandi.

Butun turkiy halqlar o'rtasida yoyilgan jadidchilik harakatining asoschisi qrim – tatar ma'rifatparvari Ismoil G'aspirali bo'ldi. U musulmon xalqlarining maktab va madrasalarda ta'lim olayotgan o'quvchilarga diniy ta'lim, arab, fors va rus tillari, tibbiyot, kimyo, tabobat kabi fanlarni o'rganishi zarur degan g'oyani ilgari suradi.

Ismoil G'aspirali 1884 yilda Qrimdagi Boqchasaroy shahrida birinchi jadid maktabiga asos soldi, u o'zi tuzgan ta'lim dasturlar asosida darslik tayyorladi. Shu dasturi asosida 40 kunda 12 o'quvchining savodi chiqarilgan. Bu usul "usuli – savtiya" – "harf tovush usuli" ya'ni "usuli jadid" nomi bilan keng tarqaldi.³³

Bu maktabning ochilishi Turkiston ziyolilari harakatining boshlanishi edi. Ismoil G'aspiralining Samarqand, Buxoro, Toshkent hududlarida bo'lib, bu yerlarda olib borgan tushuntirish va targ'ibot ishlari natijasida bu yerlarda ham yangi usul maktablari tashkil etila boshladi. Fozil domla, Mo'minxo'ja Vopkandiy, Mulla Xudoyberdi Boysuniy kabilar Ismoil G'aspiralining ilk izdoshlari bo'lib, ularning sa'y- harakatlari bilan Turkiston hududida ham jadid maktablari tashkil etildi.

Turkistonda vujudga kelgan jadidlarning faoliyati faqatgina maktablar ochish bilan cheklanmadi. Ular halqning milliy g'oyasini rivojlantirishga katta e'tibor berdilar. Chunki milliy g'oya xalq ommasini bir maqsad yo'lida birlashtirishda uning ozodligi va istiqloli uchun kurashga hamda milliy davlat barpo etishga yo'naltiriladigan kuch hisoblanadi. Jadidlar Turkiston xalqlari uchun yo'l ochib, beruvchi milliy g'oyani shakllantirishga harakat qildilar, shu bilan birgalikda Turkistonni o'rta asrga xos qoloqlik va diniy hurofotdan ozod qilish, xalqqa ma'rifat tarqatish, ozod va farovon jamiyat qurishni o'z oldilariga

³³Холов А, Заманов А, Бекмуродов Н. "Ўзбекистон тарихи фанидан мукаммал қўлланма" Т. "Давр пресс" 2010й. 185б.

maqsad qilib qo'ygan edilar. Turkiston jadidlari dastlab, o'lkada yangi usul maktablarni ko'paytirish, qobiliyati yoshlarni rivojlangan chet davlatlariga o'qishga yuborish orqali ularning bilish salohiyatini va fikr doirasini kengaytirish, turli madaniy va ma'rifiy jamiyat va tashkilotlar tuzish, gazeta va jurnallar chop etib, xalqning ijtimoiy – siyosiy ongini oshirishga harakat qildilar.

Toshkent, Buxoro, Samarqand, Xiva, Andijon, Qo'qon kabi shaharlar markazlariga aylandi. Bu shaharlarda yashirin tarzda tashkilotlar tuzilib, jadidchilikning yoyilishi uchun xizmat qilgan. Bu tashkilotlar "taraqqiyotparvarlar", "padarkushchilar", "yosh o'zbeklar", "yosh buxoroliklar", "yosh xivaliklar" nomi bilan mashhur edi. Bu tashkilotlar oxir oqibatda siyosiy partiyalar maqomini oldi.³⁴ Bu tashkilotlar dastlab yashirin tarzda faoliyat olib borgan. Sekin-astalik bilan bu tashkilotlarning a'zolari soni ortib borgan. Bu tashkilotlar o'lkada jadidchilikning keng yoyilishi uchun xizmat qilgan.

Jadidchilik g'oyalarining halq orasida keng yoyilishida ommaviy, vaqtli nashrlarning ham o'rni beqiyosdir. "Tarjimon", "Vaqt", "Yulduz", "Siroti Mustaqim", "Najot", "Kengash", "Hurriyat", "Haqiqat", "Turon", kabi bir qator gazeta va jurnallar orqali jadidlarning g'oyalari mazmuni va ro'y berayotgan voqealar xalq ommasiga yetkazib turilgan.³⁵

Jadidlar o'z nashrlarida jahonda va Turkiston hududlarida sodir bo'layotgan voqealar haqida hikoya qilib berilgan. Bu bilan jahonda bo'layotgan rivojlanish, ilm-fan va madaniy yutuqlar halqqa yetkazib berilgan. Bundan tashqari, o'z g'oyalari mazmunini va ularni keng yoyish kerak ekanligini tushuntirib berganlar. Yangi usul maktablarining afzallik tomonlarini milliy kadrlar tayyorlash va yosh avlodni o'qitishdagi ahamiyati naqadar muhim ekanligini ko'rsatib bergan. O'lkada va xorijda yuz berayotgan savdo sotiq, sanoat va qurilish ho'jaligi sohalaridagi yutuq va rivojlanishlarning taqqoslash va qiyoslash tahlillari yoritilgan maqolalar e'lon qilindi. Bu bilan Turkiston o'lkasining jahon taraqqiyotidan orqada qolayotganligini ko'rsatishga harakat qilganlar va xalqni uyg'onishga, taraqqiyot sari intilishga undaganlar.

Turkiston xalqining bunday taraqqiyotdan orqada qolib ketishining asosiy aybdorlari bo'lgan mustamlakachi hukumatning asl qiyofasini ko'rsatib berishga harakat qildilar.

Ma'rifatpavarlarning, halq ommasi orasida olib borayotgan targ'ibot va tashviqot ishlarining yanada keng yoyilishida bu nashrlarning roli juda katta bo'ldi. Ular orqali jadidlarning g'oyalari xalqning har bir qatlamiga; - hunarmand, dexqon, savdogar, mulkdor va ulamolar orasiga ham kirib bordi.

Jadidlar odamlarning milliy va siyosiy ongini yuksaltirishga qaratilgan sa'y-harakatlari xalq ommasiga katta ta'sir o'tkazdi. Xalq orasida savodxonlik ortdi, madaniy-ma'rifiy sohada yuksalish kuzatildi. Xalqning milliy g'urur, ozodlik, erk uchun qarashining kuchayishida ham jadidchilik g'oyalarining o'rni katta bo'ldi.

³⁴Шамсиддинов Р. Каримов Ш. Убайдуллаев Ў. "Ватан тарихи" 2-китоб. Т. Шарқ 2010. –Б. 283.

³⁵Шамсиддинов Р. Каримов Ш. Убайдуллаев Ў. "Ватан тарихи" 2-китоб. Т. Шарқ 2010. –Б. 293-295.

Haqiqatdan ham jadidchilik namoyondalarining Vatanimiz tarixida, uning madaniy-ma'rifiy taraqqiyotida, xalqimizning ma'nau uyg'onishida tutgan o'rni beqiyosdir. Jadidlar Vatan, xalq, millat uchun ozod va farovon davlat qurish uchun o'z jonlarini ham ayamay kurash olib borganlar. O'lkadagi millatning dard-alamlarini ayanchli og'ir qismatini o'z qalbi va vujudi bilan his qilib, o'zlarining butun borlig'i, aql – zakovati va hayotini erk, ozodlik, taraqqiyot uchun safarbar etganlar.

Jadidchilik harakati namoyondalari ma'rifatparvar kishilar edi. Ular jaholat, bilimsizlik, madaniyatsizlik, mutaassiblik, diniy aqidaparastlikni inson azob-uqubatlarining asl sabablari deya talqin etdilar. Vatan mustaqilligini qo'lga kiritish uchun halq farovonligiga erishish uchun eng avvalo millatni bunday illatlardan forig' qilish zarur edi. Buni yaxshi anglagan jadidlar, avvalo xalqning savodxonligini oshirishga, madaniyatini yuksaltirishga, milliy qadriyatlarni tiklashga, buyuk ajdodlarimizni ommaga tanitib, ular bilan faxrlanish tuyg'usini uyg'otishga, millatni yuksak ma'naviyatli qilib tarbiyalashga harakat qilganlar. Bunda Munavvar Qori Abdurashidxonov, Ubaydulla Asadullaxo'jaev, Maxmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Hamza Hakimzoda Niyoziy, Abdulhamid Cho'lpon va Abdurauf Fitrat kabi haqiqiy xalq farzandining xizmatlari beqiyosdir. Ular xalqqa yaqinlashish va o'zlarining g'oyalarini targ'ib qilishning eng samarali usullaridan foydalanishga harakat qildi. Eng avvalo, yangi usul maktablarini ochib savodxonlikni oshirdi. Bundan tashqari matbuot, adabiyot va teatr orqali xalq orasiga kirib borib, ularni g'aflatdan uyg'otishga, ma'rifat urug'ini sochishga kirishdilar.

Xususan, teatr san'atini xalqning ko'zgusi va tarbiya o'chog'i deb bilgan jadidlar milliy teatrni tashkil etishga katta e'tibor berganlar, hamda o'zbek milliy teatrining shakllanishida o'zlarining katta hissalarini qo'shganlar. Bu haqda Prezidentimiz Islom Karimov "Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch" asarida "Qachonki milliy madaniyatimizning uzviy qismi bo'lgan teatr san'ati hususida so'z borar ekan, buyuk ma'rifatparvar Mahmudxo'ja Behbudiyning "Teatr - ibratxonadur" deb aytgan fikrini eslash o'rinlidir"³⁶, –deb yozadi.

Turkistondagi birinchi o'zbek milliy teatrining tashkil etilishida Mahmudxo'ja Behbudiy rahbarlik qiladi. Shu bilan birga, Behbudiy birinchi o'zbek dramasi "Padarkush" ning ham muallifidir. Samarqand shahrida tashkil etilgan birinchi o'zbek milliy teatrida namoyish etilgan ilk asar aynan "Padarkush" pesasi edi.³⁷

Bu asar jamoatchilikka qattiq ta'sir ko'rsatdi. Sahnada yaralgan ona tilidagi nutq va teatr aktyorlarining harakatlari xalq ommasiga nisbatan qudratli ta'sir vositasiga aylandi. Ilk o'zbek tomoshabinlarining savodsiz bo'lganligi sababli, jadidlar qo'ygan pesalar ular uchun axloqiy tarbiyaning dastlabki maktablariga aylandi. Behbudiyning "Padarkush" pesasida "ota va farzand o'rtasidagi shavqatsiz munosabatning sababchisi bo'lgan ma'naviy qashshoqlar" mol –

³⁶Каримов И. А. "Юксак маънавият - енгилмас куч" Т. Шарқ "Манавият" 2008. –Б. 96.

³⁷Холов А, Заманов А, Бекмуродов Н. "Ўзбекистон тарихи фанидан мукамал қўлланма" Т. Давр пресс 2010. –Б. 209.

mulkka ruju qo'yish kabi illatlar qattiq qoralangan edi. Muallif bu asarida xalqimizga yot bo'lgan odatlarni kirib kelishi, jamiyat uchun muqaddas bo'lgan oilaning yemirilishiga olib kelishini ko'rsatib bergan.

O'zbek milliy teatrining tashkilotchilaridan yana biri Munavvar Qori Abdurashidxonov edi. U teatrni barcha illatlar va buzuvchi odatlarni ko'rsatib beruvchi hamda tuzatuvchi deb bilgan.

Munavvar Qori 1913 yildan o'z faoliyatini boshlagan "Turon" gruppasining tashkilotchilaridan bo'ldi. 1914 yil 27 fevralda Toshkentdagi "Kolizey" teatri binosida o'zbek ilmiy teatrining birinchi ochilish marosimi bo'ldi. Spektaklning birinchi pardasini ochish Munavvar Qori Abdurashidxonovga topshirildi: "Turkiston tilida hanuz bir teatr yo'nalmaganligi barchangizga ma'lumdir. Shu sababli, ba'zi kishilarimiz teatrga ehtimolki o'yinbozlik yoki masxarabozlik ko'zi bilan boqurlar. Holbuki, teatrning asl ma'nosi "ibratxona" yoki "ulug'lar maktabi" degan so'zdir. Teatr sahnasi har tarafi oynaband bir uyga o'xshaydurki, unga har kim kirsa, o'zining husun va qalbini ko'rib ibrat olur"³⁸.

Munavvar Qori Turkistondagi qoloqlikning sabablarini nodonlik va olamdan xabarsizlik deb belgilagan. Bu illatlarni bartaraf etish uchun eng avvalo halq orasidagi buzuvchi odatlarning buzuvchi ekanligini ularga bildirmoq va ma'rifat sari yetaklamoq zarur, deydi. Teatrni aynan shu buzuvchi odatlarni xalqqa ko'rsatib beruvchi muassasa deb bilgan. U insonning ma'rifati uyg'onib, hayotga teranlik bilan qaramaguncha o'zining naqadar botqoqlikka botganligini bilmaydi, vijdoni uyg'onmaydi. Bunday inson na o'zini himoya qila oladi va na xalqning erkinligini, deb hisoblagan.

Jadidlarning yana bir buyuk namoyondasi Abdulla Avloniy ham o'zbek milliy teatrining shakllanishi va rivojlanishiga o'zining hissasini qo'shgan. U 1913-yilda tashkil etilgan professional "Turon" nomli teatr to'garagining tashkilotchilaridandir. Bu to'garak keyinchalik Hamza tomonidan tashkil etilgan guruh bilan qo'shib, hozirgi vaqtda drama teatri Hamza nomidagi hozirgi milliy davlat akademik teatriga asos bo'ldi.³⁹

Bu teatr Mahmudxo'ja Behbudiy, Hamza Hakimzoda Niyoziy, Abdulla Qodiriy kabilarning asarlarini sahnalashtirdi. Xalqning madaniyati yuksalishi uchun o'zining ijobiy ta'sirini o'tkazdi. Teatr tomoshabinlari sahna asarlarini tomosha qilar ekan, millat hayotidagi chirkin illatlarni angladilar, bu buzuvchi odatlardan nafratlandilar. Xalq orasida adolatsizlik, yovuzlik, zulm, ma'rifatsizlik, jaholat kabi chirkin illatlarga nisbatan nafrat, norozilik tuyg'ularini uyg'otdi.

1916 yilda Qo'qon shahrida Hamza rahbarligida havaskorlar teatri tashkil etildi. Unda namoyish etilgan birinchi spektakl ham Hamzaning ijod mahsuli bo'lgan "Zaharli hayot yoxud ish qurbonlari" pesasi bo'ldi.⁴⁰

Bu pesa o'zbek teatrining va dramaturgiyasining rivoji uchun muhim ahamiyat kasb etdi. Bu asarda haqiqat, adolat, ma'rifat bilan zo'ravonlik,

³⁸Шамсиддинов Р. Каримов Ш. "Ватан тарихи" 2-китоб. Т. Шарқ, 2010. –Б. 295.

³⁹Ўша манба –Б. 296.

⁴⁰Холов А, Заманов А, Бекмуродов Н. "Ўзбекистон тарихи фанидан мукаммал қўлланма" Т. "Давр пресс" 2010. –Б. 260.

adolatsizlik, ilmsizlik kabi illatlar o'rtasidagi kurash ifodalanadi. Asar qahramonlari Mariyamxon va Mahmudxonlar ma'rifat, ilm, adolat sari intiladilar. Jamiyatning o'taketgan qabihliklari, iflosgarchiliklari, razolat va jaholat, ilmsizlik va ma'naviyatsizlikdan aziyat chekadilar.

Shunday qilib, jadidlar teatrni hayot maktabi, jamiyat ko'zgusi deb bildilar. O'zbek milliy teatr maktabining shakllanishidagi ilk qadamlarini qo'ydilar. Teatr sahnalarida jamiyatning ijtimoiy va axloqiy muammolariga daxldor bo'lgan mavzulardagi asarlar namoyish etildi. Buning natijasida xalq oqni qoradan ajratishni bildi, o'z hayotida sodir bo'layotgan adolatsizlik, yovuzlik, zulm, ilmsizlik, g'aflet kabi illatlarga nisbatan e'tiroz, norozilik, nafrat tuyg'ularini uyg'otdi.

Yoshlar hamma payt jamiyatning o'ziga xos ko'zgusi hisoblangan. Yoshlar qiyofasi, ularning dunyoqarashi, e'tiqod va a'mollari har qanday jamiyatning taraqqiyotini oldindan belgilab bergan. Shu jihatdan olganda, respublikamizda 2008 yilning Yoshlar yili, 2010 yilning Barkamol avlod yili deb e'lon qilinishi bejiz emas, albatta. Vatanimizning bugungi yosh avlodi, Prezidentimiz ta'biri bilan aytganda, davlat va jamiyat taraqqiyotida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Yoshlar yurtimizning bo'lg'usi sohiblaridir. Bugungi yoshlarimiz oldida ham erkin fuqarolik jamiyati va demokratik davlat qurish jarayonida faol ishtirok etish vazifasi turibdi. XXI asr yoshlari uchun Turkiston mintaqasida taxminan 100 yil avval bo'lib o'tgan tarixiy va siyosiy voqealar o'ziga xos saboq vazifasini o'taydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Ҳолов А, Заманов А, Бекмуродов Н. “Ўзбекистон тарихи фанидан мукаммал қўлланма” Т. “Давр пресс” 2010й. 185б.
2. Шамсиддинов Р. Каримов Ш. Убайдуллаев Ў. “Ватан тарихи” 2-китоб. Т. Шарқ 2010. –Б. 283.
3. Каримов И. А. “Юксак маънавият - енгилмас куч” Т. Шарқ “Манавият” 2008. –Б. 96.
4. Ҳолов А, Заманов А, Бекмуродов Н. “Ўзбекистон тарихи фанидан мукаммал қўлланма” Т. Давр пресс 2010. –Б. 209.
5. Ahmadov O.SH. XIX asr oxiri XX asrning birinchi choragida Buxoroda ta'lim tarbiya tizmi (PhD) diss Termiz 2022 yil 147 bet

GAZLAMA MATERIALLARGA ISHLOV BERISH TEXNOLOGIYASINI RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA O'QITISHNING NAZARIY ASOSLARI.

Toshova Xadicha Hikmatovna

Buxoro Davlat Pedagogika instituti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi

(texnologik ta'lim) magistranti

Annotatsiya Mazkur ishda gazlama materiallarga ishlov berish texnologiyasini raqamli ta'lim muhitida o'qitishning nazariy asoslari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Zamonaviy pedagogik jarayonda raqamli vositalarning o'rni, interaktiv yondashuvlar hamda multimediya texnologiyalarining didaktik

imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, virtual modellashtirish va masofaviy ta'lim platformalari orqali o'quvchilarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish samaradorligi asoslangan. Tadqiqot natijalari raqamli muhit o'quv jarayonini modernizatsiya qilishda muhim omil ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar Raqamli ta'lim, gazlama texnologiyasi, kompetensiya, interaktiv metod, virtual laboratoriya, multimediya, pedagogik model, innovatsion yondashuv.

Аннотация В данной работе научно проанализированы теоретические основы обучения технологии обработки текстильных материалов в цифровой образовательной среде. Освещены роль цифровых средств в современном педагогическом процессе, интерактивные подходы, а также дидактические возможности мультимедийных технологий. Также обоснована эффективность формирования профессиональных компетенций у обучающихся посредством виртуального моделирования и платформ дистанционного обучения. Результаты исследования показывают, что цифровая среда является важным фактором модернизации образовательного процесса.: цифровое образование, текстильная технология, компетенция, интерактивный метод, виртуальная лаборатория, мультимедиа, педагогическая модель, инновационный подход.

Abstract This study scientifically analyzes the theoretical foundations of teaching textile material processing technology in a digital educational environment. It highlights the role of digital tools in modern pedagogical processes, interactive approaches, and the didactic potential of multimedia technologies. The effectiveness of developing professional competencies in students through virtual modeling and distance learning platforms is also substantiated. The research results indicate that the digital environment is a key factor in the modernization of the educational process.

Keywords: digital education, textile technology, competence, interactive method, virtual laboratory, multimedia, pedagogical model, innovative approach.

Zamonaviy ta'lim tizimi raqamli texnologiyalar asosida tubdan yangilanib bormoqda. Ayniqsa, amaliy yo'nalishdagi fanlarda o'qitish jarayonini raqamlashtirish o'quvchilarning bilim olish sifatini oshirishga xizmat qiladi. Gazlama materiallarga ishlov berish texnologiyasi ham murakkab amaliy jarayonlarni o'z ichiga olgani sababli, uni an'anaviy usulda o'rgatish har doim ham yetarli natija bermaydi. Raqamli ta'lim muhiti o'quv jarayonini vizual, interaktiv va moslashuvchan shaklda tashkil etish imkonini beradi. Bu esa o'quvchilarga tikuv, bichish, konstruksiya tuzish kabi jarayonlarni bosqichma-bosqich kuzatish va tahlil qilish imkonini yaratadi. Natijada nazariy bilim bilan amaliy ko'nikma o'rtasida uzviy bog'liqlik shakllanadi. Pedagogik jihatdan konstruktivistik yondashuv asosida bilim o'quvchi tomonidan faol quriladi. Shu sababli raqamli platformalarda topshiriqlar, virtual mashqlar va simulyatsion modellar muhim didaktik vosita sifatida xizmat qiladi. Kompetensiyaviy ta'lim modeli esa o'quvchilarda mustaqil fikrlash, amaliy qaror qabul qilish va texnologik jarayonlarni boshqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, multimediya

vositalari murakkab jarayonlarni sodda va tushunarli shaklda ifodalashga yordam beradi. Video darslar, 3D modellar va interaktiv testlar o'quvchilarning mavzuni chuqurroq o'zlashtirishiga sharoit yaratadi. Virtual laboratoriyalar esa real ishlab chiqarish muhitini imitatsiya qilib, xavfsiz va samarali o'rganish imkonini beradi.

Xulosa

Gazlama materiallarga ishlov berish texnologiyasini raqamli ta'lim muhitida o'qitish zamonaviy pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Raqamli vositalardan foydalanish o'quvchilarning faolligini oshiradi, bilimlarni mustahkamlaydi va kasbiy kompetensiyalarni shakllantiradi. Shu bilan birga, o'qitish jarayonining samaradorligi ortib, ta'lim sifati yangi bosqichga ko'tariladi. Mazkur yondashuv kelajak mutaxassislarini tayyorlashda muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ishmuhamedov R., Yo'ldoshev M. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent: Fan, 2019. – 112–118-betlar.
2. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning nazariy asoslari. Toshkent: O'qituvchi, 2017. – 56–63-betlar.
3. Azizxodjayeva N. Pedagogik texnologiyalar. Toshkent: TDPU, 2020. – 74–79-betlar.
4. Muslimov N., Qo'ysinov O. Kasb ta'limi metodikasi. Toshkent: Innovatsiya, 2018. – 134–140-betlar.
5. Selevko G.K. Sovremennye obrazovatelnye texnologii. Moskva: Narodnoe obrazovanie, 2015. – 98–105-betlar.
6. Bates T. Teaching in a Digital Age. Vancouver: BCcampus, 2019. – 45–52-betlar.
7. Anderson T. The Theory and Practice of Online Learning. Athabasca University Press, 2018. – 67–72-betlar
8. .Toshova,X.(2025).TEXNOLOGIKTA'LIMDAINNOVATSIONTA'LIMTEXNOLOGIYALARININGAHAMIYATI.YevrosiyoHuquq,MoliyaVaAmaliyFanlarJurnali,5(11),53–56.Retrievedfrom<https://inacademy.uz/index.php/EJLFAS/article/view/66629DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.17707644>

TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

Aminova Dilnoza Qahramon qizi

*Ta'lim tarbiya nazariyasi Boshlang'ich ta'lim
7-BT-24 guruh magistri*

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishning psixologik mexanizmlari (kognitiv, emotsional va xulq-atvoriy komponentlar) tahlil qilinadi. Mavzuning dolzarbligi, nazariy asoslari va amaliy tavsiyalar berilgan. Tadqiqot natijalari yoshlarni milliy xavfsizlik va Vatan himoyasiga tayyorlashda psixologik omillarning ahamiyatini ko'rsatadi.

Kalit soʻzlar: Oʻzbek tilida: harbiy-vatanparvarlik, psixologik mexanizmlar, talaba-yoshlar, kognitiv komponent, emotsional komponent, faoliyat komponenti, milliy gʻurur.

Аннотация: В тезисе анализируются психологические механизмы развития военно-патриотического духа у студенческой молодежи (когнитивный, эмоциональный и поведенческий компоненты). Рассматривается актуальность темы, теоретические основы и практические рекомендации. Результаты исследования подчеркивают значение психологических факторов в подготовке молодежи к защите Родины и обеспечению национальной безопасности.

Ключевые слова: военно-патриотизм, психологические механизмы, студенческая молодежь, когнитивный компонент, эмоциональный компонент, деятельностный компонент, национальная гордость.

Abstract: This thesis analyzes the psychological mechanisms for developing military-patriotic spirit among student youth (cognitive, emotional, and behavioral components). The relevance of the topic, theoretical foundations, and practical recommendations are examined. The research results highlight the importance of psychological factors in preparing youth for homeland defense and national security.

Keywords: military patriotism, psychological mechanisms, student youth, cognitive component, emotional component, activity component, national pride.

Hozirgi globallashuv va axborot texnologiyalari sharoitida talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirish Oʻzbekiston Respublikasining yoshlar siyosati va milliy xavfsizlik strategiyasining muhim tarkibiy qismidir. Harbiy-vatanparvarlik ruhini shakllantirish – bu talabalar ongida Vatanga muhabbat, milliy gʻurur, fuqarolik masʼuliyati va mudofaa qobiliyatini oshirishga qaratilgan psixologik-pedagogik jarayon boʻlib, u shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishni taʼminlaydi. Mazkur mavzu dolzarbligi Oʻzbekiston hukumatining 2023-yil 29-iyundagi 267-sonli qarori va “2023–2027-yillarda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash samaradorligini oshirish konsepsiyasi”da aks etgan.

Psixologik mexanizmlar quyidagi asosiy komponentlarda namoyon boʻladi:

Kognitiv mexanizm – bilim va tushunchalarni shakllantirish. Talabalar milliy tarix, Vatan himoyachilarining jasorati, davlat ramzlari va harbiy anʼanalar haqida chuqur bilim olish orqali vatanparvarlik ongini rivojlantiradi. Bu jarayonda idrok, xotira va tafakkur faollashadi, natijada shaxsiy maʼno va qadriyatlar tizimi shakllanadi.

Emotsional (affektiv) mexanizm – his-tuygʻular va motivatsiyani uygʻotish. Vatanparvarlik tuygʻusi mehr-muhabbat, gʻurur, sogʻinch va masʼuliyat hissi orqali mustahkamlanadi. Psixologik omillar (iqtisodiy muammolar, gʻarb madaniyati taʼsiri) salbiy his-tuygʻularni keltirib chiqarishi mumkin boʻlsa-da, ijobiy emotsional tajribalar (faxriylar bilan uchrashuvlar, harbiy-sport musobaqalari) ularni ijobiy tomonga yoʻnaltiradi.

Xulq-atvoriy (faoliyat) mexanizm – amaliy harakatlar orqali mustahkamlash. Nazariy bilim va tuygʻularni amaliyotga aylantirish – poxodlar, harbiy oʻquv

mashg'ulotlari, volontyorlik, konferensiyalar va muzeylar tashrifi orqali sodir bo'ladi. Bu mexanizm ijtimoiy o'rganish, identifikatsiya va o'zini-o'zi tarbiyalash tamoyillariga asoslanadi.

Ushbu mexanizmlar o'zaro bog'liq bo'lib, integratsiyalashgan yondashuv (o'quv jarayoni, sinfdan tashqari ishlar va oilaviy tarbiya) talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini barqaror shakllantiradi. Natijada, yoshlarda fuqarolik pozitsiyasi, jismoniy va ruhiy tayyorgarlik, milliy xavfsizlikka hissa qo'shishga tayyorlik paydo bo'ladi.

Xulosa. Talaba-yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishning psixologik mexanizmlari kognitiv, emotsional va xulq-atvoriy komponentlarning uyg'unligiga asoslanadi. Ushbu mexanizmlarni samarali qo'llash orqali yosh avlodni Vatanga sadoqatli, mas'uliyatli va mudofaa qobiliyatiga ega fuqarolar sifatida tarbiyalash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Mustafayeva Sh.F. Yoshlarda harbiy vatanparvarlik ruhini shakllantirishda psixologik omillar ahamiyati // Ilmiy maqola. – 2024.
2. Abduqodirova D.E., Abdurasulov J. Yoshlarda harbiy-vatanparvarlik tuyg'usini takomillashtirishning psixologik hususiyatlari // Ilmiy maqola. – 2025.
3. Сафоев Х.А. Воспитание студентов в духе военного патриотизма – актуальная педагогическая проблема // КиберЛенинка. – 2020.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 29-iyundagi 267-sonli qarori "Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida".
5. Трофимова Н.Б. Психологический аспект воспитания патриотических чувств у студентов педагогического вуза // Психология образования в поликультурном пространстве. – 2024. № 1 (65).
6. Кишеев И.Л. Психологические аспекты воспитания патриотизма студентов в современной системе высшего образования. – 2018.

O'QUVCHILAR BILIMINI FORMATIV BAHOLASHDA LOYIHA ISHI METODIDAN FOYDALANISHNING SAMARALI USULLARI VA ZAMONAVIY YONDASHUVLARI

Davlatova Nasiba Ubaydilloyevna.

Buxoro davlat pedagogika instituti 1-bosqich magistri

O'zbekiston, Buxoro shahri

E-mail: davlatovanasiba@gmail.com.

Kalit so'zlar: formativ baholash, loyiha faoliyati, zamonaviy pedagogik yondashuvlar, innovatsion texnologiyalar, ta'lim samaradorligi, o'quvchilar bilimni baholash, interfaol metodlar, mustaqil ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv.

Ключевые слова: формативное оценивание, проектная деятельность, современные педагогические подходы, инновационные технологии, эффективность обучения, оценивание знаний студентов, интерактивные методы, самостоятельное обучение, компетентностный подход.

Key words: formative assessment, project-based learning, modern pedagogical approaches, innovative technologies, learning effectiveness, student assessment, interactive methods, independent learning, competency-based approach, educational process.

Kirish. Hozirgi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan eng muhim vazifalardan biri – yuqori malakali, ijodiy fikrlaydigan, mustaqil qaror qabul qila oladigan hamda zamonaviy kompetensiyalarga ega mutaxassislarni tayyorlashdan iboratdir. Shu ma'noda oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini modernizatsiya qilish, uning sifatini oshirish va o'quvchilar bilimini xolis hamda uzluksiz baholash mexanizmlarini takomillashtirish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. An'anaviy baholash tizimi ko'pincha yakuniy natijani aniqlashga qaratilgan bo'lib, o'quvchining o'quv jarayonidagi rivojlanish dinamikasini to'liq aks ettira olmaydi. Shu sababli bugungi kunda ta'lim jarayonida **formativ baholash** tizimiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Formativ baholash o'qitish jarayonining uzluksiz qismi bo'lib, u o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini shakllantirish jarayonida doimiy tahlil qilish, xatolarni aniqlash va ularni bartaraf etishga yo'naltirilgan pedagogik yondashuv sifatida xizmat qiladi. Bu esa o'quvchilarning o'z-o'zini baholash, refleksiya qilish hamda o'qish jarayoniga faol jalb etilishini ta'minlaydi.

Mazkur jarayonda **loyiha faoliyati (project-based learning)** muhim didaktik vosita sifatida alohida o'rin egallaydi. Loyiha metodi o'quvchilarga real hayotiy muammolarni hal qilish, nazariy bilimlarni amaliyot bilan uyg'unlashtirish, jamoada ishlash va ijodiy yondashuvni rivojlantirish imkonini beradi. Eng muhimi, loyiha faoliyati orqali o'quvchining o'quv jarayonidagi faolligi va mustaqil ishlash ko'nikmalari aniq namoyon bo'ladi, bu esa formativ baholash uchun qulay pedagogik asos yaratadi. Formativ baholash jarayonida loyiha metodidan foydalanish o'quvchining faqat yakuniy natijasini emas, balki uning butun jarayon davomida erishgan yutuqlari, xatolari va rivojlanish bosqichlarini tizimli ravishda kuzatish imkonini beradi. Bu yondashuv o'qituvchiga individual yondashuvni kuchaytirish, o'quvchilar ehtiyojiga mos pedagogik strategiyalarni ishlab chiqish imkonini beradi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik yondashuvlar – kompetensiyaviy ta'lim, interfaol metodlar, muammoli ta'lim texnologiyalari hamda innovatsion raqamli texnologiyalar loyiha faoliyatining samaradorligini yanada oshiradi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yordamida o'quvchilar loyihalarni yaratish, taqdim etish va baholash jarayonlari yanada shaffof va samarali tashkil etiladi. Bu esa formativ baholashning aniqligi va obyektivligini ta'minlaydi.

Bugungi kunda ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilar kompetensiyalarini rivojlantirish va ularni mustaqil fikrlashga yo'naltirish zarurati formativ baholash va loyiha faoliyatining integratsiyasini yanada dolzarb masalaga aylantirmoqda.

Shu sababli, o'quvchi bilimini baholash jarayonida loyiha metodidan samarali foydalanish usullarini o'rganish va uni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish ta'lim tizimini takomillashtirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Tadqiqot maqsadi. O'quvchilar bilimini formativ baholashda loyiha faoliyatidan foydalanishning samarali usullarini aniqlash hamda ushbu jarayonda zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion texnologiyalarni qo'llash imkoniyatlarini ilmiy asoslashdan iborat.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Mazkur maqolada o'quvchilar bilimini formativ baholashda loyiha faoliyatidan foydalanishning samarali usullari va zamonaviy yondashuvlarini yoritishda bir qator ilmiy-metodik uslublardan foydalanildi. Mazkur uslublarda mavzuni chuqur o'rganish, mavjud holatni tahlil qilish hamda amaliy xulosalar chiqarishga xizmat qildi. Avvalo, **nazariy tahlil usuli** asosida mavzuga oid ilmiy adabiyotlar, pedagogik va psixologik manbalar, zamonaviy ta'lim texnologiyalari hamda ilg'or pedagogik tajribalar o'rganildi. Bu usul formativ baholash va loyiha faoliyatining mazmuni hamda ularning o'zaro bog'liqligini aniqlash imkonini berdi.

Shuningdek, **qiyosiy tahlil usulidan** foydalanildi. Ushbu usul yordamida an'anaviy baholash tizimi bilan formativ baholash tizimi o'rtasidagi farqlar, shuningdek, loyiha metodining boshqa pedagogik metodlar bilan o'zaro uyg'unligi tahlil qilindi. Natijada formativ baholashning afzalliklari va samaradorligi aniqlashtirildi. **Kuzatish usuli** orqali o'quvchilar tomonidan loyiha ishlarini bajarish jarayoni, ularning faolligi, mustaqil fikrlashi, jamoada ishlash ko'nikmalari hamda o'quv materialini amaliyotda qo'llash darajasi o'rganildi. Bu esa formativ baholashning amaliy jarayondagi ko'rinishini aniqlashga yordam berdi.

Bundan tashqari, **pedagogik tajriba-sinov usuli** asosida loyiha faoliyatini ta'lim jarayoniga joriy etish orqali o'quvchilar bilimini baholashning samaradorligi amaliy jihatdan kuzatildi va tahlil qilindi. Shuningdek, **suhbat va so'rovnoma usullari** yordamida o'qituvchilar va o'quvchilar fikrlari o'rganilib, formativ baholash hamda loyiha metodining afzalliklari va ayrim amaliy muammolari aniqlandi. Yakuniy bosqichda olingan ma'lumotlar **tizimli tahlil va umumlashtirish** asosida qayta ishlanib, mavzu bo'yicha ilmiy-metodik xulosalar shakllantirildi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. O'quvchilar bilimini formativ baholashda loyiha faoliyatidan foydalanish jarayoni tahlil qilinganda, ushbu yondashuv ta'lim samaradorligini oshirishda muhim pedagogik vosita ekanligi aniqlandi. Olib borilgan kuzatishlar va amaliy jarayonlar natijasida loyiha metodining formativ baholash bilan uyg'unligi o'quvchilarning o'quv faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi ma'lum bo'ldi.

Avvalo, loyiha faoliyati asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonida o'quvchilar faolligi sezilarli darajada oshgani kuzatildi. O'quvchilar nafaqat tayyor bilimni qabul qiluvchi subyekt sifatida, balki mustaqil izlanish olib boruvchi, muammolarni tahlil qiluvchi va yechim taklif qiluvchi faol ishtirokchiga aylandi.

Bu holat formativ baholashning asosiy tamoyillaridan biri bo'lgan uzluksiz rivojlanishni ta'minlashga xizmat qildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, loyiha ishlari jarayonida o'quvchilar o'z bilimlarini amaliy vazifalar orqali mustahkamlash imkoniga ega bo'ldi. Ayniqsa, guruh bo'lib ishlash jarayonida muloqot, hamkorlik, mas'uliyatni taqsimlash va qaror qabul qilish ko'nikmalari rivojlandi. Bu esa nafaqat bilim, balki kompetensiyalarning ham shakllanishiga olib keldi.

Formativ baholash jarayonida loyiha metodidan foydalanish o'qituvchiga o'quvchilar faoliyatini bosqichma-bosqich kuzatish imkonini berdi. Har bir bosqichda berilgan teskari aloqa (feedback) o'quvchilar ishini yaxshilashga, xatolarni tuzatishga va bilimlarni chuqurlashtirishga xizmat qildi. Bu jarayon baholashning faqat yakuniy natijaga emas, balki o'quv jarayoniga yo'naltirilganligini ko'rsatdi.

Muhokama jarayonida shuni ta'kidlash joizki, loyiha faoliyati formativ baholashni samarali tashkil etishda bir qator afzalliklarga ega. Jumladan, u o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodkorlik va muammoli vaziyatlarni hal etish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, o'quv jarayonini real hayot bilan bog'lash imkonini beradi, bu esa bilimlarning amaliy ahamiyatini oshiradi.

Biroq ayrim qiyinchiliklar ham kuzatildi. Xususan, barcha o'quvchilar bir xil darajada faollik ko'rsatmasligi, vaqtni to'g'ri taqsimlashdagi muammolar hamda loyiha ishlarini baholashda mezonlarni aniq belgilash zarurati mavjudligi aniqlandi. Shu sababli formativ baholash jarayonida aniq rubrika (baholash mezonlari) va tizimli yo'riqnomalardan foydalanish tavsiya etiladi.

Umuman olganda, olingan natijalar loyiha faoliyati asosida tashkil etilgan formativ baholash tizimi ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilar faolligini kuchaytirish hamda kompetensiyalarni rivojlantirishda samarali vosita ekanligini tasdiqladi.

Xulosa. O'quvchilar bilimini formativ baholashda loyiha faoliyatidan foydalanish bugungi zamonaviy ta'lim tizimining eng samarali pedagogik yondashuvlaridan biri ekanligi ushbu maqolada ko'rib chiqildi. Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, loyiha metodi ta'lim jarayonini faollashtirish, o'quvchilarni mustaqil fikrlashga yo'naltirish hamda nazariy bilimlarni amaliyot bilan uyg'unlashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Formativ baholash jarayonida loyiha faoliyatidan foydalanish o'quvchilar bilimini faqat yakuniy natija asosida emas, balki o'quv jarayonining har bir bosqichida baholash imkonini beradi. Bu esa o'qituvchiga o'quvchilar rivojlanishini tizimli kuzatish, ularning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash hamda o'z vaqtida pedagogik yordam ko'rsatish imkonini yaratadi. Shuningdek, loyiha metodi asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarda ijodiy fikrlash, muammolarni hal qilish, jamoada ishlash va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa zamonaviy kompetensiyaviy yondashuv talablariga to'liq mos keladi. Tahlillar natijasida shunday xulosa qilish mumkinki, innovatsion pedagogik texnologiyalar va zamonaviy yondashuvlar bilan uyg'unlashtirilgan loyiha faoliyati formativ baholashning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, baholash jarayonida aniq mezonlar va tizimli yondashuvlardan foydalanish zarur ekani ham aniqlandi. Umuman olganda, o'quvchilar bilimini formativ baholashda loyiha

faoliyatidan foydalanish ta'lim sifatini oshirish, o'quv jarayonini faollashtirish va raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashda muhim pedagogik vosita hisoblanadi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1. Xo'jayev N.H. Pedagogika: darslik. – Toshkent: O'qituvchi, 2020. – 312 b.
2. Yuldoshev J.G'. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar: o'quv qo'llanma. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 256 b.
3. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2018. – 280 b.
4. Tolipov O'.Q., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Fan, 2017. – 340 b.

TALABA-YOSHLARDA VATANPARVARLIK QADRIYATLARINI SHAKILLANTIRISHNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK OMILLARI

*Namozova Mohigul Alisher qizi.
Buxoro davlat pedagogika instituti
Psixologiya yo`nalishi magistranti
Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa
fanlari doktori (PhD), dotsent.*

Kalit so'zlar: Talaba-yoshlar, vatanparvarlik, qadriyatlar, ijtimoiy-psixologik omillar, shaxs rivoji, motivatsiya, fuqarolik ong, milliy identifikatsiya, tarbiya, ijtimoiy muhit.

Ключевые слова: Студенческая молодежь, патриотизм, ценности, социально-психологические факторы, развитие личности, мотивация, гражданское сознание, национальная идентичность, воспитание, социальная среда.

Key words: Student youth, patriotism, values, socio-psychological factors, personality development, motivation, civic consciousness, national identity, education, social environment.

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida yoshlarni vatanparvarlik va milliy g'urur ruhida tarbiyalash va kamol topdirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa talaba-yoshlar jamiyatning faol qatlamini tashkil etganligi uchun, ularda milliy qadriyatlar va vatanga nisbatan mehr muhabbat hissini shakllanirish ahamiyatga molik masaladir. Albatta bu jarayonda ijtimoiy-psixologik omillar muhim rol o'ynaydi.

Talabalar-yoshlarda vatanparvarlik qadriyatlari bir qator ijtimoiy psixologik omillar ta'sirida shakllanadi. Birlamchi, ijtimoiy muhit- oila, ta'lim muassalari, tengdoshlar guruhi yoshlarning qarashlari qadriyatlar tizimiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Oilada asosan ota-ona bilvosita yon atrofidagi qarindoshlari ular tomonidan berilgan tarbiya va shaxsiy namunalari yoshlarda vatanga bo'lgan mehr va himoya tuyg'ularini shakllantirishda asosiy omillardan biridir.

Shu bilan birga, ta'lim muassasalari ham o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Ta'lim jarayonida vatanparvarlik g'oyalarini singdirish, tarixiy merosni o'rgatish va milliy qadriyatlarni targ'ib qilish orqali yoshlar ongida ijobiy munosabat yuzaga keltiriladi. Bu jarayonda o'qituvchining shaxsiy namunasi, pedagogik mahorat va psixologik yondashuvi, katta ahamiyatga ega. Bundan tashqari, vatanga muhabbatni rivojlantirishda o'quvchilar o'rtasidagi kichik guruhlarining ijobiy ta'siridan ham foydalanish yaxshi samara berdi.

Psixologik jihatdan qaralganda, motivatsiya, identifikatsiya, ijtimoiy taqlid mexanizimlar muhim rol o'ynaydi. Talaba-yoshlar o'zlarini jamiyatning bir qismi sifatida anglab, milliy identifikatsiya orqali vatanparvarlik hissini rivojlantiradi. Shuningdek kunimizda jadallik bilan rivojlanib borayotgan ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalari ham yoshlarning qarashlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

XULOSA

So'z yakunida shuni aytishimiz mumkinki, talaba-yoshlarda vatanparvarlik hislarini shakllantirish ko'p qirrali ijtimoiy psixologik jarayon bo'lib, unda oila, ta'lim tizimi, ijtimoiy muhit va shaxsiy psixologik omillar muhim rolga ega. Ushbu omillarni uyg'unlashtirgan xolda ta'lim va tarbiya jarayonlarini tashkil etish yosh avlodda yuksak vatanparvarlik ruhini shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Shavkat Mirziyoyev. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
2. Islom Karimov. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. Abraham Maslow. Motivation and Personality. – New York: Harper & Row, 1954.
4. Albert Bandura. Social Learning Theory. – Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1977.
5. Lev Vygotsky. Mind in Society. – Cambridge: Harvard University Press, 1978.
6. David Myers. Social Psychology. – New York: McGraw-Hill, 2013.
7. Pedagogika bo'yicha darsliklar va o'quv qo'llanmalar. – Toshkent, 2018–2023.
8. Psixologiya bo'yicha zamonaviy ilmiy tadqiqotlar va maqolalar. – Toshkent, 2019–2024.

MAKTAB O'QUVCHILARIDA O'QUVCHILARDA DEPRESSIYA VA STRESS HOLATLARINI OLDINI OLISHNING PEDAGOGIK- PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Baxshullayeva Nilufar Olimjon qizi
Buxoro davlat pedagogika instituti,
psixologiya yo'nalishi magistranti

Kalit so'zlar: depressiya, stress, o'quvchi, psixologik holat, pedagogik yondashuv, profilaktika, motivatsiya

Ключевые слова: депрессия, стресс, ученик, психологическое состояние, педагогический подход, профилактика

Key words: depression, stress, student, psychological state, pedagogical approach, prevention

Bugungi kunda maktab o'quvchilari orasida stress va depressiya holatlarining ortib borishi dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Ta'lim jarayonidagi yuklama, oilaviy muhit va ijtimoiy omillar o'quvchilarning ruhiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli ushbu muammoni pedagogik va psixologik jihatdan o'rganish muhimdir.

Maktab o'quvchilarida stress va depressiya holatlarining oldini olishda samarali pedagogik-psixologik usullarni aniqlash va ularni amaliyotga joriy etish yo'llarini ishlab chiqish.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari

Tadqiqot jarayonida kuzatish, suhbat, so'rovnoma va psixologik test metodlaridan foydalanildi. O'quvchilarning ruhiy holati tahlil qilinib, stress va depressiya darajasi aniqlashtirildi. Shuningdek, pedagoglar va ota-onalar bilan hamkorlikda profilaktik ishlar olib borildi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarda stress va depressiya ko'pincha noto'g'ri ta'lim yondashuvi, ortiqcha yuklama va emotsional qo'llab-quvvatlashning yetishmasligi sababli yuzaga keladi. Pedagogik jihatdan qo'llab-quvvatlash, ijobiy muhit yaratish, o'quvchilar bilan individual ishlash va motivatsiyani oshirish bu muammolarni kamaytirishga yordam beradi. Psixologik treninglar va suhbatlar ham samarali natija beradi.

Maktab o'quvchilarida stress va depressiyani oldini olishda pedagog va psixologlarning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Ta'lim jarayonida sog'lom psixologik muhit yaratish, o'quvchilarni qo'llab-quvvatlash va ularning individual xususiyatlarini hisobga olish orqali ijobiy natijalarga erishish mumkin.

Adabiyot va manbalar ro'yxati

1. Karimov I. A. Yoshlar psixologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2018. – 120 b.
2. Xasanov R. M. Ta'limda psixologik yondashuv // Pedagogika jurnali, №2, 2020. – 45–50 b.
3. Abdullayev A. A. Stress va uning oldini olish // Konferensiya to'plami. – Buxoro, 2021.

TALABA-YOSHLARDA VATANPARVARLIK KONSEPSIYASI ASOSIDA KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHDA TARBIYAVIY ISHLARNI TAKOMILLASHTIRISH

Muqimova Gulruh Ilyos qizi

*Buxoro Davlat Pedagogika Instituti
Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim
fakulteti 7BT-24 guruh magistranti
E-mail: gulruh0857@gmail.com*

Kalit so'zlar: vatanparvarlik, vatanparvarlik kompetensiyasi, talaba-yoshlar, tarbiyaviy ishlar, pedagogik mexanizm, ma'naviy-ma'rifiy tarbiya, milliy qadriyatlar, fuqarolik pozitsiyasi, ijtimoiy faollik, shaxs kamoloti, ta'lim-tarbiya

integratsiyasi, tarbiyaviy jarayon, innovatsion yondashuv, pedagogik texnologiyalar

Keywords: patriotism, patriotic competence, university students, educational activities, pedagogical mechanisms, spiritual and moral education, civic engagement, national values

Ключевые слова: патриотическое воспитание, развитие компетентности, студенческая аудитория, воспитательный процесс, педагогические инструменты, духовно-нравственное развитие, гражданское самосознание, национально-культурные ценности

Kirish.

Globallashuv jarayonlari jadallashib borayotgan hozirgi davrda oliy ta'lim tizimi oldida nafaqat zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlash, balki yuksak ma'naviyatli, milliy qadriyatlarga hurmat bilan yondashadigan, mustahkam fuqarolik pozitsiyasiga ega bo'lgan yosh avlodni shakllantirish vazifasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, talaba-yoshlarda vatanparvarlikni nafaqat tushuncha sifatida, balki yaxlit pedagogik konsepsiya asosida shakllantirish muhim ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi.

Vatanparvarlik konsepsiyasi talabaning ijtimoiy faolligi, fuqarolik mas'uliyati, milliy o'zlikni anglash darajasi hamda ma'naviy qadriyatlarga sodiqligini ifodalovchi murakkab integrativ tizim sifatida namoyon bo'ladi. Uni samarali shakllantirish esa o'ziga xos pedagogik mexanizmlar, zamonaviy yondashuvlar hamda ma'naviy-ma'rifiy tarbiya vositalarining uyg'unligini talab etadi. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida ta'lim va tarbiyaning uzviyligi, shaxsni har tomonlama rivojlantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Shu bilan birga, yoshlarga oid davlat siyosatida yoshlarni Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalash, ularning fuqarolik pozitsiyasini mustahkamlash hamda milliy qadriyatlarga asoslangan dunyoqarashini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Asosiy qism.

Vatanparvarlik kompetensiyasi talabaning o'z Vataniga sadoqati, milliy qadriyatlarga hurmati, tarixiy merosga e'tiborli munosabati hamda jamiyat oldidagi fuqarolik mas'uliyatini chuqur anglashini ifodalovchi kompleks pedagogik kategoriya hisoblanadi. Ushbu kompetensiya nafaqat bilimlar majmuasini, balki shaxsning hissiy-irodaviy holati, axloqiy qarashlari, ijtimoiy faolligi va amaliy faoliyatga tayyorligini o'zida mujassam etadi. Shu bois, uni shakllantirish jarayoni vatanparvarlik konsepsiyasi asosida tizimli yondashuvni talab qiladi.

Vatanparvarlik konsepsiyasi talaba-yoshlarning milliy o'zlikni anglash darajasini oshirish, tarixiy xotirani mustahkamlash, ajdodlar merosiga hurmat tuyg'usini shakllantirish, davlat va jamiyat manfaatlariga sadoqat ruhini rivojlantirish hamda fuqarolik pozitsiyasini mustahkamlashga xizmat qiladi. Mazkur jarayon samaradorligi esa ma'naviy-ma'rifiy tarbiya vositalari, pedagogik mexanizmlar va zamonaviy tarbiyaviy yondashuvlarning uyg'unligiga bog'liqdir.

Oliy ta'lim muassasalarida tashkil etiladigan tarbiyaviy faoliyat tizimi talabalarning ma'naviy-axloqiy, huquqiy, estetik va fuqarolik sifatlarini kompleks rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lib, u turli shakl va metodlar orqali amalga oshiriladi. Jumladan, auditoriya mashg'ulotlari bilan uzviy bog'langan holda tashkil etiladigan ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar, davra suhbatlari, uchrashuvlar, ijtimoiy loyihalar, ekskursiyalar hamda volontyorlik faoliyati talabalarda vatanparvarlik tuyg'ularini mustahkamlashda muhim pedagogik vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash uzluksiz va ko'p qirrali jarayon bo'lib, u ijtimoiy, madaniy, ma'rifiy va mafkuraviy yo'nalishlarning o'zaro integratsiyasini taqozo etadi. Shu jihatdan, zamonaviy yondashuvlarda vatanparvarlikni shakllantirish "Vatan — ulug', burch — muqaddas!" tamoyili asosida olib borilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa tarbiyaviy ishlar tizimini aniq maqsadga yo'naltirilgan, innovatsion va samarali pedagogik mexanizmlar asosida tashkil etishni talab etadi.

Tarbiyaviy faoliyatni takomillashtirish zarurati esa talaba-yoshlarda vatanparvarlik konsepsiyasini chuqurroq singdirish, ularning fuqarolik faolligini oshirish hamda milliy qadriyatlarga asoslangan dunyoqarashini shakllantirish bilan bevosita bog'liqdir.

Amaliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, ayrim holatlarda oliy ta'lim muassasalarida tashkil etilayotgan tarbiyaviy faoliyat ko'proq an'anaviy yondashuv asosida olib borilib, uning mazmuni talaba shaxsining ehtiyojlari, qiziqishlari va individual pozitsiyasi bilan yetarli darajada uyg'unlashmaydi. Natijada bunday tadbirlarning samaradorligi pasayib, ularning tarbiyaviy ta'siri kutilgan darajada namoyon bo'lmaydi.

Shu bois, tarbiyaviy faoliyatni takomillashtirishda, avvalo, shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni ustuvor qilish zarur. Talaba tayyor bilim va g'oyalarni passiv qabul qiluvchi emas, balki ijtimoiy jarayonlarda faol ishtirok etuvchi, mustaqil fikr yurituvchi va o'z pozitsiyasini asoslay oladigan subyekt sifatida shakllanishi lozim.

Bundan tashqari, vatanparvarlik tarbiyasining mazmunini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida boyitish muhim ahamiyat kasb etadi. Interaktiv

metodlar, muammoli vaziyatlar, loyiha faoliyati, bahs-munozaralar, treninglar, keys-stadi va raqamli resurslardan foydalanish talabalarning faolligini oshirib, ularni mavzuga chuqur jalb etadi. Ayniqsa, tarixiy shaxslar faoliyati, milliy qahramonlar jasorati, mustaqillik davridagi ijtimoiy-iqtisodiy yutuqlar hamda Yangi O'zbekiston taraqqiyotida yoshlarning o'rni kabi mavzularni hayotiy misollar orqali yoritish kuchli tarbiyaviy ta'sirga ega.

Shuningdek, tarbiyaviy faoliyatni samarali tashkil etishda oila, mahalla, jamoatchilik tashkilotlari, harbiy tuzilmalar, muzeylar hamda ma'naviyat markazlari bilan hamkorlikni kengaytirish muhim omil hisoblanadi. Chunki vatanparvarlik tuyg'usi faqat nazariy bilimlar orqali emas, balki real ijtimoiy muhitda, amaliy faoliyat va bevosita tajriba orqali yanada mustahkam shakllanadi.

Bundan tashqari, talaba-yoshlarda vatanparvarlik konsepsiyasini shakllantirish jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg'unligini ta'minlash alohida ahamiyatga ega. Vatanga sadoqat, eng avvalo, insonparvarlik, tinchlikparvarlik, bag'rikenglik, adolat va qonunga hurmat kabi fazilatlar bilan mustahkamlanadi. Shu nuqtai nazardan, Konstitutsiya, davlat ramzlari, milliy tarix va boy ma'naviy merosni chuqur o'rganish muhim pedagogik asos bo'lib xizmat qiladi.

Talaba-yoshlarda vatanparvarlik kompetensiyasini shakllantirishda samarali pedagogik mexanizmlar tizimli yondashuv asosida amalga oshirilishi lozim. Xususan, oliy ta'lim muassasalarining tarbiyaviy faoliyat rejasida vatanparvarlik tarbiyasiga oid aniq maqsad va vazifalar, mazmunli tadbirlar, kutilayotgan natijalar hamda ularning monitoring va baholash mezonlari belgilanishi zarur. Bu esa tarbiyaviy jarayonning izchilligi va natijadorligini ta'minlaydi.

Turli fanlar, jumladan, tarix, pedagogika, falsafa, huquq, adabiyot, dinshunoslik va madaniyatshunoslik yo'nalishlari mazmuni orqali talaba-yoshlarda vatanparvarlik g'oyalarini tizimli singdirish imkoniyati mavjud. Bu esa ta'lim va tarbiya jarayonining o'zaro integratsiyasini ta'minlab, shaxs rivojida yaxlit yondashuvni shakllantiradi.

Talabalarni volontyorlik faoliyati, xayriya tadbirlari, ekologik tashabbuslar, mahalla bilan hamkorlik hamda ijtimoiy loyihalarga jalb etish ularning jamiyat hayotiga daxldorlik hissini kuchaytiradi. Natijada yoshlar vatanparvarlikni faqat nazariy tushuncha sifatida emas, balki ijtimoiy foydali faoliyat orqali namoyon bo'ladigan amaliy qadriyat sifatida anglay boshlaydi.

Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham tarbiyaviy jarayon samaradorligini oshiradi. Xususan, multimedia taqdimotlar, hujjatli filmlar, virtual muzeylar, interaktiv platformalar, onlayn viktorinalar va

videoloyihalar talabalarning qiziqishini kuchaytirib, mavzuning ta'sirchanligini oshiradi.

Vatanparvarlik kompetensiyasining shakllanganlik darajasini aniqlash uchun aniq mezonlar tizimini ishlab chiqish muhimdir. Bunda talabaning bilim darajasi, fuqarolik pozitsiyasi, ijtimoiy faolligi, milliy qadriyatlarga munosabati hamda davlat va jamiyat hayotiga daxldorlik hissi asosiy indikatorlar sifatida e'tiborga olinadi.

Tarbiyaviy faoliyatni takomillashtirish maqsadida quyidagi amaliy yo'nalishlarni ilgari surish maqsadga muvofiq: oliy ta'lim muassasalarida vatanparvarlik kompetensiyasiga yo'naltirilgan maxsus tarbiyaviy modul va dasturlarni joriy etish; kuratorlik va tyutorlik faoliyatini mazmunan boyitish; talaba-yoshlar uchun doimiy ijtimoiy-ma'naviy loyihalarni yo'lga qo'yish; ularning tashabbuslari va ijtimoiy faolligini rag'batlantirish; tarbiyaviy tadbirlarda dialogik va interaktiv shakllarni kengaytirish hamda natijadorlikni muntazam monitoring asosida baholab borish.

Xulosa qilib aytganda, talaba-yoshlarda vatanparvarlik kompetensiyasini shakllantirishda tarbiyaviy faoliyatni zamonaviy yondashuvlar asosida takomillashtirish oliy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayon yoshlarning ma'naviy kamolotini ta'minlash, fuqarolik ongini rivojlantirish, ijtimoiy mas'uliyatini oshirish hamda milliy qadriyatlarga sadoqatini mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, tarbiyaviy ishlarni tizimli, maqsadli, innovatsion va hamkorlikka asoslangan holda tashkil etish talaba-yoshlarning Vatanga muhabbat ruhida, jamiyat oldidagi burchini chuqur anglagan yetuk shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi. Shu sababli, oliy ta'lim muassasalarida tarbiyaviy faoliyat mazmunini zamon talablari asosida yangilash, pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish va uning samaradorligini oshirish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa sifatida o'z ahamiyatini saqlab qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

11. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-637-son, 23-sentabr 2020-yil.
12. O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-406-son, 14-sentabr 2016-yil.
13. O'zbekiston Respublikasida yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiyasi.
14. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 29-iyundagi 267-son qarori asosida tasdiqlangan 2023–2027-yillarda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiyasi.

-
-
15. O'zbekistonda yoshlarga oid davlat siyosatini 2025-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi. Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 18-yanvardagi 23-son qarori.
 16. Islom Karimov. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
 17. Musurmonova O. *Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi*. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
 18. To'xtaxodjayeva M.X. va boshqalar. *Pedagogika nazariyasi*. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2010.
 19. Xasanboyev J., To'raqulov X., Haydarov M., Xasanboyeva O. *Pedagogika*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2011.
 20. Milliy istiqlol g'oyasi, ma'naviyat asoslari va tarbiya masalalariga oid ilmiy-uslubiy manbalar to'plami.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA O'ZARO DO'STLIKNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Hayotova Mukarrama Farxod qizi.

*Buxoro davlat pedagogika instituti,
maktabgacha ta'lim kafedrası 2-bosqich magistri*

Kalit so'zlar: ijtimoiy rivojlanish, ijtimoiylashuv, pedagogik asoslar, tarbiya, shaxs rivoji, muloqot ko'nikmalari, empatiya, hamkorlik, jamoaviy faoliyat, o'yin faoliyati, rolly o'yinlar, axloqiy tarbiya, bolalar psixologiyasi, tarbiyachi roli.

Ключевые слова: Социальное развитие, социализация, педагогические основы, воспитание, развитие личности, коммуникативные навыки, эмпатия, сотрудничество, коллективная деятельность, игровая деятельность, ролевые игры, нравственное воспитание, детская психология, роль воспитателя.

Keywords: Social development, socialization, pedagogical foundations, education, personal development, communication skills, empathy, cooperation, collective activity, play activity, role-playing games, moral education, child psychology, role of the educator.

Kirish. Maktabgacha yoshdagi bolalarda o'zaro do'stlikni shakllantirish bugungi kunda ta'lim-tarbiya tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki aynan shu davrda bolaning shaxs sifatida shakllanishi, uning ijtimoiy muhitga moslashuvi va boshqalar bilan munosabat o'rnatish ko'nikmalari rivojlanadi. Do'stlik esa bolalarning bir-birini tushunishi, hurmat qilishi, yordam berishi va hamkorlikda faoliyat yuritishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar o'rtasida ijobiy munosabatlarni shakllantirish, ularni jamoada o'zini tutishga o'rgatish hamda ijtimoiy va emotsional rivojlanishini ta'minlash pedagogik jarayonning ajralmas qismidir. Bu

jarayonda tarbiyachining roli beqiyos bo'lib, u bolalarga to'g'ri yo'naltirish, namuna ko'rsatish va qulay ijtimoiy muhit yaratish orqali do'stona aloqalarni rivojlantiradi.

Shu bois, maktabgacha yoshdagi bolalarda do'stlikni shakllantirishning pedagogik asoslarini o'rganish, samarali usul va vositalarni aniqlash hamda ularni amaliyotga tatbiq etish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Tadqiqot maqsadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi — maktabgacha yoshdagi bolalarda o'zaro do'stlikni shakllantirishning pedagogik asoslarini chuqur o'rganish, bu jarayonning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini aniqlash hamda samarali tarbiyaviy metod va vositalarni ishlab chiqishdan iborat.

Shuningdek, tadqiqot quyidagi yo'nalishlarni qamrab oladi: bolalarning ijtimoiy rivojlanish darajasini tahlil qilish, ularning muloqot ko'nikmalari, empatiya va hamkorlik qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniyatlarini aniqlash, o'yin faoliyati va jamoaviy mashg'ulotlarning do'stlikni shakllantirishdagi rolini asoslash. Bundan tashqari, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyachining o'rni va uning pedagogik ta'sir usullarini aniqlash, bolalar o'rtasida ijobiy munosabatlarni shakllantirishga xizmat qiluvchi qulay ijtimoiy muhitni yaratish yo'llarini ishlab chiqish ham tadqiqot maqsadiga kiradi.

Natijada, maktabgacha yoshdagi bolalarda sog'lom ijtimoiy munosabatlar va mustahkam do'stlik aloqalarini shakllantirishga xizmat qiluvchi amaliy tavsiyalar ishlab chiqish ko'zda tutiladi.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Maktabgacha yoshdagi bolalarda o'zaro do'stlikni shakllantirish jarayonini o'rganish va tahlil qilishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqotda quyidagi uslublardan foydalanish maqsadga muvofiq hisoblanadi:

Avvalo, **nazariy tahlil usuli** qo'llaniladi. Bu usul orqali pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlar o'rganilib, mavzuga oid ilmiy qarashlar tahlil qilinadi hamda umumlashtiriladi.

Shuningdek, **kuzatish usuli** muhim o'rin tutadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarning o'zaro munosabatlari, o'yin jarayonidagi xatti-harakatlari va do'stlikka oid holatlar tabiiy sharoitda kuzatiladi.

Suhbat usuli ham qo'llanilib, tarbiyachilar va bolalar bilan muloqot orqali ularning fikr, munosabat va tajribalari o'rganiladi.

Bundan tashqari, **tajriba (eksperiment) usuli** orqali maxsus tashkil etilgan pedagogik sharoitlarda do'stlikni shakllantirishga qaratilgan mashg'ulotlar o'tkazilib, ularning samaradorligi aniqlanadi.

Anketa va so'rovnoma usuli tarbiyachilar va ota-onalar fikrini o'rganish uchun qo'llanadi, bu esa tadqiqot natijalarini yanada boyitadi.

Shuningdek, olingan ma'lumotlarni qayta ishlash uchun **statistik tahlil usulidan** foydalanilib, natijalar umumlashtiriladi va xulosalar chiqariladi.

Ushbu uslublar tadqiqotning ilmiy asoslangan va ishonchli bo'lishini ta'minlaydi hamda maktabgacha yoshdagi bolalarda do'stlikni shakllantirish jarayonini chuqur o'rganishga imkon beradi.

Tadqiqotning natijalari va muhokamasi. Tadqiqot davomida maktabgacha yoshdagi bolalarda o‘zaro do‘stlikni shakllantirish jarayoni pedagogik jihatdan tizimli yondashuv asosida samarali amalga oshirilishi aniqlandi. Kuzatishlar va tajribalar natijasi shuni ko‘rsatdiki, bolalar o‘rtasidagi ijobiy munosabatlar asosan o‘yin faoliyati va jamoaviy mashg‘ulotlar jarayonida tez rivojlanadi.

Natijalarga ko‘ra, bolalarda muloqot ko‘nikmalari, hamkorlik qilish qobiliyati va empatiya darajasi maxsus tashkil etilgan pedagogik sharoitlarda sezilarli darajada oshadi. Ayniqsa, rolli o‘yinlar va guruhli faoliyatlar bolalarning bir-birini tushunishi, yordam berishi va nizoli vaziyatlarni tinch yo‘l bilan hal qilishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Shuningdek, tarbiyachining roli juda muhim ekanligi aniqlandi. Tarbiyachi tomonidan yaratilgan qulay ijtimoiy muhit va to‘g‘ri pedagogik yondashuv bolalarda do‘stona munosabatlarni shakllantirishga kuchli turtki beradi. Ota-onalar bilan hamkorlikda olib borilgan ishlar esa bu jarayonning samaradorligini yanada oshiradi.

Muhokama jarayonida shuni ta‘kidlash mumkinki, bolalarda do‘stlikni shakllantirish faqat nazariy bilimlar bilan emas, balki amaliy faoliyat, kundalik muloqot va ijobiy emotsional muhit orqali mustahkamlanadi. Ayrim bolalarda uyatchanlik yoki o‘zini erkin ifoda eta olmaslik holatlari kuzatilgan bo‘lsa-da, muntazam pedagogik ta‘sir natijasida bu muammolar bosqichma-bosqich kamaygan. Umuman olganda, tadqiqot natijalari maktabgacha yoshdagi bolalarda o‘zaro do‘stlikni shakllantirishda o‘yin faoliyati, tarbiyachining pedagogik mahorati va ijtimoiy muhit hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini tasdiqladi.

Xulosa. Maktabgacha yoshdagi bolalarda o‘zaro do‘stlikni shakllantirish jarayoni ularning ijtimoiy, emotsional va axloqiy rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, do‘stlik munosabatlarini rivojlantirishda o‘yin faoliyati, jamoaviy mashg‘ulotlar va tarbiyachining to‘g‘ri pedagogik yondashuvi asosiy omillar hisoblanadi.

Bolalarda empatiya, hamkorlik, muloqot ko‘nikmalari va o‘zaro hurmat kabi sifatlar maxsus tashkil etilgan pedagogik muhitda samarali rivojlanadi. Ayniqsa, tarbiyachi tomonidan yaratilgan ijobiy ijtimoiy muhit va namunaviy xulq-atvor bolalarda do‘stona munosabatlarning shakllanishiga kuchli ta‘sir ko‘rsatadi.

Shuningdek, ota-onalar bilan hamkorlikda olib borilgan tarbiyaviy ishlar bolalarning ijtimoiylashuv jarayonini yanada mustahkamlaydi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, muntazam va tizimli yondashuv asosida olib borilgan pedagogik faoliyat bolalarda o‘zaro tushunish, yordam berish va birgalikda faoliyat yuritish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Umuman olganda, maktabgacha yoshdagi bolalarda do‘stlikni shakllantirish ularning kelajakdagi shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishi uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Adabiyot va manbalar ro‘yxati.

11. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni.

12. O‘zbekiston Respublikasi “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonuni.

-
-
13. Karimov I.A. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch*. Toshkent.
 14. Maktabgacha pedagogika (darslik). Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
 15. Bolalar psixologiyasi (o'quv qo'llanma). Toshkent.
 16. Maktabgacha ta'lim metodikasi (o'quv qo'llanma). Toshkent.
 17. Vygotskiy L.S. *Psixologiya rivojlanishi*.
 18. Piaget J. *Bolalar tafakkuri va rivojlanishi*.
 19. Mahalliy ilmiy maqolalar va pedagogik jurnallar materiallari.
 20. Internet manbalari: pedagogika va maktabgacha ta'limga oid ilmiy maqolalar va elektron resurslar.

TA'LIM JARAYONIDA FANLARARO KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHGA YO'NALTIRILGAN INTEGRATIV YONDASHUV TAHLILI

Muhriddin Egamberdiyev Muhammad O'g'li
Osiyo xalqaro universiteti magistri

Annotatsiya: Ta'limdagi integratsiya - bu ta'lim oluvchining shaxsini rivojlantirish va o'zo'zini rivojlantirishga qaratilgan dunyoning yaxlit ko'rinishini shakllantirish uchun ma'lum bir ta'lim tizimi doirasida tarkibning tarkibiy qismlari o'rtasida aloqalarni o'rnatish jarayoni. Integratsiya ta'limdagi murakkablikni yengillashtirishga, tizimlilikka o'rgatadigan jarayondir.

Kalit so'zlar: Integratsiya ta'limdagi, tizimlilikka, unksiyalar, mazmunli, operatsion, tashkiliy, fanlararo - faktlar, tushunchalar, transdisiplinar.

Bugungi ta'lim zamonamizda ilmiy-texnikaviy taraqqiyotning tezlashishi, fan, ta'lim, siyosat, ishlab chiqarish, texnika taraqqiyotida integrativ funksiyalarning kuchayishi tufayli integratsiya muammosiga qiziqish ortdi. Sharq mamlakatlarida ta'lim va tarbiyaning bir vaqtda olib borilishi ham integratsiya hisoblanadi. Umuman olganda dunyo bir butun deb qarasak, unda kechayotgan har qanday jarayonlar ham bir-biri bilan uzviy aloqadordir. Integratsiya esa mana shu aloqadorliklar haqida mulohaza yuritadi. Mahalliy va xorijiy pedagogika fanida integratsiya muammolarini o'rganish bo'yicha boy tajriba to'plangan. Turli davrlarda ta'lim jarayonida fanlararo aloqadorlikdan foydalanish vazifasini Y.A.Komenskiy, I.G.Pestalotsi, J.Russo, L.N.Tolstoy, K.D.Ushinskiylar ilgari jarayon allaqachon tuzilgan tizim doirasida ham, yangi tizim doirasida ham amalga oshishi mumkin. Ta'limdagi integratsiya - bu ta'lim oluvchining shaxsini rivojlantirish va o'z-o'zini rivojlantirishga qaratilgan dunyoning yaxlit ko'rinishini shakllantirish uchun ma'lum bir ta'lim tizimi doirasida tarkibning tarkibiy qismlari o'rtasida aloqalarni o'rnatish jarayoni. Integratsiya ta'limdagi murakkablikni yengillashtirishga, tizimlilikka o'rgatadigan jarayondir.

Zamonaviy ta'limda fanlarni integratsiyalashuvi yangi pedagogik yechimlarni faol izlash, ta'lim oluvchilarga samarali va asosli ta'sir ko'rsatish uchun pedagogik xodimlarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish yo'nalishlaridan biridir. Integratsion yondashuv talabalarni o'z kasbini mutaxassisi qilib tayyorlashga yordam beradigan yondashuv hisoblanadi. Integratsiya talabalarni

tarqoq bilim olishlarini, bilimlarini parchalanishini oldini oladi, ularning yaxlit bilimlarni, umuminsoniy qadriyatlar majmuini egallashini ta'minlaydi. Integratsiya printsiipi o'quv jarayonining barcha tarkibiy qismlarini, tizimning barcha elementlarini o'zaro bog'lashni, tizimlar o'rtasidagi aloqani o'z ichiga oladi, u maqsadni belgilashda o'qitish mazmunini, uning shakllari va usullarini

belgilashda yetakchi hisoblanadi. Integrativ yondashuv pedagogik jarayonning har qanday komponentida integratsiya tamoyilini amalga oshirishni anglatadi, pedagogik jarayonning yaxlitligi va izchilligini ta'minlaydi. Ta'limda integratsiya orqali fanlarni va fanlararo aloqadorlik jihatlarini uzviy bog'liqlikda o'qitish mumkin. Bu talabalarda dunyoni yaxlit anglashga, tizimlarning o'zaro bog'liqlikda ekanligi haqidagi tasavvurni beradi.

Xususan, tabiatda yuz berayotgan hodisalar orqali talaba nutqini o'stirish mumkinligi hammamizga ayon. Tabiat hodisalari, atrof-muhitda kechayotgan jarayonlarni nutq o'stirish vositalari bo'lgan she'r, hikoya va obrazlar orqali tushuntirish mumkin. Bu talabada mustahkam xotirani, yuksak tasavvurni shunindek, ravon nutqni ham shakllantirib kelajakdagi yetishib chiqayotgan muhandislarning yuksak bilimga ega bo'lishini taminlabgina qolmasdan ulardagi ta'lim sifatini oshirish imkonini beradi. Tadqiqotchi [1.14-b] ham fanlararo aloqadorlikni quyidagi turlarga ajratadi: 1) mazmunli; 2) operatsion; 3) metodik; 4) tashkiliy. B.Abdullayeva ta'kidlaganidek, ko'nikma, malakalar fikrlash operatsiyalari orqali o'quv-tarbiya jarayonini tashkil etadi. Integratsiyasining uchta darajasi mavjud. predmet ichidagi - tushunchalar, bilimlar, ko'nikmalar va boshqalarning integratsiyasi. alohida elementlarning ichida; fanlararo - faktlar, tushunchalar, tamoyillar va boshqalarni sintez qilish. ikki yoki undan ortiq fanlar; transdisiplinar – ta'limning asosiy va qo'shimcha mazmuni tarkibiy qismlarining sintezi. Integratsion ta'lim bizga qanday imkoniyatlar beradi [1.14-b]. Integrativ yondashuv bizga quyidagi imkoniyatlarni beradi. mutaxassisni shakllantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi; ta'lim oluvchini dunyoni yaxlit idrok etishga o'rgatadi; ijtimoiy va kasbiy sohada faol harakat qila oladigan darajada tarbiyalaydi; talabalarga ta'lim sifatini oshirishga ko'proq talablar qo'yadi va talabaga darsni o'qitish sifatini, bilim sifatini tobora oshirishga motivatsiya beradi; Turli xil fanlar o'zaro bog'lanadi. Integratsiya talabalarni faol birgalikdagi ijodiy jarayonga jalb qilish imkonini beradi. Bu puxta o'ylangan ta'lim va tarbiya jarayoni bo'lib, u ta'limni tashkil etishning umumiy tuzilmasini qayta ko'rib chiqishga, talabalarni idrok etish jarayoniga tayyorlashga yordam beradi. Axborotni tushunish va taxlil qilishga o'rgatib, talabalarda dunyodagi barcha jarayonlarning bir butun sifatida o'zaro ta'siri haqidagi tushuncha va g'oyalarni shakllantiradi. Shu bilan bir qatordaintegrativ yondashuvning kamchiliklari va salbiy oqibatlar ham mavjud. Ta'limda integratsiya orqali reproduktiv usulni amalda qo'llash bir talaba o'rgangan materiallar foydalanishni o'z ichiga oladi, chunki ta'limda eng samarali usullardan biri hisoblanadi.

Masalan tasviriy misollar, ko'rsatmalarni va qoidalarga yaxshi o'rganish va o'z bilimlarini mustahkamlash uchun yordam beradi. Y. M. Kolegin va

O.L.Aleksinko integratsiyaning salbiy omillarini quyidagicha ko'rsatib berishadi: "o'quv predmetlarining chegaralangan soni - olinayotgan katta hajmdagi bilimlarning mazmuni olamning haqiqiy ko'rinishini, qismlarining o'zaro bog'liqligini aks ettirish bilan to'ldirish mumkin;" juda muhim bo'lgan o'qish, yozish va sanoq ko'nikmalarini shakllantirish zarurati [2]. Hozirgi davr talabi bo'lajak muhandislarning matematik tayyorgarligini takomillashtirish hisoblanadi ko'p qirrali muammo, yechim qaysi talab qiladi chuqur ularning matematika fanining asoslarini o'zlashtirishi, ko'rish va foydalanish qobiliyati mavzu ichidagi fanlararo aloqa qo'llaniladi. Talabalar oliy matematika, shakllanishidaularning ko'nikmalariga muhim ahamiyatga ega, matematika uchun yechimlar amaliy vazifalar, simulyatsiya qilish hodisalar va jarayonlar, davom etayotgan qarorlar ishlab chiqarish. Shu bilan birga, zamonaviy ta'limning rivojlanish tendentsiyalaridan biri hisoblanadi. kamaytirish miqdorlar soat, yo'naltirilgan yoqilgan o'qish Shu bilan birga, zamonaviy ta'limning rivojlanish tendentsiyalaridan biri hisoblanadi.

Oliy matematika uchun ajratilgan soatlarni o'qitish davomida, fanlararo integratsion o'qishni texnika universitetlarida yo'lga qo'yilmoqda. Talabalarning yani bo'ljak muhandislarga matematikani integratlashgan holda o'qitishni yo'lga qo'yish ularning ilmiy dunyo qarrashini va o'zining kasbiga va vazifasini yaxshi va puxta egallashi uchun boshqa fanlar bilan birga qizg'in izlanilmoqda talabalar muhandislik yo'nalishlarini tayyorlash. Buning zahirida asosiy yo'nalishdagi muhandislar matematik bilag'onlar va bu kelajak muhandislaridir. Texnika oliy o'quv yurtining matematik komponentini takomillashtirish yo'nalishlari muhandislik ta'lim quyidagilar: professional oriyentatsiya o'rganish; foydalanishda fanlararo ulanishlarning matematik ifodasi ; Yaratilishgan vaziyatlarda didaktik holati; malakaga asoslangan yondashuv asosida matematika; foydalanishning ma'lum texnologiyalarini o'rganish; foydalanish bilan birga kompetentsiyaviy yondashuvlar Kimga o'rganish matematika (integrativ, faoliyat, shaxsga yo'naltirilgan va va boshqalar). Ta'limda integratsiya muammosi uzoq tarixga ega bo'lib, u tushunish uchun muhimdir. Integratsiya ostida (lotincha integratsiya so'zidan -qayta tiklash, to'ldirish) tushunish alohida qismlarga birlashtirish yagona butun yoki jarayon, qaysi rahbarlik qiladi. Shu bilan birga talabalarning fanlararo bog'likni va ish faolyatidagi hodisa va jarayonlarni yengillashtiradi [3].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Abdullayeva B.S. [Abdullayeva B.S Fanlararo aloqadorlik turlari haqida 2005 yil 14-bet]
2. Mavlonova R.A., N.". Rahmonqulova Boshlang'ich ta'limning integratsiyalashgan pedagogikasi o'quv qo'llanma Toshkent - .ILM ZIYO. – 2009
3. Новая философская энциклопедия: в 4 т./ Ин-т философии Российской акад. наук; Гл. ред. В. С. Степин. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва : Мысль, 2010. Т. 1: А – Д. – 741 с.

TA'LIM JARAYONIDA O'QUV RESURLARINI TANLASHDA KOMPETENTLIK YONDASHUVINI AMALGA OSHIRISH

Turdiyev Alisher Sobirovich
Osiya xalqaro universiteti magistri

Annotatsiya. Maqolada ta'lim jarayonida o'quv resurslarini tanlashda kompetentlik yondashuvini qo'llash masalalari yoritilgan. Ta'lim natijalarini kompetensiyalar orqali ifodalash zarurati asoslanib, o'quv resurslarining kasbiy, ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalarni shakllantirishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, kompetentlik yondashuvini amaliyotga tatbiq etishning samarali tashkiliy mexanizmi sifatida pedagogik ta'lim klasteri modelining roli ochib berilgan.

Kalit so'zlar: kompetentlik yondashuvi, o'quv resurslari, kompetensiya, pedagogik ta'lim klasteri, ta'lim sifati, ta'lim samaradorligi, kasbiy kompetensiya, ta'lim resurslarini tanlash, integratsiyalashgan ta'lim, innovatsion pedagogik yondashuvlar

Bugungi zamonaviy jamiyat taraqqiyoti, ilm-fan va texnologiyalarning jadal rivojlanishi ta'lim tizimi oldiga sifat jihatidan yangi talablarni qo'ymoqda. Bugungi kunda ta'lim jarayonining asosiy vazifasi ta'lim oluvchilarga tayyor bilimlarni yetkazishdan iborat bo'lmay, balki ularni real hayotiy va kasbiy vaziyatlarda mustaqil faoliyat yurita oladigan, muammolarni samarali hal etishga qodir shaxs sifatida shakllantirishga qaratilmoqda. Mazkur holat ta'lim natijalarini kompetensiyalar orqali ifodalashga asoslangan kompetentlik yondashuvining ta'lim tizimida yetakchi metodologik tamoyil sifatida qaror topishiga sabab bo'lmoqda. O'quv resurslari ta'lim mazmunining asosiy tashuvchisi bo'lib, ular orqali nafaqat bilimlar uzatiladi, balki ta'lim oluvchilarda amaliy ko'nikmalar, tanqidiy va ijodiy fikrlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish hamda ijtimoiy-kasbiy moslashuv kompetensiyalari shakllantiriladi. Shu bois o'quv resurslarining kompetensiyaviy yo'naltirilganligi ta'lim jarayonining samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi.[1] Ammo, ta'lim amaliyotida o'quv resurslarini tanlash jarayoni ko'pincha an'anaviy yondashuv asosida, ya'ni faqat mavzuning nazariy mazmunini yoritish darajasi yoki axborot hajmi bilan cheklanib qolmoqda. Natijada o'quv resurslarining ta'lim oluvchilarda zarur kompetensiyalarni shakllantirishdagi imkoniyatlari yetarli darajada ishga solinmayapti. Ayniqsa, resurslarning amaliy yo'naltirilganligi, fanlararo integratsiyasi, interaktiv va muammoli vaziyatlarga asoslanganligi masalalari ko'plab hollarda e'tibordan chetda qolmoqda. Shu nuqtayi nazardan, ta'lim jarayonida o'quv resurslarini tanlashda kompetentlik yondashuvini tizimli va maqsadli ravishda tadbiq etish zarurati dolzarb ilmiy-pedagogik muammo sifatida namoyon bo'lmoqda.

Mazkur muammo o'quv resurslarini tanlashning aniq mezonlarini ishlab chiqish, ularning kompetensiyalarni shakllantirishdagi didaktik imkoniyatlarini aniqlash hamda ta'lim amaliyotiga samarali tatbiq etish mexanizmlarini asoslashni

taqozo etadi. Mazkur jarayonda o'quv resurslarini samarali tanlash va ulardan foydalanish yakka ta'lim muassasasi doirasida emas, balki turli ta'lim subyektlari, fanlar, texnologiyalar va inson resurslarining o'zaro integratsiyasi asosida amalga oshirilishi zarur. Aynanshu ehtiyoj ta'lim tizimida kompetentlik yondashuvini amaliyotga joriy etishning tashkiliy va metodik mexanizmlarini izlashga undaydi hamda pedagogik ta'lim klasteri modelining dolzarbligini belgilab beradi.[2]Pedagogik ta'lim klasteri muayyan hudud doirasida raqobatbardosh, zamonaviy kasbiy va fuqarolik kompetensiyalariga ega pedagog kadrlarni tayyorlashga bo'lgan ehtiyojni qondirishga qaratilgan, o'zaro uzviy bog'langan va teng huquqli subyektlar o'rtasidagi hamkorlikni ta'minlovchi integrativ mexanizm sifatida talqin etiladi. Mazkur mexanizm fanlar, ta'lim texnologiyalari hamda inson resurslari integratsiyasini kuchaytirish orqali ta'lim, ilmiy-tadqiqot va innovatsion faoliyatning uyg'unlashuvini ta'minlashga xizmat qiladi. Ilmiy va tarmoq manbalariga tayangan holda qayd etish mumkinki, "klaster" tushunchasi (inglizcha cluster —to'plam, guruh, jamlanma, konsentratsiya)dastlab axborot texnologiyalari sohasida shakllangan bo'lib, muayyan umumiy xususiyatlarga ega bo'lgan mustaqil elementlarning birlashuvi va o'zaro hamkorligini ifodalaydi. Ta'lim tizimi kontekstida ushbu atama ta'lim subyektlarining resurslar, tajriba vasalohiyatni birlashtirish asosidagi strategik hamkorligini anglatadi.[3]Pedagogik ta'lim klasterining asosiy maqsadi —uning ishtirokchilarining ta'limiy, ilmiy va innovatsion salohiyatini integratsiyalash orqali nafaqat yuqori darajadagi kasbiy va fuqarolik kompetensiyalariga ega bo'lgan mutaxassislarni tayyorlash, balki zamonaviy ta'lim sharoitida innovatsiyalarni qabul qila oladigan, yangi ta'lim dasturlari va texnologiyalarini ishlab chiqish hamda amaliyotga joriy etish qobiliyatiga ega raqobatbardosh pedagog kadrlarni shakllantirishdan iborat. Tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, pedagogik ta'lim klasteri masalasi rossiyalik olimlar tomonidan turli ilmiy yo'nalishlar doirasida keng miqyosda o'rganilgan. Jumladan, kasbiy ta'limda klaster yondashuvi G.V. Muxametzyanov, E.A. Korchagin, N.B. Pugachyova, A.V. Leontyev tomonidan ishlab chiqilgan bo'lsa, Uzluksiz ta'lim konsepsiyasi B.S. Gershunskiy, G.V. Muxametzyanova, A.M. Novikov tadqiqotlarida asoslab berilgan bo'lib, oliy ta'lim tizimining mintaqaviy rivojlanish masalalari A.G. Abrosimov, N. Vasilchenko, V.S. Ivanov, V.P. Kovalevskiy, I. Mayburova, L. Milyaeva, A. Rikun, S. Smirnov asarlarida o'z aksini topgan. [4]Mazkur ilmiy izlanishlar "ta'lim klasteri" tushunchasining nazariy asoslari yetarlicha mukammal ishlab chiqilganidan dalolat beradi. Ushbu yondashuvlar o'zbek olimlarining qarashlari bilan uyg'unlashib, ta'lim tizimining integrativ rivojlanishiga xizmat qiladi. Xususan, O.E. Gavrilova ta'lim klasterini korxonalar tarmog'i bilan sheriklik munosabatlariga asoslangan holda birlashgan kasbiy ta'lim muassasalarining integratsiyalashgan birlashmasi sifatida ta'riflaydi. Boshqa manbalarda esa ta'lim klasteri fan, texnologiya va biznes o'rtasidagi innovatsion zanjir doirasida gorizont al oqalarga asoslangan o'zaro ta'lim va o'zaro o'rganish tizimi sifatida talqin etiladi. Ayrim tadqiqotlarda esa u maktabdan ishlab chiqarishgacha bo'lgan uzluksiz ta'limni

ta'minlovchi kompleks tizim sifatida izohlanadi. Xalqaro tajriba tahlili shuni ko'rsatadiki, Amerika, Yevropa va Afrika mamlakatlarida "maktab klasteri" tushunchasi alohida ahamiyat kasb etadi. Yevropa ta'lim tizimida maktab klasteri ma'muriy va ta'limiy tengsizlikni bartaraf etish maqsadida geografik jihatdan bir-biriga yaqin joylashgan maktablarning birlashuvi sifatida qaraladi. V. Chikoko klasterlarni hududiy yaqinlik asosida ta'lim sifatini oshirishga yo'naltirilgan maktablar guruhi sifatida tavsiflaydi, T. Tekaligne esa ularni ma'muriy va ta'limiy vazifalarni samarali amalga oshirish uchun tashkil etilgan maktablar birlashmasi deb hisoblaydi.[5] Maktab klasterlari rivojlanayotgan mamlakatlarda ta'lim sifatini oshirishning xalqaro standartiga aylangan bo'lib, ular o'qitish va o'rganish jarayonida resurslardan birgalikda foydalanish, tajriba almashish hamda boshqaruv samaradorligini oshirish imkonini beradi. Klaster markazi sifatida faoliyat yurituvchi tayanch maktab muvofiqlashtiruvchi vazifani bajaradi, oliy ta'lim muassasalari esa ilmiy-metodik ko'mak manbai sifatida ishtirok etadi. Natijada ma'muriy va ta'limiy jarayonlarni tashkil etish samaradorligi sezilarli darajada oshadi. Shu bilan birga, turli mintaqalarda ta'lim klasterlarining tuzilmasi va faoliyat mexanizmlari farqlansa-da, ularni joriy etishdan ko'zlangan umumiy maqsad — ta'lim tizimining barcha bosqichlari o'rtasida uzviy hamkorlikni ta'minlash, ta'lim sifatini oshirish, nazariy bilimlar bilan amaliy ko'nikmalar o'rtasidagi muvozanatni mustahkamlash hamda mavjud moddiy, axborot va pedagogik resurslardan oqilona foydalanishdan iborat.[6] O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy ta'lim jarayonida kompetentlik yondashuvini samarali joriy etish bevosita o'quv resurslarini tanlash, tizimlashtirish va ulardan foydalanish mexanizmlarining takomillashuvi bilan uzviy bog'liqdir. O'quv resurslari ta'lim mazmunining oddiy axborot tashuvchisi sifatida emas, balki ta'lim oluvchilarda kasbiy, ijtimoiy va shaxsiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiluvchi muhim didaktik vosita sifatida qaralishi lozim. Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, o'quv resurslarini kompetensiyaga yo'naltirilgan holda tanlash jarayoni alohida ta'lim muassasasi doirasida emas, balki fanlararo, institutlararo va amaliy hamkorlikka asoslangan integratsiyalashgan yondashuvni talab etadi. Shu nuqtayi nazardan, pedagogik ta'lim klasteri modeli kompetentlik yondashuvini ta'lim amaliyotiga tatbiq etishning samarali tashkiliy mexanizmi sifatida namoyon bo'ladi. Klaster doirasida o'quv, pedagogik va axborot resurslarining birlashtirilishi ularni maqsadli, oqilona va tizimli tanlash imkonini yaratadi.[7] Xulosa sifatida shuni aytishimiz mumkinki ta'lim jarayonida o'quv resurslarini tanlashda kompetentlik yondashuvining joriy etilishi ta'lim sifati va samaradorligini oshirish, ta'lim oluvchilarning raqobatbardoshligini ta'minlash hamda nazariy bilimlar bilan amaliy faoliyat o'rtasidagi uzviylikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Mazkur yondashuv asosida tashkil etilgan pedagogik ta'lim klasterlari esa ta'lim tizimining arqaror rivojlanishini ta'minlovchi muhim innovatsion model sifatida e'tirof etilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

-
1. Xutorskoy A.V. Kompetensiyaviy yondashuv: Ta'lim mazmuni va metodlari. –Moskva, 2002. 2. Lebedev O.E. Ta'limda kompetensiyaviy yondashuv. –Moskva, 2004.
 3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-maydagi PF–134-son Farmoni –“2022–2026 yillarda xalq ta'limini rivojlantirish milliy dasturi to'g'risida”.
 4. Dilfuza Melieva Makhmudova. Information and communication technologies for developing creative competence in the process of open teaching physics and maths. // International Journal of Psychosocial Rehabilitation / Vol.24, Issue 09, 2020 ISSN: 1475-7192. (Scopus).
 5. UNESCO (2015). “Education for All 2000–2015: Achievements and Challenges”. 6. OECD (2018). “The Future of Education and Skills –2030 Framework”.
 7. Mahsusa pedagogika asoslari. O'quv qo'llanma. –Toshkent: TDPU, 2021.

**BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING KASBIY TAYYORGARLIGINI
KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA
TAKOMILLASHTIRISHDA RAQAMLI YONDASHUVLAR**

*Asatullayeva Farangiz Laziz qizi,
Buxoro davlat pedagogika instituti,
Pedagogika nazariyasi va
tarixi mutaxassisligi 1-kurs magistranti
O'zbekiston, Buxoro shahri
E-mail: fasatullayeva0@mail.com*

Kalit so'zlar: kasbiy kompetensiya, raqamli didaktika, TPACK modeli, sun'iy intellekt, adaptiv ta'lim, innovatsion pedagogika, HEMIS.

Ключевые слова: профессиональная компетенция, цифровая дидактика, модель TPACK, искусственный интеллект, адаптивное обучение, инновационная педагогика, HEMIS.

Key words: professional competence, digital didactics, TPACK model, artificial intelligence, adaptive learning, innovative pedagogy, HEMIS.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimi raqamli transformatsiya jarayonlari ta'sirida tubdan yangilanmoqda. Ushbu jarayon bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini qayta ko'rib chiqishni talab etadi. Kompetensiyaviy yondashuv ta'lim natijasini faqat bilim bilan emas, balki amaliy faoliyatda qo'llay olinadigan kompetensiyalar bilan baholashni nazarda tutadi. Shu nuqtai nazardan, sun'iy intellekt va innovatsion pedagogik texnologiyalar ta'lim sifatini oshirishda muhim vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Tadqiqotning dolzarbligi O'zbekiston Respublikasining “O'zbekiston – 2030” strategiyasi hamda sun'iy intellektni rivojlantirishga oid davlat dasturlari bilan asoslanadi.

Tadqiqot maqsadi. Mazkur tadqiqotning maqsadi bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini kompetensiyaviy yondashuv asosida takomillashtirishda raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektning o'rnini ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

- ilmiy-nazariy tahlil;
- pedagogik kuzatuv;
- qiyosiy tahlil;
- modellashtirish usuli;
- xorijiy va mahalliy ilmiy manbalarni o'rganish.

Mazkur metodlar orqali kompetensiyaviy yondashuvning mohiyati, TPACK modeli hamda sun'iy intellekt texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlari o'rganildi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Bugungi tezkor axborotlashuv asrida o'qituvchi shunchaki bilim uzatuvchi (translyator) vazifasidan voz kechib, ta'lim jarayonining dizayneri va moderatoriga aylanishi zarur. Kompetensiyaviy yondashuv - bu talabanning faqat nazariy bilimlarni o'zlashtirishi emas, balki kutilmagan pedagogik vaziyatlarda o'sha bilimlarni amaliyotga samarali tatbiq eta olish san'atidir. Mashhur olim J. Raven ta'kidlaganidek: "Kompetensiya - bu yuqori darajadagi tashabbuskorlik va o'z faoliyati natijalari uchun mas'uliyatni his qilish bilan bog'liq motivatsion tarkibiy qismidir" [1].

Zamonaviy pedagogning kasbiy qiyofasini belgilovchi asosiy mezon - bu TPACK (Technological Pedagogical Content Knowledge) modelidir. Bu model o'qituvchidan fan mazmuni, pedagogik usullar va raqamli texnologiyalar kesishmasida mahorat ko'rsatishni talab qiladi [2].

2024-yil 14-oktyabrda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-358-sonli qarori bo'lajak o'qituvchilar oldiga mutlaqo yangi vazifalarni qo'ydi. Unga ko'ra, sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarini o'quv jarayoniga integratsiya qilish endilikda ixtiyoriy emas, balki majburiy kompetensiya darajasiga ko'tarildi. SI yordamida ta'limni shaxsiylashtirish (Adaptive Learning) bo'lajak o'qituvchilarga har bir talabanning o'zlashtirish koeffitsientini real vaqt rejimida tahlil qilish (Learning Analytics) imkonini bermoqda. Bu esa, o'z navbatida, an'anaviy ta'limdagi "hamma uchun bir xil yondashuv" tamoyilidan voz kechib, individual ta'lim traektoriyasini yaratishga xizmat qiladi [5].

Innovatsion texnologiyalar va raqamli yondashuvlar: Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, "Flipped Classroom" (Teskari sinf) va "Blended Learning" (Aralash ta'lim) kabi innovatsiyalar talabalarning mustaqil ishlash qobiliyatini 30-40% ga oshiradi. Britaniyalik metodist Diana Laurillard o'zining ilmiy ishlarida shunday yozadi: "Texnologiya - bu shunchaki vosita emas, balki talabanning kognitiv faolligini oshiruvchi interaktiv ekotizimdir" [3].

O'zbekistonlik olim, professor N.A. Muslimov pedagogik kompetentlik tarkibida "texnologik moslashuvchanlik" (Technological Agility) tushunchasiga

katta e'tibor qaratadi. Uning fikricha, bo'lajak o'qituvchi nafaqat tayyor raqamli vositadan foydalanishi, balki o'zining mualliflik raqamli kontentini yaratish salohiyatiga ega bo'lishi lozim [4]. 2025-yildan boshlab pedagog kadrlarni attestatsiyadan o'tkazishning yangi tartibi aynan raqamli savodxonlik va innovatsion loyihalarni baholashga qaratilganligi ushbu jarayonning naqadar dolzarb ekanini tasdiqlaydi [6]. Hozirgi vaqtda (2024-2025 yy.) O'zbekiston oliy ta'lim tizimidagi HEMIS platformasi shunchaki ma'lumotlar bazasi emas, balki ta'lim tahlili (Learning Analytics) vositasiga aylandi. Bu bo'lajak o'qituvchilarga talabalar o'zlashtirishini real vaqt rejimida monitoring qilish va xatolarni prognozlash imkonini bermogda.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etishda sun'iy intellekt va innovatsion texnologiyalar muhim ahamiyat kasb etadi. Ular ta'limni individuallashtirish, pedagogik qaror qabul qilishni optimallashtirish va kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati

1. Raven J. *Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release*. – London: Lewis, 1984.
2. Shulman L.S. Those Who Understand: Knowledge Growth in Teaching // *Educational Researcher*. – 1986. – Vol.15, No.2.
3. Laurillard D. *Teaching as a Design Science: Building Pedagogical Patterns for Learning and Technology*. – New York: Routledge, 2012.
4. Muslimov N.A. *Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari*. – Toshkent: Sano-standart, 2015.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-358-son qarori. 14.10.2024.
6. Vazirlar Mahkamasining 128-son qarori. 13.03.2024.

OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA TALABA-YOSHLARDA VATANPARVARLIK KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEKANIZMLARI

Latipova Orzigul Yusufovna.

Buxoro Davlat Pedagogika Instituti

Maktabgacha va boshlang'ich

ta'lim fakulteti 7BT-24 guruh magistranti

E-mail: orzugul000999111@gmail.com

Kalit so'zlar: vatanparvarlik kompetensiyasi, talaba-yoshlar, oliy ta'lim, pedagogik mexanizmlar, fuqarolik mas'uliyati, milliy qadriyatlar, tarbiyaviy muhit, ma'naviy-ma'rifiy faoliyat, innovatsion yondashuv, ijtimoiy faollik.

Ключевые слова: патриотическая компетентность, студенческая молодежь, высшее образование, педагогические механизмы, гражданская ответственность, национальные ценности, воспитательная среда, духовно-просветительская деятельность, инновационный подход, социальная

активность.

Key words: patriotic competence, student youth, higher education, pedagogical mechanisms, civic responsibility, national values, educational environment, spiritual-educational activity, innovative approach, social activity.

Kirish.

Bugungi globallashuv, axborot oqimlarining kuchayishi hamda mafkuraviy ta'sir vositalarining rang-baranglashuvi sharoitida oliy ta'lim muassasalari oldida nafaqat raqobatbardosh mutaxassis tayyorlash, balki yuksak ma'naviyatga ega, fuqarolik mas'uliyatini chuqur his qiladigan, Vatan ravnaqiga daxldorlik tuyg'usi bilan yashaydigan shaxsni tarbiyalash vazifasi ham turibdi. Shu nuqtai nazardan, talaba-yoshlarda vatanparvarlik kompetensiyasini shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogikaning ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. Vatanparvarlik kompetensiyasi shaxsning Vatanga bo'lgan hissiy munosabati bilan cheklanmaydi; u milliy qadriyatlarni anglash, tarixiy xotirani asrash, jamiyat va davlat oldidagi burchni tushunish, fuqarolik pozitsiyasini namoyon etish hamda ijtimoiy foydali faoliyatda faol ishtirok etish kabi jihatlarni ham qamrab oladi.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, oliy ta'lim muassasalarida vatanparvarlik tarbiyasi ko'pincha alohida tadbirlar, uchrashuvlar yoki ma'naviyat soatlari doirasida olib boriladi. Bunday yondashuv esa ushbu jarayonning kompetensiyaviy mazmunini to'laqonli ochib bera olmaydi. Natijada talabada shakllanishi kerak bo'lgan bilim, qadriyat, munosabat va faoliyat tajribasi o'zaro uzviy bog'liq holda rivojlanmaydi. Holbuki, zamonaviy pedagogik yondashuv vatanparvarlikni maxsus tashkil etilgan tarbiyaviy muhit, innovatsion texnologiyalar, refleksiv faoliyat va ijtimoiy hamkorlik vositasida shakllantirish zarurligini taqozo etadi. Shu bois oliy ta'lim muassasalarida talaba-yoshlarda vatanparvarlik kompetensiyasini shakllantirishning pedagogik mexanizmlarini aniqlash, ularning mazmun-mohiyatini ochib berish va amaliyotga samarali joriy etish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot

maqsadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi oliy ta'lim muassasalarida talaba-yoshlarda vatanparvarlik kompetensiyasini shakllantirishning samarali pedagogik mexanizmlarini aniqlash, ularning nazariy asoslarini yoritish hamda amaliy qo'llashning ustuvor yo'nalishlarini belgilashdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: vatanparvarlik kompetensiyasi tushunchasining pedagogik mazmunini aniqlashtirish; oliy ta'lim muassasasida mazkur kompetensiyani rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillarni tahlil qilish; pedagogik mexanizmlarning tarkibiy qismlarini ochib berish; talabalar tarbiyasida qo'llanilishi mumkin bo'lgan samarali usul va vositalarni tavsiflash; vatanparvarlik kompetensiyasini shakllantirishning tashkiliy-pedagogik shartlarini asoslash.

Tadqiqotni

tashkil

qilish

uslublari.

Tadqiqotda tizimli, kompetensiyaviy, aksiologik va shaxsga yo'naltirilgan pedagogik yondashuvlardan foydalanildi. Mavzuga doir ilmiy-pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlar tahlil qilindi, oliy ta'lim muassasalarida olib

borilayotgan ma'naviy-ma'rifiy ishlar mazmuni o'rganildi, kuzatish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish va interpretatsiya metodlari qo'llandi.

Kompetensiyaviy yondashuv asosida vatanparvarlik kompetensiyasining quyidagi tarkibiy qismlari ajratildi: kognitiv komponent, ya'ni Vatan, davlat, milliy manfaat, tarix, fuqarolik burchi va mas'uliyatga oid bilimlar tizimi; aksiologik komponent, ya'ni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat, tarixiy merosga sadoqat hamda yurt ravnaqiga daxldorlik; faoliyat komponenti, ya'ni ijtimoiy tashabbus, jamoatchilik ishlari, volontyorlik va fuqarolik faolligi; refleksiv komponent esa shaxsning o'z pozitsiyasini baholashi, fuqarolik mas'uliyatini anglab borishi va o'zini takomillashtirishga intilishida namoyon bo'ladi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, talaba-yoshlarda vatanparvarlik kompetensiyasini shakllantirish uzoq muddatli, tizimli va maqsadli pedagogik ta'sirni talab qiladigan murakkab jarayondir. Mazkur jarayonning samaradorligi birinchi navbatda ta'lim va tarbiyaning integratsiyasiga bog'liq. Vatanparvarlik g'oyalari faqat ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar bilan cheklanmasdan, o'quv fanlari mazmuniga ham singdirilishi zarur. Tarix, falsafa, pedagogika, huquq, adabiyot va madaniyatshunoslik kabi fanlar orqali milliy davlatchilik an'analari, tarixiy shaxslar faoliyati, xalqning ma'naviy merosi va Vatan taraqqiyotiga xizmat qilgan ilmiy yutuqlarni talabalarga kompetensiyaviy asosda yetkazish mumkin. Bu esa talabada nafaqat bilim, balki mazkur bilimga asoslangan qadriy munosabatni ham shakllantiradi.

Ikkinchi muhim mexanizm — oliy ta'lim muassasasida maqsadli tarbiyaviy muhitni yaratishdir. Talaba shaxsining shakllanishida auditoriyadagi ta'limdan tashqari, ta'lim muassasasining umumiy muhiti, jamoaviy qadriyatlar tizimi, ustoz-shogird munosabatlari, ichki intizom va hamkorlik madaniyati muhim rol o'ynaydi. Agar oliy ta'lim muassasasida mas'uliyat, intizom, tashabbuskorlik, hurmat va milliy qadriyatlarga sadoqat ustuvor bo'lsa, bunday muhit talabaning ichki dunyosiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Uchinchi mexanizm — interfaol va refleksiv pedagogik texnologiyalarni qo'llashdir. An'anaviy ma'ruza shakllari talabani ko'proq tinglovchi mavqeida qoldirsa, interfaol metodlar uni faol subyektga aylantiradi. Debatlar, munozaralar, keys-stadilar, esse yozish, loyihalar, muammoli vaziyatlar tahlili va ijtimoiy tashabbuslar talabaning masalaga nisbatan shaxsiy munosabatini shakllantiradi. Ayniqsa, "Vatan taraqqiyotida mening o'rnim", "Fuqarolik burchi va shaxsiy mas'uliyat", "Milliy o'zlik va zamonaviy dunyoqarash" kabi mavzulardagi refleksiv muhokamalar talabalarning fuqarolik pozitsiyasini mustahkamlashda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

Shu bilan birga, tadqiqot davomida mazkur jarayon samaradorligiga to'sqinlik qilayotgan bir qator muammolar ham aniqlandi. Jumladan, vatanparvarlik tarbiyasining ayrim hollarda tadbirbozlik doirasidan chiqmayotgani, talabalarning qiziqishlari va ehtiyojlariga mos differensial yondashuv yetishmasligi, raqamli makondagi mafkuraviy tahdidlarga qarshi tanqidiy fikrlashni shakllantirishga yetarlicha e'tibor qaratilmayotgani, shuningdek,

vatanparvarlik kompetensiyasini baholash mezonlarining aniq ishlab chiqilmaganligi kuzatildi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun oliy ta'lim muassasalarida vatanparvarlik kompetensiyasining pedagogik modelini ishlab chiqish, o'quv dasturlari va tarbiyaviy rejalarni shu model asosida takomillashtirish, professor-o'qituvchilarni metodik jihatdan tayyorlash, raqamli platformalarda yoshlar auditoriyasiga mos ma'naviy-ma'rifiy kontent yaratish, talabalarni ijtimoiy amaliyotga tizimli jalb etish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Xulosa.

Oliy ta'lim muassasalarida talaba-yoshlarda vatanparvarlik kompetensiyasini shakllantirish strategik ahamiyatga ega pedagogik jarayondir. Ushbu kompetensiya shaxsning bilimlari, qadriyatlari, fuqarolik mas'uliyati, ijtimoiy faolligi va refleksiv tajribasini o'zida mujassamlashtirgan integrativ sifat sifatida namoyon bo'ladi. Uni shakllantirish epizodik tadbirlar bilan emas, balki uzviy, tizimli va maqsadli tashkil etilgan pedagogik mexanizmlar orqali amalga oshirilishi zarur.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ta'lim va tarbiyaning integratsiyasi, tarbiyaviy muhit, interfaol pedagogik texnologiyalar, ijtimoiy-amaliy faoliyat hamda shaxsiy namuna talaba-yoshlarda vatanparvarlik kompetensiyasini rivojlantirishning eng muhim mexanizmlari hisoblanadi. Mazkur mexanizmlarni oliy ta'lim amaliyotiga izchil joriy etish orqali Vatanga sadoqatli, fuqarolik mas'uliyatini his qiladigan, milliy qadriyatlarga hurmat bilan qaraydigan va jamiyat taraqqiyotiga daxldorlik hissiga ega yoshlarni tarbiyalash mumkin.

Adabiyot va manbalar ro'yxati

1. Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O'zbekiston strategiyasi*. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 464 b.
2. Musurmonova O. *O'quvchi-yoshlar ma'naviy madaniyatini shakllantirish texnologiyalari*. – Toshkent: Fan, 2010. – 224 b.
3. Quronov M. *Yoshlar tarbiyasining milliy asoslari*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2014. – 256 b.
4. Yo'ldoshev J., Usmonov S. *Pedagogik texnologiya asoslari*. – Toshkent: O'qituvchi, 2004. – 180 b.
5. Ochilov M. *Yangi pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent: Aloqachi, 2000. – 128 b.
6. Muslimov N.A. Kasb ta'limi o'qituvchisini kasbiy shakllantirishning nazariy-metodik asoslari // *Pedagogik ta'lim*, №2, 2017. – B. 15–21.
7. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. *Ta'limda innovatsion texnologiyalar*. – Toshkent: Iste'dod, 2008. – 180 b.
8. To'xtaxodjayeva M.X. va boshq. *Pedagogika nazariyasi*. – Toshkent: Iqtisodmoliya, 2010. – 320 b.

**TALABA-YOSHLARDA VATANPARVARLIK
KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHDA TARBIYAVIY ISHLAR
TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH**

Nabiyeva Nigora Normuhammad qizi.

*Buxoro Davlat Pedagogika Instituti
Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim
fakulteti 7BT-24 guruh magistranti
E-mail: niginabiyeva084@gmail.com*

Kalit so'zlar: vatanparvarlik, kompetensiya, talaba-yoshlar, tarbiyaviy ishlar, pedagogik mexanizm, ma'naviy-ma'rifiy tarbiya, fuqarolik pozitsiyasi, milliy qadriyatlar.

Keywords: patriotism, competence, student youth, educational work, pedagogical mechanism, spiritual and educational upbringing, civic position, national values.

Ключевые слова: патриотизм, компетенция, студенческая молодежь, воспитательная работа, педагогический механизм, духовно-нравственное воспитание, гражданская позиция, национальные ценности.

Kirish.

Bugungi globallashuv sharoitida oliy ta'lim muassasalari oldida nafaqat raqobatbardosh mutaxassis tayyorlash, balki yuksak ma'naviyatli, milliy qadriyatlarga sodiq, fuqarolik mas'uliyatini his etadigan, Vatan ravnaqiga daxldorlik tuyg'usiga ega yoshlarni tarbiyalash vazifasi ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, talaba-yoshlarda vatanparvarlik kompetensiyasini shakllantirish pedagogika fanining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni ta'lim-tarbiyaning uzviyligini, shaxsning intellektual, ma'naviy-axloqiy va jismoniy kamolotini ta'minlash zarurligini belgilaydi.

Yoshlarga oid davlat siyosatining asosiy yo'nalishlarida ham yoshlarni Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalash, ularning ijtimoiy faolligini qo'llab-quvvatlash, huquqiy va ma'naviy madaniyatini yuksaltirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Shu bois oliy ta'lim muassasalarida tarbiyaviy ishlar tizimini takomillashtirish orqali talaba-yoshlarning vatanparvarlik kompetensiyasini rivojlantirish zamon talabi sifatida namoyon bo'lmoqda.

Asosiy qism.

Vatanparvarlik kompetensiyasi talabaning o'z Vatani, xalqi, milliy qadriyatlari, tarixiy merosi va davlat ramzlariga hurmat bilan munosabatda bo'lishi, jamiyat oldidagi mas'uliyatini anglab yetishi, mamlakat taraqqiyotiga

hissa qo‘shishga intilishi bilan tavsiflanadigan integral sifatdir. Mazkur kompetensiya faqatgina nazariy bilimlar yig‘indisidan iborat emas, balki unda shaxsning hissiy-irodaviy, axloqiy, fuqarolik va amaliy faoliyatga tayyorlik jihatlari ham mujassam bo‘ladi.

Talaba-yoshlar orasida vatanparvarlik kompetensiyasini shakllantirish, avvalo, ularda milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotirani mustahkamlash, ajdodlar merosiga hurmat, davlat va jamiyat manfaatlariga sadoqat, tinchlik va barqarorlikni qadrlash kabi fazilatlarni tarkib toptirishni taqozo etadi. Bunday yondashuv tarbiya jarayonining tizimlilik, izchillik, uzluksizlik va maqsadga yo‘naltirilganlik tamoyillari asosida tashkil etilishini talab etadi. Oliy ta‘lim muassasasidagi tarbiyaviy ishlar tizimi talabalarning ma‘naviy-axloqiy, estetik, huquqiy, fuqarolik va vatanparvarlik sifatlarini shakllantirishga qaratilgan tadbirlar, shakllar va vositalar majmuasidir. Tarbiyaviy ishlar auditoriyadagi ta‘lim jarayoni bilan uzviy bog‘langan holda, auditoriyadan tashqari mashg‘ulotlar, ma‘naviy-ma‘rifiy tadbirlar, uchrashuvlar, davra suhbatlari, ijtimoiy loyihalar, ekskursiyalar, tanlovlar, volontyorlik faoliyati orqali amalga oshiriladi.

Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash uzluksiz jarayon ekani, u siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy, g‘oyaviy-mafkuraviy va madaniy-ma‘rifiy tadbirlar majmuasidan iboratligi rasmiy hujjatlarda ham ta‘kidlangan. Shuningdek, 2023–2027-yillarga mo‘ljallangan konsepsiyada bu yo‘nalish “Vatan — ulug‘, burch — muqaddas!” g‘oyasi asosida tashkil etilishi belgilangan. Bu esa vatanparvarlikni shakllantirishda tarbiyaviy ishlar tizimini keng qamrovli va aniq maqsadga yo‘naltirilgan tarzda yo‘lga qo‘yish lozimligini ko‘rsatadi.

Tarbiyaviy ishlar tizimini takomillashtirish zarurati

Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ayrim hollarda oliy ta‘lim muassasalarida tarbiyaviy tadbirlar ko‘proq an‘anaviy va beryoqlama shaklda tashkil etilib, ularning mazmuni talabaning ichki ehtiyoji, qiziqishi va shaxsiy pozitsiyasiga to‘la mos kelmay qolmoqda. Natijada tadbirlarning tarbiyaviy samarasi pasayadi. Shuning uchun tarbiyaviy ishlar tizimini takomillashtirishda quyidagi jihatlarga e‘tibor qaratish muhim:

Birinchidan, tarbiyaviy ishlar shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv asosida tashkil etilishi zarur. Talaba tayyor g‘oyalarni passiv qabul qiluvchi emas, balki ijtimoiy jarayonlarda faol ishtirok etuvchi, mustaqil fikr yurituvchi subyekt sifatida maydonga chiqishi kerak.

Ikkinchidan, vatanparvarlik tarbiyasining mazmuni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan boyitilishi lozim. Interaktiv metodlar, muammoli vaziyatlar, loyiha ishlari, bahs-munozaralar, treninglar, keys-stadilar, media resurslardan foydalanish talabaning faolligini oshiradi. Ayniqsa, tarixiy shaxslar hayoti, milliy

qahramonlar jasorati, mustaqillik yillaridagi bunyodkorlik ishlari, Yangi O'zbekiston taraqqiyotida yoshlarning o'rni kabi mavzularni hayotiy misollar bilan yoritish kuchli tarbiyaviy ta'sir ko'rsatadi.

Uchinchidan, tarbiyaviy ishlar tizimida oila, mahalla, jamoatchilik tashkilotlari, harbiy qismlar, muzeylar, ma'naviyat markazlari bilan hamkorlikni kengaytirish muhim. Chunki vatanparvarlik tuyg'usi faqat auditoriyada emas, balki real ijtimoiy muhitda, amaliy faoliyat jarayonida, jamiyat bilan muloqot asosida chuqurroq shakllanadi.

To'rtinchidan, talaba-yoshlarda vatanparvarlik kompetensiyasini shakllantirishda milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg'unligi ta'minlanishi kerak. Vatanga muhabbat, avvalo, inson sha'ni, tinchlik, bag'rikenglik, adolat, qonunga hurmat kabi fazilatlar bilan mustahkamlanadi. Bu borada Konstitutsiya, davlat ramzlari, milliy tarix, ma'naviy meros hamda mustaqillik g'oyalarini chuqur singdirish muhim pedagogik asos bo'lib xizmat qiladi.

Samarali pedagogik mexanizmlar

Talaba-yoshlarda vatanparvarlik kompetensiyasini shakllantirishda quyidagi pedagogik mexanizmlar samarali hisoblanadi:

Bunda oliy ta'lim muassasasining tarbiyaviy ishlar rejasida vatanparvarlik tarbiyasiga doir aniq mavzular, tadbirlar, natijadorlik mezonlari va monitoring tizimi belgilanishi lozim.

Tarix, pedagogika, falsafa, huquq, adabiyot, dinshunoslik, madaniyatshunoslik kabi fanlar mazmuni orqali vatanparvarlik g'oyalarini singdirish mumkin. Bu esa tarbiya va ta'lim birligini ta'minlaydi.

Talabalarni volontyorlik, xayriya tadbirlari, ekologik aksiyalar, mahalla bilan ishlash, ijtimoiy loyihalarda ishtirok ettirish ularda daxldorlik hissini kuchaytiradi. Vatanparvarlik faqat hissiy tushuncha emas, balki ijtimoiy foydali faoliyatda namoyon bo'ladigan sifat ekanini yoshlar anglay boshlaydi.

Multimedia taqdimotlar, hujjatli filmlar, virtual muzeylar, interaktiv platformalar, onlayn viktorinalar va videoloyihalar yoshlarning qiziqishini oshirib, mavzuning ta'sirchanligini kuchaytiradi.

Vatanparvarlik kompetensiyasining shakllanganlik darajasini aniqlash uchun mezonlar ishlab chiqish zarur. Bunda talabaning bilim darajasi, fuqarolik pozitsiyasi, ijtimoiy faolligi, milliy qadriyatlarga munosabati, davlat va jamiyat hayotiga daxldorlik hissi asosiy ko'rsatkichlar sifatida olinadi.

Takomillashtirish bo'yicha takliflar

Tarbiyaviy ishlar tizimini takomillashtirish uchun quyidagi amaliy takliflarni ilgari surish mumkin:

- oliy ta'lim muassasalarida "Vatanparvarlik kompetensiyasi"ga yo'naltirilgan maxsus tarbiyaviy modul va dasturlarni joriy etish;
- kuratorlik va tyutorlik faoliyatini mazmunan boyitish;
- "Vatan va yoshlar", "Milliy qadriyat va zamonaviylik", "Men Yangi O'zbekiston bunyodkoriman" kabi doimiy loyihalarni yo'lga qo'yish;
- talabalarning tashabbuslari va ijtimoiy loyihalarini rag'batlantirish;
- ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarda rasmiyatchilikdan voz kechib, dialogik va interaktiv shakllarni ko'paytirish;
- tarbiyaviy ishlar natijadorligini monitoring asosida tahlil qilish.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, talaba-yoshlarda vatanparvarlik kompetensiyasini shakllantirishda tarbiyaviy ishlar tizimini takomillashtirish bugungi oliy ta'limning ustuvor vazifalaridan biridir. Mazkur jarayon shaxsning ma'naviy kamoloti, fuqarolik ongini rivojlantirish, ijtimoiy mas'uliyatni kuchaytirish va milliy qadriyatlarga sadoqatni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Tarbiyaviy ishlarining maqsadli, tizimli, interaktiv va hamkorlikka asoslangan holda tashkil etilishi talaba-yoshlarning Vatanga muhabbat, xalq va jamiyat oldidagi burchini chuqur anglagan barkamol shaxs sifatida kamol topishiga xizmat qiladi. Shu sababli oliy ta'lim muassasalarida tarbiyaviy ishlar mazmunini zamon talablari asosida yangilash, pedagogik texnologiyalar bilan boyitish va uning samaradorligini oshirish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, O'RQ-637-son, 23.09.2020.
- 2.O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonuni, O'RQ-406-son, 14.09.2016.
- 3.O'zbekiston Respublikasida yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiyasi.
- 4.2023–2027-yillarda yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiyasi, Vazirlar Mahkamasining 267-son qarori, 29.06.2023.
- 5.O'zbekistonda yoshlarga oid davlat siyosatini 2025-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi, 18.01.2021, 23-son qaror.
- 6.Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
- 7.Musurmonova O. Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
- 8.To'xtaxodjayeva M.X. va boshqalar. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2010.

9. Xasanboyev J., To'raqulov X., Haydarov M., Xasanboyeva O. *Pedagogika*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2011.

10. Milliy istiqlol g'oyasi, ma'naviyat asoslari va tarbiya masalalariga oid ilmiy-uslubiy manbalar.

ПАТРИОТИЗМ КАК СОЦИАЛЬНО–ПРАВСТВЕННОЕ ЯВЛЕНИЕ

Хикматов Анвар Изатуллаевич - доцент

факультета военного образования,

Бухарский государственный педагогический институт, г. Бухара,

Республика Узбекистан

Ярашов Одилжон Орифбоевич – студент 1-курса

факультета военной подготовки,

Бухарский государственный педагогический институт, г. Бухара,

Республика Узбекистан

Аннотация: сложность обозначенных в статье задач патриотического воспитания молодёжи нацеливает на координацию деятельности ученых, политиков, экономистов, педагогов, военных, деятелей культуры, представителей общественности и др. Сегодня требуются современные технологии стимулирования патриотизма, способные значительно повысить уровень нравственности общества. Речь идет о долговременной стратегии развития общества на основе патриотически ориентированной мобилизации ресурсов. Речь идет об особом управлении обществом, которое до сих пор не было выявлено — управлении его мобилизационными ресурсами.

Ключевые слова: патриотизм, патриотическое воспитание, ресурс, нравственность, стратегия, мобилизация.

PATRIOTISM AS A SOCIAL AND MORAL PHENOMENON

FACULTY OF MILITARY TRAINING,

BUKHARA STATE PEDAGOGICAL INSTITUTE, BUKHARA, REPUBLIC OF

UZBEKISTAN

Abstract: the complexity of the tasks of the patriotic education of youth outlined in the article aims at coordinating the activities of scientists, politicians, economists, teachers, military men, cultural figures, representatives of the public, etc. Today, modern technologies are required to stimulate patriotism that can significantly increase the level of morality of society. We are talking about a long-term strategy for the development of society based on patriotically oriented resource mobilization. We are talking about a special management of society, which has not yet been identified - the management of its mobilization resources.

Keywords: patriotism, Patriotic education, resource, morality, strategy, mobilization.

Патриотизм сегодня все более осознается населением, как защита национальных интересов, наведение порядка, осуществление социальной справедливости, как согласие на поддержку усилий власти по укреплению правовых основ общества, открытие возможности для позитивной и конструктивной реализации традиционных ценностей в рамках полученной свободы. В условиях поиска духовных ориентиров и скреп патриотизм способен стать национальной идеей, которая превратится в материальную силу, если она будет освоена населением и для многих станет внутренним убеждением и установкой. Он может сплотить общество, раскрыть многим людям смысл их жизнедеятельности, поднять наше понимание и ответственность за рамки корпоративности, социально-классовых и национально-этнических различий. Благодаря целенаправленно организованному патриотическому воспитанию молодые люди:

- осознают свое место и роль в современном мире;
- поймут нормативность и ценностное содержание таких понятий - символов, как Родина, Отечество, государственность и их роль в консолидации страны;
- осознают, что постижение смысла названных понятий выступает как способ защиты самобытности;
- определяют традиционные и современные символы своей национальной идентичности;
- проявят деятельную инициативу к участию в социально-ориентированных мероприятиях.

Целенаправленная организация патриотического воспитания поможет раскрыть нашим современникам нормативность и ценностное содержание Родины, социальная справедливость, их роль в консолидации страны, в ее самоопределении с позиций единства традиций и современности, прошлого, настоящего и будущего, помочь осознать, что постижение их содержания и смысла выступает сегодня как способ защиты российской самобытности.

Сложность обозначенных задач нацеливает на координацию деятельности ученых, политиков, религиозных деятелей, экономистов, педагогов, представителей органов местного самоуправления, региональных органов власти, военных, деятелей культуры, представителей общественности в освоения ресурса патриотизма. Однако, в отличие от военного положения, которое стимулирует стихийную мобилизацию патриотических чувств, сегодня требуются различные социальные технологии стимулирования патриотизма, способные значительно повысить уровень нравственности современного общества.

Одним из существенных препятствий и опасным заблуждением является сохранение у некоторых руководителей и граждан отношения к патриотизму как к очередному мероприятию. Речь должна идти о долговременной стратегии развития общества на основе патриотически ориентированной мобилизации ресурсов. В силу этого требуется серьезная научно-методическая разработка подходов к пониманию феномена

«патриотизм» и его оснований, актуального содержания и современных форм реализации. Речь идет об особом управлении обществом, которое до сих пор не было выявлено — управлении его мобилизационными ресурсами.

Проблемы патриотического воспитания молодежи всегда находились в фокусе исследований педагогической науки. Их решение требует и сегодня кардинальных изменений, особенно в сфере подготовки будущих педагогов, т.к. в их руках находится будущее страны. Система патриотического воспитания в настоящее время предусматривает формирование и развитие социально значимых ценностей: гражданственности и патриотизма в образовательном процессе; массовую патриотическую работу, организуемую и осуществляемую государственными структурами, общественными организациями; деятельность средств массовой информации, научных и творческих союзов, направленную на рассмотрение и освещение проблем патриотического воспитания на формирование и развитие личности патриота.

Социальный заказ современному учителю заключается в том, чтобы поднять осуществление образовательного процесса на более высокий и качественно новый уровень, сделав неотъемлемой стороной образовательного процесса достижение личностного, метапредметного и предметного результатов на основе воспитания духовно-нравственных качеств личности. Эта проблема становится тем актуальнее, чем острее проявляется негативное отношение молодежи к таким понятиям, как Отечество, Родина, защита интересов государства.

Формирование патриотизма сегодня не может быть сведено к чисто внешней пропаганде, значимости собственного прошлого или эпатажу общественного мнения через средства массовой информации. Таким образом, в принимаемых сегодня государственных концепциях и программах, касаются ли они национальной безопасности или реформ образования, патриотизм рассматривается как необходимая составная часть стабилизации государственного мироустройства.

Идея воспитания гармоничной, всесторонне развитой личности отражает постоянное стремление человека к овладению достижениями как национальной, так и общечеловеческой, мировой культуры, к духовно-нравственному и физическому совершенству. Высокие идеи о такой личности нашли свое отражение в произведениях великих мыслителей - Абу Насра. Фараби и Алишера Наваи. Высокая нравственная чистота достижима лишь в обществе свободных людей, исповедующих возвышенные жизненные идеалы. Поэтому в нашей стране огромное внимание уделяется воспитанию подрастающего поколения, формированию духовности и нравственности граждан, повышению качественного уровня духовно-просветительской работы. В этом аспекте Национальная программа по подготовке кадров и движение «за здоровое поколение» стали всенародным, общенациональным делом, неотъемлемой частью данного процесса. Формирование духовно

богатой и нравственной, гармонично развитой личности неразрывно связано с общим процессом демократических преобразований в стране, утверждением в сознании народа идеи национальной независимости. Утверждение в умах и сердцах людей идеи независимости, особенно в среде молодежи, осуществляется через различные формы и методы образования и воспитания. Процесс этот длительный, сложный, требующий коренного пересмотра содержания деятельности всех структур, органов и учреждений непрерывного образования. При этом необходимо решить следующие задачи:

- на основе всестороннего изучения социальной характеристики населения определить эффективные пути и методы доведения идеи национальной независимости до сознания каждого гражданина;
- на основе Национальной программы по подготовке кадров проводить непрерывную работу по формированию в сознании школьников и студентов национальной идеи и идеологии независимости;
- в учебных программах, учебниках и пособиях глубоко отражать сущность и содержание идеологии независимости;
- идеологическое воспитание в школах, лицеях, техникумах, институтах и университетах поднять до уровня современных требований;
- углубить знания педагогических кадров в вопросах идеологии.

Образование растущего молодого поколения, включая его патриотическое воспитание, — это вопрос, определяющий будущее нашей Родины, нашего народа и судьбу нашей страны. Следующие мысли Абдуллы Авлони подтверждают серьезность этой проблемы:

«Счастье каждой нации, мир и благополучие государств зависят от хорошего воспитания молодежи, — сказал он. — Воспитание для нас — это вопрос жизни и смерти, спасения или разрушения, счастья или катастрофы». «Кризис наций, которые не дают образования своим детям, объясняется тем, что они отдают их в рабство иностранцам и воле чужих культур, и обречены на разлуку с ними».

Патриотическое воспитание, являясь частью общего образования, имеет свои собственные педагогические и психологические основы и методологию.

Однако научные и теоретические аспекты этих основ и методов недостаточно изучены. Патриотическое воспитание применимо ко всем сферам человеческой жизни, а это значит, что вся работа, проводимая во всех областях для сохранения Родины, её процветания и благополучия, основана на патриотическом воспитании.

Потому что из истории человечества известно, что во все времена развитие любого государства, его могущество и признание со стороны других, а также процветание его народа зависят от того, насколько высоки патриотические качества этого народа.

Список литературы / References

-
1. Хикматов А.И. Факторы стимулирования военно-патриотических чувств у молодежи // Вестник науки и образования. № 17 (120) (декабрь 2021 г.).
 2. Темиров У.Х. Условия повышения эффективности проблемного обучения // Проблемы педагогики. № 6(51), 2020. С 37-39
 3. Исмоилова Махсума Нарзикуловна, Мавлонова Нилуфар Бахтиёровна. Использование современных информационных технологий в освоении профессиональных навыков // Актуальные научные исследования в современном мире, 2016. № 5-3. С. 143-145.
 4. Хикматов А.И. Воспитание молодёжи в условиях национальной независимости с использованием трудов наших великих учёных // Образование и инновационные исследования. 2022. DOI 10.53885/edinres.2022.13.30.001
 5. Хикматов А.И. Особенности формирования профессиональной компетентности будущих педагогов допризывной военной подготовки Вестник магистратуры. . -2019. № 4-3(91) , 2019-yil. ISSN 2223-4047
 6. Хикматов А.И. Критерии военного патриотизма Вестник магистратуры. - https://www.magisterjournal.ru/docs/VM104_5.pdf, 2020-yil. ISSN 2223-4047

**TALABA YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI
RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI**

Jamolov Azizjon Axmatovich

*O'zbekiston Respublikasi Harbiy xavfsizlik va Mudofaa universiteti
Serjantlar tayyorlash oliy maktabi, jangovar ta'minot kafedrasida boshlig'i
podpolkovnik, ilmiy izlanuvchi,*

***“Jahon axborot makonida keskin kurash ketayotgan hozirgi vaziyatda
axborot xavfsizligini ta'minlash, yoshlarni yot g'oyalardan himoya qilish, harbiy
xizmatchilarning psixologik tayyorgarligi va jangovar ruhini mustahkamlash
dolzarb bo'lib qolmoqda”.***

***O'zbekiston Respublikasi Prezidenti- Qu'rolli Kuchlari Oliy Bosh
Qo'mondoni SH.MIRZIYOEVNING***

Annotatsiya: ushbu maqolada hozirgi kunda oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan kursantlar va talaba yoshlarda harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishda zamonaviy yondashuvlar, psixologik mexanizmlari haqida hamda kasbiy moslashuvchanlik namoyon bo'lishining ijtimoiy-psixologik jihatlarini o'rganishdagi samaradorligini oshirish haqida so'z boradi. Maqola yoshlar tarbiyasining muhim jihati vatanparvarlik ruhida tarbiyalash kabi dolzarb muammoga bag'ishlangan.

Kalit so'zlar: kasbiy, psixologik, ilmiy, faoliyat maqsadlari, harbiy xizmatchi, serjant, Vatan, vatanparvarlik, yoshlar, yuksak axloq, ma'naviyat va ma'rifat, mehnatga vijdonan munosabat, ilm, milliy qadriyatlar, kasbiy moslashuvchanlik.

Bugungi kunga kelib yer yuzining turli joylarida, turli davlatlar tomonidan o'z manfaatlariga erishish yo'lida har xil turdagi zamonaviy qurolli mojarolarni keltirib chiqarish va ular orqali o'zining siyosiy va moddiy manfaatlariga erishmoqda. So'ngi vaqtlarda yuzaga kelayotgan zamonaviy qurolli mojarolarda jang olib borish vositalarining sifati va miqdorining oshishi jang olib borishni ko'ra bilish ma'zmun va mohiyatiga o'zgartirishlar olib keldi. Oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talaba yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhini rivojlantirishda va kasbiy moslashuvchanlik namoyon bo'lishini tahlil qilish uchun avvalo, talaba yoshlarni muhitiga xos xususiyatlarni va ijtimoiy-psixologik holatlarni aniqlash lozim. Talaba yoshlar armiyada xizmat qilishning burch va mas'uliyatini his qilishlari, harbiy xizmatga qadar hayotining ba'zi jihatlarini tark etishlari talab etiladi. Hozirgi kunda ya'ni talaba yoshlar o'rtasidagi munosabatlarning yuqori darajadagi tartib-qoidalari ularning xatti-harakatlarini tartibga solishda hamda moslashuvchanlik muhim rol o'ynaydi.

XX asrning so'nggi va XXI asrning yigirma yilida yuz bergan ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar tufayli millatning asriy orzusi demokratiya, ozodlik, erkinlik, farovon va osoyishta turmush tarzini chuqur anglash fursati yetdi. Xalqimiz o'z oldiga ezgu va ulug' maqsadlar qo'yib, o'z taqdirini o'zi belgilab, azaliy qadriyatlarimizga suyanib, shuningdek, taraqqiyparvar davlatlar tajribasini ijodiy o'rganib yuksak intilishlar bilan yashay boshladi.

Endi bosh maqsad bolalarni ezgu qadriyatlar asosida bilimli, yuqori salohiyatli, vatani va xalqiga sodiq, jismonan sog'lom, teran va mustaqil fikrlovchi shaxs etib tarbiyalashdir.

So'nggi yillarda bu borada qator qarorlar qabul qilindi. Respublika ma'naviyat va ma'rifat kengashining raisi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti ekanligi belgilab qo'yildi. Kengashning hududiy bo'limlariga mas'ullik hokimlar zimmasiga yuklatildi. Bu o'zgarish ma'naviy-ma'rifiy ishlarni davlatimiz siyosatida yanada yuksak o'ringa ko'tardi. Davlat rahbari 2025 yilning 19 yanvar kuni ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish, bu borada davlat va jamoat tashkilotlarining hamkorligini kuchaytirish masalalariga bag'ishlab o'tkazilgan yig'ilishda, **“Agar jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo'lsa, uning joni va ruhi ma'naviyatdir, ...Biz yangi O'zbekistonni barpo etishga qaror qilgan ekanmiz, ikkita mustahkam ustunga tayanamiz. Birinchisi – bozor tamoyillariga asoslangan kuchli iqtisodiyot. Ikkinchisi - ajdodlarimizning boy merosi va milliy qadriyatlarga asoslangan kuchli ma'naviyatidir”**, - dedi.

Shuning uchun ham bugungi O'zbekistonda kadrlar tayyorlash tizimining shakllanishi va faoliyat ko'rsatishining asosiy tamoyili tarzida **“O'quvchi yoshlarni Vatanga sadoqat, yuksak axloq, ma'naviyat va ma'rifat, mehnatga vijdonan munosabatda bo'lish ruhida tarbiyalash”** alohida ta'kidlangan.

Mazkur tamoyil asosida milliy ta'lim tizimi va pedagogik-metodik sohalarda jadal o'zgarishlar, shiddatli yangilanishlar yuz berdi. Mavjud darslik, qo'llanma va dasturlar zamon talablariga moslashtirilib, bosqichma - bosqich iste'molga chiqarilmoqda. Zamonaviy dars tushunchasi yangitdan sayqallandi. O'quvchilardan itoatkorlik, o'qituvchining har bir gapini yodlab olish talab etilmay

qo'yildi. Endi har bir maktabning istagan o'quvchisi o'zining shaxsiy fikri va uni himoya qilish huquqiga egaligini, o'qituvchi diktator emas, ilmga yo'l ko'rsatuvchi yo'llovchi (yetaklovchi) ekanini biladi. Berilgan imtiyoz va huquqlar suiste'mol qilinmasligi uchun o'qituvchilar chuqur bilim va lider-yetakchilik xususiyatlari bilan qurollanishlari lozim. Zotan, **«Dunyoda turmoq uchun dunyoviy fan va ilm lozimdur, zamona ilmi va fanidan bebahra millat boshqalarga poymol bo'lur»**.

Pedagogika nuqtai nazaridan qaraganda, mavzu yuzasidan milliy ta'lim tizimi va pedagogik-metodik yo'nalishlar doirasida ko'plab ilmiy izlanishlar, fundamental tadqiqotlar amalga oshirilgan. Ayni muammo faqat O'zbekistonda emas balki o'z kelajagiga befarq bo'lmagan xorij mamlakatlarida ham tizimli o'rganilgan va jiddiy tadqiqot ishlari dunyo yuzini ko'rgan.

Nazariy adabiyotlarni o'rganish, tahlil qilish, tushunchalarga ta'rif berish, kuzatish va suhbat, chog'ishtirish, qiyosiy tahlil orqali dalillash kabi shaxsning mantiqiy tafakkur, mustaqil fikr ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Zotan, «... inson aqliy va jismoniy jihatdan qanchalik yetuk bo'lsa ham, undagi bilim axloq normalariga mos bo'lmasa, u kishi jamiyatning haqiqiy a'zosi bo'la olmaydi». Axloqiy me'yorlar esa adabiyot vositasida vujudga keladi. Bunga badiiy adabiyotdagi obrazli tafakkur tarzi imkon beradi. Shu sohalarda mamlakatimiz taraqqiyotning yuksak ma'rifiy-madaniy jamiyat sari yetaklovchi, kelajagi buyuk davlatni bunyod qilish yo'lini tanlagani bois ta'lim tizimiga e'tibor va talab kundan-kunga kuchayib bormoqda. Zotan, ajdodlar tanlagan yo'lni milliy g'ururga ega, barkamol, vatanparvar avlodlargina davom ettira olishadi.

Mamlakatimizdagi UO'TM, ayniqsa ijod maktablarining yuqori sinflari, akademik lisey va kasb-hunar kollejlari ta'lim oluvchilariga **«Zamona ilmi va fani»**ni singdirishda adabiyot darslari muhim o'rin tutadi. Adabiyot o'qituvchisi o'quvchilarni ajdodlarimizning dunyo fani va madaniyati rivojiga hissa qo'shgan asarlari bilan tanishtirib borishi zarur. Shunda bolada milliy iftixor tuyg'usi va o'zligini anglashi uchun ilmni egallash istagi uyg'onadi. UO'TM «Adabiyot» dasturida belgilangan **«Maktabda adabiyot o'qitishning bosh maqsadi sog'lom e'tiqodli, o'zga insonning tuyg'ularini anglaydigan, o'tkir hissiyotli, yuksak didli, axloqan barkamol, aqlan yetuk, o'z xatti-harakatlariga mas'ul bo'la oladigan komil insonning ma'naviy dunyosini shakllantirish...»** tarzidagi vazifalarga yangicha ruh baxsh etish fursati yetdi.

Bu vazifalarni hal qilishning muhim shartlaridan biri adabiy ta'limda yoshlar ma'naviyatini rivojlantirish tajribalarini sinchkovlik va qunt bilan o'rganish, an'anaviy ta'limning bugungi kun uchun o'z dolzarbligini yo'qotgan tamoyillaridan voz kechish, zamonaviy, tajribada o'zini oqlagan usul va texnologiyalarga murojaat qilishdan iboratdir.

Bizningcha, har qanday ta'lim va tarbiyani **«Tarbiya nimadan boshlanadi?»** so'rog'i bilan boshlagan ma'qul. Bunda o'qituvchi shaxsi, imkoniyatlari, uning o'quvchilarga va o'quvchilarning o'qituvchilarga munosabatlari kabi jiddiy masalalarga javob izlanadi. Chunki bolalar muhabbatiga ega bo'lmagan va tabiatan ixtisoslashmagan o'qituvchining baqirib-chaqirishi

bolalarni «o'ldirishi», tarbiya aynan o'quv faoliyati bilan bog'langan holda darsda boshlanishi va o'sha yerda tugashi ayonlidir. **O'qitish jarayoniga texnologik befarq yondashilsa, o'qituvchi layoqatsiz bo'lsa yoki tarbiyalash maqsadida o'z imkoniyatlarini vaqtida, o'rinli ishga solmasa, bola, ehtimol, fanni o'ziga kerakli jihatiga ko'ra qisman o'zlashtirishi mumkindir, biroq bu holat mamlakat milliy xavfsizligiga tahdid soladi.**

Har bir ta'lim muassasasi rahbar va pedagoglari davlat miqyosidagi bu xavfning oldini olish va bartaraf etish choralari ko'rishlari shart. Ular, eng avvalo, milliy g'urur tuyg'usiga ega bo'lishlari lozim. Masalan, Alisher Navoiy turkiy til (o'zbek tili) boyliklarini namoyish etish orqali paydo qilgan bu tildan g'ururlanish hisini o'quvchilarga anglatish, tuydirish lozim.

«Axloq – bu xulqlar majmui. Xulq esa ezgulik yoxud razillikning muayyan bir insonda namoyon bo'lish shakli. Binobarin, har bir xulq ezgulik va olijanoblikning yoki razillik va badbinlikning timsoli. Shu jihatdan ular yaxshi va yomonga bo'linadilar. Lekin bular kishida o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi. Ularning shakllanishi uchun ma'lum sharoit, tarbiya kerak. Kishilar tug'ilishdan yomon bo'lib tug'ilmaydilar. Ularni muayyan sharoit yomon qiladi... Tarbiya tug'ilgan kundan boshlanadi va umrning oxiriga qadar davom etadi. U ikki bosqichdan – uy va maktab tarbiyasidan tashkil topgan».

Xulosa qilganda, yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash dastlab oila o'chog'ida boshlanadi, so'ng bog'cha, maktab kabi ta'lim bosqichlarida davom ettiriladi. Aynan oilada bola vatanparvarlikning balandparvoz chaqiriq emasligini, uni tuyish ma'lum ma'naviy tayyorgarlikdan so'nggina mumkin bo'lishini, Vatanni «pul» yoki biror manfaat manbai tarzida ko'rmaslik kerakligini o'rganadi. Aks holda ta'limning turli bosqichlarida berilayotgan bilim o'quvchini nafs girdobiga tushib qolishdan, ma'naviy qadriyatlarni suiiste'mol qilishdan asray olmaydi, Adabiyotni ta'limning turli tizimlarida o'qitish metodikasini modernizatsiyalash, milliy pedagogikamizning bor imkoniyatlarini vatanparvarlikka yo'naltirish zarur.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 28 iyundagi “O'smirlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash hamda O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari va davlat xizmati uchun kadrlar zaxirasini tayyorlash tizimini takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi PQ-4375-sonqarori.

2. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash - yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. –T.: O'zbekiston, 2017-23 b

3. Ravshanov L.U. Zamonaviy harbiy xizmatchi imijining psixologik jihatlar. Psixol. f.b.f.d. (PhD). diss. avtoreferati. Toshkent. 2019, 56 b.

Internet materiallari:

1. www.pedagog.uz.
2. www.ziynet.uz.

CHAQIRIQQACHA HARBIY TA'LIM YO'NALISHI TALABALARINING DIDAKTIK JARAYONLARINI TASHKIL ETISHDA O'QITUVCHI IMIJINING O'RNI.

Nazarov Tohir Toshpo'lotovich,

Buxoro davlat Pedagogika instituti

Harbiy ta'lim fakulteti maxsus tayyorgarlik sikli dotsenti, p.f.f.d (PhD)

Telefon: 945407400

Elektron manzil: nazarovtohir910@gmail.com

Yarashov Odiljon Orifboyevich

Harbiy ta'lim fakulteti 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Harbiy ta'lim o'qituvchisining imiji uning kasbiy mahorati, axloqiy fazilatlar, tashqi ko'rinishi va jamoa oldidagi obro'sining uyg'unlashgan ko'rinishini ifodalaydi. Ayniqsa, O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining ta'lim tizimida faoliyat yurituvchi ofitser-o'qituvchilar uchun imij yuqori intizom, mas'uliyat va fidoyilik bilan chambarchas bog'liqdir. Imij tasodifan shakllanmaydi, balki aniq reja va tizimli yondashuv asosida bosqichma-bosqich rivojlantiriladi. Bu jarayon esa shaxsiy rivojlanish, kasbiy tayyorgarlik va ijtimoiy munosabatlarni o'zida qamrab oladi.

Kalit so'zlar: imij, axloqiy fazilat, pedagogik mahorat, kasbiy mahorat, malaka, motivatsiya, ta'lim, tarbiya, jangovor ruhiyat, muloqot, muomala madaniyati, ijodkorlik, bilim, faoliyat.

Kirish. Hozirgi davrda ijod etayotgan pedagog qanchalik chuqur bilimga, katta tajribaga ega bo'lmasin, ta'lim metodikasi va texnologiyalarini qanchalik puxta egallamasin, undan ta'lim oluvchilari, kasbdoshlari ko'z o'ngida, jamoatchilik oldida yetarlicha hurmat, obro'-e'tiborga, jozibadorlikka ega bo'lishni talab qilinmoqda. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, imij haqida, pedagogning o'z imijiga ega bo'lishi to'g'risida so'z yuritish o'rinli bo'ladi. Imij bir qator ma'noga ega bo'lgan inson haqidagi tushuncha bo'lib, o'zini tutish shakl va uslubi, shuningdek subyektning o'zaro munosabatlarga kirishish jarayonida ramziy ko'rinishining namoyon bo'lishi hisoblanadi[1]. Bugungi kunda imij konservativ yoki kreativ qarashlarini hisobga olgan holda shaxsning o'zini namoyon etishi, nutqi va tashqi qiyofasining oddiy axboriy mahsulot sifatida ko'rsatmoqda. Jamoatchilik bilan va insonlar o'rtasidagi munosabatlar, aloqalar jarayonida "Imij" tushunchasi alohida ma'no-mazmun kasb etadi. Turli manbalarda qayd etilishicha, tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullangan iqtisodchilar faoliyatida imij yaratish zarurati shakllangan va shu tariqa XX asr 60-yillarida amerikalik iqtisodchi Bolduing "Imij" so'zini muomalaga kiritgani, u ishbilarmonlikda muvaffaqiyat qozonishda foydali vosita ekanini isbotlab bergan.

Tadqiqot maqsadi. Har bir mutaxassis tadqiqot obyekti, maqsadidan kelib chiqqan holda o'z sohasi, yo'nalishi bo'yicha belgilangan maqsad yo'lida izlanishlar olib boradi. Axborot olishda chegaraning yo'qligi, ma'lumotlar oqimining kengligi odamlarning psixikasiga, o'zaro munosabatlarga, muloqot shakliga va ta'sir etish usullariga ham o'zgarishlar kiritmoqda. Ayniqsa yoshlarga ta'sir etish uchun, avvalambor, ularning qalbidan joy olish kerakligi tobora muhim

bo‘lib bormoqda. Imijni loyihalash shaxsiy qarash va qadriyatlardan kelib chiqib maqsadlarni aniqlashtirishdan boshlanadi[2]. Hozirgi vaqtda hurmatga sazovor bo‘layotgan insonlar quyidagilarga: nima istayotganini yaxshi biladi va o‘z maqsadiga erishish uchun qat’iyat bilan harakat qiladi; boshqalar bilan muloqot qilishda o‘z istaklari va maqsadlarini aniq ifodalaydi; o‘zini “yaratadi”, hamkasblarning shaxsiga va individual o‘ziga xosligini hurmat qilgan holda, o‘z xizmatlari va sa’y-harakatlari tufayli muvaffaqiyatga erishadi.

Tadqiqotni tashkil qilish uslublari. Ommaviy aloqa yoki shaxslararo o‘zaro ta’sir ko‘rsatadigan pedagogik kasb egalariga imij muvaffaqiyatning eng muhim tarkibiy qismlaridan biriga to‘g‘ridan-to‘g‘ri bog‘liq bo‘lib, u kasbiy vazifalarni samarali bajarishning muhim shartiga aylandi.

Kasbiy imijni boshqarish mumkin bo‘lib u shaxsiy va kasbiy maqsadlarni o‘zgarishiga muvofiq yo‘naltiriladi.

Boshqaruv uch bosqichda amalga oshiriladi:

- imij auditoriyasining shaxsiy maqsadlari va xususiyatlarini hisobga olgan holda kerakli imijni loyihalash;
- faoliyat va hayotda kerakli imijni amalga oshirish;
- fikr-mulohazalarni olish, tahlil qilish va imijni yanada rivojlantirish.

Imij nafaqat alohida olingan shaxs, balki jamoa imiji ham mavjudligini yoddan chiqarmaslik lozim. Kattami yoki kichikmi, har bir jamoa o‘zining obro‘-e’tiboriga, nufuziga, o‘zi haqida ijtimoiy fikrga ega bo‘ladi. Masalan, ta’lim muassasasi tarkibida pedagogik jamoa tomonidan ko‘proq hurmat va ishonch bilan e’tirof etiladigan harbiy fakultetlar, yoki ta’lim muassasalari o‘rtasida alohida e’tiborga sazovor bo‘lgan o‘quv yurti mavjud bo‘ladi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Harbiy pedagogning “dastlabki imij”i uning kasbiy faoliyatidagi eng muhim omillardan biri hisoblanadi. Bu imij birinchi uchrashuvdayoq shakllanadi va tinglovchilar (talabalar) ongida mustahkam taassurot qoldiradi. Dastlabki imij pedagogning tashqi ko‘rinishi, nutq madaniyati, o‘zini tutishi va kasbiy kompetensiyasi orqali namoyon bo‘ladi. Shu sababli, uning muvaffaqiyatini baholash tizimli va aniq mezonlarga asoslangan bo‘lishi kerak. Dastlabki imij muvaffaqiyatini baholashda bir nechta asosiy ko‘rsatkichlar e’tiborga olinadi. Jumladan, pedagogning intizomga rioya qilishi, aniq va ravon nutqi, tinglovchilar bilan samarali muloqot o‘rnatish qobiliyati hamda o‘ziga ishonchi muhim ahamiyat kasb etadi[3]. Shuningdek, uning harbiy muhitga moslashuvi, buyruq berish va tushuntirish uslubi ham baholash mezonlaridan hisoblanadi. Ushbu jihatlar orqali pedagogning umumiy taassuroti aniqlanadi.

Baholash jarayonida kuzatuv, so‘rovnoma va tahlil usullaridan foydalanish mumkin. Masalan, talabalar fikrini o‘rganish orqali pedagogning qanday qabul qilinayotgani aniqlanadi. Bundan tashqari, rahbariyat yoki tajribali mutaxassislar tomonidan olib boriladigan kuzatuvlar ham muhim ma’lumot beradi. Natijalar asosida kuchli va zaif tomonlar aniqlanadi, bu esa keyingi rivojlanish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Agar dastlabki imijda kamchiliklar aniqlansa, ularni tuzatish bo‘yicha aniq choralar ko‘rish zarur. Masalan, nutq ustida ishlash, psixologik tayyorgarlikni kuchaytirish, tashqi ko‘rinishga e’tibor berish yoki pedagogik

mahoratni oshirish bo'yicha treninglarda qatnashish tavsiya etiladi. Shuningdek, o'z-o'zini tahlil qilish va muntazam ravishda fikr-mulohaza olish ham imijni yaxshilashga yordam beradi[4]. Mutaxassislarning fikricha, imij inson ruhiyatining quyi qatlamlarida paydo bo'ladi. Shu bois ham u odamlarning idrok qilishi uchun qulay hamda ular ongida muhim joy oladi. Imij haqida aniq bir psixologik tushuncha sifatida gapirganda esa u ijtimoiy ko'rsatma, urf bo'lgan timsol tarzida namoyon bo'ladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, harbiy pedagogning imiji uning kasbiy muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Uni to'g'ri baholash va zarur tuzatishlar kiritish orqali pedagog o'z faoliyatini yanada samarali tashkil etishi mumkin. Bu esa nafaqat uning shaxsiy rivojlanishiga, balki harbiy ta'lim sifatining oshishiga ham ijobiy ta'sir qiladi.

Adabiyot va manbalar ro'yxati.

1. Nurulloyev L.L. Harbiy psixologiya va pedagogika asoslari. — Buxoro: «Umid» nashriyoti, 2023. — 336 b.

2. Xoliqova D.A. Harbiy ta'lim psixologiyasi. — Toshkent: «O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasi» nashriyoti, 2023. — 155 b.

3. Mirabdullayeva Sh.A. Harbiy psixologiya nazariyasi va amaliyoti. — Toshkent: «O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasi» nashriyoti, 2023. — 448 b.

4. Zufarov Sh.M. Harbiy pedagog imiji. — Toshkent: «O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasi» nashriyoti, 2024. — 82 b.

MUNDARIJA

KIRISH SO‘ZI.....	3
Vatanparvarlik-yoshlar siyosatining muhim tarkibiy qismi sifatida.....	3
<i>Ma'murov Bahodir Baxshulloyevich</i>	
1-SHO‘BA	
OLIY TA‘LIM MUASSASALARIDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA SUN‘IY INTELLEKT ASOSIDAGI RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI QO‘LLASHNING PEDAGOGIK MODELI.....	5
<i>Ma'murov Bahodir Baxshulloyevich.</i>	
TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI RIVOJLANTIRISHDA CHAQIRUV OLDI HARBIY-BOSHLANG‘ICH TAYYORGARLIK TIZIMINING TARKIBIY-FUNKSIONAL MODEL VA UNING SAMARADORLIGI.....	11
<i>Axmedov Ulug‘bek Tadjivayevich</i>	
GLOBALLASHUV SHAROITIDA TALABALARINI HARBIY- VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHNING TARIXIY, SIYOSIY VA HUQUQIY-ME‘YORIY ASOSLARI.....	17
<i>Bozorov Aziz Abloqulovich</i>	
ZAMONAVIY YOSHLAR TARBIYASIDA VATANPARVARLIKNING O‘RNI VA AHAMIYATI.....	24
<i>Uzoqov Asliddin Mexriddinovich</i>	
TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI SHAKLLANTIRISHDA PEDAGOGIK QOBILIYATLARNING O‘RNI VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR.....	28
<i>Olimov Temir Xasanovich</i>	
CHAQIRIQQACHA HARBIY TA‘LIM MUTAXASSISLARINING KASBIY MAHORATINI SHAKLLANTIRISH.....	33
<i>Qo‘chqorov Sobirjon Ahadjonovich, Xabibulayev Asilbek Xayotjon o‘g‘li, Nabiyev Aziz Azimjon o‘g‘li.</i>	
TALABALAR MA‘NAVIYATINI RIVOJLANTIRISHGA TARIXIY VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR.....	36
<i>Olimov Shirinboy Sharofovich</i>	
YANGI O‘ZBEKISTONDA O‘QUVCHI YOSHLARNI CHAQIRUVGA QADAR BOSHLANG‘ICH TAYYORGARLIGI VA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINING AHAMIYATI.....	40
<i>Raximov Alisher Sharofidinovich, Qo‘chqorov Sobirjon Ahadjonovich.</i>	
MILLIY TIKLANISH” DEMOKRATIK PARTIYASI G‘OYALARI VA SOHIBQIRON MEROSI UYG‘UNLIGIDA YOSHLAR TARBIYASI.....	43
<i>Axatov Sunnatjon Axtam o‘g‘li</i>	
Chaqiriqqacha harbiy ta‘lim yo‘nalishi talabalarida Vatanga sadoqat tuyg‘usini rivojlantirishning ma‘naviy-axloqiy negizlari.....	46

Boboyev A.T.

TALABALARNI HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI
RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLARNING
ROLI (O'zbekiston tarixi misolida).....49

Ostonov Zafar Zamonovich

TALABA YOSHLARNI VATANPARVARLIK TARBIYASINI
RIVOJLANTIRISHDA MA'NAVIY VA MA'RIFIY YONDASHUVLAR.....54

Raximov Umidjon Muratovich

TALABA YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA
TARBIYALASHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.....60

Safojev Husen Aminovich

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TALABALAR HARBIY-
VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHNING
INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI VA RAQAMLI
YONDASHUVLARI.....63

Samadov Abdulaziz Ashurovich

TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI
RIVOJLANTIRISHDA CHQBT TIZIMINING O'RNI VA AMALIY
MEXANIZMLARI.....66

Shamsidinov Hojiakbar G'olib o'g'li

BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KASBIY - PEDAGOGIK
KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISH ASOSLARI.....69

Jumayev Furqat Shodmonovich, Xamrayev Asadbek Inomjonovich.

VATANPARVARLIK RUHDAGI TA'LIM-TARBIYA JARAYONI.....73

Valiev Abdurafik Abduganievich. Ziyodullaev Bexruz Xasanboyevich

CHAQIRIQQACHA HARBIY TA'LIM TALABALARINING KASBIY
MAHORATINI RIVOJLANTIRISH ASOSIDA KASBGA TAYYORLASH.....75

Jumayev Furqat Shodmonovich

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA VATANPARVARLIK TARBIYASINING
PEDAGOGIK ASOSLARI VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR.....78

Tillojev Ulug' Umarovich

CHAQIRUVGA QADAR BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIKNING O'RNI
SHAXSNI HARBIY XIZMATGA TAYYORLASH.....86

Qarshiyev Azamat Raxmonovich

TA'LIM MUASSASALARIDA TARBIYA JARAYONI
SAMARADORLOGINING ASOSIY PSIXOLOGIK SHART- SHAROITLARI
.....89

Jumayev Furqat Shodmonovich, Kaxarov Farhodjon Kaxramonovich.

CHAQIRUVGA QADAR BOSHLANG'INCH TAYYORGARLIK FANI
MASHG'ULOTLARINI TASHKILLASHDA INOVATSION PEDAGOGIK
TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH.....93

Jumayev Furqat Shodmonovich, Hakimov Navro'zbek Laziz o'g'li.

YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA JADID
MUTAFAKKIRLARI QARASHLARINING IJTIMOY-FALSAFIY OMILLARI
Jumayev Furqat Shodmonovich, Hojiyev Nodir Safar o'g'li.....99

JADIDLAR BAYROG'INI BALAND KO'TARISH- O'ZBEKISTON
TARAQQIYPARVAR YOSHLARINING ASOSIY HARAKATI.....102

Niyazov Erkin Shamsiyevich

BARKAMOL AVLOD TARBIYASIDA JADIDLAR FAOLIYATINING O'RNI
VA AHAMIYATI.....106

Mardonova Saodat Muzaffarovna

TALABA-YOSHLARNING MA'NAVIY KAMOLOTIDA HARBIY-
VATANPARVARLIK TARBIYASINING INTEGRATIV MODELI.....110

O'rinov O'tkirbek Nodir o'g'li

METHODS OF DEVELOPING STUDENTS' PROFESSIONAL COMPETENCE
IN THE SUBJECT OF ELECTRICAL ENGINEERING.....113

Baratov Murodjon Hamroyevich

JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA BOSHLANG'ICH SINFI
O'QUVCHILARINING JISMONIY HOLATINI RIVOJLANTIRISH.....116

Latipov Rahmon Ravshanovich

KOMPLEKS YONDOSHUV ASOSIDA BOSHLANG'ICH SINFI
O'QUVCHILARINING HARAKAT KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH
USULLARI.....119

Raimov O'lmasjon Ikrom o'g'li

2-SHO'BA

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA VATANPARVARLIK TARBIYASINI
RIVOJLANTIRISH USULLARI.....124

Islomova Shaxnoza Isom qizi

BO'LAJAK MAKTABGACHA TA'LIM PEDAGOGLARINI HARBIY-
VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA ZAMONAVIY
PEDAGOGIK YONDASHUVLAR.....127

Haqqiyeva Fotima Olimjonovna

BO'LAJAK MAKTABGACHA TA'LIM PEDAGOGLARIDA
VATANPARVARLIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING
PSIXOLOGIK OMILLARI.....130

Sharipova Lobarxon Abubakirovna

CHAQIRIQQACHA HARBIY TA'LIM YO'NALISHI TALABALARIDA
TARBIYAVIY ISHLARNI TAKOMILLASHTIRISH.....133

Nazarov Tohir Toshpo'latovich

YOSHLAR TAFAKKURIDA HARBIY QAHRAMONLIK IDEALLARINI
SHAKLLANTIRISHDA TA'LIM-TARBIYANING ISTIQBOLDAGI
VAZIFALARI.....136

Pulatov Baxodir Abduraupovich, Ahmadjonov Shohruhbek Bahromjon o'g'li

Ismoiljonov Husanboy Dilshodjon o'g'li.

TA'LIM TIZIMI ORQALI YOSHLARDA TARIXIY ONG VA MILLIY

O‘ZLIKNI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI.....	141
<i>Umarov Ismoiljon Olimjonovich, Turdiqulov Abdumansur Muhammadjon o‘g‘li.</i>	
YOSH AVLOD ONGIDA MILLIY TARIXIY MEROSNI SHAKLLANTIRISHDA TA’LIM-TARBIYANING AHAMIYATI.....	143
<i>Umarov Ismoiljon Olimjonovich, Jumaboyev Doniyorjon G‘iyosiddin o‘g‘li.</i>	
MA’NAVIY MEROSDA VATANPARVARLIK TARBIYASI MASALALARI.....	146
<i>Rayimov Shukurullo Karimovich, Mamadalimov Azimjon Xasanboyevich.</i>	
YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TAYYORLASHDA AJDODLAR O‘RNI.....	149
<i>Mamajonov Soyibjon Xalilovich, Vohobjonov Abdulbori Shavkatjon o‘g‘li, Salaydinov Shaxjahon Kamoldin o‘g‘li.</i>	
YOSHLARNING HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASIDA MILLIY QADRIYATLAR SAMARADORLIGI.....	155
<i>Madaliev Rahmiddin Ismoilovich</i>	
OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH.....	159
<i>Abdullayev Azizbek Suxrob o‘g‘li</i>	
OLIY TA’LIM MUASSASALARI O‘QUV-TARBIYA JARAYONIDA TALABALAR HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI VA RAQAMLI YONDASHUVLAR.....	162
<i>AShirova Nodira Usmon qizi.</i>	
OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA TALABALAR HUQUQBUZARLIGINING PROFILAKTIKASIDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASIGA ASOSLANGAN ZAMONAVIY PEDAGOGIK MEXANIZMLAR.....	164
<i>Ibodulloyev Lazizbek Iskandarbek o‘g‘li</i>	
BOLALAR-O‘SMIRLAR SPORT MAKTABLARIDA SPORT O‘YINLARI VA YAKKAKURASH SPORT TURLARIDA SPORTCHILARNING JISMONIY TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISH.....	169
<i>M.B.Ibragimov, To‘rayev S.A.</i>	
TALABA-YOSHLARNI TARBIYA FANINI O‘QITISH ASOSIDA O‘QUVCHILARNI MILLIY QADRIYATLARGA HURMAT RUHIDA TARBIYALASH.....	172
<i>Islonova Dilyayra Isroil qizi</i>	
BUXORO VILOYATI URBANIZATSIYA JARAYONLARI ASOSIDA TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI SHAKLLANTIRISHNING INNOVATSION MODELLARI.....	175
<i>Jumaboyeva Barchinoy Baxtiyorovna</i>	
TALABALARNI VATANGA SADOQATLI QILIB TARBIYALASHNING ASOSIY YO‘NALISHLARI.....	179

Boboyev A.T.

ALOHIDA TA'LIM EHTIYOJLARI BO'LGAN TALABALARDA VATANPARVARLIK KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING ROLI VA PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI.....183

Dilmurodova Nozima Otamurod qizi

ALOHIDA TA'LIM EHTIYOJLARI BO'LGAN TALABALARDA VATANPARVARLIK KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING ROLI VA PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI.....186

Dilmurodova Nozima Otamurod qizi

ALOHIDA TA'LIM EHTIYOJLARI BO'LGAN TALABALARDA VATANPARVARLIK KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING ROLI VA PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI.....190

Dilmurodova Nozima Otamurod qizi

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY TIL O'QITISHNING INTEGRATIV IMKONIYATLARI.....193

Zaripova Ra'no Ibodulloyevna

YOSH AVLODNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA OILA VA OTA-ONALARNING ROLI.....195

Qahhorova Marjona Ikromjon qizi

ZAMONAVIY TA'LIMDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASI USULLARI.....199

Davronova Dildora Saidovna, Namozova Nigina Shuxratovna.

YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOTIDA BARKAMOL AVLOD TARBIYASIGA YANGICHA YONDASHUV - DAVR TALABI.....203

Qandov Zikrulla Narzullaevich

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLAR VA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR.....209

Turayev Maxmud Muxamedovich

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ВОСПИТАНИЯ ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОГО ДУХА СТУДЕНТОВ.....211

Диллиева Хурсандой, Рузиева Шахризода

OLIY O'QUV YURTLARI TALABALARIDA HARBIY-VATANPARVARLIK TUSHUNCHALARINI TAKOMILLASHTIRISHDA MODERN PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING KONSEPTUAL ASOSLARI.....215

Karimova Nozima Xusenovna

СОВРЕМЕННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ПАТРИОТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ.....217

Турдиева Нигора Саидовна

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA O'ZARO DO'STLIKNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI.....	220
<i>Hayotova Mukarrama Farxod qizi</i>	
TALABA-YOSHLARDA VATANPARVARLIK KONSEPSIYASI ASOSIDA KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHDA TARBIYAVIY ISHLARNI TAKOMILLASHTIRISH.....	223
<i>Muqimova Gulruh Ilyos qiz</i>	
MAKTAB O'QUVCHILARIDA O'QUVCHILARDA DEPRESSIYA VA STRESS HOLATLARINI OLDINI OLIHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.....	227
<i>Baxshullayeva Nilufar Olimjon qizi</i>	
UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARI YUQORI SINIF O'QUVCHILARINI HARBIY XIZMATGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK ASPEKTLARI.....	228
<i>Mirzayev. Sh. T.</i>	
ЖАЛОЛИДДИН МАНГУБЕРДИ ЖАСОРАТИНИНГ ЗАМОНАВИЙ ЁШЛАРДА ВАТАНПАРВАРЛИК ТУЙҒУСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДАГИ ЎРНИ.....	233
<i>Файзиев Завқиддин Хайриллоевич</i>	
THE CONTENT OF SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION IN ORIENTAL STORIES AND LEGENDS.....	243
<i>Umarova Sitara Mukhlisovna</i>	
UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARI YUQORI SINIF O'QUVCHILARINI HARBIY XIZMATGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK ASPEKTLARI..	246
<i>Mirzayev. Sh. T.</i>	
XORIJIIY TILNI BILISH – VATAN TARAQQIYOTIGA HISSA QO'SHISH VOSITASI.....	251
<i>Baxshilloeva Feruza G'afurjonovna.</i>	
O'TKIR HOSHOVNING "IKKI ESHIK ORASI" ASARIDA VATANPARVARLIK RUHINING TARANNUM ETILISHI.....	252
<i>Nazarova Sevara Salimjon qizi</i>	
O'SMIRLARDA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASH VA MA'NAVIY BARQARORLIKNING O'ZARO ALOQADORLIGI.....	255
<i>Salimmurodova Dilafruz Sur'at qizi, G.Yadgarova.</i>	
TALABALAR O'RTASIDA VATANPARVARLIK TUG'USINI SHAKLLANTIRISHDA HARBIY-STRATEGIK ONLAYN O'YINLARNING ROLI. GEYMIKATSIYA USULI.....	257
<i>Egamberdiyev Ilhomjon Yigitaliyevich, Mirzanov Sardor Umarqul o'g'li</i>	
<i>Ubaydullayev Xamidullo Rahmat o'gli</i>	
YOSH AVLOD ONGIDA MILLIY TARIXIY MEROSNI SHAKLLANTIRISHDA TA'LIM-TARBIYANING AHAMIYATI.....	260
<i>Umarov Ismoiljon Olimjonovich</i>	
COMMUNICATIVE SPEECH CULTURE AS A DETERMINANT OF MILITARY-PATRIOTIC EDUCATION IN FUTURE TEACHERS: A	

TRANSFORMATIVE PEDAGOGICAL AND DISCURSIVE FRAMEWORK.....	263
<i>Baxodirova Xalimabonu Baxodirovna</i>	
YOSHLARNI HARBIY-VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASH VA ULARNI HARBIY XIZMATGA TAYYORLASHDA MAKTABDAGI HARBIY TAYYORGARLIKNING SAMARADORLIGI	266
<i>Egamberdiyev Ilxomjon Yigitaliyevich, Mavlonqulov Turdali Mavlonqul o'g'li, Nurillayev Sharifxo'ja Mansurxo'ja o'g'li.</i>	
YOSHLARNI HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI SHAKLLANTIRISHDA OMMAVIY MADANIYATNING DOLZARB MUAMMOLARI.....	269
<i>Egamberdiyev Ilxomjon Yigitaliyevich, Xushmurodov Olchinbek Boboqul o'g'li Rahimov Abdulbori Abdurahmon o'g'li.</i>	
OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI.....	274
<i>Sharopov Dilshod Shirinboyevich</i>	
CHAQIRUVGA QADAR BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK DARS JARAYONIDA O'QUVCHILARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASH XUSUSIYATLARI	277
<i>Achilov Akmal Abdullaevich.</i>	
PEDAGOGIK MULOQOTNING PSIXOLOGIK ASOSLARI.....	279
<i>Nurulloev Laziz Latipovich</i>	
TEMURIY HUKUMDORLARI IJTIMOY-AXLOQIY QARASHLARINING SHAKLLANISHIDA IJTIMOY OMILLARNING O'RNI.....	281
<i>Mustayev Ruslan Damirovich.</i>	
TALABALARDA HARBIY-VATANPARVARLIK ONGINI SHAKLLANTIRISHDA JISMONIY TARBIYA VA ZAMONAVIY SPORT INSHOOTLARINING PEDAGOGIK O'RNI.....	285
<i>O'roqova Saodat Baxriddinovna.</i>	
TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK ONGI SHAKLLANISHIDA OILAVIY TARBIYANING PSIXOLOGIK ROLI VA PEDAGOGIK MEXANIZMLARI.....	289
<i>Abdurahmonov Sherzod Nazarbayevich.</i>	
TALABALARDA HARBIY-VATANPARVARLIK ONGINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI VA EMOTSIONAL INTELEKTNING O'RNI.....	292
<i>Jabbarova Aziza Shixnazarovna.</i>	

HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASIDA TALABALAR YOZMA ISHLARINI SUN'IIY INTELLEKT ASOSIDA AVTOMATIK BAHOLASH IMKONIYATLARI.....	296
<i>Nazarova Gulira 'no Xamidovna.</i>	
HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASIDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUVNING NAZARIY ASOSLARI VA ZAMONAVIY PEDAGOGIK MEXANIZMLARI.....	300
<i>Nasrullayeva Sohiba Sharofovna.</i>	
TALABALARNING HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA FANLARARO LOYIHAVIY YONDASHUV VA RAQAMLI PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR.....	303
<i>Murodov Shomurod Shahobiddinovich.</i>	
VUJUDGA KELGAN ALLYUZIYALARNING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI.....	306
<i>Achilova Risolat Azamovna</i>	
UMUMTA'LIM MAKTAB O'QUVCHILARIDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR.....	311
<i>Sharopov Shahzod Sherali o'g'li.</i>	
YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK TUG'USINI TAKOMILLASHTIRISHNING PSIXOLOGIK HUSUSIYATLARI.....	313
<i>Xakimov Shuxrat Shodiyevich.</i>	
ZAMONAVIY TA'LIM JARAYONIDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINING INNOVATSION YONDASHUVLARI.....	316
<i>Xakimov Shuxrat Shodiyevich</i>	
OILA VA TA'LIM MUASSASALARI HAMKORLIGINING TARBIYADAGI AHAMIYATI.....	319
<i>Tursunov Shaxzod Ramazonovich, Abduvaliyev Jamshid Farxodjon o'g'li.</i>	
VATANNI MADH ETUVCHI QO'SHIQLARNI O'QUVCHILARGA O'RGATISHNING MUHIM JIHATLARI.....	323
<i>Hasanov Halim Ravshanovich.</i>	
AJDODLARIMIZNING ASARLARINI O'RGANISH ORQALI YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHNING AHAMIYATI.....	326
<i>Xo'janazarov Serob Murodillo o'g'li.</i>	
ONLAYN VA OFLAYN O'QITISHNING MATEMATIK ANALIZDAGI NATIJALARINI TAHLIL QILISH.....	328
<i>Abdukarimova Rayxona Akmalovna.</i>	
YOSHLAR ONGIDA VATANPARVARLIKNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI.....	332
<i>Umurova Ma'rifat Yoshiyevna.</i>	
TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI.....	335

Hasanova Gulnoz Qosimovna., Rahmatova Gulasal Nasillo qizi.

TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI
RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI.....337

Xoliqov Ixtiyor Roziqovich.

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING KASBIY KOMPETENSIYASINI
SHAKLLANTIRISHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI.....340

Sulaymonova Durdona Ixtiyor qizi

BUXOR JADID TARAQQIYPARVARI ABDURAUF FITRATNING
YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDAGI
PEDAGOGIK QARASHLARI.....346

Raximov Azizbek Normurodovich

NEYROLINGVISTIK YONDASHUV – ZAMONAVIY PEDAGOGIKANING
MUHIM OMILI.....348

Tog‘ayeva Umida Shavqi qizi.

TIBET VA BUDDAVIYLIK DINI VAKILLARINING:

AMIR TEMURNING XITOIY (MIN) YURISHIDAGI ISHTIROKI.....351

Kenjayev Sardor Nurmurod o‘g‘li.

TALABA-YOSHLARNING SHAXSIY IDENTIFIKATSIYASI JARAYONIDA
HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI SHAKLLANTIRISHNING
PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI: IJTIMOY-KOGNITIV NAZARIYA
ASOSIDA TAHLIL.....359

Azimova Nasiba Ergashovna., Shukrullayeva Vasila.

RAQAMLI MUHITDA TALABA-YOSHLARDA HARBIY-
VATANPARVARLIK MOTIVATSIYASINI KUCHAYTIRISHNING
PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI: IJTIMOY TARMOQLAR VA VIRTUAL
VATANPARVARLIK TA‘SIRINI EMPIRIK TADQIQ
QILISH.....361

Ismatova Halovat Baxtiyorovna

XII XIII ASR MUTAFAKKIRLARI ASARLARI MAZMUNIDAGI
TARBIYAVIY QADRIYATLARIDAN FOYDALANISH ORQALI
TALABALARDA VATANPARVARLIK HISSINI UYG‘OTISHNING
PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

To‘rayeva Mohirabonu Farxod qizi.....364

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA KONSTITUTSIYAVIY
QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISH.....367

Abdullayeva Feruza Nurillayevna., Bekmurodova Asalxon Bahodir qizi.

CHAQIRUVGA QADAR BOSHLANG‘ICH TAYYORGARLIK FANINING
DOLZARBLIGI, AHAMIYATI VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....372

Tursunov Shaxzod Ramazonovich., Mansurov Sardor Sirojiddin o‘g‘li.

O‘RTA VA PROFESSIONAL TA‘LIM MUASSASALARIDA O‘QUVCHI -
YOSHLARNI TARBIYALASHDA TA‘LIM VA TARBIYANING O‘RNI.....374

Tursunov Shaxzod Ramazonovich., Mansurov Sardor Sirojiddin o‘g‘li.

BOSHLANG'ICH SINFI ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARNING MANTIQUIY TAFAKKURLARINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI.....	378
<i>Sharopova Gulchiroy Yusupovna</i>	
BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARINING OG'ZAKI NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA XALQ OG'ZAKI IJODI NAMUNALARI VA VATANPARVARLIK TARBIYASI.....	380
<i>Asadova Aziza.</i>	
PATRIOTISM AND GLOBAL COMMUNICATION: THE IMPORTANCE OF ENGLISH.....	382
<i>Majidova Mehrinigor Shavkat qizi.</i>	
YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA JADID MARIFATPARVARLARI QARASHLARINING TARIXIY ILDIZLARI.....	384
<i>Hamroyev Kamol Qahramonovich</i>	
GAZLAMA MATERIALLARGA ISHLOV BERISH TEXNOLOGIYASINI RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA O'QITISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	390
<i>Toshova Xadicha Hikmatovna</i>	
TALABA-YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEKANIZMLARI.....	392
<i>Aminova Dilnoza Qahramon qizi.</i>	
O'QUVCHILAR BILIMINI FORMATIV BAHOLASHDA LOYIHA ISHI METODIDAN FOYDALANISHNING SAMARALI USULLARI VA ZAMONAVIY YONDASHUVLARI.....	394
<i>Davlatova Nasiba Ubaydilloyevna.</i>	
TALABA-YOSHLARDA VATANPARVARLIK QADRIYATLARINI SHAKILLANTIRISHNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK OMILLARI.....	398
<i>Namozova Mohigul Alisher qizi.</i>	
MAKTAB O'QUVCHILARIDA O'QUVCHILARDA DEPRESSIYA VA STRESS HOLATLARINI OLDINI OLIISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.....	399
<i>Baxshullayeva Nilufar Olimjon qizi.</i>	
TALABA-YOSHLARDA VATANPARVARLIK KONSEPSIYASI ASOSIDA KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHDA TARBIYAVIY ISHLARNI TAKOMILLASHTIRISH.....	400
<i>Muqimova Gulruh Ilyos qizi</i>	
MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA O'ZARO DO'STLIKNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI.....	405
<i>Hayotova Mukarrama Farxod qizi.</i>	
TA'LIM JARAYONIDA FANLARARO KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHGA YO'NALTIRILGAN INTEGRATIV YONDASHUV TAHLILI.....	408
<i>Muhriddin Egamberdiyev Muhammad O'g'li.</i>	

TA'LIM JARAYONIDA O'QUV RESURLARINI TANLASHDA KOMPETENTLIK YONDASHUVINI AMALGA OSHIRISH.....	411
<i>Turdiyev Alisher Sobirovich</i>	
BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING KASBIY TAYYORGARLIGINI KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISHDA RAQAMLI YONDASHUVLAR.....	414
<i>Asatullayeva Farangiz Laziz qizi,</i>	
OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TALABA-YOSHLARDA VATANPARVARLIK KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEKANIZMLARI.....	416
<i>Latipova Orzigul Yusufvna.</i>	
TALABA-YOSHLARDA VATANPARVARLIK KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHDA TARBIYAVIY ISHLAR TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH.....	420
<i>Nabiyeva Nigora Normuhammad qizi.</i>	
ПАТРИОТИЗМ КАК СОЦИАЛЬНО–ПРАВСТВЕННОЕ ЯВЛЕНИЕ.....	424
<i>Хикматов Анвар Изатуллаевич, Ярашов Одилжон Орифбойевич</i>	
TALABA YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK RUHINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEKANIZMLARI.....	428
<i>Jamolov Azizjon Axmatovich</i>	
CHAQIRIQQACHA HARBIY TA'LIM YO'NALISHI TALABALARINING DIDAKTIK JARAYONLARINI TASHKIL ETISHDA O'QITUVCHI IMIJINING O'RNI.....	432
<i>Nazarov Tohir Toshpo'lotovich, Yarashov Odiljon Orifboyevich.</i>	

QAYDLAR UCHUN

QAYDLAR UCHUN

“OLIIY TA’LIM MUASSASALARIDA HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR: MUAMMO VA YECHIMLAR”

**MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ANJUMAN
1-2 SHO‘BA MATERIALLARI
2026-yil 23-aprel**

Muharrir: F.Usmonov
Texnik muharrir: B.Ashurov
Musahhih: M.Kuziyeva
Sahifalovchi: X.Axrоров

Nashriyot litsenziyasi №040075. 23.09.2022. Original maketidan bosishga ruxsat etildi: 21.04.2026. Bichimi 60x84. Kegli 16 shponli. “Times New Roman” garn. Ofset bosma usulida bosildi. Ofset bosma qog‘ozi. Bosma tobog‘i 17.75. Adadi 100. Buyurtma № 152.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi
“BUKHARA HAMD PRINT” nashriyoti. Buxoro shahri Hofiz Tanish
Buxoriy ko‘chasi, 190-B uy. Tel: (97) 736-20-11
Bahosi kelishilgan narxda.

“BUKHARA HAMD PRINT” MChJ bosmaxonasida chop etildi.
Buxoro shahri Qayum Murtazoyev ko‘chasi, 344-uy